

PETELEI ISTVÁN
ÖSSZES NOVELLÁI
I.

Petelei István (1852–1910) marosvásárhelyi születésű novellista és hírlapíró. Novellisztikáját, számos kortársához hasonlóan, hírlapírói tevékenysége és a 19. század második felének sajtóirodalma befolyásolta. A különböző sajtóorgánumban megjelent írásait gyakran alakította át a lap vélt vagy valós közönségének igényei szerint. Időnként írásait kötetekbe is rendezte, sajátos kompozíciókat alkotva. A posztumusz kiadásokban az eredeti kompozíciókat nem ismerhették az olvasók.

A jelen kiadás újdonsága, hogy Peteleinek mind a hét autográf kötetét tartalmazza a novellák eredeti kompozíciójának, a novelláskönyvek megjelenési sorrendjének megtartásával és a kötetekre, illetve az egyes szövegekre vonatkozó jegyzetekkel.

Petelei István szerzői köteteinek újrakiadásával nemcsak a 19. század végének novellairodalmával kapcsolatos kutatások, hanem a műfaj történetéhez a mediális elméletek felől közelítő vizsgálatok is új szempontokat kaphatnak. A mediális szemlélet szerint ugyanis a szövegek értelmezését nagyban befolyásolja megjelenési környezetük. A kiadás ehhez kíván kiindulópontként hozzájárulni.

PETELEI ISTVÁN ÖSSZES NOVELLÁI I.
Szerzői kötetek

CSOKONAI KÖNYVTÁR. FORRÁSOK
(Régi kortársaink)

13.

Sorozatszerkesztők:

Debreczeni Attila, Imre Mihály,
S. Varga Pál

A borítón:

A TUDÁS FÁJA

(Címlapnyomatvány és könyvdísz XVII–XVIII. századi
debreceni nyomtatványokban)

Petelei István összes novellái I.

Szerzői kötetek

Sajtó alá rendezte:
TÖRÖK ZSUZSA

Debrecen, 2007

A kötet
a Magyar Tudományos Akadémia Támogatott Kutatóhelyek Irodája (MTA TKI)
támogatásával készült

Lektorálta
HÁSZ-FEHÉR KATALIN

© Török Zsuzsa, 2007
© DEENK, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2007

ISSN 1418-3242
ISBN 978 963 473 095 8

Kiadta: a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár
Kossuth Egyetemi Kiadója, az 1795-ben alapított
Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének a tagja
Felelős kiadó: Dr. Virágos Márta főigazgató
Felelős szerkesztő: Cs. Nagy Ibolya
Műszaki szerkesztő: Juhászné Marosi Edit
Terjedelem: 59,35 A/5 ív
Készült a Debreceni Egyetem sokszorosítóüzemében, 2007-ben
07-441.

Tartalom

<i>I. kötet</i>	
Keresztek	7
Az én utczám	95
A fülemile	187
Jetti	219
<i>II. kötet</i>	
Felhők	297
Vidéki emberek	383
Az élet I.	441
Az élet II.	509
A kiadásról	579
Jegyzetek	583
Rövidítések és jelölések	579
Szómagyarázatok	645
Szakirodalom	655
Betűrendes címmutató	661

KERESZTEK (1882)

„Minden ember vállán
a Krisztus keresztje
Rettenetes terhe,
Egészen a sírig.”
REGI ÉNEK.

Árva Lotti

„A szol-e?”

„A szemem se hunyom le.”

„Virrad-e valjon? Mintha kakasszót hallottam volna.”

„Messze még a reggel.”

„Gyujtanál gyertyát Sári, hátha hamarabb telik az éjszaka. Nem látsz-e?... Oh be lassan piszmogsz.”

„Kicsi nappal se látok... Mindjárt... Mit érünk a világossággal.”

Csendesen terjed el a gyertya fénye. A homály erősebb a nagy szoba szegleteiben, hogysen elüzhethné. A megvasazott székek, a tengernagy cserefa asztal, a polituros szekrény, a virágos függönyök – alig látszanak. Egyedül a Sári ránczos sárga arcát s sovány – a kék pokrocz lombjai alól kilátszó karjait világítja meg jobban.

...„Emlékszel-e?... Mintha tegnap történt volna úgy tudom. Még a ruhám színét is látom. Szerdán volt... nem... csütörtökön... szerdán mégis.”

„Csütörtökön, kicsi. Hetivásár volt, a mire bejártak a cigányok. A nagy asszony elakarta hajtani, mert kuruzsolónak hitte, s reá uszította a kutyát.”

„Ugy... S csak megsimogatta Pásztort a melyiktől mindenki félt, s az meg se vakkant. Keszkenyőjét leoldotta fehér, gyér hajáról, rongyait a zsákkal letette a konyha küszöbére, s nekem jött egyenesen... Tel! még a szemét is látom... megigézett. „A tenyerét adja a kisaszszonyka, hogy lássa Prédáné.” Aztán megdörzsölte kezemet... ha rá gondolok még mintha most is sajogna.”

„Angyalnak” hitta, kicsike. Azt mondá: „Jézus, mekkora szerencse vár a kicsi angyalra. Négy lovas batáron, mundéros legénnyel viszik a templomba.”

„Nem úgy mondta: „Két veres szál fut itt végig s csak későn ér össze... Ez a kék keresztülmenve csakhogy el ne rontsa.” Nézted a tenyeremet Sári?... Nézted... „Meglesz ha nem is ma. Sok ág, bog mellette, mi más felé huzza. – Összeér a végén.” Hallom te a hangját most is, s látom a sárga fogait. „Annyi van írva a tenyerébe, angyalka – mondta – mint egy vastag könyvbe.”... Szegény Miska nem hitt neki. Csak átkozta, káromolta... Ha élne most, ha láthatná, hogy telik be a Prédáné szava... ha tudhatná szegény Miska...”

„Tudja, kicsi... Látja a másvilágról, mert jámbor volt, istenfélő.”

„Mi hittük csak a mamával. Emlékszel-e, hogy találgattuk: ki az igazi? Ha későn is, azt mondta Prédáné – ha nem is ma... megkapja a végén... a végén...”

– – „A bakter sipol odakinn. Hány óra lehet?”

„Három, kicsike, legfeljebb.”

„Csak!... én Istenem! Soha se virrad meg. Szegény Miska nem hitte soha... Emlékszel ugye-e a másodikra is Sári? Az is csak olyan ránczos vén cigányasszony volt. Mintha testvérek lettek volna... Ne áíts kérlek. Megölsz a restséggel.”

„Vén vagyok, kicsike.”

„Oltsd el a gyertyát. Ha pitymallani kezd, meg se látjuk tőle... Akkor már nagy leány voltam. Akkor kaptam az első hosszú ruhát. Fehér volt, sárga máslik rajta... emlékszel-e? elöl s az oldalán.”

„Igen kicsike s a haja kondor... azelőtt való este, papirosba tekergette a nagyszasszony.”

„Mutassa a tenyerét, – mondta – rajta van a jövőendő, a ki eltudja olvasni.” Fekete volt ennek is a bőre, s hegyes az orra mintha látnám. Csak megcsóválta a fejét... Hallgatsz engem Sári, vagy alszol? Miért szuszogsz olyan erősen?

„A mellem, kicsike... a tudóm.”

„Ur néz a kisasszonyra – mondta ez is. – Négy lóval viszik a menyegzőre. Gazdag lesz, mint a Maros – csak meg kell várni. Sújtásos legény a bakon, palota, cselédség s bőség, pénz, mint a fűszál. Csahogy árkok vannak addig – azt mondja a tenyér. – Mennyit vártam, Sári! Kételkedtem és hittem is... mennyit vártam!”

„Rég volt, kicsike!”

...Milyen rég volt Teremtőm!

Te Véghetetlenség, ki számon tartod a lepergő órák millióit, nem fáradtál-e el az ügyelésbe azóta, hogy az a füstös cigányasszony jövődöt mondott az Árva Miska sápadt leánykájának?

Ott történt a Szent-Miklós utcában, abban a csendes kis fehérre meszelt, zöld táblás házikóban, melynek ajtaja előtt kispénzü akácz terjesztette ki lombját, udvarán szegfű nyilott s majorán; a hol Ötvös Miska élt születésétől fogva, azon kilátások között, hogy ott is fog elpusztulni egy csendes napon, emlegetetlenül, nyom nélkül, ürt maga után nem hagyva, mint egy légy, melyet a macska lenyel.

Csak bejött hívás nélkül. Afféle koborló rongyos cigányasszony volt, a ki mindig éhes.

Előbb az egyik: „Olvasni tud ő a tenyér vonásaiból – mondta. – Bút, örömet sorba, a mit belé rajzolt a Teremtő, kinézi ő.” Esztendők multával a másik, hogy ugyanazt lássa meg az összevissza szaladó vonalokból: ugyanazon nagy szerencsét, rengeteg vagyont, fényt, tisztességet, mely vár erre a szűk mellű, fulladozó, hamar nőtt, nyulánk, sápadt teremtésre: Ötvös Lottira.

„Nem is teremtett téged köz sorsra az Isten, azt mondtam én is mindig – beszélt Ötvösné, ki főköttöket ékesített s azt árulta s csak egy maroknyi asszony volt. – Termeted olyan mint egy úri dámaé, csepp, csak a száddal nem tudsz bánni; igen nagyra nyitod, ha nevensz s igen hangosan beszélsz. Ügyeld, csepp, a kezedet is hogy finom legyen s a lépésedet is aprózd, csepp, mert úgy illik. Nem is sejti a leány, hol akad meg a szerencséje. Mi apáddal – igaz, hogy nem valami nagy szerencse – a zöldséges piacon találkoztunk össze. Minden perczre vigyázni kell. Mondtam én azt mindig, a mit kiolvastak a tenyeredből. Isten dolga a jövőendő, de már hármunknak adja az a jó teremtő tudunkra, hogy dáma leszel, csepp. Szét kell nézni, jöni, menni, hogy lássák az embert...”

Ott az ablak előtt csörtettek a kanczellisták. Vidám, zajos népség, a ki most csak ficzánkol ugyan, de majd nagyhatalmu úr lesz, ha vénül, skárlát gombos, komoly, tekintélyes. Arra jártak be csengő bongó négy lovas batáron a küküllőmenti derék urak – s az, ki beirta a Lotti tenyerébe a jövődöt, nem vezetheti-e valamelyiknek tekintetét az ablak felé? Azét: kivel egy sorsra nézte ki.

„Űlj az ablak üveg mellé, csepp – oktattgatta a kicsi összetöpörödött asszony – tégy rózsát a hajadba. Tudod-e ki láthat meg? A szemedből csak a fehérje látszódik; felnézz az égre s szedd össze a szádat. Ide vezérli, a kit neked rendelt a mi jó Atyánk.”

Az utcán is mind mondott neki: „Süsd le a szemedet, csepp, – szerényen. Lépj aprókat. Ne tekints erre – arra. Lát téged úgy is mindenki.”

Meg is kellett látni Lottit. Kalapja mindég csodálatos formájú volt, ruháján minden oldalon máslik – kék és veres máslik libegtek; buggyai, ránczai, sovány testén mind rendkívüliek voltak.

„Annak a karcsu, magyarkás urfnak csak a két kaczagó orczája van és a hegyes nyelve. Kúriája romlott, földje köves s a szabójának is adós. Azt nem neked rendelte az édes Teremtő. Arra ne nézz. Arra a kövérré sem ott túl, ki annyid magával van mint a záporoső; sem arra a kopott kabátu fukarra, ki korszóból enné a puliszkát, csakhogy el ne fogyjon. Csak el ne sies-sük. Ha ma nem lesz, megkerül holnap. Hittem én, tudtam én azt mindig.”

Szegény Ötvös Miska a legnagyobb ijedelemmel hallgatta ezeket a rettenetes beszédeket azokról a jeles urfiakrol, kiknek ő köszönni is csak félve mert, ha a „tábla” palotájának kapujában valamelyikkel találkozni elég szerencsétlen volt. Hogy le is ült asztalához – kaparni az elébe tett papirost – rémülve gondolt arra: vajlon nem látják-e ki a szeméből, nem érzik-e ki a viseletéből, micsoda iszonyu szavakat hall ő odahaza?

Tulajdonképpen nem tudom, miért is hívom én Miskát Ötvös Miskának, mikor a komoly tabulae assessor is csak: „Domine Árvá”-nak titulálta?

Sőt hiszen kegyed is – olvasóm? ha látja vala ezt a kopasz, kis alázatos másolót, kinek a szeméből folytonos engedelmkérés néz ki azon vakmerőségért, hogy ő élni merészkedik: kegyed is képtelenségnek tartja, hogy másképp nevezzék, mint: „Domine Árvá.”

Sőt a sors is – ki, de milyen birhatatlanul erősebb mint kegyed, ki, de milyen számlálhatatlanul több könyvet fakaszt mint a mennyi mosolyt kelt – megengedte magának azt a tréfát, hogy Ötvös Miskából „Árvát” csináljon igaziból.

Egyszer ugyanis az a hallatlan eset történt, hogy Miska – még mielőtt a delet elharangozták volna – csak felkelt tintapecsétetes íróasztalától – fel sem nézett máskor – záratlanul hagyta a fiókját, kitörletlenül a pennáját, felrugva a székét, s haza szaladt, mert azzal a hírral riasztották fel, hogy: „vége az asszonynak.”

Ugy is volt. Ott ült a nagy fakanapén a törpe mihaszna feleség, fulladozva kifehéredve s kapkodott kezével a levegő után.

„Végem van mindjárt, Miska, – nyögte. Azért hivattalak haza, hogy nézz meg jól s hallgass meg jól... s el ne felejts... Ide a kezedet. Látod ezt a leányt... Lottit. A te leányod is, bárha nem üt rád. Látod, milyennek teremtette az isten? Tudod mit írtak be róla a sors könyvébe? Hallottad tőlem is, mástól is. El ne felejtsd... Nem hitted néha, úgy láttam. Rám hallgass most.”

Odakapott a szive tájékára, arczára barázdákat vágott a kin, megsimogatta fejét, nyakát s mondá:

„Oh, hogy kopogtatnak... Mintha aczél kalapáccsal ütnék ki belőlem a lelket... Ne sírjatok... El ne felejts csinosnak lenni Lotti... Minden pántlikád sorba a skatulyákba... a veres almáriomban... A sottis a kicsi fiókban... köntöseid az újak... ki csináltat neked már? Fordítsatok a napfény felé... *Úr* néz a leányomra Miska. Ha ma nem, holnap viszi az oltárhoz. Reád bízom. *Néha* nem hitted ... Számon kérem tőled a mit csináltál, a más világon is.”

A ház előtt koci állott meg. A doktort hozták. A kicsi főköttő-csináló asszonynak kigyúlt a szeme. Odahúzta magához Lottit:

„Csepp! Karikákat látok és nem nézhetlek jól meg. Ügyesen vagy-e öltözve? A kék másli van-e a hajadba vagy...? Hátha a doktort nézte ki neked a sors... Kocsija van... Szedd össze a szádat... Gazdag úr... mosolyogj... Csepp... Nem bírom.”

Aztán csak intett. Töredezve mondta: „Ne lépj nagyokat... ki tudja hol akad a szerencse. Csepp... úr ez is... csepp...” s kezével legyintett, lefeküdt az ágyba s behúnyta örökre álmodat látó két szemét.

...A temetésén látta először Lotti Dezső Balázst. Isten uja kellett, hogy odavezérelje akkor. Csengő bongó négylovas batáron jött s megállította a robogó szekeret, míg elvitték előtte azt a mihaszna asszonyt, ki megfutotta már a számára kimért utat.

Piros pozsgás, hamiskás orczájú legény volt Balázs s vidám kicsi szemével merőn nézte a temetési gyülekezetet.

Egy-két ismerőse is volt a kíséretben. Köszönt azoknak, aztán leszállt s terécselve sétált ki a kőrísfákkal diszlő hegyoldalig, hova annyi bú, öröm, hiúság, alázat s annyi temérdek hazugság van betemetve fekete földdel.

„Te, – szólt a főkötő-csináló kicsi asszony azon éjjel Lottihoz – *ez az!*” Ott zsongott a fülébe Lottinak ingó fűszál sugásában, légy dorombolásban, csikorgó ajtósarokban szunyog repülésben: „*ez az!*” Ez: a kit vártál, a kit neked jövendőlték, reménységed, álmod. Ő sem tudta, mi mondja neki olyan bizonyosan, – de ráesküdt volna.

Egy hét sem telt el s már beszélt vele.

Balázst mindenki ismerte, Balázs mindenütt volt, mindenkiel szóba állott. Vidám borozó, pénzszóró czimborá; lármás, asszonyok után futó gavallér, verekedő (néha garázda) port csapó legény volt, a milyennel ha találkozunk, úgy tetszik, mintha már sokszor láttuk volna, de a kit el is felejtünk nyomban. A kivel összeölelkezünk, összebarátkozunk mindjárt (szókimondó, hangos beszédű, kicsit tudó, de becsületes jókedvű faj), de a kiről holnap nem tudjuk: hogy is hívják valjon?

„Ej – mormogta Balázs selymesbajusza alól, – ej, ez a holdvilág szerelmes belém. Mind a szeme fehérét mutatja s vigyen el az ördög, ha el nem szédülök a sohajtozására. S micsoda áhitattal pislog s milyen aprókat akármí szavamra, mintha papja volnék, vagy védszentje. No Uram, megkönyörülj rajta – ha van lelked – hogy ne legyek én a patronusa.”

S a hányszor csak befordult a zöld táblás házikőba – hiúsága noszogatta be – mindig mondta: „Szeret a gyöngyöm holdvilág, s hol látott ember olyan kutyát, a melyik fel ne kapjon egy darab akármilyen sovány pecsenyét, ha eléje dobják.”

Árva Miska majd nem tudta, hogy ki ő voltaképen? Hogy az ő házához jár e Dezső Balázs voltaképen? Hogy nem csak káprázat-e az egész dolog?

Gyász kellene legyen – alig hült meg a helye az ő jövendő időket látó feleségének s ime csoda esik, a min örvendeni kell. Megemlékezett rá: mit hagyott meg a boldogult s mit fog számon kérni a másvilágon, és elhatározta, hogy odaáll Lotti mellé és segít neki. E végett egy nap szíves orczával mosolyogva merészelt köszönni Balázsnak s azt mondta: „Csókolom a kezét édes nagysás urfi – be fainul méltóztatik kinézni. Sokáig tetszik e városban maradni vagy ki kegyeskedik sétál... szeke... lova... kocsikázni a méltós... falusi kuriára?”

S bárha gégéje majd megrepedt mig félbe-szerbe elnyögte e pár szót, még kegyetlenül meg is dorgálták miatta. Lotti zokogott, mikor egyedül maradtak. Felsírt az anyjához:

„Oh miért hagytál el, miért haltál meg édes! Hogy tudjak én ügyelni magamra is, az uradra is, édes, a ki gyermekebb a csecsemőnél. Nincs erőm, édes... Hát szolgálja vagy-e Miska, Dezső Balázsnak? vagy inasa vagy? vagy bérese vagy? hogy ugy beszélsz hozzá? Ilyen

familliából kivánod, hogy házasodjék? Miért hívod „nagysás úrfi”-nak, miért mondd „csókolom a kezit...” miért is születtem én... miért is nem költözhettem utánad, édes...”

Meg is fogadta Miska, hogy ő nem szól többet, hogy ő vak lesz és süket, s meg is tartotta volna – bűnösnek érezvén magát – ha erőnkél, akaratumknál nem lenne bírósabb a cselekedeteinket intéző hatalom.

Ott suttogott egyszer Lotti az akácfa alatt Dezső Balázsszal. Sárguló levelek hullongtak körülök, s hitvány madarak csiripoltak az ágak között. Senki sem volt az egész életen csak Sári, a vén szolgáló, a ki alig lát, meg az Isten, a ki ide vezérelte ezt a hintós urat.

„Ki voltál nekem szemelve a sorstól – lehelte Lotti. Vártalak... Megvoltál nekem jövődölve... tudtam, hogy eljössz... Az anyám temetésén láttalak először... az ő lelke vezetett hozzám. Életem vagy, leheltem vagy – ha elköltöznél belőlem, végem lenne.”

Fehér orczái fel voltak pirulva, szűk mellén alig lélegett. Szertelenül meg volt rakva pántlikával, a haja csupa fűrt – szemhéjai összefogva, mint a szendergő.

„Oh nem hagysz el – nem hagyatsz el... egy csillag alatt születünk... együvé rendelt a sors.”

„Nem Lotti... dehogyan tubarózsám...” s átölelte Dezső Balázs a feléje hajló vékony derekat s odaszorította saját széles, erős melléhez.

S én nem tudom: (örökös homály is maradt e kérdésen) honnan, micsoda rejtekből bújt elé Árva Miska – a tény áll – hogy csak odadugta szégyenlős, gyéren szőrös arcát a szerelmesek közé s félénk hangon bár – de egy cseppet sem akadozva – alázatoskodta:

„Instálom a nagyságos urfit... ne tessék, ne tessék. Összekegyeskedik rücskölni a *leányom* (tán erősebben mondta e szót a szokottnál) a leányom másliit. Itt kivált, itt a mellén. A szegény boldogult pára – a leányom édes anyja vette – csókolom a kezét – a tótoktól... Ne méltotassék... és a frizuráját is össze sziveskedik borzolni. Minden este facsargatja... sok fáradtsággal facsargatjuk...”

– Aztán elment Dezső Balázs úrfi, aztán a farsangon meg is házasodott, s nem Árva Lottit vette el.

Látja isten s ember, hogy Miska volt oka minden könnyhullatásnak, jajnak; egy hosszú élet szenvedéseinek otromba beavatkozásával, beszédével. Hogyan számol majd be a más világon? hogy megy a szigorú kis főköltő csináló asszony szeme elébe? hogy? milyen arcczal?

– S az évek elteltek kéréllhetetlenül.

Egyiknek nyomába jött a más s az Árva Lotti kedvéért nem állította meg futásukat semmi hatalom.

Mindegyik tépett egyet erején, arca üdeségén, testének mozgékonyágán s mindegyik dobott egy-egy rögöt az ő édes álmára, arról a hintós, palotás úrról.

Árva Miska rég ott porlik a temetőkertben felesége mellett; az ismerősök – vidám leánypajtások, jókedvű fiatalok, fáradtan, vállaikon a láthatatlan s mégis olyan nehéz terével – haladnak a kikerülhetetlen úton, melyen az árva betűmászó ért el nyugodalmába – az akáczfás udvarba idegenek költöztek s Árva Lotti csak él, csak vár, csak nem szűnik meg tenyerének vonalait nézni – hol a két egyenletes irányba szaladó kék szál, „csak későn ér össze.”

Boltot tart az alsó városban. Ablakában egy-egy muskátli szomorog, mellette mosószappan s elszáradt kiflik, zsemlék; czérnára akgtva cifra papirosu kefék s sárgult gyertyák lógnak s egy pár vég megfakult galand. Ajtaja előtt nyírágseprű, falapát s lánczsal átkötött só darab.

Árva Lotti megvénült. Ajaka körül éles, mély ráncok képződtek, arca megnyúlt, halcsontba fűzött dereka, mintha meghosszabbodott volna.

Haragos lett és veszekedő. Ott ül egész nap a boltban nagy hárszékben és mérgelődik. Mérgelődik a gyermekekre – utálja a gyermekeket – kik cukorért jönnek. Jaj annak, a melyik el meri mosolyogni magát. Lotti azt hiszi, rajta kaczag. Mérgelődik minden emberre. Ha ketten állnak meg a boltajtó előtt beszélgetni – Lotti azt véli: róla beszélnek. Mérgelődik a sorsra, időre és mindenre – úgy tartja, ellensége volt az ő szerencséjének minden.

A félvak Sári tipeg-topog, s hallgatja türelemmel a mit a kicsike beszél. Más nem állaná ki, de Sári előtt a tökéletesség fogalma: Árva Lotti.

Egy izma sem változik, ha szidják vagy czirógatják. Hozzá van szokva. Ilyen volt Sári örökké. Ilyen vén, ilyen kutya természetű. Ütik, símogatják: Sári csókolja a felette uralkodó kezét. És hisz Sári rendületlenül a szerencsében, mely érni fogja a kicsikét: „Megérem én, hogy dáma lesz a kicsike. Majd nem bánja akkor, akármit csinál Sári, a ki most vén, szegény s hibázik sokat. De fáj a dereka, a mája... a tüdője s megvakult, mint a szemeti pinty.”

Csak szűken élnek. Fél Lotti az ínségtől s fukar. Úgy hiszi: mindenki megakarja csalni s minden krajczárért a mit kiad, nyöszörög. Elvégez akármi dolgot, eltűr akármi szükséget – csakhogy gyűjthessen.

Semmit sem titkol pedig úgy, mint a szegénységet. Ezt szégyenlené csak, ha megtudnák. Az utcán selyembe jár. Haját fűrtözi, sovány képére fekete szépségflastromokat ragaszt – kettőt-hármat. Fején ó divatu francia kalap van, melynek füle az állig ér. Köntösén máslik, ránczok, fodrok. Néha – nyárban – cseh gyémántos régi diadém a hajában s virág, csontos, sovány kezében.

Mint halott is dúsnak akar látszani. Fehér atlaszból vett köntöst magának, melybe kiteritnék s feldíszítette tüllel, csipkével. Myrtus koszorút is szerzett, – szűzeknek ez ékességét. Külön ládában tartja őket. A szövet megsárgult, a myrtus virágok megfakultak s Árva Lotti ha előveszi néha, nem látja meg a vénülést ezeken sem. Sőt el-elmereng rajtok s mosoly is ül ilyenkor ránczos orcájára: „Menyasszony köntöst nem szabnak-e hófehér atlaszból?”

Egyszer azt hozták neki hirül, hogy Dezső Balázs özvegy lett. Eltemette a feleségét. Mondták, hogy csak olyan bolondos, víg fráter, mint a milyen volt – s bárha megvénült „úgy győz most is, mint egy oroszlán.” Lotti elévette a fehér atlasz ruhát s úgy meg-megforgatta, símogatta, igazítgatta, mint valaha azt a veres szalagokkal ékített, melyben confirmálták – és olyan volt egész nap, mint az áldás, vidám, derűt osztó.

Valami azt sugta Lottinak hogy Dezső Balázs eljön hozzá. „El *kell* hogy jöjjön.” Anyjával álmódott minden éjjel, a kicsi főkötőcsináló asszonnyal, ki az égből intézheti most a leánya sorsát. Izgatott volt. Sokat járt le és fel a boltban s az egyetlen nagy szobában. Fulladt, szívdobogásai voltak s úgy is fakó arcza elvesztette az élet színét is.

Csak teltek azonban a napok s a Dezső Balázs négy lovas batárja csak nem állott meg a kicsi bolt előtt.

Sári is csak arról beszélt, hogy „nem maradhat el.” Megkérdezte fűszáltól, gyertya hamvától, kutyatej szárától minden babonával: – eljön-e? s igennel felelt neki az egész világ. S el is jött.

Csak gyalog szerrel ugyan. A szomszédban volt egy korcsma – oda indult. Meglátta Lottit az ajtóban s szóba állott vele:

„Hűj Lotti kisasszony – mondta – élünk még – élünk még... No de.”

Felelni sem tudott Lotti. Balázs folytatta:

„Eféle falusi vén gavallér csak gyéren jön a városba – s akkor is csak a barátságért. Várnak a pajtások, különben elbeszélgetnék a régi jó időkről. De hát áldozni kell a barátságért. Hűj,

be csak úgy néz ki Lottikám, mint ott az eperfás házban – de csak a jó faj nem pusztúl. Erre nézek reggel, ha ki nem kerget. Majd hiszen... beszélünk minden jóról. A kezét nó.”

A kocsmában pedig azt mondta:

„Te bruderkák – vizet ivó kuruttyoló béka legyek, ha az a vén Jebuzea itt a szomszédban nem olyan szemekkel néz engem most is, mint egy éhes veréb a hernyót. Bekapna, úgy segítjen. Egyszer azt jövendőlték neki, hogy én leszek a tutora. Sóhajtoz most is.”

„Hm – folytatta s fehér bajusza rángott a nevetésben s piros arcza majd kicsattant – hm! Meg kellene tréfálni a gyöngyömet. Meg kellene kérni feleségül bruderkák. Elájulna úgy segítjen. Még a hársfák is megröhögnék Dezsőfalván ezt a fuszulyka karót. – Szegény Árva Lottit...”

S kaczagtak minyájan.

...Lotti mondta:

„Soha meg nem virrad. Emlékszel-e jól a cigányné szavára Sári? – Ha élne most szegény Miska – ha láthatná. Átaljón majd reggel... Mennyit gondoltam rá.”

„Minden szobát ismerek a házában, pedig sohase láttam. A nagy fasorokat, melyek a kastélyig visznek. A dombot a kertben, hol az ősök pihennek széles fenyők árnyékában; a roppant termet diófa asztalával, képekkel, fegyverekkel falán... Sári a fehér köntöst veszem ma fel – kifújuk rajta a csipkétet. Nem sárgúlt-e meg valjon az állásban...? Mit gondolsz Sári?... Szolj kérlek... ne szuszogj...”

„A szemem, kicsike... a tudóm... Nem látok én jól.”

„Nem tudok itt ülni tovább. Nem tudok feküdni – mintha kergetnének úgy futhatnám. A kezem izzad s ezt a párnát mintha hevitenék... Óh!... Nem hallasz-e lármát. Csak itt van ő a szomszédban... Mintha énekelnének. Kelj fel te is Sári.”

Árva Lotti kinyitotta az ablakot. Virradt. Üde levegő s rekedt hangok danája áradt be azon. „Milyen szép az élet – sugta – valjon melyik az ő hangja?” Önkénytelenül nézett a tenyerébe s ránczos arcza földerült.

Aztán odahúzta a széles bőrös széket az ablak elé s beleült.

Az utca lassacskán élénkült. A felkelő nap sugarai ott ragyogtak a rozzant szomszéd házak mohos fedelein. Harmatcsepp fénylett a borostyán apró levelein s a fűszálakon. Legyek röpködtek s madár csiripolt a kertben. Fenséges derű lebegett mindenben, merre csak elláthatott a szem. Egy nagy mosoly az egész természet. Szín, hang, illat egyesült, hogy vidámságot terjessen.

Sári topogott a szobában. Törölt, takarított s motyogott közbe:

„Nem is mondhatna egyebet a hogy idejön kicsike, mint a mit *kell* mondania. Azt, hogy: „Légy az én feleségem, ha vártál. Majd (sok van még hátra) te parancsolsz a nagy palotába s a kocsival, a mint kellett volna örökké.” Ide ültetjük-e, kicsike, a diványra vagy a nagy székbe? Eléveszem a takarót, mert érzem, hogy rongyos a párkány. Hova ültetjük?”

Lotti nem hallja.

A múlt, fájdalmaival, vívódásaival; a gyötrődések, megaláztatások mind eltűnnek emlékezetéből – mint eltűnik a homály a napsugár elől – csak azt látja, a minek jönni kell. Álmaid beteljesedve: az ősi házat, hol mint úrnő sétál végig, a szolgálattevők seregét, kik cselekszik a mit parancsol, a tiszteletet, melylyel körülveszi mindenki.

„Úgy félek Sári, – mondja – s én nem tudom miért. A mellem összeszorúl s a nyakamon minden ín megrövidül. Nézz ki csak kérlek – nem jöhet ugyan ilyen jókor – de nincs-e zárva a kapu. A boltajtót nem nyitjuk ma ki, tán soha sem Sári... Mim fáj nekem?... Úgy nyüzsgő a

vérem – dörzsöld a fejemet s itt a szívem körül... A fehér köntös látod nem gyűrött – ide a mellére nem kellene-e egy bársony? Mit gondolsz – gondolj valamit az istenért, ne nézz olyan ostobán... Hallod valaki jön a kapun. Nem is hallasz már... Siess... ki jött be? ... siess...”

„A tejes asszony kicsike... a lábam is fáj.”

Az emberek kinn indúlnak napi dolgukra. Lottinak az is fáj, ha kopogásukat hallja a kövezen. Minden hang a fejébe nyillalik.

„Te kimégysz Sári ha idejön... s az ajtót beteszed. Boldoggá teszek Sári téged is. Megérdemled; jó voltál. Szegény anyám ha élne... Ő tudta csak mi fog történni, csak ő bízott... Mindenkit szeretnék boldoggá tenni... De hát fogd meg kérlek a kezemet s szorítsd meg erősen. Nem tudom miért nem nyughatom. Fogd jobban... Ez a nyakam... ez a fejem... mintha bogár lenne benne. Valaki zörget a bolt ajtón. Nézz ki szaporán... Várj! úgy sem látnád... Eh! Nem tudok felkelni. Kergesd el akárki... Istenem...”

A mint zajosodott az utcza, Árva Lotti mind izgatottabb lett.

„Még sem jön. Már megkereshetne. Tudhatná hogy várom.”

„Csak hatot ütött a várba kicsike.”

„Rosszul számláltad. Többet kellett, hogy üssön. Afféle beszédekkel engem ne bolondíts. Tudom én mit mondok. Hatot? Hogy mondhatod?... Látod Sári... látod, hátha igazad van. De hát én nem is tudom... Úlj ki a küszöbre s kiált be, mikor jön. Úlj ki, ha délig leszel is ott.”

Szekerek zörögtek végig az utcán, a lovak csengettyűjének lármája hallatszott be, katonák vonultak el az ablak előtt nagy dobpergéssel; a szomszéd házak valamelyikének tetején egy pléhes gyerek füttyölt kiállhatatlan nótákat s falusi asszonyok ajánlgatták árucikkeiket hangos szóval.

Árva Lotti felkelt székéből. Úlni is nehéz.

Ránczos sovány arcán barázdákat szántott az izgalom. Kezével idegesen igazgatta fehér atlasz ruháját s a csipkéket rajta. Ujra hallotta, mintha a kapu nyílnék.

„Sári – szólott ki – Sári...”

„Kicsike... kicsike *jön*... bejött a kapun.”

– Csak megállott Lotti azon helyben; tán a vére sem keringett.

Dezső Balázs ott volt a nyitott ajtóban. Kezével a falhoz támaszkodott, arca ki volt vere-sedve; a lába nem bírta. A korcsmából jött, a mint határozta.

„No hát gyöngyöm, virágszalom – dadogta – csak megvártál... he? Hű voltál, derék voltál... belé vénültél, látod. Én... mi?... én is belevénültem, de győzöm, szép harangvirágom.”

Beljebb lépett. Feje lógott, megfagózkodott a fényehagyott almáriomban.

„Vóna kedved he?... azt akartam mondani... vóna bátorságod... Szabad vagyok én is – a voltál te mindig – akarnál-e... tubám... mi?... *féleségem* lenni, örökös jó társam; he?” Aztán fertelmesen felkaczagott, sarkon fordult s kikiáltotta az udvarra:

„Mondtam, bruderkák, megmondtam... Ide nézzetek Lotti kisasszonyra. Hol vagytok bruderkák? Megmondtam úgy-e, hogy elájul... szentírás a szavam úgy-e?”

– – Mert hát szegény vén Árva Lotti csak azon helyből leesett a széles karosszékre. Fejéhez kapott kezével s levegő után mosolyra nyílt ajkával. Egy szót sem tudott szólani, hanem elébukott s karját leejtette, halotti fehér köntösének bő ránczaira.

A bút, bánatot csak elbirta, az örömet nem.

Nem ismerte addig.

Az én szomszédom

Az volt csak az igazi meglepetés, mikor a szomszéd kertből valaki átszólott a kerítésen hozzám, hogy: „...Jó napot kedves szomszéd, jó napot... Nem sziveskednék egy kalapácsot kölcsönözni néhány percre, s néhány szeget, míg intézkedéseket teszek a magam kalapácsa és a magam szegjei iránt? s nem részeltetne azon kegyben, hogy néhány léczet és egy kis csiriznek való lisztet kölcsönözzön, míg a magam léczei és csirize iránt intézkedéseket teendek...” minthogy tudvalevőleg a szomszéd kertben nagy idő óta nem járt élő ember, s el sem lehetett képzelni, hogy valaki járhatson benne, hanemha az összenőtt bozót tetején.

Hogy a „boszorkány-fészek” tulajdonosa, itt a szomszédomban meghalt, hát bizony összenőtt a kertjében szilvafa a rózsabokorral, bogáncs a sárga-liliommal, almafa a loncczal, s nem is volt az többet kert, hanem inkább egy füvek aljába rendezett állattani gyűjtemény, békák, bogarak, gyíkok lakóhelye.

Én úgy ismertem még gyermekkoromban a „boszorkány-fészeket”, hogy abban kísértetek laknak.

Csak a félfedele volt meg akkor is – másikat elhordta a szél – s az is inkább moh, meg gomba, semhogy zsendely: – ajtó nélkül való, ablaktalan, füvel, gyommal körül nőtt viskó, a melyik épen olyan repülő, szárnyas vénasszonyok számára jó, kikről a mese szól. Azóta nem igazított rajta senki, mert a boszorkány-fészek tulajdonosának nem maradt örököse egy fikarcnyi sem.

S a hang szólott át onnan, mondván:

„Rajongok a titokteljesért kedves szomszéd, a poetikusért, s itt minden olyan bús, regeszerü. Tán egy pár szál deszkát is sziveskednék kölcsönözni, míg a magam deszkái iránt rendelkezem. Kora ifjuságottól fogva bolondja vagyok a titokteljesnek, azért költöztem ide. A házikónak nincs ajtaja – a deszkát a szelek ellen használnám – a csirizet az ablakhoz, minthogy papiros felett bőven rendelkezem...”

Az új szomszéd Urr Jóska volt; a beszédje tartalmáról ismertem rá. Felmászott a korlátra, örökké mosolygó borotvált ábrázatját felém fordította s kicsi éles szemével belém nézett.

„Fejedelmi lakás lesz kedves szomszéd, csupán még egy kapát kérnék a padló felvakarása végett, míg saját kapáim iránt rendelkezem. Rajongok a titokteljesért...”

Azt hittem csak tréfál! Nem! odaköltözött igazán a „boszorkány-fészekbe” engedelem kérés nélkül önhatalmulag, hogy megkeserítse az egész nyaramat.

Szeretem a csendességet s épen jó szomszédság volt nekem a bogaras kert, zummogó dongóival, csiripoló madaraival s azokkal a lomha piros szabóbogarakkal, melyek ott mászkáltak a korláton az aranyos napfényben. – Urr Jóska feltolta magát szomszédnak s a legkiállhatatlannabb volt mindazok között, kikkel megverhetett a sors.

Már jókor reggel – kivált hónap elején dongták a látogatók.

Egy vékony hangú szabó sipogott legtöbbször:

„Ázt a kis tartozást... a régít...”

Urr Jóska közbevágott:

„Foglaljon helyet tisztelt barátom. Fájdalom csak e hitvány lóczával kínálhatom meg, míg a sajátom megérkezendik... Ma szép napunk van... A nagybátyámtól Amerikából levelet kaptam, melyben beteges állapotáról értesít. Megmutassam tisztelt barátom? Tud angolul?... Szivarral sem kínálhatom meg – fájdalom – helyzetem változáig.”

Aztán jött egy mérges korcsmáros:

„Ez már sok... szeretnék pénzt látni.”

Urr Jóska csupa nyájasság volt.

„Boldoggá tesz kedves barátom, hogy meglátogat. A kedves felesége egészséges-e, hát a kis csodagyerek, az isteni Pepike... Várjunk a peremre kedves barátom, a mint az eldöl, rögtön valósitjuk minden kívánságát... Jó indulatjáért akkor leszek hálás.”

Ha inasok jöttek, azokat egressel kínálta s oktatta mindnyáját arra, mikép kell a nyolczas katona-gombot ónnal úgy beönteni, hogy a lyukbavetősdire alkalmas legyen... „Gyere hozzáam nebulo, hadd mutassam egyszer meg. Tisztelem a gazdádat, de pénz nincs.”

Már remegtem, mikor reggelenként láttam, hogy a sövényen vágott résen búvik be a kertbe. Ilyenkor jött haza. Berugta a boszorkányfészek ajtaját, s lefeküdt. Egy óra multán kiült egy lerothadt fatörzsre az ablak elé, pálczát vett a kezébe, vagdalta vele valamelyik előtte álló fűnek a fejét, köröket rajzolt a földre vagy gyötört egy elejébe vetődő hitvány bogarat s nézett merőn, álmosan, komoran a légbé. Aztán megsimogatta a homlokát, eltakarta kezével a szemét és sóhajtott. Soha sem hallottam olyan sóhajtást. Fele nyögés, fele türelmetlen kinzott állatnak a hangja; mérhetetlen búbanat s vágy valami után... olyan sóhajtás, mely inkább mondja minden emberi szónál: „óh édes istenem be nehéz *igy* az élet! be jobb a föld alatt...”

Legyintett a kezével, felállt s öltözködni kezdett. Egy tükröt kért kölcsön tőlem („míg az övé...”) s elült előtte félórakig. Nagy gondnal beretválkozott, s haját szálanként rendezte. A nyakkendőjét betúrta – mert rongyos volt a széle – s a kabátját hosszasan festegette bodza gyümölcscsel. Néha nagyon rosz időkben, porral hintette be a cipőjét – mert igy kevésbé látszik rajta a szakadás – s kézelőt ujat szabott papirosból mindennap.

Kilencz órakor vette a kalapját s bujt ki a sövényen a „mi utczánk”-ra. Hivatalba indult. Diurnista volt a városnál.

Valamikor a törvényszéknél szolgált s igen nagy jövőt jósoltak neki: „Eszes, mivel s tud asszonyok körül forgolódni – mondták – sokra viszi...”

Gyorsan emelkedett. Vagyona is volt s urias minden porczikája – hanem egyszer csak elkezdett inni, dorbézolni és sülyedt rohamosan.

Senki sem tudta: miért? Valami titokteljes volt körülötte. Az okot, mely miatt igy eláradt, nem találta ki ember. Modorában örökké volt valami, a mi utját vágta a kíváncsiságnak. Rongyos, kopott voltában is hátraszegte a fejét s kényesen lépdelt az utcza közepén. A köszöntéseket bizonyos kegyes leereszkedéssel fogadta s nyájaskodásai mindig kegynek látszottak, melylyel megtiszteli, a kihez szól.

Háta megett szidták: csalónak, hazugnak, korhelynek, – de bizony nem járt volna jól, ki szemébe gyalázza.

A hivatalban is megtartott bizonyos tekintélyt. Kevés, de válogatott szót mondott a főlebbvalóinak; társait, a diurnistákat pedig szóra sem méltatta. Hanyagon, uriasan ült rendkívül tiszta asztala mellett, s úgy látszott, mintha bizonyos élvezettel vetné a betüket, mintha csupán sportból, szeszélyből csinálná, mert e perczben jobb, mulatságosabb dolga nincs. Két-három napig feljárt rendszeren, s aztán nem látták egy hétig. A kimaradásáért nyert megrovásokat bizonyos leereszkedő mosolygással fogadta – akár ha dicsérnék.

Igazán úgy látszott, hogy a nyomor köntösét is csupán a változatosság okán viseli, uri passzióból, mert úgy tetszik neki... mert mulat rajta, bárha bőségben is élhetne.

--- Egyszer egy csendes szép nyári éjjel a nagy templom előtt jöttem el. A hold bevilágította a tágas piacot. A kupolás nagy kút, a tér közepén álló szobor s a túlsó oldalon fekvő házak, csak ködfátyolképek álmos világán átlátszó festményeknek látszottak. Egy-egy kutya csatapult, meg a bakterek. Éjfél felé járt az idő. Minden lépés kétszeresen erősnek hallszott. Szinte csattant a flaszter, a mint hozzáért az ember. A csendnek, a nyugalomnak élő költészete az éj, tele búbájjal annak, ki megérti. Csak a szendergő csecsemő s a félig csukott kelyhű déliglító hasonlítanak hozzá.

A templom előtt megszólított valaki.

„Tisztelt Uram! nem hord-e gyúfát a zsebében? minthogy az enyémet nem szándékozem elővenni.”

Urr Jóska volt.

A falon lefutó pléh-csatorna aljában egy kivájt kő-vállu volt; abban ült. Lábaik elényujtotta s hanyagul, urias tartással dőlt a falhoz. A fél fogán szivart tartott s édeskés leereszkedő hangon beszélt. A hold rásütött egészen s e világitásban igen előkelőnek nézett ki.

„Nyúljon a zsebébe tisztelt barátom s kaparjon ki részemre egy gyújtószálkát... Nem sajnálja reménylem?”

Megszántam. Gondoltam: hazaviszem, hogy ne érje ott abban a válluban a reggelt. Szóltam e tárgyban hozzá.

„Eh barátom, ki ön, hogy ily propozíciókkal áll elé? Mi jogon szól hozzám, ismer-e?”

Mondtam, hogy szomszédja vagyok.

„Szomszéd? E hely a piac, a közös emberiségé lévén, minden szemét mondhatná nekem: szomszédod vagyok. Szolgálok önnek a névjegyemmel – s elfogadom cserébe az önét... Ah most látom, hogy a bilettartóm nem e ruhadarabom zsebében van. Sebaj. Elhiszi kegyed, ha mondom, hogy nevem csobosi Urr József... hogy magánzó vagyok satöbbi...”

Boszantott a beszéde. – Ott akartam hagyni. – Urr Jóska azonban felugrott a földről s megfogta a karomat...

„Uram, ön elégtételt ad nekem e sértésért... nekem Urr Józsefnek.”

Tántorgott. Alig birt állani a lábán. Majd a szemembe nézett s felkaczagott:

„Ni ni! hiszen ön a szomszédom s önnek vagyok adósa három lécczel, két szál deszkával, meg egy kalapácsal... No sebaj! Rongy, koldus vagyok... Ne hagyjon el. Üljön ide mellem.”

Visszaült a kőválluba, – s én szembe vele az isten házának lépcsőjére.

„Szereti ön Moore-t? Tudja-e a »Paradicsom és Péri«-ből e részt:”

„...Nem látni mást – mig fellegárnyak
A hold körül rajongva járnak –
Tört oszlopon, bibor színében
Mozdulatlanul, egyedül
Egy-egy nyugvó sultána ül...”

„Hát nem oly nyugodt vagyok-e, oly meseszerűen csöndes, mint a Moore madara, a kék sultána, ülve ott az oszlopok tövében – ezen a búbajos estén... Oh ne higyeje, hogy nem tudnék

haza menni. De hát hol is az én házam?... Kissé részegnek tart... A mult idők emlékét olvasztom fel a borban... Minden felolvad és elmúlik...”

Legyintett a kezével s lehajtotta a fejét... Aztán egyszerre merőn nézett meg s folytatá:

„Ha estélyeket adandok ismét, nem felejttem el kegyedet sem. Kocsit ha tartok s cselédeket ismét – hajrá lusta had!... Ha a nagybátyám – a nagybátyám...”

Felkaczagott.

„Bolond ön is azzal az én nagybátyámmal, vagy nem bolond? Ismeri-e ön, vagy csak a szabóm ismeri? Szegény, de hisz benne. Ocsmányság Urr Józseftől... De legyünk vígak... Únom ezen a kövön. Nem bánom; az ön kedvéért haza megyek ma kivételesen... haza!”

Aztán részeg emberek szokása szerint jött egy darabig s akkor elkezdett nyakaskodni, hogy ő nem akar azon az úton haladni, a melyen én vezetem. Azt vitatta, hogy az általam választott út veszedelmes; hogy félős rajta járni, hogy bolond, a ki rajta jár... Ő inkább kerül a város vége felé s ott megy végig akármely sikátoron, de abba az utczába nem lép. – Komolyan néztem rá – s figyelmeztettem, hogy rögtön ott hagyom. Sőhajtott, s belém kapaszkodott, mint egy engedelmes gyermek, s sugta: „mindegy na... mindegy!”

Néhány lépést mentünk csendesen szó nélkül. Egyszerre Urr Jóska megrándította a karomat s megállt egy helyben, mint egy kődarab. Rámerted egy szegletház ablakára s állati üvöltést hallatott.

Az ablak oldalához támaszkodva, félig a leomló csipke függöny által eltakarva egy nő állott, s szemeivel a csendes éjbe nézve.

„Látott ön valakit ott az ablakban? – kérdezte Urr rekedt hangon – látott?”

„Bizonyosan láttam, egy szép asszonyt láttam, a ki ott lakik s vár valakit...”

Felelte Urr az öklét, megfenyegette az ablakot s rekedt tompa szóval, mely tele volt gyűlölettel, fájdalommal nyögte:

„Verje meg az Isten. Váljon sötétséggé a szeme világa, kigyóvá a könnye, kinná a sohajtása, jajjá minden szava... Megcsalt, elhagyott, megtagadta a szívét. Másért, a ki nem volt jobb, de több volt a kincse. Ide nézzen – csattant fel s kezével vadul kapott belé a mellényébe s felszakította minden gombját – ilyené tett, a milyen vagyok... ilyen rongygyá!”

Lihegett, szeme villámlott s az öklével megfenyegette az ablakot.

„Az urát várja... kaczagott fel. Várhatod... várhatod. Ott ivott *ma* is velem. Fetreng mint egy kutya a korcsmaajtó előtt. Így tesz *minden este* s így is fog tenni – *én csábitom reá* – én... én.”

Aztán, mintha valami eszébe jutott volna, végigsimitotta a homlokát, s ijedten, idegenül nézett a szemembe. Összerezzen.

A hangja megcsappant. Azt mondta nekem: „Bocsánat...”

A bor gőze elpárolgott egy perczre a fejéből, dereka megrokkant s egészen megesett a szive az embernek, ha ránézett:

„Bocsánat – akadozta, tán mondtam valamit... – Nem érdemlem, hogy karját nyujtsa. Illetlen voltam. *Ezért* nem járok én ezen az utcán. Felejtse el a mit hallott... Egy szó sem igaz belőle... Hazudtam. Az egész életem hazugság... Bocsánat...”

Nem szólott hazáig egy szót sem többet. Hiába kérdeztem. A kapunál megfogta a kezemet s akadozva rebegte:

„Ön becsületes ember... Ne szóljon sem hozzám, sem rólam. Kérem.”

Másnap elköltözött a boszorkány fészekből is s a városból is...

Mivel édesgetik Bogba a legyeket

A levél jó görgényi, szijas kék papírra volt írva s így szólott:

„*Kedves öcsém!*

Nagy örömmel értesülök hozzád intézett soraidból, hogy letted a doktorátust. Szerencsét kívánok hozzá. Kivált nyelved forгатására adjon jó erőt a Mindenható, s máját nagyot.

Én is jól vagyok. – Mióta ott hagytam a várost s a praxist, mintha újra születtem volna. Itt Bogban élek pasziómnak, és senki fia nem zavar ki házamból azért, ha balkönyöke megvizketett, vagy ha „a gyermeke olyan furcsán nézett a szemével.”

Meguntam!

Sajnálom azonban, kedves öcsém, hogy szíves ajánlatodat, hozzámjöveteled tárgyában (bármennyire örvendének különben látásodon) most nem fogadhatom el. Fontos okom van rá! Várjunk pár hónapot, s akkor én hivlak meg rokoni szeretettel.

Házam ugyanis fel van fordulva s nem tudnák ellátni.

Egy nagy munka foglalkoztat, mely, hiszem, a tudománynak szolgálatot teend, nekem pedig mindenesetre nagy gyönyörűséget okoz.

Pókokat tenyészték kedves öcsém. Pókhálógyárat állítok s kis takácsaimnak selymét, a selymek e reinekét, e puha, lágy, meseszerűen finom anyagot, akarom értékesíteni.

Az idea nem az enyém, de büszkén mondhatom: *én tökéletesitem.*

Az idea Réamur-é, ki a mult század elején 5000 drb keresztespókot fogdosztatott össze ugyane célból.

Pókokat, kedves öcsém! melyeket hitem szerint a világ méltatlanul tapos csizmatalppal, úz seprűvel.

Réamur azonban tévedt a tenyésztés föltételeinek meghatározása körül.

Abban tévedett, hogy a természet szent rendje által megszabott eledel helyett, – mely a pókra nézve legyekben, dongókban, apró szunyogokban stb. van bölcsen megállapítva – gilisztával s fiókgalambok kitépelt tollaival akarta táplálni kis takácsait.

A pók nem engedett. Karaktere van az állatnak is!

Inkább felfalták egymást a jeles állatok – úgy, hogy utoljára csak két kövér példány maradt Réamur birtokában, – semhogy férget egyenek.

E tévedés nagy időre megszakasztotta e fontos kérdés megoldását. Hol állanánk ma, kedves öcsém! mily forgalmat okozt volna, mily nyüzsgést, a pókselyemnek világkereskedésbe hozatala, ha a derék Réamur nem ragaszkodik megfoghatatlan makacssággal a férgekhez és fiókák tollához.

Én más alapon tervezem a gyáromat.

Egyszerűen: én azt adok enni a póknak, a mit szeret. Legyet, dongót, szúnyogot stb.

A tenyésztő intézeteket nem zárom el a napfénytől, sőt szabadon hagyandom. Léczetek veretek a színek elejére, s bekenetvén azokat mézzel, meglocsoltatván cukrosvízzel s egyéb, légynek, dongónak kedves eledellel, – Bogba édesgetendem szép Erdélyországnak minden parányi szárnyasát.

Mondhatom neked, kedves öcsém, hogy Bog soha ennyire látogatott nem vala legyek által, mint jelenleg. Azt hiszed, túlzok, ha állítom: hogy egész *felbő*i e kedves állatoknak lepik el udvaromat s a fátlan hegyoldalokat. Pókjaim hizhatnak, működhetnek s én bizom az eredményben.

(Zárjel között megemlítem neked, hogy Bog egy fátlan, hitvány, sáros, ronda oláh falu s mostani lakóhelyem inkább fészek, mint ház; s a ki megszokja, csak türi türi, de idegen ember halálra unná magát benne. Ez az egyik oka fennebb hozzád intézett rokon-i kérésemnek.)

Elfoglal, igaz, e munka! Ismerőseim nem keresnek fel, mióta Bogban lakom („foglalkozásom iránt való iszonyuk miatt” mint mondják) – de nem bánom.

Az öntudat, hogy jót teszek, s az élvezet, melyet magamnak szerzek, kárpótol mindenért.

Tudom, hogy kellemetlen lenne neked is az én pókhálós udvarom – a ki nem szereti őket kedves öcsém, hát nem szereti, arról nem lehet tenni! – azért hát látogatásodat – bármennyire örvendének is rajta – halasszuk akkorra, mikor házam nem lesz ennyire felfordult.

Tartson meg a Jézus. Csókolom anyádat, az én kedves Biri testvéremet, öllelek téged stb.

Dr. Baczkó András.”

Czimezte dr. Édes Pali urnak, és elküldte.

Harmadnapra válasz jött rá (finom velinpapirosra ékes betűkkel irt válasz), mely hangzott ekképen:

„Kedves édes bácsi!

Ölelem innen a távolból! Ujongok, mint egy gyermek s a kalapomat dobálom a levegőbe, kedves levelének örvendetes tartalma miatt.

Hiszen én rajongok a pókért, hiszen én pályadíjt nyertem a „Gnophosa exornátá”-nak Saharáról hozzánk származta felett való értekezésemmel, hiszen nem is látott a bácsi olyan lazurkék Eresus cinnabarinust, olyan Zillát s a magyar csöszvőökből olyan gyűjteményt, a milyent én őrzök spiritusban. Spiritusban, nagyszáju üvegekben, édes kedves bácsi. Hiszen én csodálom e művészeket, karakterüket, mesterségüket, – én imádom a pókot s az én bátyám pókokat tenyészt?

Pókokat? és csak most tudósít engem róla!

Helyesen, édes bácsi. A tudomány méltányolni fogja jeles törekvését s el lesz ragadtatva azon egyszerű s annyira célravezető találmánya által, melylyel Bogba édesgeti a legyeket. – Bog geográfiai nevezetesség leend, míg magyar lakik e hazában; Bogról beszélni fognak a kontinensen, sőt azon túl is, meddig a civilizáció ér!

Éljenek a pókok! Én édes bácsi csak épen legsürgősebb teendőimet igazítom el s megnézem telepét rögtön, s örvendeni fogok, ha famulusának fogad e kitűnő vállalat-hoz.

Kényelem? Mit annak a kényelem, ki nem pamlagokban, párnákon – de a tudomány kemény nyoszolyáján találja gyönyörteljes pihenését? Elférek én akármilyen fészekben, s nem bánom, ha Bogban nem csak hogy fa nem terem, de ha napfény se süt is belé. Csak pók legyen, édes bácsi! s légy, dongó és szunyog, mint magát kedves levelében kifejezni szives volt.

A viszonttalálkozásig szives szeretettel öleli örömmel eltelt öcsese

Pali.

U. i. A kis Nina érdeklődik-e szintén a pókok iránt, vagy ki sem vitte magával Bogba a bácsi?

a fenebbi.”

András ur, ki nyugalomba vonulva élt a tudománynak, így szólott – olvasván e sorokat – „mennydörgős mennykő!” s még egy árkus görgényi meritetlent hozott áldozatul, irván:

„Tévedsz kedves öcsém Pali! Telepem még nincs berendezve, csak rendeztetik. Legyek ugyan ha vannak is Bogban tűrhető számmal, nincsenek elegendőképpen, s gondolkozóban vagyok, vajjon a klímátikus viszonyok kedvezők-e e helyen? Éz okok miatt mielőbb a fővárosba kell utaznom tanácskozás végett, s házamnál csak Pável oláh marad őrzőnek, és a léczek mellett – tudod! a mézzel. – Azért, a mint kértelek, látogatásodat halaszd el, míg én kereslek föl, hogy személyesen elhozzalak.

Egyébképen örvendek, hogy szereted¹ a pókokat s öllelek szeretettel

bátyád.”

Négyszer alig láthatta azonban a nap Bogot legyeivel e sorok elküldése után, midőn egy csöndes szürkületben azon rémhirrel szalad föl Pável a vadszőlővel árnyékolt verandára, hogy egy uri fogat fordult be a hársfasorba, mely az udvarba vezet.

„Mi fordult? Ide fordult? Hova fordult? Megvesztél? Szekér fordult hozzánk? Ki szekere? A mennykőbe!”

Dr. Baczkó András ur felszökött ültéből:

„Nézz ki fiam Pável – ott fordul. Ne pók – kell pók? Pali fordult – mit csinálsz? mit csinálsz?”

Kezét, lábát nem találta András ur, – pedig kereste.

„Mondd, hogy elutaztam, hogy elmentem... Ne mondj semmit. Várj... indulj. A lovait fogd ki... ide vezesd.”

„A lovait mariasza?”

„Dehogy, barom... Mindjárt jövök – csak ide hozd.” S éktelen zavarral szaporázott be a szobába vezető nagy ajtón, – mintha valami igen sürgős eligazítandója volna mielőtt Palival találkozni – saját bölcsességére bizva Pável szolgát.

A szekér pedig megállott. Piros, vidám képű legény ugrott ki belőle. Kinyujtóztatta gémberedett tagjait nagy kéjérzettel s meglátta Pávelt.

„Ember – kiáltott ráútvén mind a két tenyerével a derék szolgálja vállaira – ember, te vagy-e Pável?”

¹ örvendek, [hogy] szereted [emend. A *Vasárnapi Újság*ban olvasható változat alapján]

„Én, mariasza.”

„Mi ez Pável, Bog ez?”

„Bog, mariasza.”

„Hát a fák, Pável? hát a hegyek? hát az erdő a hegyen? Baczkó András a gazdád?”

„Baczkó mariasza.”

„Itt lakik?”

„Ott, mariasza.”

„Tudom Pável, hogy nem az udvaron lakik – de abban a palotában. Tudom! Te kenegeted mézzel a léczeket és czukrosvizzel? Mindegy! Gondozd a lovaimat és ne szólj! Ne beszélj! Förtelmes hangod van. A torkod veszedelmesen be van dugulva. Catharus laringialisod lehe-
tett kölyökkorod óta. Szénátok csak van? Előre Pável a lovakkal... Előre.”

„Édes bácsi – mormogta – tudtam, hogy lefőzöl. Gondoltam, hogy nem olyan kopár fátlan ronda fészek ez a Bog mint te irtad. No de!... Ezek a virágrabattok igazán szépek. Ráeskü-
szöm, hogy a Nina keze öntözi őket... Fogadni nem fogad a bácsi, az tény – az orrát se látom. Ráakadok azonban, reménylem. Előre csak.”

„A veranda kényelmes – gondolta, mikor föltipegett a széles lépcsőkön. A pamlagok ujak, a kilátás festői azzal a hitvány érrel a berek szélén. Léczet az ördög sem lát, s legyek csak közönséges számban, közönséges szemtelenséggel. Mézes fazék... Réamur... hm. Bácsi! te elri-
asztani akartál engem... Bácsi!”

Aztán figyelni kezdett.

„Hangokat hallok a szobából. Valakivel hevesen beszél a bácsi. Várjunk... Esztendők óta sem teszünk egyebet, csak várunk...”

Könnyen sohajtott, fülét az ajtóra tette, pödörte selymes bajuszát s porszemeket vert le ruhájáról. Mikor azonban az ajtó nagykesőre megnyílt (s azon dr. Baczkó András uram lépett ki, egy nagy könyvvel kezében), már a veranda tulsó szögletjén volt Édes Pali – várakozástel-
jes állásban.

„Édes bácsi – zajongott – édes jó bácsi, csakhogy látom.”

„Örvendek én is Pali, hogy itt vagy. Csak e pillanatban tudósítottak érkezésed felől. El
valék merülve e jeles könyv olvasásába. Anyád, az én kedves hugom egészséges-e? Rég vagy-e
itt?”

„Szót sem érdemel, bácsi! Örvendek, hogy itt lehetek. Engedje, hogy megöleljem. Micsoda
könyv az a kezében?”

„Arneologicus, az az pókászati fiam.”

„Mennyire örvendek, édes bátyám! Türelmetlenül vártam, hogy ölelhessem s ez az oka,
hogy jövetelem meglepetésszerű. Egy éve mult, hogy utoljára voltam a házánál. A kedves Nina
egészséges? s szintén Bogban van-e?”

„Három csürt építettetek... Csak könnyen kedves Pali. Zsindelylél a tetejét s léczekkel az
oldalát, mint azt irtam is neked – hogy járja a napfény s abba teszem.”

„Ninát, bácsi?”

„Ördögöt... Ezenkívül nádist szeretnék berendezni, kivált az Epeira cornuta s az
Argyroneta aquatica számára, mely utóbbi olyan palotát készít e helyeken magának, mint egy
felfordított s nyílt száju dióhéj, mely valóban a szövés remeke...”

„S oldalait bekeneti a bácsi mézzel... tudom... a legyek végett... Bog azonban meglep édes
bácsi. A mint a szürkületben kivehetem: az a hegység ott tul erdős?...”

„Csak az árnyék édes Pali... Be is léphetnénk a szobába, a levegő itt poshadt a ronda falutól... Láttad,² hogy ronda ugy-e?”

„Ronda bácsi, valóban ronda.”

Beléptek.

„Ez az én fészke – mondta dr. Baczkó, őszülő, kurta szakállát huzogatva – ez az én legényes fészke, hova megvonultam. Egy esztendeje mult, hogy itt lakom, nagy remetességben... Egy ismerősöm se keresett meg!”

„A pókok miatt bácsi?”

„Igen, tudod, a pókok meg a legyek miatt. Csodálatos, mennyire rabja az idioszinkrásiának a világ; mindenki iszonyodik Bogtól ha tudja, hogy pókokat tenyésztet. Iszonyodsz-e te is tőlük?”

„Én bácsi? Hogy képzeled?”

„No tudod, kellemetlen, a ki meg nem szokta. Azért mondom, ne hogy terhedre legyen... De én itt beszélek s te nem vacsoráltál... Megbocsájtasz, kinézek. *Itt várj* be kérlek – *ebben a szobában*, kérlek. Ismeretlen vagy a helylyel, tudod s ne hogy valami kellemetlenséged essék. *Itt* talállak, ugy-e, kérlek?”

Az ablakon virágillat áradt be, a lombokat szellő ingatta, s olyan derült nyári este borult a tájra, milyent szerelmes emberek számára, jókedvében csak teremthet az áldott természet.

Édes Pali a nyitott ablakhoz állott s végignézett a megporondozott uton.

A hold rávilágított a borostyánbokrok sötétzöld leveleire, s az utolsó kanyarultnál, egy csoport fenyőfának szétterjeszkedő ágai közül sütött le a rózsákkal szegett, pázsitos térre.

Neszelés, suttogás ütötte meg a Pali fülét. Figyelt. „A Pável hangját hallok, az ő katharusos, éktelen hangját, – mormogta. Miért beszél a barom? Ah! a bácsi is! Miről értekezik ugyan vele? Csak nem Pável a szakács, kinek a vacsora iránt rendelkezik? Ördögbe, rosz kilátás lenne...”

Nem! A bácsi magyarázott valamit Pávelnek hevesen s mutatta neki a fenyőfacsoportot, melynek hegyes levelével kaczerkódott a szellő.

„Poesisre tanítja?... Dehogy... A mézes fazékról beszél neki, s a cukros vizről a legyek végett? Ej, Ej! Ugyan mit mutogathat olyan dühösen!”

Aztán felsohajtott Pali. Rádólt egy karosszékre s végigsimitotta homlokát kezével.

„Édes kis pipiském – sugta, míg az ajaka mosolygott – hol lehetsz te most? Hol dugdos téged a bácsi? hova tehetett el ily szaporán?”

„...Pedig itt van. Érzem, hogy itt van. Bolond vagyok. Mintha a lehellete érintene, úgy vélem...”

Benyúlt a zsebébe, összefogdosott levelet vett ki s szerelmes emberek szokása szerint – bárha tudta minden sorát – olvasta, tán századikszor:

„...Kihozott Bogba. Elriasztotta minden ismerősünket, nem tudom micsoda mesterséggel. Senki sem keres föl. Ugy élünk mintha be volnánk zárva. Nem panaszkodom ellene. Mikor anyám a keze között halt meg s árván maradtam, ő vett védelmébe. Fölnevelt – s olyan gyöngéd ma is, mintha édes övé lennék. Pedig idegen voltam hozzá, kit csak az ő jó szívében élő könyörület csatolt házához. – De hát miért dugdos most a világtól?”

² ronda [falutól... Látra]d [nyomáshiba; emend. a *Vasárnapi Ujság*ban olvasható változat alapján]

Magáról nem enged beszélni, Pali. Ugy tesz, mintha féltene magától. Oh jöjjön el! Ne is írjon semmit a bácsinak, csak úgy lepje meg.

Megtiltotta, hogy „bácsinak” hívjam s olyan lett, hogy nem tudom kitalálni... Várom magát... Ezt a levelet sem tudom, hogy adom postára... Nem tudom illik-e, hogy én hívom magát; nem tudom, vajon el is jön-e? vagy már elfelejtett? Attól a keddtől fogva, mikor utoljára láttam, már negyvenkilencz kedd mult el. De maga, azt hiszem eljön. A virág, mit együtt ültettünk cserépbe, – tudja az a fehér – még él s most virágzik. Olyan, mint egy csillag. Minden lehullott szirmát meggyűjtöttem. Ugy véltem, kedves lesz magának... Bizonyosan nem feledte el...”

„Ennünk hoznak Pali, – hallszott az András ur hangja. – Intézkedtem felőle. Falusi konyha főzte – megelégedj vele. Mivel mulatod magad – mit olvastál?”

„A Phileus nevű ugrópók szövőszervéről egy értekezést bácsi. Igen jeles szerszám, mellyel e derék nyolczlábú nemezszerű szöveteket készít... Valami kefék, tudja bácsi, s valami bordáskarmok... E bordázatokkal veri le a kuszált szövetet az aranyszemű Phileus, mely abban különbözik más hasonló...”

„Ülj le fiam Pali. Oda ni... S hát szereted csakugyan a pókot? Hogyan jöttél rá tökéletességeikre? Valóban nagy ritkaság; – kellemes kivétel az általános bolondság közül. Sajnálom, hogy nem cserélhetjük ki egymással tanulmányainkat, tapasztalatainkat, mivel...”

„Tudom is én édes bácsi! A rokonszenvek honnan jönnek, ki mondja meg? Mint a lépesmézzel bemázolt lécz a légynek, olyan volt a pókról szóló tudományág nekem. Rászálltam édes bácsi, s ráragadtam. Nem bánom meg, a mig élek. Gyönyörűség...”

„...Mint hogy édes öcsém, mint azt irtam is neked, mivel hogy egyáltalában kérdéses; vajon a klimatikus viszonyok, a nyugalom hiánya... a város közelsége; – s általában nem tudom, vajjon Bogban megkaptam-e a legalkalmasabb helyet, telepem számára – nem átlábolthatatlan gátak-e póktenyésztési terveim elé, már intézkedtem is fájdalom, hogy várjanak... ott, hol ez ügyben tanácsot kell kérnem s valóban az utolsó perczben érkezéti. A legutolsó...”

„Megvallom, előbb csak három osztálya iránt érdeklődtem e „kis takácsoknak,” – mint bátyám nevezi őket – a kaszás t. i., a keresztes és szerencse-pók iránt, s azt tudtam csak, hogy ha végigmászik a nyakamcsigáján egy példány, mindaz a hidegség és iszony átszalad hátgerinczemen, mit a veszett kutya érezhet, ha vizet lát... később, apránként... az igazság tiszta üvegén szemlélvén a dolgok rendjét... látván...”

Pável hozta be a vacsorát.

Igazság szerint mind a ketten olyanok voltak az asztal mellett, mint két prédára leső ugrópók. Egymásnak szavát, tekintetét ügyelték, s mindkettőjüket egy vékony selyem fonal tartotta kötve ehhez a szobához. Vékony s elszakíthatatlan! egy gyenge leány iránt való szerelem.

A társalgás döcögösen ment.

Tele gyanúval egymás céljai iránt: lenyeltek volna egy-egy ökölnagyságu tropikus égálji „takácsot” is, annyira nem érezték az étel ízét.

„Nem beszél Nináról” – gondolta Pali.

„Reggelre nem virradsz itt” – főzte magában András ur.

Fenszóval pedig egyebeket beszélgettek.

„Milyen szép az est – mondá Pali. Meg kellene járnunk a kertet bácsi.”

„Harmatos kinn... Ezenkívül nem is győzöm. Ilyenkor mi ágyban vagyunk már...”

„Malom dörömböl-e az éren? annak hallszik a moraja?”

„Sajnálom, hogy ilyenkor jöttél. Saját macacsságod. Bármennyire örvendtem volna neked, reggel utaznom kell. Várnak rám.”

„Baj, bácsi! De maradtam én magamra a házánál máskor is.”

„Az máskor volt... Pávellal maradnál?”

„Hát! Pável szép példány, meg a pókokkal.”

„Szép példány a mennykőt.”

„Hát a léczek a mézzel? Ki locsolná?”

Aztán szivarra gyujtottak.

„Milyen fűszeres lég árad be az ablakon! A velejét járja át az embernek.”

„Ő érte jött – gondolta András ur – tűzbe merném a kezemet tenni. A leány is egy hét óta mintha ki lenne cserélve, – dudorász, vidám; azelőtt szavát alig vettem. Levelet pedig nem kapott. Hiszen már egy csordát őrzök ennek a ficzkónak a firklálásából. Ennek neveltem volna? Ennek? Ki tarthat több jogot ezen a földön hozzá nálamnál? Kit illet meg inkább? Ki nevelte, ki szereti jobban...? Ki?”

„Ebben a szobában pihensz az éjjel Pali – mondta fenhangon. – Mikor még egyszer szerencsétlenség, a vendégszobát készíttettem el részedre. Ma csak érd be ezzel! A kocsi a melyiken jöttél, a tied ugy-e? Ha nem vagy fáradt, szívesen elbeszélésem veled az időt hajnalig. Akkor együtt indulhatunk a hűvösön...”

„Nyugalom a testnek bácsi! Aztán nem engedhetném, hogy engem reggelig mulattasson – bármilyen kedves volna is nekem, már a koráért sem.”

„Korom... korom... Reményilem, nem tartasz még öregnek, gyengének?”

„El akarsz tuszkolni – gondolta Pali. – A pókjaiddal nem sikerült – hát erőszakolsz. Jó! Nem szótték még meg azt a hálót, a melyikben megfogod az én aranyösszárnnyu legyemet. Egy éjtszakát adsz csak édes bácsi... Te lásd...!”

Sétáltak egymás mellett a szobában.

Nagy, magas termete volt mindkettőnek. András ur telt, izmos alak, piros orczával, értelmes szemekkel, kurtára vágott szürkülő szakállal, hajjal. Pali nyulánk, karcu siheder, selymes bajuszszal, a fiatalság zománczával képén, s mosolylyal, vidámsággal minden ízén.

A hold bevilágított a nyitott ablakon s a csillagok serege a magas égről. Egy-egy puha szárnyu moly repült be néha s keringett bolond forgásban a lámpa körül, csapkodva gyenge testét falhoz, asztalhoz. Csirke pityegett valahol s falevelek sóhajtása hallszott be, melyekkel a szellő enyelgett.

„Bátyám! – Édes Pali megfogta Réamur utódjának a kezét. – bácsi! legyen őszintébb. Nem fogad ugy, mint máskor. Bántja valami?”

Áldott kibékítő, indulatcsendesítő van egy szép nyári estében. Annak hatása lepte meg Édes Palit. András ur elfordította a fejét.

„Bolond beszéd, édes öcsém!... A tudomány érdeke hajt, meg a becsület... hogy a mit megkezdtem, ne hagyjam abba... telepem... a pókok...”

„Tudom bácsi, meg a legyek... a mézes fazék; Réamur és Pavel... a dongók, a szunyogok... Jó, hát feküdjünk le. Reggel indulunk. Én is megyek...”

„Édes fiam... Jön idő... jönnek napok... vannak az ember életében... Reggel indulunk. Feküdj le... Anyádig kísérlek. Rég akartam látni. Hadd öleljelek meg... Tudtam, hogy nem vagy rossz ember. Aztán a fővárosba megyek... telepem... a pókok... Az ördög vigye el a pókjait.”

S Édes Pali egyedül maradt.

Egyedül és fejében sok összevissza keringő terv, egyik időtlenebb, mint a másik. Igazán rosszul állott vidámságra épített orcáján az a sok redő. Kicsi bajuszát rágta hegyes szemfogával s dörgölte széles, nyílt homlokát. Észre se vette Pávelt, a rekedt szavut, ki ott matatott a tágas szobában. Szeme csak egy irányba nézett, mint a farkas póké: a porondos út végén levő fenyők irányában. A szerelmes emberek ösztönével érzett ott valamit, a mi kedves neki.

Pável dörömbölt.

„Te vagy-e Pável?”

Valami jutott a Pali eszébe. Felragyogott a szeme.

„Ide állj Pável – kiáltotta, – ide előmbe. Mi ez a kezemben Pável?”

Pável szétnyitotta a száját – tulajdonképen csak egy szabálytalan alaku repedés volt az, – és sugta:

„Piczula, mariasza.”

„Hát ez itt?”

„Bankó, mariasza.”

„Szeretnéd, ha tied volna Pável? Hát általában a pálinkát szereted-e ember, vagy a köményes édes rozsolist?”

„Jaj, jaj, mariasza.”

„Hol a kisasszony Pável?”

„A kertben, mariasza... a palotában, hol a méhek laknak... A postára én vittem a levelet, mariasza. A kisasszony adta s a postára én tettem, úgy lássam a napvilágot. Az ur a kertben van – engem ide küldött aludni, hogy ügyeljek.”

„Te vitted a levelet Pável? Az én leveletem?” s Édes Pali nyakába ugrott az előtte álló horgas embernek s teljesen elfelejtette, hogy hangja kellemetlen volna attól a catharus laringialistól, a mely gyöttri kölyökkora óta.

„Te vitted? S a méhesben van? s vár engem? Vár-e Pável? Szólj hát – énekelj Pável. Beszélj nemzedet gyöngye, ékessége Bognak, te legyeket szerző édes lép, te vitted? te hoztad?”

„Mariasza – nyögte a szorongatott – ereszsze el a torkomat... szoritja, mariasza... én vittem becsületesen.”

„S az ur a kertben van Pável? Hát hiszen jól van. Szárnyakon megyünk odáig. Tudsz-e repülni Pável? Ott sétál ugy-e? – te nagy darab faragatlan gyémánt, – őrzí ugy-e?... A bokrok mellett bizonyosan – s téged ide küldött?”

„Szárnnyakon mariasza?... szárnyakon?”

„Hogy jutunk hát oda Pável? Tudsz-e ösvényt? utat? szólj hát! Azt csak belátod, te fénylő csillag, hogy oda kell mennünk... s most, de mindjárt...”

„Nem lehet mariasza. Az ur a kertben van, – nem lehet...”

„Eh, egyedül megyek hát... Maradsz Pável? Maradsz, vagy jösz?”

„Jaj nekem, jaj, mariasza... Megpróbáljuk, ha lehetne. Az ur pedig meglő... A falu felé... a sövényen. – Nem ott... erre...”

Óvatosan léptek ki a verandára.

A hold haladt az égen, az ég dorombolt, suhogó szárnyu denevér repült el fejük fölött. Kavics csikorgott lábaik alatt, s a falu házai közül a kapuk mellől kutyák ugattak ki.

A méhes dombtetőn állott. Hársfák körülötte, előtte pedig magas fenyők. Vörös falai messze látszottak; ablakából gyertyavilág sugarai szűrődtek ki gyér szálakban a csendes éjbe.

Megkerülték a kertet a falun át. Alacsony sövénykerítésén Pável átmászott, Édes Pali átugrott, mint egy üzött szarvas. A puha pázsiton álltak.

„Maradhatsz Pável.”

„Lassan, mariasza... lassan... Szent Antal, szent Antal, ne hagyj el... Hogy szalad... mariasza, szent Antal.”

Édes Pali két ugrással a méhes ajtajánál volt.

A fenyők az ajtó előtt sóhajtoztak; rózsák, levendulák s szerény szürke mezü zsályák az ajtó alatt öntötték ki illatjuk kincseit; a hold az ajtót ezüstözte meg; millió szemével az ajtót bámulta virágos rét, porondos csillogó út, – az ajtót s Édes Palit s azt a féltve dugott szőke semmi leánykát, kit Baczkó András Bog urnőjének szemelt ki.

Csak a fecskék tudnak úgy gagyogni, olyan szaporán, hizelkedőleg, mikor valami nagy ut vagy nagy veszedelem után összetalálkoznak szerelmes édes társukkal – a hogy ez a két gyermek szólott egymáshoz.

Tulajdonképen tán a szemükkel s arczuk mosolyával is mondtak egymásnak valamit azonkívül, a mit az ajakuk beszélt. Ők értették igaz, csupán.

„Tudtam, hogy itt van.”

„Édes... édes...”

„Vártam, hogy eljön. Hittem, hogy fölkeres.”

Semmiségek! Igazán nem érdemes meghallgatni.

A szive oly ritkán szól az embernek, hogy nem csoda, ha gyakorlatlan a beszélgetésben. Mikor nagy néha mond valamit, akadozva, gyermekesen mondja, mint egy tanulatlan baba... s épen csak olyan haszontalan semmi szavakat is.

Egymás kezét fogták s nevettek.

„Soha el nem hagylak... Egy pillanatig sem édes.”

„Milyen forró a kezem. Érzí?”

„Hogy megszépültél, mióta nem láttalak!”

„Negyvenkilenc kedd telt el azóta.”

„Szeretlek, édes.”

„Mindig magára gondoltam... Minden kedden – de mindennap is... Örökké... A bácsi nem beszélt magáról. Kihozott ide, hogy senkit se lássak, csak őt, meg Pávelt, meg a gazdaszszonyt... Tudtam, hogy eljön. Éreztem...”

„Édes... édes.”

„Ha vendégünk jött eldugott, de én mindig csak magára gondoltam. Sirtam, mert nem irt nekem s féltem, hogy elfelejt. Ma rám parancsolt, hogy itt üljek, pedig én tudtam, hogy maga megjött... Hogy tudott ide találni? Nem felejtett el?”

A fenyők aljából a Baczkó András magas alakja bontakozott ki. – Azt a leánykát ott ő nevelte. Anyja ravatalától vette magához. Résztvéből házához, s aztán, valami megmagyarázhatatlan vonzalomból, kihamvadtnak vélt szívéhez. Hozzászoktatta magát ahhoz a gondolathoz, hogy övé lesz egyszer, örök köteléssel, hogy őt illeti csak. Óvta, ügyelte féltve, mint a hogy a fukar őrzi kincsét. Ott hagyta érte összekötéseit, a várost; – furfanggal, ravaszsgal eltávolított mindenkit köréből... s az a leányka ott áll a méhes ajtajában és fogja Édes Palinak a kezét, és mosolyog...

Megállott.

Fogai összeszorultak, és ökle is, önkénytelenül.

„Uram! – lökte ki magából – a tolvaj jár ilyenkor, és a vad. A gazemberek látogató órája ez. Melyiknek nézzem? Mit keres itt? – miben áll a joga? Hitványságában áll? El onnan... el innen, el udvaromból, házamból...”

„Bátyám...”

„Megtiltom, hogy így nevezzen. Alávalónak tartom. Ismeri az utat, – ott megy el, a hol bejött, és mindörökre... És ne lássam meg soha, sehol, és ne emlékezzem vissza erre az órára – azon könyörögjön.”

„Édes bátyám...”

„Távozzék – s ne kényszerítsen végletekre. El onnan, el... el...”

Szeme fénylett s erős léptekkel ment öccse felé.

Félnék, bizonytalan hang szólott az ajtóból:

„...De hát... szeretem... bácsi.”

„Te mondtad azt, Nina?”

„De szeretem bácsi... édes bácsi,” s valaki odaborult a Baczkó András széles mellére. Valaki átölelte gyenge karjaival az András ur nyakát s valaki bátortalanul, akadozva sugdosott a fülébe:

„...Mindig is szerettem, bácsi... meghalnék nála nélkül... Én hittam ide... én eresztettem ide. Az én hibám... Reám haragszol-e? Bántottalak-e azzal téged? vétettem vele neked?”

Más oldalról pedig két – ököre szorított – kezét fogták meg, s derekát ölelték át.

„Édes bácsi. Elszakítana-e minket egymástól? Utjába állana-e boldogságunknak? Rávinné-e ilyen kegyetlenségre az a jó szíve, a melyikkel szeretett minket idáig... édes bácsi.”

„Elsorvadnék nála nélkül... itt a szemed előtt bácsi... ne üzz el a szivedtől. Ha a te leányod vagyok én igazán, ne utálj meg édes bácsi.”

„Hálátlanok vagytok – szakadt ki András urból, miközben hasztalanul igyekezett kiszabadítani fejét, kezeit, derekát az ölelésből – hálátlanok, könnyelműek, és gonoszok...”

„Bácsi – édes bácsi!”

„Soha sem lesz okod reánk panaszkodni. Együtt élünk örökre, soha el nem válunk. A hol te vagy, – ott leszünk mi is otthon. Derültté teszszük minden napodat. Engedelmes gyermekeid leszünk, szeretni fogunk s meglátod csak, milyen boldogságot teremtünk... édes bácsi... Meglátod... Engedj meg, bocsáss meg.”

Két égszínkép szem, tele kéréssel s könnyel, s mosolylyal nézett András urra. Elfordította fejét:

„Eh! Hagyjatok nekem békét...”

— — — Pável rekecses szava hallatszott:

„Mariasza – reszelte – pitymallik. Befogott a kocsis? Lehordjam-e a pakkot?”

„...Ostoba... ne hordj semmit... Fogass ki.”

A nagyapó

„Eszti... Eszti! Ha én látnám isten áldott napját, nyitva tartanám a szememet örökösen. Neked kedvesebb az álom édességnél, imádságnál. Hallom pedig... hallok a kakast rég, hogy lerepült a híjuból, szekereket hallok végigjárni a szurdékon, ajtókat nyilni, záródni – csak te alszol az egész utcában. Egész éjszaka forgolódom, nyögök, izzadok – oh milyen hosszú is az éjszaka! – s te végigalszol. Végigaludnál a hét alvó szentekkel minden éjszakát.”

„Mikor én olyan kicsi gyermek voltam, jaj! mint a vízcsepp úgy mozogtam. Nem kellett nekem szó, biztatás. Neked a véred rossz, Eszti – a véred. A mig láttam s nem voltam ilyen gyámoltalan, hogy a te gráciára szoruljak, nem imádkoztam senkinek sem, hogy keljen föl, hanem fölkeltem én, magam, egyedül s ki a „csendes”-hez, ki a mezőre, ki a csürbe, a gabonásba, a cselédek után, a munkásokhoz. Jaj édes istenem a mostani gyermekek! Meg van poshadva a véred, Eszti, meg kell hogy poshadva legyen.”

„Kelj föl már na! Hol a csizmám? Piszkos ugy-e? A tapintatáról érzem, hogy piszkos. Ugy tartasz, Eszti, hogy mindenki kaczag, milyen ronda vagyok. Mindenki, én tudom. Mosd meg az orczámat. Itt is, kérlek, a szememnél, – gyengén, kérlek. Veres a karikája – veres ugy-e? Gyengén, kérlek. Ilyen nagy napon Eszti...”

„Vedd a selyem lájbimat elé. Nem kapod ugy-e? nincs nekem semmim a helyén. Hát a nyakkravalóm a rojtos? Eszti, hol a rojtos? Ma ezt veszem fel, a melyiket a temetésemre tartogattam. Nagyanyád varrta rá a rojtot. Szegény, ha élne ma; ha itt volna szegény...”

„Hát szólj kérlek hozzám – szólj vagy egy szót. Ha jó szived volna, örvidenél te is, jókedved volna neked is, egy ilyen napon. A pálcám, Eszti, a gombost. Hogy is irta? vedd elé csak. Vedd kérlek s betűzd ki még egyszer. Mióta tanulod már az írást, a nyomtatást – tudhatnál. Pedig szépen írhat! – olvasd kérlek:”

„Ha te, kedves Nagyapa, szeretsz engem, hát odamegyek hozzád, hogy lássalak s hogy Esztiét is lássam, a kit te tartasz. Jól is teszed Nagyapa, Isten megáld érte. Mi lett volna belőle, mikor elmaradt a világban, mint az ujjam. Apám is szeretett téged, Nagyapa, s ha te engedted volna, megkérlelt volna akárhányszor – de te nem hagytad azt, tudod. Hanem hogy minket unokáidat szeretsz, azért látszik, hogy jó szived van s megfizet az isten. Ezenkívül hallok, hogy a szemed világa is meggyengült volna. Nem baj Nagyapa, leszünk mi Esztiel, a te szemeid, meglátod hogy fogunk ápolni. Én is ott szeretnék szolgálni valami jó helyen – de csak singes portékában, mivel azt tanultam – mellettetek, minthogy senkim sincs, mint az ujjamnak. Egészségem hál’ istennek jó, melyhez hasonlót kívánok nektek is. A brassai szekerekkel megyek s ott leszek nálatok, édes Nagyapa, pénteken tán délután. Addig is csókollak...”

„Látod, Eszti, ez a fiu! Ha én akarnám, hát itt szolgálna. – Már nagy lehet, vállas, szakállas. Ő lesz a szemem, azt írja s a jobb kezem is legyen. A Maros mellett való földeket fölverte a gaz – öreg világtalan ember jószága; a szőlőm ki sincs kötve – öreg ember szőlője; – majd lesz

szeme ennek az öreg embernek. A házam fala is pusztul. Hallom, hogy dől le a vakolatja, burjánban járok az udvaron – majd lesz szemem...”

A szoba nehéz szagú, törpe, kicsi. Rácsos hátú bőr karosszékek szanaszét; karikás régimódu kihuzó ágy; mellette bőrös láda, otromba zárral, vaspántokkal átdongázva; tálas ónfedelű vinczi kancsókkal, itt egy kabát, ott egy zsiros mellény; az ajtó-sarok mellett nyirágseprű; makfalvi korsóban víz; fekete gerendázat, szétnyílt pádimentum; nagy asztal közepén, melynek lábait kötések tartják össze.

Az udvar füves. Nyitott elejü régi szinek alatt meszes gödör, sáros szekér, zsákok, ládák egymáson; zsendelyes fedelen sokszínű moha; hegyes haju-ablakokon vadóc galamb; megfeketedett víztartó hordó a csatorna alatt, egy talyiga az udvar közepén; bogos, sok karu tejes fazekat tartó ágas a szögletben; gerenda a szomszéd fala mellett ülőhelynek; korhadtt ákácza a nyitott istálló-ajtó előtt.

„Eszti, a kezdet! A széket vigyétek ki a ház elé, a füzfa alá, a lóca mellé. Ott ülünk s ott várjuk, a ki az én szemem lesz. Akarom Eszti...”

S az öreg Niczi bácsi – a milyen ránczos, vén, kicsi kis összeesett ember – a mint rátámaszkodott csepp unokájára, olyan volt, mint a roskatag hó-ember, kinek lábához pajkos kezek rózsabimbót helyeztek.

...Ha a lóca beszélni tudna, ha annak a füzfának kimeredő korhadtt ágai szólani kezdenének!

Ezt beszélnek:

– Az öreg Bogos, a szabó ült azon a lóczán valamikor, mellette Jánosi uram, a kövér mérsáros.

Bogos volt az első. Jó virradatkor jött elfoglalni a helyét. Cseréppipája kezében, lompos kuttyája – melynek szőrében örökké volt bojtortján, szalmaszál, vagy rongydarab beragadva – nyomában. Biczegve, köhögve jött, szivta azt az egy-két szüette fogát s szürke gyér kecskeszakállát simogatta.

Aztán érkezett Jánosi uram, szuszogva, kimelegedve. Alig birta magát, husát, háját, öregségét, fénylő nadrágját csak ingujjban volt. Kabátja panyókára vetve hátára, mellénye kigombolva. Kövér ábrázatján állandóan fáradtság nyoma, kicsi szeme kék pofája közé behalva; fityegő nagy álla; tokáján szurósan a borotvált serte. Ha jött, megszagolta a kutya, mint egy konyhafazekat s nyalogatta bő nadrágját.

Majd Niczi bácsi is kihozatta nagy karosszékét, s összeült a három régi, együtt megvénült jó pajtás, hogy csendes beszélgetésben előlje a napot.

Hogy áll a vetés, azon kezdték. Nincs most istenáldás fűn-fán. Azt a régi nagyszemü, nagyszáru buzát ki látja most, hát azt a hosszucsövü piros kukoriczát, melynek olyan kemény a magja, mint a békasó. A nap se úgy jár, meg a munka sem. Az emberek is mások. Az a régi jó élet – azok a jóféle népek hol vannak most! A fiatalság sárga, vézna, a leányság erőtelen, slájeros.

Mikor Jancsi uram veres nyakravalósan, pitykés dolmányosan, hegyes orru kordován csizmáson indult remeket vágni s azt a kimosott, felpántlikázott, nagy áldott állatot végigvezette a hosszú utcán muzsikaszóval, vig heje-hujával, pisztolylövések között... milyen világ volt az! S mikor a szabó a nagy pánkós bál után belé esett harmadmagával a nagy meszes verembe s annyi baja sem lett, mint ehol a körmömnek!

Aztán semmiségek következtek. Mese egy ló levágott farkáról, egy elszakadt régi kabátról. Egyik a kuttyájáról beszélt egész nap, neves bornyujáról a más, kendermagos tyukjáról a har-

madik, melyet elvitt a kánya. Aztán utaikról, kedves főztükről, jó feleségükről, szénáról, bogárról.

A csendes ingó fűzfa hallgatta szavukat, s madarak csicseregtek a háztetőn. Az emberek jöttek-mentek a dolgukra, a három öreg ember ott ült napsütésben, esőhullásban s töltötte az időt.

A szurdékban csak ők éltek a régi jó világból s csakis egymást értették meg istenigazában. Egyik sem birta már a munkát s egymásra voltak szorulva. Nem is szerettek semmit ebből az új világból, melyben éltek. Jobb volt régebben minden. Jobbak az emberek, szebbek az asszonyok. Hol vannak azok most! Még a fejfájuk is mohos; tánczos lábuk; porló csont; kaczagó orcájuk; fekete koponya. Ezt az új nemzedéket nem ismeri az öreg ember. Vágyait, hevülését, szerelmét, hivalkodását – nem érti.

Egyik tavaszon aztán Bogos a tréfás szabó nem jöhetett már ki a csendes lóczára. Elgyengültek a lábai. Valahol meghütötte magát, úgy mondták. – Odamentek hozzá a társak, s oda telepedtek ágya köré.

Bogos a csikos párnák közül nagyon nyomorultan nézett elő. Vastag rézfoglalatu szemüvege nem volt homlokán – a hogy szokott – s az a néhány szál szakálla összekuszálva. – Nyögött:

„Én is elmegyek már, komák. Már csinálják az égi hajlékot nekem. Keteket itt hagyom – úgy parancsolja az Ur a mi Atyánk... Pedig élhetetlenek ketek. Menyecske, ropogós cseresznye nem a ketek fogának való. A fiamat ne vessék meg ketek. Nevetség, hogy milyen gyámoltalan. Mi lesz ketekből is, ha én itt hagyom, én uram teremtőm.”

Aztán megpirult az arcza:

„Pedig még a szép tavaszt szerettem volna látni. A tavaszt csak. A salátáimat, meg a régi jó pojnikát a kertben. A virágjában szerettem volna gyönyörködni. Szép veres virágjában. De az angyal trombitál nekem... én hallok, komák. Hív engem magához az én Uram Jézusom...”

A mély, nehéz csendben, mely ráborult a komákra, csak a Jánosi uram erős szuszogása hallatszott s a beteg nyögése. Nehéz nagy csepp gördült le a mészáros szeméből. A beteg látta.

„A kezét, koma. Ked sajnál, látom. Aranyat ér a jó sziv. Jó pajtása voltam... Előre megyek helyet csinálni: oda várom, koma. Együtt leszünk ott is; anyjukainkkal valami kis zugban. A pipáját itt ne hagyja, koma... A pipáját, szürke lovát, hütös feleségét...”

Aztán erőt vett rajta a láz. Ragyogott a szeme, el-elhagyta az eszmélete; összevissza gagyogott borról, virágos almafáról mindent. Szorította folyvást a Jánosi uram kezét izzadságos sovány ujjával, kaczagott, majd könnyezett.

Mikor ott hagyták halálos ágyán a szegény vén Bogost, Jánosi uram is ki volt kelve magából. Arczában nem volt vér s dörzsölte kezét a szuros falhoz, zsiros nadrágjához szüntelen.

„Itt érzem koma – mondta – itt érzem az ujsa hegyét, mintha égetne: – odaragadt halálos izzadsága a tenyeremhez, nem tudom lesurolni. Elvette az álmodat beszédjével. Bár oda sem mentem volna. A fülem zug – dadogta – s mintha a levegő is nehezebb lenne; nem birom szívni. Nedves a tenyerem úgy-e? Tapints a koma...”

...Harmadnapra két koporsót vittek ki a szurdékból a keskeny hidon. A zöld vikleres asszonyok, – kik eljárnak minden temetést, kiknek könnye kiapadhatatlan, mint a bibliai asszony olajos korsója – ott bicsegték a menet végén száraz szemmel: „Oh be mennyit éltek, lelkek – mondták – oh be megunhatták, lelkek. Mert ha nem ember az ember, hát, ne is éljen,

szivem, ebben a drágaságos világban. Az embernek, virágszálam, nem jön csak egy könny-csepp is a szemére ilyen aszott gyümölcsért...”

Abban a nagy kertben ott a hegyoldalon az almafa kiverte piros virágját, fű virágzott, magzott, sugár vidított bokrot, madárfészket – mintha Bogos a szabó s Jánosi uram nem is haltak volna meg. A világ is ment a maga útján nem is akarva tudni arról, hogy két taggal apadt meg a száma.

Az atyafiak beszéltek csak róluk – a mig osztakoztak a megmaradt holmin – egy hétig; a szomszédok: egy napig, Niczi bácsi: örökké, a mig élt.

Én tudom, hogy az öröm is meghal, a bú is elapad; elapad forrása könnynek, mosolynak egyképen mindenkinél, a ki él – de mindig jobban meghat az öreg ember bánata, kinek ugy is olyan kevés elveszteni valója van.

Niczi bácsi nem tudott kimenni a csendes fűzfa árnyékába, nem bátorkodott megnézni a nyugodalmas lóczát, a nagy csapás után.

„Már odavannak, már én következem...”

Ha beszélt róluk, csak reszketni kezdett az ajaka – mint afféle boldogtalan öreg embernél szokott – s meggyült szemében a könny. Elüldögélt udvarán napokig a nélkül, hogy szólott volna valakihez; szivta cseréppipáját s karikákat rajzolt görbe botjával a porondba.

Majd elégedetlen, haragos lett, zsörtölődött, morgott minden apróságért, zsémbelt mindenkire. Kitipegett a kertből a csürbe, a szobából az udvarra, keresve a hibákat. Bizalmatlan lett mindenki iránt. Azt hitte, mindenütt megcsalják: az egész világ az ő megrontására törekszik, mert látják a gyámoltalanságát, öreg voltát.

A tél is megviselte. Előbb csak könyezett a szeme sokat és feketéje mintha megnőtt volna. Homályosabban látott. Később már tapogatózva kereste az ajtót s a falak mellett járt, tenyerével tapogatva fát, téglát. „Azt hiszitek – mondta – hogy vak vagyok, azt tehettek már velem, a mit akartok?” – Öreg makacsságával akart megismerni mindent. Szidta a mezőn álló buzászsákokot: mért olyan rest; nekivágott pálczájával az eperfának, mert feleselget. „Ha megvakulnék – sohajtotta – Istenem! Ha elvennéd a szemem világát is a többi után, mi maradna nekem?” – Aztán mind kevesebbel elégedett meg. A gyertya vörösén világló lángját ha látta, vagy napfény szűrődött veres szemkarikáján át s ő tudta, hogy nincs körülötte fekete éjszaka, az öröm halvány lehével nyögte: „nem vagyok vak.”

Mindazonáltal, ha be nem vallotta is, érezte, hogy nem lát. Töprengett, tépelődött. Félénkebb lett, gyengébb szavu – s némi lágyabb érzelmek szállották meg. Szeretett volna valakit maga körül, a ki véreből való legyen. Unokái jutottak eszébe – azok csak nem fogják megcsalni. Fiát egyszer elkergette. „Ha látlak – mondta – a mint rám mereszted a szemed, azt hiszem örökké, hogy halálom óráját lesed” s nem is akart róla tudni soha, hanem Eszti csak nem gonosz még s csak baba kell neki s jó szó – akkorácska. Árván is csatangel, szegény az ismerősöknél...

Tapogatta a fejét kicsi unokájának, mikor hozzá hozták:

„A hangod olyan, Esztike, mint a nagyanyádnak. Szakasztott olyan. Puha, lágy a hajad; – ugy-e szőke? Tömött házhoz jöttél Esztike, légy szemes, ügyes. Csálnak, fiam, lopnak mindenütt. Nyitva tartsd a szemedet. Látsz ugy-e jól? Kék a szemed, ugy-e? A csirkék mind a tied s itt minden, a mit látsz a tied lesz – csak szeresd nagytátit. A cselédekkel szóba ne állj! Aztán haza hozatjuk a bátyádat. Éljen ő is itt velünk Esztike. Csak reám ügyelj és a kamrára s aztán játszahatsz egész nap. Nagy lehet már a bátyád... Károlynak hívják, ugy-e? kereskedőlegény, ugy-e?”

Az nap – azon a nagy napon – mikor Niczi bácsi a rojtos nyakravalót köttette fel, melyet a temetésére varrtak s a selyem lájbit vette elé – Károlyt várták haza.

Eszti ke gyermek. Szót se lehet vele váltani. – Károly már férfi. Legény, singes portékában. Ő lesz a ház szeme, gyámola az aggnak gyámoltalanságában. Hiszen senkije sincs, csak az a két unoka; társai, gyermeke, édes életpárja mind itt hagyták. – Azzal a lobbanékony heveséggel várta unokáját, melyel öreg emberek áhítoznak valami nekik tetsző tárgy után – hogy aztán megunják mihamarább.

„Vigy ki Eszti ke a padra a ház elé, hogy ott várjam. Hallani fogom a szekérszörgést. Nem ültem ott azóta... mióta... mióta... szegény komák! Hanem ma kiülök – ad az isten örömet is, jó az isten. Gyere ki te is – végiglátunk az utcán. Mikor jön, minket lásson először; jól fog esni neki...”

A nap jó fenn volt már. Az utca fehérre meszelt falai fénylettek, sugarában. A fűzfa lábánál a tóban veszteg állott az éles szélű sás, szél nem ingatta.

Az öreg ember székén; lábainál a magzó fűben kicsi unokája. Játszik és mulattatja a nagyapát.

„Ez a buba, nagyapa, fiu. Én csináltam a kabátját, bajusza is van, és ez a felesége, ez a slájeres. Látod a gyöngyét? nem is hinnéd, hogy csak kecskerágó. Látod ez a nagy moldon-szoknyás a nagymámi; ez haragszik örökké s azért van a pálczája, hogy megveri a leányát. Nem szereti egy cseppet sem, s rég – holnap – el is kergette magától, hanem ismét visszavette, mert jó gyermek.”

Aztán gyermekes fontoskodással folytatta:

„Kisepri a szobát mindennap s főz jó ételeket, vezeti a nagymamáját kezénél fogva s engedelmeskedik neki. Ha te akarnád, nagyapa, hát kihoznám a kicsi szekerüket, a mit Károly faragott. Milyen kerekai vannak istenem! abroncs is van rajtuk. De akkor Károly még kicsi gyermek volt...”

Az öreg ember orcájára csendes nyugalom ül, a mint hallgatja apró unokáját. Ő is volt ilyen porban játszó, futkározó, kövel hajigáló fattyu. Tán a vesszőparipát is látja, melyen lovagolt s izmai is megmozdulnak, mintha futni tudna. — — —

„Elejibe fogom magamat s futok, de csak itt melletted. Vagy azt akarnád-e inkább, hogy főzzek? Vagy hogy altassam el Rózit – mert úgy hívják, nagyapa. Mit akarnál inkább?”

Aztán nem várva feleletet, karjára veszi festett képü gyermekét, dajkálja s dudol neki:

„Hájá bubika – krajczár ára pálinka
Főzze is meg, igya is meg ez a kicsi buba... buba... buba...”

Majd kaczag, hogy csak úgy cseng belé a hely:

„Lóg a lába, lóg a'
Nincsen semmi dóg'a.”

...Az öreg fiatalságát látja s azt a dolgos, serény leányt, kinek puha kacsói olyanok, mint a pehelypárna, orcái frissek, mint a harmatos eperszem. A vőfélyek pántlikás pálczáját is látja, kurjongatásaikat hallja; vig muzsika szól, szemérmes leány könye permetél... A munkás napok emléke ujul fel lelkében s a társaké, kikkel együtt élt. A csendes esték, mikor a tűz világa mellett hajtotta az asszony kerekas fonóját s pergette orsóját kezében. Cseng fülében a halk dal

is, melyet dudorászott fogai közül. A havas udvar világa befehérett a kicsi üvegtáblán, ráragyogva a nagy tekenőben fekvő álmos apróságra... Oh édes aranyos emléke a fiatalságnak – drágább a tündérmesék kincsénél!

„De ha te látnád, nagyapa, ezt a bogarat... Milyen színes a háta – jaj hogy fénylik – s fekete a lába. No nézd csak, a szekerebbe mászik a sok lábával; a fű hintázik alatta s megbirja, látod; hess bogár, bizony a képire megy a nagymamának!”

Távolról szekérzörgés hallszik. Niczi bácsi fölemeli fejét s ránczos szembőre közül kimereszi világtalan két golyóját.

„Esztike, nem ők jönnek-e? Nézz arra. Hallom a kereket, az lesz bizonyosan.”

„Dehogy, nagyapa! A doktor kocsija. Milyen port ver fel, alig látszik. Hess bogár!”

„Esztike, hozz ki még egy székot. Ha jön, ülhessen itt le, ha akar. Ne üljön a lóczára, nem szeretném. Hozd a régi bőrt, az a legjobb. Látod, szőlőt is hozhatnál ki s vizet egy pohárban... Fogadd jól a bátyádat – a ki itt akar velünk lenni, ha én akarom...”

...Lépesednek aztán. Telik kamra, pincze. Fizet a szorgalomért kényelemmel a jó isten. Az asszonynak prêmes bunda jut ki, keszkenő helyett kalap kerül a fejére... Tisztesség a gazsággal; esketőben, keresztelőben asztalfő... S olyan az asszony, mint a piros alma, olyan ép gömbölyü.

Árnyék is van.

A nehéz betegségben nyögő édes feleség. A gyermek, a ki vár az örökségre. Árvaság, egyedülvalóság. Aztán a szeme, a szemevilága, kezének tehetlensége, lába gyöngesége. A rossz indulatu pusztító cseléd, kártékony szomszéd. A szeme... a szeme...

„Esztike milyen a tó?”

„Rossz szagu.”

„Zöld-e Esztike; sás van-e benne?”

„Van, nagyapa, és bogarak. Miért viselsz te kérlek, szórt az arczodon? A hajad a fülednél; helyretegyem?”

„Veres a szemem körül, Esztike?”

„Bizony és csuf. Szegény! fáj neked?”

„Tudod, Eszti, én látom a fűzfát. Látom biz én. El tudnék odáig menni. Ugy érzem magamat, hogy sebesen járni is tudnék. Csak már jönné a bátyád. Milyen életet kezdünk... újból fogunk élni!... Miért is nem jön már? – valjon nem esett valami baja?”

„Miféle baja, nagyapa?”

„Nem tudom – de érzem, hogy baja esett. A vérem lüktet a halántékomban s ez nem jót jelent.”

S minthogy bevette a fejébe ezt a gondolatot, mind izgatottabb lett.

„Hallasz-e szekeret? mintha kerék robogna. Nem látsz-e Eszti, nincs-e szemed? Lusta vagy az istenért...”

„Semmi, nagyapa. Látnám én, mondanám én neked. Mért ne szólnék? de ha te úgy kiáltasz, kedve sincs az embernek veled s látod, a pálczáddal már elvarizsáltad a csupromat... Oh milyen vagy, igazán...”

S durczásan, alsó ajakát fölbiggyesztve s csepp ujjával mérgesen vakargatva lány selyem haját, dobált rakásra bubát, csuprot, szekeret. Tépte apróra a keze ügyébe eső fűszálakat s odakuporgott szertelen haragjában a karosszék lábához, melyben az ő bátyja fog ülni.

Aztán más tárgy kapta meg figyelmét – egy lompos, bojtorjással, szalmaszállal telt nagy, öreg, félvak komondor, mely orrát előre nyújtja a mint ballag, csóválja farkát, mikor Esztikéhez ér, körülforogja Niczi bácsit, szakgatott hangot hallatva, félig ugatót, félig nyögőt.

– Kié, nagyapa, ez a kutyus?

A mocskos kutya ott döfölgeti már meleg orrával az öreg ember lefityegő kezeit s dörgöli testével a nagy csizmákat.

„Szegény „Pásztor”, megtaláltál? Hol a gazdád, hova lett már? Ki tart téged, ki ügyel rád, szegény!... Szekér, Esztike hallod-e? Odanézel-e, merről jöhet?...”

„Szekér, nagyapa, ernyős, portékás szekér. Négy ló előtte, a kocsis hosszú ostorral, – látom. Valaki integet belőle, nagyapa, szürke ruhában. Nagyapa, Károly jön... jön!...”

S mint a sebes repülésű nyíl ugrik fel fektéből s szalad a porfelhő felé, melyből a várva várt gyékényes alkotmány bukkan elő.

„Eszti, a pálczám... hol vagy?... hova mentél? a botom... az eröm, a szemem világa, édes Istenem...”

Orczái fölpirulnak, halántékán félelmesen megdagadnak az erek. Fölemelkedik székéből s izgatottságában reszket ajaka hang nélkül.

„Esztike, ne hagyj itt, vigy arra, édes leányom, édes unokám... ha jön Károly...”

Lélekezése sebesebb lesz, kezével int szótlánul. Még egyszer próbál fölkelni – s visszaesik. Feje hátrahanyatlik, kalapja messze gurul, ott hagyva kopasz fejbőrét s egypár fehér haja szálát az égető napfénynek, – majd elécsuklik s pillái bezáródnak.

– A brassói szekeres csattogtat ostorával. A lovak a hid előtt állanak meg. A szürke ruhás unoka, ki nagyapjához jött lakni – ha az is úgy akarja – szaporán ugrik le a magas ülésből. Átöleli csepp hugocskáját:

„Hol nagyapa, Eszti?”

„Ott ül... – Nagyapa, itt van Károly! – Nagyapa, mit csinálsz a fejeddel... Nézd Károly most hagyta ott s már alszik... Lassan... alszik.”

– – Mindörökre! – –

Klasszi

Szegény Klasszi!

Ugy nála nélkül maradtunk, mintha soha sem élt volna. Csak észre sem vette a világ, hogy meghalt.

Itt biczegett végig a házak aljában s úgy tetszik nekem mintha látnám szürke hosszú kabátjának lóbáló szárnyait, nagy kucsmáját, bő szárú kotyogós csizmáit, görbe végű botját, mely minden lépésnél megüti a kövezetet, lesütött szemmel alázatos arczát s nagy igyekezetét, hogy ne vegye észre senki. Annyira megy ez az igyekezete, hogy ha innen-onnan az ablakból szilvamatot, szemetet, papirrongyot dobálnak ki s az a nyakába hull, fel sem néz reá, s annyira, hogy ha a gyermekek vagy a legyek meglepik ballagtában, el nem üzi egyiket sem, sőt a porban helytelenkedő verebet is elkerüli, nehogy felrebbenjen.

Pedig a legyek és a gyermekek felette szeretik. Kucsmájáról minden lépésnél egész légyfelhő száll fel s kering karikákban vissza reá és szürke kabátja pettyesnek látszik olykor. Zümmögnek, tánczolnak, kergetőznek vigan s Klasszi csak néha meri a nyakát behuzni vállalai közé előlük. Ezenkívül három-négy gyermek örökké van a nyomában, s ha egy iskola után kapják kézre Klasszit, egész kis raj megy a nyomában.

„Hol járt bácsi?” – kiáltják – „Mit álmodott bácsi?...” A csufolkodóbbja utána rikkantja: „Mondjon nekünk is egy numerust bácsi...” „Mi is szeretnénk gazdagok lenni.”

Kaczagnak, közel futnak a félénk emberhez – olyik megérinti a kabátját is – s szétrebbennek vizont.

Klasszi nem felel, hanem ha igen kinozzák, hát megáll egy perczre, hozzádől a falhoz, esdő jámbor tekintettel néz szét a zajgó apróságokon.

A gyermekek rendszerint az árok hidjáig szokták elkisérni – azontúl féltek menni a szurdék kutyáiért – a legyek kísérték tovább is. Itt – minthogy kevesebb ember jár – bátrabb lesz Klasszi is s van eset rá, hogy az árok partján valamelyik korhadt fűzfához megdől s nézi a zöldes, békaszálás sásokkal tele vizet s a mart tulsó oldalán szaladó utczán a járó-kelőket.

Sokszor ügyeltem, hogy leginkább esős időben áll Klasszi ide báméskodni. Azt mondhatnám inkább, hogy ilyenkor leskelődni buvik meg a fűzfa mellé, mert hát a sár okán jól felfosztolozva járnak kelnek az utczán az asszonynépek s a szöttes szoknya alól jól látszik a csinos boka meg a lábszár. Klasszi előre nyújtja a nyakát, a szeme kigyul s az ajaka széles mosolyra húzódik el. Ezenkívül csütörtökönként, ha heti vásár van – olykor be mer vegyülni a zajgó, lármás tömeg közé, azért, hogy mentében odadörzsölhesse a vállát valami jó izmos falusi asszonyhoz. Eddig van csak, mert hát ugyan ki nézne arra a sovány, ügyetlen, alázatos képre, azokra a félénk tekintetű kutyaszemekre, melyek untalanul a földet bámulják!

A szomszédunkban lakott Klasszi egy kőcsűr padlásán. Tanult mesterségére nézve szabó volt, de csak afféle hitvány foltozó szabó, a kire csodából ha biznak olykor egy condra kabátot, aczélgombost, zöldhajtókást, vagy tán egy abaposztó nadrágot, kéksinorost, a kinek nem hisznek a tudományában. Még igen fiatal, vézna, kóbor szabólegényke volt, mikor odaköltözött. Kutya külseje miatt nem volt maradása a műhelyekben, s azért egy házról házra járt, kérve

valami igazítani valót. Ha adtak, leült a küszöbre, megvarrta jó erős viaszkos négyágu czérnával, megette, a mit vetettek, ment tovább. Senkinek sem volt kedve, hogy gyámoltalankodni lásson az udvarán ilyen bugyuta népet, a ki örökké csak mosolyog, nem néz az emberek szeme közé s ugy el-elmerül, mintha valami roszban törné a fejét.

Mert Klasszi már gyermekkorától fogva bizonyos czélok után indult, a minek végbevittele ugyancsak gondot ad ám a főnek, s a mi urrá teszi az embert – kivált ha egy kicsi szerencséje van.

Némely ember kincs után ás, a más hivatalt hajhász, a harmadik a földet túrja, a negyedik a műhely padját nyomja, – Klasszi, bárha nem kürtölte világgá, szintén tett, vivódott s nem egyszer lehetett volna hallani a mint mondogatja mentében: „Lemberg, Lincz 29, 34, 73, Prága, Buda 12, 20, ...”

Akkor épen szerencsés napon érkezett. Foldozni valót adtak neki s minthogy odaesteledt, hát megengedték, hogy a padláson megpihenjen. Másnap is akadt munka s a padlás másnap is bevált hálóhelynek, s minthogy üresen állott, hát azt mondta a szomszéd: „ülj ott fiam Klasszi, ha szereted, legalább tisztán tartod a nyáron.”

De az ősz is eljött s a tél is elmúlt, s Klasszi csak nem akart kiköltözni. Az isten hidege nem vette meg a mint a varjakat sem veszi meg, melyek pedig még csak padláson sem laknak.

Lassanként úgy megszokták Klasszit mint a levegőt. Számba sem vették, hogy ott él az udvaron és – ugy lehet meg is érezték volna a hiányát, ha elpusztult volna onnan. Egy udvaron, a melyet szemünk megszokott, azt is megérezzük, ha a tejesfazékat tartó ágas kirothad vagy ha az eperfának egyik ágát kitöri a szél.

A padlás elég nagy volt s igen erős jó lakás annak, ki nem kíván valami sokat. A cserép likacsai között éles vonalokban sütött be a nap, bearanyozva csikoként az agyagos padlót s a gerendák és léczek hosszában a vaddarázs megfeketedett fészkei álltak mint annyi kővé vált szivacs. Az ajtóval szemben a Klasszi berendezett „szobája”, melyhez bizony ugy apránként éjszaka lopkodta fel az udvarról a butorzatot. Egy nagy kő volt a párnája a mire számtalan apró rongydarab, két rongyos kalap és egy gyékény foszlány került innen-onnan, a műhelye egy gyertyásláda, a derekalja egy zsupp szalma. Ezenkívül az istálló ablakából a kaczkias kocsiától egy kis tükördarabkát is csent fel Klasszi, a mely igen el volt dugva a gerendák közé, csak olykor vétetvén elé, hogy néhány szál bajuszt vagy mosolyra huzott ajkakát mutasson, már a mennyit t. i. kicsinysége okán mutathatott.

Idővel esténként Klasszi is kiült a kapu elé a gerendára hova az utca egy része gyülni szokott.

Oh csendes, édes, nyugodalmas örömei a kisvárosnak!

A széles utca porzik egy elkésett szekér után. Az apróság futkos, szalad, sikoltoz s porfelhőket szór egymás hátába. Túl gitároznak s ketten-hárman dudorásznak hozzá nótákat a „mátrai vadászokról,” a „szerelem rózsafájáról.” Az öreg asszonyok pussognak csendesen s valamelyik kapuban vén szolgáló mond mesét a verescsőrű pelikánról, kinek csodaszép országa van a föld alatt. A napi munka terheit, a holnap szükségleteit, a mult idők jóságát, a jelen silányságát beszélik meg a töpörödött vén emberek. Tovább cziczét futnak s a leányok játszák „a farkas és a bárányt.”

Klasszi ott gunyaszt valamelyik gerendavégen, szemeit behunyja s dobogtat nagy csizmás lábával a zengő gitár üteme szerént. A gyermekek s a legyek nem háborgatják, minthogy egyébbel vannak elfoglalva, s Klasszi mosolyoghat kényére a futkosó gömbölyű asszonynépek-

re s szóheti zavartalanul álomképeit számlálgatva ujjaival a levegőben s suttogva olykor „27, 79...”

Olyan volt egyébképen Klasszi mint egy titok. Nem beszélt senkivel s igyekezve nem vétetni észre magát a körülötte élő világgal. A virág *kibuvik* a földből, a penész *kiül* a falra, a madár *mutogatja* magát, himbálózva az ág szélén, – a világon minden szereti láttatni valódi vagy vélt kecsseit, de Klasszi mint a vakondok fél a nyilvánosságtól, nem beszél senkivel s rejtegeti magát az emberek, a legyek, gyermekek és a fényes napnak szemei elől.

Kivétel ebben is van természetesen.

Kivétel Aniko a csizmadia búbánatos özvegye a szomszédban, a kit úgy hív mindenki, hogy „faözvegy” mert – azt mondják – nincs szíve, nem szeret senkit, nem szíves senkihez, hanem csak veszekedik, perlekedik, átkozódik folyvást, sőt olykor bizony verekedik is, s a kit soha sem lát mosolyogni senki, hanem csak búsulni és haragudni.

Aniko baraczkot, aszalt szilvát, ránczos kiflit, zsemlyét árul a lapancsos ajtón keresztül a gyermekeknek, s napközben igen el van foglalva a folytonos vesződéssel, hanem csendes szűrökületben szívesen áll szóba Klasszival, sőt ha késik, hát nyughatatlanul tekintget erre-arra, mintha várná.

Klasszi a mint gyéribben szűrődik be a világosság a léczek mögött a cserép között, földhöz vágja a kezére bizott munkát, levegőti térdeiről a czérnaszálakat, kabátját minden oldalról megforgatja, lefujja róla a pelyheket, sőt meg is ütögeti gyöngéden a tenyerével, eléveszi a tükördarabkát, széthuzogatja kóczos haját, bekaczag az üvegbe, ovatosan lemászik a lajtorján s libegő léptekkel andalog a falak mellett a „faözvegy” sátrához csendes suttogásra, édes mosolygásra, s egyéb ilyesféle bolondságokra, a milyeneket mindnyájan szoktunk csinálni, ki ügyesebben, ki ügyetlenebbül.

Egyszer nagy baj történt.

A szomszédasszony azt mondta Klasszinak:

„Fiam Klasszi a padlásról le kell költöznöd, mert oda búzáat töltünk, de minthogy már úgy megszoktunk, mintha ide tartoznál, hát itt a kamara mellett kapsz egy kicsi szobát, s ott meghuzódol s élsz a meddig tetszik...”

Klasszi merőn, ijedten állott meg, s felemelte a fejét.

„Én – nyögte – én költözzem ki? Hogy költözhetném instálom?”

Az asszony ránézett s elkaczagta magát:

„Te hát fiam Klasszi, hiszen csak nem akarsz ott meghalni. Kell nekünk most az a padlás, s majd megszokod ide lenn is, ne félj semmit.”

Klasszinak kiesett két könyecsepp a szeméből, s mint egy bolond kapott az asszony köntösének s csókolva, nyögve, akadozva mondta:

„Nem lehet instálom kiköltöznöm.”

„Nem lehet? De kell...”

„Megölöm én, instálom magamat, ha kiüznek onnan. Már én ott vénültem meg s kutya voltam az egész életemben, de ott kell laknom. Százszor is megálmodtam, hogy én azon a helyen leszek szerencsés, mert ott fogok nyerni s mi lesz belőlem, instálom, ha most kikergetnek? Nem hagyhatom ott, instálom csak éppen most nem, mert a numerusaimból most is kijött a gráczin kettő, a lebergin egy s a szebenin a mult huzáskor mind a három, de nem tettem fel, mert nem volt akkor pénzem. Most megfoghatnám, instálom a szerencsémet s gazdag ember lehetnék, ha töltenének oda instálom búzáat vagy akármit, csak hagynának engem is. Nem vétnék senkinek s a sarokban ellaknám, s háládatos lennék...”

S zokogott mint egy gyermek.

Határtalan volt a hite hogy nyerni fog s ott a padláson álmodja meg az igazi számokat a mikor is nagy ur lesz, a kinek más varrja kabátját, más szabja a nadrágját.

Nem vágyakozott senkinek a vagyonára, nem áhitozott meleg szoba után, kényelem nem csábította, de csontját a húsával, lelkét a testével, vérét az erejével az a hit, az a meggyőződés tartotta össze, hogy ő nyerni fog a lutrin, s ott fog nyerni azon a padláson.

Mikor a lutrizálás napja volt, igen ünnepélyes arczczal járt kelt a kőcsúr előtt Klasszi. Délfelé felment vaczkába s lefeküdt azért, hogy aludjék és álmodjék számokat. – Ráparancsolt a szemeire, hogy csukódjanak le, rá az érzékeire, hogy szenderedjenek el, rá kezeire, lábaira hogy csendesen legyenek, mert ő aludni akar. Három számot akar álmodni, az „igaziakat” s felakarja azokat tenni.

És álmodott. Felkelt s hamarosan rámozgolta krétával a gerendára az „igazi” numerusokat. A padlás tele volt firkálva számokkal.

Aztán feltette ezeket az igazi számokat és átment Anikóhoz.

„Most kijönnek a számaim, Anikó – sugta – megálmodtam hogy kijönnek. Tudja a fekete táblán nagy veres betűkkel láttam ezt a hármat s egy kéz mutatott reájuk. Aztán lesz *pénzünk* meglátja, csak...”

És mosolygott hozzá és ragyogott az arcza. Mindig kettőjük számára akart nyerni Klasszi. Közös vágó embernél, állatnál, hogy keresi a párját.

Aniko azt mondta: „oh be bolond maga Klasszi, oh be igazi számárság ez az egész lutri...” de ő is mosolygott, ő is hitt a Klasszi szerencséjében.

Én Jézusom! Hát nekünk mindnyájunknak kik okosabbaknak tudjuk magunkat Klasszinál, nincsenek-e álmaink, melyeknek valosulását várjuk.

*
* *
*

A házat eladták.

A Klasszi gazdája mást vett a piacon s ezt az ócskát eladta egy báránybőr spekulánsnak ki Szentgyörgy napkor volt birtokába veendő szerzeményét.

Beszélték az utcában e nagy eseményt szerteszét. Irigyleték a régi szomszédtól a piaczorán fekvő új palotát, melynek négy akkora ablaka van mint akár a templomnak, s olyan cserefa kapuja mint egy várnak, s törődtek, hogy valjon milyen lesz az új szomszéd. Némelyek, a kik látták igen morozusnak festették szótlannak s sötét tekintetűnek.

Tavaszi volt, mosolygó szép fiatal tavasz, mikor a rügy titkából kifakad a levél s a bimbó rejtekéből világra születik a virág. Mikor szépnek látunk a felettünk lévő ég üde mosolyától mindent, a fűszálat, a lapos zöld békát, a jáczint kék virágját, a cserebogarat, a harmatos ibolyát, a csúszó-mászó hernyót, a fehérszárnyu lepkét s a mosakodó legyet.

Klasszi nem szólt semmit. Nem kérdezősködött, nem beszélt senkivel – még Anikóval sem – csak legfelebb odahúzódott hallgatóni a hol mondtak valamit az „ők” házúkról.

Nem hiheti ő azt; csak gyötrik, kinozzák, keserítik őt azzal mintha eladták volna, mert az olyan képtelenség, akár csak azt hírelnék, hogy a nap elköltözik égi szállásáról.

De hát mondták itt is, ott is, sőt, néhány nap mulva Aniko egyenesen élőhozta ilyképen: „Most már mi az istennyila lesz magából fiam Klasszi.”

„Mi?” Klasszi csak surolta a homlokát, csak nézte a napsugárban úszkáló porszemek millióit ott a padláson, csak aggódott, gondolkozott, tervelt.

Egy este a báránybőr spekuláns az udvarra jött s nézegette a kamarák ajtait, rázogatta a sarkokat, zárokat. Biráló tekintettel mérte végig a kőcsürt, a szemétdombot s felmeresztette nyakát az égre. Bizonyosan arról gondolkozott: hogyan fogja ő mindezeket újra alakítani a seftjéhez.

Klasszi látta s sietve mászott le a padlásról. Nem vett kabátot sem, kalapot sem tett s igen szánandó színben volt.

Mire leért, elveszett a bátorsága s félve settenkedett az ideákat kereső új tulajdonoshoz, hogy beszéljen vele. Úgy kezdte, hogy:

„Pedig...”

Az elmerült ur nem is hallotta az alázatos hangot s Klasszi, hogy észre vegyék, megkerülte a szemétdombot s újra mondta:

„Pedig instálom...”

Sáppadt volt, az ajaka reszketett, de erőltette magát mert meg kellett tudnia a sorsát. Megérintette az uj ur kabátja szélét.

„Mi kell?”

Klasszi teljesen elfeledte, hogy mit is akart mondani s bárha benn volt a gégéjében az alázatos instáncia, nem jött hang nyelvére.

„Mit akarsz?”

„Kérni akarok, instálom... szállást kérni, mivel én már rég itt lakom a házában s ügyelek és örzöm, s a miben tehetem szolgállok s ott akarnék lakni ezután is, kérni akarom, szállást kérni akarok, s megszolgáltatnám mindörökre.”

A báránybőr spekuláns csakúgy félvállról felelt: „Dehogy adom, kell egyébre az a híju s ujból is építik. Reád különben sincs szükségem s csak láss utána, hogy kapj máshol szállást.”

Klasszi egy ígét sem felelt. A nagy fájdalom némává teszi az embert, ő pedig úgy érezte magát, mintha fojtogatnák.

Felment a padlásra. Leborult fekete gyékényére s kétségbeesett panasz tört ki belőle:

„Nem adja. Elkerget. Oh törje fel a tenyerét minden ajtó kilincse. Koldus legyen, a milyent belőlem csinált... Ujból építi. Égesse fel a tűz, vesse föl a láng!”

Másnap reggeltől estig ödöngött az udvaron, s valami lázas pirosság képződött az arcán. Az egyik küszöbről a másra vándorolt s összerezett, ha csak egy ajtót csaptak is be. Azt mondta, sérti a zaj. – Mert ha örömről van, lármájával nem versenyez az égi háboru tomboló zaja sem; mig bánatunkban az is sért, ha a fűszál gyorsabban inog, vagy ha madár rebben el fejünk felett.

Estefelé kísértelt a nyiló mezőre, hol a rét tarkállott a sárga kutya-tej virágjától, a piczi bubikáktól, s a fiatal fű zöldelt. Ügyet sem vetett rájuk. Rögbe botlott, lába ürgeturásba ütdődött. A Maros sárgás mocsos vize csöndesen hömpölygött tova. Leült a partra s apró kavicsokat dobogatott a habok közé, merően nézve a vízgyűrűket, melyek a kavics nyomában képződtek.

Mire haza ért, biztosabb járása volt s nyiltabb tekintete, mint a kinek már valami határozott célja van, melyet elérni remél. Az élet célja-e vagy a halálé? az utoljára is mindegy.

Éjjel olyan zokogva sirt a padláson, hogy a nagy lompos kutya vonítani kezdett az udvaron. Másnap reggel azt mondta a csizmadia bús özvegye, hogy:

„Klasszi, valami lesz, mert a kutyák csúful vonítottak az éjjel. Űsse meg a menykő a maguk lármás udvarát.”

„A kutyák *nekem* vonítottak Anikó” – csak ennyit felelt s rá sem nézett többé vágyainak tárgyára.

Szent György napján szép derült idő volt.

Klasszi az udvaron állt hajnal óta nekidölvé a kamara oldalának, hogy lásson mindent.

A szomszédok eljöttek segíteni s beszélgettek vigán. A szolgálók vihogtak a pókoknak, melyek a megmozdított almárium háta mellől szaladtak elé. Egyik egyet, más mást czípeltek. Klasszi nem nyult semmihez. Égette volna a kezét. Lesütötte a szemét s a földet nézte.

A kocsis durván odaszólt:

„Gyere na kecske, csinálj valamit – ne lutrizz most is, ilyenkor is.”

Nem felelt semmit, csak csendesesen beszélt magában: „most is, ilyenkor is.”

Beleütődtek, a mint a nagy lisztes szűszékokat hozták ki a kamrából. Nem érezte. Egy köny hullott ki a szeméből csupán.

Az asszony azt mondta:

„Ne busulj Klasszi, ott is lesz helyed nálunk, s ha akarod, a padláson. A mig mi élünk, ellakhatol te is. Ne busulj semmit.”

Ránézett csak s megcsókolta a kezét s a ruhája szélét; a szeme tele volt, a szive tele volt, az ajakán nem fért ki a szó.

Fűszálakat húzogatótt ki a kövek közül, a nagy kutyának megölelte a fejét s a lovak szőrét megsimogatta.

Azt sem tudta mit tesz. – „Most is, ilyenkor is.”

„Klasszi jössz már? Zárjuk a kaput.”

Megmozdult. Felment a padlásra. Szét sem nézett, csak leakasztotta kabátját s gyűrött kalapját a fejébe nyomta.

Aztán kilépett a kapun, de nem ment a megrakott szekér után, hanem ki a Maros felé.

Ott leült a part szélére; lábait szinte nyaldosta a víz.

„Mire neki élnie. Az Isten sem akarja, hogy ő valami legyen egyszer.”

„Eh!...”

A víz csöndesen folyt szemei előtt, felszine mintha állott volna.

Klasszi szétnézett még egyszer, a virágos mezőn aztán belébukott fejével a ringó habok puha ágyába.

Kalapja messze szökött el.

Egyszer vetődött fel csak s egy keserves „jaj!” hagyta el ajakát. Egész hányt-vetett életének keserősége volt e fájdalmas kiáltásban.

Aztán elcsendesült minden.

Klasszi volt ő csupán; – egy haszontalan szabó, a kinek nehéz volt a keresztje. Nem birta, – levetette.

Ledőlt oszlopok

- Tisztelt uram, igenis, a „közlekedési szakosztálynál” vagyok alkalmazva...
- Igen örvendek.
- Különben rövid idő óta...
- Igen örvendek.
- Nevem Beke Antal.
- Igen örvendek.
- Az ügy, mely iránt becses figyelmét igénybe veszem, hosszabb természetű, de lényegében nem tér el Uraságod tisztelt üzenetének körétől.
- Nem tér el?
- Igenis nem, – sőt megegyez. Szabad lesz egy szeletke papirost kérnem és egy plajbászt?
- Papirost?... tessék.
- Szabad lesz helyet foglalnom?... Merhetem-e azon kérdést intézni tisztelt Uraságodhoz, vajjon becses figyelmét terjesztette-e ki valaha a malom-iparra?
- Gőz?...
– Pusztán csak vízi-malmokról veszek bátorságot szólani. A gőz teljesen kívül van ismeretem körén. Vízi-malmot pedig 8 esztendővel ezelőtt, olyszerű voltam szerencsés bérben tartani, melylyel akár békateknőt vagy kavicsot is liszté őrlhettem volna.
- Kavicsot igenis?
- A mint méltóztat látni, ide huzom e két vonalat. Ez a folyó. Neve: Búgó. Ott szalad el a falu mellett. Ez itt fenn – ezen pont egy malom. A Dobó Ábrahám malma. Ezek itt fűzfák...
- A Dobó fűzfái igenis...
- Nem, igenis. Az egész világ fűzfái. Erre fennebb ezen pont az én malmom. Tulajdonkép az ekléziáé, de én árendálok. Négy kerekű kitűnő szerkezetű malom, szemefénye a vidék összes malmainak úgy, hogy közmondássá válik, miként: „a papok malma nem éget.” Ekkor kiveszem én nagy árban...
- És égetni kezd?
- Ellenkezőleg, tisztelt uram... Bocsánat, hogy fárasztom, azonban rögtön rátérek az ügy velejére. A malom jár, s általános kedveltségnek örvend. Az esztendő bő gabonatermő, – az emberek, – az állapotok, általában a közmegelegedésnek nem vagyunk híjával. És ekkor tisztelt Uram egy fordulat áll be.
- Egy fordulat igenis?
- Igenis egy fordulat... s e fordulat éppen az, mely alkalmat ad nekem, ez ügyet Uraságoddal letárgyalni...
- Gyér haját megsimogatja Antal; alázatosan bepislant Meyer Manó „alkusz és közvetítő” ur üveg alá rakott világos szeméibe, s szapora szóval – néha-néha nagyot nyelve – mondja tovább:

– Igenis egy fordulat... Megvallom nem vagyok elkényeztetett gyermeke a sorsnak. Ha valamit keresek, – teszem egy papiroscsomagban, úgy a keresett lapot éppen legalól fogom megtalálni, s ha ugyanazt alulról fogva keresem, legfelül lesz minden bizonynyal. S megvallom annyira mentem, hogy mindig ellenkezőjét gondolom annak, minnek megtörténtét szeretném, ha csak annak nem akarom kitenni magamat, hogy minden tervem dugába düljön.

– Sajátságos!

– Jól méltóztatott kifejezni: sajátságos. Ez éppen a leghelyesebb kifejezés ezen állapotra... Itt van tehát tisztelt Uram a Dobó Ábrahám malma; ez itt fennebb a papok négykerekű kincses bányája egy sors kegyeltjének. Most méltóztassék a következő helyzetet venni: A víz – a Búgó vize itt foly le. Ide csináltat Dobó ur egy gátat, mely a törvényes magasságot sokkal túlhaladja. Mi történik? A víz megdugul!

– Megdugul?

– Feldugul igenis a papok malma felé.

Fejét magasra emeli, s szónokló hangon ismétli még egyszer:

– Megdugul... Közrejárt nem mondom az ég is, a mennyiben szüntelenül esők cseppentek, sőt csorrantak.

– Áradások?

– Csupán esők, tisztelt Uram. Méltóztat látni e gyenge rajzot? A víz eredetileg foly erre, – a gát ellenszegül és feldugja, minél fogva a víz megváltoztatja karakterét, s irányul visszafelé. Mi következik ebből?

– Egy per talán?

– Nem tisztelt Uram, előbb egy nagy pocsolya, mely ellepi a közeli vidéket, aztán iszapolás. Az én árkom megdugul, kerekeim eliszapolódnak, s én kezdem belátni veszedelmemet. Átírok Dobó urhoz. Felfejtem neki a víz mibenlétét, s ebből eredő nagy kárait, lefestem neki az iszapot, mely kerekeim forgását akadályozza, szóval...

– Bocsánat, tisztelt Beke Antal ur a félbeszakításért. Én őszinte részvétellel vagyok kerekei iránt, azonban a malmokhoz, valóban... Megvallom, egyáltalában nem láthatom be annak szükségét, hogy az ügy további részleteit miért kellene hallanom...

– De ha szives lenne...

– Ha tán egyébben szolgálhatok... azonban...

– Éppen egy ajánlat, nagy pénzüsszeget illető ajánlat tisztelt Meyer ur, mely malmomból származik... egy megnyert per...

Meyer ur végigdől a bőr-diványon. Elnyújtja lábait, megigazgatja szemüvegét, s úgy felhuzza az orrát, hogy csupa ráncz lesz az egész arca.

Közben új látogató jön be, s áll a rácsozat elé.

Meyer ur elejébe megy, egy tekintet sem vetve Antalra ki untalan nyel, valami nem létező vizet, melyet mintha tündéri hatalmak öntenének torkára. S a mint ott ül szorongva a félbeszakítás és számba nem vétel miatt, s gyengéd gyermekes tekintetű szemével néz erre-arra a szűkös irodában, az ember igazán megsajnálja.

Az új látogató valami lovakat jelent be eladásra. Eldicséri őket szertelenül. Az egyik Izabella színű, a másik barna. Jó husban vannak. Nagy a szügyök, kicsi a fejük, formás a lábuk, s kaczagás, hogy mily potom áron hajlandó őket elvesztegetni, elutazás miatt, meg az üzlet – szeméthordó üzlet – félbenhagyása miatt stb. stb.

Meyer úr jegyez egy jókora könyvbe. Kinn a kövezeten menydörögve robot végig egy kocsi, sebesen járó alakok suhannak végig a zöld függönyös ablak előtt... Antal ott ül s senki sem néz reá.

Feláll. Engedelmet kér, hogy bevégezhesse ügyét, mely igen lényegesnek fog találtatni, s közben nyel szüntelenül. Engedelmet kap reá s folytatja:

– Az árendát meg kell fizetni Uram... igenis. Egyik esztendő a másik után, az iszap nőttön nő igenis, s igyekeztén kurtán végezni, hogy becses idejét ne vegyem hosszasan igénybe, megjegyezhetem, hogy ez ügyben pert nyújtottam be a tekintetes törvényszékhez.

Az ajtót ismét benyitják. Ezuttal egy szőke leánykának a feje bukkan be rajta.

Meyer ur felszökik.

A leány nagy zavarban van. Látszik rajta, hogy szeretne visszavonulni. Szinte hebegi:

– Apámat keresem.

– Szolgálhatok?

– Te vagy Erzsi?

– Hosszasan várakoztatsz...

– Üzleti ügyekben tartóztatom kedves apját... Méltóztassék...

– Köszönöm Uram, kinn várok. Félttem, hogy elment apa s én nem vettem észre.

– Mindjárt bogárkám. Várj csak, majd megtalállak.

Meyer ur csattant nyelvvel.

– Valóban szép bimbó. Szabad gratulálnom tisztelt Beke ur. Nagy érték, drága kincs...

– Igenis, – tizenkét ezer forintost...

– Ah! az sok...

– Nem sok uram, sőt kevés. Nyolczvan tanum van négy faluból az iszapra vonatkozólag.

A kerekek teljesen megálltak.

– A kerekek?

– A kár megvan. Mi a kár? „Ha valaki valakinek vagyonában, avagy személyében jogellenes cselekmény által hátrányt okoz.” A gát, a víz feldugulása: „jogellenes cselekmény.” Ez tiszta. Azonban megvallom, hogy anyagi körülményeimben azóta némi változás állott be, s most a tárgy érdemére térhetek, ha szíves lesz megengedni.

– Igen fogok örüdeni.

– Sokat hurczoltak tisztelt Uram. Az ügyvédek is, meg az idő is sokat megemésztett. Sok tervem dugába dőlt, melyek mind a legkecsegtetőbbek voltak, minthogy, – mint szerencsém volt megjegyezni – nem vagyok a sorsnak kegyeltje. A törvényszék nagy végre megítélt 8 ezeret, bárha egész követelésem is kevés. Azonban Dobó az esőket okolta. Mindegy, a 8 ezer: tény. De Dobó rekurált s valóban tisztelt Uram, nehéz idők teltek el s mint megjegyeztem, a közlekedési szakosztálynál vagyok alkalmazva itt a fővárosban igen szűk fizetéssel, s némi adósággal, – melyből egy pénzügyi mívelet által mielőbb kitisztulni reménylek, – s a pert igen nehezemre esik folytatni, – bárha nem állítom, hogy egyáltalában nem folytathatnám. – Egy szóval, tisztelt Uraságodnak szeretném eladni, ki anyagi körülményei folytán sokkal jobban vihetné s igen rövid idő alatt meg is nyerhetné... Ez az ügy tisztán. –

– Tehát egy kétes kimenetelű per megvevése? – Meyer ur megvetően biggyeszté fel ajakát.

– Nem kétes, tisztelt uram. Mondhatnám, egy megnyert per. Csupán az idők nehézsége kényszerít, hogy másra ruházzam, és némely tervek, melyeket megvalósíthatnék igen szép szerrel, ha anyagi körülményeim megengednék.

– Egy elveszthető per?...

- Ha van jog és igazság, egyáltalában *nem*, tisztelt Uram.
- Hol van most az igazság?
- Az igazság? – Antal nagy zavarban a felett, hogy az igazság tartózkodási helyét meghatározza, Meyer ur megkönyörül rajta s enyhébb hangon folytatja:
- Nem mondom azonban, hogy utána nem fogok nézni. Szabad lesz becses czimét kérnem?...

Antal érzi, hogy a tárgyalás bevégeztetett. Sokszorosán engedelmet kér alkalmatlankodásáért, nehezen megkapja a kalapját, összekutat minden szegletet a pálczája után, megtapogatja minden zsebét: vajjon nem felejt-e itt valamit? az ajtót megfogogatja három helyt is, míg a kilincse ráakadhat, ajánlja magát, ügyét, mosolyog és kinn van.

Oh milyen nagyot léleklizik, mikor kinn van!

Mégis némely embereket csaknem kényeztet a sors!

Szentül meg van győződve, hogy ha más tesz vala az eliszapolt malomkerekek miatt Meyer urnak ajánlatot, – Meyer ur legalább is csuklást kap a nagy örömtől.

Tudja azonban, hogy a végén is csak jó származhatik az egész üzletből – s hamarosan némely tervek villannak meg kopaszodó fejében a kezéhez nyerendő pénz hovafordítása iránt. Egy ház... egy kert... inkább tán egy szántó föld, vagy talán egy káposztás a kőbányai lapályon.

El is felejtí a reá váró leányát.

– Te csúf vén apa, elrohansz az ember mellett?

– Nem is láttalak, bogárkám.

Kézen fogóznak. Mindenki siet az aszfaltos úton. Csodálatosan sietnek s istenem! milyen kevesen érnek el céljukhoz.

– Sokáig voltál benn, sokáig vártalak.

Antal nem is hallja. Ugy véli, hogy némely adósságait fogná inkább fizetni a káposztás kert helyett, előbb azonban mindenesetre új ruhákat szerez, s némi rendet hoz be a konyhába, valamint a lábrakelt butorok helyét újjakkal fogja pótolni.

– Hát nem is szólsz hozzám? Nem is mondd: sikerült-e az alkud?

– Azt hiszem – feleli szórakozottan – sőt *tudom majdnem*, hogy sikerült. Ugy látom, hogy holnap kiválthatjuk azt a kicsi egyetmást a szomszédból s általán új életet foghatunk kezdeni. Sőt mondhatnám teljesen sikerült, – minden nagyítás nélkül mondhatnám.

A gázlámpákat gyűjtják fel, mire hazáig érnek. A sürgés, forgás, zaj, szekerek dübörgése felkíséri őket a harmadik emeletig is, sőt bekiséri a keskeny hosszú szobába is, hol jókora homály ül a falra festett virágokon s a butorok tetején.

Nincs sok butor. Az ember azt sem tudná hamarjában, hogy *mi* hiányzik, de érzi hogy nincs *minden*. A mik vannak, azok is mintha *nem* tartoznának együvé. Az ó-dívatu fényezett kaszten s a festett ágy, a csipke függöny s a veres abroszszal letakart asztal.

– Látod, édes, ismét tele van ránczokkal a homlokod. Ismét tervelsz, – pedig mit fogadtál?

– Bolond észszel fogadtam, bogárkám.

– De ma ismét futkostál egész nap. Legalább ötven kapun szaladgáltál ki s be.

– Alig hinnéd bogárkám, milyen keveset végeztem. Azt pedig ne kívánd, hogy itthon elfelejtsek mindent a kinnvaló dolgokból. Legkivált ilyen alkalomkor, mint a mai...

– Mindig az utolsó a legjobb alkalom neked...

– Ugy zsémbelsz, mint a szegény anyád! Te csepp! Tegnap még a térdemen hordtalak s ma mondasz, mint egy nagy-anyó. Mit is adsz enni?

– Mit? Hát nézd?...

– Tízezer hordó-donga iránt tettem ma szót bogárka, s ha holnap nyélbe ütöm a dolgot, majd nem hideg krumplival vendégelsz meg. Ezenkívül a tapló iránt tett ajánlataimat is meghallgatták az érdekeltek, honnan nem utolsó hasznot várhatunk, s ha még esetleg a lécz és gerenda...

– Édes... édes... látod vaj is van. Egyébről beszélj. Köhögysz is, meg ki is lehetsz merülve a sok futástól.

– Mindenek felett pedig a per... a per... Azt hiszem, husz perczentet engedek a zsidónak a megítélt árból.

Aztán elmerül terveinek árjában. A káposztás-kert elesik végkép... inkább tán egy szőlő a budai hegyekben s tán egy nagy jól tejelő tehén, – mint a régi jó időkben, ott a falun; Erzsinek egy virágos kert, léczezett, – akkorácska, mint a mesebeli óriás tenyere – tele levendulával, zsályával, – mint a régi jó időkben.

– Bogárkám, hol marad az a ficzkó?

Hiszen Erzsí is tulajdonképpen azt a „ficzkót” várja, hiszen minden neszelésre azért ügyel.

Egyszer aztán a „ficzkó” is bedugja fekete, borzas fejét az ajtón, s akkor együtt vannak mind.

Nagy síheder ez a borzas; – macska szemei vannak, selymes bajusza, eléálló fülei, de olyan gondtalan, vidám az ábrázata, hogy az ember szerelmes lesz bele.

Antalnak is felderül az arcza, hogy látja:

„Heüréka, ficzkó, heüréka. Addsa a kezedet. Van pénz bőven. Megyünk haza látogatóba; viszem a bogárkát is, hogy lássa a malmot. Nem vágyol te is? Vagy szegyenled a te kicsi házat a hársfák árnyékában ezért a nagy palotáért, melyben szállásolsz? He?”

– Bácsi? Agyonütötte a lutrist?

– Biztos *kilátások* ficzkó.

– Kilátások? Ma estére. Holnap megsüti őket a nap s odalesznek...

Rángatják a ficzkó kabátját:

– Köszönt maga nekem? Látott maga engem, mikor bejött?

– Nézett maga reám? Elvette-e a kalapomat mint máskor?

– Ismét veszekedő kedvében van?

– Borzas...

– Borzas maga.

Aztán megfogják egymásnak a kezét; egymás mellé ülnek, egymás szemébe néznek és mosolyognak.

– Hol járt ma a doktor ur?

– Magára gondoltam.

– Mit csinált ma a doktor ur?

– Magát láttam...

– Nem felel?

– Hát szegény beteg embereknél. A kórházban, pinczelakásokban, meg a hova hívtak.

– Hívják is magát?

Antal jár le, s fel a szobában. Nagy, csontos kezével néha végigtörli homlokát, mint a ki valami világraszoló eszmével vajudik. Majd megáll a két gyermek előtt, nyel aprókat, s oratóri magas hangból szól a ficzkóhoz.

– Tisztelt doktor Ozdi Kálmán ur, mit szól Uraságod a dunaparti munkálatokhoz?

– Én bácsi? – semmit sem szólok.

– Mit mondana Uraságod például a földhányó, földtalicskázó munkálatokhoz?

– Egyáltalában semmit, bácsi.

– Semmit? – és sétál tovább és törli a homlokát.

– Uj tervei vannak apának – sugja Erzsi. – A perét adja el.

– Mindennap ujakat farag...

Antal viszont megáll.

– Három lóhoz, teszem azt, mit szólna Uraságod? három izmos német lóhoz, a melyik csinos faragású szekéren földet hord?

– Dicsérném őket bácsi, ha jók.

– Plajbászt használ-e Uraságod? Élni akaró embernek használni kellene. Számította-e Uraságod, mi haszon lehetne három lóból, naponként és hónaponként?

– De bácsi?...

– Te ficzkó, az isten küldte nekem ezt az ideát. Ne beszélj, ne szólj belé, hadd keressim ki egészen.

– Szegény apát – sugja Erzsi – elpusztítják ezek a tervek. Elsorvad.

– Láttam-e én ezt a köntöst magán buba?

– Miket kérdez?

– Mindig uj maga nekem a hányszor látom, édes...

– Kálmán!

– Ne nézzen olyan feddőleg azzal a két szentjánosbogárával. Tehetek én róla, ha nem únom meg, édes?

Antal az ablaknál áll. Igen ravasz képeket vág, nyel aprókat, nézi a két gyermeket s morogja:

– Álmodat álmadozó fiatalság... és mosolyog ő is.

S közben szövi álmoképeit a három lóról, a taligákról, a Dunapartra hordandó földről, a nagy haszonról, boldogabb napokról, – s elhatározza, hogy képes lesz 20 perczentnél többet, jelentősen többet, sőt sokat engedni a zsidónak, csakhogy uj életet kezdessen mihamarább.

A lovak szőrét is, szügyök állását is, lábuk formáját is, – a taligák vasalt kerekeit, a csinos kocsisokat, – kiknek ő parancsol, mint hajdan – az újra feléje fordult szerencsét, beteljesülő reményeket, – *mindent* mutat neki a miben gyönyörűsége telik, az: ki az álmodat adja.

II.

Csak nincs szerencséje Antalnak!

Az a Meyer sokat fáradoz a malom perének ügyében, – de mit tehet?

Ő maga egy nagy senki – mint azt igen keserű szavakkal panaszozza el néhány nap mulva Antalnak, – csak egy más pénzével üzérkedő senki. Princzipálisa van, egy veszedelmes uszolás, ki titokban tartja a nevét. Ezé a pénz, a haszon – Meyeré csak az izzadás, a munka.

Ezenkívül van Meyer urnak vagy tíz gyermeke. Egyik borzosalabb mint a másik.

E csemetéknek – naponként háromszori etetésre – legalább 30 drb. kenyér szükséges, mely mennyiséget sohasem tudja hiánynélkül kiszerezni Meyer ur.

Mit tegyen egy ilyen szegény ember az Antal perében? Befolyása, hatalma, honnan legyen ennek?

A pert pedig szereti – de a princípálisa nem sokat ad az egész vállalatra.

Kockáztatottnak, elnyújthatónak, sőt elveszthetőnek tartja.

Meyer ur mind jár a nyakára, mind kapacitálja, de nehéz ember nagyon, vasfejű.

Alig tud vele annyira menni, hogy egyszer ezer forintot igér érte. De többet egy kispénzt sem.

Meyer ur tart attól, vajjon nem kevesli Beke Antal az ezer forintot, bárha azon meggyőződésének ad kifejezést, hogy más ennyit sem adna érte.

Ez a terv, a lovak iránt való terv – úgy találja Meyer ur is – valami felséges! Aranyat érő. Omlani fog belőle a haszon. Maga is azt tanácsolná mindenkinek, a kít szeret, hogy lovakat vegyen, ha pénze van és földet hordasson az épülő Dunaparthoz. Tud is véletlenül két igen derék állatot. Egy Izabella színűt s egy barnát. Jó korban, jó erőben lévőket s nevetségesen olcsókat. Tud pompás istállót s kitűnő taligákat is, elvesztegetendő háموkat, de hát nincs neki szerencséje, mert hátha Antal kevesli a perért megígért pénzt.

Megvallja Meyer ur, hogy lelkéből sajnálná, ha nem juthatnának megállapodásra, mert hát ő maga is számított arra az egypár garasra, melylyel ez ügyben tett fáradozásait fognák megtalmozni. Szegény gyermekeiért csupán, kik tizen kérnek kenyeret!

De hát a kít üldöz a balsors, a szerencsétlenség, mit tegyen?... mit tegyen?...

Antal igazán megszereti s megsajnálja ezt a szegény Meyert. Felsőhajt:

– Szegény ember, szegény barátom, mindketten sorsüldözöttetek vagyunk!

Közben Antalnak is nehezen telnek a napok.

Ez a lóvásár nagyon belévette magát a fejébe.

A közlekedési szakosztálynál kicsi a fizetés, a terü sok, a léczeket nem veszi senki, taplót nem lehet illő mennyiségben szállítani, a hordó dongákat nem keresik, s összevissza csak az ezer forint *tény*. A megígért ezer forint, melyen lovakat lehetne venni.

Ezer forint! Egy egész határ bankó, mely felszaporodhatik óriási summára, ha jól megforgatja az ember.

Ám nézzük meg a lovakat!

Meyer ur nem bolond ember s Antal sem. Plajbászt hordanak mind a ketten s tudják mit csinálnak.

Az istálló csinos, a lovak csinosak, a taligák is csinosak s olcsó minden, mint a gyufa.

Ez nem álomkép, mely elmulik, ez nem kockáztatott, kétségbeesett vállalat, ez megdönt-hetetlen alap, melyre építeni lehet.

Milyen örömük lenne a gyermekeknek is!

Csak úgy meglepné őket Antal a kész, beállított kincses bányával, – meg aztán segítve lenne ezen az igyekvő, szorgalmas, becsületes de szegény Meyerén is. Vehetne a nyomorult borzas gyermekeinek fésűt, – s naponkint szükséges mennyiségű kenyeret.

Antal is elhitei magával, hogy hiszen neki nem is volna szüksége többre ezer forintnál. Mit is csinálna ő többel? Hogy nem is kompétálhat egy ilyen kockáztatott vállalatért több ezer forintnál s szégyen is lenne többet kérni; hogy szerencsecsillaga csak felderülhetne ez ezer forinttal is; hogy bizonyosan ennyivel is megfoghatná az életet s öregségére megpihenhetne a nyugalom puha párnáján...

Meggondolja sokszor. Plajbászát megforgatja sokszor, s Meyer urral suttog, fárad, alkuszik szüntelen.

Ugy látszik, *tesz* valamit titokban, ravaszul, hogy a gyermekek ne is tudják.

Egész nap lótfut; alig néz fel a hivatalba, s egy délután, – sokat nyelve és igen komolyan elé szolítja a bogárkát s a ficzkót és nagy rejtelmesen ennyit mond nekik:

– Akartok-e gyermekek egy kincsesbányát látni? Mutassak-e nektek? Jöttök-e ma velem? Olyszerű kincses bányát, melyhez mindnyájunknak van részünk! Készülődj bogárka, készítsd szemedet, szádat s te doktor hadd ma csendesen meghalni azokat, kiket rossz sorsuk a te kezre bízott...

Az uton ünnepi hangulatban van:

– Ugy tekintlek ficzkó – mondja – mintha az én családomhoz tartoznál. Némikép apád is vagyok. A tutor fél apa. Én gondoztam a jószágodat is s tégedet is. Reám hagyott apád. A mit a birtokodba befektettem, igaz, nem kamatoz még, de önérettel mondhatom, hogy majd meglátod a jövőt. Messze kiható tervek valósulására várni kell. A mit beléd fektettem: az kamatoz. Megélsz a magad erején, – tulajdonképen emberek betegségén. A mi mindegy. Nem akarnám, hogy házamnak egy örömnapjában ne legyen neked is részed, hogy ne lásd, mikép sok küzdés után, minő új kereset-forrást nyitottam meg. Tudom: öröm az neked is... Te bogárka pedig ne kaczagj. Eltiltom a kaczagást... bizony isten eltiltom. Különben kénytelen volnék azt hinni, hogy nincs szived.

Kálmán sugja:

– Nincs szive, nincs.

A bogárka zümmög vissza:

– *Magának való* nincs.

A napfény vidáman tánczol a kövezeten, a zaj igen vidám az utczákon, egy pár utra készülő fecske igen vidáman hasítja át a léget, a lóvonatu tülökje is vidáman szól, – Antal pedig ugy szeretné, ha minden nagyon ünnepies és komoly lenne.

A két gyermek egymás kezét fogva halad. Czivódnak szüntelenül.

– Magára ütök Kálmán, ha szorítja az ujjamat.

– Annyi lenne, mintha maga-magát ütné meg, borzas.

– Milyen önhitt. Nem szégyenli olyan elbizakodottnak lenni?

Antal igen nagyokat nyel. Okvetetlen valami magasztos hangulatot szeretne előidézni. Zsörtölődik.

– Kérlek gyermekek, ne illetlenkedjete az egész világ láttára. Igazán kénytelen lennék visszatérni.

Arra közreveszik Antalt, két karját kétfelé lógtatják s nagy vidáman sugdossák a fülébe:

– Félsz megmutatni a bányádat?

– Eldugná előlünk a kincsét?

– Meg akarsz már szökni? Megbántad?

– Az ördög bir veletek...

Csak kiérnek végre a „kincses bányába.” Alig tudják megfogni: miért veszi le Antal a kalapját egy rozoga istálló-ajtó előtt, s miért lép be az oduba olyan fenséges magatartással.

– Lépjete be gyermekeim. Ime nézzétek.

A bogárka csodálkozva szól:

– Ezek a lovak...

Kálmán is csodálkozva:

– És pedig igen vén lovak.

Antal pedig felkapja a fejét.

– Kérlek Kálmán – mondja – ha a percz komolyságához nem bírod alkalmazni semmiskedő természetedet, ugy ne is nézd meg őket. Ezek az én lovaim. Most vettem őket, s e lovak valóban nem vének.

– Bocsánat bácsi, azt hittem másnak a lovai.

– Ha máséi volnának, se lennének vének.

– Ne haragudj na apa...

– Lássátok gyermekek ezt az állatot itt? Igen nagyon becsülendő. Nézzétek a szügyét, nézzétek a sörényét, a farkát...

Kálmán sugja:

– A fogait nem nézte a bácsi.

– Fogja be a száját.

...A színét ugy nevezik, hogy „Izabella szín.” Tetszik nektek? Nézzétek a másikat. Valódi havasi faj. Nagy buta fej, izmos csüllő, széles hát. Nézd kérlek Kálmán ezt a patát, ezt a kitünően képzett patát. Nézzétek e harmadikat; még szinte csikó, (a te rosz tréfáért említem a korát Kálmán) s oly olcsó, hogy szinte kaczagás... Nézzétek gyermekeim: ez az én kincses bányám, ezek az én sok lőtás-futásaimnak (melyeket előttem elhallgattam, hogy meglepetést csináljak) eredményei, ezek az én jövődöbéli nyugodalmamnak *oszlopai*. Nézzétek.

Kálmán nézi. Tapogatja az Izabellát. Nézi a szemét, a fejét s mondja ugy komolyan:

– Édes bácsi, ez az oszlop hurutban szenved.

– Miben szenved?

– Roszindulatu hurutban bácsi. Látja az álkapcza-mirigyeken ezeket a kemény, fájdalom nélküli daganatokat, látja...

– Hadd el Kálmán... Keserüen csalódom benned. *A te indulataid* rosszak... hadd el.

Antal komolyan neheztel.

– Sért engem az a kicsinylés, a melylyel szerzeményeim iránt vagy. Bánt, hogy vagy jóakarod hiányában vagy tudatlanságodban nem birsz az örvendve szemlélődőnek magaslatára felemelkedni. Sértesz... bántasz.

– Édes bácsi nem akartam... de hurutos igazán. Gyógyítani kellene, nehogy baja legyen.

– Ne haragudj na apa. Nem akart bántani téged. Én bizonyosan tudom. Nem olyan ember, csak léha, tudod. Látod az a puci, az az olcsó, igazán tetszik nekem. Olyan szép tekintete van.

– Ugy-e na bogárka, ugy-e szép urfi az a puci. Tudod, én is belé vagyok szeretve. S hogy fognak ezek dolgozni, hogy hordják majd a földet! Hogy omlik a pénz utánuk... meglátod csak. Te Kálmán léha vagy, – jól fejezte ki Erzsi.

– Esküszöm bácsi... a hurut nem léhaság.

– Eh, ostobaság.

Azon este kividámodnak azonban mind. Olyan derült a hangulat, hogy az üres előszoba is bizony ugy néz ki, mintha egy kitátott nagy kaczagó száj volna. A gyertya is vigan tánczol s a szunyogok is vigan kergetőznek lángja körül.

Antal végignyul a felvetett ágyon, merengve nézi a padlatra festett rózsákat s bizonyosan egy képzeletben lévő plajbászszal számítja a kincses bányából kiaknázandó vagyon mennyiségét. Nagyokat nyel s valószínűleg hallja a talicskák dübörgését, a lapátok kopogását s a göröngyök omlását. Igen boldogok mindnyájan.

Minden hajnalban, minden este ott didereg Antal a kincses bánya előtt s elhatározza minden nap, hogy még az ősszel megkezdi a munkát az ő oszlopaival.

De csak vár, hogy teljenek az oszlopok, minthogy az egyik az Izabella színü – mint azt titokban megvallja magának – lankadt kissé, s a szemei mintha veresek, homályosak s könnyezők volnának s némiképp mintha szomorú volna... Ezenkívül nagyokat prüszszent, s olykor szárazan köhög.

De hát minden ló köhög s egyáltalában nevetséges lenne elvitatni a lovaktól a köhögést.

Nem tagadhatni azonban, hogy egy pár hét alatt a kitünő patáju havasinak sincs valami nagy étvágya, sőt hogy a szeme köré kemény darabokban olyan anyag ülepszik meg, mint az enyv s azok a mirigyek... azok a ficzko által látott mirigyek...

Napok mulnak.

Antalt bizonyos szorongás fogja el, ha kincses bányájára gondol, – pedig mindig rágondol.

Nem vallaná be ugyan senkinek, de látja, hogy az oszlopok meg vannak gyengülve. Beteg, kedvetlenek. Egyáltalában nem lehet velük munkát kezdeni.

Elmulik!

Ezenkívül maga Antal is gyengének érzi magát. Tán kedélyének lehangoltsága, vagy a sok fáradtság, vagy a kor, vagy tán egy kis hülés – elég az, hogy lábai nem igen bírják. Fullad ha sokat jár s kapuhoz, falhoz kénytelen megtámaszkodni időnként, minthogy könnyen fárad.

Elmulik!

– Az isten döntse el azokat az oszlopokat – sugja a ficzko Erzsinek – a bácsi úgy néz ki, mint egy váltott. Lázai vannak s mégis örökké izeg-mozog mint egy lokomotív.

– Mit kellene tenni?

– Tudom is én?

Tudja azonban Beke Antal.

Nyugodalmat kell szerezni. Bizonyosságot a felől, hogy az oszlopoknak semmi bajuk sincs s akkor jobban leszünk mind.

Fárad is ez ügyben.

Az állatorvosok tisztos karának tekintélyes részével ismeretséget köt. Birálgatja őket, melyik volna méltó az oszlopok gyógyítására. Az egyiket nem meri elhivni, mert czingár fiatal legényke, nincs tapasztalása; a másikban nincs bizodalma, mert beteges gyászvitéz, rosszkedvű; a harmadikhoz nem is szól, mert annak kékbe játszó veres orra van, a mi igen rossz hajlamokra enged következtetni.

Végre kap egyet, egy igen tekintélyes, derék urat, ki minden bizonynyal a tudományok élő tárháza.

E tisztos tudós ugyanis huszárregementnél szolgált, nagy robusztus ember, s olyan hangja van, mint egy tárogatónak. Az a kicsi nyelvbéli hibája, hogy csak úgy potyogtatja a szavakat, mintha sajnálná, meg azon sajtásága, hogy Antallal – bárha tudja, hogy lótulajdonossal beszél – úgy értekezik, mint egy kocsisal, nem vehető tekintetbe. Igazi tekintélyes baromorvos.

És óvatos, nem sebeskedő. Bizonyosság ez állításra azon tény, hogy bárha szép őszi nap van, egy iszonyu nagyságu keszkenőből bontakozik ki az istálló ajtóban s mielőtt belépne, bekiált az oszlopok vakarójának:

– Fráter, – kötőfék, – erős?

– Mint a vas instálom.

– Gazdád, – okos, – ember.

Majd bemegy s benyújtja hosszú pálczáját a jeles patáju havasi felé s mondja:

- Csontja, – bőre – veszett – dög.
- Veszett? meri alázatosan kérdeni Antal.
- Sovány, – hitvány.

Antal nyomott szóval bizonyozza, hogy igen sokat esznek és igen jó eledeleket. A roppant ember legyint rémes kezeivel, s a nagy keszkenő rejtekeiből egy mindenfelől üvegezett lámpás alaku nagy tokot szerez elé, melyet saját borzas fejére huz.

Kegyesen néz az üveg alól Antalra, s reszeli:

- Saját – találmány. – Ragály – ellen.

Aztán beáll az Izabella mellé s szuszog ki a tok alól:

- Hm, – orra, – foga – hm. Szőre borzas, – füle hideg, – hm, – itt, – itt, – menykőt, hm.

Ránéz Antalra. Megcsóválja rettenetes fejét s ránéz az Izabella orrára. Ismét Antal felé fordul igen gyanus tekintettel, s meggyömöszöli a jeles patáju havasinak ősz szemöldökü otromba kobakját.

– Hm – mögtet, káromkodik, s sietve lép ki az udvarra. Leveszi a burkot a fejéről, megfogja Antalnak a vállát s valami kisérteties, a mélyből felfakadó szóval kérdi:

- Vette, – pénzzel? Szegény – ember.
- Tulajdonom, – nyögi Antal.
- Kutyák – birtoka. Sintérek – vagyona.
- Magam szereztem.
- Ostobán tetszett – bocsánat. Takár, – bizonyos. Szopornyicza. – Kutyáknak való.
- Oh édes Uram, tévedés forog fenn.

Az oszlopok helyreállítója megereszti hangját:

– Tisztelet, – tudománynak. Tévedés? Kaczagás. Ez veszedelem, – ragály. Bunkót, – követelek.

– Bunkót, oh édes Uram mire? Ugy érzi Antal, mintha az ő szegény fejére vágta volna.

– Leütni. Elásni, – megsemmisíteni.

– Ezt itt, az Izabellát? Ezt? ezt?

– Azt, – mind. Kutyáknak.

– S ezt a havasit? ez igen erős, biztos járásu, győzőst?

– Hatóság, – közrendészet, – kutyáknak, – igazság.

– S azt a puczit, melyiket a leányom is szeret? Azt a kedves tekintetüt?

– Kisasszony, – fakanál. – Ló, – bunkót, – méltány követeli...

– Édes Uram... édes Uram... Antal igen szánandóan tördeli sovány kezeit. A lábai alig bírják.

– Bocsánat, – szomoruság, – tudomány, – közrendészet.

– Istenem, én édes Istenem... lebunkózni!

– Uraság, – betegség. – Ki segít? – Hol lakik?

Mert szegény Beke Antal ott az ő jövődöbéli nyugodalmának erős oszlopai mellett le-rogzott mint egy gyökerevesztett fűszál.

Könyörületes népek dörzsölik fel s segítik házáig s vezetik fel a számlálhatatlan sok lépcsőfokon a kicsi szobába.

Ott megered Antalnak a könnye. Ráborúl leányának vállára s nyögi:

– Bogárkám, bogárkám, édes bogárkám.

Kálmán is megjelen.

– Látod, neked volt igazad... Üldöz engem a sors. Minden reménységem, minden kilátásom, szerencsém, minden oda... minden oda.

– Bácsi, maga reszket. Felizgatja magát. Feküdjék le.

– Oh te édes apa, a világ minden karója, dongája nem érdemli meg, hogy így pusztítsd magad. Hiszen ott van a kincses bányád. Mi lelt ismét?

– Összeomlott, lebunkózták. Le, egytől-egyig. Azt a sárgát, azt az erőst, s a melyiket te is szeretsz bogárka, azt a cseppet, az olcsót. Csak azt kértem, hogy hagyják meg. Nem... Üsd... öld Beke Antalt... Kinozd, marczangold a husát, az agyvelejét, ennek a hitványnak, ennek a rongynak. Tépd, tépd.

Kigyúl az arcza, ajaka reszket, s egész erővel löki el magától a két gyermeket. Azt hiszik, megőrült.

Aztán lerogy a megvetett ágyra és sir, zokog, mint a gyermek.

– Fektessetek le. Oda az erőm. Ugy érzem, hogy végem van. Nem bírom, tudjátok, a küzdést. Igen sok egy embernek, igen sok nekem...

Fejét nyugtalanul kapkodja s nyel szaporán.

– Milyen gyengesség fog el. Ügyeljetek rám, ne hagyjatok. Bogárka, add a kezedet, te is Kálmán, ne nézzetek egymásra. Reám nézzetek... Izzadt a kezem ugy-e? Ne bánjátok... Szorítsd az ujjamat gyermek... Hátraesik a fejem... Ne engedjétek... Azt a puczit is, a melyiket a bogárka szeret... Ne álmodoztatok, ne lessétek egymás tekintetét. Gyermekdolog... Álom... a havasit is...

S erőt vesz rajta a láz.

A szekerek az utcán úgy dörögnek tova, nyüzsgés, zaj, emberszó úgy hallszik, a gyertya csak olyan vigan lobog, mintha semmi rendkívüli nem történnék e kicsi szobában.

Hiszen nincs is semmi rendkívüli dolog! Kálmán tudja.

– Hülés az egész, édes, meg tulizgatottság. Láz, édes, elmulik. Csak maga legyen csendesen, édes...

– Oh azt hiszi-e?

Olyan hosszú az éjszaka, s olyan rettenetes.

A beteg fel-felszól néha. S tán ha hallgat, a csendesség még ijesztőbb. Olyan szorongás fogja el az ember lelkét a némaságban.

– Vízet adjatok – kiáltja – vizet. Ne álmodoztatok, hiszen gyermekek vagytok. Tegnap az ölemben volt mind a kettő, – s ma? Ki hordoz titeket *holnap* az ölemben? A puczit... csak a puczit ne. Ne üsd a fejét, ne kinozd. Nem sajnálsz? Ha tudnád, hogy szereti a bogárka a tekintetéért...

Néha felnéz. Tele komolysággal a szeme, a mint végighordozza a két gyermekén. Suttogja:

– Plajbászt használjatok... Plajbászt minden körülmények között... Te Kálmán – a hámok megmaradnak, meg három taliga. El kell adni. Az ára egy tőke, a mivel kezdhethünk valamit... Egy kertet szerzünk, s egy malmot bele... a Búgó hajtja... Zrrrr... Vasat tegyetek a malomkő közé vagy kovát... Őröli azt is... Fel a zsilippel... A kezeteidet ide... a kezeteidet...

Megvirrad.

Az emberek jönnek-mennek, kiki a maga dolga után, nem ügyelve a máséra; – a nap bera-gyog az ablakon, olyan arczczal, milyennel tegnap ragyogott.

A beteg elbágyadtan a küzdelemtől, (melyet hitvány, fáradságtól megviselt életéért vivott) fekszik ott, kipirulva. Homloka izzadt, haja összekuszált, karjai szétterjesztve.

Erzsi suttog:

– Mi lesz belőlünk?

– Csendesen, Erzsi.

– Jobban lesz-e?

– Csendesen, édes.

Délfelé felemeli Antal még egyszer a fejét. Még ismerni látszik az ő gyermekeit.

Fulladozva beszél:

– A kezeteiket adjátok. Mind a ketten ebbe az én egy kezembe... Reád bízom Kálmán ezt a hitvány kicsi bogárkát. Számon kérem tőled... Jól gondozd...

Aztán elborul a tekintete ismét, s felkiált:

– Ne bántsd a puczit, ne bántsd, ne üsd!

...A taligák árából kertet, s belé a Bűgöt... Istenem... édes Istenem...

Mikor kinn megkonganatják a harangokat, ijedten néz szét:

– Vízet adjatok... vizet... ne álmadozzatok. Ficzkó, becsületed legyen... s nagyra nyílt szemmel néz be a légbé, s nagyra nyílt szájjal kapkod a levegő után, s hátraejti a fejét s karjait az ágy fájára.

– Kálmán átöleli a gyermek nyakát, s mondja:

– Vége van...

– Oh senkim... senkim sincs a világon...

– Senkije, Erzsi...?

Szikra a homályban

A nagy kastély is, meg a nyulánk kicsi levelű nyírfák is arra a kis kerek asztalra vetették az árnyékukat, mely alatt a Tar Dezső felesége ült. A virágos-ágyásokból a dundi violák, nagyszájú oroszlánszáj és a bársonypuha piros „égő szerelem” mind arra néztek szemekkel. Ha megbólintotta kecsesen a fejét a magyal-bokor, vagy udvarias ívben hajlott meg a fiatal jegenye – arra hajoltak. Madár ha énekelt, a futó Szamos vize ha locsogott, vidám tücsök ha cirpelt – érte volt minden hang.

Tar Dezső is ott pihent egy bokor alatt és a felesége felé nézett, és megesküdt volna, hogy ő érette történik minden. Érte a virágnyílás, érte vígság, öröm, hiszen maga a tavasz az az asszony. – Egy felesztendeje már annak, hogy ismeri s alig négy holnapja, hogy így szólíthatja: „édes feleségem” – de nem is nézett ez idő alatt egyébre.

A Tar familiának öröklött ősi természete, hogy mindent csak félig csinál meg. – A szőkefalvi kastély egyik szeglettornya bevégzetlen, a ház baloldalán elkészítetlen ablak és ajtóüvegek feketéllnek; – a szobák fényes butorai közé mindig téved egy-egy festetlen faszék vagy egy romlott lábu asztal; a drága kocsinak lehetetlen hogy ne legyen valamelyik része istráנגgal összekötözött, s maga Tar Dezső sincs készen *egészen* soha. Soha sem egészen szomorú s egészen vignak sem látta senki. Lehetetlen, hogy völegény korában is ne hiányzott volna a kabátjáról legalább egy gomb. Ez öröklött családi természet folytán Tar Dezső soha sem mondja; „ez így *van* jól”, hanem mindig azt; hogy: „ezt így *vélném* jónak.” „Vetnénk össze – véleményezte – a magunk felfogását a más tudásával. Így lehet *tán* igazság belőle...”

Hanem egy dologban szakított Tar Dezső a családi hagyományokkal, abban, hogy *egészen* csodálja a feleségét, minthogy – úgy véleményezi – lehetetlen egyebet cselekednie.

Egy ideig onnan a bokor mellől csodálja, majd kidugja kissé borzas fejét, hogy jobban lássa s olyan tekintetet vet rá, melynek ragyogásába írva van: „az az asszony az enyém.” Aztán bizonytalan hangon megszólal:

„Anna, mintha maga sóhajtott volna...”

Kissé izgatott hang felel vissza:

„Ugyan miért ijesztget az istenért? miért bujkál a bokor megett, miért nem jön mellém, hogy ne legyek egyedül?”

„Anna! mintha összerezett volna mikor megszólítottam. Tán sohajtott.”

„Nem! Ásitottam...”

„Azt vélhetném Anna, hogy magának búja van.”

„Ugyan mi lenne?...”

„Ingerülten beszél... Megbántottam? ne haragudjék. Ide ülök maga mellé s olvasunk együtt. Megengedi?”

„Nem Dezső, ha itt van, beszélni szeretek inkább. Látja, elfeledek beszélni... egy holnapja vagyunk itt magunkra... Csakhogy ne üljön ide a padra, mert letörik ez a rossz lába. Üljön szembe.”

Mosolygott – ragyogó két szeme, bal arcán egy gödröcske, piczi kis orra mind mosolygott – úgy látta Dezső – a kert, az aljban elterülő rét és a pompás sötétzöld erdő a hegyoldalon. Mosolygott, de úgy tett, mintha elrejtene akarná s félrefordult. Egy tő boglár volt a háta megett, abból szakított egy rózsaszín kis virágot s himbálta a kezében.

„Hát semmit sem szól?”

„Mesét szeretnék mondani magának, mert olyan mint egy gyermek. Igazán Anna, egészen gyermekarcza van, csakhogy mintha fedeznék fel benne valami szomorút.”

„Ugy? Felfedez valamit? Nézze, én is fedezek fel a nyakkendőjén egy rücsköt. Nyujtsa ide, hogy igazítsam meg...”

Áthajolt az asztalon s babrált a nyakkendőn. Szemhéját összefogta egy pillanatra s apró fogait láttatta... Csend volt, csak a Szamos csobogása hallszott, mely a kerten átszaladt, meg a Dezső sebes lélegzése. Inkább lehellte, semhogy mondta:

„Milyen szép vagy édes feleségem... Milyen boldog vagyok itt veled egyedül... Milyen kurta s gyönyörű volna így akármekkora élet...”

„Az istenért Dezső – ideges gyorsasággal kapta vissza Anna a kezét s úgy összehúzódtott ültében mintha megvolna ijedve, vagy fájznék – az istenért, csak nem akarja, hogy *itt* vénüljünk meg...”

„Anna...”

„De igazán én gyűlölöm ezt a némaságot, ez az egyedül valóság halálom lesz. Én nem tudom kiállani, már egy holnapja kinlódom – én igazán... én.”

„Hát *én* Anna? Azt hittem, azt reményltem...”

„Mit hitt?... – nyakát behuzta válla közé, úgy hogy csak egy csepp csodaszép gombolyagnak látszott s prünyögte: Hát jól mulat maga itt, mondja igazán? Nem, ne mondja. Megtiltom. Valami szépet mondana, de az nem volna igaz... Nem igaz, nem...” s tiltó mozdulattal intett a rózsaszín kis boglárral. Aztán gyorsan tette utána: „Ügyeljen, a szolga jön. Vegye ezt a virágot s mosolyogjon neki – tudom úgy is örvend. No de mosolyogjon – hiszen magának adom. Azt hinné a szolga a képéről, hogy valami kellemetlent mondtam.”

Dezső ránézett. Odasugta „édes feleségem,” s azzal a szolgál felé fordult.

„Oh igaz – mondta ráütve a homlokára – majd elfeledtem mondani valamit magának. Be akartam jelenteni, hogy vendégünk érkezik... A szeglet szobát takarítsátok ki neki, Péter.³ Indulj. Várj... Egy régi tanulótsáms, kit sok esztendő óta nem láttam. Egy szegény ördög, a ki sokat tud, de tönkrement ember... Nyiss ablakot Péter, s ágyat vigyetek be... Igen szép jövője volt, de valami reménytelen szerelem, vagy nem is tudom én mi összetörte... Na mit vársz Péter?... Egyszer bor között gagyogott valamit egy leányról meg a szívéről, mert erősen iszik. Most azt írja, hogy megcsendesedett. Pap akarna lenni itt Szőkefalván s én is akarnám. Régi barátom s szeretem igazán... Ide jön hozzánk, s mi megváltaszatjuk... ugy-e Anna?

„Ilyen vendégünk jön? Azt hittem valaki más. Adj vissza a bogláromot; nem adtam komolyan.”

„Anna... Ne haragudjék... igen szerencsétlen ember. Nem is tudom – folytatta habozva, s engesztelő hangon – nem is tudom, eljön-e ma, mert afféle kósza fráter, a kinek a fészket senki sem ismeri. Nem tud az egy helyben maradni, s itt sem marad, meglássa. Örökké jár, baranog... de igazi tudós, s nagyon jó barátok voltunk... Aztán nagyon szerencsétlen...”

„Szerencsétlen?” kérdezte halkán Anna.

³ Pál | A szövegben később is végig Péter a szolga neve. |

„Az. Bari Pálnak hívják. Na, ugye ismeri. Látom az arczából, hogy ismeri. Igen vig s nagyreményű fiatal ember volt, mikor maga ismerhette, s mig Vásárhelyt tanult. Ugye-e szívesen fogja látni?”

„Tanítóm volt egy ideig...”

„No látja, az jön – ha jön – Bari Pál. Nem tudja, hogy megházasodtam, s nagyon meglesz ijedve, mert fél az asszonyoktól.”

Anna álmódzva mondta:

„Még félig gyermek voltam, mikor tanítóm volt.”

„Maga most is az...”

„Négy éve mult el. Magos, nyulánk, szőke fiatal ember volt, de igen félénk.”

„Oh dehogy, hiszen nagy verekedő volt a collegiumban.”

„Alig mert szólni, mert mindjárt felpirult az arca. Mi „apácának” neveztük egymás között.”

„A legnagyobb korhely lett belőle. Ritkán látni ép ruhában, s bizonyosan rossz pap lesz belőle, de hát segítenünk kell... Itt megélhetne, csakhogy ő sehol sem ül egy nappal tovább – ha csak meg nem változott. Afféle peregrinus fajta.”

„Szegény Bari Pál.”

„Milyen jó szíve van magának édes piczuskám, milyen igazán szeretem érte. Hiszen maga egészen meg van hatva. Megengedi, hogy megcsókoljam a kezét?”

Anna egy cseppet összerázkódott, aztán mosolygott s odanyújtotta az ajakát az urának.

A kastély kertjével szemben a gyors futású Szamost, a termő völgynyilást, a hegyoldal bükkerdőit, s az ormot, hol az ős Székelyvár hever romban, már a lemenő nap aranyos sugára szőtte be, mikor Bari Pál megérkezett. A falu elején egy csoport pofókos arcú inges gyerek játszott, s Pál leszállt a szekereéről tudakozni a Tar Dezső háza felől. Fel sem ült többet, hanem gyalog ment végig a falun, mert annyi kérdeznivalójuk volt az apróságoknak!

„Maga ki?” kérdezte az egyik, „miért megy oda” gyűgyögte a másik, „honnan jön?” kiáltotta a harmadik s egy dundi szőke, ki csak alig tapogott s olyan nyelven beszélt, melyet csak az angyalok értenek, megfogta a kabátja csücskét. Egy lompos komondor is csatlakozott a menethez, mely a kastély kertjének kapujáig vezette Bari Pált. Ott az út végében, a bokrok mellett megálltak bámulva, egyik sem merészkedett beljebb jönni, csak a kicsi szőszke tapogott tovább, s pipegett csepp ajakával valamit. Pál lehajolt hozzá, s megsimogatta pehelyházát. A napsugár odanézett a csoportra s bearanyozta a magos férfi hosszukás arczát, s nagy nyílt homlokát, sőt azt a szomorú komolyságot is, mely minden vonásán ült.

„Hogy hívják?” kérdezte az apróságot.

Mind feleltek egyszerre: „Árva Erzsinek hívják” a csepp is motyogott „Edi, Edi” s nagy kerekre nyitott szemmel nézett a kérdezőre.

Tar Dezső sietve jött végig az uton. A gyermekek szaporán suhantak ki a kertajtón az ur láttára, mig Pál elébe ment.

„Igazi öröm – mondta szapora szóval Dezső, s keményen megrázta a kezét – hogy látlak Pali. Nem is reményltem, hogy ilyen jó színben vagy. Ölelj meg nő – az isten hozott.”

„Köszönöm öreg. A színem jóságát a köntösömre érted. Rongyosabbnak hittél *kivülről*. *Odabenn* – a lelkemben – még megvan a szakadás, de reparálgatom s a te szereteted, melylyel fogadsz, összeforrasztja egyszerre.”

„No dehogy – dehogy – mindenki szeret téged, hiszen az apróságok is, úgy láttam, beléd bolondultak, a mig végigjöttél a falun... Szeretnék a nyakadba ugrani, úgy örvendek, hogy itt

vagy. Egyszerre eszembe jut a mi régi jó időnk. De jó, hogy itt vagy, s itt kezded az életet; – megyünk aztán tovább előre Pali, a hogy illik...”

„Csendet öreg. Rest vagyok én már arra, hogy hiúságaim legyenek. Itt maradok nálatok Szőkefalván, ha kellek s ez a föld sem lesz nehezebb mint akármelyik más.”

„Rest? te rest, – kaczagá. – No hiszen, majd ad neked a feleségem, ha meghallja.”

„A feleség? Olyan is van neked öreg?”

„Van ám de milyen. Itt van ni. Szorítsatok kezet s szeressétek egymást értem. Anna már ismer téged, mert tanítója voltál. Beszéltünk sokat felőled.”

Csendes lépésben értek az asztalkáig, s Dezső rámutatott a feleségére. Bari Pál fölvetette a szemét s ijedten lépett hátra.

„A feleség?” – dadogta kérdőleg és azt sem tudva, mit tesz, végigvágott a homlokán a kezével úgy, hogy kalapja messze gurult el.

Tar Dezső mosolygott: „No tudom Pali, tudom, félsz az asszonyoktól, nem szereted őket, hanem a feleségem kivétel legyen ám. Ő mindenben kivétel...”

„Kezet adjatok egymásnak – folytatta szeleskedve – mert megharagszom. Így ni” s maga tette a Bari Pál remegő kezébe a felesége kezét. Aztán kecsesen meghajította magát, ravasz képet váltott, s azt mondta: „Most itt hagylak Pali – s elhelyezem a holmidat. Mulass, míg visszajövök.” Mentében pedig vidámon dűnnyögte: „Magukra hagyom... Majd megszelidíti Anna...”

Bari Pál nyughatatlan arcczal tekintett a távozó után. Azt akarta kiáltani. „Ne hagyj itt, ne helyezz el, úgy sem maradok egy gondolatnyiig sem ezen a helyen,” hanem nem tudott volna beszélni. Ugy látszott nem is hall jól, mert alig értette, mikor arra kérték, hogy üljön le. Erre-arra nézett, mintha segítséget várna valahonnan. Szép szemei voltak; bátoralan tekintetükön át valami mély szomorúság nézett ki.

Anna úgy találta, hogy az arcza is sokkal érdekesebb lett, mióta nem látta, s hogy keskeny – a felindulástól remegő – ajkai feltűnően sajátságosak. Szemein a homály, magas homlokán az árny mind olyan megvesztegetők a résztvevő női szivre. „Miért szenved?” – szaladt át lelkén a kérdés. – Felnézett a magos férfiura Anna, szólan akart s aztán ismét lesütötte a fejét. Nem tudta hogyan kezdje. „Valamikor szeretett ez az ember – rezgett át rajta a gondolat – igazán, reménytelenül... Vagy csalódott tán? Sirt, bujdokolt s most elrejtőzni jött a világtól, melyet megutált...”

Volt valami az Anna hangjában abból, a hogy kárvallott gyermekhez beszélünk, kit vigasztalni akarunk bajában – féltréfás, félbiztató – mikor szólan kezdett.

„Hogy jutott az eszébe Szőkefalva – kérdezte – annyi hely között, a mennyi a világon van. Érezte úgy-e, hogy egy régi tanítványát fogja itt találni, a ki unatkozik... s a ki örvend a barátoknak... Mert maga nem fog kelleni a falusiaknak. Magának sem nagy csizmája, sem kék nyakravalója, sem kávészin kabátja nincs – a mi itt mind kell egy jó papnak. Nincs nagy ökle a mitől félni lehessen, a mi szintén kell... félni? – mosolygott Anna és ránézett Bari Pálra – hiszen maga is mástól fél, tőlünk is örökké félt, emlékezik? Ha haszontalankodtunk s olyankor szölitottuk meg, mikor elgondolkozott, hogy összerázkódott – emlékezik-e? Tőlem félt kivált – no csak vallja be. Mit tesz majd maga, ha egy falusi tenyerestalpas asszony magára kiált. De igazán, hogy jutott eszébe Szőkefalva?...”

Bari Pál lesütötte a szemeit s halkán felelt:

„Olyan darab föld ez is a melyik megbir...” magában pedig utána tette „...futnom kell innen... minél gyorsabban, még ez éjjel.”

Anna is kissé vontatottan beszélt; nehezen kapta a szókat, de azért minden, a mit mondott oly hizelgő és kedves volt, mint ő maga. Piczi újjaival megfenyegette Bari Pált s bizonyos durczássággal mondta:

„Miért beszél olyan szomorú dolgokat? Nálunk el van tiltva a bánatos hang, még a sohajtás is. Itt én vagyok a parancsoló, én Tar Anna s engedelmességet kívánok urtól, tudóstól. A ki jó, kap egy kegyelmes mosolyt, meg ezt ni... ezt a kicsi rózsaszínű boglárt; – a ki rossz?... Nézze, szereti-e a virágot? Szépnek találja-e ezt a csepp boglárt, ezeket a finom átlátszó leveleket, melyek egymásra borulnak?...”

Átnyujtotta kezét az asztalon – gömbölyű karján felcsúszott a köntös újja – mutatta a virágot és Pálra nézett apró szép szemével. Kellott a tekintetében valami elviselhetetlennek lenni, mert Pál ideges gyorsasággal fordította el a fejét, s nézett le a kavicsos útra.

Anna mosolygott és beszélt tovább. Kérdezte: Hol járt? mit tett? mi a reménysége? Sorbavette a közös ismerősöket. – Az egyik férjhez ment, két aranyhaju gyermeke van; a más újján viseli a jegygyűrűt, s a gyűrűnek párját a temetőkert nehéz földje takarja; a harmadik, a rátartós, pártában sinylik; válóban a negyedik.

Tar Dezső ott, a bokor mellett megbúva hallgatta, a mit Anna beszélt, ravaszul mosolygott s átpillantva a levelek között a nyilásokon mondta: „Oh kiveri a Pali fejéből a bánatot. Mindenkit megbabonáz Anna. Ha mellette lett volna örökké ennek a szerencsétlen embernek, fogadom, mást faragott volna belőle...”

A mint aztán az est ráborult a kertre s túl a vizen, a falu házikói előtt emberszótól élénkült meg az utca; hogy az első fényes csillag kiragyogott a déli égbolton, s illatos ágyán a fűszál, szárán a bokor levele – bizonyosan arra figyelve, hogy mi történik körülöttük – pihenni simultak meg, Tar Dezső már megvolt elégedve a vendégével, minthogy: „legalább *beszél* s a ki beszél – véleményezte – az tán nem gondol már mindig a saját bajával.”

Óvatosan elébujt a bokor mögül, kezeit dörzsölte s olyan jó indulatu mosoly ült az arczán, hogy egészen megszépült belé.

„Sokáig hagyta magatokra – akadozta szeretetreméltó ravaszkodással – de nem haragszol ugy-e Pali? Összeszoktatok, reményilem... s úgy fogunk élni, mint hárman egyek, azt vélném...”

Az erdő túl a völgyön olyan volt mint egy roppant fekete fal, mely elzárja ezt a világot a mástól; a víz zakatolt földieknek érthetetlen nyelven, s valami olyat érzett Bari Pál, mintha ő is nem e világból való hangokat hallana. Mióta egyszer – már néhány éve annak, de úgy hallja, mintha most is zúgna végig a csendességen – azt mondta neki egy haragos parancsoló hang: „a tanító ur tekintete nekem nem tetszik; úgy látom, mintha igen melegen tekintgetne a leányomra...; tudja-e az ur, ki vagyok én?... tudja-e az ur, ki Anna? számot vetett-e az ur magával?...” azóta alig hallott asszonyhangot Bari Pál, csak korhely pajtások kurjongatását s pohárcsengést. *Ezt* a hangot csak álmában.

Sétáltak hárman. Anna kérdezte:

„Miért tűnt el *akkor*, tudja mikor tanítóm volt? Egy reggel csak vártuk, s nem jött. Azt mondták, hogy a városból is elutazott.”

Tar Dezső felelt Pál helyett:

„Az ördög tudta neki valaha a szándékát, s a gondolatját. Ugy vélném, afféle peregrinus fajta volt Pali, a ki nem bir egy helyben maradni – vagy azután lett olyan, nem tudhatom. Bizonyosan valami bolondság ugy-e Pali?”

„Az... az...”

„Oh milyen boldog – mondta Anna, a mint tipegett a virággyások szélén, megcsipkedve egy-egy levélkét – milyen boldog a ki ura saját sorsának. Irigylem a férfit s a tündért. Az lehet mind a kettő, a mi akar.” Aztán gyorsan fordult Pál felé, szemébe nézett és félmosolylyal kérdezte: „de ugy-e, innen nem fog eltűnni egyszerre?”

Pál megállott egy helyben. Fejét lesütötte – nem bírta el ezt a tekintetet – s inkább lehellte, semmint felelte:

„Nem... én nem.”

Dezső hihetlenül csóválta a fejét s tréfálva mondta: „Ugy vélem! ember tervez, isten végez...” Anna mosolygott s a hold fényénél, mely ráesett arczára, olyan szép volt, mintha nem is lenne egyéb mint egy boldog mosoly incarnációja. A rózsaszínű kis boglárt lóbálta le s fel ajaka előtt, s aztán kiejtette a kezéből.

Egyszerre látta meg mind a két férfi. Dezső utána nyult.

„Elejtette piczus a virágját...”

„Köszönöm.”

Szórakozottan ment tovább. Keveset beszélt s olykor rácsapott piczi kezével az ut mellett pihenő bokrokra. Összehúzta nyakán a lenge ruhát, megborzongott s azt mondta: „fázom.”

Szaporán futott előre. A lépcsőn megállt, előre küldte Dezsőt, hogy világot gyújtson, ránézett Bari Pálra, sugva mondta: „Jó éjszakát” s azzal eltűnt a nagy faragott nehéz ajtó mögött.

A boglár odahullott le a kezéből a fehér kőlépcsőre.

Bari Pál mohón kapott utána és elrejtette.

II.

„...Már akkor nem volt mit tennem. Apraja, nagyja körülvette a két hitvány gyermeket. Az egyik apróság, az Árva Erzsé¹ jó ismerősöm. Három nap óta szeretjük egymást. Ő vezetett be ide a kertbe, mikor megérkeztem. Akkor picziny baba csak mint egy virágbimbó; alig tud motyogni. A nénye sovány beteges arczu leányka, s mert a tavasz óta árvák, hát szerre élnek a faluban ma az egyiknél, holnap a másiknál. A nagyobbiknak a bűnét ezelőtt néhány hónappal vették észre. „Az a bűne – azt mondták – hogy olyan szemé van a melyik a követ is megigézi.” Valami tehén szédült le egyszer a lábáról, mert az Árva Klári – úgy hívják a nagyobbikat – megnézte, s a mennyi gyermek csak játszani áll vele, az mind beteg lesz az igézettől. Azt hiszem, megunták tartani s azért találták ilyen veszedelmesnek a szemét.”

„Szegény gyermek.”

„Azt vélném Pali, hogy te búsitod a feleségemet ok nélkül.”

A kert végében napszámosok dolgoztak vigan trécselve s nem ügyelve senki bajára; szeke-rek zörögtek a falu poros útján, majorság karicsált, – a fák ágai között szél szaladt végig, megbolygatva a gazdag komló-indákat, melyek lomhán dőltek itt-ott a bokrokra; – az égen gomolyogtak a fellegek s fekete felhőtömegek omlottak egymás hátán át Szőkefalva felé. Ember, állat, szél, felhő ment a maga útján; – arra a kis csoportra ott a hársak árnyában – a beszédekét mondó papra, a kesernyés arcczal hallgató Tar Dezsőre s a mosolygó kis asszonyra – még az sem ügyelt, a ki intézi a világ sorját.

¹ Eszti

„...Ma aztán a bíró fiacskájának esett baja. Együtt játsztak a gyermekek s ez beteg lett. Mindenki azt mondta, hogy Árva Klári igézte meg. A bíróné lármázott s a házakból kigyültek az emberek. Egy pár izmos suhancz ott vihogott egy csapatban, a férfiak kicsinyelve nézték az egész dolgot, az asszonyféle lármázott szörnyen s körülvette a két gyermeket. „Ki kell kergetni őket a faluból” – kiáltottak. „Ki ezt a két istenveszedelmét, ne tartson a falu kész bajt a nyakán.” „...Megmondtuk, megmondtuk” sikoltották mások. Mindenkinék eszébe jutott a nyomoruság, a mit reá hozott a Klárika szeme. Egyiknek a tyúkjá hullt el egyszer, a másnak a bornya lett rosszul, a harmadik maga érzett nagy álmosságot. Mind a Klári szeme okozta. Valamelyik könyörületesebb ellene szólt, hogy kidobnák a két árvát, mert „elvesznek magukra.” Mindenki ráivallt „Ne féltsd, nem fagnak meg.” „Ne bánd, más is nőtt ugy fel, s nem vezett el.” „Bár elvesznének.” Mikor én mentem arra, vissza akartak tartani. „Most sora van éppen Klárinak – mondták – most kész betegség a tekintete.” Magyarázták nekem, hogy el kell a falu javáért űzni őket. A kicsi Erzsi ijedten lapult meg a rikoltozó tömeg közepén gyenge nénye mellett. Bizonyosan nem tudta, miről beszélnek, de érezte, hogy félnie kell, és mikor meglátott, felém terjesztette a kezét... Aztán én elhoztam őket ide magammal. Ugy-e megengedik, hogy most itt legyenek. Majd gondolni fogom őket, de most nem hagyhattam el a nekizúdult tömeg között. Ugy sincs senkim.”

„Milyen jót tett, milyen jó maga.”

Anna odanyujtotta a kicsi kezét. – Pál a szemébe nézett s megérintette a rózsaszín ujjhegyeket.

Tar Dezső kissé roszkedvünek látszott; elfordította a fejét s lassu vontatott hangon mondta: „Igen, de – ugy vélném – magadra zúditod ily tettek által a falut. Sejttem, hogy rosz néven veszik, a mit tettél ellenük, ezért a Zsuzsi, vagy Trézsi vagy hogy is hívják nevű gyerekért...”

„Azt is vélnéd Dezső, hogy rosszul tettem?”

„Mintha bizonyosan nem javítottál volna, ugy gondolnám... És miért, kérlek, és mindezt miért? A politika barátom...”

Anna szemrehányólag nézett az urára s gyorsan vágott közbe:

„Van magának lelke?”

Dezső felemelkedett a helyéről, a fejét lesütötte. Lassan mondta: „Ez a véleményem.” Aztán ugy tett, mintha meglátott volna a kert széles utja végén valamit s szaporán indult arra. Zavarral szólt: „Mindjárt jövök,” s a faszor közé tűnt.

Anna nem is látszott észrevenni. Ugy nézett, mintha igézet alatt állana ő is, olyan tévetegül. Halk szóval, inkább a fűszálakhoz beszélve, mondta:

„Van már hát, a kit szeressen. Két gyermek.”

„Két gyermek...”

Hallgattak. Igy hallgat a mező is, mikor vár valamit, csendes estét, vagy a borult ég fellegeteket hasogató villámaid.

„Milyen boldog az a kit szeretnek – mondta Anna halkan – erős, igazi szeretettel, a melyben sem hiuság, sem érdek nincs. Milyen büszke lehet és milyen bátor.”

„A szerelem a legnagyobb boldogság.”

Egyik sem nézett a másokra. Anna ugy szólt, mintha csak magának beszélne:

„...Egy egész erős férfiszív birtoka, a melyet ugy be lehet tölteni, hogy odajárjon engedelmet kérni az agy is minden gondolatért, s a melyben ugy meglehet bizni, mintha csak a magunk szive volna. A melyiknek a birtokáért küzdeni kell és érdemes küzdeni, de a ki bírja, mindent bír. Milyen boldogság...”

Pál sóváran nézett a kipirult arczra. Egész lelke benne volt a tekintetében. A hangja rezgett, s tán azt sem tudta mit mond, mikor kérdeve, kérve akadozta:

„És nem találta meg a szive a párját?”

Anna feltekintett. Ugy nézett ki, mintha álomból ébredne meg. Szinte nyersen mondta:

„Kérdezett valamit?”

Pál végigsimitotta a homlokát. Az utra tekintett, melyen Tar Dezső ment végig, s a melyre rádőlt a bokrok lombja a mint sebes tánczczal szalad el felette a szél.

„Milyen boldog – sugta – az én két árva leánykám.”

„Miért boldog?”

„Mert rájuk gondol és sajnálja őket.”

„Mindenkít, a ki szenved.”

„A szerelem a legnagyobb szenvedés...”

Anna lesütötte a szemét és nem tudni miért, de elpirult.

Pál áthajolt az asztalon és úgy beszélt.

„Három nap óta rejtek magamnál valamit. Elvesztette Anna és én találtam meg. Gondolná-e mi az? Nézze, már hervad is. Ez a csepp-boglár az egész. A levelei már összehúzódtak – visszaveszi-e? Itt örzöm magamnál s félve kérдем: nem hagyja-e nekem?... Nem merem hinni, hogy adta. Visszaveszi-e?”

Ott hevert az asztalon a hervadt rózsaszín csepp. Anna utána nyult s keze odatévedt a Pál remegő kezébe. Ott hagyta.

Álmadozva hallgatta a behizelgő hangot, mely mintha egy elkezdett mondatot folytatott volna, mondta:

„... De megmérhetetlen boldogság is.”

Nagy esőcsepp koppant az asztalra. Az ég beborult s Tar Dezső sietve tért vissza az uton.

Anna izgatottan szökött fel ültéből. Nem nézett senkire, hanem gyors léptekkel szaladt az ház felé. Kezével intett hátra s szinte kérőleg mondta:

„Ne kövessenek... Majd találkozunk este... Egyedül akarok lenni.”

„Bántja valami Annát – véleményezte Dezső – Ilyen két nap óta, alig szól... én nem tudom miért.”

Aztán legyintett a kezével, belékapaszkodott Pál karjába s vitte magával be a saját szobájába.

A nyitott ablak előtt kispénzü akácz ingott a szélben. Pál odadőlt az ablak párkányára és követte tekintetével a himbáló ágakat. A borult eget a szemben fekvő hegyek csucsával, mint ha egy darab roppant fátyol kötötte volna össze. Az eső sűrűn kezdett omlani, s jól hallszott az erdő suhogása, melynek csendjét felverte a zápor.

A nagy szobát belepte a homály. A régi könyves polcz, az ősi képek, a magashátu karosszék annyi sötét árnyak látszott. Tar Dezső ott pihent az asztal mellett s fejét a képébe hajtotta. Néha sóhajtott.

„Azt hiszed – szól egyszerre csendes hangon – hogy boldog vagyok-e én? Igaz, nem is voltam egészen boldog soha. Azt hiszed van-e csak nyugodalmam. Semmim sincs öreg, semmim.”

Bari Pál csodálkozva nézett vissza az ablaktól.

„Miért nézel olyan hitetlenül reám? Semmim sincs, öreg. Örökké félek, hogy elvesztem, a mivel bírok. Te tudod, mire gondolok. Annára gondolok. Én tudom, én, hogy gyenge vagyok megtartani a mit nekem ad a sors. Mindig gyenge voltam. Igen jó voltam, igen jó vagyok. Én

nem bántok senkit, engem mindenki bánt. Hiszen te tudod. Én nem sértek meg soha senkit. Miért üldöz engem az egész világ?”

Bari Pál elfordult a beszélőtől. A szél becsapta az esőcseppeket az ablakon. A víz hozzáverődött az arcához, de úgy látszott, nem is érzi. Dezső csendes panaszkodó hangja mondta tovább:

„Hallgatsz-e rám öreg. Én nem panaszkodhatok kívülled senkinek a világon. A míg gyermek voltam is te védteél és szeretteél, hát tanácsolj most is. Te nem hagysz el engem, s te erős vagy. Látod öreg, hiszen te tudod, hogy szeretek. Örültem szeretek. Azt hiszem, hogy ígézet ez rajtam, mert nem gondolok semmi egyébire. A mit ő gondol, az parancs nekem, a mit ő mond, az ítélet. Látod! vele is ver a sors...”

Az ákác lombja, melyet a szél bolond erővel dobált, behajlott olykor az ablakon s odaverődött a Bari Pál arcához. Végigtörölte a kezével, s nézett ki tovább a sötétedő tájra. Szeme előtt összefolyt a homály egy roppant fekete tömeggé. Csak a bánatos hangot hallotta, mely időközönként beszélt.

„Négy hónap óta ismerem... Akkor jöttem haza, nagy idő után. Nem is vettem észre, míg nőtt, csak mikor kifejlett, láttam meg. Oh milyen szép volt! Hiszen, te látod. Szép, ugy-e? Azt mondták: „Nincs olyan boldog ember több a világon, mint Tar, mert nincs olyan felesége senkinek mint neki...” látod öreg, pedig nem szeret engem Anna... Űn...”

„Figyelsz-e reám? Nevetségesnek találsz-e, mert panaszkodom? De hát mit tegyek, mond meg, hogy mit tegyek? Mindenkiel beszélt, mindenkire nevetett s meg volt elégedve, minden egyébbel, de velem soha. Pedig én nem vagyok rossz ember, én nem véték senkinek, – hát, hogy bántanám őt meg? Kihoztam ide. Azt gondoltam: itt jobban megismer, jobban hozzám szokik. Űn itt is...”

Bari Pál hallhatóan lélekzett. Beletámasztotta fejét a két kezébe, s ráhullott egy székre.

„Azt hiszed álmokat beszélek. Ne gondold. Jegyzem, mit tett Anna. Ilyen kis lapokra írogatom fel s itt hordom mindig magamnál. Azt mondhatnám, hogy listát vezetek a szerencsétlenségemről. Itt az első. Ezt március 15-én írtam fel, tehát két héttel az esküvő után. Délután 4 órakor. Azt kérdezte: „Nem megyünk-e már emberek közé? Tetszik magának ez a remeteség?” Már akkor kezdett ünni engem. Itt a negyedik lap. Tudom kívülről. Ápril 6-án délelőtt egy látogatás után azt mondta: „Barátom maga igen unalmas idegenek előtt; látja, kinevetnek engem...” Hiszen én tudom, hogy gyenge vagyok, de őt szerettem igazán. Tudom Pali, te nevetségesnek találsz... Ápril 27-én este társaság előtt mosolygva mondta: „Az én ideálotam nem láttam még. Valjon meghalok-e a nélkül, hogy találkozam vele...” Ő mondta, s felírtam rögtön. Nézd, ide teszem az asztalra ezt a lapot. Olvasd el a saját szemeddel... Máskor vig; látod, tréfál, nevet, nyakamba ugrik, simogat, „édes urának” nevez, de nem tudom elfelejteni, a miket olykor mond.”

Lassankint beesteledett. A hegyek ormairól leszállt a nehéz fátyol a kertre is, s egyetlen idomtalan fekete gomolynak látszott a borostyán bokor, a nyárfacsoport, alatt a kicsiny asztallal. Bari Pál nagyanyított szemmel nézte a sötétséget. A kezében egy kis fonyadó boglárt forgatott, s olykor letépett belőle egy-egy levélkét. A tenyerébe tette, idegenül csodálta s aztán izenként bocsájtotta le a vizes kertbe. A mint a hulló levélke ringott a levegőben, követte a tekintetével egészen addig, míg földet ért.

„Tegnapelőtt azt mondta: „Elfeledek itt beszélni...” ma szemrehányólag kérdezte: „Van magának lelke?” Nem is volt mindig ilyen, de két nap óta érzeteti váltig, hogy terhére vagyok, hogy ki nem állhat. Hiszen te láthatod. Mit tegyek, mit tudjak tenni? Gondolkozom, mi van

bennem, a miért nem szeret... mi lehet? Neked kell segitened rajtam öreg, te menthetsz meg csak... Mit tegyek... mit?”

Alig volt már a csupasz száron egy-két levélke a Bari Pál kezében. Felkelt s messze hajította el a hervadt csutkát is... Ott hagyta a nyitott ablakot s az asztal mellé állt. A dereka úgy meg volt hajolva, hogy egészen törpének látszott a nyulánk ember. Az asztal recsegett keze alatt a mint megfogta. Leült Dezsővel átellenbe, s benézett a sötétségbe. Azt a szeletke papírt, melyet Dezső ott hagyott az asztalon véletlenül megérintette s arra idegesen kapta vissza a kezét. Kétszer is belékapott egy mondatba. Először csak ennyit mondott: „de...” majd lehajította a fejét s halkán ejtette ki: „mindazonáltal.” Aztán legyintett a kezével és hallgatott.

Az eső megáll ott kinn, s a hogy a nyári zápor után szokott, hamar kiderült az égbolt. Fényes csillag ragyogott be a nyitott ablakon. Bari Pál felkelt a helyéről s hosszan nézte a ragyogó égi testet. „Valjon lakik-e benne valaki? – jutott az eszébe. Valjon érez-e az is?”

Úgy látszott, hogy valamit határozott, mert félig hallhatóan mondta „Nos? Mit akarsz Bari Pál? Kezdjük csak újból.”

Kiegyenesedett s határozott léptekkel ment az asztal felé. Ott megállott s mormogta: „Nem lehet... nem tehetem...”

Aztán ránézett Dezsőre, ki a székbe roskadva bámult maga elé.

„Meg kell lenni... Miért ne? – mi várhatna itt reád? Elé a botot... minden ut elvezet a nyugalomba...”

Felkapott egy plajbászt, s papiros után kutatott. Az a kis szeletke, melyet Dezső ott hagyott, akad a kezébe. Valamit irt rá a sötétben s elrejtette a zsebébe.

Ráütött a Dezső vállára, s csengéstelen lassu hangon mondta:

„Ne búsulj öreg, szeret téged mindenki... Senki sem jobban nálamnál...”

Sétált a sötét szobában. Megbotlott olykor valamelyik butorban. Megnézte idegenül a mi utjában állt és morgott.

Aztán mintha határozat ért volna meg benne, melyet nyomban kivinni akarna, csettintett az ujjával s nyersen szólott az álmadozó Tar Dezsőhöz:

„Menjünk már a feleségedhez öreg, nehogy únja magát. Menjünk, menjünk...”

A hosszú folyosón lámpa égett, de a félhomályban mégis belebotorkáztak egy mángorlóba s néhány deszkaszűszékba. Egyik sem látott jól. Bari Pál mondott valami olyant, hogy: „Rendetlen gazda vagy öreg...”

Az ebédlőben terítve volt. Anna ott állt a kertre néző ablak mellett, melyen virágillattal tele levegő áradt be. Annyira el volt merülve, hogy nem is vette észre a belépőket. Mikor a zajra visszafordult, zavartan mosolygott s intett Pálnak, hogy hova üljön. Az urát tán nem is látta.

Feltünően szép volt. Valami igen könnyű ruha fedte, mely kaczerán mutogatta azt, a mit elkellett volna rejténie. Az arcza fel volt pirulva s kissé duzzadt ajaka nedvesnek látszott. Szőke hajából néhány szál lóbált a homlokán s a mint szemhéjait pillanatokra bezárta, majd engedte, hogy belássanak szeme tükrének elvesztő mélyébe – álomképhez vala hasonlatos, melyet szerelmet sóhajtó sziv alkot ábrándjaiban.

Bari Pál nem mert ránézni. Hirtelen mozdulattal nyult a boros üveg után, tele töltött egy poharat; felemelte s a gyöngyöző nedvben gyönyörködve, kissé nyomott hangon mondta: „Ebben van a vigság.”

Még egyszer töltött s mohón itta ki. Nem látta, de érezte a kérdő tekintetet, mely rá vetett, s nyugtalanokodva kerülte, nehogy összetalálkozzék szeme az Annáéval. Megveregette a Dezső vállát s a földre nézett.

„Ördögös jó borod van öreg... Hol termett?”

Ugy látszott, hogy nem igen tudja, mit tesz. A kezével mind gyürte a kabátja csücskét s a sarkával halkan kopogott a földön. Bensejében forrt valami, úgy hogy meglátszott arcán a küzdelem. Lehelletszerűen rezgett ki az ajaka között – kétszer egymásután: „Nem tehetem, nem tehetem.” Átpillantott a Dezső bánatos arcára s ismét gyors mozdulattal kapott a pohár után, melyben gyöngyözött az aransárga bor. Felhajtotta s lármás szóval szólt Annához:

„Ne botránkozzék meg Nagysád a jókedvünkön. Vidám dolgokról locsogtunk az öreggel odafenn. Ugy-e nő? s nekem, mikor jó kedvem van, igen izlik a bor. Már régi hibám... Hiába! Némely ember arra született, hogy mindig nevéssen, a másik, hogy mindig sirjon. Így van meg az egyensúly. Én úgy érzem, hogy kijátszom a természet rendeltetését s beállok a nevetők közé, mert sokszor iszom.”

Gyorsan töltött és felhajtotta. Mosolyogni próbált, de igen visszasan állt neki. Inkább kesernyés volt az arca.

„Igyál te is velem, öreg. Miféle házi gazda vagy?”

Néhány perc alatt sokszor és mohón ivott, úgy, hogy az arca kipirult. Széles vállalai közül magosra emelte fel szőke fejét s nyílt, bátor tekintettel nézett el az Anna feje felett a szoba homályos szegletébe. Nem bírta volna el azt a csodálkozó, kissé ijedt, kutató tekintetet, mely kísérte minden mozdulatát. Egy percre pillantott be csak az Anna szemébe s sápadtság futott végig az arcán és elhallgatott. Általában igen izgatottnak látszott, annak dacára, hogy még nem ivott sokat. Homlokán izzadság-cseppek gyöngyöztek s az ajaka rezgett.

Dezső valami közönséges tárgyról mondta el halk hangon a véleményét. Nem hallgatott rá senki. Igen gyámoltalannak látszott s Pál szinte haragosan, igen sötét tekintettel nézte.

Láthatólag vivott magával Pál. Sokszor emelte fel a derekát és tőporódott össze. Időnként azonban töltött s mohón ivott. Egyszer azt mondta: „Mindegy...” s arczáról eltűnt az a szemérmes tartózkodás, a melyért, mikor tanítója volt Annának úgy hívták, hogy „apácza.” Inkább kihívóan nézett.

„Tudja Nagysád – mondta gyors szóval, miközben szeme Dezsőn járt – mit szeretnék én? Szeretnék utána járni, hogy azok közül, kik most élnek a földön hány van, a ki ha még egyszer kezdhethetné, úgy élne, mint a hogy élt... Nagysád úgy élne-e?” Töltött, ivott és folytatta: „Bocsánat, ez gyöngédtelen kérdés volt – de mindenkéül jogos. Álljunk össze, s mondjuk el egymásnak. Jó lesz? Mindenkinek van álma, a melyik soha sem valósul meg; mennyivel szebb világ ez, mint az igazi. Bocsánat! érzem, hogy kissé zavartan beszélek, de egy kis lázam van.”

Rátekintett Annára, s nem sütötte le a szemét.

„Hát én kérdezek – folytatta – de nem felel senki. Az az oka, mert nem egyformán ittunk. Tölts te is öreg, végy jó példát. Kívánják-e, hogy elmondjam az én álmomat arról a szőkehajú csodáról, kinek mosolya nyomában élet fakad, s kit életem társául rajzolt a képzeletem? Arról a fényről, tündérvárról s más egyebekről... Bolondság... S aztán, hogy elmondjam a valót, hogy mennyit tanultam, mennyit vívódtam s most eljöttem Szőkefalvára papnak... Nem naagszerű?”

Sokat és folyton ivott s zavarral, némileg akadozva beszélt.

Anna közelebb húzta a székét az urához s valamit sugott neki. Dezső intett a fejével s könnyű sohajjal sugta vissza: „Szegény ember...”

Pál nem látszott észrevenni a suttogást. Azzal volt elfoglalva, hogy csunya vigyorgással fordult a szolgál felé s bizalmaskodva szól hozzá: „Fiam, hozz bort ide. Ne sajnáld tőlem!”

A fejét nagyon nehezen mozgatta. Ugy látszott, hogy kevés hián, teljesen elvesztette a józanságát. Olykor igen csunya buta képe volt. Loppal nézett Annára, ki egészen Dezső mellé húzódott és halkán beszélt. Látta, hogy felemelkedik a székről s egy kis borzongással tekint felé. Hallotta, a mint akadozva mondta:

„Én visszavonulok. Kérem mulassanak együtt.”

Pál szeleskedve szökött fel. Ingott, s azért nem lépett egyet sem, hanem nekidőlt az asztalnak és átnyult rajta. Megfogta az Anna karját. Egy pár üveg eldőlt, rá sem ügyelt.

„Bocsánat Nagysád – mondta nyersen – én egy mondatot kezdtem el, nem végeztem be. Azt meg kell hallgatni.”

Dezső felcsattanva kiáltott.

„Mit cselekszel?” s megragadta Bari Pált.

Lomhán nézte meg s az ajkát elhuzta keserüen. Kicsinylőleg intett s felelte: „Ne törődj te azzal, a mit én teszek. Jobb lesz az neked.”

Majd Anna felé fordult s folytatta:

„Kegyeskedjék helyet foglalni. Rögtön végzem a szómat. Legyen nyugodt Nagysád, az illendőség határai között fogok mozogni. Kissé tán jó kedvem lehet, de az eszem helyt van...”

Anna félve, szó nélkül ült le. Közel húzódott az urához. Bari Pál töltött s – mint mindig – egy hajtásra itta ki poharát.

„Miről is beszéltem...? Igen... Győzöm a bort, ne tessék félni... Igen: arról, hogy tanultam, sokat tanultam. Nevetség! Én – kissé rekedt, de erős emelt hangon mondta – én Bari Pál tudor, a skandináv ős költészet bűvara vagyok, ki ismerem az *Eddát* és annak minden részét.”

Felállt s ráütött a mellére.

„Én Bari Pál, ki Brynjulf Sveinsson püspök gyűjteményének minden betűjét ismerem, ki az *„Edda hins frodhi Saemundar”*-t a germán mythologia ez ősforrását, hapaxlegomenáival, álliterációival egyetemben tudom, én ki a germán ősisitenekkel, II. Sygfriddel s az Atlamál istenostorával társalgok, – én azon az uton vagyok, hogy pap legyek Szőkefalván... Nagyszerű! Hogy is van irva: „Segir sám kundu, Su var nytl festum,” azaz, a hősök gyülekezete nem vala törvényesen megerősített... Hősök vagyunk mi is... Hősök! Nem nagyszerű-e ez Nagysád?...”

Akadozva beszélt, de vigan. Leült a helyére s mintha nagyon fontos dolgot végzett volna, kevélyen emelte meg a nyakát. A nyitott ablakon egy pár átlátszó szárnyú éji lepke röppent be s keringett a lámpa körül. Pál utánuk kapott s a bú némi árnyalatával mondta: „Hess bogár. Meg akartok égni, meg akartok halni? Hess...”

Anna megfogta az ura kezét. „Menjünk innen – mondta kérve – édes, vigyen el innen...” Dezső alig hallhatólag felelte: „Ne féljen tőle – inkább szánja szegényt...”

Bari Pál tenyerébe könyökölt és füttyült halkán...

„Nem bírom tovább nézni – vigyen el innen édes.” Némi utálattal tekintett a kigyult képű emberre, ki szaggatottan lökte ki magából, mintha valami láthatatlan alakhoz beszélne: „jó... jó” s intett hozzá a kezével.

Belékapaszkodott a Dezső karjába s felkelt csendesen. Ugy látszott, nem is veszi észre őket az elmerült ember.

A nagy szoba, mely tizszeresen adott vissza minden hangot, kopogott a lépteik alatt. Nem hallotta. Nézte a lepkét, madárhangokat utánzott s néha csúfolkodva lökte ki magából: „Még-égsz bogár, meghalsz...”

Az ajtó bezáródott. Csattant. A folyósón messze hangzottak a léptek. Egy-egy nyughatatlan madár csipegeése hallszott be a nyitott ablakon, távolról mély kutyaugatás, meg valami morgás, a mit a csobogó Szamos vize okozott.

Bari Pál felemelte a fejét és hallgatózott. Arczáról eltűnt a vidámság, szemeit eltakarta a kezével s felsóhajtott, hogy ajaka reszketett belé.

Aztán tompán, kétségbeesetten mondta: „Vége a komédiának... mindennek vége... vége örökre...”

Felkelt. Nesztelen léptekkel ment az ajtóig. Félt minden hangtól.

Lábhegyen sietett végig a folyósón, kilépett a kertbe, lerogyott a nyárfák alá a kicsi asztal mellé, hol a boglárt kapta s két kezébe rejtette az arcját... A könyörületes ég csak úgy terítette rá is nyugalmas fátyolát, mint akármilyen boldog baba felé a ki még semmi rosszat nem tett. „Vége a komédiának, vége” mondta olykor s nézte a kastély rendre sötétedő ablakait.

Aztán, hogy az éjfél is elkongatta a szőkefalvi templom tornyának órája, csendes léptekkel ment vendégszobájába, kabátját a vállára dobta, pálczáját a kezébe vette és megállott gondolkozva. A hold bevilágította komoly szép alakját, bánatos arcját.

Benyult a zsebébe megkereste azt a kis papirszeletet, melyre Dezső szobájában irt néhány sort, míg hallgatta a panaszos szavakat... Nagy, sötétben firkált betűkkel volt odavetve *„Hitvány vagyok... Azok után a mik a feleséged szeme láttára történtek, nem láthatlak többé titeket.”*

Kiindult. Az ajtóból visszatért s előkeresett egy plajbászt. Keresztbe odairta az asztalra tett papirszeletkére: „Ne hagyd el a szegény gyermekeket...” Aztán ledobta a lapocskát s rá sem nézett. A hold a papiros másik felén a Dezső apró irásával irt következő sorokra világított: 1880. ápr. 27-én ezt mondta Anna: „Az én ideáloamat nem láttam még. Valjon meghalok-e a nélkül, hogy találkozzam vele...”

Bari Pál mint egy árny suhant át a kerten.

A temető mellett, a domb oldalon megállott s visszanézett. Az éjszaka halvány világában jól látszott a pihenő falu, a Török ősi fészke s a templom mellett az üres paplak, melynek nyugodalmában nem Bari Pál fog megpihenni.

Sóhajtott s rálépett az ösvényre, mely az erdőn át az országútra visz...

A dudarfalvi pap

A dudarfalvi paplak térdeplője felett függő, beporosodott feszület tudja e történet minden izecskéjét.

Elmondta neki Jámbor Bencze mindennap.

„...Én Uram, milyen szép volt! Kék szemesugara átragyog minden időn, fájdalom. Csengető szavát hallani fogom a sirban is. Formájára reá emlékeztet fűszál, szépen növé jegénye. Mosolyát, utolsó sohaját, – semmi hatalom semmi ereje égnek, földnek, nem takarja el előlem.”

„Utálok mindent, én Uram. – Magamat is. A kenyeret adó földet, a világosságot terjesztő napfényt. A vizet: miért nincs benne méreg; a szelet: miért nem hord döghalált a szárnyán. – Minden kin, ha egy üvöltésben törne ki, ha egy tenger válnék minden könyvből, – nem felejténém el az ő sohaját, az ő kék szemének permetjét.”

„Pap szeretője” – kiáltották utána. „Szégyenednek a sir sem elég mély,” – mondta az anyja. Elhúzódtott tőle leány pajtása, minden ismerőse: „Nem vagy közénk való...” Gúnyolták, kínozták... És te is engedted szenvedni, én uram! Te is! Engedted, hogy elúzzék, hogy megtagadják azok, kiknek testéből formálódott... Engedted s kényszerítettél engem, hogy éljek... Te is!...”

„Mikor ott feküdt a homályos kicsi szobában s édes ajaka vonaglott, és nehezedő szemehéjára rátette rettenetes kezét a halál, mikor kiszakadt belőle az utolsó lehellet... mit tettél Te? Mindent megbíró hatalmaddal pusztítottál-e, romboltál-e? Oh büntess káromlásomért, – büntess, Uram! Rontsd szét eszemnek, emlékezetemnek hitvány szövetét. Könyemet elvetted, el reménységemet, örömeimet. A mi derű volt bennem, kioltottad. – Az emlékezetemet is vedd el... engemet is, Uram!”

„Minden szava él bennem. Hallom néha beszélni. A napfényes levegőben látom szenvedő arcát, oh, vakits meg... süketits meg...”

*
* *

Ez egy légy itt.

Meg van aszva.

Lehet egy századja is, hogy e két megsárgult lap közé csapta be egy haragos, sebesjárású kéz!

Ép minden íze.

Erekkel átdongázott kicsi teste, pókháló finomságu vonalokkal átszótt szívárványos szárnya, szőrös lábai, melyekkel majszolt kezek fején, vagy mászkált az ablak üvegén, vékony nyaka, összevissza dobált testrészei, mintha élnének.

A mint nézem, arra várok, hogy felneszel onnan, s dongva repül szemem előtt.

Megmaradt annyi idő után annak, a mi volt: légynek. – Megismerheti akárki.

S ha Jámbor Benczének az édes anyját ide hoznám Dudarfalvára, s azt kérdezném: „Im ez az ember, ki ott az asztalra könyököl, ez az elhanyagolt, nagycsizmás, őszülő férfi a te fiad-e?” – a kicsi, kék babos köntösös, lesimított hajú öreg asszony azt válaszolná: „Nem; nem ismerem. Az én fiam nem ilyen. Az én fiam sugár, deli. Szeme csupa tűz, keze, mint egy uri dámáé; szava csengő, esze ragyogó. Az oltár előtt az én fiam egy szent, a szószéken egy apostol. Ez nem az enyém itt.”

Mikor felszentelték, az öreg félvak minorita, ki ott czelebrált, fénytelen, vereskarikával rámázott szemeit az égre emelte s azt mondta: „Testté vált reményünk vagy. Erős a tudományban, rántorithatatlan a jámborságban. Szavaidba erőt adott az Úr, milyen a mennydörgésben van; vigasztalást, melytől meggyógyul a beteg. Légy áldott. Légy tűrő, kitartó, soha nem lan kadó... Számon kéri tőled az Úr, miképen sáfárkodtál a reád bizott tehetségekkel.”

Kegyek, kítüntetések érték. Hízlekedő barátok vették körül, paloták nyitak meg előtte, szép asszonyok mosolygása világított útján.

Húsz esztendeje annak.

Egy perc boldog embernek, – egy véghetetlenség a szenvedőnek. A lepergő napok mind egyike mind megannyi nehéz rög hull vágyra, reménységre, eltemetve azt.

Húsz esztendeje...

A falu csöndes. Havasok aljában, fenyőfával elegyes bükk-erdő takarja el a világtól; hegyekből, fűvek ernyője alatt lesuhogó patak szeli át; feliratos kapuk, dörömbölő fűrészmalmok élénkitik. Az emberek benne csendesek, szegények; a paplak zsindeyes, nagy mohosfedelű régi ház, melynek butorait – a keresztberótt lábu asztalt, a rácsos téglaszinre festett pohárszéket, a csikos szőttös takaróval leborított ágyat, a szüette térdeplőt, a tulipántos ládát, tetején nagy bőrkötésű könyvekkel – megviselte az idő.

Megviselte Bencze papot is.

Húsz esztendő óta a határon kívül nem látta emberi szem.

Idegen világokban kalandozó lelkét csak az isten látta.

Mikor Csibi Péter uram, az egyházi, ide hozta fakó szekeren, a falusiak nem voltak megelégedve vele.

– Nem vásik meg az ember nyelve – mondá Csibi uram – ha vele van. Nem szól, mint ez az ostor nyél. Valami nyomja a lelkét – valami nem igaz dolog.

– Valami nyomja – mondta a bábáskodó vén Csontosné. – Kígyó-átok, vagy vén asszonyimádság. Pedig olyan képe van, hogy a nézéseért belemennék a veszedelembe. Tekintsék kendtek tűzoltó szent Flóriánnak a képét a templomban. Olyan szeme van, mint szent Flóriánnak.

– Csak hát nézne valamelyikünkre, – mondták a falusiak. – Ha baja van s ha mi je, csak ne vetne meg mindnyájunkat. De még a gyermeket is elparancsolja magától azzal a két veszett szemével, a melytől az oktan állat is félne.

Majd tudakozódtak róla az öreg Juczi nénitől, ki még a boldogult dudarfalvi papról maradt örökségképen a parochián.

– Babona van rajta – mondá Juczi néni. – Elüldögél egész nap a kövön s nézi azt az istenverte szakadásos oldalt. Néha megveri az eső. Bőrig ázik s mintha nem is tudna róla. Mozog az ajaka. Úgy lehet, beszél valakivel, akit nem láthat emberi szem.

– Irgalmazzon neki a Jézus.

Az aztán nagy esemény volt, mikor egy este Csibi Péter uramat magához hívatta.

Két esztendeig lakott már akkor Dudarfalván.

Péter ur úgy kapta rákönyökölve az asztalra, amint merőn nézett be, egy kiterjesztett levélbe. Beszélgetett azzal a papirossal, mert úgy kezdte a szót, mintha egy bevégzetlen mondatot folytatna:

... – Mert – mondta szapora, izgatott szóval – mert irgalmasságot cselekedni édes kötelesség... Ugy érzem Csibi Péter... édes kötelesség.

– Becsület, tisztelendő uram.

– Becsület... Az... Egy kicsi gyermek az egész – Csibi Péter. Csak ha gagyog; járnai alig tud. Árva. Születésének napját nem is tudom, – de egy csepp az egész. Két esztendő alig, – úgy írják. Ide kellene hozni.

– Megvan a szekere...

– Nemcsak a szekere, Csibi Péter. Háza is van. Becsülete is van, – édes gyermekei vannak. Ugy-e vannak? Szereti őket bizonyosan. Az állat is szereti az övét. Magához kellene vennie. Ott felnőhetne...

– Én hozzá, tisztelendő atyám?

– Egy idegen asszony gyermeke. Irgalmasságból fogadom el. Nem kellene senkinek tudni róla.

– De miért ne tudna? – De kikiáltom: ime a papunk nem faszivú, hanem irgalmasságot cselekvő. Dicsőség az...

– Titkolni kellene...

– Rossz életű volt az anyja?

– Testvérem volt...

– Testvére...?

– Egy szent, – egy martir, Csibi Péter.

– Vétkeztem, hogy szóltam, tisztelendő atyám... Ne beszéljünk róla...

– Makula nélkül való, kinzott, üldözött...

– Ott nő fel az enyémmel.

– Lenn pihen a földben. Odáig kergették.

– Nem bántja senki fia a magzatját nálam. Nagy dolog, hogy belém vetette a bizodalmit, tisztelendő uram. Az a kevés szó, a mennyit mondott is, nagy dolog. Tőlünk, kik örökké losogunk, semmiség volna. *Érték* én abból... Utolsót sóhajtsak, mikor gazúl visszaélek vele...

Harmadnapra beállított újra és azt kérdezte:

– Kinek hívjuk a fiúcskát? *Elfelejtette* megmondani a szoptató dajkájá. Ép, piros, eleven, virgoncz, mint a csik. Burukkol is. Rátanult míg idáig hoztam, hogy „apám uramnak” hívjon. Jól áll neki. Szőke, s olyan lyuk van az ajaka alatt, mint a templomban lévő szent Flórián képnek...

Egy utat csak megtanult Dudarfalván Jámbor Bencze, – azon kívül, a melyik az istenházához vezet, – azt a döcögős, nagy kövekkel rakott ösvényt, melyen a Csibi Péter tornáczos házához juthatni.

Olyan fehérre meszelt, kedves kis székely porta az, melynek nagy kapujába fa-tulipántok s jót kívánó versek vannak vésvé, mely előtt egy ér dorombol s fedeles szakáll-száritó hív pihe-nésre. A küszöb előtt egy öreg fenyő nyög, sóhajt, – mintha érző szive volna – mikor a havasi szél ingatja.

Bencze pap saját sarokkal birt a szakálszáritóban. Köszönt az arra menőknek; némelyikkel szóba állott.

– Boldog-e? – kérdezte a fiatal házastól. – Szereti a felesége? Van-e gyermeke? Volt-e bújja?

– Rég halt-e meg az asszony? eredt beszédbe az öreg emberrel. – Hogy bírta el a szive a fájdalmat? Hogy szerette meg, mikor megismerte? Mindig szerette-e? – Bántotta meg szóval, tettel? Végignézte-e a kinját, halálos tusáját...?

A Csibi Péter uram gyermekei ott játszadoztak az ér szélén. Sikoltoztak, hajigálták egymást porral, tövisesdisznó-virággal. – Köztük futkorászott az a szegény árva fiucska, kit Csibi uram *talált az úton*, fuvarba jártában. Ki tudná, kié?

– Ha élne, – nyögte Jámbor Bencze a térdeplő előtt. – Ha látná... Mindenki szeretheti az övét, – karjába foghatja! – engem eltiltasz attól is, én Uram... Ugy kell nézmem, mintha idegen volna hozzám. Más ember gondján él, másnak a kegyelmén, mint egy hitvány kakuk-fiók...
....Egyik nap hágott a más nyomába.

Kétségbeesetten egyforma mindegyik. Fojtó unalom a ház minden zugában, s a sátán, abban a veresre mázolt pohárszékbén, melyet még a boldogult dudarfalvi pap állított be, metszett arany cifrázatú üvegekkel. Nagy időktől óta híres volt a paplak, jó ízű fenyővizéről a Küküllő-menti aranyszínű boráról.

...Mire Jámbor Benczének hír, dicsőség, emberek elismerése? Mire neki azt tudni, mit tesznek a világban? Hogyan marakodnak, hazudoznak, hivalkodnak? Mire a tudósok minden tudománya, ha ő nincs a világon?

Ki látja Jámbor Benczét? Elhanyagoltságát, nagy csizmáit, borotvátlan képét, rendetlen hajlékát, gyűrött ingét, gombolatlan kabátját; – ki veszi számba?

Senki... senki.

Elhevert tétlenül a kert görbe körtefái alatt, napokon át.

Nagy bicskájával egy-egy darab forgácsot faricskált szeszélyes alakokká. Majd ügyelte a hangyalest; tölcserés fogói körül meg-megriasztotta az oktalan állatocskát, mely arra – a kész halálba – tartott.

Minden állattal jó barátságot kötött.

A fiait étető fecskepárt – a mint gyügyögtek ott a sárból rakott fészek szélén; – a büszke, sziszegő, verekedő gúnárt, a mint védte oktalan bátorsággal topogó, sárga fiacskáit, – elügyelte napokig. Mosolygott is rájuk néha.

– Te barom – morgott a családiassággal nem törődő fehér pulykára – te barom, az a *párod*.

Egy télen felfogadott valami rongyos koldusasszonyt, ki arra vetődött egy mákszemnyi, vézna, beteges gyermekkel a karján. Felöltöztette, s úgy hódolt neki, mint egy minden kincs-csel bíró királynénak. Megölegette a fiacskáját, czirógatta, ápolta. – Az asszony megszökött tőle, a mint a százados bükkfákon az első rügy kifakadt. Lopott is egyet-mást, mi a keze ügyé-be akadt.

Jámbor Bencze felsóhajtott:

... – S az a csepp gyermek szigorog tovább. Fújja szél, csapdossa eső... az az ártatlan édes apróság!

...A fiucska, kit Csibi Péter uram hozott magával az utról, kit úgy talált csatangolva, úgy nevezték el hogy: Talált Jóska.

Szép diófaszínű szeméi voltak, éles sugaru ajaka, s álla alatt egy olyan gödröcske, milyent Tűzoltó szent Flóriánnak festett a falusi piktör.

Verekedő, indulatos apróság volt, tele gonosz hajlamokkal. Elcsatangolt madárfészek után napokig a havasban, egy pár pajtásával, vaczkoron tengődve s innen-onnan esztenákból lopogatva ordát, édes tejet.

Rongyos volt örökké. Szilánkká lett hátán az azonnapi kapott ruha. Mikor haza állott, néha úgy ki volt rongyolva a bőre faágtól, verekedő gyermek-körömtől, mint az elványolt szita.

Pedig ördöngős feje volt. A mester tudományát az iskolában kisajtolta egy-két esztendő alatt. – Eltanult mindent: emberek ferdeségét, állatok hangját, s kihizelegte volna a kigyót a bőréből.

Egyszer azt hitték: elpusztul.

Csibi Kaláriért történt – kondor veres hajáért, napsütötte szeplős orcájáért, villogó két szeméért – az egész dolog.

A bíró fiával, Gabad Pistával, verekedtek össze.

Könyörületes emberek hozták be a Sósoktól Jóskát. – Össze volt törve. Feje behasítva; összemarcangolva, – mintha farkas fogai közül került volna ki az egész teste.

– Nem hagyom – bögte, mikor magához tért – mégsem hagyom, hogy reá nézzen. Harmadmagával jött rám orozva. Bottal, késsel... Megölöm, ha felkelhetek...

Jámbor Benczére nem ismert rá ember.

– Megdühödt a papunk – sugták egymásnak a vén asszonyok.

Ott ült a beteg ágya mellett. Szidott rettentő szóval eget-földet. A gyermek összevérzett haját simogatta, és sirt.

– Nagy szíve van, – csak ritkán mutogatja. Megvész a gyermekekért, – beszélte a vén ránczos képű Juczi néni.

– A ke'déért tán nem lenne ilyen dologban – vélte a bábáskodó vén Csontosné.

– Furcsa história – csóválta a fejét a harmadik.

Aztán „hm”-möggették mindnyájan, csóválták rossz gondolatokkal telt fejüket.

Talált Jóskát pedig elvitték Dudarfalváról, a mint felépült.

A vén asszonyok csudálkoztak:

– Urat nevelnek belőle – sápitózták.

– A kollégiumban taníttatja Csibi Péter. Az édes vérét nem járathatja, s erre az útszélén találtra telik.

– Vajon ki pénzén? – kérdezte Csontosné. – Ki zsebéből telik? Nem ér odáig az ember esze.

Az idő pedig csak telt.

Jámbor Bencze szürkült.

A hegyoldalra, hol a templom állott, nehezére esett feljárni. Magos termete meggörbült, szája szélénél, két szeme környékén s homlokán mély barázdák képződtek. Hangja elvesztette csengését, el rugékonyságát testének minden íze. Kifáradt ember volt.

Vén, erőtlen – sajnálkoztak rajta. – Csibi Péter tudta csak – mondta magában: – Fiatalabb, mint én. Negyvenöt esztendő a vállán, – de *milyen* esztendő!

Mindazonáltal...

Mindazonáltal, pihenése van tengerviharnak, ember szíve fájdalomának. Az elmuló napok lecsiszolják minden kinnak élet, s a dudarfalvi paplakot is érte az örömmel mindent felderítő napjából egy sugár...

Az egész dolog csak annyi tulajdonképpen, hogy Talált Jóska hazajön végképpen, itt telepedik meg s ide házasodik.

Az alispán ur megszerette s kinevezte körjegyzőnek.

Szép szálas legény lett – s dicséretre méltó.

Alig tudná pedig az ember, hogy mit érdeklí mindez a paplakot, miért is takarítanak ott? miért is szedik le a könyvvállványokról a függőnyt? miért is meszelnek, rendezkednek ott?

Úgy is beszélnek a vénasszonyok eleget az eseményről!

Összesúgnak az utcán, miközben pergetik a gyapjuszállal megrakodott orsót.

– Szép felesége lesz Jósának – mondják – Csibi Kalári olyan leány, a ki mást is megérdemelt volna.

– Furcsa, furcsa... hogy Gabad Pistát, a bíró fiát, a ki hát *valaki*, ezért, az isten tudja honnan került senkiért elereszti a kezéből Csibi Péter uram...

– A „Matatós”-ból kivágták a nyári bokrokat, egész a bükkös aljáig. Házat vernek oda le a Talált Jóska szükségére. Telik... De honnan?...

– Nagy traktát csapnak, mikor haza jön. – Csibi Péter állja.

– Mit tudnak kentek?... – mondta a bábáskodó Csontosné. – Mit látnak kentek?... Kalári hugom rí a tornáczaljba, – Gabad Pista átkozódik s iszik éjjel-nappal. Kötekedő, veszekedett népek ezek. Rossz vége lesz ennek...

Jámbor Bencze a sötétedő nagy szobában ül, az asztal mellett. Arczán, (mint valaha, mikor tele reménységgel, vágygyal kezdett az élethez) szemein, nyílt, magas homlokán: derű s vidámság.

Szembe vele Csibi Péter uram csóválja csombókos bajuszát, s nézi lesütött szempillái alól a megsúrolt padlót.

... – Látott engem mosolyogni, Csibi Péter uram? Látott engem vignak?... Az leszek! Látott újra születni embert, – újra támadni fel meghalt reménységet, rothadásnak indult fát új életre kelni?... Olyan leszek én... Kimozdulok innen, – ki ismét a világba... Új életet kezdek...

– Nem tagadhatnám, tisztelendő uram, – a fiú vásott. Indulatos, verekedő... Én sem bírok vele... Esze ha van is, s van becsülete – de sürü a vére.

– Megváltozik, Csibi Péter...

– Nincs megelégedve a sorsával. Faggat engem a születéséért. „Add elé az apámat, az anyámat, öreg, ne dugdod...” kiáltotta rám, mikor részeg fővel haza állott azon este, hogy haza indultunk. Nem tagadhatnám, – szereti a lányomat, de hogy mi lesz, a nagy isten tudja.

Éles havasi lég áradt be a nyitott ablakon, lobogtatva a gyertya lángját, s az erdő fáinak suhogása úgy hallszott, mintha egy rajzó, roppant méhkas dongna.

Jámbor Bencze tán nem is hallotta a Csibi Péter alázatos vélekedéseit. Olyan nyugalom ült az arczán, milyen a mezőt lepi meg, szép őszi napon.

– Ezt a napot vártam csak, (a levegőbe beszélt Bencze pap valakinek) – hogy elhelyezve lássam, csendes, szegény, nem hivalkodó, áskálódó emberek közé... nyugodalmas faluba... Meg vagy-e elégedve?... Egy édes feleséggel karjában, kit megölelhessen *nyíltan*, magáénak mondhasson mindenki előtt... Helyben hagyod-e?...

Felkelt. Rátette sovány, hosszú kezét az előtte ülő ember vállaira.

– Mindennel tartozom neked, Csibi Péter. Sohasem leszek elég gazdag, sem a szeretetben, sem a háládatosságban, hogy visszafizessem... Azért, hogy magadhoz vetted; nem kértded, honnan került; hogy felnevelted, gondoztad, mint a magadét; azért, hogy az ő életéhez kötöted a te leányod boldogságát.

– Szerettem, mint a magamét. A tisztelendő uramat is, – mintha édes öcsém lenne. Mikor legelőször láttam is, azt hittem, mintha rég ismerném. Láttam is, hogy eszi valami a szivét... Hivatala is van a fiúnak... csak már megélünk...

Távolról lárma hangzott, mely túlkiáltotta az ér dorombolását s az erdő lombjainak sutto-gását.

– Mulatnak – mondta Csibi Péter – annak a lármaja. Hadd fujja ki magát, a rég nem látott pajtásokkal. Velök fog megélni...

Kinn feljött a hold. Álmos világa megeste a házak tetejét; a papház előtt elterülő kert bokrait; a templomot, a fényes, pléhvel fedett tornyot, melynek ablakai körül fekete szárnyu állatok keringtek.

A szobában csend volt. Érintetlen álltak a felrakott boros üvegek, s mozdulatlanul ült szé-kén mind a két ember.

Csak néha szólt Jámbor Bencze.

– Nem irigylek már senkit... Uj életet kezdek.

– Én látom el őket, Csibi Péter. Szükséggel nem fognak küzdeni... Ne tudják meg soha...

Ha nagyon megöregszem, vissza fogok téрни, s itt temessenek majd el. Ha megöregszem...

Egyszerre felugrott.

– Micsoda zaj hallszik?

A paplakhoz közel, az utczaról, kiabálás hangzott be. Lárma, hangok zür-zavarja verte fel a csendet.

Egy éles szó vált ki, mely ijedten kiáltotta:

– Csibi Péter... Csibi Péter...

A paplak galambduczos kapuja előtt, asszonyok, férfiak csoportja gyü-löngött.

– Itt van, itt kell legyen – hallszott az éles szó.

Felszakították az ajtót.

Elöl rohant be a vén bábáskodó Csontosné...

– Megmondtam... megjövendöltem – sivitotta – nem hallgattak a szavamra. Előre lát-tam.

– Félre az utból, – hallszott. – Nyissátok ki a nagy kaput.

Kutyák szaladtak be a füves udvarra, ugatva, s egy csomó sikoltozó gyermek.

– Csibi Péter, Csibi Péter – lármazták.

Egy nagy csoport izmos férfi emelt valami terhet.

A vén, rút-képü öreg asszony a tornácz aljáig futott. Alig lihegett.

– Lásd a veszedelmed, a romlásodat, Csibi Péter. Megmondtam... úgy tudtam előre, mint a mai szent napot... Ott hozzák, ott emelik le, nem költi azt fel az angyal trombitáján kívül semmi.

– Tegyétek le – kiáltották az udvaron.

– Emeljetek szalmát alája egy öllel – mondták mások.

Csontosné túlsivitotta a lármat:

– Meghalt... Tudtam, megmondtam. Ugy kellett annak történni. Vége van... A korcsmaajtó előtt ütötték le. A Gabad Pista botja volt. Nem is tagadja... Mikor kilépett Jóska az utra, akkor kapta az elsőt... Tudtam, tudtam... Én ott voltam a szomszéd ház előtt. „Számadásunk van a lányért” – kiáltotta – s rávágott a fejére.

– Zárjátok be a kaput! – zugták az udvaron.

– Nyissátok ki! – sikoltották mások. – Dörömböltek, rugták a deszkákat.

– ...Ez a szeretőmért – lihegte tovább Csontosné – Csibi Kaláriért... s minden szónál koppant a feje. Megmondtam... megmondtam. Ott nyugszik most vérében.

A füves udvarra rávilágított a hold. Egy ember gyertyát is tartott kezében.

A földön feküdt Talált Jóska mozdulatlanul. Arcza, mint az agyag, olyan színű; halántékán omlott le a vér.

Karjai, lábai kinyulva, szemén a halál.

Férfiak vették körül. A saroglya, melyen hozták, a földön. A háttérben asszonyok s egymáshoz lapuló gyermekek csoportja.

Jámbor Bencze üvöltve rontott le középük.

Feje fedetlenül, a szeme rettenetes fényben.

– Rablók... gyilkosok – hörögte – átkozottak, útonállók!...

Rábukott a Talált Jóska kihidegült testére. Kezébe kapta az összevézezett fejet.

– Fiam, édes fiam, – édes vérem, minden örömem, életem!

Aztán felugrott.

Fenyegetőleg emelte fel két kezét, összeszorította az öklét... Ajakán rekedt állati hang szakadt ki. Megfordult maga körül, s végigbukott „minden örömének” teteme mellé.

Meghalt...

A Majom Anti karácsonya

Rég volt.

Ott kinn állottunk a collegium kapujában, mikor hirül hozták, hogy Majom Anti nem jön be a fériáról, hanem otthon marad a falujában, mert megházasodott.

A hirmondó egy boldogtalan paraszt volt, ki, a mig beszélt, mind a tarisznyáját ügyelte, nehogy: „Kiszedjenek belőle valamit az ifju urak” – s a kiből nem lehetett egyebet kivenni, mint hogy: „Anti úr a nagysás kisasszonyt vette el; Borbára kisasszonyt a felszegegről s meghűtelt vele.”

Milyen lehet az a nagysás kisasszony, istenem, a ki Antira bizta a szekere rudját – vén-e? csuf-e? kétségbeesett-e? A mindenható szerelem vezérelte-e, vagy a nyomoruság?

Légy, bogár, gyermek, minden a nagy természetben uralkodott Antin; a serdülő diák rajta próbálta meg első tréfáját, a kutya megugatta, szolgáló kikaczagta – s Fényesfalván hozzá-megy feleségül egy nagysás kisasszony! Milyen lehet az? mind azt kérdeztük, mind azzal törődünk, a hogy a más ember bajával, gondjával szokás törődnie annak, kinek magának nincs.

Hát Borbára egy nagy, derék, csontos, falusi veres kisasszony volt... általában... egészen... nagyon is túl a fiatalság aranykorán – mint azt a poeták szokják mondani – s én igazán nagy zavarban vagyok, hogy mit dicsérjek meg rajta, ha csak ősi régi familiájának fényét nem veszem lantom húrjaira. Valamikor rabonbán volt egyik nagy szakálu őse – úgy mondják s az egész családból ember emlékezet óta (sőt azon túl is) senki sem járt daróciban, hanem sájában, karasiátban és fejedelmi abában.

Borbára utolsó volt a családból s árva volt s övé volt a fényes név, a fényes-falvi kőből épült tornáczos kuria s sok drágaköves kabátu ősnék a falon függő képe egy láda tele sárgult levelekkel, a múltnak emlékezete s az évek, melyek vállát nyomták.

Antival a berekben találkozott, a szőke Szamos partján, a mészárszék háta megett, a hol a berbecseket vágják. Ott kötögetett titokban valami *gyermekfőkötőt*, mig a meztlábos szolgáló komlót szedett egy zsákba a fűzfabokrokra felfutó áldott növény indáiról. – Anti, kit szintén a berekbe vezettek az emberi sorsot intéző láthatatlan istenek, friss levegő szívás, sétálgatás közben meglátta őt, s éktelen zavarba esett.

Borbára – ki nem vala félenk – megszólította:

„Beh megnőtt a fiatal ur, mióta nem láttuk, s milyen szakállat eresztett.”

„Igen is, kisasszony a... collegiumban.”

„Rég tetszik itt időzni és sokáig tetszik?”

„A miglen lehetséges leszen... a nyár alatt.”

Sőt miután a beszéd fonala megszakadt, Antit olyan csudás bátorság szállotta meg, hogy szót mert kezdeni: dicsérvén az időt, mely igazán szép volt.

Igazán! Antira sohasem mosolygott asszonyi szem, mióta a mosdási műtétet önerején képes volt elvégezni. Abban a korban volt, mikor minden asszonyt szépnék találunk, ha husból van s reánk mosolyog, mikor ha hozzánk ér egy puha kéz, felrohan agyunkba minden vérünk,

mikor inkább beszélünk suttogva, mint hangosan s szemünk meglöbbsen egy gombolatlan gombra, egy libegő csipkefodorra, a cipőnek kibukkanó hegyére.

Borbára szavai lázba hozták, s az a boldogság, midőn megengedték neki, hogy a komlószedésben segédkezzék s a magasabb ágacskákat lekapkodja – elragadta. Anti olyan erőt érzett karjaiban, hogy lehuzott volna a földre egy vén cserefát, mellyel hat ökör sem bir.

Nagy dolog volt az, hogy Antival szóba álljon egy igazi asszonyszemély!

Később pedig, mikor az „ökrös” domb tetején egy valóban költői délutánt élhetett végig Borbárával, mikor is egy kéziratban lévő prédikációt olvasott fel, melyet Bekeházán mondott vala el Krisztus urunk áldott születésének napján; mikor Borbára a „képeddel alszom el” dalmának eléneklésével verte fel a nyugovó természet csendjét; s mikor egy veres asztal-keszkenyőből kipakolt turót, sonkát s ropogós hátú cipót ettek – megesküdt Anti, hogy tudtára nem volt, tudtára – nincs, és szent meggyőződése szerint nem is lesz nőcske – kedves – fogható Borbárához.

És megházasodott. – Borbára is biztatta, az élet is, – mely rá nézve olyan gyönyörűségesen kezdődött – biztatta; a sors és minden biztatta a Majom Anti gyenge fejét s beköltözött az ősi Fényes kuriába, mely komoran tekintett le a völgybe, a csendes falura – beköltözött tele föllengző reményekkel, testetlen vágyakkal.

Azt hiszem, valami olyan elátkozott királyfinak tartotta magát, ki azzal szabadul meg a varázslattól, hogy megházasodik. Királyurfinak, aki parancsol, uralkodik, lábait lógatja egész nap, ha jár karabunkulussal kivert csizmája talpján csak rózsára lép, illatos jázminra, a ki kávét iszik s a kit nem gúnyol senki.

Álmok!

A csendes pőfékelés perczei, éneklés az „ökrös” dombon, prédicatió olvasás, piros cipó ropogtatás, szedése a jóillatu komlónak, a diák-élet szabadsága, a vidám esték, derült reggelek, a remény aranyos fénye, mely beragyog mindent, a mi fiatal – elmultak mind a papnak áldást adó szavára. Álom lett a kifehéritett ingelő, a fényesre dörgölt csizma, és a derékra szabott koczka kabát.

Álmok!

A valóság egy nagy lötyögős bőr-szerszám volt, a mi a lábára került, vastag kerek ujjas a testére, kék babos, sokrétű keszkenyő a nyakára. Télen bunda s báránybőr kucsma, s nagy görcsös bot a kutyák ellen.

A valóság egy csontos, kemény, nagy familiájú asszony, kinek az őse rabonbán volt, ki megszokta a parancsolást, ki Antit nem azért vette el férjül, mintha sokra tartaná, hanem mert csak szüksége volt reá, a ki nem szereti a dologtalanságot, nem tűr más hangot udvarán a magáén kívül, s kinek szívében nem lakozik gyöngeség egy csepp sem.

A valóság az, hogy Anti gyenge gyermek Borbára mellett, nem is szólva a familiákról. A valóság az, hogy kurtára fogták Antit hamarosan minden dolgában.

A Borbára házánál mindenkinek volt igen sietős dolga. A szolgáló repült a vizes cseberrel fején, a béres a buzás zsákkal suhogott végig a tornáczon, mint a fergeteg. Ezeknek mind utjában állott a csendes járásu Anti. A bogarak, legyek mind igen siettek, s mintha az egész ház összeesküdt volna Anti ellen, hogy ő is siessen, unszolta, taszigálta mindenki. Dolgot adtak neki s ügyeltek a kezére: hogy mozog? – meglesték, ha sóhajtozott – ha ödögött a széles tornáczon, vagy pipázgatva sétált a füzesben, csendes fütty-szóval járulva a locsogó habok egyhangu danájához.

A gyermekek, kik jöttek időjártával, még több munkát hoztak Antinak. – Csodálatosan sírók, ordítók voltak valamennyien; nagy fejüek, nagy szájuak, kiket rengetni kellett szünetlenül, s kiknek nem volt álmuk.

Abban a kis szegletben a nagy almáriom árnyékában lógatta Anti a Fényes Borbára ivadékait s a kongó szoba visszhangzott léptei alatt, a mint a csendes éjszakában karján himbálta őket – dudolván bajusza közül azt a dada-nótát, hogy:

„Egyedem begyedem... bik... mak-májo.”

Kettő fiu volt közülök; – barna, kondorhaju, akaratos gyermekek – kik a Fényes familiához hasonlítottak; egy leány, úgy hívták hogy: Eszti, – ki az angyalokhoz hasonlított. – Szőke volt, hamiskás kis orral, kaczagó szájacskával, mosolygó szemekkel s örökké futkározó apró lábakkal.

Igazán! ha nem látta senki, játszott Anti ezzel a gyerekekkel. Babát csinált neki rongyból s szekeret a görögdinnye kivakart hajából, – vagy beállott lónak s mosolyogva túrta a vessző suhogását hátán. Megölelte titokban, megcsókolgatta rózsás orcáját – édes aranyosnak, lilomnak, gyöngyvirágnak nevezte, – csak titokban – mert Borbára nem szerette a gyengeségeket.

A fiugyermek: az más! Az kiölti a nyelvét Antira; széken felejtett kabátjába beléplántálja a macskakölyket, csizmája szárát megrakja kavicscsal, cibálja azt a gyér szakállát, gyenge haját s bepanaszolja anyjának dologtalan apját.

Gyermek dajkálás, sok ijedelem, egyforma munka között a mint elteltek a napok s el az évek, mindegyik egyképpen, kevés terméssel, sok bajjal, kicsi vidámsággal, rengeteg vesződséggel, fáradtsággal, – egyszer, hogy a Majom urfiak már nagyocskán kinőttek a csizmaszárból, – egy télen a kertrenéző kicsi szobában, hol a családiképek függtek s egy görbe kard a falon, s a fehér függönnyel leterített asztalon virágos findzsák, szappanból készült gyümölcsök, piros, metszett poharak között serpenyős, diófa-agyu ősi pisztolyok álltak – Borbára maga elé állította Antit, hogy neki egypár komoly szót mondjon. Így kezdte:

„Látod, hogy megnőttek a gyermekeim, látod-é? Tudod-é, ki vagyok én? kik a gyermekeim s milyen fajták? Micsoda család az enyém, s mik az én kötelességeim – gondolod-é? Gondolod!... mikor csak pipádra gondolsz, hogy sülné a szádba. Tudod, hogy ezeket neveltetni kell az ősök miatt. Látod azt a kókus-dió poharat, az ezüst talpast? tudod-é, kié volt az? Tudod!... tudsz is te valamit...”

„Tudsz, azt mondd – ha tudsz, hát lássuk. Hiszen a tieid is a gyermekek. Vagy tán kételkedel a becsületemben? Kételkedni mernél? Ha tudsz, lássuk. Tanultál írni, olvasni, eredj a városba, keress hivalt, hogy költözzünk be s hogy tanuljanak a gyermekeim jó szót, emberiséget. Járj, kérj... neked nem szégyen.”

„Férfi vagy te – mondta, mikor egy hét mulva Anti ijedten állott haza, hogy nem kapott semmit – férfi vagy te, te gyáva? Kihúztam volna a mennyi tekergő törvényes ingyenélő van, ha helyetted vagyok. El hagyod magad kergetni, mint egy koldust. Csontot vessenek Majom Antinak, csontot szegénynek... Kidobtak persze, te gyáva.”

„De kértem – szerénykedett Anti – kértem; ígértek.”

„Neked ígértek? Ad is rád valaki! Bemegyek én. Lám, ki utasítja el az én familiámból valót.”

S hogy felöltötte a zöld selyem viklert magas termetére, hogy fejébe tette virágos kalapját s megkinozta a „törvényes urakat”, volt helye Antinak, de mindjárt.

„Gyáva a férfi” – mondta, mikor visszatért a városból s mosolygott hozzá. – Feljársz az irodába Majom Anti. Irnok lesz a neved s nagyra viheted. A gyermekeidnek őse egy rabonbán volt – ott a képe a falon; ha szemed van, látod – s a törvényes apjuk egy irnok a törvényszéknél. Mindegy; nem adtak többet. Ki is adna reád?”

A tavasz már ott érte a Fényes Borbára családját a Szent-Sebestyén-utczában egy akáczfás szűk udvarban; a gyermekeket az iskolában s Antit a törvényszéki levéltárban egy fekete íróasztal mellett, az ajtó sarkánál, legtávolabb az ablaktól.

Én igazán nem tudom, miért szeretnek az emberek úgy uralkodni azon, a ki gyengébb!

Mintha a méltóságos elnök ur kész prédának fogadta volna fel Majom Antit, úgy nekiesett mindenki.

Egypár hétig alig volt még ott, mikor már történetekkel hozták nevét kapcsolatba; mikor egy-egy czérnaszálért, mely kabátjára ragadt valahol, gyanusították, kaczagták; mikor néha, ha későn jött, ígérték, hogy bemondják a feleségének, ha korán, gyötörték, hogy megszökött hazulról; mikor odadobkoddták a szivarvégeket asztala alá, hogy tikácsoljon tőle s eldugták pennáját, elfoglalták székét, tentás üvegét.

Tán mert olyan alázatos volt Anti – vagy mert ruhája nem volt valami diszes – vagy ki tudja miért?

Hiszen nem bántott senkit; urnak hívta még a szolgát is és engedelmet kért, ha csizmája recsegnie talált. – És hogyan másolt! Ha a joggyakornok urak lejöttek a levéltárba egy-egy vidám szóra s pletykáltak valamelyik kisasszony báli toilettejéről, a bíró ur feleségéről; ha indulatos felek vitatkoztak dühvel a parlamenti pártok cselekedeteiről; sőt ha istenkáromlást vagy felségsértést követtek volna el, vagy ha félrevert harangok zsvajja bongott volna végig a levegőn – Anti úgy tett, mint a ki nem hall, nem lát mást, mint a pennaserczegést s azokat a mocskos nélkül való egyenes sorokat. Fel nem nézett, fel nem kelt, csak lebujt íróasztalára, köhécselt, meg-megsimogatta homlokát s vetette hosszukás betűit. – Csak ha peres-felek akartak másoltatni egyet s mást, hagyta el Antit a süketség, vakság. – Olyankor megelevenedett s élénk sóvárgás volt apró szemeiben, mikor mondta: „Igen jól lemásolnám, ha kegyessége engem bizandana meg eme... izé... kis dolgocskával.”

Mert hát a város igazán sok kívánságot keltett fel Antiba, a mi pénzbe kerül mind. – Mikor nyüzsgöttek ott körülötte az ügyes-bajos felek, beszélgetvén világi örömökről, zajos mulatságokról, szíván jó illatú szivarokat; mikor a levéltárnok ur asztalfiókjából kihuzta a pálinkás üveget s megkinált belőle valakit s az kéjérettel csemcsegett utána; mikor délfelé lejött a bíró ur s végignyújtózott a feketebőrös diványon, derekát ropogtatva, karjait ég felé nyujtva, mint a ki igen meg van viselve, s mikor estefelé mind csoportokban határozgatták, hol fogják eltölteni az időt: a színházban-e? vagy a vendéglőben? vagy vidám társaságban? – Antinak életében először tünt fel, hogy milyen árva ő.

Hogy őt, mikor haza megy, nem várja senki, nem ügyeli senki, nem becsüli senki; kényelméről, öröméről nem gondoskodik senki. Hogy mikor kikapja hideg vacsoráját, mintha alamiznsnát adnának; ha sétál, egyedül sétál, ha beszél, nem felel senki.

Az asszony még inkább érzi itt a városon, hogy ő micsoda familiából való, hogy őt mi illeti meg s mi a gyermekeit, kiknek az ősök rabonbán volt. Látogatásokat ad, igényeket táplál s szidja Antit a hiányokért:

„Érzed-é a szerencsédet – mondja – hogy összekerülhettél velem? s tudod-é milyen hitvány keresettel kárpótold azt? Házam, állásom, csak elgondolhatnád *minek* kellene legyen! – Gondolod?! – ér is oda a te eszed!”

Ugy szeretett volna Anti valamit – ő sem tudta mit – tán zajt, vigszágot, hatalmat; hogy ő valami legyen, egygyel s mással bírjon, mint mindenki itt a városon.

De hát csak irt, csak türt, mig egyszer történt valami. Én igazán nem tudom mi. Valahogy... tán... egy pár bélyeg veszett el a hivatalból kék papirosu írásról. Talán kettő... s egy fekete kereskedő – a kinél szalonnát árulnak, jóízű pálinkát s illatos szivarokat – mintha úgy nyilatkozott volna, hogy az irnok Majom Anti nála adott volna el némely bélyegeket. Aztán mintha vizsgálatot rendeltek volna, sok árkus papirost összeirtak volna, a mire csakugyan – a mint mondották – kiviláglott, hogy két bélyeg elveszett volna. Leáztattatott egy kék papirosról és – mint látszik – eladatott volna.

Az egész ügy itt igen homályos, sőt rejtélyes, minthogy Majom Antinak tudvalevőleg igen előkelő felesége van, a ki bizonyosan tejsze, vajba fürösztli. Mire is kellett volna az a két bélyeg neki? mi is általában két bélyeg?

De az tény, hogy Majom Antival nem tréfált többet senki, sőt kerülte mindenki, mintha pestises lett volna, s hogy egy reggel nagy pecsétos levélben megirták neki, hogy az ő fekete asztalához mást ültetnek... oda ő ne üljön többet... Tán így irták...

S tény az, hogy mikor Majom Anti egy délben haza ment, – a saját házánál a Szent Sebestyén-utczában, az akáczfás udvarban – nem talált de senkit.

Az a nagy familiáju asszony, a kinek *kellett* egykor Majom Anti – mikor gyermek főköfőket kötögetett volt ott a szőke Szamos partján – megutálta Antit. – Egy „bélyegárus” az ő familiájából, kik közt hajdan... stb. de megvetette, de megtagadta, de elhagyta!

„Hozzám jöhetnél-e még, azt hiszed? vagy az én gyermekeimhez vagy az én familiámbelihez valaha ebben a világban? Itt maradok-e é tájékon, azt véled? vagy engedem, hogy valaha szóljanak hozzád a gyermekeim, vagy csakhogy lássanak, vagy csak egy levegőt is szivjanak veled – azt gondolod? Gondolod?... mintha gondolnál is te egyébre, mint a mocsokra, verjen meg a Jézus!”

És így esett bizony két bélyegért az egész dolog, hogy Majom Anti egyedül maradt, mint egy hitvány katang, melyet minden oldalán ráz a téli fergeteg, fagyfal a hideg, nyom a hó.

Sem hajlék, sem kenyér, sem tisztesség; se gyermek, se feleség, se reménység.

Hogy fordult azonban az idő, hogy fa lehullatta lombját, mező ékességét s odvat keresett magának még a dúvad is – Majom Anti is szobához jutott.

Járt, kért, alázatoskodott, mig megszánták sovány képeért, nyomoruságáért – s megfogadták ismét dijnoknak a büntető-osztályhoz, a hol tudvalevőleg nem használnak bélyegeket a peres írásokon.

Butora bizony nem volt kaczer.

Felfordított portékás láda áll az ajtó mellett, – a melynek tetején csonka porcellánkancsó, egy darab veres szappan, egy szürke pohár s csonka fésű van, – melyet úgy hívnak, hogy mosdó. Belsejében csizmahulladékok, száraz, sarkak (penészesek). – Ágya valahonnan kihúzott, valahova illő karikás ágy, egy tarka párnával s durva pokróczczal. Ágya mellett egy feketére mázolt fa-szék, karján gyűrött ruhák megványolt tetemei, ülőhelyén pedig egy régi kötötttartóban gyertya. Az ablaknyíláson papiros, a falon üres fogas s egyéb semmi. Mert az itt-ott heverő papiros-darabok s gyanus színű rongyok nem tartoznak szorosan a butorzathoz.

Nyáron csak jó volna. Vadszölő fut fel az ablak körül s madár szól az udvar borostyánbokrán: szellő járja s szívárványos lég. A szomszéd toronyból behallszik az óraütés s vig dal a felette levő szőlőhegyből. A nyomorú butorzatot beteríti néha aranyszálaival egy téveteg napsu-

gár s illatot áraszt be virágos fa, himes mező – hanem így télen, így karácsony felé, hideg nagyon. Kemencze nem fért belé – s bizony fa sem jutott volna a kemenczébe.

Fél Anti ettől a szobától s csak akkor jön haza, mikor nem mehet máshova...

Reggelenként, a mint a világosság hirdeti, hogy már ott lehet a szolgál a hivatalban, már takaríthat s rakhatja a tüzet a nagy porcellán-kemenczébe, Anti szaporán ugrik ki ágyából, kapkodja magára hitvány ruháit, hogy felmeheessen ő is melegedni. Fű, topog, orra kikékül, háta viszket, mi megindulhat.

Aztán szalad végig a nagy-utcán; beleütközik mindenkibe, míg felér abba a paradicsomba, a hol fűtenek. Besuhan az ajtón, alázatosan köszön az álmos legénynek, dörzsölgeti kezeit s összekuczorodva vékonyka kabátjában, megtelepszik a tánczó lángok fénye előtt, olyan áhitatos képpel, mint egy tűzimádó.

Majd kihuzza zsebéből szemérmesen kis szalonna darabkáját, ropogós zsemlyéjét s titokban – nehogy más is lássa – dugdossa szájába a falatokat.

Ha eljön a dél, s elmegy mindenki haza, megenni párolgó levesét: Anti hova menjen ugyan? Ott settenkedik a nagy kőépület előtt, meg-megfutva s várva, míg a „diner” ur beereszti ismét zugolyába s csak a pihenésre szabott vasárnap- vagy ünnepnapon húzódik be a „Két huszár”-hoz, abrosszal terített asztalhoz; máskor hogy telnék, én istenem!

Este elbeszélget pár csendes szót otthon a kövér kofával, kitől bérben tartja kicsi kamaráját – feltéve, hogy az asszonyiságnak „jól ment a napja” s a katona-urak szokatlanul éhesek lévén, sok kocsonyát és pálinkát fogyasztottak el, s így van kedve is beszélgetni – s aztán behúzódik pokróczának paizsa alá.

„Így szoktam én meg, édes asszonyom – mondja néha – így tűz nélkül. Jó szokás, igen egészséges. Gyermekkorom óta így hidegben, tetszik tudni...”

S míg így áldoz a hiúságnak, reszket gyenge ajaka az egészséges levegőben...

Néha a pokrócz alatt meglepi az otthon után való vágy. A havas udvarnak ablakán bevilágító fénye, az ugató komondorok, a béresgyerek füttye, ostor pattogása; fázó verebek kopogása az ablaküvegen, a haragos asszony, zajongó gyermekek s az a kicsi leányka – mind – mikép ha egy messzelátón nézne be az égbe... Örömtelenül eltelt a fiatalsága, reménytelen a jövője, s kifakadt lelkéből olykor kinos nyögéssel a szó: „miért kell élnem?” De hát csak él, mint egy féreg, melyet kerül az ember és les falánk madár-sereg. Él, ő sem tudja miért?

A mint pedig közeledett a mi Urunk születésének ünnepe, mikor az angyalok kilesik a kis gyermekek óhajtását s szaporán teljesítik; mikor az Öröm, Vigság elhagyja földfelett való országát s beköltözik szegény ficzkók testébe; mikor a hivatalos urak mind otthon ülnek, mákos kalácsot esznek s szerencsét kívánnak egymásnak az új karácsonyhoz, mikor a törvényszékhez senki sem megy fel s a szobákat nem fűtik egyáltalában – Majom Anti szorongva gondolt rá, mit fog ő azon különben örvendetes napon csinálni? Hova megy? hol melegszik meg?

És a mint csendesen, ünnepélyesen, nem sietve s nem is késve megérkezett, s meg is virradt, olyan hideggel, hogy hasogatja az ember orcáját, – ami ellen nincs védelem sem a csalóka napsugárban, mely a hóval fedett földeken tánczol, sem a meleg bundában – Antit elöntötte a keserűség.

Mit fog ő ma csinálni? Elhatározta, hogy föl sem kel. Ott marad ágyában s be is burkolódzott pokróczába, mint egy zsákba. – Hiában! – Itt-ott, valahol, egy részen beférkőzött a fenevad s marta, tépte vézna, erőtelen testét...

Félig aludt...

...Egyszer rég, ott a Szamos partján, mikor a bíró jött be kizsirozott fényes csizmában, fehér nadrágban s tiszta juhbőr-bekecsben s boldog karácsony ünnepeket kívánt a „Nagy urnak” s hozott Anti urfinak egy görbe végű kendermadzagos szánkát, mely csakugy repült végig a domboldalon... A kamarában egy új ruha, mit az angyal hozott, az ágy előtt egy képeskönyv, melynek első lapján kávészinü oroszlán csikorog az ájtatos elefántra... rozmarin az ablakon, melyből szakit mindenki, mihelyt üt a kakukos óra, templomozás kezdetét jelentvén... Egyszer a kollégiumban, mikor ellopták a füstölt malacz-sonkát a tulipános ládából s kaczagva, tánczolva kiabálták: „meghivunk Anti... gyere egyél, mint a magadéból...” Aztán egyszer az a félelmes, nagy familiájú csontos asszony, a ki... a gyermekek... a meleg jó szoba... Eh!...

Felugrott az ágyból. Kín az emlékezet. Magára hányta ruháit s odaállott az ablak üveghez, hogy meleg lehelletével, hüvelyk ujjával rést olvasszon a jégvirágok között, melyek szeszélyes formákban, mint annyi száraz sok águ faág lepték be azt.

Az udvar borostyán-bokra hóval befujva, az ösvényt a kaputól kezdve seprí tisztára a kövér háziasszony.

S hogy megnyílt a kapu s bejött rajta valaki – Anti minden igyekezettel kaparta az ablakot – ha meglátná, ki látogatja az ő udvarukat?

Mintha valaki utána kérdezősködnék... Oh... a kapunál megáll egy szürös ember. Anti már látja... Mintha ismerné, zuzmorás bajuszát is, báránybőr kucsmáját is. A megsepert fekete kis ösvényen pedig sebes apró léptek kopogása hangzik.

Nos?

Feltárul bizony az ajtó s a ki ott áll: az egy csepp kiveresedett képű kicsi leányka, keszkenyövel fején, meleg bundával a hátán – a ki szétnéz a Majom Anti szobáján, besiklik, mint egy sebes gyík – a ki nem kérdez, nem vár, hanem szaporán nekiszökik az Anti nyakának, átöleli fejét, cibálja haját, üti kis öklével hátát, csipi sovány orcáját, borzolja gyér haját – a ki kaczag, mint egy kis ördög:

„Oh te borzas, te csúf öreg ember, itt kuczorogsz ebben a hidegségben! Hát a kemenczéd hol van, hát a fád? Hát ez mi a szakálladon? mekkora zuzmara-csapok! A kezed is hideg – dugd a nadrágodba, te vén ember. Hát a fád hol van igazán?”

A ki szeleskedve, tapogatva mindent, ócsárolva mindent, fordul az ágynak:

„Na hiszen ez is pokrócz – te vén ember – hiszen lyuk inkább. A poharadat ki mossa meg, a csizmádat ki keféli meg, ki rendez nálad? Hát te itt lakol igazán?”

A ki hirtelen beléragad az Anti nyakába, átöleli a fejét, összecsókolja két orcáját:

„Édes lellem... édes aranyom te! szeretném a nyakadat kihuzni helyéből, a miért meg sem ölelsz engem, hanem ugy nézsz, mintha nem is a leányod lennék. Kalácsot, meleg karácsonyi kalácsot ugy-é nem ettél? A Jézus nem hozott neked. Szereti is a Jézus, a ki nem gondol az ő leányára. Látod, neked hozott. Kicsit hozott az igaz, de én ide tettem neked a zsebembe. Mákoszt is hozott – anyám sütötte, meg én. Tudod, én is bizony. De én czukroztam meg neked, ha megennéd.”

...A ki nem látja meg, hogy Antinak meggyült a szemében a könny.

„Bejöttünk templomba a városba s ide jöttem hozzád te öreg ember, ha ide tenném ezt a kalácsot az ablak párkányra, jó lenne, ugy-é. Ennél belőle, ugy-e édes? De hát miért olyan virágos az ablakod? Igaz édes...”

S a ki aztán leerőszakolja Antit a karikás ágy szélére, átöleli nyakát, s ráül a térdére:

„Mióta te eljöttél tőlünk, csak úgy élünk, tudod. Velem nem játszik senki. Az a gödör, a mit betakartunk kukoricza-kóréval, tudod a kertben – a hol bujkáltunk, tudod – hát üres most, ha kutya nem megy belé. – A fiaid nem beszélnek rólad s anyám sem beszél, de én, mikor imádkozunk, odateszem mindig: „és apát is” téged, te vén ember, hogy tartson a Jézus. Mikor anyám azt mondta, hogy ma bejövünk a városba, templomba, mindjárt gondoltam, hogy ide jövök hozzád. A béres tudta, hogy itt lakol s ide is hozott. Ő is szeret. Tudom te, hogy megverne anyám, ha egyedül mennénk vissza hozzá – de te is jössz velem. Hogy kerestet most engem te, jaj hogy kerestet!”

„Na hát ki leánya vagyok én – kié, nem szólsz hozzám, te csuf, vén ember?”

Anti csak nyög, miközben kitör belőle a hang, mintha szétfoszlanék az igézet:

„Az enyém... az enyém... az én édes leányom!...”

Aztán szótlanak lesznek mind a ketten.

„Én nem megyek veled, édes cseppem... én nem mehetek veled anyád elébe... én nem lehetek... én nem tehetek... Csakhogy szeretlek, édes... édes leánykám...”

A béres szól kinn:

„Észti kisasszony, menjünk már. A nagysás asszony keres s tüzre tesz engem is.”

Aztán durván folytatja:

„Jőjjön velünk a tens ur na, ha hívják, hiszen nem eszik meg... jőjjön, ne féljen!”

...Aztán elmennek. Mint egy látomány, mint egy álom. Az utcza-kapu becsapódik s Majom Anti ráborul az ágyra sirva, zokogva. Életében először esik jól neki a könny.

A kofa-asszony morog az ajtó előtt s megveti Antit:

„A bolond... a bolond. Nem képes semmire. Nem mer a felesége elé menni, a ki pedig olyan uri dáma, hogy kezet csókolna neki az ember.”

De ti olvasók – ne haragudjatok Antira, a miért nincs benne semmi szerfelett való, a miért ő együgyü, kergetett, őszülő szegény dijnok... a miért nagy tetteket nem tud véghez vinni, nagy tehetségei nincsenek.

Igy született bizony; s ő nem tehet róla, hogy nem lehetett valami nagy titok megoldója, valami világraszóló esemény véghezvivője, s ártatlan abban, hogy akkor – tudjátok a férián – a berekbe vezették lépteit a láthatatlan istenek, hol Fényes Borbára gyermek-főkötőt kötött s komlót szedett a meztlábos szolgáló.

A sors az oka!

Emlékek

Igen szép őszi nap volt a miért is sokan jöttek el az öregasszony temetésére. Jót tesz az ember egészségének, ha alkalomadtán kísérelheti az árnyas temető kertbe.

Az utcán, az udvaron s a tornáczon is sokan állongtak, sőt – bárha a szoba levegője, hova az öregasszonyt terítették ki, füledt volt kissé a sok fekete posztótól meg a szüntelen égő viaszgyertyák füstjétől – a ravatal körül állított székek is mind telve voltak résztvevőkkel. A szomszédasszonyok foglalták el a helyeket, minthogy gyászoló család nem volt a koporsó körül. Kivülök még a kereskedő társulattól néhány tekintélyes aranyláncos uraság, s az egyik szegletben egy csoport kisutcabeli földműves várt a ceremóniára. Az elsők azért jöttek, mert a boldogultnak az ura valamikor kereskedő volt, az utóbbiak pedig csak azért, hogy lássák a parádét.

A behívó harangszót elkongatták s a temetésrendező nagy sürgés-forgásban volt, törölgetve a polituros koporsó fedelet – olykor tetszetősen nézegetve magát tükrében – s igazítgatva majd a ravalt, majd a kis asztalt, melyre majd a pap teszi a feszületet.

A szomszédasszonyok közül kettő három egy csoportba bujva suttogott csendesen.

Az egyikben egy nagy veresképű selyemmel s ékszerekkel nagyon kidíszített asszonyság vitte a szót:

„Roppant akacziózus volt a lelkem – sugta rekeszes hangján – nem lehetett sokszor a szájától ülni. Elhallzott a harmadik szomszédig, a mint szidta a cselédeket. Örökké bennük lakott, örökké mocskolódott. Ezenkívül bizony mérges volt szegény, azt meg kell vallani, hiszen ha egyéb semmi sem lelkem, hát a fia... hiszen tudják. Hanem már gazdasszonynak a milyen volt, az már ugyan ritka...”

„Ritka ám – bölintott egy kövér öreg néne – úgy sütni főzni nem látunk mindennap. El lehetett fűjni a tésztáját. Az igaz, hogy kipusztította volna a császár spájzát is.”

Egy beteges tekintetű asszonyság suttogott a másik csoportban.

„Ugyan – kérdezte fejével a halott felé intve – mit tudnak a fiáról? Valjon merre jár s vajjon itthon volt-e az utolsó percekben?”

„Hiszen itthon lett volna – felelte az egyik – ha a nyakas öregasszonytól be mert volna jönni az ajtón. Mert nyakas volt bizony a megboldogult, s azzal a fiúval csúful bánt el.”

„Csúful ám! Hiszen miféle nagy dolgot követett el? Olyan lát az ember mindennap. A fiú csinos, a leány gyenge, egy fedél alatt laknak s a baj megesik. Hát tehet arról valaki?”

„Igen de – mondta egy fiatal asszonyka komoly arccal – úgy kellett volna, hogy tekintse a szegény leányt, mintha testvére lett volna. A néni úgy is tekintette...”

„Ah lári-fári – vágott közbe a beteges képű szomszédasszony – a néni, nyugodjék, tekintette, mert nem volt fiatal ember...”

„De a leány meghalt...”

„Meg, de nem ebben a bajban. Gyenge volt, s látom minyjunknak csak az a végünk, hogy meghalunk. S aztán mit ért a néni, hogy elűzte a fiát is, hát feltámadt-e vele a szeretője; nő ugy-e nem, na?”

„S vegyük azt is lelkem, hogy a fiú eltűnt a háztól, úgy, hogy azt sem tudja senki, hol jár...”

Mind a fiatal asszonykára esnek. Magyarázzák neki, hogy a boldogultnak nem volt igaza, s hogy ilyen dolog nem valami felettébb ritka a világon...

A szegletben a Kis-utcabeliek beszélgetnek.

Azt hinné a néző, hogy igen megesett a szívük a szomorú alkalom felett, mert nagyon gyászos arccal súgnak-búgnak. – Arról foly a társalgás hogy a lábas jószágot valami Oláhországból becsempészett betegség pusztítja, s már a közeli faluban is szedett áldozatot a bornyuk között.

Az előszobában a kereskedőlegények nyüzsögnek. Gyászfátyolt kötnek karjaikra, mint-hogy ők viszik a fáklyát. Ha a házhoz tartozók közül valaki, vagy esetleg valamelyik tekintélyes czég birtokosa végig talál menni soraik között, hamar rendbe állanak, szemeiket a földre szegzik és igen szomorúaknak látszanak. Ha azonban magukban vannak igen vidámak s aranyos jókedvvel beszélgetik kalandjaikat s nevetnek lárma nélkül hozzá.

A tornác is el van lepve résztvevőkkel, kik megszólják az öreg özvegy asszony rendetlenül hagyott udvarát... Az ajtó előtt a házicselédek sugdosodnak, kiknek a szomorú alkalmatosság okán fekete keszkenyőt és surcot vettek ajándékba. Igen hitványnak találják az ajándéktárgyakat s szidják a csaló kereskedőt. Egyik mondja: „Ajándékmarhának nem kell szőrét nézni...” A többiek hangosan kacagnak hozzá.

Az öreg asszony felette csendesen fekszik az atlasz párnák között, minthogy semmit sem hall abból a zürzavarból a mi körülötte foly.

A vásári zsigongás nem ér el odáig, hol az ő lelke jár; azok a könnyek pedig, melyeknek – a ravatal lábainál – csendes permetéje hull, nem ütnek semmi zajt. Nehány nagy oleander takarja el a gyászba öltözött leányt, a ki sir. A gyertyák veres fénye megvilágítja törpe homlokát, vastag íves szemöldökét s széles ajakát. Zokogása nem hallszik, csak néha egy-egy halk sóhaja. Olykor lehajlik a lábánál félénken meghúzódó kicsi gyermekhez s halkán mondja, kezével a ravatalra mutatva:

„A nagymama alszik ott, Margit. Mindjárt elviszik...”

„Elviszik” – gyűgyögi vissza a csepp – „Hova viszik?”

A sovány szomszédasszony súgja a beszélgető kis csoportban.

„Nézzétek csak Klárit, hogy siratja a nénit.”

„Sirathatja is, mert én bizony nem tudom mi lesz belőle – feleli a zsörtölődő vén asszony. – A nénje jó helyt van a földbe, s bár az a nemtudomki gyermeke is olyan jól volna elhelyezve. Bizony neki volna jobb...”

„Kétszinűség” – toldja a másik s legyint a kezével.

A ház előtt dübörögve áll meg a halottas kocsi.

A szomszédasszonyok felkelnek a székekről s némelyik kinyújtotja gémberedett tagjait. A pap is megérkezik s a ministrans gyerekek kíváncsian tekintenek be az ajtón.

A veresképü kövér selyemköntössel diszes asszonyság fennhangon, úgy, hogy hallszik a csendes szobában, mondja:

„Éreztük mi, hogy a szegény néninek valami baja lesz, már, napokkal ezelőtt. Olyan furcsákat álmodtunk a szegény néniről én is s a Mihályom is. A kezem tegnapelőtt egyszerre csak elsárgult s mondom a férjemnek: Nézze Mihályom lelkem, valami szomorúság kell, hogy érjen mert a kezemnek igen furcsa színe van...”

A hallgatóság között nem egy akad a ki szintén emlékezik valami jelre, a melyből a néni végét előre megjósolhatta volna, ha értett volna a jelekhez.

A pap belép a szobába s az ajtó előtt a helyi „Dalkör” karban zendít rá a gyászdalra „Oh-ke-ser-ves-jaj-szó. Mi-nyá-jan-meg-ha-lunk.” – A bassus azonban egy terczzel feljebb kezdvén a megadott hangnál, igen kellemetlen zavarok támadnak, minek okáért a hosszuhaju szőke karnagy szívesen elsülyedne, kiváltképp a kereskedősegédek gúnyos vigyorgását látja.

A pap elvégzi a beszterelést és rövid gyászbeszédbe fog:

„Kedves halottunk élete – ugymond – a szeretet élete vala, a jámborság élete, a szelidség élete, az isteni félelem élete. Az ő bére a menny odatúl a felhőkön – s az emlékezet soha ki nem alvó fákyája itt e rögös földön. Oh te elköltözött drága nagy lélek, oh példánya az erénynek, az alázatosságnak, a könyörületnek, oh összege, mi tiszteltté teszi az asszonyt a földön, oh...”

A nagy szobában suttogás támad. A temetésrendező megáll a fényes koporsó fedéllel s a gyászos gyülekezet nem hallgat a papra. Minden szem az ajtó felé fordul, hol egy kopottas ruhájú nyulánk férfi áll lesütött szemmel. A szomszédasszonyok megrántják egymásnak a ruháját s úgy integetnek arra. A férfi ránéz a ravatalra, szemei elborulnak, megtelnek könnyel kezével eltakarja arcját.

„Mégis eljött Pál urfi, a temetésre – suttogja a sokbeszédü kövér asszony – csak nem válik a vér vizzé. Valjon honnan került elé az utolsó perczre?”

A pap megáll a beszédben. Komolyan, neheztelőleg néz szét a figyelmetlen gyülekezeten, fejét megcsóválja s felemelt hanggal zugja tovább:

„...Oh asszony, földnek ékessége, ki fekszel némán a ravatalon, hova levének arczod, rózsái, hova tüze szemeidnek, vidám szavai szájadnak?... Porrá válóban... porrá válóban minden...”

A férfi az ajtóból belép. A gyülekezet körében halk moraj támad. A kövér szomszéd asszony szava hallszik:

„Engedjék a fiut az anyjához. Engedjék, hogy csókolja meg a kezét. Jó kéz volt, igazi szerzőkéz volt, igazi vagyongyűjtő kéz volt.”

Lesütött fővel – s mintha egy kissé inogna, s ajkai, mintha reszketnének – lép a ravatalhoz. Megáll a lépcső alján s azt sem tudva mit tesz, homlokát odaüti a nagy karos gyertyatartóhoz.

A szomszédasszony mondja:

„Két házat gyűjtött a piaczon, nem is szólva arról, hogy mit tesz egy anya a gyermekéért, mennyit fáradt, jaj... mennyit fáradt...”

...Felemeli a fejét s merő átható tekintettel, mely telve van bánattal, szeretettel, néz a koporsóban pihenő földsárga arczra s a szürke hajszálakkal takart nagy homlokra. Az ajaka megnyilik, mintha mondani akarna valamit.

Nem lát maga körül senkit. Nem látja a rá meredő kíváncsi, kúató arczokat, nem hallja, hogy az oleander bokor megmozdul.

Észre sem veszi a gyászbaöltözött szigoru tekintetü leányt, ki elélep a háttérből.

A pap időnként megáll, méltóságteljesen szegi meg a nyakát, s mondja virágos szónoklatát, bárha nem figyel rá senki.

Mind arra ügyelnek, hogy a jövevény férfi mint sir, majd, mint tekint idő múlva körül s veszi észre a ravatal legalsó lépcsőjén a gyászba öltözött leány mellett a kicsi gyermeket. Hallják, hogyan mondja fél zokogva, félhívólag:

„Margit, jöjj hozzám az apádhoz.”

Látják, miként huzódik félénken vissza a semmi kis leányka védője mellé, ki fejére teszi a kezét.

És a halk morajon át is kivehető a mély, szinte nem is nőies hang, mely mondja:

„Ne érintse a gyermeket...”

Keserőség, szemrehányás, parancs van e négy szócskában. A leány a ravatal elébe lép. Széles válla van. Inkább magas, mint törpe. Szűk homloka, alól igen mély és sötét tekintetű két fekete szem néz ki, s barna arcbőre egészen fényesnek látszik a viaszgyertya lángjától.

Kezét tiltólag emeli fel, s lassan vontatottan mondja:

„Ne érintse a halottat, ne merjen a ravatalra lépni.”

Aztán int a temetés-rendezőnek. A ravatal körül egy percre elszedik a gyertyákat s a koporsó fedele nehéz koppanással borul az öregasszony semmivé válандó testére.

II.

„Miért sirsz te Klára?” kérdi a gyermek, mikor hazatérnek a temetőkertből.

A nagy szobából az álványokat, melyen a koporsó állott, már elhordták. Helyén van minden. A székek sorban, az asztal a középben. A lemenő nap benéz a nagy üvegajtón s a legyek fürödnek sugarában. Minden rendben s úgy tetszik mégis a gyászba öltözött leánynak, a mint izgatott gyors léptekkel megy végig a szobákon, mintha üres lenne az egész ház. Lépteinek kongásán ütődik meg s meg-megállva, kutatva néz be nagy fekete szemével a szekrény mögé a sötétes fülkébe, hol az ágy áll – mintha várná, hogy valaki eléjön onnan... Valaki, a ki hiányzik.

Szemeinek prémje könnyben uszik, majd meggyül a csepp s végigpereg az arczán. Nem törli le, nem tud róla, csatangol tovább a hangtalan szobákon.

Az apróság ott tipeg a nyomában s csodálkozva kérdi:

„Mit keressz’ te Klára?”

Heves mozdulattal hajol le a gyermekhez, felkapja a mellére s összecsókolja.

„A nagyanyót keresem Margit.”

„Hol van a Nagyanyó?”

Zokogásba tör ki s leborul egy szék karjára. Hallszik, a mint többször ismétli:

„Senkink sincs, senkink a világon.”

Viszont felemelkedik, letörli könnyeit s az utcára néző ablakhoz áll. Megvonul a függöny mögött s nézi a járókelőket. Egyetlen homályos kép előtte az egész széles piac, csendes házaival, siető embereivel együtt. Legyint a kezével s ödöng ismét végig a szobákon.

Megpihen egyik széken s az apróság odaáll mellé. Bátortalanul néz a szemébe s félénken kérdi ismét:

„Hol a nagyanyó? Hova ment?”

„Oda a hova az anyád, édes bogárkám.”

„Melyik anyám, a kit ti úgy hívtok, hogy Anna?”

Rádöl a néni kezeire, egy fodrot tépeget csepp kezével s okos szemével felnéz, várva a feleletet. S mert senki sem szól, hát idő múlva ismét kérdez:

„Nem is jön vissza; mint az anyám?”

Klára nem tud beszélni. Bántja minden hangosan mondott szó is. Összerezzen, mikor az előszoba ajtaját hallja csikorogni, melyet valaki megnyitott s önkénytelen mozdulattal nyúl a gyermek keze után.

Figyel s mert csendes lesz minden ismét, az asztalhoz támaszkodva nézi a nagy karosszékét, melyben három nap előtt még a nagyanyó ült, mesét mondva az unokájának. Visszacseng fülébe az a halk sikoly, melylyel egyszerre csak hátraesett, leejtve dolgos két kezét...

Tovább az ablak mellett abban a szegletben a függönytől elrejtve úgy véli, mintha volna valaki. Félig magához, félig a gyermekhez mondva, félig sirva, félig sugva beszél akaratlanul is az ajaka:

„Ott ült a te anyád Margit, ott az ablakban, az, a kit mi úgy hivunk, hogy Anna; a te anyád az én édes testvérem... és nézett végig a hosszú utcán... Várt valakit; addig mig csak az élete tartott...”

„Nem jött, a kit várt Klára?”

„Most pedig senki... sehol senki...”

A mint visszaterül a szeme az ablaktól, az ajtóközben ott látja azt a kopottas ruhájú férfit, a ki ma zokogott a Nagyanyó ravatalánál. Azt sem tudni, hogyan lett oda. A lépése nesztét nem lehetett hallani... Ijedten, csodálkozva fordul felé, mintha az is csak álomkép volna.

„Én vagyok – mondja az alak tompa szóval – én Bende Pál. *Haza* jöttem. Nem is akarsz már megismerni?”

„*Haza* jöttem, hogy eszedbe jussak, mert nagyon elfeledtél, s az én édes anyám ravatalánál sem akartál ma megismerni...”

Klára még sem mozdul, csak megfogja a gyermek kezét, s ott tartja szorosan maga mellett. Fejét felemeli s megnézi hosszan a beszélőt. Szeméről egy perc alatt odalesz a könny, s arczáról a leverő bánat. Minden vonásán szigorúság és harag.

A férfi, mintha csak fogai közül szűrné ki a hangot élesen s szakgatottan mondja:

„Egy esztendeje annak, hogy itt ebben az ajtóban utoljára álltam. Az anyám ott a hol te, s mikor be akartam lépni azzal a szóval fogadott, hogy „gazember.” Hallottad, mert mellette álltál. Te mivel fogadsz most Klára, halljam? A ravatal előtt meggyaláztál, elúztél – mit mondsz most, halljam?”

Klára rá sem néz. Ellép az asztaltól, lehajol a gyermekhez, megigazgatja a fodrokat ruháján, aztán felemeli a fejét, kerekre nyílt szemmel tekint Bende Pálra s kérdi:

„Elvégezte?”

Megsimogatja a gyermek aranyszőke haját, felteszi rá a kalapot, úgy mintha senki sem lenne közelében – megfogja a kezét s csendesen megy az ajtó felé:

„Bocsásson – mondja félhangon. – *Haza* jött, csak maradjon itthon. Én nem lakom itt...”

A férfi megnézi mély sötét tekintettel a távozni készülő leányt, halkán, kurtán felsohajt s lágyabb hangon folytatja:

„Miért nem tegezel most Klára?”

„Ne állja el az utamat.”

„Hova akarsz menni?...”

Egy lépéssel bejön az ajtóból s behuzza azt lassan maga után.

„Hova akarsz menni? Ismersz Klára, tudod, hogy indulatos bolond ember vagyok. Haraggal, dühvel jöttem ide... látod, már kérlek... Téged kérlek egyedül a világon... Ne menj. Azért jöttem, hogy számon kérjem tőled a sértésed okát – de ha látlak, megoldad a haragom, s a

körmöm inkább kitépné a gégémet, sehogy egy bántó hang kiszaladjon rajta... Beszélj velem úgy Klára, édes Klára úgy, mint eddig...”

A szoba lassanként homályosodott. Az alkony ráterítette fátyolát a nagy karosszékre is, hol a nagyanyó ült nemrég, s az ablakközre, honnan a már porrá vált szomorú asszony tele várokozással nézett végig a hosszú utcán. Tán a szomorú emlékeket is eltakarja a nyugalmas este?

Bende Pál közelebb ment a gyermekhez, s kezét kinyújtotta utána. Megnézte s sohajtott, mikor a leányka félénken vonult a Klára köntöse mögé, s onnan tovább az asztal tulsó oldaláig...

„Szólhatnál Margitnak, Klára, hogy ismerjen meg. Igen súlyosan büntettek... Ne húzódj te is; tudom, hogy terhedre vagyok, de rég, nagyon rég nem láttalak... S ez a szoba is megvesz és a mi benne történt s én merek – rá merek gondolni a multa is... Leülök Klára, fáradt vagyok, mert utról jöttem...”

A gyermek egy bogocska viráglevelet kapott, mely a nagyanyó ravataláról maradt ott. Leült vele a földre és tépegette csendesen. Legyek röpködtek körülötte; kacsóival utánuk kapott s halkan hessegettette. Klára úgy tett, mintha nem nézne mást az apróságon kívül. Kissé meghajlott fővel ügyelte minden mozdulatát.

Bende Pál leült a Nagyanyó székébe (még elég világos volt arra, hogy lássék, miként hajlik meg a dereka s mint simítja olykor végig szőke haját, nagy homlokát napsütött kezeivel) kalapját maga mellé tette és beszélt halkán:

„Vásáros asszonyoktól véletlenül hallottam, hogy meghalt az öreg Bendéné az én anyám. Elkéreztem a gazdántól, hogy eljőjjen a temetésre. Mert gazdám is van, Klára. Odáig vittem, hogy szolgabírói irnok vagyok. Azt hiszi rólam mindenki, hogy börtönből szöktem meg s azért titkolom a nevemet s magamat. Úgy is bánnak velem. Gyalog jöttem, s te elüztél a ravatal mellől, pedig nem követtem el én olyan nagy öntudatos bűnt – csak megbotlottam s rám nehezedett a sors.”

A piacz tulsó fele úgy látszott mintha rózsaszínű füstben úsznék. A déli égbolt veressége vidám színnel vonta be a látó határt s rendkívül finom apró fodrok csúsztak végig az égbolton, melyek ragyogtak mint a parázs. A férfi merőn nézte a tovasiető fellegeket, tenyerével surolta a szék ülését és beszélt tovább.

„Nem ellenetek vétettem; egyedül ő ellene – de ő megbocsájtott volna nekem.”

Klára mondta a gyermeknek:

„Az anyádról, az én édes testvéremről mer szólani ez az ember, Margit. Hallod?”

Az apróság csodálkozva nézett:

„A kit ti Annának hívtok?”

„Ne ítélj el Klára, hogy szólok róla. *Kell*, hogy előttem kimagyarazzam magam. *Kell* Klára, mert úgy érzem néha, hogy megőrülök, ha már nem mondhatom el senkinek, az én szerencsétlenségem okát. És most mikor elmondhatnám nem tudom, hogy kezdjem? hogy kezdjem?...”

„Sehogy; én nem hallgatom meg. Bűn, hitványság volt a mit elkövetett s újból elkövetné, ha beszélne róla...”

„Engedd Klára, engedd meg...”

„Mit akar mondani? Azt, hogy megvette a néném eszét, szivét, hitvány uton, s aztán ott hagyta szegyenben? Azt, hogy megszökött s akkor tért vissza mikor már – Annát megölte a bánat? Azt, hogy...”

„Azt Klára, hogy jóvá akartam tenni, azt, hogy jóvá tettem volna. Azt... látod, beszélni sem tudok. Mikor az anyám hozzánk vett titeket, nem szerettelek, sőt gyűlöltelek mindkettőtöket. Féltékeny voltam az anyám szívére. Azt kérdeztem: mi jogon vagytok nálunk? kik vagytok? Rokonaim sem, csak az anyám barátnőjének az árvái. Hát nekem nincs is közöm hozzátok. Veled évodtem, czivódtam. Annára nem is néztem. Igazán félttem tőle. Ha rám nézett azokkal az okos komoly szemekkel – bűnösnek éreztem magam, ha semmit sem vétettem is. De úgy nőttem fel – azzal a félharaggal irántatok s mégis Klára, ha elmentél volna tőlünk, utánad szaladtam volna a világ végére is... Utánad Klára.”

A leány felemelte magasra a fejét. Rendkívül festői alakja mintha megnyúlt volna. Keskeny dereka, széles vállai, s szűk homlokának körvonalai kiváltak a szobát ülő homályból. Megnézte az összegörnyedt Pált s a szavába vágott.

„Ne merjen rólam szólani...”

„Engedd Klára. Ha tudnád milyen jól esik beszélnem. Kérlek.”

A gyermek megúnta, az asztallába mellett eléjött s megdőlt a Klára fekete ruhájához. Kérdő arccal nézett az idegen emberre s a nénikére s halkán mondta:

„Már este van Klára” – és ásitott.

Bende Pál is felállott a székről s az asztal szegeletjéhez támaszkodott a félkezével. Emeltesebben mondta:

„Csak arról az estéről akarok szólni, Klára; csupán arról az egyről, a mikor haza jöttem most három esztendeje. Aztán megmentelek téged magamtól. Rég vágyakozom, hogy elmondhassam valakinek: miből kezdődött minden. Meghallgatod, ugy-e?”

Az asztal olykor megcsikordult. Bende Pál fogta kemény kézzel s meg-megtaszította.

„Tudod mikor hazajöttem. A kertben sétáltunk mi ketten azon este. Boldog voltam, mert láttam, hogy örömsz nekem. Enyelegetél, tréfáltál, hallgattad a mit eltelt tanulóévek bohóságairól mondtam s kérdeztél a jövőről. Mosolyogtál az álmaim felett s úgy tetszett nekem, hogy az ujjaid kissé megremegtek az enyémben mikor arról az édes társról szóltam, ki megosztja majd velem az életet. Minden csepp vérem megmozdult Klára s boldogabb voltam mint egy király... Mikor felfelé jöttünk a kertből, ott találtuk a lépcső aljánál Annát egyedül... Mintha várt volna valakire, reád vagy én reám, s izgatottan szökött fel a helyéből, hogy minket meglátott. Másnap nem ismertem reád. Kiállhatatlan, haragos voltál. Gyűlöletet, utálatot mutattál irántam, s én úgy éreztem, hogy tüzzé válik mindegyik csepp vérem. Elfogott a düh, hogy csak játszol velem, s megakartam boszulni magamat. Feltettem hogy rád se gondolok többet, rád sem nézek s szemed előtt – azt akartam, hogy lásd – beszéltem folyton Annával.”

„Annával?” mondta úgy unalmából csakhogy valamit szóljon a gyermek.

„A te édes anyáddal” – felelte izgatottan Klára.

Pál szaporán olykor szinte elfullva a gyors beszédétől, mondta tovább:

„Te nem akartál jó lenni hozzám, s én csupa daczból sem akartalak többet látni. Anna kérdezte egyszer: »Mit beszéltek azon este Klarával a kertben?« »Rólad beszélünk« – azt feleltem s úgy tetszett nekem, mintha erre a szóra kicserélték volna. Vidám lett s olykor az ő szelid módján enyelgett is. Aztán...”

„Mit tud még mondani?”

„Klára...”

„Mit tud még hazudni. Aztán elhagyta. Hiúságból szegyenbe vitte azt, a ki jobban szeretete magát az életénél is, s aztán elhagyta. Megszökött... Ott ült, látja abban az ablakban Anna,

s nézte azt az utcát. Arra látta menni utoljára. Szavát sem tudtuk venni, csak a könye beszélt... A néni kérdezte: »mi lelt téged Anna?« Mi lelte?...»

„Aztán?”

„Meri-e kérdezni?”

Sötét volt s Klára mégis elfordította a fejét, miközben megvetéssel ismételte: „Meri-e kérdezni?” A kicsi gyermek odatipegett a szegletbe s egy csomó három nap óta elfelejtett játékot húzott elé egy csepp kocsin s letelepedett vele a földre. Kiszedte a kocsi tartalmát, a fa tekebábukat, felállította sorba s a golyóval ütötte le. Néha tapsolt.

„Meri-e kérdezni. Mikor már nem lehetett titkolni a szegyenét, nem tombolt, nem jajgatótt, csak sáppadtabb lett mindennap és hallgatagabb. A néni elrántotta néha az ablaktól s az ő jó lelkéből is kitört az utálat a maga gaztette iránt: »ne várd azt a gazembert – mondta – ebbe a házba be nem teszi többet a lábát, a míg én élek.« Aztán! Minek is beszélem. Ez a kicsi szegény gyermek látja megélt, ő meghalt... Mi gondja magának ezekre...”

Inkább nyögéshez volt hasonló, mely kitör akaratlanul, a mint Bende Pál mondta:

„Nem tehettem... nem tehettem. Örült voltam, de nem maradhattam akkor. Hogy a te szemed előtt nyíltan, örökre magaménak mondjam, nem tehettem Klára...”

A leány elejébe toppant, s szeme ragyogása átlátszott a sötétben. Ott álltak szemben egymással, s Klára parancsolólag mutatott karjával az ajtó felé:

„Távozzék... Nem hallgatom tovább. Utálok, gyűlölöm. Tudom, hogy *haza* jött – de addig míg én itt vagyok Margittal, megtiltom, hogy többet szóljon.”

„Klára.”

„Távozzék. Minden szava utálat nekem. Egy percz alatt üressé tesszük magának ezt a szobát, de addig sem akarom látni.”

Bende Pál felkiáltott:

„Klára” – felemelkedett s megkapta a leány kinyújtott karját – Klára gonosz vagy ismét...”

A leány felpisszent s remegett egész testében:

„Ne érintsen, ne szorítsa a karomat.”

Bende Pál keze lehanyatlott. Szinte félénken húzódott hátra néhány lépéssel s ismét azzal az alázatos csendes szóval mondta:

„Bocsáss meg, nem akartalak bántani, de elragad a természetem. Látod, még csak annyit szándékoztam mondani, hogy nem vagyok olyan igen hitvány... Hogy jóvá akartam tenni a mit vétettem, hogy akkor, tudod egy esztendő múlva, nem rejtve a mi történt, visszatértem s helyrehoztam volna mindent. Anna megbocsájtott volna, ő jobb volt mindenkinél...”

Ugy látszott, nem is hallgatja Klára, a mit beszél. Botorkált a szobában és ideges gyorsasággal tapogatózott kalapja, kabátja után. Helyenként erősebben megtaszított egy-egy széket vagy valami butordarabot. Sietve fogta meg a gyermek kezét s emelte fel az álmos apróságot a földről. Lábával megrugott néhány játékdarabot, melyek bántó zajjal gurultak tova. Egy perczig megállt hallgatózva, s aztán indult az ajtó felé.

Bende Pál sietve szökött elébe.

„Hova akarsz menni?”

„Ne álljon az utamba.”

„Mondanom kell még valamit.”

A leány tiltólag intett. Nem szólt, de lépett előre.

„Egy szót, még csupán egyetlent, Klára.”

„Behívom a cselédeket.”

„Én kérek Klára, a gyermek érdekében, az én leánykám, a te leánykád érdekében. Csak egy percze.”

Nekitámaszkodott az ajtó szárnyának Bende Pál, s félkézzel megfogta a kilincset:

„Nem akarok én itt maradni, Klára. Nem is akartam. Nem ülnék én itt, nem lagnám én itt a világerért sem. Nem az enyém itt semmi, sem a barátságod, sem a gyermekem szive. Nem is azért jöttem én ide, csakhogy nem mehettem el, hogy ne lássalak téged, titeket...”

„Megtiltom, hogy mondja.”

„Hiszen tudom Klára – folytatta szaporán – hogy tőlem nem fogadnál el semmit, hogy az én házamban nem lagnál – de nem az enyém ez. A gyermeké, Klára. Övé itt minden s ő a tied is Klára. Ő érte, nem másért, meg az anyja emlékéért légy jó, légy engesztelődő, Klára. Eseedezem Klára, a gyermek nevében. Soha sem fogsz engem látni, de ne hagyd el Margitot, ne vesd meg, a mi az övé. Engem felejts el s tedd, ha úgy akarod, hogy ő is... a gyermekem is... az én édes leányom is felejtse el örökre... Üresen maradna itt minden Klára... Kérek az ő nevében... Édes, édes Klára...”

Az utolsó szavaknál már félig megnyitotta az ajtót, s aztán hevesen csapta be maga után. Futva futott le a lépcsőkön. A cselédek kiszaladtak a tornácra s az öregebbik halkán mondta: „Csak az urfi ment el...”

Kinn az utcán már égtek a lámpák. Egy-egy szekér döcögött s néhány leány tréfált, kacagott a legényekre a piac közepén, a kút mellett. Bende Pál sebesen iramlott keresztül a szekérruton, a tér tulsó oldalára.

Nem látott tisztán, mert majd beleütődött a lámpakarfába, mely ott a kis sikátor nyílásánál áll.

Akkor úgy tetszett neki, mintha valaki kiáltaná a nevét. Megállott s körülnézett a sötét téren.

„Senki sehol.”

A fejében csak züggött tovább a hívó szó „Bende Pál, Bende Pál.” Megtámaszkodott a szegletházához s hosszasan nézett fel a keskeny sikátoron. Arra visz az ut az országútra.

Aztán lomhán – inkább lopva – térült vissza a feje arra, hol Klára lakik most a csepp Margittal, honnan ma az örök nyugalomra szállították ki az édes anyját s két évvel ezelőtt azt a szegény, bánatos, szegényben kimult leányt...

A régi ház feketén, mozdulatlanul nézett sötét ablakszemeivel reá; – a kapuköz, mintha egy csodálkozó, csufolkodó, tátott száj volna...

Elfordult és belépett a közbe. Valaki jött lefelé, a kinek a léptei lármásan hangzottak a némaságban. Bende Pál jó szoroson lapult a fal mellé, nehogy felismerje valaki s úgy haladt felfelé.

Oh, de bizonyosan diadalmas kiáltással megfordult s ujongva rohant volna vissza a sötét szobába, elfelejtve mindent, sértést, bánatot, kiáltva: „látod Klára, látod, még is szeretsz engem, te is szeretsz...” ha látta volna azt a sötét szempárt, miként néz végig a néma utcán, – azt a kutató tekintetet, miként ügyel, míg a szaladó férfi elhalad a lámpa mellett, majd visszafordulva a gyermek felé, mint révedez végig az üres szobán; ha hallotta volna, mint mondja két-ségbeesetten az akaratos erős leány – a bámuló apróság nyakába borulva:

„Ő is meghalt nekem, Margit – édes Margit...”

AZ ÉN UTCZÁM
(1886)

Őszi napsugár

– Nagy lettél Mária – mondja félénken egy koppadt, magas, lomha férfi a borjút őrző parasztleánynak.

– Hol jár az úrfi? Nem hódra megy?

– Szép is lettél Mária; hirtelen lettél szép. De nem szeretnél topánkát a lábadra? Felszúrja a tövis.

– Dehogyan szúrja, – mondja kaczagva s talpát játszva végighúzza az ugaron. Gömbölyű bokáit, melyek kibukkannak a vastag szőtt köntös alól, a kezében lévő száraz kóróval vígan csapkodja. „Mit csinálnék én a topánkával?”

– Én adnék, – ejti ki akadozva az úrfi, – nálam kapnál Mária... – zavartan néz szét a tájon. – Tietek ez a borjút? – kérdi aztán. – Szép jószág!

A leány végigdől a zöldülő gyepen, merészen szeme közé néz az úrfinak, s aztán csengve kaczag. Fehér fogai kivillannak s fényes fekete szeme ragyog. „Ugyan menjen az urfi!”

Nem messze onnan az omlásos oldalon, a lombtalan kőkénybokor-ágon a leánykamadár ugrál vígan; kis begye reng, dereka hajlong. A kakasmandiko lilaszin csengetyűi mellől, az omlás alján visszapipeg egy parányi jószág valamit feleletül. Aztán locsogni kezdenek s huss! – tovalibbennek a napfényben.

Lenn az aljban a mocsarak szélei zöldülnek. A sás keskeny nyelve kinyúlik a barna vízből s ing a fényes fodrok felett. A mohos ringy-rongy fűzfák honnan, honnan nem, életet lopnak s madarat csábítanak sárgászöld ágaikra. Mint annyi halvány rózsaszín fátyol, olyan párázat válik el a széles vitzükörről s omlik a füzesre, hogy ott rongygyá szakadjon. Nagy, titokteljes, mély csendesség óvja fűnek, fának, szerelmes madár szívének kifakadását.

– A vizre megyek – dadogja az úrfi.

– Isten nevében!

Baktat barázdáról-barázdára lefelé. Hátban egészen fiatal embernek látszik; nyulánk, karsú. A puská lóg a vállán s egy lombos, sárga vizsla kering előtte.

– Azt, topánkát – mondja halkán a leány – és aranyos szoknyát. Tetszik neki ez a gondolat. A tükrös házban táncz lenne s „csókolom a kezedet Mária, instállak!” ezt mondanák a cselédek.

Keblén összefogja a varratos, durva leninget, mosolyog és tűnődik. Hátrafekszük, karjait felnyújtja az égnek, s felsóhajt. A nap beragyogja arczát s formás testét. „Szép lettél Mária! – sügja. – Szegény úrfi!”

A borjút odalépked a feje mellé s ráfű széles orrán át. – Buczi, ne piszkos – kiáltja – s átfogja nyakát. Aztán himbál a karjánál fogva, a mint rángatja az állat.

Félig gyermek még s olyan friss, mint az új rügy a gyertyánbokron. Izmos karjai vannak s barna bőre. A vér átlehell sárgás képén s szemei fénylők, elevenek, mint a harmatcsepp. A virágos fekete keszkenő lecsúszik gömbölyű nyakára s fekete, erős haja látszik, makranczos, göndör szálaival. Ideges, kissé hajlott, száraz orrának czimpái billegnek, a mint lélegzel.

– Huj jé! – kiáltja talpraszökve s megiramlik. Az állat nevetséges ugrások közt követi. – Huj jé! ki tud jobban? – s fel a hegyen, le a völgybe, árkon, barázdán át.

Az úrfi kutyája ugatva szalad elibe és a leány lihegve áll meg.

– Nem maga után jöttem úrfi – mondja csengve – csak a buczi kerget. Milyen jó így futni. Na! tudna így futni, úrfi, mi?

– Nem Mária, – felelé halkan – már én nem tudok.

– Hát miért?

– Miért? – és elfordul. Akarnál-e a tóra jönni, Mária? Tudsz a rúddal bánni, úgy-e?

A leány vontatva felel. „De mi lenne a boczival?” Érzi, hogy valami kellemetlent mondott, s szeretné megengesztelni az úrfit.

– Megkötjük. Akarja Mária? Behajtunk a tóba, én nem tudok egyedül hajtani... Na, félsz tőlem?

– Én félnék? Miért?

A hitvány csolnakot betaszítják a partról s az úrfi belép. Mária felfogja szoknyáját s átfut a sás között. – Hopp! – kiáltja beugorva s kezébe kapja a hosszú rudat. A csónak orra csíkot hasít a vizen, a mint megtaszítja. Az acélbarna tükrön át a leveles, bogos hinár látszik a sáros fenékről. Gyenge fodrok úsznak a síkon.

A nád tövén récze csusszan végig s átlátszó szárnyú lepke siklik el, megérintvén a víz felületét. Vakkanás hallszik messziről. A hód szalad át egyik nádcsomóból a másikba. A sás suhog. Glu, Glu...

– Pedig én nem ok nélkül mondtam Mária, a topánkát. Én nem is tudom, hogy jutott az eszembe, de sokszor látlak, s ma valahogy megmondtam. Egyedül, egyes-egyedül vagyok abban a nagy házban; tudod. Hiszen jó az úgy, már nekem úgy jó, de ott kettő is jól elférne. Rossz az a ház, rossz, de jó lehetne, a régi lehetne, tudod... Csakhogy te nem jönnél hozzám, úgy-e Mária?

– Miket beszél az úrfi. Ügyeljen, ne mozogjon, mert belefordulunk, na! Beszélje az effélet másnak, magának valónak.

– A nekem valónak! – mondja lassan, s int, mintha mondaná: ki való már nekem? – Aztán kezeit czondra kaputjába mélyeszi s rábámul a fodrokra, melyek a csobogó rúd nyomában kelnek.

Nagy csizmái, abaposztó nadrágja van, mint a parasztleányeknek. Úgy meggörnyedve vénnek látszik. Orczáin durva, lomha a bőr s gyér bajusza színetlen ajaka felé hajlik. Telt a képe s szűk a válla, a melle. Homloka felett gyenge, ritka a haj. Olyan – úgy mondják felénk – mint a szegény ember búzája. A szeme körül széles barna karika, de ég a tekintete, a mint a leányt nézi. Az a két szem fiatal csak rajta.

Csúfalkodva fordult a leány felé.

– Te kinéztél már valakit magadnak, úgy-e Mária! Ne tagadd no, nem nagy szegény. Aztán szereted is, néha meg is csalod – s megéltek. Ő is megcsal, de gyermeketek lesz s koldúsok lesztek. Mindegy. Egy nyúvel több, vagy kevesebb, ki veszi azt észre? A bornyútok majd benn lakik a házban veletek s a libák is benn laknak, – hát még egy gyermekbogár is elfér, mi? Jó na... a miket beszéltem, felejtse el mindjárt. A topánkát, tudod. Mire ide topánka?

És olyan merően nézte meg a Mária lábfejét, s a bokáját, hogy a leány önkéntelenül eldugta köntöse alá. Miért? Eszébe se ötlött addig, hogy dugdosni való az. Az arczán sem takarja el a bőrt ime!

A sás ingott, sóhajtott, a mint a szél úzte. A partról integettek be a kökörcsin fehér csengetyűi, s a szentgyörgyvirág sárga kis szemével benézett. A mély csendben a bogarak zümmögése hallatszott s alant a tó végében zuhogott a malom.

– Kifelé hajtom! – mondta Mária.

– Miért?

– A borjúért. Nem szeretek itt egyedül lenni az úrfival.

– Már nagy lettél, igazán Mária. Tudsz *félni*, látod?

A leány elfordult.

A kutya szűkölt, ugatott a parton, ráugrott a csolnak orrára, mikor az a parthoz ért. Eloldta Mária a bornyút s elindult a tó mentén az ösvényen.

– Várj meg! Menjünk együtt!

A leány összehúzta nyakán a durva inget s sietve, szóltanul haladt, lopva vetve egy-egy kérdő, félig mosolygó tekintetet az úrfira. Valami gyenge kacérság is volt ebben a pillantásban. A jó, biztos földön bátrabbnak érezte magát. Mitől sem félt, mert mindenesetre ő az erősebb.

Lába egy rögebe ütődött, s felszisszent. Az a topánka! Addig észre sem vett volna egy kis göröngyöt.

* * *

Ez a vad úrfi mit is akar? Mióta a füstös téli lyukból kibujtak a parasztok, s hogy a mezőről leolvadt a hó, s az aszott szálak alól félénken dugta ki sárgás fejét az új fű, untalanul azon a környéken lopja a napot, a hol Mária csavarog a borjúval. Vesztegetett rá tekintetet s szót. Káromkodásnál egyebet nem igen hallott pedig más tőle.

– Né – mondta egy rongyos fészekre mutatva megvetőleg – né! ott laksz s oda bemégysz, úgy-e? Abba a mocsokba, nyomorúságba, úgy-e? Az ablakotokról, látom az egyik tábla papirost levertek, s rossz szoknyával dugták be. Szivárog ki a füst mellette, s te ott megélsz? A penészes földön fekszel, mint egy kutya s az apád megrug, ha útjába állsz?

A leány lesütötte szemeit.

– Látod az én házamat?... Gazos, gazos, de fa ég a kemenczében s meleg van. Puha ágyban fekszem s a nap arczomra süt reggel. Tükröm van, tudod, s szép régi selyem kendőim. A tehén az istállóban lakik s a tyúkok a kamrában...

– Hej, Mária, hej! – kiáltotta egy hang, hol jársz?

Egy legény szólott a nád-korlát mögül. Egy tömzsi, vállas, hosszúhajú, kicsi szemű, veres képű legény.

– György az ott – mondá halkán az úrfinak a leány – György, ki feleségül akar venni. Aztán kedvetlenül köszönt a legénynek.

– Jó dolgú s az övé a ház, apám is akarja.

– Hát te?

A leány felhúzta a vállát s elfordult. Átfogta a borjú nyakát, veregette s a domboldalra nézett, hol az úrfi kőháza feketélt.

Esteledett. A köd felkúszott a tóból a tetőre. Az oldalakat mintha füst este volna meg. Tehénbögés hallatszott s a tóról valami vízi madár elnyújtott bűgő hangja. A csupasz hegyek a távolban, egymásután takaróztak be az este köntösébe.

– Aztán én mit csinálnék ott? – kérdezte Mária az úrfi házára mutatva s megállott.
Az úton egy ekét vonszolva lépkedett két sovány tehén! Az emberek közül az egyik, kik
mellette jöttek, valami nótát füttyölt. Elmentek az úrfi mellett s megbólintották a fejüket.
– Hé paraszt – rivalt rájuk hirtelen s kiegyenesedett – odanőtt az a kalap a fejedhez?
A fiatalabbik visszafordult s végigmérte az úrfit a szemével. Aztán nyugodtan haladt to-
vább. Az úrfi megkapta a puskája szíjját. Mária ijedten lépett félre.
– Ne félj – mondta s bágyadtan eresztette le a kezét – már elmúlt... Kérdeztél valamit?
A leány nyugtalanul nézett a domboldalra. György, az a tömzsi veres legény lassan jött le-
felé, szemével őt ügyelve. Hirtelen az úrfi felé fordult.
– Cselédnek? Ugy-e nem cselédnek?
– Akármikor jössz, megvered az ablakot s beeresztlek s akkor a tied lesz az a ház s neked
engedelmeskednek. Tied a mi benne van s a kert is és az almáriomok. A pinczében még van
bor, de a kamara szegény. Te majd megtöltöd s a gyepes úton ösvényt versz a hársfák alatt. Ott
úri delnők jártak hajdanában. A borostyánost mintha szerelmes madár rakta volna fészkeül.
Tied lesz a selyem, a tükrök, minden... Hát te mit adsz nekem érte?
A tömzsi legény közeledett. A leány égő tekintettel nézett az úrfira s sebesen felelte:
– Mit adhatnék?
– Szerethetnél?
Mária felhúzta a vállát, mintha azt mondta volna: Tudom is én?

* * *

Az úrfi haladt fel az ösvényen. A kutya ott baktatott lustán a lába mellett s lecsüngő kezei-
hez értette olykor a fejét.
Mária utána nézett gondolkozva.
– Mit mondott neked? – kérdezte a törpe legény, kit urául szemeltek ki – mivel töltötte meg
a fejedet? Hé! Hiszen kinézed a szemed mindjárt.
– Ne szorítsd úgy a karomat.
– Ah! hát fáj már neked, ha hozzád érek?
Mária haragosan rántotta ki magát a legény kezéből s szaporán indult meg, eldobva mér-
gesen a borjú istrángját.
A legény megfogta az állatot s a leány után ment. Öreg ember állott a hitvány fészek ajta-
jában. A leány, mintha nem is látná, úgy ment be mellette. György azután odakötötte a borjút
a ház előtt a czövekhez.
– Jó dolga van *annak* – mondta – csavarog a mezőn, ki tudja hol s ki tudja mit csinál. Ked
tudja? Mer én vak vagyok úgy-e? Meg se lát úgy sűg-bűg avval. Az Isten, nem tudom hogy
forrasztja össze a csontját, ha én szétverem...
– Megbolondultatok? – morogta az öreg.
– Kérdezze meg, mit mondott neki az úrfi? Mit pussogott a fülébe. Hivja ki, hogy nézzek
a szemébe, kérdezze, hogy hol jártak? Kellek-e, azt akarom tudni? Csúfra, kaczagásra, mire
tartanak engem?
– Szólj neki na, Mária.
A leány gyűlöletes tekintetet vetett rá s matatott a nagy füstös tűzhelyen. Szép fejét
durczásan megszegte s felrántotta a vállát.

– Hát szólj hé! – rivallt rá az öreg.

– Mit szóljon? – mondta keserűen György. – Mit beszéljen ő a paraszttal, mikor úrfival ölelkezhetik.

– Az nem igaz, hallod – riadt fel a leány.

– Nem igaz, na látod György.

– A tón voltatok együtt.

A leány leült az ajtóküszöbre, háttal fordulva a legénynek. A sárfal s a nádfedél fényes fekete volt, mint az üveg a füsttől és minden ó, minden avatag s szennyes. A rothadáson nőtt az a gyöngyvirág. A kemenczén csillámpolt kékesen a törmelék s keserű füstje úszkált a szobában szerte. Nagy, néma szürkület a völgyön. Álmos a hegy, a levelező fa; nyugalomra készül. Csillagok ülnek ki.

Az öreg indulatosan szorongatta az ökleit.

– Szólj, szólj – rivallt rá. Mérgesítette a hallgatás.

– Te szegyen, te kuvasz, te macska, hát hátat vetsz nekem? – és belekapaszkodott a leány hajába s felrántotta. – Talpon állj, te rongy előttem, ide nézz, ide beszélj. – Megtaszította, hogy az ajtóra esett s visszarántotta ismét. – Ki ez a fiú, he! ki vagyok én, he!

– Hát mit tettem? – kérdezte sírva a leány.

– Ne bántsa ked – morogta a legény és elfordult. Az öregre ingerelte a csendesítés. Odaver-te a falhoz a leányt s kiáltotta: „Itt állj, ide nézz, ide beszélj.”

Egy vén asszony ott ment el az úton.

– Mit csinál kend? – mondta – nem hagyom ezt a szegényt. – Az öreg a leány felé ütött néhányszor, aztán bement mérgesen a vaczokba.

– Te szegény – mondta a vénasszony – látszik, hogy nincs anyád; miért bántott?

Mária leült a vályogolt párkányra, fejét tenyerébe fektette és zokogott. A mint ott előrehajolt, haja lehullott az ölébe s eltakarta arcát, kezét. A legény megkerülte a házat s a domboldalra heveredett. A sötét égről mint annyi apró szikra, úgy bukkannak ki a csillagok. Egy himes takaró lesz az, mely a mezősi magas, szakadásos hegyek éleire van megerősítve. Kutyák ugatnak a falucskában szerteszét, felelgetve egymásnak.

– Tűrj, tűrj kutya – zokogja a leány – rugd, üsd, kergesd. Hát mit tettem?

– Menj be Mária – mondja az öreg asszony.

– Nem én, nem, hogy verjen, rángasson. Nem megyek többet. Inkább kopjék el a kezem idegenek kilincsen, de nem nyitom ezt ki... Látja, hogy tesznek velem. Elmegyek magához, Zsuzsa néni, elhállok a küszöbe előtt, de ide nem... nem megyek.

– Oh báránykám, nem úgy van az. Az uram a korcsmában; utána indultam. Veszett, mikor ittas, csak én tudom s az isten. Hogy jönnél te oda. Hiszen csak apád mégis, vagy mi?

Mária felugrott s szétvetette homlokáról a haját.

– Akkor máshova megyek, máshova tudom... azért is...

* * *

– Itt vagyok – mondja s megveri a kőház világos ablakát.

Az öreg asszony, ki odáig kísérte, viaskodik a kutyával.

Az ajtó kinyílik, az úrfi kilép.

– Itt vagy Mária? – E kérdésbe az ijedtségnek némi árnya vegyül. – Itt vagy, hát lépj be. Ki jött veled? az is léljen be. Nézd, itt lakom. Miért jöttél?

– *Miért?*

– Jó, de mi lesz? Itt elférsz Mária. A szemed ki van sírva; bántottak úgy-e? Én nem bántlak. Ne félj, megvédelmezlek... Mitől tartsz, te leány? Ide jöttél, most tőlem félsz, lépj be bátran... Mit is csináljak? de ne húzódj Mária, mintha pestises volnék. Semmi veszedelem nincs e szobában. Az a vén asszony örködni fog feletted.

– Én csak idáig jöttem nagysás úrfi...

– Ne gagyogj – riadt rá – látod, hogy a leányka fél. Bementek, benn ültök! Nem szeretem a parasztot, ha felesel. Itt nem bánt senki. Én a kertben leszek, aztán elhúzodom valamerre, ne gondolj velem...

A szobában drága kemence mellett egy rongyos, avatag szűszék. Rozzant nagy ágy s előtte piszkos tartóban hitvány faggyúgyertya. Az ablak mellett a földön viseltes ruhák s zab elszórva. A szegletben nagy pipatartó néhány, csutorátlan szárral. Képek a falon, szigorú orczájú férfiakat ábrázolók, kik gyűrűs kezeiket a kard markolatán tartják. Egyiknek az aljára nagy betűkkel írva: „LAD. BOÓR ANN. 1702.” Puskák egy fülkében s mindenféle ringy-rongy vasak, üvegek. A virágos diványon kosarak s zsákok; néhány rossz lábú szék megtámasztva a falak mellé s az ajtó megett megbarnult vízfordó légely. Az úrfi magára rántja durva zekéjét s kilép a tornácz ingó deszkáira.

– Nos – mormogja, kezével végigsimítva nagy homlokát s kopaszodó fejbőrét – nos, most mi lesz? – Lemegy a kőlépcsőkön az udvarra.

– Asszony, nálam, e házban asszony? Ez a gaz, ez a pusztulás asszony miatt van. Az átkot, a romlást az hozta fára, kőre, az én fejemre... Asszony ott benn!

Kinyitja az istálló ajtaját s benéz az ürességbe. – Asszonyért üres. A négy almás szürke ott állott, a hámok itt. A nyergesek a tulsó oldalon. Az almásszürkék voltak itt az utolsók. A koci helye is üres (a rudnak vágott lyuk, mint egy szem úgy néz.) Azon vitték az úrfit a városba tanulni. Szép délcegz gyerek volt, karcsú, büszke, mint egy tündér-királyfiú.

A gazos, csűrös-kert felé fordul.

A számártövís megszáradt kőrői feketéllnek ott. Az asztagok, a szénarakások helyén fű nő.

A cséplő csűr ajtaja nyitva, mint egy óriási üres száj. Ott *akkor* rakva volt minden. Az öreg kocsis kajibájának egyik oldala a földre roskadt. A vén hársak bogzanak csak vidáman a korlát mellett. A kasokról leszakgatták a léczeket. Azon át lehet a kertbe jutni.

Boór Gergely, az úrfi apja, ott roskadt le a hajdan üveges veranda előtt. A harangozóra, ki a licitálásra verte a dobot, rálőtt s lám a vén ember csak megélt. Egy kissé sántit s megérzi az időjárást, hanem Boór Gergelyt az égi golyó eltalálta jól.

Mindezt miért? Egy asszonyért, a kít Boór úrfi szeretett a nagy városban s a kiért elverte az apja vagyonát.

Ah! szép volt. A színházat majd szétrepesztették a tapsok, mikor ő kilépett. Sugár magas, mint az a jegenye ott, szeme mély, mint a feneketlen tó és ép olyan kitanulhatatlan. Ha mosolygott, megvilágosodott körülötte a hely s nevetését hallja, hallja most is...

Megáll s a néma éjbe néz. Szeme, ajka nyitva egy perczig. Figyel. Aztán lankadtan, lustán törtet tovább az ösvényen. A szobából, a homályos üvegen átszűrődik a gyertya hitvány világa s tánczol a barna oszlopokon.

Irigyelték tőle. Minden földi király irigyelhette. Ah! mindenét odaadta az árában. Fiatal-ságát, vagyonát, erejét, jövőjét. Drága volt-e?

És apját is érte...

Öregeen jött haza. Tud-e ő gondolkozni is? Utálni tud csak – vezekelni. Mindenütt fáj, a húsa, a csontja, a feje, a szive... Bűn, kárhozat az asszony...

És ott benn van egy. Valami paraszt kölyök. Egy czéda, czafrang leány, a kinek egy félszó kellett csak s ott hagyta a szeretőjét. De Boór hogy mondta ki azt a fél szót? Boór: a ki réme a falunak, a kitől a kutyák is félnek. A ki ha szegény is, de a ködbe vesző időkben lett s ivadékról-ivadéokra nemesbedett úr. A kinek bölcsőjénél is kalaplevéve állott a paraszt, mint a hogy az oltár előtt.

Az a kialudt vér s azokban a rossz csontokban a velő megmozdult még egyszer egy perczre. Bánja.

És e paraszt leányka! im el mert jönni. Ott van. A vén Boór képe alatt pihen...

A hold feljött. Az éj tele volt mindenféle hangokkal. A bokrok között ha végigfutott a kutya, madarak rebbentek fel s vakon verődtek a lombtalan ágakra. A kuvaszok vakkantak fel a faluban. A korcsmából muzsikaszó hangzott ki. A szobában égett a gyertya. Boór úrfi az ablakhoz ment s megkoczczantotta.

– Add ki Mária a puskámat. Azt ott a farkasra valót, ott a fal mellett. Vigyázz rá. Ne félj, pihenj le, zárd be az ajtót. Mitől tarthatsz te nálam?

Hiszen ő hívta. Az a leány ott: elveszett. Nincsen a faluban legény, a ki többet ránézzen. Idegen hajlékba szökött, s egy éjszakát töltött ott. Hívta, csábította őt, szerencsétlenné tette...

Vállára vetette a puskát s végigment a régi úton. A hegyhát nagy diófái s aztán az elvadult fedetlen szőlőtőkék között, a birsalma bokrok mellett felért az oromra. A hold halvány kékes színre festett egy-egy foltot. Kikerülte.

* * *

– Hej, te úrfi, hová lettél? – szólott egyszer alatt egy rekedt, ordító hang, – hej, te leánybolondító, állj elé, kelj ki az ágyadból, mert fedeledre küldöm a veres kakast!

Boór úrfi megállott a hegytetőn. A tömzsi legény kiabált, György, kit a Mária urául szemeltek ki.

– Hej, czudar, az vagy, nem félek sem a szemedtől, sem a születésedtől, elcsaltad, elloptad őtet. Te rothadás, te nyavalya. Az a lány az én gyűrűsöm. Széjjeltéplek érte előbb, kiszedem a csontodat a húsdoból.

A legény kifeszítette a mellét s öklével fenyegette a nagy házat. Arcza ki volt gyulva, szemei kikelve a helyükből. Részeg volt.

– Mit fogsz tenni Kis György? – szólalt meg az úrfi hangja a háta mögött s vállára egy kéz nehezedett. A legény megkapta a kezét, aztán visszafordult.

– Mit fogsz tenni? – kérdezte lassan. – Eleresztette György a kezét s szemét a földre szegezte.

– Látod ezt a puskát, György, tele van. Farkasra töltöttem. Meghúzom a ravaszt, látod, s azzal úgy elmulsz, mint egy kimondott hang. Hát mire ordítsz, György. A kalap a fejedem. Nem szeretem.

Csúfalkodva, vontatva beszélt. A legény levette kalapját. Feje félig kijózanodott.

– Ne félj. A leány ott alszik benn. Ha üvöltsz, felvered. Menj odébb. Ott a nyárfák alatt elmondod, mi a bajod. Ne félj. Gazember vagy, káromkodtál. Ha bot volna a kezemben, végighúznék rajtad. Bot való a paraszt hátára, a puskámtól ne félj.

– Hát mi kell? – mondta, mikor a padnál voltak. – Leányt jöttél kérni. Így kérik azt, hé?

A holdvilág apró darabokra szakadva esett a kicsi térre. A Boór úrfi arcát is megvilágította egyik. Úgy állt ott, mintha úriszéken bíráskodnék egy nemes életére törő jobbágy felett. Puskáját a fához támasztotta. A kutya melléje feküdt. A mi erő aludt benne, megébredt mind, mind visszatért petyhüdt beteges tagjaiba, hitvány csontjaiba.

– Beszélj, – mondá, – hallani akarlak. Lassan, okosan szólj, György. Ugy kívánom.

– A leány az én jegyesem, nagysás úrfi, – mondta alázatosan a legény – együtt nőttünk fel s örökké úgy tudtam, hogy senkié másé. Ő is úgy tudta. És én dolgoztam az apjának is, neki is. Az úgy van, hogy szeretett engem s a házam is készen van. Az apja vett egy ládát virágvasárnapkor a vásáron, azt már hozzám is hozták. Még a fazekakat is ő választotta ki s az anyja osztovátáját az én ereszemben állították fel. Én is árva vagyok s jól összetaláltunk. Máriát a nagyságos asszony – áldott legyen a pora is – taníttatta olvasni s ő mindent is tud. Én megbecsültem volna; a világon csak ő van nekem egyedül... egyes egyedül...

Boór úrfi levette szemét a legény arczáról s a gyepen tánczó holdfényre vetette.

– Soha még koczódásunk sem volt, mert a lelkeket kívánhatta volna s azt is odaadom. Azt senki se tudja, milyen ő, mikor vig, csak én. Mert az apja durva ember, de én csak ma bántottam meg, a miért, a miért... De úgy volt nagyságos úrfi, hogy már most pünkösdkor lesz. A tiszteletes úr tud róla. Megoktatott s ki is kérdezett. S akkor egyszerre valami kicsi szóért ott hagy engemet. Hát miért? Hát akkor vegyék el az életemet is. Hogy lennék én el nála nélkül?

– Mi van még, György?

– Jól van, el fogok én is veszni, mert mit csináljak? Éjszaka van, de hát az isten mindegyikünket lát... Nem félek én attól a golyótól, nagysás úrfi nem bántok én senkit, de koldús öltöztessen fel irgalomból a koporsóban, ha élni hagyom azt ott gyalázatban.

Boór úrfi végigtörülte megizzadt, kopasz homlokát. Szél surrant végig az ágak között.

– Lépj utánam, György, – mondta halkán, lépj bátran.

Lassan előre ment. A régi üveges veranda lépcsőjében megbotlott s előre esett.

– Fogd ezt a puskát, György, – mondta s átnyújtotta. – Vigyázz, kemény a töltés benne. Tartsd meg.

Erősen a szeme közé nézett, aztán a puskacső üregére.

Az asztal mellé húzta a széket s a fiókból papirost vett ki.

Fejét lehajtott a asztalra s nehezen lélegzett.

„Kezedben a puska, György, mondta lustán nyujtva a szókat, elcsábítottam a szeretődet. Annyi az egész, hogy meghúzod a ravaszt. Nem jártál-e puskával soha? Cézlozz ide a homlokomra, látod, s annyi erővel, a mennyi egy makranczos szarvasbogár elmozdítására kell, én senki vagyok immár. Az osztováta a házadban s a tulipános láda is. Az ágy megvetve vár. Lenne tehened, szekered, szántánál, vetnél. Az asszony ételt vinne a mezőre, megölelné. Gyermeked lennének szép szeműek, mint az anyjuk, megcsókolgatnád. Télen mesét mondana nekik az asszony s fonna vékony lenet... Mária az én házamban van. Ide csaltam. Kezedben a puska. Hát mi lesz György?”

A legény lesütötte a fejét; odatámasztotta a puskát az oszlophoz s félre lépett.

– Igaz, György, tömlöczbe kerülnél... Hadd el, – kezével intett – hadd el, másképp lesz.

– Itt a gyufa György, állj mellém és világíts.

Aztán egyenként lobbantak ki a fácskák s Boór úrfi a fényüknél írt sebesen.

„Hagyom minden ingó és ingatlan tulajdonomat: mezőboóri ősi házamat, a hozzátartozó kerttel s minden felszerelésével egyetemben; a pulykaváron lévő öt magyar holdnyi földemet, tórészemet, annak minden járulékával Bab Máriára, Bab György leányára örök tulajdonul és aláírom e végrendeletemet tulajdon kezemmel...”

Aztán nyugodtan behajtotta a lapot s felkelt. Puskáját a vállára vetette s a kerti útra szál-
lott.

– Te nem tudsz írást úgy-e György? Nem baj. Azt ott elviszed a bíróhoz holnap. György! Nemesi szavamra mondom neked, hogy Mária ártatlan tőlem. Nem illetem őt egy rossz kéz-
fogással sem. Az isten úgy bocsásson meg nekem.

Aztán sietve ment az úton.

– Ne merj követni! – mondta szigorúan, mikor hátrafordulva látta, hogy a legény távolról
kiséri.

Lehaladt a gazos ér mellett, hol az út fut el, s megkerülte a tót. A csónak ott állott, a mint elhagyták. A boczi ahhoz a tönkhöz volt kötve. A csapáson, mely az erdőcskéből hozza le a vizet a tóba, óvatosan kapaszkodott fel. Egy-egy kő megindult a lába alól s nagy zörgéssel rohant végig. Aztán loccsant a hallgató, fekete nagy tükörben.

A szemben levő kopasz hegy mögül valami halvány, rózsaszín árnyék kelt ki s az ormokról párázatok váltak el.

Boór úrfi visszafordult. Az ősi ház körvonalai látszottak, a nagy kert és a vén hársak. Azok alatt pihennek a Boórok... Mind derék lovagok. Egy se volt hitvány.

A kis paraszt leányka már ébred bizonyosan. Milyen szép. Mint a harmat, olyan friss s a kit keblére ölel, ah!... És szemeiben boldogság volt, mikor mentek amott az úton és hallgatta, a mit neki Boór úrfi mondott és szívében bizalom. Hozzá menekedett.

Boór felsőhajtott, mélyen. Szemeit nem birta levenni arról a csúf fekete házról, hol annyit szenvedett.

Panaszos, kétségbeesett szegény szívéből fakadt hang hagyta el az ajakát.

Aztán az oromról lefelé ereszkedett az aljba. Mezőboór eltűnt előle...

Szeret

Aba Ágnes, a szelíd varróleányka egy este, mikor a munkából hazafelé sietett, nagyon megijedt valami bogártól, mely egyenesen az arcának repült. Szemeit behunyta, könnyedén felsikoltott, egy lépést hátrált s kiejtette ujjai közül a rózsabimbót.

Hogy felpillantott azonban, hát egy igen nagyon csinos fiatal embert látott maga előtt, ki a lehullott rózsabimbót nyújtotta át. Elpirult, minthogy azt hitte, hogy igen nevetséges, a miért úgy megriadt egy bogártól. Pedig csak nagyon szép volt.

– Ez a virág a kegyedé.

– Köszönöm.

Kissé ügyetlenül hajolt meg és továbbment, hanem néhány lépés után lopva visszanézett. A fiatal ember azon helyben állott még. Ugy látszott, csak arra várt, hogy Ágnes visszatekintsen. Hamar utólérte.

– Nem fél egyedül járni? Hazakisérem, ha megengedi.

– Köszönöm, nem, nem. Csak itt lakom – felelte és sebesen haladt.

Az kellene csak, hogy meglássák őt egy idegen fiatal emberrel, akármilyen csinos legyen is az. Még egészen világos volt. Alig lehetett hét óra. – Hazaérve azonban némi vádacsát érzett szívében, a miért olyan kurtán, szárazon felelgetett. Meglassította lépteit s míg a szobaajtóig ért, egészen levert lett.

– Beteg vagy, Ágnes? – kérdezte a sánta kis Rebi – a lakótársnéja – mikor belépett.

– Ah, hova gondolsz?

Letette a kalapját, megnézte magát a tükörben, leült, ismét felkelt és nem tudta, mit mondjon. De hát mit is mondjon? Egy kissé sétált, a székeket rendezte, kinyitotta a szekrény ajtaját meg betette s aztán miért, miért nem, ki tudná? kinézett az udvarra.

Oh! A fiatal ember a kapuban állott.

Boszankodni kezdett és igen helyesnek találta, hogy kurtán beszélt vele. Hiszen az egy vakmerő ember, sőt több: tolakodó. Feltette magában, hogy nem gondol rá. Az ablakközbe ült és tépegetett egy cserép rezedát. A rózsabimbót – azt a rózsabimbót ellökte az ablak párkányáról a mutató ujjá hegyével.

Rebi felkelt, a szekrényig tipegett s ennivalókat rakott az asztalra.

– Min gondolkozol Ágnes? – kérdezte.

– Ugyan ki gondolkodik? Milyen furcsa vagy ma.

Kissé izgatottan felelt. Hiszen ilyen ő máskor is. Szótlan és csendes. Rebi csak fecsegjen ha tetszik, de Ágnes nem szokott. Mit ügyeli, mit fürkészi őt? Mit kémkedik utána? Igazán haragudott.

Hanem azért csak leült az asztalhoz.

A tányéra mellett egy szál csinos kék selyem harangvirág állott. Kicsinylőleg pillantott rá, mert Rebi csinálta. Aztán ügyelte, hogy észre veszi-e az a kémkedő, sánta gyermek ezt a tekintetet? Észrevette. Szomorúan sütötte le a fejét. Akkor mosolygott ismét Ágnes és engedelmet kért e mosolylyal és vége volt a haragnak.

Hogy is tudott volna ő rossz lenni? Soha se volt. Árva volt s Rebivel éltek közös háztartásban. Ágnes varrni járt, Rebi virágot csinált, de otthon, mert sánta volt s egy kicsit hiú s szégyelt nappal az utcán biczegetni. Este szoktak sétálni a házak mellett. Egy kis szobát tartottak ketten és igen boldogok voltak. Pedig Rebi sokat fecsegett, mindig álmodozott és olyan vidáman kaczagott, a hogy nem illik egy szegény leányhoz. Ágnes komoly, szóvalan volt és sokszor szidta Rebit könnyelműségeért.

Felkeltek az asztaltól, de nem mentek sétálni. Azt mondta Ágnes, hogy nagyon bágyadt s minthogy hazudott, hát elpirult. A rózsabimbót pohárba tette, aztán varrt és elpihent.

Álmában néha azt mondta: „Köszönöm” és mosolygott.

* * *

Másnap reggel már elfeledett mindent és egész nap dolgozott vígan. Estére kissé törődötten, de serényen indult haza megszokott útján. A fordulónál egy elhaladó szekér miatt meg kellett állania. Halkan kérdezte valaki:

– Nincs ma virágja, kisasszony? Nem fogadja el az enyémet?

Megismerte a hangot s mielőtt tudta volna, mit felel, azt mondta:

– Köszönöm.

Azt mondta s két szép rózsabimbó volt a kezében. Tudta is, hogy mit mond?

– Nagyon siet, kisasszony?

– Én? – és remegett.

– Tudtam, hogy erre jön és vártam.

– Honnan?

– Ott voltam a hol lakik s egy furcsa kis leány mondta meg.

– Rebi nem furcsa.

– Nem akartam bántani.

Az nem volt szép, – gondolta, – hogy tudakozódni járt, de elfelejtette mindjárt ezt a gondolatot is. Kissé kábult volt. Mire tudni azt Rebinek? Csak az maradt meg a fejében, hogy várt rá.

Valószínűleg ismerősök is látták az úton egy idegen fiatal emberrel. Nem is gondolt reá. A rózsák szárát erősen szorította. Szerette volna, ha már otthon lehetne és igen izgatott volt.

– Mindig erre szokott járni?

– Mindig.

– Minden este? És nem fél?

– Kitől?

– Én is itt lakom közel. Legyünk ismerősök, aztán jó barátok is, ha megismer.

Egy szót sem felelt. Gyorsan lépdelt tova s fellélekzett, mikor a ház elé ért, a hol lakott. Megfordult, hogy köszönjön. A fiatal ember kezét nyújtotta. Azt csak el kellett fogadni.

– Mikor van itthon?

– Én nem vagyok itthon.

– Nekem soha?

– Csak ilyenkor.

– A nevem Bandi. Csibi Bandi. Orvos vagyok.

Ágnes befutott a szobába. Nagyon rosszul esett neki, hogy orvos az a szép fiatal ember. Ő se tudta, miért esett rosszul. Rebi hamisan mosolygott.

– Kerestek, – mondta. – Azt hiszem rokonod, mert mindent akar tudni.

Ágnes nem is felelt.

– Szép férfi, csak a bajuszát nem szeretem, meg aztán szőke. Az én ideálom a barna.

Azon éjjel, mikor a gyertyát elfújták, Rebi csendes sugdosást hallott:

– Akarsz valamit? – kérdezte.

Ágnes hallgatott. Égő arcát elrejtette a párnába. Szégyelte, hogy olyan gyenge volt. De hát mikor soha sem esett neki semmi olyan jól, mint az, hogy halkán sokszor egymásután súgja a setétségnek azt a nevet:

– Bandi, Bandi, Bandim.

* * *

Soha sem szeretett. Nem volt ideje hozzá. Az anyja, mikor örök álomra hunyta le szemeit, átkozta a szegénységet, a sorsot, égi, földi hatalmokat. Szörnyen viaskodott a megbirhatlan halállal. Ágnes nem felejtette el soha azt az órát. Attól kezdve ő is igen félt a szegénységtől, a sorstól, égi, földi hatalmaktól s bezárva a szívét, a száját, csak dolgozott, hogy éljen. Alig tudta, hogy nagy leány, de bizonyosan nem is sejtette, hogy szép. Ezek mind nem látszottak szükséges tudnivalóknak előtte.

Pedig, istenem, miért gondoljon a szegény egyébre, mint a mi szükséges? Rebi is elég boldog, hogy gondol. Hogy szóba áll az udvaron lakó kereskedő legényekkel, sőt kaczag sokat és fecseg szüntelenül. Hogy azt a sok mesét, mit hallott valaha hegytetőn magányosan álló házakról, nagy, homályos termekről, délczeg lovagokról, aranyos boldogságról, mind megtartotta a fejében s várja gyermekésszel, hogy igaziból betelnek.

– Tudod, Ágnes, – fecsegte úgy néha este, mikor a homályos szobácskában ketten maradtak, – hátha mi most csak aluszunk és álmodunk? Hátha tündér-anyánk egy bogos cserfa-levéltre fektetett minket, pókhálót borított a szemünk héjára s egy szent János-bogárkát ültetett mellünkre. Hátha durva ágyacskánktól s bogárka terhétől álmodunk mi most rosszat, szükségét sokat. Hátha leveszi szemünkről egyszer a takaró-hálót s felébredünk s ott lesz, jaj te! ott lesz a csiga habjára épített kristály-palotácska, tűfoknyi ablakain rózsaszírom ernyőkkel, cseresznyemag szobácskáival; a páfrány levelekből álló erdő, a békateknyő-ágyban futó patak s a mi lovagunk, a mi szép, szép lovagunk, ki csinosan hajlik meg, így ni s azt mondja: „Kis feleségecsém, be sokat aludtál...”

Bolondság, bolondság. De hát mért jut az eszébe?

Hánykolódott álmatlanul.

De hát mért gondol ő a Rebi álmára? És betegnek érezte magát és boldog volt mégis.

Oh, jó a napfény. Hogy jött, szétfoszlott minden kábultság. Gyengén sóhajtott. Aztán felöltözött és szörnyű sok hibát kapott a ruháján, meg a haján, meg a csipkefodrokon, meg a kalapján és három szeplőcskét a szeme alatt feltűnően rútnak talált. Bosszankodott is érte.

Munkába ment és egész nap sokat nézte az órát. Rontott a varrásán untalanul, bosszankodott és egyszer halkán dúdolni kezdett. Estefelé sokszor tekintett az ablakra s olyan zavartan köszönt, mikor elindult, hogy az asszony, a kinél dolgozott, szemébe kaczagott. Ez a kaczagás

úgy fájt, mint egy ütés; szeretett volna sírni. A lépcsőn lefutott és gyorsan ment hazafelé. Le-sütötte a fejét, kissé remegett s várta, hogy honnan jön majd a hang. *Az a hang.*

Aztán meglassította lépseit. Már majdnem haza ért. Elfogta a keserűség.

– Hát nincs itt senki? – kérdezte magában és visszaneézett.

Senki. Szakgatottan sóhajtott és az ajka rezgett. Mindegy! A kapuig ért és be akart lépni. Ott volt.

– Itthon vagyunk, – azt mondta, – én is itt lakom ma reggeltől fogva. Köszönjön szépen a szomszédjának csinos bókocskával, vidám tekintettel, s adja a kezét.

Ágnes mosolygott. Mintha nagy fáradtság után pihenőre ért volna, olyan boldog nyugalmat érzett. Szembenézte Bandit kerekre nyitott szép fekete szemével.

– Haragszik, hogy szomszédja vagyok? Egy kis szobácska volt kiadó itt mindjárt a lépcső mellett. Odaköltöztem. Ne menjen még be, kérem. Kérem, csak a szegletig jöjjön, annyi a mondani valóm.

– Nem fél már tőlem? – azt kérdezte mikor kiléptek a kapun. – Nem kellene, hogy idegen-nek tekintsen. Én, mikor először láttam is úgy éreztem, mintha csak megtaláltam volna. El-vesztettem bizonyosan valahol születésemkor, tudja! S most magára akadtam ismét. Együtt úszkáltunk az alvó vizekben, mielőtt láttuk volna a napot. Hisz-e a mesékben, Ágnes?

A leány ránézett és igent intett a fejével. A fejük felett egy ablakban madár szökdösött a kalitkában és csattogott.

Bandi beszélt:

– Tudja, miért énekel? Párját hívja, keresi. Él valahol az övé is virágos mezőn, erdő rejteké-ben, de hol, ki tudja? Hívja, kiáltja nappal, éjjel: hátha megtalálja? Mindennek megvan a maga párja. Van, a ki addig bolyg utána, míg halálosan elfárad. A ki szerencsés, ráakad fele útban s fele életének boldogsága felér az örökkévaló gyönyörűséggel.

Csak suttogva tette hozzá:

– Én megtaláltam...

Ágnes szédült volt. Nem tudott volna egyenesen lépni s azért megállott. De érezte, hogy lecsüngő kezét megfogja egy kéz, s hallotta a mint súgják a fülébe:

– Én megtaláltam, maga nem, édes?

Felemelte a fejét s remegve felelt:

– Én is.

– Én is, – azt mondta és mintha megkönnyebbült volna. Semmit nem mondhatott volna igazabbat, természetesebbet.

Bandi egy kicsit fölkapta a fejét és kételkedve nézett a leányra. Alsó ajka megrándult s némi kicsinylést fejezett ki, mintha azt mondta volna: „Eh, ilyen könnyen?...” Aztán eleresztette a kezét s megváltozott hangon, a miben a hetykeségnek érzett némi árnya, mondta:

– Térjünk hát vissza...

Ágnes nem nézett rá. Vívódott azon, hogy kezdje, a mit mondani akar és nem találta a szót.

– Az álmok, az álmok, – akadozta, – a Rebi álmai. Azt hiszem kezdek felébredni. S az-tán... mi lesz aztán?

Nem tudta folytatni. Szemébe nézett Bandinak és a keze után nyult. Mikor megszoríthat-ta, gondolatai mindjárt megkapták a talajt a min járjanak.

– Én nem vártam, nem sejtettem. Én semmit se hittem, senkit se szerettem. Én dolgoztam mindig, és nem tudtam, hogy miért kellene örvendeni? Azt hiszem, hogy maga ezt mind

tudja. Mikor édes anyám megcsókolt, akkor mindig olyan boldog voltam, mint mikor maga a rózsabimbót adta. De az rég volt. Azt is tudja, úgy-e, hogy ő meghalt? Hogy talált maga reám? Tán ő is tud róla. Azóta soha senkivel nem bírtam olyan bátran beszélni, mint magával. Olyan jól esik; ha azt érezni! Mert jobb, sokkal jobb és nagyobb mindenkinél, a kit láttam.

Az arcza égett Ágnesnek s a szeme boldogan ragyogott.

– Mégis...

Bandi kételkedve nézett reá. Kaczér-e vajon ez a leány vagy ártatlan?

– Most menjünk be. Rebi is vár. Jőjjön mondjuk el neki. Ő igazán jó. No jőjjön.

– Most nem, édes, majd később.

– Később? de ma?

– Ma, édes, ma. Add a kezedet. Nem úgy. A kesztyűs kéz csak annyit ér, mint a hazugságba takart igazság. Add a kezedet.

Ágnes sietve engedelmeskedett. Bandi szemébe nézett a leánynak, megfogta csinos kis kezét és megcsókolta. Ágnes befutott az ajtón. Bandi utána nézett és csettentett ujjával.

– Nohát, – mondta, – ez is megvan. – Mosolygott és valami víg áriát kezdett halkán füttyölni.

* * *

Benn a kis szobában Rebi mosolyogva hallgatta azt a sok szót, a miben Ágnes öntötte ki a szívét. Mindent elmondott, a bogarat, a rózsát, a madarat. Hiszen az mind olyan természetes, abban semmi titkolni való sincs. Hallgatta s egy rosszul sikerült bazsarózsát bontogatott szét, szíromról szíromra.

– Most már hárman leszünk, – mondta csendesen, – hárman tündérek. Ő is a cserelévélén s mellén a Jánosbogár. Vegyük be őt is, Ágnes. Majd együtt ébredünk meg s ő lesz a te lovagod. De hát ki lesz az enyém?... hát az enyém?

De azon este nem jött el Bandi s Ágnes egy kicsit nyugtalan volt. Bizonyosan nem jöhetett. Ki bíráltná a mit ő tesz? Mikor a gyertyát eloltották, megölelte Ágnes a párna csücskét s szívéhez szorította. Sokszor rebegte hangtalanul:

– Te... te, és boldog volt, hogy tegezheti. „Te, Bandi.”

Szólíthatja-e vajjon Bandinak?

A reggel is eljött. Vasárnap volt. A mig öltözött, matatott, rendezett: mind úgy tetszett, mintha valaki szünetlenül súgdosná a fülébe:

– Megtaláltam „a párom.”

Még kora reggel volt s a nyitott ablakon át, a szomszédház kertjéből madárszó hallatszott. Könyökére fektetett fejjel hallgatta Ágnes.

– Hívja a párját.

Szerette volna tudni, mit tesz Bandi. Mosolyogva hallgatta Rebit, ki egy csokor selyemvirágról beszélt, mely tán szép volt, tán csúf volt. Csak egy-egy szót hallott a beszélgetésből. Egyszer csak megölelte a sánta leányt, odaszorította magához erősen és megcsókolta.

Megelevenedett. A szótlan gyermekből, ki azt tanulta, hogy féljen, sok-sok mondani valóval tele leány lett egy nap alatt. Egyszerre megszeretett mindent a világon. Olyan szép is az élet, olyan édes.

Már késő, – oh milyen késő – volt az idő, mikor a nyitott ablakon át meglátta Bandit. Majdnem kilencz óra lehetett. Jó reggelt intett és elpirult a homlokáig.

Bandi köszönt és tovább akart menni. Utána kiáltott duzzogva:

– Hová megy, hát nem is szól? Milyen rest. Most jön ki, pedig milyen szép a reggel. Soha sem láttam ilyen vidám reggelt. Aludt ugy-e? Tudja, Rebi azt álmodta, hogy a tündér levette a fátylat a szemünkről. Mindig ilyen bolondokat lát. De maga nem is tudja még a Rebi meséjét. Nem jön be?

Bandi halkán felelt néhány szót és kutatva tekintett szét az udvaron.

– Meglátnak együtt, – súgta magyarázólag.

– Hát baj-e az?

Ránézett kérdőleg a leányra. Az a nyílt bizalom, az a természetes öröm, mely előmlött az arczán, zavarba hozta. Ismét azt kérdezte magától:

– Kaczér-e ez a gyermek, vagy ártatlan?

– Nem félsz-e te?

– Mitől? Sőt annyi sok mindent szeretnék mondani. És megmutogatnék egyet-mást, a mit szeretek. Dolga van úgy-e, az van és én háborgatom?

Bandi elfordította a fejét.

– Az van, édes, – felelte halkán, – az, dolgom. Most nem, majd este, tán.

– Tán? – s a hangja is, a szeme is elborult Ágnesnek.

– Akarod? – kérdezte hirtelen elhatározással, – jó, bemegyek.

És belépett. Szemben találta Rebit, ki selyemmel tele kosárcájával jött ki az udvarra. Az akácza alatt szokta csinálni virágbokrétáit; ott találkozott a kereskedő legényekkel.

Ágnes a szobácska közepén állott. Gyönyörű volt. A ruhájának rövid ujjából kilátszottak gömbölyű karjai s fehér nyaka fedetlen volt. Bandinak kigyult a szeme, a mint végignézett rajta és keskeny ajaka megnyílt. Nem mozdult és nem szólt. A leány lehajtotta fejét e tekintetre s előre nyújtott keze lehullott. Nyugtalanág lepte meg, szeretne volna, ha kisebbre húzhatná össze magát. Nem tudta miért, de bántót talált valamiben. Karját védelemre nyújtotta ki Bandi elé, mikor ez feléje ment hogy átölelje s visszalépett.

– Mit tesz, – kérdezte félve, – mit akar?

– Gyönyörű vagy édes, – lihegte.

– Ne bántson, ne... ne.

Bandi izgatottan mondta:

– Hát bánt, hogy szeretlek? Jó. Isten veled.

– Ne menjen, ne, – esdekelt. – Nem akartam. Én nem is tudom, mi lelt...

Kedvetlenül fordult vissza a kérő szóra és leült.

– Miért ment ki Rebi? – kérdezte hidegen.

– Haragszik?

– Nem tesz helyesen, ha elmond neki mindent. Az óvatosság soha sem árt, higgye el.

– Rosszul tettem? – Az ajka remegett s a szeme megnedvesedett.

– Nem, semmit sem tett. Hanem mennem kell. Egy betegem van, a ki vár reám. A kezét se adja?

Ránézett a leány könnyező szemére. Kellemetlenül érintette a sírás. Szárazon mondta:

– Látja, nem kellett volna, hogy behívjon. Éreztem, hogy nem lesz jó.

– Ne haragudjék rám. Ha tudná, hogy vártam, hogy kívántam látni. Semmi egyébre nem gondoltam. Mert én soha sem voltam ilyen. Megmondhatja ezt mindenki. Itt ügyeltem az

ablaknál mióta hajnalodott, s valamit akartam mondani, a mi most már nem jut eszembe. Bizonyosan megbántottam, de nem haragudnék, ha tudná, hogy megbántam. Tudom, hogy ügyetlen vagyok és félnék, de hát sok rossz ember bántotta az anyámat. És engem is. De azért nem vagyok én rossz. Igazán nem.

Volt valami megható a bocsánatkérésben, melyet olyan bűnért vezekel, a mit nem ismer, a mi Bandit zavarba hozta. Gyöngéden fogta meg a leány kezét s megszorította.

– Igazán dolgom van. El kell mennem, de te szép vagy, jó vagy.

Aztán elment. Gondolkozva lépett ki. Megtörölte a homlokát, s az ajkába harapott.

– Bolondság, – gondolta, – ostobaság, de a leány átkozottul szép és az együgyűségig ártatlan. Az ember belekábúl, s azt se tudja mit csináljon.

Keskeny bajuszát pödörgette, s pálcájával csapkodta a levegőt.

– Hopp – vakkant fel – fogjam-e? ereszem-e? Megszámllalom a gombjaimat, határozzanak azok.

Arcza felderült. Nevetve olvasta kabátja gombjait.

– Páros, – mondta, s kilépett a kapun – foglak Ágnes.

Tíz lépést azonban alig tett az utcán, és visszafordult. Merengve nézte meg a házat. Aztán könnyen felsóhajtott, tágra nyitotta szemeit, s ujjait végigtaszította a haja között.

– Az ördög vigye el – morogta – az egész komédiát. Megérem, hogy szerelmes leszek... No, az lenne még szép.

* * *

– Beteg a kisasszony? – kérdezte gúnyolódva az udvarban egy szabóné Ágnest, – hogy az orvost hívatta? – és kaczagott. Azután hátrament az özvegy péknéhez, a ki kutyáival és macskáival lakott két szobában, és nagy tenyércsapdosások között adta elé a „sunyi varróleánynak” az esetét, ki „úrfit fogott magának.” A pékné is csapdosta a kezét, s rázták a fejüket, s a mai pogányvilág romlottsága felett sokat sóhajtoztak.

A nap eltelt. Az udvaron jöttek-mentek, kaczagtak, vesződtek, mint rendesen. Rebit megkereste néhány kereskedő legény az akácza alatt. Nagyon ki voltak pomádézva, simított nadrágban, újdonság kabátban ékeskedtek; jó ízűeket nevettek és gyakorolták magukat a sánta, kis tündérujjú leányzóval az udvarlásban. Az emeleten ütöttek-verték egy zongorát egész délután, s a pékné intette folyton kutyácskáit, hogy ne jajgassanak a zene hangjaira. A lépcső mellett, a kis szoba ajtaját nem nyitották ki egész nap. Bandi doktor nem jött haza. Este sem.

Aztán felgyújtották a kapuközben a lámpát, a csillagok feljöttek, s a hold is. Elpihent minden. A csendességben hallatszott a madár csattogása, a melyik kalitkába zárva epekedett berkek homályán bolygó hűtlen társa után.

Ágnes nyitott ablak mellett nézte az éjt. Már nagyon késő volt, mikor az utca-kaput valaki megnyitotta. Hangosan beszéltek.

– Zsivány vagy, öreg, – mondta egy hang.

– Csókolom az új angyalt, – kiáltotta a másik.

A kaput becsapták. Ágnes érezte, hogy ő jött be. Lélekzeni sem mert. A lépcső mellett levő szoba ajtója megnyílt és bezáródott. Az ablakon át kiragyogó gyertyavilág néhány perczig tánczolt a szemben fekvő falon.

Aztán sötét lett.

– Hová visz? – kérdezte Ágnes másnap este.

– Tudom is én? Mellettem vagy s bolyongunk. Nem szereted-e?

Kézen fogózva mentek, s himbálták karjaikat, mint a gyermekek.

– Mikor kicsi voltam, szöktem meg így hazulról, tudja. Oh, nagyon bátor leányka voltam. Közel laktunk a Maroshoz. A part mellett van egy fűzes s abban öreg, csúf bogos fák. Az egyik az én házam volt. A bubáimat tartottam benne, mert apám megvert, ha otthon játszani látott. Más félt volna este ott járni. Engem ismert ott még a madár is. Kirakosgattam az ágakra a rongyokat, és kisasszonyosdit játszottam. Mikor haza mentem, nem szóltam, akárhogy bántottak, mert elrontották volna a házamat. Nem jön arra? Hiszen mindegy magának.

– Mindegy, édes...

A Maros ott futott a lábuk mellett. Holdfény tánczolt zakatoló fodraival. Egy kissé titokszerű volt az est, hasonló egy nyilatlan rózsabimbó félig takart kelyhéhez. A falombok közt világosság derengett át, s az aljban homály borongott.

– Elese, édes, ha sietsz. Átkarolom a derekadat.

– Nem, nem. Nem sietek.

Aztán eleresztette egyszerre a Bandi kezét, s bekanyarodott egy ösvényen. Ott volt a berek. A fűza ágai felé hajoltak, s megérintették arczát. Feddőleg szól hozzájuk:

– Hizelegtek ti is?

Békateknyők ragyogtak a porondon, s a bokrok között megcsippent az éji nyugalmából felzavart veréb. Ágnes futott előre. Aztán leverten állott meg.

– Jőjjön nézze, itt volt az én fám. Elpusztult. Ki bánthatta, mikor nem állott útjában senkinek.

– A sorsa érte el. Minket is elér valamikor. Gyöngén ölelte át a leányt. Hiszesz-e a sorsban, mely úr felettünk? Hiszesz-e örömet s fájdalmat osztogató hatalmában? Hiszed-e, hogy ő vezetett engem a te útadba?

– A sors? Nem. Az anyám. Ne, ne rontsa meg az én álmomat. Hiszem, hogy ő vezette. Mert nekem nincs senkim, csak ő. Hányszor segített rajtam, mikor egyedül maradtam és kértem: ha tudná. Ő volt, ő.

És önfeledten hajolt Bandira.

Az anyjára gondolt, ki onnan felülről is ügyel reá.

Bandi magához szorította.

A leány felnézett rá. Ismét azt az égető ragyogást látta szemében, a mitől megrémült egyszer. Ki akart bontakozni.

– Nem bocsátlak, édes, maradj itt.

– Nem, nem. Most nem vagyok olyan bátor, mint kicsi koromban, – és hátrált pár lépéssel.

– Nem szeretek itt lenni. Ez a csendesség ijeszt, vagy mi? nem tudom, csakhogy félni kezdek. Látja, mit tett velem? Mert én nem voltam ilyen. Most sokat beszélek és gyenge vagyok. Mióta magának engedelmeskedem, nem fogadok szót magamnak. Kérem, kérem, menjünk innen.

S nem várva választ, szétjáratta a tekintetét még egyszer a berek homályán s visszaindult.

Bandi setéten nézett utána. A fellegvár ormáról a messzeszóló trombita hirdette a kilencz órát s a sétatér fekete vadgesztenye fái közül emberszó zsongása jutott el hozzájuk. Ágnes fellélekzett. Valahogy, valamiért, de jobban érezte magát a zajban.

Szótlánul haladtak végig a Marosparton. Nem találkoztak senkivel. Az utcákon égtek a lámpák s a járó-kelők közül néhány fiatal ember fejbiczczentéssel köszönt Bandinak. Igen gyanakvólag és kíváncsian nézték Ágneset. – A nagy góth templom mellett befordultak a kis utczába, a hol laktak. Bandi tompán szólt a leányhoz:

- Valami nagy dolgot mondok.
- Úgy-e nem rosszat?
- Nem; neked nem az. Egyedül én szenvedek miatta. Akarod hallani?
- Szened?

A kapu még nyitva volt. Beléptek.

- Szeretném, ha az én szobámba jőnél. Nálad nem beszélhetek.
- Szened? – nem hallott egyebet. – Elmondja úgy-e? Jöjjön.

S megfogta a kezét s a kicsi padhoz vezette az akác alatt, a hol Rebi szokott ülni. Az udvar néma volt egészen.

- Szened, miért?
- Várj csak Ágnes, – a leányhoz hajolt egészen s átkarolta. – Bánkódnál utánam, ha nem látnál?
- Meghálnék.

A Bandi ajakán egy gyenge mosoly szaladt át. Odaszóritotta magához a gyermeket s folytatta:

- Elutazom holnap.
- Panaszosan nyögött fel Ágnes. Ijedtség s kétségbeesés ült kerekre nyitott szép szemén.
- Elutazik?
- Meg kell lenni, de visszajövök.
- Elalélt volna, ha nem ragaszkodik abba a szóba „visszajövök.”
- Mikor?

– Nem szeretsz úgy engem, Ágnes, mint én téged. Nem vagy képes arra. Nincs bizalmad hozzám s én nem tudom mi van bennem, a mi visszataszít. Kivágnatnám. Nem tehetsz róla. A szerelem úgy lesz, mint a harmat. Ki küldi, nem tudja azt senki. Megszeretsz tán, ha megismeresz, csak ne legyen késő. Ne szakíts félbe, édes... Megszeretsz tán, ha az enyém leszel egészen. Édes! akarsz-e az enyém lenni? Az enyém egészen. Akarsz-e csendes otthonnal birni, melynek te légy a királynéja. Asszony lenni; az én feleségem. Az én édes, kicsi feleségem.

Ágnes majd megfult. Az öröme éppen olyan kínos volt, mintha szenvedett volna. Azt hitte, elalél és vergődött az ébrenlét és kábultság között. Nem tudott ülni. Felugrott és beszaladt a szobába.

Sírnia kellett. Hozzátámaszkodott a falhoz és zokogott.

Bandi bosszúsán kelt fel. Az ajakát összeharapta s azt mondta:

- Ismét kisiklik... a kigyó!

Azt hitte, hogy a sötét ablak őt nézi, őt gúnyolja; őt a falak, a fa, meg a homályosan világító lámpa. Szeretett volna valamit összetörni.

Akkor hirtelen kihajlott Ágnes az ablakon és kérdezte:

- Elutazol? – Nem is várt a feleletre, hanem utána tette: – Szeretek. – Aztán eltűnt, mint egy tündér.

* * *

Ráborult az ágyra és sírt, nevetett. Rebi ráhajolt.

– Hallgatsz rám?

A leány meg sem mozdult.

– Hallgass, – folytatta ingerülten. – Hazudott Bandi. Egy szó sem igaz abból, a mit most sugdosott. Csak játszott veled, hogy megcsaljjon.

Ágnes felemelkedett. Szemei ragyogtak a sötétben. Szárazan felelt:

– Te hazudsz.

– Bolond s rossz vérű vagy s lépre mentél, mint egy éhes madár. Itt várlak ma este, itt ébren, félve. Mit törődöl te már velem? Elkóborolsz az isten tudja hol, isten tudja miért... Mind ilyenek vagytok!

– Hitványság, hogy így mersz beszélni.

– Hitványság, a mit tettél, – felelte kicsattanva, aztán mást gondolt s engesztelő hangon folytatta: – Csak megcsalt egy hitvány ember. Tudod, hová utazik? A mátkájához. A mit most sugdosott, hazudta. Mátkája van. Rendezi is már a szállást a piacszoron. Ide csak érted jött, hogy felvegyen, mint egy útszélén talált virágot, s aztán eldobjon. Tudom is, hogy ki a mátkája, s tudom mikor esküsznek. Ne félj, elfelejt már holnap. Nem te vagy az első.

Vontatott, ércztelen hangon kérdezte Ágnes.

– Ki mondta?

– Mindegy, akárki. Mindenki tudja, de én csak ma délután hallottam. Tudod, az a fiatal ember mondta, a ki tőlem megveszi a virágokat. Sajnálát téged s azt mondta: mégis csak szerencsés kópé az a doktor. Ha veled találkozónék, azt mondta, megmondaná, hogy gazdag gyerek a doktor, s legalább mert gazdag... legalább te... húznád meg jól... Ocsmányság... Így beszélnek rólad...

Ágnes összeszorította ajkát és meg se szisszent.

* * *

De hát mit akarhatott vele? Mit vétett ő neki? Ha útjába tévedt, miért nem tért ki? Miért várta? Miért kereste?

Tenyérébe szorította a homlokát és leguggolt ágyában. Nehezen, szakgatottan lélezett, de könny nem fakadt a szemében. Pedig úgy érezte, mintha minden kérdés, a mi agyába tolul, egyet feszítene a koponyáján.

Miért jött utána, miért csalta, hizelgő szóval miért bolondította? Kezének szorítását a kezén, karjainak ölelését a derekán még érzi. Lehellelte még itt van az arczán, sugdosó szava az emlékezetében. Hiszen nem álom mindez. Hitegetésére, ígéreteire, kérdéseire: „Akarsz-e az én édes kis feleségem lenni” tanu az isten.

Ha hazudott, miért hazudott?

Ha! De hátha nem hazudott?

Kimondhatatlanul megkönnyebbült erre a gondolatra. Felkelt és járkálni kezdett. Hátha csak irigylik őt tőle. És tán Rebi irigyli? Úgy lesz bizonyosan. Érezte, hogy megfeszülnek az idegei s átjárja a düh minden ízét. Megragadta a Rebi karját és megszorította.

– Úgy-e hazudtál?

– Ne kínozz, ne szoríts!

– Hazudtál?

Oh, milyen boldog lett volna, ha azt mondja „Hazudtam.”

– Ha tudnád, milyen igazán sajnállak s hogy utálok azt... azt a gazembert. Megfojtanám, ha lehetne. Várj. Holnap elmegy, meglásd s csak vasárnap jön haza. Akkor kiviszi a barátjait a mátkájához s hétfőn esküszik. Várj. De én *azért* csak úgy szeretlek, mint eddig, mintha semmit se tettél volna. Nem hagyalak el soha. Elélünk mi ketten s sírunk. Aztán meglátod, jó az isten.

– *Azért?* De hát miért? Mit tett ő?

Kábultság fogta el. Ujra kezdte a kérdéseket és eszébe jutott minden. Az éneklő madár, a rózsza, a berek, melynek fűzfáját utólérte a sorsa és az a tekintet, az az égető tekintet. Miért ijedt meg tőle? Ha jó volt, ha igaz volt, ha nem hazudott, ha szerette, hát miért támasztott ijesztő sejtelmeket a tekintete?

Hát kinek vétett Ágnes, hát kit bántott? miért érte el őt is sorsa? Eszébe jutott az anyja és sírni kezdett. Leborult az ágyára. A hajnal is úgy találta, gyötrődésben, könnyben. Hallotta mikor az ő ajtaja kinyílt. Kocsit hoztak s a szabóné hangosan kívánt szerencsét és örömet a doktor úrnak. A kocsis becsapta maga után a kapuajtót, mikor a táskát kivitte. Az a csattanás benyilalott az Ágnes szívébe, úgy mintha egy sírbolt ajtaját zárnák reá.

* * *

Dél felé a szabóné meglátta Ágnest az ablakon át. Nem is köszöntötte, hanem vigasztalni kezdte mindjárt.

– Oh, nem első maga, szívem, kit a férfiak megcsalnak. Mind olyanok azok, fel se vegye. A magáé igazán úr és csinos kölyök. Az ember, tudja kedves, ha fiatal volna, nem tudom mit csinálna érte. Azért bizony kár, hogy kiveresítse a szemét, lelkem.

Délután az a kereskedő legény volt náluk, a ki Rebitől a virágokat szokta megvenni. Más-kor mindig igen kecses udvariaskodással szokott finomkodni Ágnes körül. Mosolyogni szokott és lelkes bókot pazarolt a „varróleányok gyöngyére.” Most csak úgy fél szemmel nézett a szeglet felé, hol Ágnes ült megvonulva. Végezte a dolgát s kiegyenesített derékka, megszegett nyakkal köszönt, leereszkedéssel búcsúzva.

– Kegyeibe ajánlom magamat.

– Oh, meghalok, Rebi, – sirt fel.

– Ne is ügyeld, kedves. Számba se vedd a sok lelketlent.

Órákig ült egy helyben s nézett maga elé. Úgy elfoglalták a gondolatai, hogy sokszor visszásan felelt a Rebi kérdéseire. Tépelődésében néha egy-egy hangos, heves vagy panaszos szót ejtett ki és a kezével kísért a gondolatait.

Éjjel felzokogott sokszor s úgy meglepte a fájdalom, hogy majd megfult. Az izgalom, a kétségbeesés megsápasztotta az arcát, szemeinek tüze elbágyadt s az ajka ellágyult. Olykor egy-egy rózsaszínű folt ült ki a képére.

Sohase volt szebb.

A mint a napok multak, mind nyugodtabb lett, sőt az apróbb sértésekre se ügyelt sokat.

Mert bántották. A ki tehetne, legalább egy mosolylyal, egy szánó tekintettel tudtára igyekezett adni, hogy tudja a bánatának okát. Oh, bizonyosan mindenki tudja azt. Rossznak tartja őt mindenki, könnyelműnek, gyalázatosnak.

Számba se látszott venni. Tán el is vesztette azt az érzékét, a melyiket ember-szó fulánkja, tekintet éle megérhetne. Nem fásultság vett erőt rajta, hanem mintha daczolni akarna biráival, elitélőivel, szemébe nézett mindenkinek és el se pirult.

– Sunyi, az is volt, azt megmondtam én – sápította a pékné és ölelgette a kutyáit. – Kíllátam én már rég belőle s tudtam, hogy rossz vége lesz. De – tette hozzá és összecsapdosta tenyerét – ilyen fiatalon, ilyen romlottság, Krisztusom, Krisztusom! Mi lesz a világból.

Az éjjelei mind szörnyű hosszúk voltak, de a vasárnapra virradó, mintha örökké akart volna tartani. A hold uszkált, a csillagok fénylettek, mérhetetlen idő telt el. Felkelt Ágnes, megjárta az udvart. Kis ökleivel rátámaszkodott az akácza alatt álló asztalkára s nézte sokáig. Aztán leült a padra s egy könyv hullott a szeméből. Megrázkódott s felugrott, mintha rosszat tett volna.

Mikor végre hajnallott, kiosont a kapun. *Azóta* nem járt az utcán. Néhány paraszt lézengett, a kik a piacra hoztak eladnivalót, meg a pékboltból jött ki nagy kosárral egy gyerek. Messziről rekedtes énekszó hallatszott, a mivel valami korhely társaság könnyített a maga vigságának a terhén. Ágnes megvonult egy kapuközben, nehogy meglássa valaki.

Aztán szekerek jöttek s élénkület kezdett a piac. A boltokat kinyitották s némelyikbe szállingózni kezdtek a vevők. Egy álmos öreg ember támasztotta a korbácsnyeleket meg a seprüket az ajtóhoz az egyiknél, s láthatólag boszús volt, hogy vásárlók háborgatják ebben a munkájában.

Két parasztot, a kikkel Ágnes egyszerre ment be, össze is szidott, a miért alkudoztak. Ágnes hát hamar végzett és szaporán ment ki. Egészen fellélegzett, mikor odáig ért, ahol lakott.

A szabóné az udvaron volt s végigméregette a leányt.

– Sétálni volt kedves, – kérdezte, – ilyen jókor? Jól teszi, ha nem búsul! – Aztán olyan végig boszantó csúfolódással tette hozzá: – Hol volt kedves? – hogy Ágnes szerette volna szétszakgatni érte.

De elfordult és bement a szobába. Köszönt Rebinek, megcsókolta s kérve súgta:

– Ne haragudj rám, lelkem – és megtelt a szeme könnyel. Kitorölte.

Aztán szokatlan gonddal kezdett öltözni. Egy kék karton ruhát vett fel, melyről azt mondta ő, hogy gyönyörű. Minden fodrát megigazította s a csipkéket nagy gonddal rendezte el a nyakán, mellén. Hajával elbabrált sokáig s aggódva nézegette kissé piros szemhéjait s arcszínének haloványságát a tükörben.

Leült az ablakhoz és várt. Egészen nyugodtnak látszott, csak a szemében volt valami tűz, a mi lelkének izgatottságáról beszélt.

Egyszer kérdezte Rebitől:

– Mikor jön meg?

– Csak nem akarod látni?

Elfordult. Minden kocsirobogásra felemelte a fejét s várta az ő hangját.

* * *

Nem kocsin jött pedig, hanem délfelé elsétált gyalog. Megismerte a lépteit, a mint a kapuján végigjött.

– Nem ide szállott, – gondolta. Kissé reszketett.

Elment az ablak alatt. Ágnes kihajlott, elpirult és mosolygott.

– Csakhogy megjött, hogy vártam.

– Egyedül vagy?

Ágnes félig a szoba felé fordulva felelte:

– Rebi magunkra hagy. Úgy-e?

Bandi belépett. Rebi elfordult és kiment.

– Beteszem az ablakot – sügta titkolózva a leány. – Nem akarom, hogy lássanak. Várjon.

Betette és azzal Bandihoz szaladt és átölelte a nyakát. Hízelegve szólt hozzá:

– Azt hittem, megcsaltál és nem is jössz vissza. Hogy tudtál ilyen sokáig elhagyni? Hol voltál, adj számot. Ne, ne. Tudom hogy szeretsz – úgy-e szeretsz? és vágytál vissza.

Ott csüngött Bandin s lázas gyorsasággal beszélt. Engedte, hogy átöleljék a derekát és odasímult a melléhez, mint titkos erőtől fölvert mély víz a parthoz. Csak suttogott mintha titkolóznék.

– Ülj ide, ide mellém. Hogy epedtem utánad, hogy szeretlek. Reád gondoltam mindig.

– Én is, Ágnes, minden perczen.

– Nem voltál hűtlen? Egy cseppet se?

Bandi átfogta a gyermek fejét, szemébe nézett és visszasügte.

– Édes kis feleségem.

Ágnes feljajdult, mintha megütötték volna, de mosolygott ismét és még jobban rá hajlott.

– Nem a feleséged, – rebegete, – az nem leszek. Nem, nem. Nem is akarok. Szeretnél-e úgy is, ha nem lehetnék?

Bandi meglepetve nézte.

– Miért Ágnes?

– Búsulnál-e? Fájna-e szíved utánam?

Alig hallatszott, mit beszél. Egészen tompa volt a hangja. Szüneteket tartott, feleletre várva.

– Mátkás vagyok már rég. Kis koromtól fogva s másé leszek. Úgy kell. Másé! De nem szerettem soha senkit rajtad kívül, az isten tudja. S ha te nem szeretnél, meghalnék. Szeretsz-e ezért, akarsz-e így?

Bandinak kigyult a szeme s arczán megelevenedtek az izmok.

A meglepetés halk hangja szaladt ki ajkán s hévvel ismételte többször.

– Szeretlek, szeretlek.

– És nem sajnálok egy cseppet sem, hogy nem leszek mindig a tied?

– Hiszen azért, – de mást gondolt s újból ismételte; – szeretlek, szeretlek.

Egy perczig természetellenesnek találta ezt a tartózkodás nélkül való odaadást. Szembe nézte Ágnest, s meglepte a tekintete. Őrült vágyat olvasott belőle egy szó vagy egy csók után. Egészen arczáig hajolt és odatapasztotta ajkát a leány égő ajakához.

Ágnes eltaszította. Ruhájának gombjaiba kapott s nyögte:

– Megfulladok, – látszott, hogy kínnal küzd.

Bandi feléje ment. Karjait elébe tartotta s hangosan kiáltotta:

– Ne, ne...

Aztán megszorította halántékát s mintha felébredt volna, súgta:

– Most ne, majd később. Estefelé, mikor szürkül. Várom. Majd bemegyünk magához. Látni akarom, hallani akarom, szeretni akarom, a míg élek...

Lerogyott a székre.

– Távozzék, – kérte, – most távozzék. Akarom, hogy elhagyjon.

– És nem csalsz meg? Látlak este?

– Én? Azt hiszi? Siessen, úgy akarom.

A legnagyobb izgatottsággal űzte; kezét sem nyújtotta oda s mikor kiment, zokogásba tört ki. Eszébe jutott Rebi. Kezeit égő arcához szorította és feltörölte könnyeit.

A sánta kis leány lábacskaínak kopogása hallatszott az ajtó előtt. Ágnes felszökött helyéből és az ágyhoz ment. A fal felé fordult és zavartan babrált.

* * *

Rebi belépett és elfordult. Az ablakhoz biczegett, felnyitotta és kikönyökölt. Akármit csinálhat tőle „az a leány.” Most már nem szerette őt; haragudott rá. Hallotta, hogy mozog, hogy tesz-vesz. Bánja is ő, akár mit csinál. Mindazáltal meggyült a szemében a könny.

Halkan szólították, megfordult. Ágnes az ágyon feküdt és panaszos hangon beszélt.

– Milyen boldogok voltunk ketten, édes. Te azt mondtad, hogy igen csendes vagyok és mintha búsulnék örökké. Miért hallgatok mindig? azt kérdezted. Vak vagyok, mert nem akarok látni, pedig ez a világ is elég szép. Hanem a tied az szebb volt. Tudod, az a bogos cserefalevél meg a bogárka a mellünkön. És a tündérpalota, és a lovag, a ki kérdi: „Miért aludtál olyan sokáig édes feleségem?” Te Rebi édes, én *felébredek*, fel fogok most ébredni, meglátod, és látni fogom tündér anyámat és a lovagot, tudod.

– Miket beszélsz?

– Kérlek. Látod, én most rest vagyok, de én is ápoltalak, mikor beteg voltál. Úgy szeretted, ha „leányomnak” hivtalak. Ápolj te is most. Kérlek. Ott van az én fiókom, húzd ki s add ide, édes leányom; látni akarom.

– Milyen vagy most és olyan nehéz fojtó itt melletted a lég.

– Oh, dehogy. Látod ebben a fiókban minden az anyámé volt. Ez az ő könyve volt, s együtt olvastuk. Csókolj meg te is. Ez a szalag, meg ez a kis kulcs. A szekrényt eladtuk, mert éhezünk, de a kulcs nekünk maradt. Ez az olvasója, s ez a zsebkendője. Ott van abban a tárczában egy tincs ősz haja. Pedig nem volt öreg, hanem sokat szenvedett. Édes, édes anyám.

Kezébe vette; megcsókolta, és sírt. Aztán gyengén átölelte a Rebi nyakát, és odahúzta szomorú kis fejét a magáé mellé.

– Úgy-e, te nem haragszol rám? És nem fogsz haragudni soha. Igérd meg, édes. Sűgok valamit neked. Én nem vétkeztem. Most el kell ezt hinned. Majd te ezt megérted egyszer. De igazán, igazán én jó vagyok, tiszta vagyok most is. Csókolj meg, s aztán hagyj itt. Nem bántottalak soha sem, hát mért ne szeretnél te engem örökké? Úgy-e szeretni fogsz?

Megcsókolta arcát, szemét, haját, aztán megfogta a kezét, és homlokáig vitte.

– Úgy-e forró? Add ide, a mi édes anyámé volt. Tedd mellém, aztán hagyj itt. Szeretném, ha kinn ülnél az udvaron, mert pihenni akarok, egyedül akarok maradni.

És befordult a fal felé, és elhallgatott. Néha összerázkódott, belékapaszkodott az ágy fájába, de egy hang, egy sóhajtás se hagyta el az ajkát. Egyszer idegenül, szinte rémülve nézett szét.

– Hátha nem jön el? – rebegette és feljajdult.

Szürkült. Mind nyughatatlanabb lett. Hánykódott, s arcza hol kigyult, hol halálosan elsápadt. Felkelt, de alig birt járni. Egyszerre felkiáltott.

Ő jött be a kapun.

* * *

Megsímogatta fejét s az ajtó felé indult. Meg kellett hogy fogódzék minden bútordarabban. Rátette a kezét a kilincsre és kilépett.

Bandit szemben találta. Rádőlt a karjára és intett.

A lépcső melletti kis szobára mutatott.

A kulcs fordult s beléptek a Bandi szobájába.

– Végre itt vagy – lihegte Bandi.

Ágnes azt sugta:

– Vedd le a kulcsot. – A falhoz dőlt, míg Bandi sietve zárta be belülről az ajtót. – Add ide nekem a kulcsot. Úgy-e, jó erős a vasrostély az ablakon? Nem jöhet be senki? –

– Nem jöhet, édes. –

Kebelébe rejtette a kulcsot és szénézett. Bandi karjait terjesztette felé. A leány lehullott egy székre, s hangosan mondta:

– Megmérgeztem magamat...

Bandi egy ugrással mellette volt.

– Meg akarok halni itt előtted, hogy *láss* és el *ne felejts*.

– Ne tréfálj, Ágnes, ne bolondíts meg. Ha megtévedtél, segíték rajtad, meggyógyítalak, de nem igaz úgy-e – nem igaz? –

– Nem akarok meggyógyulni. Szenvedni akarok, hogy te láss, és ki ne szakadjon a képem az emlékezetedből, a míg lélekzeni tudsz. Feleségednek hívtál, vágytál reám: hát tied vagyok, itt vagyok.

– Ágnes, édesem, édes lelkem. Rettentő játékot játszol. Ez örületes beszéd. Szép vagy, gyönyörűség, a mi reád vár. Hát nem szeretsz már, nem akarsz boldog lenni?

– Most is hazudsz, még most is! Milyen hitvány vagy! A jegygyűrű az ujjadon, s a mátkád vár, és most is csalsz engem? Mit vétettem neked? Miért kínoztál, miért ámítottál? –

– Add ide a kulcsot. –

– Ne érints. –

– Add ide, erőszakkal is elveszem. Add ide kérlek. Orvosságot hozok, meggyógyulsz, s boldogok leszünk. Örökké szeretlek, soha el nem hagylak.

– Soha el nem *felejtsz*. Azt akarom. Kísérlek a szememmel, a merre bújsz.

Bandi megfogta a leány vállát és megrázta.

– Ide kell adnod. Segítségért kiáltok. –

Őrülten kapkodott mindenfelé, s csapdosta ökleivel az ajtót. Felszakította az ablakot s kiáltotta:

– Törjétek be az ajtót, segítsetek.

– Hiába kiáltasz. Ide csalogattál, itt vagyok. Nem akarok meggyógyulni, nem azért jöttem.

Nézz meg jól, no, nézz, nézz, nézz...

És arra fordította a fejét, a hova Bandi húzódott. Iszonyú fájdalom kínozza, de szemét nem vette le a férfiről, ki a fal mellett a szögletben eszmélet nélkül lomhán hullott le a földre és ott összeesett...

Szomszédaim

I.

PATAKIÉK ÉS A NÉNI

Édes!

Az én városom a világhoz mérve csak egy csepp. Benne legkisebb az én utcám s az utczában az én fészke.

A fészke csak zsindeles és meszelt, hanem az árendásé cserepes és festett. De én nem irigylem, mert annak nincs kertje, az enyémmek pedig van. Árnyékos és virágos kert és sok, sok madár fészkel a bokrai között. Pedig a Maros berke is közel van s mégse költöznek oda a madarak. Szeretnek engem.

Az árendás persze nem lakik az én kicsi utcámban. Ő nagyon gazdag és igen pompás felesége van, a kit a piac illet meg. Drágaköveket és sok piros selymet visel s örökösen keztyűt hord a kezén. Nézik is sokan a drágaságait s bizonyosan tud az egész világ arról, hogy ő milyen gazdag. Akármerre menne, még a tulsó felén a földnek is kilátnák belőle, hogy ő az első aszszony nálunk. Én is hiszem, hogy hozzá hasonló árendásné nincs több.

De hát én nem róla akarok beszélni, hanem a házának a lakóiról, az öreg néniről és a gyermekekről, meg Patakiról.

Ez a Pataki valamiféle mesterember, hanem bizony én nem tudom, hogy miféle, mert igazán mindenhez jól ért. Legtöbbit halászik, de talán tán mégis leginkább suszter, a mely mesterségben olyan bódító jártassággal bír, hogy rá tudna a megrendelőjének a lábára disputálni egy akármeckora halászbarkát, ha elkezdené magyarázni, hogy az a lábfedő mért bő itt, mért kell hogy nagy legyen ott és tág mindenütt.

Ezenkívül ért a vasak csiszolásához, a kertészethez, a madarászathoz és engem örökké zavarba ejt a kritikáival; akármit csinálok, azt ő mind jobban tudja.

Csak egy flanel réklit vesz fel, keresztbe fonja mellén a karjait, sétál le s fel az ember előtt s egész délután át diskurál, de annyi bölcsességgel bizony, hogy abból egy könyv is kitelnék.

Fiatalos arcza van, de a haja félszürke. Friss, mint egy suhancz és hajlékony, mint egy gyík. Éppen olyan élénk a szeme is mint a gyíknak, csakhogy kék. Ritkán lehet látni, mert nem szeret szembe nézni.

Felesége volt, hanem hitvány volt.

– Elhagyta, könyörgöm, a posztját – azt mondja Pataki, a mi azt jelenti, hogy meghalt. Mindig nagyon képletesen és virágosan szokott beszélni Pataki. Akkor hagyta pedig el a posztot, mikor Pataki Szamosujvártt volt „az intézetben.” Ezüst piczulákat csinált önből s minthogy rosszul csinálta, becsukták. Pedig szentül hiszem, hogy csak az irigyei fogták rá, hogy rosszak voltak. A milyen ügyes ember, aranyokat is tudna csinálni, ha akarna.

A felesége hát elhagyta egy kis nyomoruság miatt, s két gyermek meg az anyó fogadta Patakit, mikor hazatért.

– De hát mit tegyen, könyörgöm, az ember – beszélte – hisz vérbéli vérek a porontyok, kiket még a pelikán is köteles volna felnevelni, ha övéi volnának. Nem dobhatók el, könyörgöm, mint macskakölykök, bármily szigorú a világbani élés a porció és egyéb csapások miatt.

Az öreg asszony pedig bárha kétszeresen juttatja az embernek eszébe a porciót, nem dobható el, mert egyszer „valaki” a háznál, a kire gyerekeket bizni lehet, másszor túlságos vénsége mellett is szerez valamit a házhoz.

Egy idegen városban élő lakatos fia négy pengő forint tartáspénzt fizet érte.

– Négy pengő – mondja Pataki és vékony orrának czimpáit megvetőleg nyitogatja ki, – egy kutya élelmezése által is felemésztetik, azonban könyörgöm, némely embernek szíve van, másnak nincsen. Illető lakatos vérbeli vére a vénségnek – fia lévén, – nem kompareal még se többel anyjának fentartásához, bárha törvénnyel fenyegettem is. Én nekem, könyörgöm csupán anyósom a vénség – s tetszik tudni az anyósok! – de szívem van, szívem.

Szíve! Hanem azért mikor halat fog, azt megsüti magának s a gyermekeket kiküldi a vénséggel az utcára járkálni.

Az utcán az ő felükre délután süt a nap, azért az én házam árnyékába ülnek le a gerendára. A gyerekek összehordanak mindenféle köveket, porcellán darabokat és papirosokat, a vénség pedig gunyaszt mint egy szürke gém. A papirost átkötik spárgával s az a buba: a kavicsok pénzek. Mintha nagy gyermekek volnának, sokszor elfelejtik a bubát, szétszórják a pénzüket és sikoltoznak. Arra a libák a tóban gágognak, a madarak a kertben felrebbenek és a kutya, a kuvasz, ugatni kezd. Olyankor én megharagszom szörnyen és kinyitom a kaput.

A kapu csengettyűjére ijedten huzódnak meg az apróságok, a kik nagy regulához vannak szokva és igen félénkek. A vénség felnéz; ha megismer, hát végigfut a mosoly száradt orcáján, mint a téli tájon a napsugár, s azt mondja mentegetőzve:

– Csak a gyermekek, instálom.

– Nem baj, néni, – s úgy elfeledem, hogy haragudtam, hogy hívom, jöjjenek a kertbe.

Szabódik, aztán megköszöni s félénken belép. A kisebbik gyerek fogja a kötényét, a nagyobbik előtte tipeg.

– De a kert végébe szeretnék menni, instálom, – mondja – az nekem igen kedves hely. – Arra végigbandukol a görbe úton, a gyermekek utána s a hátulsó kis kapun kikérezdik.

Ott foly a Maros. A korlát mellett bodzafa van szederindával befutva, annak az árnyékába ül és gunyaszt tovább. Túl a Maroson a Bese erdő zöldel. A hegy tetején a nagy sík, az oldalon a bükkök. Arra fordítja gyenge, veres karikával gyűrűzött semeit. A Maros szalad, szalad s mintha lihegne a nagy futástól – úgy morog. A marton a bükkök tetején zummognak a legyek és libegnek a napfényben.

A vénség nézi, nézi a Bese tetejét, aztán a legyeket, aztán a vízfodrokat és bólintgat.

– De nem alszom én, instálom, – mondja – csak rosszak a semeim.

– Rég romlottak meg, néni?

– Ki is tudná, instálom, hogy mikor!

– S aztán miért?

– Hát sokat sirtam.

– Bánata volt, néni?

– Az ember nem lehet, instálom örökké víg.

A hangja meglágyul, s én nem merem tovább kérdezni.

– De istenem, *örökké* ha nem is, hát volt valamikor igazán víg a vénség?

– Volt bizony, könyörgöm – feleli Pataki, ha kérdem; – törvényes hitestársának oldala mellett, kinek képét még mostan is szívében viseli. Mert könyörgöm, gyenge a fehérnép, bárha az ember ebben a világban, mikor a porció és egyéb csapások által sujtoltatik, nem kellene hogy gyenge legyen.

S Pataki tart nekem egy praktikus elvekkel tele szónoklatot.

Ő maga is hordozná, úgymond, a gyenge nőnek, ki elhagyta a posztját, – képét a szívében, de sulyos az élet s az embernek oda se kell nézni a tegnapi napra, hanem állandóan lesni kell a holnapot.

Persze igen értelmesen beszél Pataki és sokáig. Van ideje hozzá. Csak gazdag embernek való luxus arra gondolni, a mi volt. Attól kell félni a mi következik.

Ami volt az: por. Nem Pataki van hívatva arra, hogy feltámassza.

Pataki csak arra van hívatva, hogy egy-egy kicsit dolgozzék és sokat tekeregjen, meg arra, hogy regulára tanítsa a népet.

A kisebbiket Annának hívják, azt kivált regulázza. Szöszke, kicsi szemű, kicsi szájú gyerek, s a posztját hűtlenül elhagyott nőhöz hasonlít.

– Éppen olyan csavaros, semmikedésekkel telt lény – mondja Pataki, – mint porrá vált hitvesem. Fortélyos módokon töri kis agyát az ételekbeni dúskálkodás után, telhetetlen lévén. Többször koppantom meg agyát, mi észbeli tehetségének felfrissítésére jótékonyan hathat.

Tán sokszor is koppantja, de én ezt nem állítom határozottan. Mert Pataki bizonyosan e dologhoz is jobban ért más lényeknél. Sőt theoriai képzettsége igazán dús. Ha csizmát varr, akkor is milyen csudálatosakat tud elmondani arról, hogy neki micsoda reformideái vannak e művészetre nézve. Én nem is tudom, de tán e bőrdarab kiismerésén, idomíthatóságának mértékein alapul a theoriája.

Csakhogy ritkán varr. Mindenből keveset szeret dolgozni. A változatosság után rajong s lenézi a sorsabeli embereket, kik kábítóan unalmas egyformaságban élnek napjaikat. Ha egyebet egyáltalában nem tud csinálni, regulázza a népeit. Hallok sokszor, a mint szidja a nénét vénségeért, vakságáért s a mint fenyegetődzik, hogy majd segít ő ezen a nyomorult dolgon.

* * *

Segített is most a tavaszon.

Előre láttam, hogy töri a fejét valamiben. Kemény pomádéval kente gyér gyenge bajuszát és haját, úgy hogy a fésű által vont barázda jól meglátszott rajta. Nagyon nyalkán ment az utcán s rázogatni kezdte járásközben a nyakát meg a derekát, fiatalos módon. Valami barnás keztyűt is láttam a kezén s ezüst óraláncot a mellényén. Többször sétált az utcában egy cifra, nagytalpú, széles dereku leánnyal s ilyenkor urasan gestált a kezével s úgy sifített a czipőjével, hogy visongott belé a porond. Mosolygott is finomul, – de a gyér fogai látszottak s a talpast többször pogány kaczagásra ingerlé.

Most a tavaszon tisztelettel jelentette nekem, hogy a kiváló árendásnének a nevelt leányát hitestársul volt szerencsés megnyerhetni.

– Bárha zsidó hölgy az árendásné, de ritka nő és a leány nem zsidó, a mi különben nem képezne akadályt a mai civilizált korszakban.

Tulajdonképen szakácsné volt az árendásnénél a talpas, hanem Pataki szerette nagy mondasokkal kápráztatni hallgatóit.

Hogy új asszony költözött a házba, az öreg nénire meg a két gyermekre nem volt valami nagy szükség. Azok kiinn csatangoltak az utcán, kivált úgy ebéd idejekor.

Barátságot kötöttem velök.

A nagyobbik leánykát Klárinak hívták. Az nem félt tőlem egy cseppet sem. A kisebbik csak a „nanyó”-tól nem tartott. Klári már akkora volt, hogy felérte a kapum kilincset. Megrázta.

– A nanyó ide kinn van – mondta bizonytalan hangon.

A kapu sarkánál állott a nanyó, s a köntösébe félig beletemetkezve a kicsi Anna.

Más köntös volt a nanyón a régi babos helyett. A talpas adta. Sok fodorral és ránczczal rakott lilaszín köntös. Csak lötyögött a nanyón, mert ő szörnyen aszott és kicsi volt, a talpashoz fogvást.

Beléptek a kapun és ismét megálltak egy csoportban.

– Odakiváncsoznom a Maros mellé.

– Csak bátran, néni.

A gyermekek hallgatva, lesütött fejjel, tipegtek végig a kerten s a nanyó botorkált a sima úton.

– E tájt laktam instálom, *akkor* – magyarázta egyszer nekem. – De mi már öregek voltunk. Hanem az uram mindig virtusoskodott. Mondtam neki „ne légy gyermek Mihály, mi lesz belőlem, ha elhagysz?” és sirtam. Hanem vele ki birt volna. „Muszáj a becsületért,” azt felelte s elment... elment... Azért vágyom én ide, mert látom a Besét. Arra ment el.

– Dehogyan látja, bácsi – szólott bele Klári, – az ujját se látja.

– A leányom csak akkora volt mint Klári – folytatta remegő hangon, – hanem Mihály itt hagyott minket a becsületért. Hát mi kik vagyunk? Elsőbb az neki? Soha se voltam nála nélkül egy hétig se. Hanem azok bolond idők voltak. Trombitáltak a piaczi kútnál a veres nadrágos katonák s énekelték az utcán, hogy: „elfogyott a regimentje.” „Én is felcsapok” – mondta az uram. – Belekapaszzkodtam a nyakába és sirtam. „Ne, lelkem, ne csapj fel...” „Elbirom én még a kardot, asszony” – azt felelte. – Bejött a házba és bokázott, ugrált, mint egy fiatal legény s megforgatott engem is. Aztán elmentek arra, a Bese felé. A tetőig kísértem.

És sirni kezd a nanyó. Anna odasimul hozzá. Nézi, nézi s prünnög ő is.

– Rég volt az már, néni.

– De hát sok baj volt azóta, instálom... a leányom is odavan s ez mind azért történt, hogy ő elment a becsületért. A becsület? Hát mi?

Klára simogatja a nanyó homlokát s haragosan lökve meg Annát, sottogja:

– Mit sirsz még te is, béka.

Aztán én behuzódom s a nanyó néz hitvány vizes szemével a Bese felé.

A gyermekek mindenféle bolondságokat csinálnak. Összeszedik az almafa virágjának lehullott rózsaszín szirmait s a nanyó fejére dobálják. A kicsi tánczol és sikoltja: „havaz, havaz...” A nagyobbik pedig felfujja sovány arczát és utánozza a szél sivitását. S a fűben ülő összegörnyedt vén asszony ölébe hulló gyenge szíromból, ha megnedvesedik vagy egy, duzzog érte az unoka:

– Mert te örökké is sirdogálsz, nanyó, pedig tudod, hogy apa nem szereti.

Az egész április hónapban csúf esős volt az idő; nem sokszor jártak hozzám. Pataki azt felelte, mikor az okát kérdeztem, hogy: „Agg állapotja miatti gyengeség folytán nagyon hitvány constitúcióban van a vénség, kinek jobban léte iránt azonban én csak legyek nyugodt; mert jól tudja ő, hogy oda van nőve a lelke az ő testéhez. Pedig elég terű bizony – tette hozzá fejrázogatva – ebben a világban, hol a porció és egyéb csapások ugyancsak ránczigálják a polgárságot.”

Május elején csakugyan jobban is lett az öreg asszony.

Egy délután megrázta Klári a kilincset s félénken mondta: „a nanyó ide kinn van.”

Nagyon odavolt a nanyó. Alig látott meg engem, pedig mellette álltam. Kétfelől fogták a kezét a gyerekek.

A míg végigment a kerten, folyvást zsörtölődött.

– Bolondot csináltak belőlem. Hová visztek? Érzem én, hogy hegyre visztek, – magásra emelte lábát s tapogatva tette le.

Klári kaczagott.

– Oh, milyen bolond vagy te nanyó, hát hol van itt hegy, mikor olyan ez az út, mint egy lapító?

– Jó... jó... tudom én, ne taníts te engem.

A kerten hogy kiértek, mindjárt a bodzafát kereste. Megtapogatta. Aztán próbált leülni a földre és nem tudott.

– Oh – oh! – mondta türelmetlenül haragosan, – hát miért ásattak ide gödröt. Hiszen le se lehet ülni. Menjünk innen... Ne menjünk. Add a kezed Klári, segíts, hogy üljek le.

– Nincs itt gödör, nanyó, csak ülj le bátran, na ne félj!

– Nincs, nincs... csak bosszantok örökké...

Víg és beszédes volt minden. A Maros meg a fák, bokrok, füvek és virágok s igazán idegenül nézett ki az a haragos elégedetlen gyenge öreg asszony.

A gyermekek nem ügyeltek valami nagyon. Ott hagyták, mikor leült s sugdosódtak.

A kicsi erősen ravasz tekinteteket vetett a nanyó felé, a nagy mind emelgette a mutató ujját s piszegtetett. A nanyó keszkenője után vágycokztak.

– Várj csak – intette Klári a kicsit, – mindjárt elalszik s majd akkor.

A keszkenőt leterítették s kisimitgatták. A parton a sima pázsitra tették s a csücskék felett megosztoztak. Kavicsokat hordtak, meg egy pár békateknyőt és mesgyét huztak a keszkenyő közepén.

– Az a te udvarod, ez az enyém.

A kicsi, üres csigaházakat hozott s összeveszett a birtoka felett a nagygyal. Kiabáltak. Egyszerre megcsendesedett Anna, a Bese felé tekintett s azt mondta. „Na... na...”

Néhány katona bujt ki az erdőszélen s távolról trombita-szó hallatszott. A katonák exerciroztak az erdőben.

Az öreg nanyó is figyelmes lett.

Egészen felijedt.

– Mi van ott, mi? – kérdezte és megsimogatta gyér fehér haját. Nem is vette észre, hogy a keszkenője hiányzik. Bólintgatott s türelmetlenül rázogatta vállát. Mért fujják? – kérdezte.

– Fujjad, fujjad – folytatta aztán, – hogy szakadj meg belé. Trombita-hangra ment el az öregem is. Mért járnak azok ott?

És feleltem a kezét fenyegetőleg és mormogott.

– Bár ne láttam volna. Ha elment, hát ne hozták volna vissza, ne mutogatták volna nekem. Milyen szál férfi volt, mint egy virág s hogy elcsúfitották. Nem szégyeltek olyan öreg embert meglőni, a ki csak bolondságból ment oda. Bizonyosan kiállították a sor elejére, hogy őtet találja a golyó először. Szégyen, gyalázat. Hiszen az nem oda való, azt tudni kellett volna. Annak felesége volt és leánya. Csak a trombita csalta el, meg azok a veres nadrágosak. Milyen volt az az ő gyönyörű piros arcza, mint a viasz, s az az ő drága, dolgos keze mint a fa, mikor haza hozták. Hát kellett ez neked? hát szüksége volt erre a becsületnek? Hogy megöljenek téged, a bestelen rablók, gyilkosok...

Egészen felmagasodott a gyenge vén asszony s piros folt ült az arczára.
A két gyermek ijedten nézte.
Akkor sok katona jött ki a Beséből, hol valamikor elment a nanyó édes ura.
Szaladgáltak le s fel.
Megharsantak a trombiták. Szakgatott éles hangjuk besivította a Maros terét. Ugy recse-
tek, mintha csúfokodnának, mintha dühösíteni akarnák a nanyót.
A nanyó fel akart kelni. Nem tudott. Csak a kezével hadonázott.
– Szakadj meg, szakadj meg – kiáltotta élesen – és összeesett.
Fehér haja szálai arczára, álla a mellére esett és behunyta szemeit.

II.

A RÁCZ BOGLÁNROL

A szegleten, mely a Marosra néz, Boglán lakik, a vén rác. Ott láthatod őt egész nap az ablaknál. Boglán már igen vén ember. Azt hiszem nem is lát. A szeme körül rengeteg ráncz, szemhéjai vértől átfutottak s a golyója mintha vizes volna. De azért csak ügyel mereven, szüntelenül a kanyargó kék viz mellett futó széles poros útra, mely a berek ezüst nyárfái között visz el. Ügyel és vár...

Gerendás, ócska ház az övé és minden szerfelett roskatag benne. A székekre csak óvatosan kell leülni, mert a görbe cserfaládákba bevette magát a szű; a padlón csak lábujjhegyen járni, mert a deszkát megette a gomba; a nagy fekete asztal mellett csak óvatosan, mert kiesnek a téglák alóla; a keskeny fekete bőr-divány szakadozott s a tálás inog, zörög, ha előtte megy el valaki. Az ablakok kicsik és üvegük sűrű s szivárványos. Ezért mindig alkonyat vagy sötét van benn. Igen szomorú, füstös-fekete szoba a Bogláné. Fecske bizonyosan nem költöznék belé. Csak a pókok szeretik, meg a legyek. De mennyi légy van benne. Mintha a szoba mozdulna meg, ha felkerekednek a falakról, a gerendáról, az asztalról s nyüzsögnek, duruzsolnak s kergetik egymást. És nagy, kövér pókok szőnek hálót hálóra, a fekete gerendától a cserfa-ajtó párkányáig.

Oda nem is jár senki. Mert azok már mind meghaltak, a kikkel Boglán együtt kereskedett, barátkozott, vetekedett.

Itt hagyták mind. A most felnőtt új emberek előtt pedig csak annyi a becsülete, mint egy divatját mult ócska koppantónak. Nem használhatja senki. Lim-lom. Kamrába vele, a hova a többieket tették.

Oh a többiek jó helyt vannak. Boglán is ott lenne szívesen, de még egy kis eligazítani valója van ezen a világon. Várnia kell még valamire. Az ócska ház ócska ablakában, vén ember türelmével, megátalkodottságával ül, ügyelve a Maros mellett futó széles, poros országútat.

A míg az örmény eljárt hozzá délutánonként, addig csak teltek a napok valahogy. „Ne búsulj Boglán – mondta – haza jön még Magda. Csak ne légy te gyermek, ne türelmetlenkedj, ne heveskedj. Nem repülhet, de eljön csendesen, meglátod.”

Ez a vén örmény nagy kártevő és veszedelmes ember volt. Ő is bivaly-kereskedő volt, mint Boglán, a régi időben és igen szemes, fortélyos legény. Sok jó vásárját elrontotta a rácznak és elejébe vágott a vásárjának akárhányszor. Ellenségek is voltak örökké, addig, míg volt sok más

körülöttük, a kivel barátkozzanak. Hanem, a mint kipusztultak a régi kollégák s fogytak a napok, mind közelebb kerültek. Az örménynek sok gyermeke, szép, vig unokái voltak. Szerette is őket, hanem Boglán a mult emléke volt. Azon időkből való, mikor még fogékonyság volt a vérükben a gyönyörűségek iránt, velő a csontjaikban s izmaik tele erővel. Mikor dolgozni tudtak, mulatni tudtak, szeretni és gyűlölni tudtak. Öreg ember semmire se való immár.

Ezért délutánoként mindig ellátogatott Boglánhoz: „No, vad rácz – reszelte vastag hangján – te jóllakott bival, nézed a levegőt he? Fejérnépet lesünk a berekből, te zshivány? he?”

Csúf, szabadszájú kamasz volt az örmény s örökké tréfált. Boglán mosolyogva hallgatta. Elültek órákig együtt, pipáztak, szunyikáltak. Egyáltalán semmi mondanivalójuk nem volt s a mit mondtak, bizony nem érdemelt szót. Afféle apró, mihaszna történetek vásárokról, borjúkról, áldomásokról, csinyekről, kaczkias asszonyokról, rászedett férjeikről...

Egy délután arról panaszkodott a vén örmény, hogy igen bizsereg a vére. Nagy, bogos, szőrös kezét a Boglán ránczos, táskás ujjai közé tette. Izzadt volt. Boglán egészen megfázott tőle s mind törölgette a tenyerét egymáshoz s a nadrágjához. Aztán beszélgettek mindenféle semmisségekről, mint rendesen s aztán a vén örmény haza ment.

Nem, semmi se történt, hanem a Boglán hosszú éjszakája még sokkal hosszabb volt. Nyughatatlankodott, ő se tudta miért; félt, remegett: mitől? Érzett valamit. Honnan jönnek a sejtések, ki mondja meg?

Reggel behívta Pintyát, a régi bivalost. „Menj el Pintya – mondta – nézd meg, mi lett az örményből?” Pintya elbaktatott, visszajött.

„Elaludt,” – mondta.

„Fel kell kelteni” – dadogta, rebegette Boglán.

„Mer lehet is azt!”

Többet nem beszéltek róla. A Boglán szemgolyója megtelt vízzel, vékony orrczimpái rángatóztak s az ajaka ellágyult... Valamikor Rebit – dolgos, vig, szép feleségét – se sajnálta jobban. A szive elszorult s úgy behálózta a fájdalom minden porcikáját, mint a pók a legyet. És szívta, tépte...

– Már senkim sincs – nyögte – mind elmentek. Mi is lesz belőlem. Istenem, én uram. Elvettél mindenkit, mit csináljak én már? Mert Magda elfelejtett... Bizonyosan elfelejtett. Ő fiatal és szép, hát jó, jó, de én vén vagyok s mért nem jön vissza? Egy szóért? Elsőbb neki egy komédiás, mint a nagypapja? Na, ez megtörtént, de már lenne elég, hogy ne legyek én is egyedül. Itt csalnak, lopnak, elromlott a világ. Azt hiszik kincsen ülök, te is azt hiszed úgy-e, Pintya, te bolond?... Én istenem, én édes istenem...

Pintya lomhán bólint. Ő csak a bivalos.

A mig folyt a kereskedés jó volt, hű volt s szépen bánt az állattal. De hát most már az egész bival-kereskedésből csak egy zsiros bőrlájbija maradt meg Boglánnak, meg egy pár garasa, a mit: jaj, meg ne tudjon ez a mostani rossz világ. Pintya el is ment szolgálni, mikor Boglán gazda az utolsó állatot eladta. Odaült egy pár esztendeig, de egyszer csak visszajött lakni a régi istállóba. Nem tudott megélni idegen helyt. Ott az üres jászolban kiperelt a patkányoktól egy szegletet s behelyezkedett. Napközben járt le s fel a hidláson s beszélgetett magában. Itt állott a Zsuzsi, nagy, derék, széles hátú bival. Ez soha se adta le a tejét, ha csak vizes lepedővel nem terengették le a hátgerinczét. Ott állott a Nyeki, a rugós, döfös; amott az a szép nagy fülű bornyú, a milyen több nem volt.

A kezével símogatta Pintya a levegőt, s úgy lapogatta, mintha a Zsuzsi puha háta lett volna. Ide volt szokva Pintya ehhez az istállóhoz.

Nem tudta elhagyni.

Mi is kell neki? Nyáron kevesebb széna, télen több széna: takarónak, és egy kis bivalszag, a régi, kedves állatok helyén. Ennyi az egész.

Elég az Pintyának.

Aztán ismeri is itt a szokásokat. Felette csekély mértékben háborgatják csúf szőrös fekete fejét a gondolatok s idegenekkel szemben makacsul nem vall akármi ártatlan kérdésre (úgy tanulta ő még a jó időben a gazdájától: „ne tudj semmit Pintya, ne láss semmit”), de annyit mégis kieszel, hogy nagy baj az a Magda kisasszony, a ki egy esős reggel ment el kóberes szekeren egy úrral, mert Boglán téns’ ur nem akart valamit, vagy akart valamit vagy mi... Mindezt Pintya nem éri fel észszel, de annyit igen, hogy nagy baj itt ez a Magda dolga.

Azért, ha a kertben megérik egy szép vajás alma, azt beviszi:

– Ezt szerette a kisasszony – azt mondja.

Boglán visszafordul az ablaktól: „Tedd a tálásra,” – rebegi.

S az alma a tálason szintén vár Magdára. Megránczosodik, megfeketedik s meghal, de Magda nem jön. Szegfűket, oroszlánszájakat, levendulákat, viola-csokrokat hordanak be a tálásra. Ezeket szerette. Megaszna ott, várván Magdát. Ajtónyílásra, szekérszögésre megrezzenek; a kis szoba, a hol lakott, olyan penészes, halálszagu, poros, sötétes. Az asztal kecskeszőr takaróját, a csikos héju párnákat rágja a szű... Vége Magdának, nem jön.

– Te is vóltál fiatal, nagyapa... szerettél-e? – kérdezte Magda. Elhagynék mindent érte, koldulnék, meghalnék érte.

– Hát koldulj s hát eltakarodj innen. Hogy az én unokám egy komédiás felesége legyen, inkább kiátkozlak. Mert az csak a pénzemre vágyik. Mert te nem tudod, mi a komédiás... ezért kerestem én, ezért fáradtam én? Ha jobb ő neked, mint én, elmenj innen, ne lássalak.

Igen, de akkor még volt egy pár öreg pajtása Boglánnak.

Most nincs.

Mindegy, csak Magda jöjjön vissza. Iratott utána, sőt öreg, görbe betűivel, reszkető kézzel írta ő is: „Jöjj vissza, szeretlek; egy kicsit te is szeress. Az urad is jöjjön!”

Ah! hogy jöjjön innár... hogy hallja a hívó szót! A hová ő ment, oda nem jár posta.

Gyenge volt, szenvedett, elveszett szükségben, nyomorúságban. Igen egyszerű történet. De ki merné azt elmondani Boglánnak? Sőt vásárba járó asszonyok irgalomból azt felelik Boglánnak, ha kérdezősködik az unokája után, hogy: „Láttuk lelkem, láttuk, jól van, csókolja a nagyapja kezét... Mind készül haza s jön is... csak a gyermeke fogzik, betegeskedik... De jön, majd... jön...”

S Boglán zsugorog, őrzi a garasait, hogy ne fogyjanak, mert kell Magdának s a fiának; ül az ablakban s néz arra az útra a Maros felé, a melyiken elment Magda; néz, vár, porfelhőből kibontakozó kóberes szekérre; szekéren szép leányra, leánytól ölelésre, csókra. S Boglán csak gyűjti a jó vajás almát s a szegfűt és oroszlánszájat, édességeket, csecsebecsüket.

Jókor kél, hogy ügyelhesse az ablakot s későn fekszik, nehogy korán hagyja ott. Szégyenlős a leány, hátha elhaladna s nem merne megállni. Majd ő odakiált s kebelére hívja.

S az öreg ház roskad, omlik; benne Boglán a vén rácz bival-kereskedő; Pintya a kótya bivalos s a penészes garasok, sok-sok garas rakáson vasas ládában...

Senki meg ne tudja...

III.

KLÁRA AZ ANYA

Édes! Azért mondom, hogy Klára a szomszéd fazekas *mostoha* leánya volt, hogy te megértsd, mért volt ő olyan engedelmes, hallgató, alázatos asszony. A szemei is azért olyan nedves, nagy, félnék tekintetű szemek (az ember ha látja, azt hiszi, hogy hosszú szemszőrein mindjárt kigyöngyözik a köny) s az ajaka is azért olyan puha, ideges ajak.

Tudod! Sokat sirhatott, tűrhetett. A fazekas nagy, veres, mérges ember és abbeli rosszalását, hogy a Klára anyja nagy hitványul megszökött ebből a világból, midőn bizony itt még sok dolgozni, izzadni, szenvedni valója lett volna, a kicsi árvával érezte. A fazekasnak erre joga volt, mert a Klára nyaka mindenestre gyengébb volt az igára, mint az anyjái.

Szereted te a gyengéket, Édes? Nem unod-e, ha sovány, sáppadt, két gyermekkel és sok nyomorúsággal áldott szegény fazekasnőről beszélek, mikor szólhatnék itt mindjárt a harmadik házban – abban a cziprában, drágában – lakó erős, nagy torkú, arany-lánczos árendásnéról is?

Nem? Hát ott kezdem, a hol soha a beszédet kezdeni nem lehet, hogy egyszer Klári férjhez ment. Az tudod, nem afféle érzékeny dolog volt: sóhajtasoknak, epedéseknek s gitározásoknak betetőzése; hanem váratlan s igen szegényes eset. A legény dolgozott a Klára mostohaapjánál s megszokta a leányt. „Adj nekem” – mondta a veres embernek.

– Minek te? – kérdezte a fazekas és igen csodálkozott, hogy feleségnek kéri.

– Állod az asztalt? – kérdezte a legénytől gondolkozva. – Adsz-e ételt, italt becsületesen?

– Állom.

Ennyi volt az egész. Mondhatom, hogy derekas multság is vala. Kölcsönpénzből csinálta ugyan a legény, de hiba nélkül. Mind énekeltek s táncoltak, még Klára is, de igen esetlenül. Egy csizmadia, Bagi Samu lakott itt akkor abban a kis sárga házikóban. Annak volt egy gyönyörű leánya, Ráki, a ki szintén ott volt a multságban. Olyan fűzős selyem derekat viselt, a milyen éppen divatban volt s karcsu derekának és szép mellének formája pompásan vált ki belőle. – Klára igen nyomorultan nézett ki mellette s Bagi Ráki csak ezért is (s tán csak ezért) mind ott hizelkedett, nyájaskodott körülötte. Tanította, hogy táncoljon s maga délczezen kopogtatta ki csepp sarkaival a frisset és úgy kaczagott, hogy felcsengette az emberben az örögöt.

A vőlegény majd elnyelte Rákít a szemeivel.

– Gyuri hé – mondta a veres fazekas, ki már akkor, mert sokat ivott, csodálatos avas sajt-szagú volt – van pap, elválaszt s én neked szerzem Rákít Bagi komántól, ha még egy ilyen murit csapsz...

No. De a lakodalomnak is vége lett s jöttek a hétköznapiak s a vesződés s a gond, a sok, sok munka. A kicsi szamarat befogták, agyagot hoztak a domb alól. Gyuri ült a lógos padon, kerekítgette a csupokat, lábasokat; keddenként felgyújtották rendszeren a nagy kemenczét s Klára árulta csütörtökön a fényes, jól kongó portékát. És aztán csupa kedd és csütörtök volt minden napja és semmi vasárnap. Igen szorgalmas, jó szomszédok voltak, soha se czivódtak s úgy látszott, hogy ők igazán egy pár magyaróhéj s semmi repedés nincs közöttük.

Egyszer meglegedetten mondta nekem Gyuri: „Jó keze van az asszonynak, áldás van rajta.”

Az asszony arca pirosodni kezdett, Gyuri megcsinosodott, megmódosodott s a lakodalom után két esztendőre megvették a Bagi csizmadia kicsi sárga házát.

Már akkor a szép Ráki nem lakott benne. Isten tudja, hova lett. Igen gyönyörű volt szegény leánynak. Nagy hiba az, Édes, a természetből, hogy olyan áros, drága portékát, milyen a szépség, földi nyomoruságokkal küzdő csizmadia leányára biz. Hogy tudja megőrizni ingyen, mikor annyi bőkezű vevő ajánlkozik rá minden bokorból?... Bagi elbúsulta magát s elrészegesedett és a házát is potom áron vesztegette el.

S a mi utcánkban csak teltek egyformán a napok s Klaráékkal igazán semmi se történt, a miről én beszélhetnék neked, édes, ha csak azt nem akarnám elmondani, hogy két gyermekük lett (nem is mondom, hogy szép gyermekek, mert mindegyik szép), hogy Gyuri dolgozott és soha se vigadtak, csak törődtek, izzadtak; hogy Klára megtanult gyengén mosolyogni, beszédesebb lett, dudolt az apróságainak s nyári esténként ő is kiült a házak előtti padra tere-ferére, ártatlan mulatozásra, mint a többi asszonyok. A szegény ember élete igen egyforma, édes! Az egyik nap olyan kevés örömet hoz, hogy a másiktól se követel semmit. Ezért elégedettebb is az úrnál.

Most a tavaszon azonban nagy baj történt. Egy reggel gyékényes szekér állott meg a Bagi csizmadia régi háza előtt. Egy viseltes úri köntösbe öltözött nőcske szállott ki s kérdezte az inastól: „Itthon van az apám?”

– Ez a ház a Nagy Gyurka uramé.

– Hát az apám?

Gyuri kinézett a kapun. Taposta tovább az agyagot s kérdezte: „Kit tetszik keresni?” Aztán valami ötlött az eszébe, mert némi zavarral gombolta be mellén az inget, bizonytalanul kérdezte: „Maga az Ráki?”

Ő volt. Az asszony is kijött. A kezében a leánykáját hozta. Ráki szintelen, szegényes és igen levert volt. „Jöjjön be – mondta neki – pihenjen nálunk, jöjjön...”

– Hát senkim nincs? – kérdezte a szép leány – hát az apám, hát a házuk? hát vége mindennek?

Klára is sirt és a kis buksi négy esztendőös leányka is sirt. A legyek mind felrepültek s zúmogtak, bizonyosan abbéli csodálatukban, hogy ebben a házban sirnak, s a számár bámulóan nézett be az ajtón s a kuvasz is.

– Legyen itt nálunk – mondta Klára. – Az isten jó s csak eligazgatja a sorsát. Addig elfér velünk, szívesen fogadjuk.

A hátulsó kis szobába költöztették, hol azelőtt a Bagi csizmadia legényei laktak. Ruhával és szeretettel látták el. Hallgatták, ha panaszkodott, és vigasztalták elvesztegetett fiatalságáért, elfecsérelt napjaiért.

Szomorú volt Ráki és szép. Még mindig szép. Undorral beszélt a világról, a rossz emberekről. „Verje meg őket az Isten!” Derekát már nem szorította selyembe, karját, vállát nem mutogatta divatos gunyákban, de jól állott még rajta minden. Kellemes és bátor beszédje volt. Ha az ember összehasonlítani kezdte Klarával, még mindig igen kívánatos és bolondító volt.

S hát suttogni kezdtek az emberek a nyár felé egyet-mást s hát sajnálni kezdték Klárát. Vén asszonyok zuvatoltak, öreg emberek morgolódtak. „Megmondtuk – állította mindenki – megjövendöltük.” Kellemetlen, néha kárörvendő szókat lehetett hallani az estéli összejelések alkalmával. „Nincs portékája – állította az egyik szomszéd – csütörtökön se árultak.” „Nem is lehet – mondta a másik – mert Gyurinak egyéb a dolga, nem a fazekasság.” Kezdték emleget-

ni a Gyuri apját. Az is ilyen volt. Csélcsap, rossz vérű. Mennyit keserítette a feleségét. Azt tudjuk mi.

– De milyen begyes lett Bagi Ráki – sugták irigykedve a fiatal fehérnépek. Nem sir már, ne félj, de ránk se néz. Szijpa azokat a bolondokat s koldusbotra juttatja Gyurit is, mint az apját...

– Az ám – hiszen rongyosodik is mindenki rajta kívül. A gyerekről vásik le a ruha, a legényt eleresztették... Hát az a szegény Klára... Klára... és sóhajtoztak.

Pataki a flaner-réklis bölcse így szólott: „Mondhatnék valamit, bár mily közöm nekem mások háborgásaival? Kisded hölgyünknek, értve Ráki kisasszonyt, e két világló testrészemmel szerzett tudomásom szerint magzatja *kell* hogy legyen valahol. Elhagyja ő vérbeli vérét, már most mit várhatunk oly nő szivétől. Én magam látok némelyeket s nem látok némelyeket, azonban borítsunk rá fátyolt...”

Mindebből annyit láttam én csak, hogy Klára ismét megfonnyadt és éppen olyan hallgatag, alázatos lett, mint a mostoha apjánál volt, azt, hogy Ráki ismét megszépült s hogy Gyuri sokszor jött reggel felé haza részeg fővel, s hogy az udvaruk igen megcsendesedett. Nem jártak, nem keltek a munkások, a kemence nem füstölt, a szamárnak nem húzta a nyikorgós taligát.

Egyszer egy csendes nyári este beszélgetést hallottam a korlát alatt. A kertjük odaér az enyém végéhez s a nyárfa nekik is ring, nekem is s árnyékot ad mind a kettőnknek.

Megismertem a Klára csendes hangját. Valakihez beszélt félig panaszosan, félig kérve.

– ...Gyermeikeimért – mondta – két gyermekemért kérem. A nagyobbik Eszti is szereti magát, a kicsi is... Én tudom, hogy az mind jó lelkű, a kit a gyermekek szeretnek. Elveszünk, elpusztulunk... hát mért?

– De ugyan – felelt Ráki kissé izgatottan – mit teszek én?

– ...Esztinek nem vehettem bár egy köntöst, mert nem ad az uram. Most rá sem néz, ölébe se veszi, mint máskor. A kicsi sirt az este s meg akarta verni. Istenem! Hiszen én tudom, hogy nem vagyok szép s elég jó sem vagyok, de hát már mit tehessek? Ha maga megkönyörülne rajtunk. Mindenki mondja s én is látom, hogy ő minket már megunt. Igen de pedig mi már egygyek vagyunk úgy-e? Mert maga nem is akar az ő felesége lenni, úgy-e? Mit is csinálnának a gyermekeim. Azt nem adom – mondta biztos erős hanggal – nem, a gyermekeimet viszem. Éhezni fogunk, de majd én keresek... Tán a felesége akar lenni?

Elhallgatott s ismét kezdte, csodálatosan bőbeszédű volt. Szakgatottan, de bizonyos ékeszólással; alázatosan, de bizonyos bátorsággal, kérve, de vádolva beszélt. Mert anya volt. Gyermekeit oltalmazta.

– Minden jó volna ismét, ha maga akarná. Már én akkor láttam a bajt, mikor a lakodal munk volt. Az... az tudom, hogy szebb, ügyesebb, igen de nekem gyermekeim vannak. Kicsérélték, mióta maga itt van. Addig soha sem ivott, hanem dolgozott s megelégedett velünk... Könyörüljön meg rajtunk. Mit tegyünk. Istenem...

Sirt.

– Vétettem én magának valaha? Hát a gyermekeim? Nem is akarunk soha sem, csak mondja meg, mit tegyek az urammal s mit tegyünk magával? Mondja meg, mit akar? Azt, hogy elveszünk? Jó, mondja meg, hogy menjünk innen, mert maga akarja őtet. De mondja meg. Eszti már elég nagy s a kicsi is elég nagy. Mind elmegyünk. De mért űz el? Hát nem akar könyörölni. Úgy szereti-e őt, vagy engem utál? Hát mondja, feleljen.

Nem felelt. Nekem úgy tetszett, hogy nem csak egyedül sir Klára.

– Úgy-e békét hagy neki, úgy-e nem is néz rá? Úgy-e? hogy felejtse magát, nem értem, mert én nem érdemlem meg, hanem a gyermekeimért. Tudtam, hogy maga jó. Mindenki azt mondta, hogy megromlott, de a gyermekeim szerették. Látszott, hogy szíve nem rossz. Aztán maga is szenvedett bizonyosan... Az isten megáldja, meglátja csak...

S másnap reggel bizony Bagi Rákival kevesebben laktak a kicsi zöld házban. Mért ment el, hová ment, senki se kérte, senki se tudta. Klára siratta és a gyermekek is. Gyuri gyanakodva nézte meg a könyező asszonyt.

Aztán nem beszéltek Rákiról s az udvar vizsont élénk s a kemence füstöl.

Itt baktat reggel a szamár-talyiga után Klára a fényes edénnyel a piacra. Csendes és szerény. A leánykája nyomában. Az asszony rámosolyog. Majd meglátja reggel, Édes...

IV.

SUGÁR, A BUBA

Édes!

Egy este kinn ülök a nagy nyárfá alatt s hallgatom azt a szertelen heves vallomást, a mit a fülemüle tesz a berekben, hát mellettem csak megszólal hegyesen egy fényes hátú bogár.

„No, ilyet hallott-e valaki?”

„Mit bogár?” kérdem.

„Ostobaság” csipeg a tücsök a verbénák alól. A penizétum méltatlankodva rázza boglyas fejét, s néhány madár rácsippen a locsogóra.

A bogár megtörölgeti azonban a fejét ragyogó lábával, feltámaszkodik egy fényes fehér kavicsra, kis kakastaréj-magnyi szeméit rám mereszti s azt mondja:

„No ilyet, hogy a Bagi Ráki gyermeke *újból feltalálta a bubát*... Elmondjam-e?”

És választ se várva elkezd egy unalmas történetet a Bagi Ráki csepp leányáról, a kit az anyja a kaáli szőlőpásztorné nyakára kötött.

* * *

„...Hát ott ül a fűben a csepp Ráki. Gömbölyű fehér karán van egy pók. Azt ő a pompás fűvön úgy ringatja, hogy a nevetséges úrfi majd megbolondul.”

„De hova sietsz pók bácsi – kérdi a szaladgálótól. Talán nem vagyok én erősebb mint te? Hiszen adok én neked mindjárt te ribancz. Csavarogsz he? Elkérettél valakitől?”

A pók nem szól, csak ráugrik ravasz módon egy papsajt bokorra s tovasurran. Lássunk csak fiacskám!

„Mit csinálsz te ott kis leány?” rikoltja le a pinty a faágról. Mért kiabál az úgy? Övé tán a papsajt? Ráki görbén tekint rá s számba se veszi. Fejét feltartva mosolyog a fodormentának, mely neki illatozik s bólingat a dombon levő fáknak, melyek felé bókolnak.

Minden igen nyugtalan. A kofa tücsök nép nagy lármát csap, a falevelek taszigálják egymást, a legyek játszanak a fűszálakkal s odafenn a bokrok ágai között dologtalan madarak futnak cziczét.

Egyesegyedül a fényes nap nyugszik pompásan mohok hátán, dombon, mezőn...

Óh, szép erős Nap! fél téged és szeret nagyon Ráki. Reszket, ha ráordítsz a földre, s égő nyilakkal lövöd meg a vén cserfát s megsírat, midőn este aludni térsz. Mosolyog, kis szíve ver a boldogságtól, ha fényes, hatalmas kezeiddel megöleled őt, kit senki meg nem ölel.

Senki, éppen senki. Űgyeld is te őt Nap! Ura gyenge rügyeknek, bogarak sokaságának; anya helyett légy anyja, pajtása helyett pajtása...

Mert a bogaraknak mind sürgős dolgaik vannak, a madaraknak játszótársaik, s a szegfűk, oroszlánszajak ha hajlongnak, tátinganak is Rákinak, de bár egy szót nem felelnek a kérdéseire.

A rigók forognak, sikoltoznak, a csízek visitva röppennek el a Ráki feje fölött, s ha néha egy veréb szembe is áll vele s ostobán (inkább saját orrát nézve, mint Rákit) bámul, bezzeg eltűnik mindjárt, mint a békavirág pelyhe a szélben, ha játszani kezd vele. Pedig bántaná Ráki valamelyiket a világerő? Pedig rossz ő? Nemcsak pajtást keres-e? Hát, s nem veszik be őt mégis a mulatságaikba.

Nagyon szeretne pedig ő valakit. Odaszorítaná a szívéhez, megcsókolná, makkopáncsból etetné jó papsajttal s mogyoróhéjban hozna neki tiszta forrásvizet. És nem verné meg soha, mint megveri őt a szőlőpásztorné s nem mondaná: „mégis megélsz te féreg,” pedig ki kívánja?

„Mit csinálsz te ott kis leány?” kérdi ismét a pinty a faágról. E pinty ott lakik az ág tövében, valami kis háza van s azt nagyon őrzi.

„Én itt semmit se csinállok; hát te pinty?”

„Én a gyermekeimet vigyázom.”

„Rosszak a gyermekeid?”

Micsoda kérdés? A pinty kecsesen hajlong s sikoltja:

„Jók, jók, de éhesek” – aztán billeg, vigan elröppen s mindjárt visszatér. Akkor a házacskája ajtaján három apró kerek fej buvik ki, azokon sárga szajak vannak s jaj milyen csúful csipognak.

„Nesztek no telhetetlen papzsákok” mondja a pinty s torkukba dug valamit; de azért tátintanak s kiabálnak.

Ráki felemeli az ujját s komolyan megfenyegeti őket:

„Na, tudjátok! ne legyetek rosszak, mert hoz a néni mindjárt egy tüzes vesszőt...”

De az milyen jó, hogy a pintynek vannak gyermekei. Mért nincs Rákinak is? Bedugja arczát a mentalevél közé s törődik: „miért nincs?” Hol vette a pinty vajjon? Megkérdené; megmondja-e, vagy eltitkolja?

„Add nekem az egyiket pinty” súgja nagy tartózkodással. Ujját befogja a szájába, s savanykásan mosolyogva, kételkedve rátekin. Lám mit se felel. Aztán tenyerébe fogja a fejét Ráki s gondolkodik. Haragszik a pintyre s irigykedik rá.

„Adj nekem is egyet fényes Nap, – kiáltja hirtelen, – a ki az enyém legyen;” felemeli fejét, összefogja kezeit:

„Adj nekem is egyet, mert én nem rontanám el, hanem meglátnád csak, hogy megölelgetném, megcsókolgatnám.”

Kérve, vágyva, félig sirva, félig nevetve néz fel. Szöszke haját a Nap megsimogatja s orczáját is lágyan.

...Ah! hát szeretnél egyet Ráki, gondoltam, s szemé elé bujtam a papsajt töve alól. Nem jönnél utánam? De rám nézett, nevetett s követett a dombra a cserebokorig. „Lássuk csak, mit mutatsz?” kérdezte.

Óvatosan mászott a bokorhoz. Hát a bokor mellett egy nagy lyuk, a hol a borz lakik, bokor szélén egy pompás kukuricza csutka, melyen még néhány piros szem is van. De ez nem közönséges csutka, hanem lágy, gyönyörűsége, világos színű hajjal ékes, a milyen gyermekek fején nő.

Úgy? Mutatóujját orrocskájára illeszti Ráki, s tünődik. Egyszerre kiderül az arcza, s a szemei ragyogóbbak lesznek. Gondol valamit.

A hajas csutkával sietve tapog le s munkához lát. Rongyos kis köténykékét leoldja s leszakítja a kötőt róla. Egy percre, úgy láttam, eszébe jutott a szőlőpásztorné s a vessző, mert megállott – de elfeledte rögtön.

„Ez lesz a köntösöd... ez lesz a keszkenőd... ez a hajad, ez a piros szem a szemed s a másik a szád...”

De hol a keze? Hát a pinty gyermekeinek van-e?

„Ez lesz a Ráki leánya... a gyönyörűsége. Légy drága a Rákié, szeresd Rákít, mert ő lesz a te édes anyád, énekelni fog neked s enni hoz örökké...”

S a csutka az ő kendővel borított hajas fejéből azzal a két piros szemével vígan néz Rákira s engedelmesen simul a keblére. Túri derekán a spárga szorítását és egy csöppet se durcászkodik, sőt elalszik, a mint a földre fekteti Ráki, s innen-onnan billegetve ringatja csendesen.

S a virágok kinyitják szemeiket s nézik a bubát, a szellő megáll s a cziczét futó madarak és a falevelek arra fordulnak.

„Látod pinty, – kiáltott Ráki, magasan tartva fel a teremtményt, – neked is van gyermeked, Rákinak is van. Mit adsz neki enni? Ráki mogorót keres ennek, s mézet szív a csihán virágból. A tiedet hogy hívják? A Ráki leányának neve legyen... mi is legyen?... legyen Súgár... Édes, aranyos leányom Súgár...”

És megcsókolja...

V.

A PORKORUM INSPEKTOR

Ez nagy semmiség, Édes! a mit most beszélek. Egy pap van a dologban, a kit én alig ismerlek; egy nyulánk, halvány, kékszemű, finomkezű fiatal ember, a kit oda a sárga hegyek között romló régi barátkolostorba küldtek büntetésül. Azt se tudom mit vétkezett.

Ha jól figyel, láthatja ott messze azt a toronytetőt, a cziheresen túl. A szegény klastromnak néhány hold földje van, melyet maguk a barátok mívelnek. Az alamiznaszedés igen soványul fizet s a barátok (mind nagycsizmás erős emberek, kik ismerősek a sárral, esővel, széllel) keményen dolgoznak, hogy megélhessenek.

De milyen rettenetes üres az a fekete klastrom. Mert sok emberre épült hajdan s most ritkán lakja öt-hat embernél több. A folyósok sötétek s a sok-sok czellaajtón tán meghalt barátok fújják azt a dohos hideg levegőt, mert ott didereg az ember nyárban is. A tánczó deszkákon ha végigmegy valaki kong, dübörög, recseg körülötte a sok óság és mennyi por száll fel.

...Azonban mi közöm nekem a klastromhoz? Ferencz testvérről mondok beszédet, a kit odaküldtek büntetésből.

Ebédre mentünk s a refektorium ajtajában őt is bemutatta a főtisztelendő gvardián. „Ő a porkorum inspektor” – mondta. A pap meghajtotta fejét alázatosan és nem nézve senkire keresztet vetett, néhány szót mormogott s leült az asztalvégre. Kényesen nyúlt a rossz fanyelű villához, késhez s a gyűrött abroszra kelletlenül nézett. Nem beszélt egy szót se. Tisztelt testvéreitől (egy vén lompos, fogatlan barát ült jobbra tőle s egy nagy-evő, húsos, harsogókat kaczagó igen közönséges fráter balra) úgy húzódott, mintha félne. Idegesen emelte fehér kezét arca felé, ha a nagyevő testvér hátravetette magát faszékén s egészséges kaczagásra vete-medett. A nagy teremnek egy kis szegelete nyelt el mindnyájunkat. Ott még a szószék is, a hol hajdan a kispapok gyakorolták magukat az ige hirdetésében s sok fekete kép néz le a falakról szájából kinyúló szalagon bölcs tanácsokat osztogatva. A főtisztelendő gvardián, a míg a többféleképen elkészített berbécshúst rágtuk, beszélt a gazdaságról, a köves földekről, terméketlen oldalakról, s valami híres kondor nagy szőrű, nagy fülü koczákról, melyek Ferencz testvér „figyelmes gondjai alatt vannak.” Az emberszóra szomjas falak csak úgy kapkodták el a hangokat s nyelték be ívek, faragott üres, poros, falhoz erősített karosszékek. Aztán a falusi nép vallástalan hajlamai felett panaszkodott s e közben az utolsó fogás berbécshúst is beszállították és felálltunk az asztaltól. A míg imádkoztak, egy púpos fekete leány jött be s a tisztelet teljes híjával lökdöste az atyákat, hogy a tényérokot elszedhesse.

A folyosón Ferencz testvér ismét tüntetésszerű alázatossággal hajolt meg a főtisztelendő gvardián előtt s egy szűk ajtón benyitott.

„A könyvtárba megy” – magyarázták nekem félénk csodálattal. Érdekelt a testvér. Szerettem volna látni a könyvtárt. A főtisztelendő azt mondta: „Valóban mi nézni való sincs ott.” Kétszeresen támadt hát fel az óhajtasom s az ajtóhoz lépve kopogtattam.

Halk szó hívott. A polczokon sok könyv, az egyik szegletben néhány zsák kukoricza és sok kihévelt kender az alsó rekeszeken. A testvér az ablakon nézett a völgyre s a hegyen kigyózdó fehér útra, mely a városba visz.

Zavartan fordult meg. Akkor zaj támadt a folyosón s a főtisztelendő kikelt arczczal rontott be. „Oda a Zsuzsi egész családjával Ferencz testvér” kiáltotta. Ferencz vállat vont. „A Zsuzsi...” riadtak fel elszörnyülködve a testvérek s a púpos leány is az ajtóhoz támaszkodott.

„És itt tud állni Ferencz testvér? – folytatta a gvardián hevesen – és vállait tudja emelgetni?”

A púpos bizalmasan megrántotta a főtisztelendő hosszú lebernyegének a szárnyát s magyarázva mondta: „Hiszen nem ő tette el.”

„Hagyj engem” – mondta és megrázta magát.

Egy Zsuzsi? Mi közük az Isten e szolgálainak egy bizonyos Zsuzsához? Mi? Hát a koczák királynője viseli e nevet, a leghosszabb fülü s legcsodálatosabb anyai talentumokkal felruházott jószág. És családja! Hat olyan dundi apróság, mint annyi gyöngyszem.

A gvardiánt zavarta az én jelenlétem. Hévülten magasztalta nekem a disznók jelességét, értékét; bizonyította a vidék lakosságának tolvajhajlamait s félszemmel mind a készülődő testvéreket ügyelte, kik a megtévelyedett barom keresésére voltak indulandók. A kanász, ki a gyászhirot hozta, igen ostoba ábrázattal állott a folyosó végén a harangkötelek alatt. Ázott, lucskos volt és csatakos a sártól. Egyenkint rohanták meg a szerencsétlent. „Hogy veszett el?” „Merre ment?” „Ellopták!” – kérdezték összevissza. „A mocsaras szélén láttam a délben utol-

jára” – felelte a szorongatott. „Elaludtál gazember” kiáltotta a nagyevő, kit valószínűleg az a gondolat tett dühössé, hogy más valaki harap a „gyöngyszemekbe”-be.

„Csendesen tesvérek” – mondta szapora izgatott szóval a gvardián.

„A csizmámat, a csizmámat” hallatszott a folyosókról. A visszhang is felkelt és a por, a mitől még homályosabb lett minden. A léczek az ambitus ívei között rezegtek.

A púpos a könyvtárajtóban állott s félénken kérdezte Ferencz atyától: „Elhozam a gvardián csizmáit tisztelendő úr?”

„Mi lesz ott?” kiáltott a könyvtárba a gvardián.

„Rikoltson na, rikoltson”, sivitott rá a púpos nyersen. „Azt hiszi, siket a tisztelendő?”

Néhány percz alatt úton volt az atyák kara. Csak az öreg, fogatlan, lompos barát maradt otthon. De milyen válogatottan viseltes nép voltak, istenem!

Ferencz testvér csinos kis lábára a főtisztelendő gvardián rettenetes bagariacsizmái kerültek; egy foszladozott szélű kávészínű kabát karcsú derekára, finom kezeibe nagy kampós bot. A lépcső alján széles karimájú durva szalmakalappal kínálta meg a púpos. „Az eső permetél, most ez is jó” mondta gyöngéden.

Köszöntem a gvardiánnak. Kértem, ne zavartassa magát az „értékes” jószág keresésében s elválvá tőle a szakadás tetejére mentem, honnan a völgy látszik.

Alattam cziheres kis lapály, tovább tiszta vízű patak s aztán a sárgegyek, melyeken túl zöldel a mocsaras. A fák levelei fénylettek az esőcseppektől s czuppant a szivályos út a barátok nagy csizmái alatt.

Egyszer hangot hallék.

„Mit írt a könyvtárban? Levelet úgy-e?”

A púpos kérdezte Ferencz atyát. Lábomnál az árokban haladtak. A pap megállott s sötéten nézte meg a leányt.

„No, ne haragúdjék – mondta szeliden. – Szép az az asszony, a kinek írt? Szereti? Nem mondom tovább, csak ne nézzen úgy. Hát mért nem bizik bennem? hát mért nem hisz nekem? miért nem állhat? vétettem valamit?”

„Hagyj el engem Eszti” felelt a pap csendesen. A púpos nagy diófa színű szemével ránézett s remegő, kérő hangon folytatta:

„Adja ide a levelét. Elviszem én. Nagyon szerette? Miért nem dobja el ezt a reverendát? Nem odavaló maga, nem is olyan, mint a többi. Vagy mit is beszélek? Hiszen asszony úgy-e?”

Elhaladtak. Az eső nagy cseppekben hullott. A mezőn tehének bögték s pásztor üvöltött elnyújtott hangon a félre terengő bornyak után. A sárga hegy tövében a kanász fújta a tülköt; bűgását a gyenge fátyolba takaródzott ős bükkös nyelte el.

Visszatértem a kolostorba. A könyvtár ajtaja nyitva volt. Messze látni onnan. A hegytetőről czik-czakban kanyargó úton fel-fel bukkant s eltűnt egy-egy szekér. Arrább a völgyön túl megy tovább a fenyvesek között fekvő sósfürdőig a fehér vonal.

Esteledett. Az eső megállott s párazatok szakadtak fel a hegyekről. Az a kis púpos lett valahogy. A vaczorkorfa is lesz, ki se ülteti. Itt nőtt fel a kolostorban. És! bánom is én! A könyvek mind vén okos szerszámok voltak. Untam. Egy bojtorjánnal belepott lompos fehér kuvasz sompolygott be. Azt megsimogattam s társamul csábítottam egy barátságos sétára. A kuvasz bizalmatlanul húzódott hátra, de követett.

Hogy az útra értem, úri kocsit vettem észre, mely a hegyről ereszkedett le. A kocsis rám kiáltott, hogy térjek ki, mert a kényes lovak csüllölkig dagasztották a sárt.

„Van itt fogadó?” kérdezte.

Vállat vontam. Én nem tudom. A kocsis rögtön egyezkedni kezdett a menybeli úristennel az iránt, hogy sülyesse el szaporán e gaz helyet.

Akkor női hang szólított. „Uram!” Megfordultam. A kocsiból rendkívül bájos arc mosolygott felém. „Nincs vendéglő itt uram? – kérdezte. Én a sósfürdőre utazom s a lovak fáradtak.”

Elmondtam, hogy én is utazó vagyok s a kolostor vendégszeretetéét élvezem. Élénken szólt közbe: „Megnézhetném a kolostort? Érdekes?”

„A barátok a mezőn vannak.”

„Mind?” Könnyen elpirult s azt mondta: „Én alig is mernék odamenni.” „Mit csinálnak a mezőn?” folytatta a tudakozódást.

„Eltévelyedett disznót keresnek, asszonyom.”

„Egy disznót?” mondta kicsinylőleg s felbigyesztette az ajakát. Igazán gyönyörű szája volt s olyan sugaras szemei mint két csillag. Kissé eleven színű csipkés szalagos ruha rajta s a kocsi is igen csecsés volt selyem párnáival. Némi zavarral beszélt s kutatva, kíváncsian tekintgetett szertesztét.

A dombra akkor egy csoport ember ért fel. A bojtorjános kuvasz vidáman vakkantott fel s arra száguldott. A barátok jöttek. Aztán a disznónyáj tünt elé s utána zsíros kalapjában, lucnos zekéjében a kanász, Ferencz atya és leghátul a kis püpos.

A barátok elmentek a kocsi mellett. A főtisztelendő gvardián úr benézett és köszönt. Tisztelendő testvérei oda se néztek, de köszöntek a példaadásra. Aztán jött a csorda. Az anyák és a malacok, mind szörnyű sárosak voltak. A csökönös barmok nem tekintették a kocsit, hanem elállták az utat s körülözönlötték a fényes kerekeket. Olyik hozzá is dörgölődött. A kanász hegyesen füttyölt s botjával hadonászott erre-arra.

A püpos kíváncsian szaladt a kocsi mellé. Benézett s gyanakvó tekintettel méregette végig a pompás tiszta, csipkés, szalagos hölgyet. De mennyi gyűlölet volt abban a gödörben égő, fekete pilláktól árnyalt diófa színű szemben! A homloka tele lett ránczokkal.

Szerető leányok ösztönével érzett meg valamit. Megállott.

Ferencz testvér szemére húzta a szalmakalapot s az út szélére vonult a nyomdékra. Utálatosan, lustos, piszkos volt. A sár felverte a nadrágját s foszlott szélű kávészin kabátját is. Nyaka fedetlen volt, inge gyűrött s hanyagul borotvált arcza kedvetlen. Nagy kampós botját a vizes labodákon vonszolta.

„Fogadót keres? – kérdezte a kanász a kocsistól. – Egy hajításnnyira van Szent-Miklós, ott a korcsma, ott állnak meg az utasok.”

Ferencz testvér felnézett a hangra. A szép hölgy kihajolt a kocsiból.

A pap halálosan elsápadt, zavartan kapta le a kalapját s valamit dadogott.

Néhány lépést tett a kocsi felé.

A szép asszony rémülten nézett rá. Ijedten kapta vissza a fejét s kesztyűs kis kezecskéivel, (azokkal az édes, puha, meleg kezekkel) hevesen intett a mocskos kanászformájú pap felé:

„Maradjon, maradjon – mondta az izgatottságtól remegő hangon – ne közeledjék felém” s rákiáltott a kocsisra: „Hajts, hajts sebesen.”

A püpos gúnyosan felkaczagott. Aztán Ferencz testvér összeesett, feldult arczára nézett s mélyen felsóhajtott. Alázatosan közeledett felé, kezébe fogta kezét s csendesesen kérdezte:

„Ugy-e, nem ír többet?...”

VI.

KATI

Beszélek most az idegenről: Katiról, a nagy csontos, vállas, lompos, viseltes fehérről, ki a tavaly nyáron egyszer csak nem tudni honnan, nem tudni miért, ide költözött az én utcámba.

A rácz Boglánon innen, azt a kis lyukat bérelte ki, melybe tán bejár az eső, de a szél bizonyosan. Valami rongyos holmit is hozott magával, egypár ládát, néhány vas-fazekat, egy avatag, szüette ágyat, s egy czudar órát, mely olyan rekecsesen ütött, hogy az ember megszánta.

Még az nap megindult ismerkedni a szomszédsággal. Egy ingvállban, egy vásott rokokóban, kalap s keszkenő nélkül, viseltes czipőkben, kezében kötéssel végigsétálta az utcánkat s kivallatott mindenkit.

– Maga ki? – kérdezte a törzsökös lakóktól – magáé az a ház? vette vagy kapta? van felesége? szereti? hát gyermekei?

– Miért nincs gyermeke? – riadt arra, a kinek nem volt, – micsoda fráter maga?

Mind elszörnyülködünk e nevetlen modor felett. Micsoda kiállhatatlan fehérrép ez! Rongyos koldus; a csupasz veres vállalai, s durva időtől cserzett karjai látszanak, köt, sétál, s vizsgál minket.

Azonban feleltünk.

Épen semmi tiszteletreméltó nem volt rajta, de valami méltóság ült a tekintetében. A szeme ígéző szem volt, a milyentől a gyermekek megbetegszenek.

Feleltünk, s ő sétált, csörgette a kötőtűit, s a nyelve is csörgött. Megvizsgált mindeneket, s megölelgette a gyermekeket. Hevesen, szinte dühösen szorította magához a melyiket elfoghatta. Attól tartottam, hogy megmarja valamelyiket.

– Van kút az udvarán uram? – szólott be másnap hozzám, – ha van, küldjön át egy cseber vizet. Meszelní akarok.

Rendkívül kurtán rendelte ezt. Választ se várt, csak megbillentette a fejét az én készségem nyilvánítására. „He, – rikkant a szolgára, kiütöd az ablakot, azzal a rúddal. Hol tartod a szemed?”

A szolga engedelmet kért, Kati pedig nekigyürkőzött, s a fazekastól rendelt agyaggal végigsikárolta, tatarozta a putriját. Pataki csizmadia, iparos polgár, ebéd után pipaszó mellett discursusba akart vele akkor elegyedni. Tán a sikárlásra nézve voltak valami practikus ideái – minthogy ő színültig tele van ideákkal – de Kati csak annyit kérdezett tőle: „mi tetszik?” s Pataki tán nem kivette a pipát a szájából; nem azt mondta, hogy „semmi, instálom”; – s nem haza sunynyogott csendesen?

Az alapos miveletek folytán abból a lyukból egy kicsi fehér ház lett. A maroknyi ablakokra függöny került, s minden ott beakgattatott, berakosgattatott szépen azokból a hitvány ládából. Sőt egy képet is láttam a falon. Gyöngyházás, tükrös rámában, elefánt csontra festve egy női arczkép. – Ez többet ért, mint az egész élet.

Kati tán a kötése után élt, mert szüntelenül csavargatta a gyapotszálat, sétálva le s fel, egy ingvállban, nagy papucsban, szóltanul, komolyan az utcán, – tán egyéb forrásai voltak: de azt senki nem tudhatta volna. Alig érintkezett mással az utcában, mint az eczetgyártó zsidó tizenegy gyermeke közül való igen szeplős, hirtelen veres Sáríkával, ki bejárt hozzá segíteni egyben-másban.

– De nem ott eszem, – mondta Sári – mert smutzig egy kosztot ad az asszonyság. Mi *meleget* is eszünk otthon, – és megnyalta vékony ajakát – az asszonyságnál pedig csak hideg, mindig hideg...

Mikor mi esténként kiültünk az utcára, hogy ellocsojuk a világ dolgait, s elpanaszoljuk egymásnak a magunk baját; mikor ott vének és gyermekek csendes vígságban, néha énekszó mellett, s néha százszor hallott történetek felett álmélkodva pihentünk a napi verejtékezés után, Kati a maga csepp fészke elé ült, távol tőlünk, az utca kapura felfutott zöldség alá, s csörgette a kötőtűit. Hallgatott, s átaluk kérdezgetni vagy hívni. Ő se járt ugyan abba, hogy tessék valakinek, de senki meg se szerette nálunk.

Sőt némelyek alattomban megmosolyogták, mikor nagy ritkán bement a városba. Mert ilyenkor Kati olyan ó-dívatu sottis-máslikkal telerakott sisakformájú kalapot, olyan hosszú derekú, virágos ránczos köntöst, veres olajossal behúzott parizlit, s szövött szürkés-sárgás keztyűt öltött, hogy az bizony komédiába való volt. Egész titok ez a kopott és koldússzerűen felpiperézett csontos nagy komor nő, a kinek az útait nem ismeri senki, – de... Eh! tudom is én? Bizonyos, hogy rosszul tették, a kik mosolyogtak felette, mert úgy láttam, mintha Katinak valamit követelni volna jussa az emberektől.

Egy estefelé a mint a berek felé vivő töltésen ödöngtem, a rácz Boglán szegletén Ádám Zsigmond nagysás úr fordult a mi utcánkba. Bizonyosan valami pompás nagy dolog fölött jártatta a méltóságos, májfoltos fejét, mert igen el volt gondolkozva.

Befordult s majd beleütődött Katiba.

Igazán megrettent. Zavartan nézett szét, s előbb a kalapja után nyúlt, de csak megtörölte a homlokát.

– Itt vagy Kati? – hebegte – mily véletlen; rég nem láttalak...

– Akart tán? – vetette oda ridegen, kicsinylőleg Kati, – örvend rajtam?

– Sajátságos, sajátságos – babogta zavartan, – az ember életének utai... hogy eltelnek a napok... sajátságos... váratlan...

– Nos? – kérdezte Kati, s felhúzta húsos, veres állát, s homlokán a bőrt, – kell valami? Aztán félrelépett s mutatta a nagysás úrnak az utat.

Ádám úr nagy nyughatatlansággal tekintgetett körül, ha nem látja-e valaki; zavarában még a kalapját is megemelte. Kati pedig, mintha semmi se történt volna, kötött és járt fel s le. Úgy láttam azonban, hogy egyszer utána tekintett. A szemei akkor felragyogtak...

Ez a nagysás úr, kinek e homályos történetben némi szerepe van, a régi híres Ádám kovács mesternek (ki a piaczi kút vízvezető sárkányát is csinálta) a fia. Szörnyű okos úr, s mindenféle bűnök felett ítél. Kopasz is belé, s tele foltokkal az ábrázatja. Bárha igen nyájas, nagyon félnek tőle, mert erős ostora a becsület útjáról letévelyedetteknek. Mikor én őt látom, nem tudom miért, mindig az a mély sötét, mohos, bogaras kút jut az eszembe, a melyiknek a kávájára, gyermekkoromban a kertünk aljában, rátettük a fülünket, hogy hallgassuk mint morog benne valami. A vizet adó forrás-e a kétféjű sárkány-e?...

A nagysás bíró vézna, de igen úriás formájú. Válogatott minden ruhája, barátja, mozdulata és kifejezései. „Ön teljesen érett barátom – mondja például a sulyosan vádolttnak – az elenyésztetésre.” Ez utolsó szó köznyelven kötelet jelent. „Sajnálom, ha kellemetlenséget voltam kénytelen okozni önnek,” – szól a fegyházra ítélthez – s fehér kezével csinosan, kegyesen legyint felé. Általában maga a leereszkedés úgy, hogy senkinek se juthat eszébe, hogy ez itt az Ádám kovács fia. Minthogy sok vesződése lehetett, legyúrte magában az emberi hiábavalóságokat, s csak idősebb korában áldozott a szerelem oltárán. Akkor persze egy igen előkelő

hölgy rabolta el a szívét, valami szegény szép báróleány a vidékről, ki jól illett egy ilyen finom emberhez. Vékony ajakú, száraz orrú, sápadt, szikár nő, fényes, kutató szemekkel.

Igen boldog életet éltek, úgy hallottuk, karonfogva sétáltak este a sétányon a polgári népek között, s elfogadták a köszöntéseket. Reggelenként templomba jártak, s a báróhölgy alamizsnát is osztott péntekenként. Előkelő társaságokat fogadtak s az Ádám kovács fiának a háza e kissé szigorú, de ízről ízre kiváló hölgygyel központja lett a vidék főnemességének...

– Ah – kérdezte a maga fellengő stylusában Pataki szomszéd csizmadia Katitól – kebelbeli barátja tán a tisztelt asszonyság kisded városunk e dicsőségének?

Kati megnézte a kíváncsi polgárt: „köze van hozzá barátom – mondta, – fizetik érte ha megtudja?”

Egy Pataki nem tűr efféle szót, míg tart az ökléből, de ez a Kati félt is valakitől?

– Ki lehet? – suttogták este a ház előtt a padon. Pataki egyenesen a nagysás báróhölgy néniének véleményezte, ki összeveszett a familiájával. „Nem olyan czédrus növetű-e – kérdezte – és az adótól nyomott polgárság iránt nem épp oly lenéző-e?” Persze Pataki ez állítással a maga kudarczát látszott menteni, a többség azonban inkább hajlott azon nézet felé, mely Katit a nagyságos Ádám úr hajdani szakácsnőjének állította, tekintettel durva nyakára, vállára s izmos karjaira.

E vélemény is különben csak addig tartott, míg a kis szeplős Sárika megszólalt.

– Mily idéé? – sipegte – egy szakácsnő? A tegnap is egy levelet vittem tőle valahová, – oh, mily finom úrfihoz! – meg nem mondanám hová, – és onnan választ is hoztam. Szakácsnő! Mint ír! Látják ezt – s a kis hegyes fülén egy arany pikkelyre mutatott, – azért kaptam, úgy éljek...

Mind a pikkely után nyúltak. Kézről kézre adták, méregették nagy tenyereikben a súlyát.

Az asszonyok szerették volna kivallatni Sárikát, hogy hova vitte, de a leányka a pikkelye ügyelésével volt elfoglalva.

A nyár derekán egy este, a nagysás Ádám úr szobaleányát, egy pisze, szösze, gyíkszemű leányt láttuk Katinál. Ott suttogott sokáig a házacska füves udvarán. Többször kinézett a kapun, mintha várna valakit. Nehány szavát is hallottam, mire a Kati rekecses, durva hangja felelt. Kémkedve néztek aztán a berek felé, s integettek egymásnak. Egy izben viszont kocsi állott meg a házacska előtt.

Egész esemény volt ez a mi utcánkban. A gyermekek kivált mind kijöttek. Kati a kocsinak utcafelé eső ablakához állott, s elfedte azt, a ki benn ült. Mit se vehettünk ki...

Mindezen rejtélyes dolgok igen rossz hangulatot keltettek Kati iránt. Galamb, ha szeretkezik a kigyóval, nyúl ha a kopóval – nem tiszta dolog az. Koldúsnak mi baja az urakkal, ha jóban jár? Kati kezdett tűrhetetlen lenni. Gyalázó szókkal beszéltek róla, s Pataki hangosan kifejezte elégedetlenségét a politicziával, a melyik a „csavargókkal, s gyanús personáliákkal” szemben nem teljesíti kötelességét.

Kati, ha baktatott lomhán kötésével kezében az utcán: nem tértek ki előle, s nem köszöntöttek, sőt a közvélemény hatása alatt még Sárika se mert bejárni hozzá, pedig új ruhái, irigyelt függői mind Katitól kerültek.

Az ősz ilyen kellemetlen hangulatban találta az utcánkat. Akkor egy szombat napon történt valami.

Délután néhány hópehely szállongott, s olyan hirtelen este lett, hogy a verebek alig tudtak elhelyezkedni éjszakára. Szél kerekedett, s a gyertyánfa száraz levelei zörögtek...

Hazafelé tartottam, s meglepett a sötétség egyszerre. Szomorú, komor, fekete lett minden. Nehéz köd ereszkedett le a hegyekről, s a nedves levegőben nagy messzeségből is jól hallatszott a kuvasz ugatása, s a tehének bőgése.

A mint a berek felől jöttem, majd leütött az úton egy kocsi. Rákiáltottam durván. Miért nem gyujt lámpát?

Finom permete ütődött az arcomhoz, s a szél csípett. Úgy izgatott minden, hogy kellemetlenül éreztem magam, mikor a régi fedetlen ház előtt mentem el, a hol a kísértetek laknak. Omlatag vén épület az. Úgy tanultam valamikor a dadától, hogy ott laknak a szárnyas boszorkányok... Most még alszanak. Az ő virradatjuk az éjjel. Nekik való éjjel lesz ez...

Az utcánkban felgyujtották a két lámpát s azok pislogtak mint a mécskek. Valami csodálatos hangot hallottam, a mint a rácz Boglán háza előtt botorkáltam, mely növelte a nyugtalan-ságomat. Mély, kellemetlen hang volt, nem gyermeké, sem nőé, sem férfié. Hasonlított némileg a segélykéréshez, s valamit a részeg ember danájához. Énekszó akart pedig lenni.

Körülnéztem. Seholy senki. Megálltam. A dudoló azt a nótát szűrte ki fogai közül, a mit én valamikor a sánta, lutribolond szabótól hallottam:

„Vadászat, szerelem, s a jó bor
Férfiakkal fog kezét,
Csapjon fel mi közénk ki bátor.”

– Hó hó – kiáltott valaki – ki jár ott?...

A Kati hangja volt. Ő dúdolt. A kapuzábé nagy butykóján ült, s ingatta vigan a fejét s a derekát...

– Ejha szomszéd – mondta – de siet.

– Csúf az idő.

– Csúf ez? A hajnal se szebb. Érzem a természet erejét körülöttem; hallja a szelet?

Azt hittem ittas Kati. A nyájas, derült hang egyáltalán nem illett hozzá. Ki tette volna fel róla, hogy józanon dudorászni tudjon?

– Nem szeretem azt a gyáva napfényes időt... ez való nekem. Érzem, hogy gaz, s birkózom vele; a verőfény megcsal, s beteggé tesz. Bocsánatot kérek, hogy megszólítottam, s feltartóztatom, de *most* igen jól esik beszélnem. Igen elhagyatott vagyok, s nagyon rég nem voltam ilyen boldog. Mióta vágyom a mai napra, ah! milyen rég! s szeretnék szüntelenül beszélni. Ne szégyenlje kegyed, hogy megszólítom. Senki sem lát...

A kissé vad és keserű árnyalattól eltekintve, olyan válogatottan beszélt, mintha ő, Kati, delnő volna, s engem hódolóját fényes szalonban fogadna. Sőt kissé pikáns íze volt annak, mikor biztosított, hogy senki se lát. Nem vád, vagy panaszképpen hangzott. Nem tudtam válaszolni.

Haboztam, ha induljak-e? Akkor Kati hirtelen felvetette a fejét, s kérdezte:

– Nem hall lépteket?

A szeme bizony úgy fénylett a sötétben, mint a macskáé. Felugrott. Erősen, idegesen megkapta a karomat, hogy sajgott.

– Jön valaki – suttogetta elváltozott hangon – várjon.

Szerettem volna menni. Sietve közeledő lépteket hallottam. Kati előre nyujtott nyakkal figyelt. Félrevonultam; valaki a kapuig ért.

Ádám Zsigmond úr volt. Űtés a hogy koppan, úgy szólott a Kati hangja.

– Én vagyok Bedő Katicza, nagysás úr. Csak én *bívtam*. Fizetni akarok. A régi tartozást tudja... A felesége a báróné megcsalja, mint a hogy maga csalt meg engem... Lenézi magát, mint a hogy maga szégyelt engem, mikor úr lett. Szenvedtem, hitvány lettem látja... szenvedjen, akarom. Ott benn az én szobámban ölelkezik a felesége, a bárónő egy úrfival, a ki rangjabeli és fiatal. Én csábítottam rá, én csaltam ide... én, elhagyott mátkád, Bedő Katicza... Csak azért tértem még egyszer vissza. Boldog vagyok. Nézd meg... Kinlódj, nyitva az ajtó...

VII.

KÉT GYERMEKRŐL

Édes!

A Boglán bácsi házával szemben a másik szegleten lakik Vad András a mészáros, kinek két gyermekéről mondok ma beszédet neked.

Tavaly a szent-mártonnapi vásárkor András a piacra vitte a fiát. Kevélykedni szeretett vele. Csuf, szeles, zimankós volt az idő s az anya Judit – a gyenge, alázatos, engedelmes dolgos pap-árva – félve kérte a kapuban.

– Ne vigye Gábort édes uram ebbe a hidegbe.

– Hess tyúk – mordult vissza – ha a kakas akar.

Gangosan lépdelt vele végig az utcán. Hadd lássák. Odavolt délig.

Mikor hazatért, hát a fiucskának ki volt szederjesedve az arcza a hidegtől s reszketett az egész teste. Ágyba fektették.

– Haj be kényes vagy kölyök – vetette oda Andris – szégyeld magad.

Judit asszony vigyázta az ágynál, mint gyul, gyöngyözik ki a képe az apróságnak, mint hül el s lesz a szűrt viaszhoz hasonló.

– Ne féltsd, kutya baja. Nem a féle vér a.

Kutya baja! s Andris ott is hagyta. Mogorván pipára gyújtott s kijött az utcára. Leült háza előtt a gerendára, s lábaival rugdosta a köveket. A járókelők köszöntötték, nem fogadta. Aztán tán a varjak fertelmes lármája miatt, melyek csordákban lepték el a jegenyét, tán rosszul szelelő pipája miatt, csak viszont felkelt s bement.

Sétált a szobában s ismét kijött. A kuvasz a tornáczon őgyelgett, azt lerugta a lépcsőkön, hogy ordítva szaladt el. A kutyák az egész utcában vonítani kezdtek.

Besetétedett, majd fekete éjjel lett. Judit asszony csak ott gyügyögött az ágyacska mellett. András bosszus volt, lefeküdt.

Reggel doktort hívtak. A mogorva kövér ember keveset beszélt, s hamar végzett a gyermekkel. Aztán jött egy pár igen hosszú nap, mely alatt a madarak csak úgy énekeltek, a majság úgy kotyogott, borjuk úgy bögték, nap úgy süttött, mintha semmi baj se volna.

Egy szombaton éjjel lehuntya szemeit a fiucska örökre.

* * *

Kiterítették.

András odament. Megsimogatta koporsóban álmódó kis szolgájának a képét, aztán meg-
taszította a hüvelykujjával a vállacskáját s szemrehányólag, megvetőleg, indulatosan mondta:

– Te léha hitvány jószág, te élhetetlen semmi, hát itt hagytál?

Feltépte a szekrény ajtaját, kiszedte a gyerek játékaikat, ruháit s kiállott a tornácra.

– Hé – kiáltá – hé bitangok, piszkos utczakölykök, hé ide hopsára. Ne – sikoltotta, s a ke-
zében rázott holmik közül messze hajított egyet-egyét – ne a fiam mellénykéje, ne a csizmács-
kája, ne az ingecskéje. Takard be vele a húsodat. Neki már nem kell. Ne az ostorkája, ne a lo-
vacskája, ne minden játékja. Semmi se kell neki...

Azután végigrohant az udvaron, ki az utczára átszökött a sánczon s a berekbe ment. Bo-
lyongott az éger bokrok között, megközelítette a házát, de nem ment haza. A sánczon túl egy
vén görbe fűzfához vetette a hátát s nézte az ablakait. Benn szép kis cselédjének, jó kis cseléd-
jének meghült teste körül gyertyákat gyújtanak fel. Hogy nem alusznak ki?

Este lett. Akkor hazatért.

Orthon piszkos kártyákkal játszott az első szobában az utczabeliek s boroztak és néhány
álmos borzas gyerek leste a kártyázókat. A kőtornácson jól lakott zsíros száju fehérnépek
gunyasztottak s beszélgették a maguk dolgát.

Judit asszony ott ült a koporsó mellett. Sírt csendesen.

A kártyázók közül Andris felé fordította egy pár a fejét, midőn belépett. Pataki a bölcs azt
mondta:

– Nem helyességes a férfinak búbani elmerülése.

– Mit tanácsolatsz nekem! Tartsd magadnak az eszedet!

Aztán körülnézett sötétén, az asztalhoz ment s ráütött az öklével:

– Elég is lehetne már, hé!

– Hiszen virrasztunk, tisztelt szomszéd.

– Ne virraszszatok nekem. Virrasztok én, ha kell.

Csendesen hazatakarodtak. Andris elfújta a gyertyákat. Csak a koporsó lábánál égett egy.

– Menj innen, szól kurtán az asszonynak.

Egy széket húzott oda s szembeült a fiával. Csendes zokogás hallatszott. Andris felkelt,
megfogta az asszony vállát.

– Ne sírj előttem Judit. Menj ki. Egyedül akarok maradni.

S egyedül maradt, hanem én azt hiszem, hogy érezte, hogy az asszony az ajtó deszkáján
keresztül is nézi őt bánatos, szemrehányó tekintettel.

Aztán eltemették a fiúcskát. Sok nép volt. Andris egy párszor beleszólt a pap és a kántor
szavába: „Csak kurtán, kurtán, ne teketóriázzanak annyit.”

Betették, befedték.

* * *

Hazatérve becsapta a kísérők elől az ajtót. Én a feleségét vezettem fel. Odajött és szokatlan
gyöngédséggel simogatta meg az asszony fejét.

– Vége van, Judit... Tudom, hogy fáj neked, hogyné fájna. De hát nyugalomért s azért,
hogy elfelejthessük, jó volna pontot tenni a bánatra. Ugy-e na uram!

Szinte megalázkodva, kérő hangon mondta, mintha engedelmet kért volna a fiáért az anyától.

Igent intettem s Judit is. Aztán az asszony az ablakhoz ment és ismét zokogott.

– Ott szokott játszani a fa alatt, akadozta, s a kertbe mutatott egy körtefára.

– Kivágassam?

– Ott marad a helye.

Nehéz az a „pont.” Nem bírja el gyöngé, szegény asszony. Az ő kis lábai futkostak itt, kacsói vájtak gödröt ott; azt a virágot szerette, odadugdosta a játékait.

Andris elfordult.

A kicsi lányka egy szegletben játszott a kicsi bubájával. Judit asszony rámutatott:

– Ennek sincs már játszótársa. Egyedül van, egyesegyedül.

Andris nagy lélekzetet vett. Nem felelt. Mit is feleljen?

A könyvek mintha őt vádolnák. Parancsoljon? Mit? Valamit akar, nem tudja tisztán, hogy mit? De elfutja az epe, mert nem engedelmeskednek neki.

– Legyen másképp Judit. Értsük meg egymást, gombház, ha leszakad lesz más. Aztán itt van Anka. Hát ötet szeressük. Na.

A végén is Judit asszony hallgathat. Jó asszony, csupa áldás... de ki volt? Az ernyei pap árvája, kinek a tűrés, az engedelmesség egy emlőn nőtt testvérei. Micsoda sors volt az, amiből Andris megváltotta. Im jómódu tisztelt asszony: hát csitt.

Vette a kalapját és kiment. Homlokát a tornác oszlopához tapasztotta. Min törődött? Talán duhaj fiatalsága jutott az eszébe, s aztán hogy mint világosodott meg a szobája, mint lett étele ízesebb, s nyájasabbak szemében az emberarczok, mikor a papárva beköltözött a házába. Hogy mint várta a tiszta, vidám, szerény asszony mosolyogva, ha fáradtan tért haza a székéből, s mint nyújtotta keskeny fehér kezét. S Andris megfogta a gyenge gyermekkezet s nem tudta mit mondjon. És a szótlanság is új dolog volt és jól esett... és kedvesek voltak a haszontalan beszédek s a gyermekaltató dalok, melyekhez füttyölt Andris... s repült az idő.

Ah! a dajkadalok... a kis fiu már a föld alatt. Ne sirassa-e az édesanyja?

Mert megrázta a fejét. Valami kínoztá. Tán egy könycsepp, mely ki akart hullani. Belépett az ajtón.

Judit akkor a szegletbe huzódott és símogatta kis leányának a haját.

– Az ő fejecskéjét bepiszkolja a föld, azt nem simogatja senki, nem fésüli senki.

Andris ingerülten kiáltotta:

– Engem vádolsz?

* * *

– Szerettem na uram, hát mit tagadjam – mondta egy pár nap múlva nekem. – Szerettem, mig megbecsült engem s a jó módot, melybe jutott. De látja ő jobban szereti a búját, mint engem... látja. Úgy sír előttem, hogy én lássam s azt mondja a permetelő szemével: „te ölted meg a fiamat.” Ülhetek otthon, mondja meg? Asztalomnál ne keseredjék meg a falat? Beszéljen vele uram! mondja meg neki... látja? mit akar ő? Ott a leányunk Anka, már fél tőlem, Isten úgy tartson, már fél tőlem! Tán nem az anyja idegenítette el? De megkeserüli! Beszéljen vele. Valami bolondot csinállok! Ki az úr, azt szeretném tudni?

Összevissza beszélt mindent, mint egy dühöngő. Azt se tudtam, mit feleljek.

– Hát én vesztettem el? na mondja uram! Elmegyek – s fenyegetőleg integetett ujjával – aztán sírhat utánam.

Este azt hallottam a fazekas szomszédtól, hogy czudarkodott otthon Andris. – Az egész szomszédság kigyült – mondta – olyan pogány káromkodást vitt végbe. Mért, mért nem, azt ki tudná? Aztán ezzel a csavargó Patakival elmentek valamerre. Hát járja-e az?

– Pataki szomszéd – mondtam a tudós csizmadiának másnap – nem tisztességes dolog az, amit Vad Andris csinál...

Pataki begombolgatta flanel réklíjét s pislogott.

– Egyéb dolgok is lesznek várhatók ottan csekély véleményem szerint. Mert tetszik tudni, facsaros népség a hölgyek kara. Az tapasztalandó, mily utakat kutatnak a férfiak kínzására. Ottan Vad barátomnál kivált ily esetek találatnak. Nem csodálnám, ha Vad barátom által útilapu köttetnék a hölgy talpaira.

A nyakát módosan csavargatta s hüvelykujjával gesztikulált. Utálatos volt. Bizonyosra tartottam, hogy ő is ingerli a mézáróst a felesége ellen, hogy hasznot húzzon a háborúságból.

A napok teltek s mind több czudarság történt. Az erős, nagy, gőgös ember itt az ablakom alatt ment egy reggel haza kurjongatva. Pataki vezette. Részeg volt, dúdolt, kiabált, hogy csengett az utcza. Az a kevély ember ezzel a tömlöczből kikerült Patakiival, akire rá se nézett addig. A padokon este azt beszélték, hogy kezét emelt a feleségére...

* * *

Nem is tudom, mennyi idő telt el, de gyenge hó fedte már a házakat, mikor hallottam, hogy Vad Andris elkergette a feleségét. A tél hirtelen jött a tavaly, s tán két hétre rá, hogy a kis fiút eltemettük, felfordult fekekestől az Andris háza.

Pataki majd hogy ott nem lakott. Untalan ki s besifitelt a galambbúgos kapun s nagyon rátartó lett a gazember.

Ott ittak, muzsikáltak, dorbézoltak sokszor egész éjjel.

– Ha teszi, jól teszi – vetette oda Pataki foghegyről a tudakozódó szomszédoknak – ő kereste, ő pusztítja. Jól esik neki, a miből tanulmányozhatnának a hölgyek...

A fél orcája fel volt dagadva Patakinak s világos szeme körül széles karika sötétlett.

Pataki, ha kérdezték felőle, csodálkozva mondta: „Meg volna dagadva? Gyenge sejtelveim sincsenek létezéséről.” Az emberek azonban azt beszélték, hogy Andris döngeti unalmából a csizmadiát. Mintha az ördög költözött volna belé: bánt mindenkit. Jól esik a lelkének, ha valami hitványságot mondhat. Mintha megkönnyebbülne olyankor.

Egy reggel szemben találtam Vad Andrist. Szemeivel a földet nézte, az arcza fényes volt, a ruhája szemetes.

– Fogadja el köszöntésemet uram – mondta rekedtes hangon – nem vagyok én czudar, csak miért, miért nem? de süjtől az Isten. Kinek van igaza? Ha *valakinek* fáj valami, nekem is fáj, csak ne legyünk facsarosak, csak ne ravaszkodjunk, csak ne áruljuk a könyeinket. Hadd legyen az én lelkem terhe, majd felelek én érte. Mindenem pusztul, pusztuljon! Ki okozza? Én? Miért vádol engem? S ki vádol?

A leánykája, Anka vádolta. Mindjárt elmondom, hogyan.

Vasárnap délután puskával a vállamon, a berekbe indultam. Friss hó hullott. A kutyám vígan futott előttem. Az utcámban alig lézengett valaki, csak a füst szállongott a kürtökből, s a varjak károgtak a jegenyék tetején.

A szűk Pinty-utca felől egy kis lányka lépkedett a Boglán bácsi szegletháza felé. Szürke prémes kabátka rajta, kékes szoknya s fekete keszkenő a fején. Kis kezait néha összesúrolja, piros arcját is megdörzsöli. Átlép a sánczon s a Boglán falához támaszkodva nézegeti a Vad Andris házát.

Ki az? Igen ismerős gyermek.

Ujját a fogai közé fogja s tünődni látszik. Aztán némi tusakodás után, lomhán ugyan, átípeg az utcán s az Andris udvarának korlátjához áll. A hasadékon át betekint. Hallom, a mint a komondor dühösen szokik oda, de a kis leány meg nem ijed egy cseppet se, hanem nevéen szólítja a kutyát, benyújtja az ujját a hasadékon. A kuvasz megnyalja, aztán kapar a korlát tövében, szűköl s olyan hegyeseket ugat, mintha sikoltana.

A kis kéz csak ott marad a hasadékban s a két kis szem néz be a havas udvarra. Mindenfelé tekintgetnek ezek a kis szemek, az ólra, a majorságra, a meleg házra és igen beszédeseek. A hideg miatt a kezeckék néha összegömbölyödnek karikává s a kékes ajkak meleg párákat fújnak reájuk. De mintha a hideg igen semmi dolog volna s a fő csak a sok-sok látnivaló.

Ah! hiszen ez a Vad Andris leánykája, Anka. Mit keres?

Az ablak hirtelen kinyílik. Énekhang s muzsikaszó hangzik rajta. András nyitotta ki.

– Mit keressz ott gyermek? hallom.

A leányka meg sem mozdul.

– Látlak, Anka. Mit keressz?

A gyermek megrántja a vállait s közönyösen néz fel.

– Hát valamit, feleli.

– Ide küldtek?

– Nem biz' a, mondja s nyugodtan veregeti le a kabátjára ragadt havat.

– Hiszen megtudjuk azt mindjárt hé, rikkantja Andris s becsapja az ablakot.

Vártam, hogy kijöjjön. Meghúzódtam a fűzfák között. Csak nem fog hitványkodni azzal a gyerekekkel.

Nem jött.

A nagy ház olyan csendes lett, mint a sír. Eltelt egy félóra. Semmi nesz. Akkor énekhang csengett fel s klárinét visított ki a szürkülő homályos utcába. Az ablakon át mintha Andrist láttam volna, ki egy ingújjban, karját a feje fölött ingatva, tánczolt a muzsikaszóra. Aztán viszont néma lett a ház.

Esteledett. A gyermek csak ott állt. Tapogott, vállával a korláthoz dült, felnézett a fekete ablakra s ismét a földre, babrált a kabátja csücskével s várt. Mire vajjon?

Én is vártam. Majd haza viszem a szegény bogárkát. Még eltéved.

Hirtelen borúlt a homály a házakra. Akkor gyertya gyúlt ki Andrásnál, megszólalt ismét a muzsika s rekedtes, vad kurjongás hangja ért szakgatottan hozzám.

A gyermek megindult. A kapuhoz húzódtott s kezével a kilincs után nyúlt. Alig érte fel. Benyitott a sötét udvarra. Átjöttem az árkon s utána mentem. A tornáczon állingált előbb s tévovázva nyitott a pitvarba. Alig okozott valami neszt. Hallgatóztam. Egy ajtó nyikordult. Benyitott volna?

Akkor hirtelen világosság omlott ki az első szobából. Felszakította valaki az ajtót s a Pataki hangját hallottam, ki azt kiáltotta:

– Tolvaj jár a kamarába, tisztelt Andris barátom!

Andris rekedten kiáltotta:

– Tolvaj? Ide a puskámat, cigány. A muzsika félbeszakadt. Andris türelmetlenül ismételte: „a puskámat. Ne félj tőle,” s bortól hevülve kigombolt inggel, borzas fővel, kigyúlt szemekkel, puskával kezében, a pitvarba lépett. A kamara ajtaja szemben véle nyitva volt.

– Ki vagy? kiáltotta.

Senki se felelt.

– Lövök ha nem mozdulsz.

Beléptem.

– Lassan szomszéd. A gyermek van ott.

Egy ugrással a kamarában volt Andris. A cigány bevilágított a gyertyával.

A szuszékok, a teknők között a sötét szegletben mozgott valami.

Andris odaszökött.

A gyermek, Anka, bebújva, beszorúlva egy nagy kosár mögé ijedten – a hogy a csapóba szorult egerke sivít fel – kiáltotta:

– Na... na, ne bántsanak.

Andris nem kapta a szót. Mintha a levegő szorította volna a torkát. Reszketett.

– Mi kell neked? kérdezte s nyújtotta kezét, hogy felemelje. Tán, hogy megölelje.

A gyermek felsírt s rémülve húzódott össze.

– Ne bántson na.

Pataki is bejött s a két cigány bevigyorgott az ajtón.

– Ni te csodatevő szent szűz – mondta az egyik – a kisasszony a tolvaj. Czipó kell neki.

– Csirke az hé – mondta a másik – nem czipó. Látod, hogy kotol rajta.

Mert bizony az Anka ölében két kis cselédczipó feketéllett. Onnan vette a teknőből; kemények voltak.

András elfordult.

Pataki a leányka felé hajolt s tréfásan kérdezte:

– Hát szarkácskám lopunk hé?

A gyermek ránézett s halkán felelte:

– Csak czipóért jöttem.

– De az tolvajmány hallod-e gyenge virágszálom.

– Mert tudtam, hogy itt van, mert mi ma csak kicsit ettünk s anyám nem tudott eljönni, mert beteg.

– Hát ez sajátságos – okoskodott Pataki – tessék idelépni s kérni, hallod gyermek, de ne tessék lopni, mert az nem járja.

András felkapta a fejét, mintha megütötték volna.

– Beteg, beteg az anyád? Félre innen Pataki, ne tegezd a leányomat és ne kérdezzesd. Ki innen mind, ki szaporán futva. Beteg az anyád? s ma kicsit ettetek úgy-e madaram? Hát ne félj tőlem, ne húzódj. Én is szeretlek igazán, lelkemből édes cseppem. Beteg?

Anka nekibátorodott s fontoskodva emelte fel a mutató újját és szörnyű komolyan mondta:

– Hideg is van és édesanyámnak nincsen fája, hát adjon azt is.

– Adjak, adjak – és öklével vagdosta Andris a fejét – adjak nektek én! Hát becsület ez, a mit én csinállok itt, a míg ti fáztok és éheztek? Hát gazember vagyok úgy-e, a kit meg kell verni te haragos Isten?

Azután futva ment ki, kalapját a fejébe csapta s rákiáltott Patakira s a cigányokra:

– Tisztuljatok mind ki innen, most rögtön. Meg ne lássam valamelyiket – és ölébe fogta kis cselédjét és lerohant vele a lépcsőkön.

– Hát hova vigyelek?

– Hova akar vinni? Én haza megyek.

– Haza, haza anyádhoz.

– És nem viszünk neki semmit?

– Ide hozzuk édes.

A gyermek mosolygott és megsímogatta, megcsókolgatta az Andris képét.

– Vissza lelkem úgy-e? mert úgy-e szeretsz te minket?

És aztán fecsegett. Hogy ők kinél laknak; hogy az milyen szegény ember, de annak is van leánykája; hogy már ül ott a kotló a tojáson, de az is benn van a házban, s hogy az milyen szép s hogy neki van egy derék szánkója, de nagyon keveset adtak enni.

Az utcában megállott egy-két járó-kelő, mikor az izmos Vad Andrist ölében egy kis leánykával futni látták.

Túl az oláhtemplomon, a domboldalban egy kis házikóig mentek. Annak fekete zsupfedele, egy kis ablaka, gyenge ajtaja és dúrva fala van.

És oda beléptek.

A gyermek az ágyhoz futott s azt mondta:

– Itt van az apám.

A kapu be van zárva

– Szabad-e, Flóra? – kérdezte valaki az ajtó előtt.

Milyen ismerős hang! A szép leány ledobta öléből a virágtartó dobozt s fölugrott. A rózsák, gyöngyvirágok szertegurultak a padlón. „Lépj be,” akarta mondani.

– En vagyok, Flóra, én Lajos. Egyedül van?

Igenlőleg bólintott s mind a két kezét odanyújtotta.

– Hát nem ölel meg? Hát elfelejtett már? Egyedül lakik? Azt vártam, hogy megölel, mint tegnap.

– Ah, tegnap?

– Két esztendeje annak a tegnapiak, de hát mit tesz az? Nekem csak „tegnap.” Magának nem az, úgy-e? Mert minden megváltozott itt. Ott volt benn az én szobám, rá sem ismerek, itt állott az asztal s előtte a nagy karosszék. Emlékszik-e arra a karosszékre, Flóra? Egyszer haragban voltunk egy félóráig... Maga beleült a nagy székbe, hogy ne is lásson. Én lopva a háta mögé kerültem; befogtam a szemét és... No mit tettem?

– Gonosz volt.

– Megcsókoltam. De az igen természetes volt. És milyen csinos itt minden, milyen gazdag. Egyedül a néni hiányzik. Szegény néni – Lajos lesütötte a fejét és sóhajtott – hol van ő már!

Előre lépett. Megnézett mindent. Megtapogatta a fényes fekete butorok fáját, selymét, a nagy porcellán-vázákat.

– Hova üljek, Flóra? – kérdezte – ide a lábához?

– Hol szereti?

– Mindenütt maga mellett.

Leült s megfogta a leány kezét.

– Megváltozott itt minden. Ott a fülkében állott a néni festett ágya s fölötte a csont-feszület. Búsítom, úgy-e Flóra, ha róla beszélek, de úgy szeretett, mintha fia lettem volna s szeretettel gondolok rá. Egészen egyedül lakik, Flóra?

– Hát kivel lakjam?

– Persze. De nem fél egyedül? Ugyan mitől féljen? Azt sem tudom, mit kérdezzek Flóra, annyi mindent szeretnék tudni. Hát a kanárija? Vége van, úgy-e? Elepedett egyedül. Azt maga nem értette akkor, hogy el fog sorvadni szegény bubi egyedül. „Hát én senki sem vagyok neki?” kérdezte. Igen, de ő párra vágyott.

Flóra hamisan húzta össze szemhéjait és némi kaczerkodással fenyegette meg Lajost: „Milyeneket beszél!”

Mert ő nagy leány lett „tegnap” óta és érti innmár, mit énekel a madár. Lajos is ime férfi. Elég csinos és jól öltözködik. Pedig a vidéki gavallérok! – no, ismer egy párt Flóra, amolyan babos nyakravalós, teletalpú, borzas példányt. Nevetségesek! Mert bizony, csak gavallér Flórának most Lajos is. A meglepetés és zavar, mely elfogta a hangja hallatára, egy kis ügyetlenség. A régi együgyű idők maradványa. Ki is nevetnék érte, ha megtudnák. Jogász korában ott lakott Lajos Flóráéknál. Kedves, jó fiú volt. Volt. Ennyi az egész.

A Flóra szeme rátévedt a földre gurult csinált virágokra. Egy percz alatt sok minden jutott az eszébe. Ő akkor énekelni tanult. Egyszer Lajos öltöztette föl druida hölgyecskének. Meztelen vállára Lajos csatolta föl a köpenyt. „Milyen szép ön, Flóra,” mondta. Igen boldoggá tette Flórát akkor e hódolat. Megölelte érte Lajost. A néni nevetett, fejét rázta jóságosan. „Hogy mondhat olyanokat, Lajos?” kérdezte. Az énekmesterhez Lajos kísérte el mindig. Szürkülletben jöttek haza. Flóra félt, míg kézen nem fogta Lajos. A lépcsőn összeölelkezve futottak föl. Igen boldogok voltak. Néha elcsavarogtak a Duna partjára. Ott lakott egy vén kertész. Ha beléptek hozzá, mindig tegezték egymást. „Melyik rózsát akarod, húgom?” – kérdezte Lajos. „Add azt a sárgát, meg a rózsaszínűt, bátyám” – felelte Flóra. Így csalták meg a vén kertészt és ez a játék is igen kedves volt.

Ah! minden elmúlt! A csinált virágok ott hevernek a földön, Flóra utánok hajol s Lajos is. Egy rózsabimbó után ketten nyúlnak egyszerre s az arcuk összeér. Hirtelen visszakapja fejét mind a kettő.

– Bocsánat, Flóra – mondja Lajos zavartan. Flóra mosolyog, visszaül helyére, aztán egymásra néznek s fölkacagnak. Lajos a szép leány keze után nyúl s székét közelebb helyezi hozzá.

– Sokszor gondoltam magára, Flóra. Szüntelenül gondoltam. Apró czivódásainkra, kibéküléseinkre, a néniire, kis szobámra, reménységeimre, a maga álmaira. Akár mire gondoltam, a maga képe ott volt mindig. Néha attól félttem, hogy mikor ismét látom, összetörök ez a múltat, jövőt beragyogó tükröm. Maga le fogja nézni a mi kis örömeinket. Maga már sok tapsot hallott a színpadon s nevetségesnek tartja, ha én dicsérem. Maga már nagy, nagy leány és itt minden igen nagy. A szobák megnöttek, az ablakok megnöttek s az ajtók... És itt vagyok ime s itt minden olyan kicsi, derült és kedves, mint tegnap. A néni fülkéje ott, az én szobám itt túl, a virágtartó állvány a szögletben. S maga csak Flóra és rám nevet. Mindezekért igen boldog vagyok. Szeretnék mindent tudni magáról. Ez a fészek pompás lett, minden új, minden cseccsés, minden drága. Mennyit kellett küzdenünk a néni ellen, tudja. Ő régi módú asszony volt, tele előítélettel a színészek iránt. „Dolgozzék a kezével – mondta – az nehezebben romlik, mint a torka.” Ha ő most élne és látna itt mindent! Milyen boldog lenne!

Flóra csöndesen visszahúzta a kezét. Rég nem hallotta ezt a hangot s sajátságos nyughatatlanságot ébresztett benne.

– Ha itt van valami új, hát azért van, mert az állásom megkívánja s nem élhetek úgy, mint eddig – aztán mi van itt különös?

Kissé zavart volt. Mintha mentegetődzött volna, olyanformán beszélt. Elpirúlt s restellte, hogy elpirúl. „Miért kutat, miért vallat” gondolta és boszankodott.

– Igaz – folytatta – hogy a színháznál most nagyon kis szerepeket adnak, mert sok az irigység; ha azt ön tudná! De ön nem gondolt velem. Hallottam, hogy utazott. Bizonyosan jó dolga volt.

– Bizonyosan jó dolgom volt és én igen elromlottam. Mindent megírunk egymásnak, úgy-e? – kérdeztem itt az ajtóban akkor. Oh bizonyosan. Az első levele kedd napon érkezett. Abban minden volt; a virágainkról, a madárról, a szomszédokról s egy könnycsepp is a papír szélén. Az a könnycsepp értem. A második levelét szombaton kaptam. Látja, a napot is tudom. Az énekmester gonosz volt és a kanári bubi nem ette meg a kalácsot. Aztán a harmadik csak egy hétre jött és kurta volt. Valamelyikben a néniről írt... aztán, aztán egy gyászlap egyszer. De a gyászlap már nem talált otthon. „Senkim sincs,” írta. „Elfelejtett már?” kérdeztem. Milyen későre válaszolt! Szerettem volna, ha azt írja: nélkülözöm, várom. Ott hagytam volna

mindent. Egy pár sor volt az egész. Egy hónap múlva kaptam ismét néhány szót... Unszoltam, kértem, írjon magáról. Nem is felelt. Két hónap múlt el s ismét kettő. Én nem fáradtam ki a kérésben, maga nem a hallgatásban. Nem bírtam tovább, látnom kellett. Ezelőtt egy órával érkeztem meg... Egy óráig dolgom volt. Valakit meg kellett ölelnem, a ki reám várt – hiszen majd megtudja, hogy kit... Aztán futottam ide magához... Itt ülök a lábánál, kezét kezemben tartom és ha tudná, milyen boldog vagyok! Maga pedig vádol engem, hogy elfeledtem... Oh vádoljon csak!

A leány behunyta szemeit és hallgatott. Lajos ránézett hosszan, s halkán mondta:

– Aztán innen haza megyek, haza megyünk... Már gazda leszek. Megnézi a mi falunkat úgy-e, Flóra?

Elmondta, hogy mi mindent csinál majd ő otthon, de egyebekre gondolt, a míg beszélt. Milyen szép lett Flóra! Miféle irigy, rossz emberek bánthatják a színháznál? Az arcából hiányzik az a gyerekes bátortalanság – de milyen csodálatos fényű szemei vannak. Ah! egy darab régi bútort sem hagytak itt. Minden új. Mégis az emlék okán meg kellett volna becsülni legalább a néni csontfeszületjét. Az a finom könnyű ruha milyen kecsessé teszi... Karjai, nyaka, dereka... Behunyta Lajos a szemét. Már nem gyermek többé...

Valaki kopogott. Flóra látható zavarral futott az ajtóhoz. Idős, madárképű nő nézett be. Csodálkozva járatta végig a szemeit Lajoson. „Vendége van?” kérdezte Flórát, aztán a fülébe sugott. Flóra félhangon felelte: „Nem akarom látni most, nem, nem...”

A hölgy kutatva nézegette Lajost és folyvást suttogott. Aztán kimérten hajtotta meg magát és elment.

Lajos fölállott. „Zavarom, Flóra” – mondta s kalapja után nyúlt. A leány homlokáig föl volt pirulva. Izgatottan vette el a kalapot s kezét a Lajos karjába fűzte.

– Ne menjen még el, milyen rég láttam s már el akar hagyni. Ha tudná, hogy hiányzott nekem, hogy vágytam... Maradjon, mert én akarom. Ez az asszony a színháztól jött s jelentéktelen híreket hozott. Jöjjön a maga szobájába, Lajos, jöjjön nézzen szét.

A régi Flóra lett egyszerre. Milyen bolondság volna megölelni. Az ablak nyitva volt a Lajos szobájában. A koppadt beteges platán még élt az udvaron s alatta a gyöngye fű. Ah! a kis sánta gyerek is ott van még kerekesebb szekerében s néhány csöndes apróság játszik szörnyű illedelmesen. Egy verklis facsar valami csúf polkát s a kis nyomorék veri a taktust a kezével. Ha nehéz szekerek robognak el az utcán, tullármázva a polkát, a kis sánta mérgesen rázza a kezét. Minden mint régen.

Amott a szögletben, hol a Lajos ágya állott, selyemfüggönyök takarnak el valamit. Senki meg ne lássa. Kis asztal áll a könyvszekrény helyén s előtte nagy karosszék. Flóra beleveti magát s nevetve néz vissza Lajosra. „Nézze” – mondja – „ez a maga könyve volt, akkor én tudós leánynak készültem.”

Félhomály van a szobában s kábító illat. Lajos félkezével rátámaszkodik a szék támlájára s a csodaszép leány néha felé fordítja arcát. Így volt „akkor” is.

– Milyen szép vagy te, édes húgom! – sugja Lajos és csókot lehell hirtelen a homlokára.

– És te gonosz, bátyám – feleli a leány és nevetve szökik fel.

– Megengeded-e húgom, hogy holnap is lássalak?

– Megtennéd-e, hogy ne láss?

Aztán sietve megy el.

Milyen édes mindez.

Az a csók a homlokán hevíti a fejét. Két kezével betakarja, megszorítja azt a helyet s leborul az asztalra.

– Megnézi a mi falunkat, úgy-e? – azt kérdezte. Megnézi-e? Hiszen látja. A nagy kettős fedelű tornáczos nemesházat, a vén diófákat a lépcső előtt, a kerek kútat az udvaron. A bőrös karosszékben ki ül? Flóra-e az vajjon? A kemenczéből rásüt-e a fény? a vén képek a falról ránéznek-e? Megnézi-e? Együtt járnak be az erdőt, a virágos völgyet; patakparton bokrétát kötnek; keze a kezében és nem fél semmitől. Megnézi-e? Mit akart mondani Lajos?

És milyen csodálatos? Rá nézve nem létezik az a két év, mely elmúlt. Mintha csak rövid sétából tért volna meg, úgy tesz. A tegnap... Nem álom-e ez? Ha álom, el ne múltjék! „Lajos”, súgja félhangon, hívólag a leány, „Lajos”, ismétli boldogan. Lehetetlen, hogy elment volna. Az ajtó mögött lesz megbújva, mint tegnap. Összecsapja a kezét mindjárt. Topp. Flóra fölsikolt, a néni kaczag. Aztán ravasz sunnyisággal közeledik. Flóra nem is látja, csak érzi. Aztán befogja a szemét.

Harangoznak a toronyban. A hang végigbong a nagy házak fölött. Ilyenkor szoktak leülni a két kicsi székre s Lajos haszontalan kis történeteket beszélt. Minden história elmondásának díját kialakudta előre. Oh, a nagy uzsorás! De mindebben akkor semmi különös, izgató nem volt. A bátya enyelgett a hűgával.

Mikor elutazott, sírt Flóra. „Visszajön” – mondta a néni. Természetes, hogy visszajön, s akkor ismét rendben lesz minden.

De igen sokáig késett.

– Oh milyen sokáig – mondja Flóra fönhangon s egyszerre utálatosnak találja a cifra butorokat s mindazt a sok fényes csecsebecsét, mely szétszórva áll a szobákban. A szeme megtelik könnyel s kezével hevesen, visszautasítólag int, mintha szét akarná kergetni a gondolatait. „Tudnia kellett volna. S miért nem sietett? miért?”

Fölkel, az ablakhoz megy s a fellegekre tekint. Aztán megrántja vállát s halkán beszél.

– Nevetséges. Milyen bolond is vagyok! Akkor gyermekek voltunk s úgy mulattunk, mint a gyermekek. Vége van. Ő sem több most nekem, mint akármelyik csinos fiatal ember s én is elég csinos vagyok... Mulatunk, mulatunk. Hívtam-e, hogy visszajöjjön? Vártam-e? Szenvednem kellett volna, a míg rá várok, éhezniem, elveszniem? Miért jött vissza?

Kicsinylőleg húzta föl alsó ajakát s világot gyújtott. Babrált az asztalon s tünődött. Egyszer ingerülten dobott le a kezéből mindent s föl kaczagott.

– Nevetséges... elrontja a kedvet minden semmiség. Hát nem tetszem-e neki? A régi álmok: álmok. Élvezzük az időt...

Léptek hallatszottak az ajtó előtt. Felpirúlt az arcza.

– Ő jön vissza – gondolta és vágyva tekintett az ajtóra.

Nem. Csak a sovány, pirosképű, madárorrú asszonyosság jött vissza. Bedugta kis fejét az ajtón s kutatva nézett körül. Aztán belépett.

– Egyedül van, kedves? – kérdezte. – Hát azt az úrfit hol fogta? Igazán furcsa passiói vannak, csak nehogy ártson vele magának. Ki az kedves?

Flóra kedvetlenül felelt: „Régi ismerősöm.” Bár ha Lajos is csak olyan fiatal ember, mint a többi, mégis bántja, ha ez asszony beszél róla.

– Gazdag, kedves?

A leány elfordul és nem válaszol.

– Ah! érzékeny viszonykák, kis regény – mondja s hamiskásan hunyorgat – jól teszi kedvesem, arra való az élet, hogy használjuk, élvezzük. Hosszabb ismeretséget akar kezdeni veled kedves, vagy csak olyan átfutót? Mindig azt mondom: le ne kösse, kedves, magát egynek, nyűgöt ne vegyen a nyakába, mert nehezebb ilyen szép leánynak megszabadulni az udvarlók-tól, mint szerezni. A kis báró már másodszor járt itt, azt mondtam neki, hogy szenved, hogy a feje fáj. Jól tettem úgy-e, kedves? Tudni akarja, hogy lesz-e ma szerencsájök az estélyen? Persze, hogy lesz, azt mondtam. A kis Nelli is megy a balettól és a szeplős Giza. Nem tudom, mi van ingerlő azon a vereben. Több művésznőt is hívtak meg.

Flóra elfordul. „Csakugyan fáj a fejem,” mondja kedvetlenül.

– Eszébe juttattam, kedves – felelt a hölgy – de elmúlik. Nem szabad játszani az embernek a jövőjével. Aztán én megígértem, hogy ott lesz. Még korán is van, majd később figyelmeztetem.

– Nem, nem, köszönöm, igen kedvetlen vagyok; egyedül akarok maradni.

– Egészen egyedül? – kérdezte némi gúnnyal.

Flóra sietve s izgatottan vágott közbe:

– Mit beszél? megtiltom az ilyen hangot.

– Eh, hát bántja, kedvesem? Ez érzékenység csakugyan meglep. Ne heveskedjünk, kisaszony... Rossz kedve van, majd eljövök máskor.

És folyton mosolyogva, csinosan integetve hosszú kezeivel s úgy libegve, hogy csipkeken-dője minden lépésre lengett, visszavonult s csöndesen betette az ajtót.

* * *

Már este volt. Gyöngé barna palást takarta be a vézna platánt s a beteg füvet. A kis sánta gyerek kerekesszékét is bevitték s az ablakon át a gyertyafénynél látszott, milyen vígan, kacagva magyaráz a csepp szörny valamit az édes anyjának. Hátravetette nagy bumfordi fejét s úgy kacagott. Az anyja ráhajolt s megcsókolta.

Flóra kedvetlenül, irigy arczczal nézte. „Milyen jó kedve van annak is.” Leeresztette a redőnyöket. Bántotta a zörgésük. A szobát valami csöndes zúgás töltötte be. Kellemetlen ez a némaság. Leült s ismét fölkel. Ingerült volt. Bizonyosan csak a madárképű hölgy vakmerősége miatt. Sétált s tündődött. Kiállhatatlanul rendetlennek és utálatosnak talált mindent a szobában.

– De ha itt van – szólalt meg egyszer – hát miért nem jön hozzám?

Rossz kedvű volt. Köpenyt dobott magára, bezárta az ajtaját s leszaladt a lépcsőn. A séta majd helyrehozta. A kapu alatt megállott. Valami jutott az eszébe s mosolygott. Csöndesen lépett az utcára s kutatva nézett körül. A nagy karyatid mellett egy alakot pillantott meg. Felé ment, kezét előre nyújtotta s halkán, egyszerűen mondta:

– Tudtam, hogy itt van, Lajos.

– Vártam, hogy eljön, Flóra. Ez volt a mi kedves, kis sarkunk. Itt szoktunk találkozni a karyatid mellett, félttem, hogy elfeledte már. De ön épen olyan, a milyen volt és én boldog vagyok.

Megfogta a kezét s csöndesen indultak végig a zajos utcán. Az emberek sietve jöttek-men-tek. Hová futnak? Nagyon messze van tán a sírjok? Lihegve, rikácsolva egymást taszigálva

rohantak. Senki sem ügyelt a másokra. Ez egy nagy sivatag, melyen a fergeteg hajtja a sziklából lemorzsolts porszemeket, melyek nem is tudnak már arról, hogy egy anyától valók. Szekerek dübörögtek, a kocsisok nagy kedvteliséssel túlköltek.

– Semmitől sem félek – sugta Flóra s megszorította a Lajos kezét.

Egymásra néztek és mosolyogtak. Keveset beszéltek. A szíve ritkán szól az embernek. Azért nem is tud sok szót, sőt kifejezéseiben együgyü és gyermekes. Egy bolt kirakatában megláttak valami haszontalan képet. A vaskos parasztfiú ravaszul közeledik egy búsuló leány felé. Nagyon bohó jelenet. Ah! mindjárt eléri! Sokat nevettek rajta.

Odább egy eltévelyedett kis szösze leánykát találtak. Sírt keservesen. Megfogták a kezét, bátorították, megkérdezték a nevét. A leányka félig zokogva, félig nevetve nézett a Flóra szemébe.

– A mamám valahol van – gyűgyögte.

– Hol van? – kérdezte Lajos.

– Olyan, mint a néni – rebegte a csepp és Flórára mutatott.

A leány elpirúlt s Lajos boldogan ölelte meg a gyermeket. De jött az igazi mama. Ráütött a kis jószágra: „Haszontalan béka” – kiáltotta – „úgy eltűnsz a lábom mellől, mint a bors. Nézz a szemed elé, béka.”

Továbbmentek. Szűk, homályos kis utcát találtak. Önkénytelenül arra tartottak mind a ketten. A lépteik alatt kopogott a kő. Hát úgy léptek ütemre, mint a katonák.

– Milyen jó, ismét gyermeknek lenni, Flóra! – mondta Lajos.

Kiértek a Duna-partra. A nagy víz csöndes fodrokban omlott odább a vén fekete hegy lábainál. A lámpák ragyogó világa ott libbent, úszkált a tetején.

– Él-e még az öreg kertész?

– Rágondoltam én is – felelt Flóra és előre futott.

– Nézd csak, bátyám, ott van egy pad. Milyen sokáig ültünk rajta egy este, emlékszel-e? Te a házatokról beszéltél, a lombos kertről, a tornáczról s a te kis szobádról. A hold úgy fénylett, hogy jól látszott a kép, melyet róla pálczával rajzoltál a porondba.

– És az anyámról, az én édes jó anyámról, mert róla is beszéltem, úgy-e?

Flóra hallgatott. Gyöngye sóhaj röppent el az ajkáról. „Jön tovább, Lajos?”

– Nem akarsz tegezni, Flóra? Ott a vén kertész sötét korlátja. Ránk sem ismer, ha meg nem öllelek.

– Ne, ne! – mondta rebegve Flóra – ne bántson!

– Bántom?

Benéztek a korlát hasadékán. Valaki bandukolt az ösvényen. Lajos bekiáltott:

– Venczel bácsi nem ad egy rózsát?

A vén kertész megfordult és kinyitotta a kaput.

– A húgom – mondta Lajos magyarázólag. Venczel intett a kezével, mintha azt felelte volna: „Tudom, tudom, a kik párosával jönnek, mind a húgokkal jönnek. Tudom...” Előre ment s vastag bajusza alá mosolygott.

A hold megvilágította az ágyásokat.

– Látod a betuniákat ott, Flóra? Omlik az illatjuk, érzed? Nászukat tartják s szerelmökben mámoros illattal töltik be a levegőt maguk körül. S meghalnak mindjárt, mihelyt szerettek. A boszorkányvirág alszik itt a párkányon, meg ne lépd, Flóra.

A mogyoró-bokrok tövében szentjános-bogárka ragyogott.

– Keresi a párját – s hirtelen átölelte a leányt, mintha azt mondta volna: „az enyém mellett van.” Leültek a padra. Az ág arcukat érte. Flóra ráhajtotta fejét a Lajos vállára, odasímult egészen a mellére s átfogta a nyakát szenvedélyesen. Lassanként lehanyatlott a karja s lélegzete szakgatott lett.

– Mi bánt, Flóra te sírsz.

– Miért hagytál olyan sokáig magamra, miért jöttél *ilyen későn?*

Aztán fölugrott, megtörölte a szemeit, nevetett s hirtelen sokszor ismételte: „Semmi, semmi, semmi!”

A kertész után futott: „Azt a rózsaszínt, bácsi, azt vágja le. Nem szeretem a sárgát, mert az irigyek színe az.”

– Fehéret vágjon, Venczel – mondta halkán Lajos – az az ártatlanok színe.

Flóra kutatva, futva nézett Lajosra s lesütötte a szemét.

– Megbántottalak valamivel, Flóra? – kérdezte Lajos, mikor kiérték a kapun.

– Semmi, semmi. Ne beszéljen róla, gyermekség csupán.

Sietve, keveset beszélve, mentek végig az utcákon. A nagy karyatid mellett megállottak.

– Boldog vagyok! – mondta Lajos.

– Elválnék?... Az jutott eszébe, hogy behívja. Ah! milyen ostoba gondolat! Elpirúlt s sietve nyújtotta a kezét. Az újjai remegtek.

– Ezt a kis gyűrűs újjadat kinek szabad megcsókolni?

– Lajos.

– Ez az újjam azé, a kit szeretek – arra tanítottál. Megcsókolhatom Flóra?

Nem várt feleletre. Ajkához emelte s a leány szemébe nézett.

* * *

Az egész éjele nyughatatlan volt. Kábultan, félálomban töltötte. „Édes”, suttogta és előre nyújtotta a karjait. Újja rózsás hegyén érezte azt a csókot. Boldog mosolyal ismételte, a miket hallott. Az arcza lázban volt, az ajaka félig nyitva.

De egyszer eszébe ötlött, a mit Venczelnek mondott: „Fehér rózsát adjon, mert az ártatlanok virága az.” Arra elborult az arcza s szeme prémmén fényes könnycsepp szivárgott le. „Meghal a virág, mihelyt szeretett.” Csöndes nyugalommal eresztette le karjait, mint a ki pihen, fáradságos út után.

Az első napsugárra, mely belibbent ablakán, fölébredt. Szétnézett a szobában, mintha keresne valakit. Esztelen gondolat. Ki lehetne ott?

Fölkelt. Szokatlanul szépnek talált mindent. A platánok harmatos levelei csodálatosak, fű eleven, a lég vidám. A rózsák ott illatoznak az ablakpárkányon. Megcsókolta egyenként mind egyiket és pohárba tette.

Aztán kutatni kezdett egy sok fiókos, fényes, fekete szekrényben. Az tele volt csipkékkel, szalagokkal. A legutolsónak a szögletében megkapta, a mit keresett. Vigyázva göngyölte ki s a néni régi fiülkéjéhez vitte.

A csontfeszület volt, mely az anyja ágya fölött függött. Megsimogatta gyöngéden s ajkához emelte.

– Tégy engem jóvá – mondta esdekelve.

Így kezdődött az az imádság, a melyet valamikor tanult. De olyan rég nem imádkozott, hogy elfelejtette a többit. „Tégy engem jóvá” – ismételte s mosolyogva fogta össze kezét, mint kis leány korában.

– Aztán le kellett térdelni s két miatyánkot mondani a megholtak lelkeért... Akkor megcsókolt s azt mondta: „Szeressen az Isten, édes leányom.”

Arczát kezeibe rejtette s hosszasan föllélekzett. Igen megkönnyebbültnek érezte magát.

A reggel azzal telt el, hogy nagy gonddal válogatta a ruháit. Kirakta sorba s tűnődött.

– Ezt veszem föl, mert nem szerette a pirosat. Az kiabál a leányon, azt mondta. A rövid ujjút sem, mert kacézna tartana. Azon a barnán sok a szalag, a fekete pedig igen szomorú.

Egy gazdag, csipkés, kivágott fehér ruhát összegyűrt és félredobott. „Utálatos” – mondta. Aztán megállapodott egy halványkék házi karton-ruhában. „De szép lesz-e?” – kérdezte aggodalmaskodva.

A haja is makacskodott. Már nem áll olyan símán, a homlokra fésülve, mint a hogy ő szerette. „Olyan így az arczod, húgom – mondta Lajos – mint a nagymamám képe. Majd meglátod te azt. Gyermekkorában festették le valami utazó piktoral, egy kis bárány áll mellette s előtte az asztalon nagy kávé csésze.”

Sok kifogásolni valót talált a szemén, az ajakán, az arcza színén. Nagyon sietett, nehogy készületlenül lepje meg Lajos. Mert bizonyosan jókor fog eljönni.

De nem jött. Rettentő hosszú volt a délelőtt. Az udvar zajos, a lépcsőkön untalanul járnak le s föl. Az egész világ e házban tolongott, csak ő nem jött. Az emeleten kegyetlenül kínoztak egy zongorát s a templomban fáradhatatlanul rángattak egy kiállhatatlan hangú harangot.

– Hátha elutazott – ötlött egyszer az eszébe – hátha hallott valami rosszat rólam s többet nem látom soha... Istenem!

S minden átmenet nélkül egyszerre elborult a szeme s reszketni kezdett az ajaka. „Soha... soha!” ismételte s eltakarta az arczát.

Csengő, éles ismerős hang riasztotta föl. Hirtelen fölugrott s bereteszte az ajtaját.

– Flóra! – kiáltotta valaki – itthon vagy, úgy-e? Én vagyok, Pepi, s utánad jöttem. No nyisd ki, ne légy nevetséges! Hát mi lelt? Itt a kocsim, sok mondani valóm van. No jösz?

Nesztelenül ereszkedett egy székre s lélekzetét is visszafojtotta.

– Hiszen nem kérlek angyalom – hangzott az ajtó előtt – maradj csak magadnak.

Aztán gúnyos nevetés hallszott. Mennyi gonosz megjegyzést fognak tenni! Eh!

Dél is rég elmúlt és ő sehol sincs. „Milyen bolond is vagyok én” – gondolta keserűn – „hogy rá várok. Bizonyosan rám sem gondol. Miért is várom? Kikacazna, ha tudná, mert ő is csak férfi, a ki játékszernek tartja a nőt. Ne is jöjjön már, ha eddig nem jött, ne, ne...” – rebegte – „gyűlölöm.”

Valaki kopogott. Az ajtóhoz szaladt s fölnyitotta. Lajos volt. Halk fölkiáltással, félig aléltan omlott rá. Fájdalmat érzett s lerogyott volna, ha föl nem tartja.

– Hogy vártalak! – mondta, minden tagjában remegve – hogy féltettelek! Azt hittem, elhagytál és én meghaltam volna. Mert most örültök, Lajos, s én nem is tudom, mit gondolsz te. Bizonyosan csak játszol velem de azt rosszul teszed, mert én beteg vagyok. Nézd meg, hogy lüktet a szívem! Véghetetlen boldog vagyok. Ha tudnád, hogy mennyit szenvedtem! Sokat sírtam, nélkülöztem... tudod, mikor senkim se volt. Mindenem vagy most. Ma reggel imádkoztam is. Miért késtel? én sírtam, mert... bolondság, bolondság. Ne hidd te azt, hogy én gyermek vagyok most is, Lajos. Nem is tudom, hogy mit érzek, de szenvedek és te kacagni fogsz rajtam, Lajos.

Fáradtan sóhajtott föl s erőltlenül rogyott hátra a divánon. Aztán hirtelen fölugrott, össze-csapta a kezét és nevetett.

– Lajos itt van... itt van – kiáltotta hangosan. Az arcza ki volt gyúlva s a szemei fénylettek.

– Édes te! – súgta Lajos és átölelte – szeretlek, igazán örökké...

Kissé idegenül nézte meg. „Mondtál valamit?” – kérdezte. Látszott, hogy küzd a kábultsággal, mely meglepte agyát. Tágra nyitotta a szemeit s végigsímogatta a homlokát. Aztán csöndesen leült, ránézett Lajosra és mosolygott. Gyönyörű volt.

– El nem hagylak, Flóra.

Kibontakozott az ölelésből s némi tartózkodással és zavarral ült le. Kezét ölébe fektette s lesütötte a fejét. „Én nem tudom” – dadogta – „én sajnálom, én nem akartam.”

– Gyermekek vagy Flóra – mondta Lajos – és megfogta a kezét. – Nem meretelek zavarni s azért jöttem csak most. Itt járok a kapud előtt már rég. Beszéltem is az udvaron a kis sántával, ő „szép néninek” hív téged és szeret. Ki nem szeret téged, Flóra?

– Bocsássa el a kezemet, Lajos.

– Az este megbántottam valamivel, neheztel úgy-e? Mi volt az, Flóra? Majd meglátja, hogy nem is akarhattam bántani, félreértett bizonyosan. Légy jó, édes húgom... aztán jutalmul valamit mondok. Te is örvendeni fogsz neki – no meglátod. Mit adsz Flóra, ha megmondom?

A leány vágyva nézett rá. Elvesztette az akaratát s az indulatok játsztak vele. Odanyújtotta mind a két kezét s közelebb símult Lajoshoz.

– Mit tud?

– Mit adsz?

Szembenéztek és nevettek.

Lajos odahajolt a leány arczához s súgva mondta:

– El nem hagylak többet, Flóra. De én soha se kérdeztem, hogy akarsz-e te is? Azt kérdelem most: akarsz?

Átölelte a derekát s folytatta:

– Nem így akartam én. Csöndesen akartalak körülábrólni, aztán kitudni: nem feledtél-e el? A hosszú úton kiterveltem, mint kutatlak ki, mint tanúllak ki. Mert gyermek voltál, mikor elhagytalak s leány azóta lettél. Kis játékaidat hátha eldobáltad? Nem lopta el valaki tőlem a szívedet? Nem nézed-e le már csöndes örömeinket. Aztán, ha így összegyűjtöttem okosan mindent s meglátoltgattam mindent, hát ünnepélyesen akartam hozzád jönni, tudod... De hát te csak a régi Flóra vagy, olyan gyermek, olyan durczás, ártatlan semmi gyermek. És a kutatást egy napi munka után ezennel Sebestyén Lajos úr berekeszti és kérdi Mara Flórát: mit leszen teendő?

A leány remegve símult közelebb s arczát elrejtette.

– És Sebestyén Lajos úr nem egyedül jött, hanem bizonyossága is van, és e bizonyosság hajlandó, személyes meggyőződést szerezni magának az ügy miben létéről. A bizonyosság, Flóra, az én édes, édes jó anyám.

– Az anyád? – hebegte ijedten Flóra.

– Édes anyám, az én komoly, okos, szerető édes anyám. Előmbé jött, tudta, hogy jövök haza s itt várt rám. Szóltam neki rólad; meg akar ismerni, Flóra. Leányának fog hívni s te anyádnak hívod, és szeretni fogjuk mind a ketten. Mennyi öröm ért engem tegnap. Itt találtam az anyámat és föltaláltalak téged. Azt az órát tegnap vele töltöttem, s a mai napot is, de

nem akartam, hogy te tudj róla addig, míg meg nem kérdelem: akarsz-e az enyém lenni? Most idehozom őt is és te egyszerre meg fogod szeretni. Mert ő a legjobb. Ő nem tud rosszat tenni, nem ismer csalfaságot. Ő egyenes, tiszta. Ő büszke és megközelíthetetlen a gonoszoknak, a hazugoknak, de gyöngéd, föláldozó azok iránt, a kiket szeret. És abból értsd meg Flóra, mint érzek én irántad, hogy elhelyeztelek téged is az ő szívében. Te soha sem fogsz neki bánatot okozni és ő soha sem fog neked...

Flóra kerekre nyitotta szemeit. Mintha csak sóhajtott volna, úgy hangzott, a mint ismételte: „Itt van... itt van az anyád?”

– Azért jöttem, Flóra, hogy bejelentsem neked. Most elmegyek és idehozom. Jó lesz-e, édes?

– Ne még – ne – rebegte.

– Nem akarod őt?

– Maradj még te, Lajos, egy perczig. Ne nézz rám idegenül. Én nem vagyok jól – hiszen látod, tudod...

Nem szabad, hogy lásson, – nyilalott át hirtelen a fején – nem szabad, hogy érintsen, nem szabad, hogy leányának szólítson. Nem szabad megcsalnom, megszegyénítenem. Én nem csokolhatom meg az ő tiszta homlokát.

Megrémült. Eszébe se jutott az anyja. Tulajdonképpen semmi egyébre nem gondolt, csak arra, hogy szeret. Igen de anyja is van. Mit akar Flóra? Bizonyosan csak szeretni akarja őt és boldogságra vágyik. Elfelelte kérdezni, szabad-e? Nem szabad... hiszen anyja van. Egy pillanat alatt határozott.

– Maradj még, Lajos, pihenni akarok... Még fönn van a nap... add nekem, a mi hátra van belőle. Azután, ha bealkonyodik, majd akkor... akkor. De nem haragszol rám, úgy-e? Addig hadd lássalak, nem akarok veszteni egy pillanatot sem. Mert sok van-e hátra? Ki tudja azt magáról? Mindegyik egy étellel ér föl most, Lajos! Ez kárpótlás, tudod... azokért, a miket szenvedtem. Ha te azt tudnád... senkim sem volt és gyöngé voltam!

Odasímult egészen mellé:

– Aztán most mi lesz? – kérdezte sóvárogva.

– Az enyém lesz.

– A tied, a feleséged, úgy-e? Nem mondanád azt Lajos most, hogy „feleségem.” Úgy szeretném, ha mondanád!

Lajos átölelte és a fülébe súgta. Álmodozva nézte meg.

– Ott fogok lakni a nagy házban én is, melyet a diófák árnyékolnak, a hol a te véreid laknak kétszáz hosszú esztendőttől fogva. Abban a nagy székben fogok ülni s a virágos selyem brokát szoknyát föladják reám is, mikor fölavatnak a ház asszonyává... Te a lábamnál ülsz esténként, a mint szereted, tudod, én énekelek neked, és te feleségednek hívsz... Így lesz-e vajon?

– Így Flóra, így.

– Aztán te szeretni fogsz engem és bízni fogsz bennem örökké! Úgy-e, Lajos, te bízol bennem? Úgy-e, te nem hinnéd el, ha rosszat mondanának rólam?

– Milyeneket beszélsz?

– Gyermekség, Lajos, de te úgy-e, nem fogsz rosszat hinni rólam soha? Igérd meg, most jónak kell lenned s engedelmeskedned, azután mindig én engedelmeskedem majd neked. De ez csak gyerekes szeszély, hanem te megfogadod. Semmi rosszat, Lajos. Igéred?

– Igérem.

– És szeretni fogsz mindig... igéred?

– Édes örömem!

– Háttha én meghalnék addig, Lajos? Mert te nem is tudod, hogy milyen beteg vagyok és ez a sok öröm úgy emészt, mint a szenvedés... Mert sokat sírtam, tudod, és csak két napja, hogy itt vagy. Én nem tudom, hogy is jutott az eszembe... de háttha ki sem bírom...

Aztán szenvedélyesen ölelte át. „Lajos”, sűgta és zokogásban tört ki.

– Anyám vár, Flóra, ő is látni akar téged...

– Maradj még – esdekelt – csak a míg megnézlek jól. A szemed, a homlokod. Miért sietsz, mikor én olyan boldog vagyok? Nem is tudtam eddig, hogy szeretlek, most tudom csak bizonyosan. Ha elbocsátlak most, háttha semmivé lesz mindjárt ez az édes álom. Álom ez, úgy-e, Lajos?

– Örökké való álom.

– A síron túl is, úgy-e? Lehet-e szeretni azon túl is? Milyen boldog volnék, ha tudnám... Ha tudnád, milyen hálás vagyok irántad, ha tudnád, mit érzek. Ne menj még el. Vagy az anyád... igaz...

– Mond úgy: anyánk.

– Ölelj meg, édes uram. Búcsúzásra csókold meg a homlokomat. Tudod, a hogy a keletiek mondják; „mindig úgy búcsúzz el, mintha örökre búcsúznál,” mert ki tudja, mi történhetik?...

Aztán még egyszer visszahívta.

– Mikor jössz? Mindjárt alkonyodik. Még ma, úgy-e?

* * *

Elment.

Flóra megállott a szoba közepén s fejét összeszorította kezeivel. „Oh szétszakad!” Ráborúlt a dívánra és sírt.

– Miért kell szenvednem? Mit vétettem a sors ellen? Miért vagyok? Miért gúnyolódik velem. Miért jött vissza Lajos?

Sírva kiáltott föl:

– Hiszen itt van, szeret, feleségül kér. Örömet ígér, boldogságot. Úgy fogunk élni, mint az angyalok. Ő lesz mellettem az egész életen át s én soha sem leszek egyedül. A szükségnek, a szűgyennek vége. Ezután nevetünk vígan, vígan. Ah! Hiszen bízik bennem s elmegyünk innen messze. Soha se térünk vissza s ki tud arról, hogy milyen gyalázatos leány volt Mara Flóra?

– Az anyja megölelné, megcsókolna és ő is. Én hazudnék, csalnék. Azoknak a tisztáknak beülnék az örökébe és... gázság, gázság...

Fölugrott s az ajtó felé szaladt.

– Mindjárt itt lesznek – jutott az eszébe. – Ha itt kapnák! Bizonyosan csak a szemébe nézne az anyja, fölkiáltana: „te aljas vagy!” Bizonyosan kiolvassná onnan. Akkor Lajos azt kérdezné: „E czifraságokért itt körülöttem adtad el magadat? Többet értek ezek a becsületednél?” És meggyűlölné, megvetné. – Szédülten hullott az ajtóféltre. „Istenem, ha megtudná!”

A félelem átjárta minden ízét. Összeszedte az erejét: „Nem fogja megtudni, soha sem hall többé rólam!”

Csak azért tért vissza, hogy megcsókolja az anyja fészületjét. Gyöngéden betakargatta, arczához, ajakához illette: „Édes, jó anyám, ha te el nem hagytál volna!”

A rózsabimbók, melyeket tegnap hozott, ott hervadtak az asztalon. Magához vette. Kalapot tett a fejére s megfogta a kilincset. Szétnézett a szobában s aztán kilépett.

A kis sánta utána kiáltotta: „Nem csókolsz meg, szép néni?” Ugy tett, mintha nem is hal-laná. Végigszaladt a kapu alatt.

Szürkült. Összevissza, mint egy fölabajgatott bolyban, futkostak nagy zsvajjal az emberek. A kocsik robogtak; siketítő zaj volt. Néhol fölgújtottak egy-egy lámpát.

Átfutott Flóra az utcza túlsó oldalára s megállott. Látni akart még egyszer valakit. Csak egy pillanatig bár. Néhány lépést ment csak, s ismét visszatért. Szemeit a nagy karyatidokra szegezte.

Néhányan beleütödték. Nem is érezte. Néha nagyobb csoport torlódott össze túl a kapu előtt. Nincs-e köztük vajon?

Remegett. Hátha észre veszik őt? Futni szeretett volna s a vágy maradni kényszeríté.

Valaki élesen a szeme közé nézett egyszer.

– Ah! ön az, Flóra? – mondta. A madárképü asszonyosság volt.

– Egyedül van, kedves? – kérdezte gúnyosan – *már* egyedül van? A tegnap este társaságban lártuk. Megengedi, hogy oldala mellett maradjak? Új barátja állhatatlan, kedves...

– Te gaz! – mondta félig sírva Flóra.

Aztán futva hagyta ott a helyét s végigment a nagy templomtéren.

Egy szűk utcán haladt s valami suhancz utána kiáltott: „Esz lesz csecses hölgy – hova fut ernyő nélkül?”

Mikor a házak közül kiért, alig lélezett már. Zavartan nézett szét. Nehezen tudta tájékozni magát. A Dunáról egy gözhajó éles füttye hallatszott s az a nehéz dübörgés, a mit a vizet verő kerekok okoznak. A vízre nézett Flóra s megfázott.

Futni kezdett a parton fölfelé. Lihegve ért a vén kertész házikójáig.

– Venczel bácsi – rebegte – nem ad egy rózsát? Én vagyok egyedül. A bátyám otthon maradt.

A vén kertész tiszteletteljesen megemelte a kalapját.

– Messze lakik a nagyságos kisasszony? Miért méltóztat ide fáradni. Küldök én holnap a házhoz. Hova parancsolja?

Holnap!

– Nem, nem bácsi, szeretek sétálni.

A kis mogyoró bokrot, hol tegnap az ő drága erős kezeiben pihent a keze – a szél himbálta. Ím, az újja-begye, melyet megcsókolt.

– Fehéret vágjon, Venczel bácsi, mert az ártatlanok színe az.

Mikor kívül volt a kapun, megcsókolta a rózsát.

A part mellett egy kis pad állott. Leült.

Letette kalapját s megsímogatta szőke haját, mely úgy volt fésűlve, a hogy ő szereti. Az ő nagymamája képéhez hasonlított így... egy utazó piktör festette le... báránka a lábainál. A vén ház falán függ a megsárgult kép.

Ah! a tornáczos ház tágas szobáival, fáknak árnyékában. Ott mindenütt nyugalom, boldogság...

Kapuja, ajtaja be van zárva Flóra előtt.

Ki zárta be? Miért nem engeded oda be Flórát, édes Istenem!

Zokogva borúlt a pad karfájára. A lomha víz nagyokat loccsant s a fodrok lágyan omlottak aztán egymásra. A lámpavilág rezgett a titokteljes sötét mélység fölött.

Megcsókolta ismét a fehér rózsát s bedobta *előre* a vízbe... Lány hullám az ölébe vette s ringatta csöndesen...

Máli

Ugy...

Az éjjel is hallottam. Világosan mondta a nevemet az ablak alatt.

Máli...

Nem vagyok én bolond. Ha a macska felugrik a diványra, arra is felébredek. Az én koromban csupa nevetség éjszakai nyugalomról beszélni. Inkább kínlódás, hánykolódás az egész.

Harmadízben szólít. Felkeltem s kinéztem az ablakon. Persze senki sehol. A multkor sötét volt, de az éjjel olyan fényesen sütött a hold, hogy a bokrok ágainak árnyéka is jól látszott a gyepen.

Még kérdeztem is, hogy: ki az? Nem, mintha a hang iránt lennék kétségben, csak szerettem volna, ha ő maga mondja: én. Az ember végre is megkábul.

„Én vagyok, Bükki Pál, hadnagy a székely huszárezredből. Feltettem magamban, hogy megszelidítem önt.” – Bolond, bolond.

Mi köze hozzám? A gonosz súgta neki azt a gondolatot, hogy elveszítse. A sors megcsap valakit s kijegyzi magának – de ő azt mondja: elveszlek tőle magamnak s a boldogságnak. Egy féreg, egy lehellet, egy semmi, a sors ellen. Egy fűmag, a mely kényszeríteni akarja a sivatagot, hogy lombos erdő legyen. Esztelenség.

De harmadszor szólít. Honnan van ereje, hogy visszatérjen? Vagy hátha hívott örökké s az én hallásom csak most finomodott oda, hogy megértsem. Bizonyos, bizonyos, hogy ez utálatos hús, ez a sósvízben ázó zsíros szem sok mindennek a megismerésében megakadályoz, a mi itt körülöttem, felettem, alattam van. Gyermekkoromban értettem a szelet és pereltem vele. Azt mondták, hogy az betegség. Az idegeim megéreztek valami penészes hűvösséget, a halál hidegét, mikor az anyám utolsó órái eljöttek.

Azóta... unalmas dolog, hogy mióta élek. Ez is ráncz itt a szemem alatt, ez is az ajakam körül. Ez a bőr: mint a vizes lantorna, ez a haj: szösz. De az érzékeim olyan kényesek lesznek ismét, mint gyermekkoromban.

Ah! hallani fogom a szelet... Máli, Máli, meg fogom érezni azt a penészes hideget.

Reménylem, nem fogom elveszíteni az eszemet.

Soha se voltam ijedős, gyenge; nem sóhajtoztam, nem epekedtem. Mondhatom, szép is lett volna, egy ekkora otromba leányhoz. De ez egyáltalában nem mulatságos dolog.

Alig néhány napja, hogy az ágyamat a szoba tulsó sarkába vitték. Nem álmodtam. Tudom, minden érzékemmel tudom, hogy vitték. Az ég már pirkadt, de még a tálason nem tudtam megkülönböztetni a tárgyakat.

Felemelték az ágyamat és vitték. Nem volt erőm, hogy ellene szegüljek, vagy kiáltsak. Még zökkent az ágyfa, mikor letették a tulsó szegletbe. Akkor a kaszten volt szembe velem (az ezüst poharat jól láttam rajta) s a tükrök. És éreztem, hogy egy tenyér a szememet elfedi s a mint lehúnytam, kábult álom jött rá.

Igen szeretném az okát tudni mindennek.

Mérhetetlen nagynak látok egy-egy legyet s mély, átható morgást hallok, mintha tenger lenne alattam. Miért? Az álomban jövő szellemek egy megemésztetlen kenyérmorzsából, egy szilánk kemény húsból lesznek. De hát e hangok. *Az a hang?* Honnan jön? A földből, a levegőből? Az az erő kié? Vágyakozom az imádságra, vagy egy kis gyermekre ide mellém.

Ah, ez a gondolat a téboly. Nem bánom.

Csak ha megölelhetném, öltöztetném, fésülhetném, csókolhatnám száját, szemét, kezét magasra dobhatnám, szívemhez szoríthatnám s táplálhatnám innen, innen magamból; édes, édes, édes...

Összeszorul a torkom s az izzadság kiver a homlokomon. Valószínűleg ébren vagyok s igen szeretnék felkelni innen. Ez az ágy a bűnös vágyakozások veteményes kertje. E szemétdomb rothadt melegében fogannak a fertelmes indulatok.

Itt minden. A széken a szoknyám, a mint levettem, a szekrényen a gyertya s a vizes pohár. Ismerem az oszlopos zöld kályhát, a fészületet a kasztenen, a székeket, az anyám gyöngyházás óráját. Fél négyet mutat. Az újjammal megcsípem az oldalamat, fáj; belemarkolok a takaróba. Lélekzem, a számon érzem, hogy hűvös lég szívárog a gégémre. De a lomhaság szövetkezett a kábultsággal s rám feküdtek, beborítottak és nem tudok felkelni.

Mindjárt virrad.

A kuvasz ugat a kertben. Hajrá dög. Fogd meg, fogd meg. Tépj egy szájravalót a czombjából, hadd látom, véres lesz-e az állkapcsod.

Azt hiszem, kuvasz, hogy nincs *annak* vére.

* * *

Máli...

Mi köze volt hozzám? Legyen esze a pillangónak, ne szálljon a lángba.

Bizonyos, hogy akkor láttam legelőször, mikor Szász Lottit kísérté haza a templomból, azon a hamvazó szerdán. Az árnyéka áthúzódott az arczomon, a mint elmentek az ablak előtt sűrű beszélgetésben. Mért került az útamba? Kihajoltam utána.

„Azt megnézed, látom” – motyogta a nagyapó. – „Férfi?”

„Férfi. Szász Lottit kíséri.”

„Miért? szereti?”

„Bár szeretné.”

És az a Lotti gyönyörű teremtés volt. Utálok. Bizonyos, hogy szebb volt nálam. Az anyja nekiadta a szelíd kék szeméit, a mikkel elbolondította az apámat, neki a keskeny ajakát, magas homlokát, kicsi kezét, karcsú derekát. Az én anyám a fekete szeméit erős szemöldökeivel, duzzadt ajakát, széles vállait; magasságát s mély hangját nekem. Hanem a mindenkit szerető szívét elfelejtette.

...Ott van; már szól a hajnali harang. Az emberek mindjárt elkezdenek dőfölni, marakodni. Ez a levegő csodálatos. Mennyi fertelem felolvad benne s czudar tüdőkből mennyi gaz szó. S megeszi – s illattá válik benne, temetők szemete és fekélyes emberhang. Ha elérném az ablakot, kiütném, hogy áradjon be. Egy pár átok libeg rajta, a mi értem fakadt. Attól édes.

Mikor visszafelé jött, felegyenesedtem az ablak mellett, hogy lássam, s elnéztem a feje felett. Éreztem, hogy rám kapcsolja a szeméit. Nézd csak!... abból a melegségből, mely végig-

futott akkor rajtam, mostanra is maradt valami. Az összezsugorodott edényekben mászó vér áthévíl az emlékezetre. Úgy no! Hát felnézett s megállott egy perczig.

„Mit akarsz te” – mondta nagyapó – „hiszen dúdolsz.”

„Hát mi vagyok? nagy leány úgy-e? nézz meg apó, szép vagyok-e?”

„Bolond vagy,” morogta, a mint ott billegettem magam.

„Ne lehessen én víg, a miért a Szász Lotti édes anyja kaczerább volt az én anyámnál? Ne szerethessen én azért, mert az édes anyám örökké sírt? Ne lásson meg engem senki, a miért az egész világ elfordult az anyámtól?”

„Szeress, szeress,” babogta apó. Úgy hangzott, mintha fenyegetne.

És a tükör elé álltam s rendbe szedtem a hajamat, a szemöldökömet, a csipkéimet, a ruhámat. Ujjaimmal átfogtam a derekamat és mosolygni tanultam. Valami tárgyaltan vágy vetett lobbot bennem. Mit akarok? tudtam is én? Valamire vágytam. Halálra gyötrődni, vagy halálig kínozni valakit. Valamit adni, vagy elrabolni.

Azon egész éjjel az anyámmal voltam. Beszélgettünk. „El ne felejts,” mondta. El nem felejtlek – fogadtam. Ő néhány esztendővel azelőtt aludt el a karjaim közt. A feje helyét fehér, puha bőrömön mindig láttam.

Csodálatos, hogy minden apróság mint elevenedik meg a szemem előtt. Az a rejtelmes hang, mely itt az ablakom alatt hívogat éjszakánként, felnyitja bennem az emlékezet időtől bemohosodott barlangjait, mint a mesében a bűvös ige.

Annak a becsületes nagycsizmás úrfinak a lova hosszú sörényét is látom, ki tarka pokrócczal borított szénaülésű szekeren minden hetivásárra bekoczogott a városba, hogy lásson engem. Hogy dörzsölte a gyámoltalan a kezeit s hogy dadogta: micsoda tehenei, bornyai s birtokai vannak. Ő ide adná nekem a nevét s mindenét, a mivel bír. A háza a legnagyobb a faluban s ott mindenki nekem engedelmeskednék.

Ki se hallgattam. Aztán beköltözött egy télre. Követett, mint egy kutya. Kedvem lett volna szólani hozzá, hogy kínozzam. Ah! egy ragadozó vad vemhének születtem. Akkor mosolyogtam rá, mikor teheneit, birtokait elitta, verte, dorbézolta. Egy kínlódó, koldus férfi – ez tetszik nekem.

Aztán az a kis kékreverendás papocska a flótájával. Hogy az óra ütött a várban, megállott az udvarukon, keresztet vetett s összefogta a kezeit. Ránevettem s lehullott a karja. „Szégyenli az istent?” kérdeztem. Elpirult, mint egy leányka. Másnap engem nézett a reggeli misén s nem az oltárt. Beléköltözött a bűn. Én... én... Fél éjszakákon át fujta a bolond, beteg tüdejéből a lehelletet flótájába. A kertjük a mienk alatt volt.

„Mért temeti magát abba a köntösbe?” kérdeztem egyszer s másnap ah! már vége volt az álmoknak. Az álmoknak a pompás első miséről, a hol mind sírnak és kézcsokolásra mennek; a csendes falusi parochiáról a szúrágta térdeplővel; a nyugalomról, a boldogságról. Itt irnok most a városnál, a ki tentával festi lábán a rongyot, hogy cipőjén ne lássék ki; a patikába jár megnézni a barometrumot, fél az időváltozástól, s olyan szürkés, kékes, sárgás kabátot visel, a melyiknek két gazdája is volt, míg hozzá került. Mért nem kér meg feleségül a bolond most?

Hát a gazdag rácznak a fehér fia? – Miért mondom mindezt? Igen fáj a csípőm itt az ágyban. A fekete gerenda mintha engem nyomna és ezek a vén bútorok mintha mind közelednének felém, hogy összeszorítsanak.

A szomszéd kertben a muzsikatanítónál kinyitották az ajtót. Hallom a csikorgását. Most mindjárt felkelnek a gyermekek. Az a búzavirág-kék szemű szöszke is. Piros ajakát az ajkára szívja az édes anyja; karján, puha mellecskéjén végiglebeg az ujjja; arcát arczával símogatja s

hallgatja a gyügyögését. Ah, mért nem én... én. Az az élet mért nem belőlem fakadt? a vérét mért nem tőlem vette, a húsát az enyéből?

Meddő fa. Ki kell vágni. Fejszét reá...

*

Máli!

Miért szólít? Vajjon vádol vagy hív? Szeret-e? utál-e? Nagyon dohadt itt a lég. Mikor ebbe a fészekbe húzódtam meg, a falból zab kelt ki. A vályoggal rakták be a szemet.

Mert nem számítottam én ilyen sok esztendőre s rosszul gazdálkodtam. Miért tanítottak? Egyik nevelő a másikat érte. Mit használt? Az anyám sírt és én megtanultam gyűlölni. A többi csak arra való volt, hogy több vágyam s kevesebb hitem legyen.

Igen zavart a fejem, azt se tudom, mit beszélek. „Én Bükki Pál hadnagy vagyok a székely huszárezredben s feltettem magamban, hogy megszélídem.”

Engem.

Akkor már mátkája volt Szász Lottinak. Igen szép pár ember volt. Háromszékről eljöttek négy csengettyűs lóval, nagy medvebőrös szánban a Pali vén nagynénjei. Az emberek megálltak az utcán a fogat láttára. Az egyik nénét Anna-Máriának hívták. Emeletes francia kalap volt a fején s hegyes orra tövében fekete szépség-tapasz. Egyenesen járt, egyenesen ült és éles torokhangon beszélt. Valamikor híres szépség volt s arról a négy sor igazgyöngyről, a mit Lottinak hozott, azt beszéltek, hogy egy oláh herczeg feleségének a nyakán tündöklött valamikor. Az Anna-Mária szemleinek tüze perzselte le annak az asszonynak a boldogságát gyökerig. A feje maga a pokol üstje volt. Örökké forrt benne valami a más megrontására. Éktelenül tudta nyúzni, a ki kezeügyébe akadt és sok pénzt harácsolt össze. Fukaron élt s a mit szerzett, Palira nézett mind.

Az emberek akkor nálunk egyébről se beszéltek, csak a Szász Lotti nászáról. Ki lesz a násznagy? kik a koszorúsok? Ősi szokás szerint egy hétig tartják a lakodalmat. Felét itt, felét Háromszéken. Őkröt fognak sütni s hordót vernek csapra. A menyasszonyfátyolt török leány hímezte skófummal s tíz perzsa szőnyegen mennek a templomba.

Jó... jó... Hát én? Az esküvő a farsang végére volt határozva. Néhány hét még addig.

Hát én? Mindennap a templomba mentem. Ők is odajártak. Az anyámról maradt egy struczollas testhez álló bundám. Éppen akkora voltam, mint ő. Azt viseltem. A hajamat úgy tűztem meg, a mint az ő elefántcsontra festett képén láttam.

„Nézd,” – hallottam az Anna-Mária éles hangját, – „mintha Bornemisza Anna asszonyunk kelt volna ki a rámából.” Mind rám néztek. Ő is. Ismét azzal a csodálkozó, kissé meglepett tekintettel, a hogy akkor az ablakban... Előttük haladtam. Legalább egy fél fővel voltam magasabb Lottinál.

A csengős szánba ültek. Tágra nyitott szemmel ügyeltem. Ő szemben ült s nem a menyasszonyát nézte.

Azon egész nap igen hangosnak s világosnak tetszett nekem a világ. Láttam és hallottam minden ízemmel. Ha egy széket megmozdítottak, úgy döngött a fülembé, mint a zengő ég. Nyitott szemmel apró, fényes karikákat láttam táncolni a légben. Azok összefolytak s hasonlók lettek az anyám arcához. A bezárt ablakon át, az utcáról minden lábnak a koppanását hallottam. Az *övét* vártam. Esztelen makacssággal hittem, hogy az nap még látni fogom.

Láttam.

Homlokomat az ablakra tapasztottam s úgy ügyeltem a borús alkonyatra. Lomhán lépdelt tova. A szeme melege átsütött a hideg üvegtáblákon.

Másnap egy szál oleandert mutattam az apónak. Az akkor ritka virág volt nálunk.

„Nézd apó! ezt azon a helyen találtam a templomban, a hol ülni szoktam. Milyen kesernyős szaga van. Szirmaiit kissé megmarta a hideg, de felenged itt a kebelemen. Adtál-e te mátkás korodban idegen leánynak virágot?”

Az apó idegenül nézett reám: „Féld az istent, Máli,” – motyogta, – „ő megalázza a kevélyeket.”

Ő megalázott.

* * *

Ki dörömböl? A takarító kis leány jött el. Nem kellesz most, apróság. Csak délfelé fordulj erre. Van valaki nálam.

Van. Ő itt lesz nálam bizonyosan. A hang összeszorított levegő. Húsának, porczogójának, a csontjában velőnek kell lennie, hogy hangra kényszerítse a híg leget. Különben nem szólíthatna a nevemen.

Idézlek.

Ha e szoba nem tetszik neked; ez a penészes, szomorú, kék függönyös kis lyuk, hol a nyers falból kidugja fejét a zab, hát jerünk a mi tornáczos házunkba, a nagyapóhoz. Ott belépünk a cserefa ajtón. Apó reszket a nagy bőrszékben az ajtó előtt. Ő gutaütött. Igen sok minden érte. Feje felett kis, elefántsontra festett képe az édes anyámnak. A kasztenen gyöngyház aszlopokon a néma óra. Fél négyet mutat. Akkor halt meg anyám. Beszéljetek, hogy a tudás előtt megnyílt minden titok a földben s a föld felett. Hát ki állította meg az órát akkor? Abban a perczben? Markold meg őt, ki összebontotta a kerekek s rugók járását.

Te, Bükki Pál, már nem vagy ott idegen. Az apó sokat hallott rólad Málitól. Rebegő ajakkal, lesütött szemmel beszélt természetéről, hangodról, szándékoról. Ah! ne hidd, mintha sóhajtván, epedve, de vágyva rád, mint a hogy a pók vágyik az aranyszárnyú légy után. Ugrásra készen, hogy beléd üsse karmait és kiszíjjon. Aztán eldob.

Azt tudja, hogy te kétszer szólítottad meg már Málit az úton s akkor a leány végigmért fekete szemével – mintha nem is léteznél.

Mennyit remegtem. Ha szétszakítod a háló szélét, s elshansz mellette, mielőtt megfoghatnálak. Ha *tudod*, hogy háló s csak engem ingerelsz.

És hátha belépsz és súlyod alatt leszakad s a mélységbe esünk mind a ketten. Mert te, félek, nem vagy olyan, mint a többi mind.

Hangosan beszélek-e? Hallod-e? Vén vagyok, beteg vagyok, a fejem igen fáj – nem tartóztat bátor vallomástól leányos szemérem. Nem, nem vagy olyan, mint a többi.

Máli ott ül az anyja íróasztala előtt és két kezébe temeti a fejét. Hirtelen támadt téli alkony esi meg a szobát. Akkor koppanás az ajtón és te belépsz.

„Én vagyok, Bükki Pál, hadnagy a székely huszárezredből. Feltettem magamban, hogy megszelíditem.”

„Hogy mer ide jönni?” – a leány kérdi egész magasságában felemelkedve, – „miért jött?” És kezével az ajtó felé mutat.

„Nem az akaratom hozott, de valami, a mi erősebb a fejemnél. Nem kellett volna jönnöm s itt vagyok. Igaza van, ha ajtót mutat, s még se megyek. Mindez igen visszás dolog, de a legelső célom az, hogy ne haragudjék.”

„Csengetek a szolgának.” – Máli így szakít félbe.

„Uram,” – babogja apó és felemelkedve úgy ring, mint a levél a szélben. Ő az egyetlen *férfi* akkor a szobában.

És te Bükki Pál zavart szokat mondasz s az ajtó bezárul utánad.

Ha akkor gyökeret ver s odafogan a Máli lába; ha a te őrzőangyalod eltakarja szárnyaival a szemét és kábultságot borít az agyára – másképp történik minden. Nem volt őrangyalod.

Mikor az udvarra értél, a leány a tornáczon állott és azt kérdezte tőled: „Mit akar?”

Akkor te egy ugrással előtte voltál. Ez a lépésed a lépcső első foka volt, melyen a kárhózatba visz az út.

* * *

Visszajött.

Nem gyöngéd édes anyja, nem szemérmes leánytestvér mellett nőtt fel, különben megérezte volna, hogy milyen nőietlen, kaczer és utálatos az a hívó szó.

„Mit akar?” és rámosolyogtam.

„Ne vessen rajtam, de ne űzzön el. Mit akarok? Azt se tudom, hogy jöttem ide, mintha minden csepp vérem valami tobzódáson megrészegett volna és kábult tánczot járna a fejemtől a szívemig. Megzavarta az agyamat. Ez hozott ide. Ugy sejtem, azért jöttem, mert meg akarom szelídíteni. Hogyan? Minden intett, hogy ne lépjek e küszöbre, az okosság, az illendőség, a kötelesség. Mégis itt vagyok. A hiúság tett-e vakmerővé, vagy az oktalanság miatt nem féltem a veszedelmet? Odavan, ime, a bátorságom és már esdeklek: ne haragudjék. Ne űzzön el. Ismét visszajövök. A pokol tüzén keresztül is, és ha miatta könyek patakjából tenger válnék – visszajönnék.”

Ah! hiszen ez örült.

Igazán kicsinyelve néztem rá. Ilyen könnyű diadal! És ne utáljam a férfit? Az anyám szégyenét e léha had okozta? Szemeit miattuk sírta el?

Ez deli, előkelő; gyűrűse van, kinek szerelmet esküdt s egy életre tartó hívséget; ki eleped, elorvad, kiaszik, mint a forrását vesztett patak, ha elhagyja – és elhagyja. A vére megrészegett. S ez a fiatal, bűnre vágyó vér erősebb az egész életre szóló becsületnél. Jó vér, derék vér – játszunk vele. Feltette magában, hogy megszelídít. Királyi szándék. Én is feltettem valamit.

A tornáczon álltunk. A szél apró fényes havat vert az arcunkhoz.

„Itt mindjárt meg akar szelídíteni?” kérdeztem és fél tekintettel néztem rá. „Menjen, nem akarom látni.”

A kezemet kinyújtottam és megragadta. Akkor visszakaptam hirtelen.

„Gyűrűt visel az ujján s az sérti az én ujjamat.”

Ennyi volt az egész. Beléptem az ajtón és betettem magam után.

No Szász Lotti, penészvirág szőke hajadat felbontsd; kék szemeidet veresre sírd; az elmúló percek mindegyike kér egy rózsaszirmot arczodról: add oda. Ajakad felejtse el a mosolygást,

szíved tanulja meg a kint. Menyasszonyköntösöd tépd szilánkká, myrtusodat taposd meg s fátyolodat add oltártakarónak.

Az *anyád miatt* így hagyta ott *apád az én* anyámat, mint a te mátkád most érettem téged. Így ver az isten. Nem siet, nem késik.

Minden megelevenedik előttem. Ah! a föld él, az idő él. A születő percz elejébe lép az elmúlónak és eltakarja. De nem öli meg. Im feltámadtak azok a napok, átmarták magukat az esztendőkön s ide jöttek előmbe. Hallok.

A nagyapó szól: „Hol jártál?” Szekerek dörömbölnek az utcán és a levegő tompa morgással van tele. Szél dúdol. Sivíts! Fel a havat az égbolttig, hogy takarja el a csillagokat. Csókák gyűljetek, keringjetelek s fedjétek el a világosságot.

Hadd legyen sötét, mert Bükki Pál hadnagy, a Szász Lotti mátkája, tolvajléptekkel járja az utcát az én ablakom alatt. De ha nesztelenebbül suhanna, mint a hogy egy csillag leesik az égről, mégis meghallanám.

Azon este nem suttogott neked s nem suttogtál neki.

S azután se.

*

„Te csak hallgass, apó. Te ne félt engem, mert tudom én, mit csinállok. Az anyámhoz jártam iskolába. Tegnap – igen na – a kertben sétáltunk ketten, de nekem hideg van ott. Neki nincs. Ma itt leszünk; a te székedet pedig beviszszük a másik szobába. Magunkra akarunk lenni.”

„De én nem akarom” – motyogta az apó.

„Akarom én. Te szólanál bele? Az szép lenne.”

Magamra nőttem fel. Megtanultam uralkodni.

„Mit gondolsz te! Hogy a Szász Lotti vőlegénye miatt majd kaczaghat valaki felettem, mint az anyámon kaczagtak az apja miatt? Bolondság! Semmi sem ismétlődik. Valami egyéb fog történni, apó. Csak te várj.”

A divánra dőlve talált Bükki Pál. Hallottam a lépteit, de nem mozdultam. Éppen abban a szegletben sírt sokat az anyám.

„Vártam,” szóltam hozzá hanyagul, „későn jött. Ki tartóztatta? Hozzon egy széket, ide közel hozzám.”

Kezem után nyúlt. Sértődve néztem rá.

„Ne beszéljen. Ez a mámoros hang nem áll jól a férfinak. Mi szédítette meg? A *húgomtól* jön? Azt tán nem is tudja, hogy idestova rokonok leszünk. Ki a húgom? Szász Lotti. Csak neki vezetékneve is van. Nekem nincs. Mit keres ilyen egynevű leánynál? A húgom szép és lány, mint a viasz. Én érdes vagyok, vad vagyok. Hiszen maga meg akar szelídíteni. *Kinek* ugyan?”

„Várt rám?” – súgta.

„Ne suttogjon. Egy vőlegény – idegen leánynak. Megengedem, hogy itt üljön. Tetszik nekem, hogy várják. Egyéb se tetszik. De legyen okos, ne vétkezzék a húgom ellen. Mutassa a gyűrűjét. Ne mutassa. Elejteném. Igen nehéz nekem.”

Felkelt s megtörülte a homlokát.

„Igaza van” – mondta. – „Mindaz hitványság, a mit teszek. Kínozzon érte. Mit keresek itt? Bolond, a ki látva látja a tüzet és belérohán.”

„Hol az a tűz?” – kérdeztem és rámosolyogtam.

„A szemében. Hiszen mondtam tán. Mindegy. Érzem, hogy játszik velem. El kellene futnom és itt maradok. Engedje, hogy érintsem az ujjá hegyét.”

Ismét leült. A tekintetében volt valami panaszos. Nem birtam nézni.

„Mikor lesz az esküvőjük?”

Sötéten nézett meg.

„Ah, ott leszek a templomban. Összehúzódok, mint egy kis göcs. Semmi zajt nem csinállok. Csak azt szeretném hallani, a mint mondja: „Szeretem.” Mert az nem igaz. Sok pompás nép lesz; a menyasszony fátyolt török leány hímezte skófiummal s persa szőnyegeket kiterítve. Mindez azért, hogy egy férfit halljanak hazudni.”

„Szeretem” súgta s szemembe nézett.

„De én *nem*. Nem is fogom. Megtiltom, hogy erről beszéljen. Adja azt a zsámolyt a lábam alá. Megengedem, hogy egy kis helyet maga is elfoglaljon rajta.”

Akkor azokat a nyaknál kivágott, csupa fodorból álló ruhákat viseltük. Csupkéimmal babraltam a mellemen és kérdeztem: „Szép vagyok-e?”

Felnézett a zsámolyról. Haja a térdemet érintette.

„Csodálatos. Ha minden összefogóznék a teremtésben, se alkothatná meg a párját. A tavasz csak az arcza színét utánozhatná, de szeme tüzét már az égető nyár. A szíve mint a fagyos tél.”

Fejemet hátravettem s czipóm orra megütötte az ujjá hegyét.

„Szeretem hallani.”

„Mit tesz velem. Mért nem űzött el? Mért tűr meg? Rám mosolyog és kétségbe ejt; hív és eltaszít. Engedi, hogy beszéljek és nem hallgat.”

„Játszom. Igen gyűlölöm a menyasszonyát, a húgomat. Irigylem tőle, irigylem az örömét.”

„Hátha összetörök a játékszere?”

„Magsiratom.”

Elhallgatott s lesütötte a fejét.

„Hát ne játszszék,” – mondta indulatosan. – „Nem, ha ízekre tép is a kín, nem hagyom.”

Vette a kalapját és a küszöbig ment. Lehunytam a szemeimet s a diván karjára dőltem. Egy pillanatig csend volt. Éreztem, hogy rám néz.

Aztán megragadta a kezeimet és lehullott viszont a zsámolyra.

„Mire való e komédia? Nem fog elhagyni, nem tud elhagyni. Tudja-e a mesét az égből hullott mogyoróhéjakról, – kettő belőlük egy pár, kik keresik egymást a földön, hogy egyik legyenek? Néha a kicsi forr össze a nagygyal, néha a csorba a símával. Hézag marad köztük s kinnal görögnek, bukdácsolnak az életen át. Mi ketten *egy pár* mogyoróhéj. Találunk. Megkaptuk egymást, de én nem engedem, hogy hozzám kapcsolódjék. Nem is fogom engedni soha. Ez az egész. Miért törekszik, hogy elhagyjon. A végzet erősebb magánál. Nem kellett volna, hogy feltaláljon.”

„Nem kellett volna, hogy feltaláljam és mindig kerestem volna, Máli. Abban telt volna el az életem. Mégis minden perc most felér egy egész élettel s nem adnék oda ebből egyet cserébe az örökkévalóságért. Mi következik? Tudom is én! Nem gondolkozom. Ez a *gyűrű éget* s utamban áll. Szabaduljunk.”

És a jegygyűrűd, Szász Lotti, dongva repült a nagy, nyitott kályha belébe. A parázs sziporkákat vetett körülötte s egy kis lángnyelv csapott ki.

„Megengedem, hogy megcsókolja a gyűrűs ujjam hegyét.”
És odanyujtottam a kezemet.

*

Igy volt.

Másnap újból kezdtük s harmadnap ismét. Egy mámoros férfi s egy bolond leány. Gonosz történet ez.

Néha félni kezdtem. Éreztem, hogy lázong a vérem. Oh! karjába hullani csak egy pillanatra; hallgatni mellemmel, mint dobog a szíve; karomat feje köré fonni s aztán megsemmisülni egy csókban. Nem szerettem, nem. Én senkit se szerettem. Arra rendelt ki a sors, hogy bosszút álljak az anyámért. Egy nevet adott csak, hogy soha el se felejthessem.

Máli... Micsoda Máli? Csak ennyi és nem több.

Az apám megcsalta az anyámat. Minden férfi megszenved érte, a kit elérek. Készülök rá; erre nővök, mosolyogni ezért tanulok.

De akkor néha attól remegtem, hogy nem tanultam eleget. Meg-megcsókoltam az anyám kis képét s az órát, mely az ő halálának percében állott meg. Azt óhajtottam, hogy ne jöjjön el Pál, s verejték ült a homlokomra, ha egy perczet késett. Bár hagyna el, de utána mentem volna a feneketlen, halálos lázzal tele posványba is.

Csakhogy kínozzam. Csupán, hogy kínozzam. Édes gyötrődés, boldog kín...

Minden nap ott ült a lábamnál... Ha hallgatott: nézett és szemem lezárult a tekintete alatt. Ha beszélt, nem bírtam gondolkozni.

„Elmegyünk messze” – mondta. – „Ott a gyergyói havasok között, hol a szőke Maros fakad, beszédes vén fenyőfák között egy kis völgyben fogunk lakni.”

Az apja hagyta rá azt a fészket és úgy el lehet ott bújni. Csak ketten. A földet moha fedi, az puha, mint a toll. Rigók a faágon és sok barátka a nyírbokrokon.

Ajkamon át hőséget leheltem és a fülem zúgott. Ah! az a ház nem is lenne mindig olyan csendes. Egy kis inges gyerek sívítogna a tornácán. A bogarak mind ismerősei lennének, a barátka s leánykamadár vállára szállnának; s a napsugár kis kövér arcán pihenne. Gömbölyű karját (bizony a könyök csak egy csepp pont) felém nyújtaná és duzzadt ajakát is felém. Az első szó, a mit megtanul, ez: apám. Aztán topogna utánam – alig bírja a lába – mint egy csirke s én pipegnék neki... Édes üdvösségem.

S az édes anyám órájára néztem és kis elefántcsontra festett képére.

Segítség!

Te por! küldj segítséget onnan a földből. Ez a buja vér, ez a gonosz sötét nedv háborog. Ereimben száll, forr, kavargó...

Ajkam remegett s azt kérdeztem: „Mikor kellene esküdni? A nénék itt várják és a menyasszonya hervad. Miért ült itt a lábamnál? Távozzék. Az egész város magáról beszél. Én nem szeretem, nem is fogom soha. Én arra tartom, hogy bosszút álljak magával az édes anyámért. Hát férfi-e? Hiszen gyávaság az, hogy játékot enged űzni magából.”

Egy hét telt el. Éreztem, hogy el fogok veszni. Éjszakánként nem aludtam s csak a láz tartott fenn. Kicsapongó jó kedvem lett. Táncoltam énekeltem. Aztán egyszerre átmenet nélkül zokogásba törtem. A torkomat görcs szorította össze s a szemeimre homály ült... Szépnek találtam mindent. A hó ragyogóbb volt a gyémántnál s a verebek beszéde: mintha pacsir-

ta énekelne. Egy pillanattal rá utálatos és kiállhatatlan lett minden. Túrhetetlen az élet, fekete a föld...

Hallottam a szelet, a mint átszívította a kéményen: „Szeress, szeress.” Akkor végigsuhant az eresz alatt a fergeteg s a mint a kiálló gerendákba ütődött, szemrehányólag mondta: „Máli, Malí...” Mintha az anyám hangja lett volna.

Ki ment meg engem?

Szürkületben egyszer ott ült a lábamnál. Kezem az övében. Mit suttogott? tudom is én. Őrütség volt mondani, őrütség volt hallgatni.

Akkor az ablak alatt elsuhant egy árny s az ajtó feltárult.

Annamária jött hozzám.

Felkeltem. Rám se nézett.

„Az öcsémet keresem. Azt beszélték, hogy itt ül – látni akartam. Nem szeretem a félmunkát – jöjjünk tisztába. Az igen mulatságos hely, a hol ültél – ne zavartasd magad. Megengedi a kisasszony, – *kisasszony* ugy-e? – hogy helyet foglaljak?”

Ah, ime a *mentség*. Az anyám küldte bizonyosan.

Fejemből elpárolgott a mámor. Kiegyenesedtem.

„Ki ez a hölgy?”

„Ne felelj, öcsém. Én ozorai Bükki Annamária vagyok. Az apám királybíró volt, a családfámnak jó árnyéka van. Eljöttem messze földről az öcsém lakodalma. Ő az örökösöm, tesszik tudni. Jelenleg látogatást teszek egy hölgnél – kivel az öcsémnek mulatni tetszik... egy hölgnél, kinek neve? Hogy is van csak?”

„Őn vezeti e nőt ide Bükki Pál? Kívánja, hogy feleljek?”

„Jöjjünk tisztába, szívította Annamária. Én becsülöm az ügyességet. Ez jól volt csinálva. Mikor minden rendben van, akkor esni rá a fiatal emberre. Szép perszona. Nem csodálom, hogy bir vele. Majd olyan magas, mint én...” és végigmért tetőtől talpig. Éreztem, hogy minden erőm visszatér e tekintetre.

„Ez jól volt csinálva. Így *értékesebb* az eset. Meg kell szabni az árát jól. Én váltom vissza. A mátká kétségbeesik, a család zavarban. Én nem félek. Beszéljünk tisztán. Így *kettecskén* nem tárgyalhatják a pénzbeli ügyeket. Azért jöttem...”

A mellékszobácska ajtajában apó jelent meg. Beléfogódzott a kilincsbe. Reszketett.

„Nincsenek kettecskén” – rebegte. – E ház ura én vagyok. Az ott az unokám. Nyiss ajtót Malí. Ezen asszonyság bizonyosan eltévedt.

Az apó csak a szemével mutatott az ajtóra. Egyik kezével fogódzott, a másik a gutaütött. Aszott arca, kis szemei sűgároztak. Átöleltem s a dívánhoz vezettem. Olyan csend volt, hogy egy haldokló utolsó lehellete is zajt okozott volna.

„Követelem,” – mondta szenvedélytelen, csendes, száraz hangon apó – „követelem, hogy azon hölgy e szobát elhagyja.”

„Hallotta Bükki Pál úr,” – mondtam, – „e nő önért jött. Elfelejtik, a mit tett s megbocsátják. Ő gazdagsággal kínálja s szép arával. Fényt és boldogságot ígér. Mindezt minek ellenében? Egy senki ellen. Valami egynevű leány ellen, a kitől büntetlenül meglehet kérdezni, hogy mi az ára. Az anyja miatt, tudja, a ki szeretett és csalódott. E leánynak csak, ime, egy vén ember a védelme. E leány nem is szeretőnek való, feleségnek pedig épen nem. Soha tőle nem hallott ön egy nyájas szót, nem látott egy biztató tekintetet. Nem is fog. Könnyű választani...”

Pali az ajtóhoz ment és kinyitotta.

„Én itt maradok” – mondta csengő, erős hangon. – „Te, néném, egy sértő szót, egy bántó tekintetet sem teszel. Megtiltom. És elfelejtsen az isten engem, ha ismerlek többé. Távozz.”

*

Az anyám küldte őt.

Elvesztem volna nélküle. Botorul olyan valakinek kezdtem képzelni magamat, a ki azért van, hogy szeressen. Az ember hajlandó a gyengeségekre. Ő felébresztett.

A tisztelt társadalom megtiltja, hogy én szeressek, minthogy szerelemből lettem. Ah! a tisztelendő úr nem egyezett bele. Mit akarunk? Ő a bérlője az indulatoknak s a vérnek. Álmokkal fizet érte. A ki megcsalja őt, azt üzd a kétségbeesésig, a halálig. Bélyeget rá, mint a bélpoklosra. Bélyeget ivadékaikról-ivadékaira.

Zokogva vetettem magam az ágyra. „Köszönöm édes anyám... Nem feledlek.” Megerősödve keltem fel.

Mit is akartam? Tán semmit. Azon éjszaka célom született.

Kirakosgattam a ruháimat. Szép akarok lenni. A szemem égett. Fehér mellemet csipkével borítottam be, karomat fedetlenül hagytam s hajamba virágot tűztem. Egy régi dalt próbáltam dudorászni, de a gégém összeszorult.

Mosolyogva fogadtam Pált. A nap besütött az ablakon. A sugarak vonalába álltam, hogy világítsák meg derekamat, széles vállaimat, arczom élet.

Karomat az övébe fontam. Éreztem, hogy remeg. Igen komoly volt. Odasímultam az oldalához s szemébe néztem.

„Üljön le oda, Pali, hogy lássam. Ma tetszik nekem. Nem tudom miért? Holnap tán nem fog tetszeni.”

Karomat a vállára tettem. Éreztem a lehelletét. Arcunk majd összeért.

Aztán a diván karfájára kapaszkodtam szemben vele s himbáltam a lábaimat.

„El akarják tőlem venni. Nem adom. A menyasszony sír, a nénék átkozódnak, mindenki fel van háborodva s maga ott ül és én nézem. Egyedül vagyunk. Az apó sincs a mellékszobában s a cselédeket elküldtem. Nem akarom, hogy zavarjanak. Ma egyedül élvezem. Látja, a kedvéért szépítettem fel magamat. Szeretne megölelni?”

Fejemet hátravettem. Alig libegtem ott a karfán.

„Szeretné átfogni a derekamat, feltartani, hogy le ne essem. Szemhéjamat csókkal tapasztani le s az ajakomat. Nézze a karom kitérve, a vérem cikáz. Illatot érzek. Szeretek, szeretek!”

Pali felugrott és én is. Szemben álltunk.

„A gyűlöletemet szeretem. Szeretem látni, mint sorvad el az epedésben. Szerelmes vagyok a dühbe, amit költöttem, a könnyekbe, a mik omlanak. Szeretem a korbácsot, a mivel csapom őket. Maga ez a korbács. Elég erről.”

„Nem igaz,” – lihegte, – „nem igaz. Az enyém vagy. Mindenemet odaadtam érted. Meg nem menekülsz.”

A szeme kigyúlt s megragadta a karomat, hogy fáj.

„És ki fizeti a költségeket?” – kérdeztem csöndesen. „A nénéd? Anna-Mária ugy-e? Mi az ára ennek a leánynak? Megveszszük.”

A keze lehanyatlott.

„Máli,” – mondta, – „ne játszó. Már senkim sincs magán kívül. Barátom, rokonom, testvérem, menyasszonyom – egy személyben. Megtagadtam, a kikkel éltem, a kik szerettek. El-dobtam a vagyont, rátapostam az illendőségre. Semmim sincs rajtad kívül. Kezdjünk új életet. Add a kezéd.”

Elfordultam.

Nem leszek-e gyenge?

Nem hallottam azelőtt úgy beszélni. Azt mondhatnám, hogy bizonyos konoksággal, el-szánt megátalkodottsággal szólt. Mintha követelt és fenyegetődött volna. Mintha össze-mérte volna, hogy mit adott és vett és számon kérte volna tőlem.

„Adja a kezét,” – mondtam, – legyen engedelmes. Ma az enyém lesz egész nap. Asztalt teríték, mintha felesége lennék és szolgálni fogom. Jó falatokat keresek, poharába bort öntök s megsímogatom a homlokát... így. Eloszlatom róla a redőt. Nyakába kapaszkodom s kényszerítem, hogy mosolyogjon. „Hol jártál édes uram? Bántott valaki? Elfáradtál a munkában? ér-tem úgy-e? Fogja meg az asztalt, Pali. Ide teszszük a diván elé. Maga ül az én helyemre s én az oldala mellett állok.”

Aztán segítenie kellett az abrosz kibontásában, az asztal elrendezésében. Alig szólt. Kö-vette a szemével minden mozdulatomat.

Ingereltem.

„Úgy, leülsz oda. A fenyők suhognak; ott kinn a Maros forrása csereg. A rigó fütyöl s te az asztalhoz ülsz. Valaki kapar az ajtónál. Nem egy kisgyerek-e? Fekete szemű, morgoló dudus, olyan kerek s makula nélkül való, mint a miatyánk. Egy falatot neki – egyet neked. Őt közből ültetjük melléd – s ide mellém. Nos? nem ad nekem is egy parányi helyet?”

Felugrott az asztaltól.

„Ne kínozz. Mi beszél belőled?”

Lehunytam a szememet és mosolyogtam.

„Mindez ott a gyergyai havasok közt: tudja. Abban a kis házban, mit az apja hagyott, a hol úgy el lehet bújni. Aztán a puha moha. Hogy ring az ember rajta, mintha tollan járna. A tisztás szélére érünk. Megriadt őz szalad a patak kavicsos martján. Halló! puskát rá. Van puskája? Igaz, – és szememet kinyitottam s szemébe kapcsoltam, – tud lőni? Ah! egy golyó. Kigúnyo-lása a teremtő istennek. Maga a végzet. Egy darab ón, a miből az akarat halált csinál. Bekopog a bőrön, a húson át a szívig. Símán, komolyan. És megkérdi az életet: „Jősz-e velem?”

Az oldalszobában a falon az apó puskái, pisztolyai s kardjai nagy szarvas-aggancson. Le-akasztottam egy gyöngyház aszú török pisztolyt s játszva dobáltam a kezemben.

„Fél tőle?” – kérdeztem s felé hajítottam. „Fogja ki. Töltve van. Az apó katona volt. Egy öreg pajtása néha hozzá jön s rendbe szedi ezeket a jó barátokat. Csak parádéból, tudja.”

Aztán hirtelen elejébe ugortam. Mellemen széttéptem a csipketakarót s mondtam:

„Lőjjön ide. Tapintsa, hol a szívem! keresse!”

„Szeretlek,” kiáltotta.

„Gyáva vagy.”

„Birni akarlak, ölelni, csodálni. Élni akarok érted s csókodban legyen halálom.”

„Megadom. A tied leszek addig, míg az ón a csőből a szívedbe ér s kicsalja belőled az életet. Az ajakomat ajkadra tapasztom s magamba szívom a lelkedet. Vagy add nekem s légy te az enyém ennyi ideig. Kikeressük a szívemet s én nekiirányzom. Átölelsz, megcsókolsz s én nem fogom érezni a halált.”

„Az alkud tetszik, Máli. Én elfogadom. Kijátszom a halált. A szívembe lövök s te az enyém leszel addig, míg kikergetem magamból az életet.”

„Nem – nem te, én lövök. Nekem senkim sincs itt. Az anyám odatúl van. Nem bírok szeretni, s tele a szívem szenvedéssel.”

„Nem, én akarok. Az enyém leszel addig.”

„Te még szeretni fogsz s boldog leszel.”

„Téged eljegyezlek s el nem felejtisz.”

„Téged megsiratnak – engem senki.”

„Szeretlek. A te halottad leszek. Máli... Máli...”

És a szívéhez szorított s ajaka az enyémmel forrott. Átölelt mind a két karjával. Éreztem a teste melegét. Minden csepp vérem lobbot vetett.

Az eszem elhagyott s szememre homály borult.

Rám szakadt a menny.

* * *

Aztán csak homályosan emlékezem.

Mikor eszmélni kezdtem, már szürkült és sokan sürgölődtek a szobában.

Valaki azt mondta: „Ilyen ifjan.”

„Történt valami?” akartam kérdezni.

A szoba keringett velem. Teljesen erőtelennek éreztem magam. Mintha nem is egy egész test lennék, hanem csak úgy darabokban pihennék ott a virágos díványon. Lomha, zsibbadt, gyenge voltam. A szemem kinyitottam s ismét lehunytam. Óhajtottam: bár a tél minden hidegét a torkomra vetné, különben meggyúlok.

„Ilyen ifjan.”

Hallottam azt a hangot az utolsó, mielőtt eszméletemet elvesztettem: „Máli, Máli.”

Szenrehányással, szerelemmel; váddal, csalogatással, hízelgéssel, könnyörgéssel tele hang az.

Kinyitottam a szememet. Az emberek a szoba közepén valamit körülálltak.

Felszöktem.

Egy olyan sárga arcot láttam, mint az agyag, és egy maroknyi vért a földön. Az arc az övé. Rávettem magam. Valami melegség loccsant az arcomra.

A vére.

Aztán nem tudok semmit. Már tavasz volt, mikor ráismertem az apóra. Ott gunyasztott az ágyam mellett.

Meghalt-e igazán? Arra az agyagsárga főre s a vére iszonyúan jól emlékezem. De mért halt meg?

Méért nem csalt meg? Nem kellett volna megfogadnia egy örült leány beszédét. Mitől félt? Tőlem?

Mikor elhagyott az eszem, várnia kellett volna, hogy karjai között ébredjek meg. De így megszökni az élet elől, az öröm elől! Vagy mentünk volna együtt.

Oh! ha megcsal és eldobja a pisztolyt. „Élni akarok veled, birni akarlak...” Lábához borultam volna, hogy csókolgassam a kezét.

Itt hagyni engem egyedül! Hogy soha egyebet ne tegyek, mint sírjak utána s hívjam, kiált-
sam éjjel, nappal. Hát élet-e ez? Ha büntetés: szörnyű.

A fejem igen fáj s összezavarodnak benne a gondolatok. Csak azt szeretném még tudni,
miért hagyott el? S ha elhagyott, jó! de mért nem jelent meg azóta? Azt az arcát, mely olyan
színű volt, mint az agyag, nem akarom látni.

S most harmad ízben szólít: „Máli... Máli...”

Ugyanazon hang ez. Az utolsó.

Mit jelent ez? Éjjel, csendes éjjel bekiáltja az ablakomon. Jól hallom. Nem vagyok én bo-
lond.

Mit tegyek?

Rossz vásár

Hallom a nagy kapu nyikorgását. A vén Minya bá nyitja. A Márton bácsi szekere érkezik. A pej kanczák lomhán lépegetnek be vele. A kuvasz megmozdul a tornácson, de rest arra, hogy örvendezzen a gazdájának. Másik oldalára fekszik s farkával verdesi a gerenda padlót.

Kati néni a zajra kitipeg a törpe tölgyfa ajtón, s a szekér megáll a lépcsők előtt.

„Miféle gyermek az ott maga mellett, Márton lelkem?” – kérdi.

„Ez leány szívem” – feleli az öreg.

„Hiszen látom lelkem, de miféle leány?”

„A mienk, – mondja, – vettem a piacon.”

Minya bá odaáll a felhérczhez, s oda a kocsis, s a néni is. Szörnyű munka következik. Márton bácsi le akar szállani. Igen nyög; mindenfelől támogatják. A néni rebegi időnként: „ügyeljen lelkem,” s a karjaival a levegőben követi a bácsi mozdulatait.

A vén kanczák lehorgasztott fővel állanak; a kuvasz részvétlenül néz arra, a kakas néhány tyúkkal abbahagyja a kaparást.

„No – nyögi a bácsi, – ez is megvan hála Istennek; hát izé nem másznál le?”

„Izé” a leányka, szűk homlokú, fekete szemű, husos ajakú, zömök, vállas gyermek.

Félénken, görbén, idegenül néz körül. A néni hozzámegy, megsimogatja a fejét, s viszont a bácsihoz fordul.

„Kié az a... az a izé?”

„No vén számár, – morog a bácsi Minya bára, – ked is azt a gyermeket lesi? Kednek vettem éppen. A kosarat nézze ked, ott a hus, a zöldség, a holmi. Vigye bé ked. Na!... Hát ez lelkem – fordul a felesége felé – ez izé, – hé, hogy is hívnak?”

„Rózsának,” – rebegi a leányka.

„Ez a Rózsa a mienk, – liczitáltak a városnál. Menj csak bé, Rózsa, ne félj. No, vigye be ked, vén számár. Nehogy megijedne a gyermek a ked csúf pofájától...”

„De az isten szerelmére, Márton lelkem, miket is beszél, – mondja a néni, – már hogy liczitálnának gyermeket a piacon, s mire való volna nekünk a gyermek.”

A bácsi elhelyezkedik a nagy székben az ajtó megett, előveszi a pipáját, kiveri, s a tenyerét a lábszárához törölgetve beszél:

„Az úgy volt szívem, tudja, hogy ez a gyermek egy rossz fehérnépé... Az anyja tudja – óh az isten akárhová tegye – egy kancsi, bitang lélek. A leánykát a szentföldön *felejtette* szopós korában. A falu ott felnevelte, de addig-addig firtatott, a míg kiszagolta, hogy hova lett az anyja. Hát tudja szívem, az anyja koldustarisznya, s a város fizetett egy rakás pénzt a falunak. De az anyja lármáz, hogy adják neki vissza a leányát, de a policzáj kapitány azt mondja – de hogy adjuk neked te rossz máju, hogy elrontsád. Hát azt mondja, kinek is adjuk oda? Én csak ott állok a szekérral. A porkoláb alkuszik, hogy ő eltartja ennyiért s ennyiért. Tudják mit, – mondom – adják ide nekem. Nekem nem adott az isten úgy se. Egyszeribe odahozták. De, gondolom hát, maga, szívem, mit mond? De mit mondjon, no – mi?”

„Oh lelkem, – rebegi a néni – tán nem is igaz a mit az anyjáról mondanak, – gonoszság is, higgye el, efféle beszélni róla. Hogy hagyhatná oda az anya az édes gyermekét?”

„De tudják fiam, – erősítette a bácsi, – az egész világ tudja.”

„Bizonyosan rosszul tudja lelkem. Istenem, hogy is lehetne olyan gonosz valaki.” S miután a vádolt anyát így, mindenekelőtt oltalmába fogadta a világgal szemben, csak akkor vetette fel tünődve a kérdést: „De mire nekünk a gyermek, Márton?”

„Mire? Hiszen kicsi helyt elfér egy akkora gyermek. Aztán segít magának foldozni, s a konyhába, tudja. Reggel elmennek a templomba, s én se félek, hogy magát leveri vagy egy szekér. Ideadja a pipámat, s ha kell egy s más. Megköti az asztalkendőmet, s esténként olvas nekünk hangosan.”

„De hát nem tudják, hogy ki az apja?” szólott közbe a néni.

A bácsi sok ravaszsággal, s nyilvánosan azzal a szándékkal, hogy jól megbosszantsa a feleségét, mondta: „Hm... ki tudná ezt?... Az én lelkem tiszta.”

A néni boszusan hátára ütött a gonoszkodásért. „Ugyan menjen Márton, – de meglátja maga, hogy egyszer csak eljön az apja, s azt mondja: adjátok ide rögtön.”

„Ugy hát! ha nem kereste 13 esztendeig, mert annyi idő s a leányka, ne féljen, nem koptatja a talpát utána...”

„Nem jó dolog ez, nem igazságos, mert hát az anyja,” zsörtölődött a néni.

Akkor Rózsa gyermek félénken kilépett az ajtón, s a Mínya bá utasítása szerint a nénihez ment, s kezet csókolgt.

„Ejnye te bogár, – mondta a néni, s apró szép szemei, jóságosan fénylettek, – ejnye hát az én leányom akarnál lenni, mi? Hát tetszem én neked, mi? No, nézzék csak! Márton a piacra megy vásárolni, s mit vesz?...” S megsimogatta a homlokát, megnézegette szemét, száját, kezét, haját.

* * *

Ah! az a régi ház.

A szegfű s levendula illata érint, a mint rá gondolok. A nagy cseresnyefa sifonérok, a kasztenek, (tetejükön virágos porcelánnal), a rengeteg cserefa asztal, az ágyak a szegletben, a bibliai eseteket ábrázoló kemencze, a pipatartó, a képekkel beragasztott olaszfal...

Márton bácsi a nagy székben szunnyad.

A néni tapog szaporán sarok nélküli pampójában, kék, babos köntösében, s a derekára fűzött kulcsosmót fogja, hogy ne zörögjön. „Lassan Rózi – sugja a leánynak – az öregem, tudod, szeret lustálkodni.”

Óvatosan tűnnek el a kamrába. Ott szörnyű sok az üveg, a zacskó, a szuszék. A fal tele lenfonallal, a mit a szolgálók fontak téli estén benn a kemencze mellett; aszalt nemű kis zsákokban, melyekben hámozott szilva dióval, s körte, meggy. A stelázi apró fiókjából a fahéj, a bors, a gyömbér, a kámfor s mindenféle fűszerek illatoznak ki. A rostélyos ablak mellett, a padlásra vivő lépcső. A néni mindennap feljár oda s leszáll a pinczébe. Tulajdonképen mi dolgozunk ott. Megnézi a dézsákat, a vasakat, a száradó ruhát s az uborkás hordókat.

„Ha maga tudná szívem – panasolja a bácsinak, hogy fáj az én csontom a sok járástól; de maga sohase hitt nekem...”

„Járjon kevesebbet Czicza, s annyi.”

„Menjen háládatlan, hogy nem is verte meg magát az isten, valami dologtalan, préda fehérnéppel.”

„Keressen egyet nekem Czicza, s váljunk el.”

„Oh! verje be a száját,” s egyre mosolyognak.

A konyha ablakán behajlik az eperfa ága. Milyen fényes ott minden. A rézedények ragyognak le a falról, s a pléh figuráktól, óntálaktól, tányéroktól el van lepve a fogas. Ha az ember csak a nénit hallaná, s nem látná, azt hihetné, hogy az a konyha maga Babylon a legutolsó napokban, mert a szolgálókkal örökké van perelni valója érte.

„Mi lesz belőled – micsoda házad lesz neked, te, te restség. Beléhalsz a szemétkébe s a koldusságba, te vesztegető. Hol jár az eszed... Kérd az istent, hogy ne büntessen...”

...Az az udvar szörnyű nagy volt. Az én emlékezetemben úgy élt, mint valami roppant mező, melynek szélén gabonások, színek, istállók, kamarák, s az épületek egész rengetege feketélik. Ott úgy el lehetett bujni, hogy akár meg se találjanak soha... S a kis ember, ha nagy búbanat sújtolja, csak egy-két pogácsát szerez, s azzal nekiindul vándorolni a világ végére... Ott a kert s a liceum bokor a fülemilével... Addig elvonszolja elkeserített szívének terhét, de ott már megpihen s megeszi a pogácsát... Ott a világ vége. Aztán visszatér a nagy útról.

Én istenem! ha én nem nőttem volna így meg, az a kert, az az udvar most olyan nagyok lennének. Búbánatomra írt adna most is a liceum bokor piros gyümölcse, gyenge árnya...

Az ereszek deszkaoldalai tele vannak mázolja gólyákkal. Nem lehet azon eleget álmélni, hogy a vén Minya bá milyen gyönyörűségesen festi. Van annak feje, szárnya s két lába is... „Gyere csak te kis Rózsi, hogy fessek még egyet.” S ránczos, ősz fejét kecsesen meggörbítve s kissé féloldalosan pislantva a képre, mázolja erős akarattal egyet, örvendő rajta a gyermekkel.

„Látod-e Rózsa – babogja csuf eléálló bajusza alól, a melyiktől alig tudja mozgatni lágy ajakát – látod azt a pókot ott – hát az pontban ezer mázsa... tudod te, mi az? Ha mind beakasztanánk az ökröket, csak annyira se tudnák megmozgatni, mint a körmöm. Látod – mondja, s bólingat szüntelenül, ha az leesne onnan, keresztülyukasztaná a földet, aztán mehetnének... Mi? Nem hiszed, mi? Hát azt a sárga zacskót látod – mi? Ott tartja a bestia a tojásait, s az mind nehezebb, mint az ágyúgolyó – hogyné!”

A leány összehuzza a szemeit, orrczimpáit hamisan billegeti, s kissé eléálló apró fogai kivillanak, a mint mosolyog.

„Vén szamar, – zsörtölődik Márton bácsi a tornáczról – mit motyog ké? Mért tartom én kedet? Tán biz azért, hogy játszszez ked a gyermekkel?”

„Hagyja szívem, hogy töltsék az időt, – hát ő mit csináljon, szegény Minya?...”

„Irigyli a leánykát tőlem” – morogja Minya bá.

„No hallja Czicza, hallja, hogy az isten pusztítsa el a vén szamarát – én irigylem tőle. Hát a kedé tán?”

„Mer engem szeret, hát az.”

„Add ide a botom... Hé Kati, hé Juczi a botom, hogy tanítsam meg ezt a vén szamarat...”

„De Márton szívem, ki látta így kiabálni? hát ne szeresse Minyát is, mi? hát baj az? De ne fujja úgy fel magát szívem, mert bizony megbetegszik...”

A Rózsa ágya szépen fehér gyolcs függönnyel van eltakargatva. Előtte a térdelő, tetején a csiki nagy betűs imádságos könyvvel, az ezüst feszülettel, s a szentelt viaszgyertyákkal... A néni ott imádkozik este, reggel, s a Mária bőjtjén. A szent Antal imádsága az első lapon van. Az arra jó, hogy ha élete fogytáig mindennap elmondja az ember, s esztendőnként kilencz

szombatot böjtöl, hát áldott jó szent Antal eljön kilencz nappal azelőtt, hogy az örök útra kell indulnunk, s megjelenti azt a perczet...

„Oh Uram Jé-zus Krisz-tu-som, a ki én é-rettem szegény bü-nös-ért a ke-reszt-fán szenved-tél...” olvassa hangosan Rózsi s a néni csendesen mondja utána...

„Látod-e itt a másik lapon?... Ez a haldokló; ágya alatt az ördög, fejénél az angyal... Azé lesz a lelke, a ki jó volt. Én uram Jézusom adj boldog kimulást az igazaknak.”

Aztán Rózsi kezét csókol szépen a néninek és a bácsinak.

Reggel van, s Márton bácsi az ő szobájába szeretné csalni a gyermeket.

Ott igazán szólva minden rendetlen. Rovások s papirosok a falon, füstös kis képek, bagó a földön, pálinkás üvegek, törökbuszacsovek s valami kedves kissé dohadt avasos szag... Azt nem tűri a bácsi, hogy ott rendezéseket csináljon valaki. Ott ő mindent jól tud, hogy hol áll. Az az övé, ő úgy szereti, s makacsul ragaszkodik a saját szemetéhez...

„Hogy is ne vinné a leánykát szívem. Maga csak dologtalanságra szoktatná. A leányka megy az iskolába.”

„Ne menj Rózsa; ott játszanál nálam, tüzet adnál, s punktum. Látod, ő bizony papot csinálna belőled. Mire tudóskodjék egy leány. A tyukot meg tudod úgy-e különböztetni a csikótól – mi? Látod, ő örökké kínoz s kerget. Gyere csak velem...”

„Oh Márton, milyen tökéletlen beszédek. A leányka nevelése nem a férfiak dolga.”

„Mért nem szerzett magának, – azt én kaptam.”

„Miket beszél a gyermek előtt? Vedd a táskád szépen Rózsa.”

Aztán egész délelőtt szidja a bácsi Mínyát s a néni a szolgálókat. Járnak le s fel, tesznek, vesznek, topognak.

„Nincs még 11 az óra?” kérdi a bácsi.

„Mindjárt jön na.”

Aztán kiállnak a tornácra mind a ketten s várják.

A délebéd is csupa csetepaté.

„Te még bizonyosan ennél egy czubákot Rózsi.”

„Épen eleget kapott.”

„Mit akar vele Cizca fiam, csak nem pusztítja el éhséggel ezt a gyermeket...”

„De beteggé teszi szívem.”

„Azt állítná, hogy én rosszát akarom a leánykának?”

* * *

Milyen csendes az az udvar.

A néni esküdt ellensége a fűnek, s azért kitépeti. („Átok az egy életen, ha olyan elhagyatott, hogy fű növi be.”) Különben egy ösvényt alig vernének. A bácsi végigjárja ugyan az udvart reggelenként, (ha valami csúf idő van, a szolgáló is kíséri, nehogy baja essék) benéz a szekérszinbe, az istállóba, a meszes gödörhöz, de azzal aztán letelepszik a tornácra a nagy székbe, s pipára gyujt s tőle ugyan megfutamodhatik akár a mennyi eresz.

Vendég ritkán járja. Szívesen látják, a ki jön. A néni kifogyhatatlan a szeretetreméltóságban. Mosolyog, kedves dolgokat kérdez, sarkatlan pampóival ott topog szüntelenül s apró szép fényes szemével lesi az alkalmat, hogy valamiben szolgálhasson. Márton bácsi is csupa eleveség lesz s akár sohase fogyna ki a történetekből. Kinálják, marasztják, hívják...

De hát a régi jó barátok, a kikkel együtt küzdtek, mulattak – hol vannak immár! Azokkal egy fél szóból is megértette az ember egymást. Emlékszel erre, emlékszel arra... Gömbölyű volt a dereka, rózsás az orczája... Hát a bálók, hát a theatrum...

A mostani világ! óh istenem! más ez. A régi szomszéd unokája egyszer azt mondta Márton bácsinak: „Ön tisztelt uram dunsztal se bir e kérdésben.”

Ez az „ön”, ez a „dunst”... Hát ha százszor is professzor az a gyerek, változtat-e az a dologon?

Csak az öreg Tamási bácsi él még. Nagyon latinus ember. „Quomodo valet Domine Márton?” kiáltja a szekereből, a mint ott elhajat a nagy ház előtt.

„Bene amice. Hát hova?” Akkorra már a délczeg lovak jól elhaladnak, de ők csak integetnek s értik jól egymást.

„Látja Czicza, olyan paripákat veszek én is – évődik a bácsi – a kanczák helyett. Azokat bezzeg nem kell ruddal taszigálni.”

„Bizony meg is tenné. Egyszer elkapnák s összerontanák.”

„S ha össze?”

„Oh mennyit keserít maga Márton, tán nem is tudja, mit beszél. Bizonyosan beveszi ezt a bolondságot is a fejébe.”

S a bácsi ilyenkor elfordul, felhuzza az orrát, szétterpeszkedik a karszékben s ravaszul mosolyog. Átalában igen czivódó természetű. Egy darab ruhát se vehet úgy a néni Rózsának, hogy azért patáliát ne csapjon.

„Ez nem jó, mondja, ez vénasszonyos, ez bő, ez kúdos dolog, – várj, veszek én neked Rózsa. Te már mindjárt nagy leány vagy. Én a magam idejében legyeskedtem már akkora leányok körül mint te, – de azok csinosak voltak. Azt a köntöst ne lássam rajtad...”

„De Márton szívem azt én jobban tudom. Egy becsületes, szegény leálynak a szíve legyen szép. Csak nem akar módebubát csinálni belőle.”

„Ha akarnék is, az én leányom... én vettem. Vagy kié mi?”

Igaz, hogy mikor a bácsi hoz valamit Rózsának, az se találatik teljesen jónak, teljesen erősnek, teljesen gyermekesnek.

Én nem is tudom, gyermek volt-e Rózsika, vagy nagy leány.

Nyulánk mint egy szegfűszál, de erőteljes. Széles a válla s gömbölyű a melle, de egészen gyermekes a tartása. Karjait, ha karcsú dereka mellett egy kis ívben leeresztette, az antik korszok jutottak eszembe. Ah! ki emelte a vállára!

A homloka szűk és előálló, az ajaka duzzadt s apró fogai kissé kitaszítják, hanem az álla gyönyörű. Kis, gömbölyded áll, a melyen gödör támad, ha az eleven szemek vidámságtól villannak meg. Azok a tűzben égő, bennfekvő mély, sötét szemek a pillák árnyékában. Érzem igézetüket. Fejem felett elmúlt évek óh! vessetek szemet ez igézet felé, hogy ne fogjon rajtam...

Kicsi a keze s a lába. Látom, a mint sötét, erős haja felett, gyenge fehér keszkenővel takart fejét tenyerébe támasztja s az asztalra hajlik tünődve. Lábaik keresztbe teszi; formás bokái kilátszanak a rövid ruha alól. Azt a csepp cipőt nézi, s széles ajakán méla mosoly fut végig.

„Búsulsz valamin Rózsika? Bántott valaki?” kérdi a bácsi.

„Nem vagy beteg Rózsa? Nem fáj valamid, ne főzzünk orvosságot?” aggódik a néni.

Megrázza a fejét. „Semmi bajom, mi is lenne?”

Mi is lenne? Minden van abban a nagy házban. Csendesség, béke, sok-sok szeretet. A napoknak ott nincs története.

„Quomodo valet domine” szólott be egy nap a vén Tamási.

„Ago gratias. Adjatok egy pipát. Hol a gyermek? Az iskolában úgy-e? Én nem is tudom, mért kínozzák s mért nincs itthon, mikor az ember szeretné.”

Márton bácsi a karszékben ült a tornáczon. A kuvasz megnyalta a Tamási kezét s aztán lomhán lefeküdt s aludt tovább...

„Hát Márton bátyám, (a bácsi csak két esztendővel volt vénebb, de Tamási nem engedte azt a két esztendőt) a nem jó...”

„Mi te bolond?”

„A leányka; tudja. Már én ilyen vagyok, megmondom, a mi tetszik s a mi nem tetszik.” Tamási szokása szerint kurtán, de kiabálva beszélt s facsargatta huszárosan szürke bajuszát.

„Nézd csak – mondta méltatlankodva a bácsi, mi bajod a gyermekkel? Te kolontos.”

„Hát vagy legyen a magáé vagy mi. Hol a hugomasszony, (Kati néni értette) hogy ő is hallja. Már én nem árulok zsákban macskát; nekem nem tetszik. Én megmondtam a maga idejében is, kutyából nem lesz szalona. Rosszféle fajta.”

A néni ijedten nézett rá.

„A tegnapelőtt jövök haza, hát látom a leánykát az anyjával, azzal a kancsi kutyával... Mondom, nem szólok. Hát a tegnap jövök haza s – közbe járkálnak – az anyjával... Hát ez mi? Ezt már csak nem hallgatom el, mondom.”

A bácsi kiejtette a pipát a kezéből s eleresztett ajakkal, kerekre nyitott szemekkel hallgatta.

„No csak ez, – mondta a néni megkönnyebbülve – hát istenem az anyja. Egészen megijesztett. Hát az anyjával találkozik, hogy ne találkoznék fiam!”

A bácsi is föllélegzett erre a biztatásra... „Persze, persze...”

„Ne is higgyen minden rosszat fiam, kérte a néni Tamásit – nem lehet az mind igaz, a mit arról a szegény asszonyról mondanak. Elvádolták a világ előtt. Hát már ő a leányát se szeretesse? Istenem, hát mért is lenne olyan rossz valaki? Mi is hibáztunk, mert szabad-e elidegeníteni a gyermeket az anyjától? Mért nem is mondtuk neki, hogy hozza az anyját ide, mikor látni akarja?”

Tamási köhécselt s fészkelődött helyén.

„No tudja hugomasszony, kár azt a kancsit mentegezni...”

„Ne mondja fiam... Bizonyosan rosszul tudja, a mit róla beszélnek; nem is szeretem hallani. Hát a jó Isten nem téríthette igaz útra, ha félre is lépett valamikor?”

...Mert kegyelmes ő. Irgalmasságában felolvad minden emberi bog; semmi bosszúság se érdemes a szóra, nincs *nagy* dolog. A mindenek felett való kipróbál mindnyájunkat, de kegyelme kifogyhatatlan...

„Nincs öröme a gyermeknek, – tündöttek, mikor magukra maradtak – hát annak multság kell szívem. Hiába, vágyik rá. Mi is vágytunk. Emlékszik szívem... Egy olyan leány megunhat minket...”

„Azért is olyan szótalan, – s aztán maga tán igen is szigorú hozzá. Nem szólott neki valamit.”

A néni szóba hozta a dolgot este. „Nem akarnád Rózsa, hogy az édes anyád idejőjön? tán szeretné?”

A leányka felhuzta a vállát, s kémkedve nézett rá. „Nem – felelte egykedvűen, hát miért?”

„De szeretnéd tán látni?” – kérdezte a bácsi.

„Én? A hogy ő el tudott lenni nálam nélkül, én is el vagyok...”

„Hazudik, – sugta a bácsi Kati néninek, mikor a gyermek elaludt, – ez rossz. Meg akar minket csalni.”

„Hátha nem, szívem, – töprengett a néni – hátha Tamási rosszul is látta... Hát mért hazudnék istenem...”

Mind forgolódtak azon éjjel. Márton bácsi több ízben kérdezte: „te se alszol még Czicza? Én a nagy meleg miatt nem alhatom.”

„Az szívem bizonyosan s tán sokat is evett.”

„Maglehet fiam.”

Később azt mondta:

„Kivesszük tán az iskolából.”

„Ugy akarja szívem?”

„Mert már nem odavaló. Igen nagyocska... Aztán ezek a mostani fiatalok... Elrontják.”

Hajnal felé rebegte a néni:

„Valjon hazudott volna?”

„Ne búsuljon érte Czicza.”

* * *

Másnap elhívták a kancsit. Csuf, lompos fehérnép volt. Nagy alázkodások között lépett a szobába. A bácsi úgy kapkodott, mikor a kezét akarta megcsókolni, mintha egy csuf pókot verne le magáról. Sápítózott, jajgatott.

„Oh lelkem nagyasszony, egész nagysás kisasszony lett a szívem leányomból. Az isten fizesse meg, a mit vele tesznek, mert én nem ismerek reá. Csak mind sírok, sírok, hogy soha ki nem apad a szemem, mind kérem a Boldogságos szűzet, hogy bár megláthatnám a szívem gyermekemet. De hogy mertem volna én egy ilyen úri házba tenni a lábamat. Máshol pedig nem látom lelkem. Áldassék a Jézus, hogy megengedik nekem, hogy megöleljem a szívem Rózsikámat. Bár most venne el mindjárt a szentséges isten, bár nyílnék meg a föld...”

Rózsán látszott, hogy kellemetlenül érzi magát. A néni, a tiszta, egyszerű jó néni az ő kis babos köntösében, oldalán a kulcsokkal, valóságosan megzavarodva huzódott hátrább, a mint ez az utálatos asszony közeledett felé.

„Elvette tőlem a törvény – hadarta a kancsi, – de látom isten akarata, s ő szent felsége szereti a szívem leányomat, hogy ide tette ebbe a boldogságba. Légy is jó, légy szófogadó szívem leányom, hogy úgy lássad hasznát s úgy nyered el az örök boldogság koronáját.”

Milyen visszataszító volt. A vén bugyuta Mínya bá úgy izzadt az ajtó megett, hogy alig győzte törölgetni a tenyerét a nadrágja szárához, s mind hümmöggetett, köhögött... A némbér megtapogatta a szíve leánya ágyát, megnézegette ruháit, apró csecsebecseit, álmélkodva csapogatta össze a kezét s emlegette a jóltevő nagy Istent, szegények, ügyefogyottak gyámolítóját.

E közben éppen a bácsi bérlője – egy vén, katonás, nagy bajuszú, hosszú fürtös, fehér hajú székely lépett be, s magyarázgatni kezdett valamit az időjárásról, a koczákról s a bornyukról. A kancsi csak óbégatott tovább, hogy hallják.

„Ne nézz te engem szívem leányom. Elélek én koldusságban, mezitláb, csakhogy téged boldogságban tudjalak.”

„Jöjjön az én szobámba Mihály – mondta a bácsi csendesen a bérlőnek, – ked is vén számár – fordult Minya bához – menjen dolgára...”

A rendetlen kis szobában a néni az asztal előtt ült. Nem is hallotta, mikor Márton bácsi belépett.

„Ej Czicza, Czicza, – dohogott a bácsi, – ki látta sírni. Hiszen nem vagyunk már gyermekek...”

S ráhajolt gyöngéden a vén nénire s átölelte.

Ott túl a nagy szobában, a kancsi sugdosott a szíve leányának.

* * *

Aztán, no hiszen úgy volt!

Rózsika el-eltűnt hazulról, s egy este elmaradt végképen.

Az alatt a két év alatt, a míg ott élt, nagyon hozzáért a szívük. Soha se volt gyermekük. Neki adták az egész szeretetüket.

„Már nekünk sincs sok, – mondta a bácsi s bólingatott csendesen. – Előttünk is voltak, utánunk is lesznek. Meg nem apad a világ. Elsírattuk őket, minket is elsíratnak, s megy minden a maga útján... Már mire csinálnánk nagy dolgot abból, ha valaki megbotlik...”

„Ez az ő villája, ez az ő kése, – mondta a néni, – ő ezt szerette, ott ült, itt térdelt, mikor imádkozott. Hogy tehetted, istenem, hogy tehetted. A kendője még ott van, s varrása az ágyon. Hát bántotta valaki?”

Reggel a vén Minya bá bandukolt egy csöbör vízzel az udvaron. Álmos volt-e, búsult-e, ki tudná azt egy olyan gyámoltalan totyóról, a mint ott lesütött fővel ballag? A golyákat mosta le a szín faláról. Mire az már oda? Egyik délczeg állat a másik után pusztult el...

A néni a tornác végéről nézte, s megtelt a szeme könnyel. Megfordult, hogy bemenjen. Akkor megbotlott s végigeseget a gerendán. A szolgálók kifutottak s felemelték.

„Semmi szívem semmi, – mondta a bácsinak, – ügyetlen voltam, semmi baj... Rosszul is aludtam szívem, de már minden elmúlt.” Lefektették, hogy pihenjen; a bácsi a tiszta ágyacska elé ült, s nagy táskás kezét a Kati néni homlokára tette.

Dél felé jött Tamási. A bácsi intett neki: „Alszik Czicza, csendesen legyünk.”

Kati néni felnyitotta a szemeit, s derült, nyugodt hangon mondta: „Nem alszom, szívem. Szent Antal megjelent nekem. Áldott legyen az Úr neve. Ő magához vesz engem.”

„Gyermek beszédek mond Czicza, – na hallod domine, hogy akar keseríteni...”

„Nem Márton... én tudom. Kilenczed napra elküld ő érettem. Ne kételkedjék benne. Egész életemben a szent imádságát imádkoztam, s megtartottam a bőjtjeit. Sugaras képét megmutatta nekem, méltatlan szolgálójának. Elvezet az örökkévaló örömbé.”

A szemei fénylettek, s kis orcája megelevenedett... Kezeit felemelte, s boldogan sóhajtott fel...

„Az örökké való örömbé... ott élünk tovább Márton. Kézen fogva járulunk az Ő színe elé. Érzem a kegyelmét s olyan könnyű vagyok, mint a tollu. Adja a kezét, hogy kössem magam még egy kicsit ide ehhez a házhoz... Kilencz napig...”

A bácsi valami érthetetlen szókat dadogott. Széles orcáján ijedtség látszott, s szemgolyója megnedvesedett.

„Látod, miket beszél,” – tört ki a tornáczon Tamási előtt.

„Márton bátyám megmondtam én azt, – suttogta Tamási, – hogy az a kancsi kutya... Elcsalta, eladta, eladta pénzen... a gyermeket, hogy a husából éljen. Holnap, meglátja, már slájerbe jár. Ilyen most a világ... Szentül tudtam, látja most? Rosszféle a vére...”

„Miért beszélnek úgy szívem! – mondta a néni Márton bácsinak később, – nem akarom, hogy efféléket halljon... Mért vádolja Tamási a leánykát... *Tudom*, hogy őt vádolja. De látja szívem, én már eleget éltem, s úgy parancsolja a Jézus, hogy színe elé térjek. Nem a gyermek, higgye el. Nem is fáj sehol, de meg kell lenni. Ha ő elhagyott, hát nem tehet róla. Az az aszszony, a *gonosz lélek*. Átlátok rajta... Ő a mi büntetésünk, de a leányka ne tudja meg. Ne sirasson ő engem, ne terheljem én a lelkét... Mért nehezítsük az életét? Én gyenge vagyok már, de ő most kezd örövendeni a világnak. Örvendjen; nem akarom, hogy vádolják...”

A bácsi ajaka ellágyult, s fejét a párnára hajtotta.

„Csak magát sajnálom, Márton. Már mi együtt szoktuk meg, de gondoskodik magáról is a Jézus. Csak ne hagyja el magát szívem. Itt jól van minden. A kulcsokat maga ügyelje. Ott az alsó kaszteniókban állnak a maga holmiai rendben. A nagy leány mindent tud. A mi a felső kasztenben van, az a gyermeké... Az asztkendőit megszöötték, de az abrosz a takácsnál van. Azt hozzák el...”

„Verje meg az Isten” – nyögött fel a bácsi.

„Ne beszéljen így szívem. Hibás-e ő szegény? a *gonosz* az oka. Ne bántsa őt, – értem ne bántsa... A mi az övé, azt adja neki. Tudja, mennyi örömünk volt benne...”

Aztán apránként rendezkedett. Elhívatta a szomszédságot. Elbucsuzott mindenkitől; olvasóit, szent képeit s ruháit elajándékozgatta. „Jók legyetek, mondta, imádkozzatok a lelke mért s gondolatok reám.” A gabonásokban elmondta hol mi áll, s a kamarában minden fiókban, minden zacskóban. A nagy útra készülve, semmit sem felejtett el abból, a mit gyűjtött egy egész életen át s a mit itt gondozott s a mit itt hagy...

Fenhangon mondta el a szent Antal imádságát, s a szegény megtört vén ember motyogta utána: „Oh Uram Jézus Krisztusom, a ki én érettem szegény bűnösért a keresztfán szenvedtél, könyörülj az én lelkemen, mikor az én testemtől elválik.”

Az utolsóelőtti napon varróleányt hívatott, egy sápadt, beteges gyermeket. A virágos selyem köntösét, azt a régi aczélkékes, rózsás drága jószágot elővételte. Az jól be volt takargatva vászonba, hogy ne pusztuljon.

„A rojtos kék selyemkeszkenőt adja szívem az oltárra; *ebből* ruhát varrnak nekem.”

S ott mérte, szabta a sápadt leány a szeme előtt a halottas köntöst.

„Jól varrja meg leányom... csak becsületesen kell megcsinálni mindent, nem nézve, hogy *mire* használják. Első a becsület, mert a hamisságokat látja, itéli az isten.”

És mosolyogva, bátran, bizva, a nélkül, hogy szenvedett volna; áldott jó kezeit összekulcsolva; az urát, édes jó társát megölelve, a kilenczedik nap hajnalán, mikor elsóványodott orcájára a nap-e? az őrző angyal szemének sugara-e? fényt vetett – még egyszer meghagyva, hogy ne terheljék a gyermek lelkét, – az Úr irtalmába ajánlta magát s elaludt.

A FÜLEMILE
(1886)

I.

Bemutatom a Ferencz Ferencz házát, mely a kispiaczra nyílik, szembe a kerekas kúttal.

Faragott cifra kapuja előtt virágos hársfák; a tavaszi napsugár most épen futkos a lombjaik között. Ez a ház a legjobban fel van im öltöztetve, az egész utczában; a falai fényesek az olajos festéktől; tükörüveg ablakai ragyognak. Az udvart mintha minden reggel megmosnák és megtörülgetnék, ott egy szalmaszál se tévelyedhetik el. A színek, melyekkel minden meg van festve kiáltanak s a filegoria cifraságai mintha elröpülni készülnének. És milyen fényes a tornác, de senki se is jár rajta, hanem a ház végén levő lépcsőn oson be a szobákba, a kinek ott dolga van. Az ember tisztátlan állat s kivált a talpa.

A tornáczon megmosott filodendronok s néhány kaktusz között két kaliczka havasi pinyekkel, szerteszét az udvaron pedig golyvás galambok gunnyasztanak, pávafarkuak röpködnek. A fényes rézkilincscsel ékes fehér nagy ajtóban egy kövér, nagyképű idős férfi áll s hüvelykujját magasra tartva, másik kezének mutató-ujjával bökdösi, magyarázván.

Ez a házigazda. Így szól:

„Már én megyek Ágnes szivem. Ne félj, hamar visszajövök. Ma kedd, holnap adass szivem a bubinak murkot és ügyelj Mátyásra, hogy semmi nyalánksággal meg ne tönje a kedveskéimet. A szürke barátnak vesét vágjon s tojássárgát, a rigót pedig borítsa be. Ő tudod inkább versifikál és ostoba históriákat beszél, a helyett, hogy a madarakra ügyeljen. És szivem te ki ne nyisd az ablakot, mert a papagály igen érzékeny az egészségtelen tavaszi szelek iránt.”

Aztán kilép az ajtóból s hamiskodva szól vissza:

„Szivem nem látja itt senki, mit gombolja a réklíjét. Szeretném, hogy közelebb jöjjön hozzám, mert félek, hogy nem figyel eléggé. Ne legyen gyermek szivem s az ablakokat ki ne nyissa valahogy.”

Fiatal, nyulánk, gyermekarczu nő áll ki a küszöbre. Az ajtófélhez támaszkodik s minthogy a nap épen arczába süt, ernyőt csinál keskeny fehér kezecskéivel kék szemei felé.

„A kocsiért elküldtél – ugy-e szivem? Ez a kedd szerencsés napom s nem szeretnék lekésni a vonatról. Reményilem nagyszerű fogást csinálok. Okvetetlenül meglátogatom a kerteteket, az jól elvadult már s bizonyosan kapok fülemlét benne.”

„Ne bánts a mi kertünket kérem.”

„Ejnye szivem, úgy beszél maga, mint egy gyermek. Hát bántom én? Megfogom szivem a madarat s ide hozom, hogy hallgassa, ha szereti. De ha úgy ohajtja, hát inkább a berket kútatok ki, a hol a „nagy Klein” fülemléit fogtuk, tudja...”

Aztán hevesen kiabálni kezdett: „Mátyás, a bundámat, a bundámat. Elkészítetted-e a bundámat?”

Vékony, verébképű kis emberke cibikél elé a bundával. Egy pehelyt fedez fel a gazdája kabátján, mindjárt hát megnedvesíti az ujjait s gyors mozdulattal lekapja. A bundát a tornácra dobja, vigyázó szemmel járja körül gazdáját, ha nem fedez fel valami hiányosságot rajta.

„Hagyj békét nekem – riad rá. – A szemed s a ház. A muszka angyaloknak csak hangyatojást, csak...”

„Hogy vágytam volna magával menni, Ferencz,” mondja csendesen a nő és mellé lép.

„Óh szívem, micsoda gondolat; hogy én kitegyem magát annyi fáradságnak. S otthon a mostohája is keresztülnézné, tudja. Örvendjen, hogy nem látja. Aztán egy hét alatt itthon vagyok, meglátja csak...” És nehogy még egyszer ismételhessen az asszony a vágyakozását, hirtelen riad Mátyásra s a lusta kocsis felől mond néhány udvariatlan megjegyzést, a ki miatt még el is késhetik. Aztán sebtiben megöleli az asszonyt, lefut a tornáczon s türelmetlenül nézeget végig az utcán a kocsi után.

Az ötven felé járó ember minden darabján jól meglátszik, hogy szereti a kényelmet, de az izgalom frissé teszi.

Azelőtt pékboltja volt, hanem visszavonult az üzlettől. Eleget szerzett, kényelem után sovárgott és egy félelmesen tiszta házat rendezett be magának, a melyekben szünetlenül porolni, sikárolni és fényesíteni kellett. Előbbi foglalkozásának minden emlékeitől megvált (kivéve Mátyást, ki haszontalan kis árvagyerek volt, mikor magához fogadta, s bárha valóságos péklegény volt már, nem hagyta el a gazdáját) s nem szerette, ha rá emlékeztették. Régebben is gyöngéd hajlamok vonzották a madarak felé s hogy urrá lett, a világ minden részéből való éneklőkkel vette körül magát. Gyűlölte a sáros lábat, azokat, kik régi mesterségére czéloztak, a koldusokat és a kutyákat. Egyéb kedvetlenségei nem voltak a világgal és mindenkitől jól elért.

Sűrű levelezéseket folytatott mindenféle német uraságokkal a madarai érdekében. Azoknak ugy irhatta alá a nevét: „Franz v. Ferencz Gutsbesitzer.” Kivált egy Klein nevű german madarásznak volt hő csodálója. „Nagy Kleinom”-nak hívta s néhány sajátkezű levelét őrizte, melyben kivált a papagályok életrendjére nézve hatalmas utasítások foglaltattak.

Egyik tavaszon a nagy Klein azon ohájának adott kifejezést, hogy gyűjteményébe a méltán híres erdei fülemlékből is szeretne egy párt. E levelet Ferencz Ferencz ragyogó arczczal mutatta meg a polgármesternek (kivel „bizalmas viszonyt volt szerencsés folytathatni”). „Oly megtiszteltetés ez hazánkra nézve a nagy Kleintől – mondá – hogy hálával kell azt fogadnunk.”

Rögtön személyesen tett tanulmányokat s jól felszerelve utra kelt az Aranyos mentén fülemlék után. Ott Anyáczon állapodott meg. Ez egy kis falucska a hegyek lábaira építve. Előtte az Aranyos partján tágas berek, égerbokrokából, fűzfából és ezüst nyárból. Onnan csodálatosan éneklő fülemlék szóltak.

A domboldalon nagy francia-fedelű tornáczos vén nemesház állott. Afféle tatarozásra váró, gyepes udvarral, száradó kőrisfákkal s roskadt istállókkal körülvett ház.

Abban egy szótlan nyulánk gyermekleány élt a mostohájával, a kinek az apja egy pár esztendő óta ott pihen már a kis templom mellett a hant alatt.

Egy hét alatt Ferencz Ferencz két fülemlét fogott a nagy Kleinnak és egy leánykát feleségül magának.

II.

Mátyás betette a kapuajtót. A kocsi elrobogott.

A virágos hársfák lombjai között a napfény kergetődzött a madarakkal. Ágnes az ablaküveghez támasztotta magas homlokát s kitekintett az élénkülő utcára. Háta megett a papagály

élesen sivitott. „Utálatos” mondta és megfenyegette ujjával. Aztán haragosan nézte meg a többi kaliczkákat is.

Egy gyerek a karjára fűzött piros gyöngyöket kínálta az utcán a paraszt leányoknak. Arra az jutott eszébe, mikor a mesében az irigy mostoha az erdőbe bujdosott leányának mérgezett piros almát ad. Az első falattól már halott a Hófehérke.. Üveg koporsóba teszik a törpék, akkor eljön a szép királyurfi...

„Behozzam a reggelit?” – mondta Mátyás az ajtóból.

„Hát a „kedveskéink” szólott vissza csufolkodva, de meg se fordult. „Előbb ők, aztán mi.”

Mátyás álmatagon felelt, szája szegletét kissé felhuzva: „Tán hagyhatnók őket... ha úgy méltóztatnék parancsolni...”

„Soha se” és a kútra figyelt, szemben a házzal. Ott néhány szolgáló leány dévajkodott. Az egyik valami hamis történetet beszélhetett, a többiek körülállották s vidáman nevettek. Akkor szolgálégény lépett közéjük. Bizonyosan szerepelt az elbeszél hamisságban mert a vígság megkétszereződött.

Ugyan mi foly ott? Hirtelen felnyitotta Ágnes az ablakot. Üde levegő érintette. Egy-egy szó ért el hozzá. Szívesen odakiáltott volna. Ha ő is üthetne egy dumét arra a tépászott fráterre. – Futni, sikoltani, hogy csengjen az utca... ah! milyen kedves volna.

Egészen kihajolt. Mosolygott s az ingerkedő leányokra figyelt. Mikor ősszel az anyácsi nyolcyszegletű filegória vadszölői közé bevették magukat a verebek, azok csaptak olyan zsi-vajt.

„A Jézusért, a Jézusért,” hangzott egy rémült hang a háta megett. Mátyás kiáltozott. Hirtelen visszafordult az ablaktól.

Egy madár keringett a szobában. A szürke orosz fülemile kisiklott a Mátyás keze mellett s elvakulva röpködött képre, függönyre.

Egyszerre elfelejtett Ágnes egyebeket. Az „orosz angyal,” a féltett, a drága... Ott piheg a karosszék tetején mellette. Utána kapott. A madár felröppent. A mint a falak mellett kerülte a szobát, Ágnes kiterjesztett karral futott utána.

És ime az ablakhoz ért az angyal. Átcsapott a csipke-függönyön, s a párkányra szállott. Alig lihegett. Ijedten nézett szertesztét s szárnya fáradtan csüngött alá.

Istenem! Az ablak nyitva. Micsoda szerencsétlen gondolat volt kitérni.

„A Jézusért! Ne közeledjék – sugta Mátyás kétségbeesett, rekedtes hangon. – Mindjárt odavan.”

„Mit tegyünk?” kérdezte Ágnes remegve.

A nap derülten nézett az ablakra. A muszka angyal összeszedte szárnyait és libegtetni kezdte.

Az ablak alatt megállott valaki. Nyúlánk fiatal ember nézett kíváncsian a madárkára. Ágnes felemelte kezét s intett, ha észrevenné. Szemeivel megmagyarázni igyekezett, mit kellene tenni. Az idegen mosolyogva bölintott, kalapját óvatosan leemelte s csendesen közeledett az ablak felé.

Ágnes kiterjesztette a karjait. Tán nem is lélekzett.

Akkor a kalap koppant az ablak-párkányon, az angyal visszarebbent a szobába, s Mátyás ráborította a zsebkendőjét.

Ágnes az izgalomtól fáradtan hullott a székbe. Homlokáig fel volt pirulva. Aztán eszébe jutott, hogy meg kellene köszönnie a segítséget. Az ablakhoz lépett.

„Elröpült volna” mondta akadozva.

A fiatal ember hátralépett. Mintha valamit várt volna.
Ágnes hirtelen betette az ablakot. Az idegen indulni készült.
Ágnes zavartan szólt ki: „Be kelle tennem – félek. Köszönöm...”
Az idegen meghajolt és ránézett. Igen szép volt Ágnes. Gömbölyű arca kipirulva, magas homlokán néhány szál haj, melyet a függöny tépett le.
Könnyü rózsaszín ruhájának uja felcsúszott, a mint az angyal után kapkodott.
Mit mondjon még? A fiatal ember im ott áll.
„Orosz fülemile” szólt hozzá – „igen szép.”
Aztán igazán nem tudta mit tegyen és visszalépett az ablaktól.

III.

A fiatal ember végigjártatta szemeit a tiszta házon, rendre ügyelt minden ablakot, aztán csettintett a nyelvével, s ujjait végighúzta selymes bajuszán.

Hegyesen füttyintett s hirtelen körülnézett, nem hallotta-e meg valaki? Senki sehol. „Ih! a! – mondá halkán – ki ápolja ezt a bimbót?”

Lássuk csak. Egy gyöngyszem az úton. Kién?

A sarkon egy szivaros boltot pillantott meg. Belépett. Vén asszony állott az áruló asztal mellett. Kedvező véletlen. Finom szivart kért és nagy gonddal válogatta. Aztán lassan vágta le egynek a végét, s mialatt gyufát gyujtott, csak úgy, mintha esetleg most látta volna meg a tiszta házat, kérdezte:

„Ki lakik ott?”

Az asszony kihajolt az asztal mögül.

„A volt pékünk lakik.”

„Övé a ház?”

„Óh kérem az egy szörnyű gazdag ember, hát nem tetszik ismerni Ferencz Ferenczet? A piacon volt boltja, de mire az neki, mikor ha a lábát lógatja is megél.”

„Szép, szép. És fiatal ember?”

„Dehogy. Házas, de micsoda dolog az is kérem...”

Szent isten, ez a szapora nyelvű hölgy, most belehabarodik az érdemes pék karakterének, szokásának a rajzolásába.

A fiatal ember megnyomkodta szivarát mosolyogva bólintott, s kifelé indult „köszönöm, köszönöm” mondta.

Az ajtóba azonban megállott, s visszafordult:

„Nagy leányai vannak?”

„Nekem?” – kérdezte kelleetlenül a vén hölgy, kit bántott a félbeszakítás. – Vannak.

„A péknek.”

„Azon úr nem pék és nincs leánya csak felesége.”

A fiatal ember kérdeve nézett rá. Az asszony babrálni kezdett a fiókokban, s félhangon tette hozzá:

„A felesége is csak leányka, az isten őrizzen meg a sorsától.”

Aztán végkép elmerült egy gyömbéres skatulya rendezésében és bezárta a zsilipjeit.

A fiatal ember kilépett.

A dolog kezd érdekesebb lenni. Egy vén pék („nó hát már nem pék, ha úgy tetszik” és mosolyogva nézett a kis boltra), egy „isten őrizze” sorsban élő feleség, egy igazi gyermek, a mihez hozzá lehet tenni, hogy gyönyörű gyermek.

Kedd? No ki várt volna ennyit egy hitvány keddtől. Más irányba indult, de néhány lépést alig tett és visszafordult. Okoskodott.

Ha igaz, a mit e rozszant bárka csobogott, úgy a kérdésben levő menyecskének ki kell tekintenie az ablakon. Kell. Ha létezik logika (pedig létezik, nem is olyan rég volt, mikor az egyetemen megbuktatták belőle) ki fog nézni. Az ura okvetetlenül hízott és kopasz, a képe okvetetlenül dagadt s orra veres.

Egészen bizonyosan nem szereti és kétségbevonhatatlanul unatkozik. Most a véletlen útjába vet egy... egy (s megbillegette a derekát és kezelőjét kihuzta). Teljes képtelenség, hogy ki ne tekintsen.

„El fogok járni a kapu előtt kétszer – gondolta – nem, háromszor.”

Egy gyöngyszem az utban. Senkié. Felveszi.

IV.

„Meg kellett volna szépen köszönni,” mondta Mátyás az asszonyának. Az angyal már a kaliczkában volt.

„Be kellett volna hívni, hogy megköszönjük.”

„Gondolja?” Az ablakra nézett Ágnes s hirtelen elfordította a szemét. Mi helytelent se talált abban, a mit Mátyás tanácsolt. Némi nyughatatlanságot érzett. Bizonyos, hogy igen kurtán, szinte hidegen beszélt.

„Micsoda ember! szavaltá Mátyás elragadtatással – micsoda ügyesség. Klapp, egy ütés a párkányra, suh! az angyal benn van.” Bizonyos, hogy e perczben lehetetlen lett volna az idegenhez fogható hősről beszélni Mátyásnak. A kaliczkára nézett s karjait előre lökve ismételte az idegen mozdulatát. „De ugy bocsájtani el. Megmútattuk volna neki ide benn az angyalt, hogy lássa.”

Néhány percz telt el. Ágnes viszont kitekintett az utcára. A kut mellett évdöttek a leányok s a perezces gyerek sípolt. Csalódva fordult vissza s a csipkefüggönyt összegyürte.

Mátyás az ajtóhoz támaszkodva beszélt. Gyér, hirtelen szöke szakállát simogatta és térdéit lógatta. Az ő gyermekkorában is történt egy hasonló izgalmas eset. („Rég volt, pasati” mondta és ujjait rázni kezdte.) Volt egy ló, az kiszabadult az istállóból és rugott. Akkor czipője orrával elkezdte magyarázni, hogy az udvar miként állott. Itt volt az istálló, ott a szemétdomb – itt a ló. És volt ott egy gyermek... Aztán verset csinált rá idővel. Elmondja-e?

„Ki volt vajjon?” – kérdezte Ágnes. „Igen szives ember...” Félszemmel az ablakra tekintett. Az eszén hirtelen átfutott ismét a mese. Üveges koporsóba fektették Hóféhérekét... akkor eljött a király urfi s azt kérdezte: „alszol-e?”

Mátyás valami rettenetes verseket mondott a lóról. Belőle valamikor úgy omlott a vers... de úgy, akár mire. Szándéka az is volt, hogy színész legyen (s megszegte daliásan a nyakát), hanem a szülei ellenezték. A verseit azonban többször olvasta fel egy művész barátjának, ki azokat... „no de hagyjuk ezt” – és kezével lemondóan legyintett.

Később aztán a foglalkozása elvonta: „Mindig éjjel dolgoztunk, nappal elnehezedik az ember feje... de a kemence ott, a lángok... és a zsaratnok...” Akkor észre vette, hogy a

gyülőletes emlékü pékségről bugygyant ki belőle valami. Szájára ütött. „Szerencsétlen nap” mormogta, aztán egyszerre s nagy zavarban hagyta annyiban előadását s sietve fordult ki a szobából.

Ágnes néhány lépést tett az orosz angyal kaliczkája felé. A tükör előtt ment el. Belenézett és mosolygott minden ok nélkül. Haját kisimitotta homlokáról. „Te bolond” mondta a madárnak s megfenyegette.

Az udvarról zajt hallott. Mintha perelt volna Mátyás. Az ablakhoz futott.

A kis ember a legnagyobb lelkesültséggel szónokolt valakinek. „Erre uram – mondta – erre megmentőnk.” Karjánál fogva vonszolta. „Vegye hálánk kifejezését – szavalta felemelt fejével – és nézze meg a kis angyalt házikójában.”

Istenem! Micsoda ügyetlenség. Az idegent hozza. Az idegen fiatal embert. De hiszen Ágnes egészen rendetlen. Im a ruhája, im a haja. És mért hozza? Milyen kellemetlenség, zavar. Első gondolata az volt, hogy elrejtőzik. De ügyetlennek vélné. Bánja is! Hátha bezárná az ajtót? Azonban hirtelen megigazitotta a csipkét ruhája ujján és néhány rendetlenül álló széket helyretett. Eszébe jutott az ura. Vajjon ő mit tenne? Aztán Mátyás kitérte az ajtót, s a küszöbön álltak.

A bolondos kis ember egészen fel volt hevülve: „Itt hozom megmentőnket – mondta érzéssel s magasra emelt karral hadonázott – e bátor férfit, kit kapunk előtt voltam szerencsés elfogni, hogy szavakban kifejezzük iránta érzelmeinket.”

Nagyon nevetségesnek érezte magát Ágnes. Ezen urnak bizonyosan nem kellett volna Mátyásra hallgatnia. Mindenesetre vakmerőség volt, hogy idáig jött. Egy szék karfájára támaszkodott s kimérten bólintotta meg a fejét.

A fiatal ember néhány bocsánatkérő szót szólt. „Valahogy csak itt találtam magamat – mondta – mint az a madár az ablakban, s én se vagyok nálnál kisebb zavarban.”

Ez a hang ismerős volt Ágnes előtt. Bizonyos hogy hallotta. Ébren-e? alva-e? Aztán a lihegő madár jutott eszébe, a melyik boldogtalanul állott az ablakban. Az idegenre nézett s mosolygott.

Egyszerre elfelejtett duzzogni. Nem mulatságos-e a hasonlat? Epekedett a mulatságos után.

V.

Lassankint kiviláglott, hogy az idegent Páli Gyulának hívják s hogy hivatalnok a megyénél. A polgármester fia – kivel sokszor beszéltek Ferencz úrról, s nem egyszer találgatták annak okait, hogy mért vonul vissza a társaságtól.

Fesztelenül, könnyen beszélt. A karosszék szélén ült s ingatta a derekát. Néha saját szavai felett jóízűen nevetett. Kómikusan utánozta az Ágnes mozdulatait, a mint az ablakon belül kiterjesztett karral állott, mikor az angyal ellillanni készült. „És hogyan intett, a szemével! Van-e szó, világosabb annál a hogy a nők jelt tudnak adni egy pillantással.”

E fecsegésben a kéréstlen sziveskedés bizonyos íze érzett. Mintha nem tartott volna sok czeremóniát szükségesnek. Csinos kis selymes bajuszát pödörgette s bizalmas mosolylyal nézett az Ágnes szemébe.

Aztán felállott és sorra járta a kaliczkákat. Mátyás magyarázatokba bocsájtkozott. A fiatal ember barátságosan veregette meg a kis pék vállait s arra kérte, hogy ne fárasssa magát. „Ő nagysága lesz tán olyan szives s megismertet a kedvenceivel.”

Ágnes némi elfogódottsággal kelt fel. Mindez igen különösnek tetszett előtte. Még reggel van, az ura most ment el. Egy idegen fiatal ember kéri im valamire. „Ez – kaczag, mondta a papagályra mutatva – és utánozza a csókolózást.”

„Kitől tanulta meg?” kérdezte az idegen nevetve.

Mátyás a papagály koráról, élelméről s csodálatos tehetségeiről kezdett egyetmást. Az idegen kérdeve nézett rá, s akkor hirtelen elhallgatott. Nyakán szűknek találta az inget, azt húzogatta, kabátját bőnek vélte azt gombolgatta, s nesztelenül kisurrant az ajtón.

Mikor az orosz angyalokhoz értek, az idegen azt mondta: „Ez a mi közös madarunk, aszszonyom. Van hát valamink, a mi közös.”

Ágnes félrenézett. A tréfásan ejtett szavak kissé kedvetlenül érintették. De csak egy perczig. Egy igen kellemes, vidám ember. „A *miénk?* – felelte – nem az uramé!”

Ismét a Mátyás csoszogó lépteit hallották. Ott kint nyitotta az ajtókat, s csapkodta. A fiatal ember kalapját vette.

„Engedje meg – mondta – hogy éljek a véletlen által nyújtott e kedves ismeretséggel.”

Ágnes mosolyogva bólintott.

Aztán utána nézett. A lépcsőn karonfogta Mátyást, s futva vitte le az udvarra. Ott megveregette a hátát, s nevetve, szaporán beszélt valamit a kis embernek. Mátyás alázatosan hunyorgatott s a kapuig kísérte.

Bizonyos, hogy igen szép reggel volt. A szobában minden szokatlanul megvilágosodott, s megfrissült. A virágok levelei igen üde zöldek, s a butorok selyme hogy fénylik! Mintha valami gyenge rózsaszín párázat ülne falon, képeken, s az asztal csecsebecsén.

A madarak pedig határozottan elevebbek mint máskor. A papagály úgy sikolt mintha csiklandoznák. A rigók ugrálnak, s a havasi-pinty kopogtat, hogy szinte kedve lenne az embernek azt felelni: „tessék uram, lépjen be.”

Künn burukkolnak a galambok. Az orosz angyal csak néz, néz komolyan, gondolkozva, de annyira ostoba a képe, hogy nevetni lehet rajta.

És valahogy a levegő mintha frissebb, sőt illatosabb volna. Minden egy felettébb kedves pünkösdi első napjára emlékeztette Ágnest. A papnak kis leánya ment fel hozzájuk. De akkor még élt az édes apja is. Ott az anyácsi vén kert hársai alatt kézenfogóztak s keringtek, énekelve:

„A pünkösdi rózsa, kihajlott az útra
Én édesem, én kedvesem szakassz egyet róla;”

Az apja odavonta az ölébe Ágnest s megcsókolta itt... itt az ajkát. Mért jut most mindez eszébe?

A karosszéken előre hajolt, derekát himbálta és gömbölyü szép nyakát kinyújtva s kék szemével a légbé nézve dudorászta: „Én édesem, én kedvesem szakassz egyet róla.”

Mátyás kinyitotta az ajtót s csodálkozva állott meg.

VI.

Azon éjjel igen nyughatatlanul aludt Ágnes.

Este Mátyás locsogott mindenféle rémtörténeteket, melyekben ő valaha cselekvő részt vett. Szörnyű hőstettek bizonyultak rá. Kész csoda, hogy épkezláb ember. Az élete tudhatatlan, sokszor állott tulságosan vékony hajszálakon. „De itt... itt – mondta hangját a lehetőség leg-szélsőbb határáig megvastagítva – itt karjaimban csodálatos erő lakozott. Még most is ha begöribitem, roppant nagyok a békáim. Megmutassam?” kérdezte elszántan.

„Fél a békától? – folytatta biztatólag – hiszen nem igazi békákról van szó – de persze, persze a gyermekek ijedősek. Mindig mondtam én: ez kész gyermek a kit Ferencz úr nyert magának. Az arcza gyermek, a szive gyermek, a kezei gyermekkezek. Hát kéz ez?” – mondta az Ágnes keskeny kezére s visszagörbült rózsaszín ujjaira mutatva.

Valami cselszövő, erőszakos embernek árulta magát, kinek a lelkén titkok száradnak s a kinek csak száját kellene megnyitni... „Nagyolni szokott...” így hívta ezt az állapotját Ferencz ur. A mióta pedig ez a gyermekasszony a tiszta házba költözött, Mátyás szerfelett pazarul nagyolt. „Bizonyos, hogy benyomást teszek a kedélyére” gondolta és hamiskásan mosolygott gyér bajusza alól.

Alig hallott valamit abból Ágnes, a mit a bolondos kis ember beszélt. Gyermekkorának apró-cseprő örömei jöttek vissza az eszébe. Csodálatosképen elevenen látott, sőt hallani vélt némely kedves hangokat. Közben az igyekvő kis Mátyásra tekintett s mosolygott. Az ünneplő fekete kabát volt Mátyáson. („Hölgyünk szokatlanul jól van hangolva.”)

Az egész éjen át mind jöttek-mentek szívében, fejében azok a vidám képek. Apró gyönyörűséges dalok lopóztak a fülébe és ott csengtek szünetlenül. Aztán valami rég elfelejtett vers valamelyik sora s egy-egy szó. De meg nem lehetett szabadulni egyikőtől se. Reggel kissé bádgyadtan ébredt meg s kedvetlen volt.

Végigjárta többször a szobákat. Ésre se vette máskor, hogy milyen unalmasan csendesek. Csakhogy visszhang nincs bennük, mint valami néma erdőben! Elégedetlen volt mindennel. Apró rendetlenségek boszantották s kiállhatatlannak találta Mátyást, a mint odaadással darabolta a murkot, a vesét, a tojást a madaraknak.

Ezeken kívül nagyon sápadtnak, csufnak találta magát. A szeme alatt néhány szeplőpontot fedezett fel, melyek nem voltak ott azelőtt.

A mostohája „ferde szájúnak” hívta. Nem! Az ajaka im elég csinos (s nyelve hegyével megnedvesítette). Aztán ismét hallotta a dalocska egyik sorát „én édesem, én kedvesem, szakasz egyet róla...”

Hosszu, karcsu derekát végigsimogatta kezeivel s többször kinézett az ablakon. Óh! nem mintha valakit ügyelne, csak a járókelők miatt bizony, mert itt benn olyan hangtalan nagy pusztaság van.

Dél felé esetleg éppen akkor tekintett ki, mikor Páli Gyula urfi arra járt. Természetesen köszöntek egymásnak s ő kérdezősködött az orosz angyal után. „Vidám” felelte Ágnes mosolyogva. „Beh kár – mondta – hogy nincs valami veszedelemben. Szeretném megmenteni.” Ágnes kérdve nézett rá. „Igen kedves ott benn minden s akkor ajtót tárna előttem.”

Aztán hirtelen abbahagyta ezt a tárgyat s a városban keringő hírekről beszélt. Valami kis pletykát tudott egy énekesnő ruhájáról, mely rossz pillanatban szakadt el. Azt minden tartózkodás nélkül elmondta. Ágnes nem ismerte az énekesnőt.

„Mért zárkózik el? – kérdezte. – Nem volna szabad a társaságot megfosztania attól, hogy élvezhesse kegyedet. Ez önkénytes száműzetés, valóságos deportáció Szibériába, a mint kegyed él... Nem ismerni Laurát! (az énekesnőt)...”

„Apropos – folytatta – Szibéria. Olvassa-e az orosz írókat? Csodálatos kis elbeszélés van Turgeniew Iván vagy Sergievicsstől (az ördög tudja a neveiket). Akarja-e látni? Megengedi, hogy elhozzam? Holnap tán? Nem, ma ha megengedi. Délután egy szabad órám van.”

Aztán alig várva feleletet, köszönt; kissé félreapta kalapját s rövid kabátjának zsebébe dugva kezét és vastag rövid botját, továbbállott.

El sem hinné az ember, hogy mennyi hibát talált Ágnes az nap a tiszta házon. A képek nem álltak egyenesen; a falak mintha kopottak lennének; a virágok levelei porosak. Szerteszét minden. „Mátyás, az a tükör homályos; az a függöny gyűrött, a székeket mintha csak odadobálták volna Mátyás.”

A fekete kabát lemaradt a kis emberről s vele az emlékezetre méltó történetek. („Hölgyi szeszély, próbatét.”) Ugy törött, rendezett, mint azon elátkozott herceg, ki szolga kenyéren, paraszti munkáig alázkodva, drága bérért, szép leányért izzad. Teljes igyekezettel, emelt fővel. Olykor begombolkozva állig, könnyedén a falhoz támaszkodva, kérdezte: „Van még? Kinyerhettem meglepődését?” s ilyenkor szívesen mosolygott.

Délután egy csapat katona masírozott el a kapu előtt nagy bandaszóval s Mátyás kidugta fejét az utcára. Akkor valaki a vállára ütött. „A muzsika tetszik atyafi? – kérdezte, vagy a szép leányokat lessük? He?” Páli Gyula urfi volt.

Mátyás méltatlankodva nézett rá. Az urfi leereszkedőleg símogatta meg az arcát, felborzolta haját s mondott valamit a kecskéről, mely vén korában is vágyakozik sóra mire. „Te kujon!” tette hozzá.

„Mi tetszik?” – hebegte Mátyás.

A fiatal ember majdnem futva ment végig az udvaron s két szökéssel benn volt a szobában. Olyan fesztelenül köszönt, mint valami régi ismerős. Néhány bókot mondott röptében az Ágnes arcszínére, ruhájára, kék szemére. Megfogta a kezét s gyengén megszorította. „Igazán vágytam már, hogy lássam” – mondta.

Ágnes némi elfogódással küzdött. Igen nevetségesnek találta érte magát. Szeme közé nézett elszántan Pálinak, aztán elpirult, rögtön lesütötte a szemét s kérdezte: „A könyvet hozta?”

„Magamat is ráadásul” s nevetve hajolt meg.

VII.

Mindez szokatlan és új volt.

Mióta Ágnes a tiszta ház asszonya lett, alig volt ott látogató s azok is tisztos vastag aranylánczczal bíró öreg urak. Im egy csinos fiatal ember. Mert igazán csinos. Kissé keresetten öltözködve s kissé hetyke. De kedves és friss.

Egész életében egyedül volt. Az anyját nem is ismerte, az apja óh! milyen rég nyugalomra hajtotta fejét. Aztán a faluja szomszédságából látogatta egy pár kaczer gavallér. Szegény leány

volt, nem nagyon törték magukat utána. Ezeket a nagyhangu, nagycsizmájú bekecses urfiakat (csak télen jöttek persze, „mikor ráér az ember”) kiállhatatlanul üreseknek találta. Aztán nem is igen vették férjhez menő leány-számba... Megcsipegették az orcáját s tudakozódtak a bubái után.

Amilyenről ő álmódott („a király-urfi, ki felébreszti a koporsóban alvó Hófehérkét”), az délczeg és engedékeny, büszke és szerény. A hangja mint a csengő arany, a szeme, mint a sugaras nap...

Páli nem ilyen. De az álom volt ez valóság. Bizonyosan nem úgy beszél, a mint *amaz* szólt volna. Híjával van a méltóságos komolyságnak, az epedő lágyságnak mozdulataiban, tekintetében...

Páli végigjárt a madárkaliczkák előtt. A papagálynak orrára ütött, a kanárikat ingerelte s nevetett, a mint szárnyaikat mérgesen rázogatták felé. Tudakozódott a természetük, az elede-lük után mindenféle haszontalan részleteket s Ágnes komoly aprólékossággal tanította. Páli egy perczig kerekre nyitott szemmel, csodálkozva hallgatta, aztán felkaczagott. „Ugy magyaráz, mint egy professor.” Ágnes is mosolygott s elpirult egy kissé. Páli megfogta a kezét vigan. „Szeretem a hangját hallani” – mondta. Ágnes duzzogva fordult el s leült.

Ugy kezdődött mindez, mint valami játék.

A könyv, a melyet hozott Páli, nem volt új Ágnes előtt. Szanin az utban, a mint hazája felé tart, megismeri Gemmát. Gemmának vőlegénye van, valami csendes német, a ki egy cseppet se regényes, de a kívül nyugalmas napok várnak reá. A szent örültség belepí őket s a leány elhagyja mátkáját Szaninért. Aztán egy pár nap mérhetetlen sok boldogság között telik el. Terveket szőnek, álmokat álmodnak. A lég illattal van tele és semmi meggondolni való sincs a világon. Szanin el akarja adni a birtokát. Egy nőt keres fel, a kinek uradalma határos az ő ősi földjeivel. Ez a nő az ördög. Karmait kinyújtja Szanin után és ott tartja maga mellett és meg-rontja őt. Ah! szédületes varázslatokkal úzi ki fejéből a leányka képét. Csupa láng és kárhozat a tekintete s a szava. A vér hangosan kiált ki belőle, a vágyakozó forró vér. És Szanin elbukik. Rabszolgája lesz. Az erdön lovagolnak át, a bükkös suhog, a fenyők sohajtnak. Egyszerre vil-lám csap ki az égből, s dörgés bontja meg a föld nyugalját. Az erdőben a favágók házikójának ajtaja nyitva áll... Az eső locsolja mohos fedelét, repedezett falát...

A könyv címe: „Tavaszi hullámok.” Ágnes megsiratta az elhagyott leányt, mikor olvasta. „Hogy tudott élni azután?” sohajtotta.

„Nem – mondta Páli – az a leány beteg volt s a csalódás gyógyította ki. A földön nincsenek angyalok. Itt mindenütt vér van (s tenyerével karjára, mellére s fejére ütött) s a ki úgy igazgatja a sorsa kerekét, hogy kifelejt belőle, keservesen fog csalódní. Nem sóhajtásból és epekedés-ből vagyunk, hanem vérből. A ki csak az ábrándoknak ad táplálékot, sovány asztalt terít, a melyik mellől felkelve, dúsabb után vágyunk. Szanin elfelejt a leányt és elvesz. Jó. De az üd-vösséggel ér fel az az elkárhozás. Az ember szédülni érzi a fejét, a mint olvassa.”

Ágnes kisse előrehajtott fejjel figyelt. Nem értette egészen, a mit Páli beszélt. Szerette volna, ha más tárgyhoz kezdenének. Ezt kellemetlennek találta.

Némely szót nem szívesen mondott ki. Például azt, hogy „Isten”, vagy „szerelem”. De most szüntelenül hallotta, sőt használta. Bántotta e felületes és homályos elemzése is a Szanin szerelmének. Valami sértőt talált benne. Ő másképp vélekedett, mint Páli. Összes bölcsesége any-nyiból állott, hogy utálatosnak tartotta őt, s mélyen szánta a leányt.

„Mit tett volna?” kérdezte Páli és az Ágnes lecsüngő kezének kis-ujját érintette.

„Meghaltam volna.”

„De ha még útja volt kimérve a sirig?”

„Átugortam volna. Vágytól, reménységtől, ha megszabadul a nő, könnyen ér el odáig.” Egy kissé remegett a hangja, a mint beszélt. Némi elkeseredés vett erőt a szívében.

Mátyás bedugta az ajtón a fejét. Ágnes zavartan hallgatott el s Páli visszadőlt a karosszékekbe. A kis ember gyanakvólag nézte meg, aztán belépett s az ablakhoz ment, mintha valami sürgős nézni valója lett volna az utcán.

VIII.

A napsugarak ringva bejöttek a szobába s körülfolyták a felindult asszonyka karcsu derekát, aranyhaját s gömbölyű gyermekarczat.

Mátyás mintha frissebb levegőt hozott volna legalább Ágnes könnyebbnek érezte magát. A kellemetlen érzés elszállt róla, mint a hogy a virágos mezőről elviszi a szél a ködöt. Páli boszankodott a „tolakodó kis bolond” jelenlétében s nem igyekezett titkolni. – Felállott kedvetlenül, közönyös tárgyakra kezdett. Egyik se sikerült. Az udvarra néző ablakhoz lépett s dicsérte a kicsi kertet. „Igen kedves, szeretném megjárni.”

Mind lementek. Mátyás is. Nehány lépésnyi távolban bár, de makacsul arrafelé a hová asszonyát vezette „azon vakmerő” ki tegezni merete őt. Ágnesnek sok mondani valója akadt a virágokról. Az egyik beteg volt. Azt ő gyógyította. De milyen ravasz módon kelle kitudni a baját.

„Mert csak sorvad ez a gyerek s a világért sem mondaná meg, hol fáj neki.” Némely virágot ő nevezett el. Egy szurós kaktuszt Zsófi mamának hívott. „Igy hívják a mostohámat,” mondta nevetve. Gyöngéden simogatta meg a kedvenceit. Vannak közöttük tetszelgők és szendék...

A galambok odaszálltak Ágnes köré s sürgölődtek a nyomában. Egy kissé felrepült némelyik s burukkolva keringett aztán viszont a lába előtt.

„Mind ismernek látja!” dicsékedett.

„S mind szeretik, ki ne szeretné!” Páli suttogva beszélt, s körülnézett, nem hallja-e Mátyás. Igen derült volt minden. A festett tornác s az üveggömbök ragyogtak a napfényben. A kis ember a lépcsőn gunnyasztott.

„Mindez felette romantikus – mondta Páli. – A galambok, a szép pásztorné, fák, füvek. Csupán egy tehén hiányzik. Elfogad-e a képhez engem pásztornak? A nyájörző szamar is ott lesi a füleit a lépcsőn. Én igen szívesen szavalnék néhány verset ha tudnék.”

Ágnes vidáman nevetett. Az angyal megrángatta benne a csengettyűket. De hirtelen abbahagyta. Az jutott eszébe: milyen furcsa, hogy ő nevet. Ezen aztán viszont nevetett. Mátyás olyan mogorván siralmas ábrázattal nézett rá, mintha arra fogadkozott volna, hogy emelni fogja a vidámságát. Igen szeretett volna kiabálni, karjait emelgette, úgy a hogy a madár libbenti a szárnyait, ha repülni készül. Szívesen megfogta volna a Páli kezét, hogy fussanak ketten egy sort.

Egyszer hirtelen felé fordult: „Láttam-e még valahol?” kérdezte, de nem nézett rá.

„Hogyne, abban a másik világban, tudja a hova a jobbik felünkkel tartozunk, a mig fiatalok vagyunk. Mikor egyedül van, ott bolyong mindig, anélkül hogy tudná. Ott mennyit nevetünk, fecsegtünk mi együtt, ott játsztunk, kergetőztünk. Emlékezik rá?”

„Haszontalanság,” mondta Ágnes s mosolyogva nézett fel a kék égre. Haszontalanság, de vajjon komolyan beszél-e Páli? Ránézett kérdve. Igen csinosnak találta s hirtelen el is feledte a mit tudni akart.

Vidáman előre szaladt, leszakított néhány verbénát s ölébe téve, leült a vadgesztenye alá a padra. Mig babrált, rendezgette a virágokat, Páli sok semmiséget beszélt. Ő is ismerte Ágneszt örökkön-örökké. Tudta, hogy van, kereste, kereste. Hangját is hallotta. Érezte. Most, hogy megtalálta, összevissza annyit változtak a dolgok, hogy ébren van és nem álmodik. Ez folytatás csupán. Ime a keze. Meglehet fogni. Ime a haja.

Ágnes kissé csodálkozva nézett rá. Aztán elpirult, ujjait kivonta a Páli kezéből és néhány verbénát széttepett. Felállott, megrázta a kötényét s a lépcső felé tartott, hol Mátyás gúnynyasztott.

IX.

Este hallgatva ült a homályos szobában. A kis Mátyás akármily rettenetes vitéz lehetett volna tőle. De nem is volt. Emlékezetreméltó tetteinek forrása nem buzgott; kedvetlenül nézett olykor a „kis hölgyre” s elégedetlen volt valamivel. Keserűen, de büszkén megszegett fejfel tekintett olykor az ajtó felé. Aligha nem azt a „te” szócskát hallá, melylyel illetették.

Ágnes a könyvet lapozgatta, melyet Páli hozott. Szeme átsiklott a betükön, s egy cseppet se érdekelte a Gemma bújá. Arra a sok „haszontalanságra” gondolt, arra a *másik* világra és igazán mintha nem is léteztek volna Ferencz Ferencz, a madarak s a tiszta ház. Némely egészen közönséges szót feltűnőnek talált a könyvben s az egyik fejezet elején egy nagy szétterpeszkedő „A” betűt nevetségesnek. Kötényét tépegette s eszébe jutottak a verbénák, s aztán mindjárt Mátyás „a nyájörző szamar.”

„Mért busul?” kérdezte a kis péket. Ugyan hogy búsúlna ő? Csak a kötelességeire gondol, melyekkel az úr bizta meg, s ehhez némi melancholicus árnyalattal tette hozzá, hogy vannak kötelességek, melyeket nem szabad elfelejtenie egy férfinak.

Ágnes megsimogatta a Mátyás arcát, azt mondta, hogy ő a legjobb fiu. A kis hős szerényen mosolygott s sarkával dobolni kezdett a padlón.

Szép holdvilágos volt az éjjel. Rózsaszinben játszó halaványsárga színre festette a kútat szemben az ablakkal. Az órák vigan kongtak a tornyokban és egyáltalában nem voltak igen hosszúak. Valamikor, hogy elszunnyadt Ágnes, abban a másik világban volt s Páli a hátamögött úgy beszélt, hogy a lehelletét érezte a nyakán. Egyszer pedig megfogta a kezét s megszorította. Arra felébredt s igen sajnálta, hogy felébredt. Hajnal felé az orosz angyal csodálatosan énekelt. Soha se hallott olyan szépet Ágnes. Igazán nagyon igazságtalan volt eddig az angyal iránt. De mint kért, rimánkodott, ígért, csábított, sikoltott, epekedett, gyűgyögött! Mind érteni lehetett azt. Szemét lehunyta Ágnes. Most azt mondja: „Házacskát rakunk együtt... szeretlek... soha el nem hagylak...” A levegő mintha ringana s kibeszélhetetlenül édes a félhomály. Karjait összefonta mellén s igen boldog volt. Reggel a nap mikor arczára sütött, arra ébredt fel, hogy a puha párna csücskét csókolja.

Igen beszédes hangulatban volt. A kis Mátyást nyomon követte, mig takarított, rendezett s ételt vagdalt a madaraknak. Mindenféle apró kérdésekkel halmozta el. Miért teszi ezt, azt, aztán mi lenne ha elmulasztaná? Hátha búzáat adna kendermag helyett? vagy ha vesét a tojás

helyében? Gyerekes kíváncsisággal tudakozódott, de semmi fontosságot nem tulajdonított a feleleteknek, mert alig figyelt a Mátyás magyarázataira.

A piacra vágyott, mikor Mátyás a kosárral vásárolni indult. A vén házak kis fekete erkélyeit igen kedveseknek találta s a kirakatok csecsebecsége előtt megállott. Elrontotta a Mátyás alkuit s egy kis leánynak kétszeres árt adott valami gyenge virágjaiért a miknél szebbek vannak a tiszta ház udvarán. A nagy templomban akkor harangoztak. Bement s énekelni kezdett az orgonaszóra. Vajjon nem tűnik-e fel, hogy ő énekel? Abbahagyta. Inkább imádkozni akart. De csak félig jutottak eszébe az imádságok. „Óh szépséges Istenanya, tekints a te leányodra, ki eljőve Te hozzád, hogy kegyelmed reá adná... reá...”

Mit csináljon a kegyelmével? Meghajtotta fejét s kiment. Egy ájtatos öreg embert megzavart, a mint a padból kilépett. Az olyan mérgesen nézett rá, hogy megjijedt.

A nap azonban ott künn vidáman sütött az ablakokra, a kis Mátyás is ott állott. – Hát mosolygott Ágnes ismét. Mert ő senkinek se is vét. Az úton csinosan lépegetett s többször szerteszét tekintett. Pedig kit se várt. („Az álmos-táska még bizonyosan lustáskodik.”)

Otthon ezer mondanivalója akadt. Mindent utánozott a mit látott, s kómikusan szedte össze a homlokát, csucsorította fel az ajkát, s fogta össze a kezeit, mikor azt a mérges öreg urat produkálta. Mátyás tiszteletteljes vékony, kurta kaczagásokat engedett meg magának (félre tévén „hölgység kedvéért” férfias szilárdságát).

A nap hihetetlen gyorsan futott el. Délután a nagy karosszékben, szemben a madarakkal forgatta a Páli könyvét. A papagályt széke karjára állította, aztán ölébe vette s simogatta. Milyen ragyogó a szeme s milyen okosan néz. Szegénynek nincsen párja!

Aztán bejött Mátyás, hogy a pávafarku galambról valami nagyszerű eseményt beszéljen. Hős az az állat! A nagy golyvás a bűgjába hatolt s a pávafarku szembeszállott. „Ah! szembe szembe az ellenséggel bátran, mi egy s más.” Ő is (Mátyás) úgy tartotta ezt egész életén át. Hadd mondjon csak el valamit. Egyszer egy éjjel jön haza, de villámlik, de dörög – – –

Azonban alkonyodni kezdett. Ágnes többször az ablakra tekintett. Némi izgatottság bántotta. Nem mondta ugyan Páli, hogy el fog jönni, de az természetes, hogy eljön. Csak nem múlik el úgy egy egész nap, hogy ne lássa.

Mátyás lelkes futamban iramlott a rettenetességek örvényébe, mellét megszegte s épen kését szándékozott kihúzni, mikor Ágnes felkelt ültéből s az ablakhoz lépett.

A nyúgotti ég alja piroslott s a házak felé emelkedő hegyoldalra sűrű fátyol borult.

A kis pék a mondat közepén megállott. Hiszen nem hallgatnak reá! Méltatlankodva nézett körül. Mi ez? Ágnes az ablaküveghez támasztotta fejét. Mátyás felsohajtott. „Óh kitanulhatatlan rejtélyek.” Aztán csorbult méltóságára írt keresett a lovagiasságban s lábujjhegyen hagyta el a szobát. („Majd visszahívna még.”)

Besötétedett. A kis pék nesztelenül lopózott be. Asszonya csak ott állott mozdulatlanul. „Gyermeki ábrándok” gondolta s mosolyogva indult vissza. Kire gondol vajjon? És öntelten simogatta Mátyás gyér szakállát...

Hátha reá gondol!

„Reám gondol?” kérdezte Páli s megkopogtatta az ablakot. Ágnes sietve nyitotta ki.

„A lelkem itt volt magánál az egész nap. Ha az asztalra hajoltam, azt hittem a hátam megett van s a betűk megül a szeme nézett reám. Az a maga szép, szép sugaras szeme. A vi-

rágainak az illata fogott körül s hallottam, a mint maga dicséri, szidja őket. Ujja hegyével mutatta a sorokat s ha az utcán mentem, úgy hallottam, mintha szólítana.”

A keze után nyult és Ágnes odaadta. Édes kábulás verte körül. A mig utána vágyott, mintha ugyanazokat a szavakat hallotta volna, a melyeket im elmondott.

Mintha csak folytatta volna az Ágnes gondolatait. Nem is mondhatott volna természetesebbet. S keze a kezéhez ér s hangja egészen a szívéig. Remegett és hőség járta át. Ujjait csók érte.

Valaki közeledett az utcán, csendes öreges nehéz léptekkel. A sötétben azt se lehetett látni, férfi-e, nő-e? Ágnes visszavonta a kezét. Mikor az ablakhoz ért, majd beleütődött Páliba. Morogva tért ki s megnézte Ágnest. „Bolondság” dörmögte, a kezével legyintett s továbbment.

„Adja a kezét” – sugta Páli. – „Szeretem, szeretem, szeretem!”

Megszorította az ujjait s sorra csókolta. Ágnes szédülten hajtotta fejét az ablak fájára.

„Hagyjon el” – rebegte alig hallhatólag – „most hagyjon el.”

Csodálatosan bádgyadt, mégis kissé ijedt szemek néztek Pálira.

Mi volt ez? Ébren van-e? Alig birt felállani. Minden keringett vele a szobában.

X.

Páli figyelmesen nézett körül az utcán. Sehol senki. Gyorsan lépett tova a Ferencz Ferencz háza előtt, de aztán csendesen egykedvűleg sétált el a kút mellett. Pálczájával játszott, s füttyörszített. Mikor elég távol volt már, hangosan, hegyesen mondta: „na” s csettintett az ujjaiával.

Szerencsére senki se látta meg az ablak előtt. Az efféle tréfák kellemesek, de nem a világ szájára valók. És kivált annak a világnak, a melyekben Páli él. A kis pékné ugyan bájos, de rangbeli fiatal embernek válogatósnak illik lennie mulatkozásaiban is, s óvakodnia kell a botránytól.

Soha se is vethettek valami elfeledkezést a szemére. Ő néhányad magával a finom társaságok törvényeinek élő kifejezése volt. Csinosan, kifogástalanul öltözködött, fennakadás nélkül tudott fecsegni s lovagias ügyekben elsőrangu tekintélynek tartották. A hogy iskoláit elvégezte, komoly állást foglalt el. Zajos, botrányos mulatságban látni őt épp oly lehetetlen volt, mint sáros nadrágban.

A kis város elegyedni szerető népétől, pletykáitól, közönséges vigalmaitól erős fallal zárkózott el, a nélkül, hogy felfelé is kívánczoltak volna utána. Ő gentry. Közüllibegve az ég és föld között.

Hanem a kis Ágnes csakugyan gyönyörű. Valami olyan bájos komolyság van az arcán, mint koránérett gyermekekén. Nyugodt, inkább hallgatag, csendes modorú. – Persze pogányul nagy alkalmá van az unatkozásra. Minden esetre új dolog neki a szerelem és éhes rá. Valószínűleg csodálatos fogalmai vannak róla: egy marok sóhajtás sok holdvilág és egy határ vers. A nyaka valamelyik Vénusé. Eh! melyik Venust is szokták emlegetni ilyenkor?

Majd emberi fogalmakra szokik a szerelemre nézve. Hiszen mester-kezek művelik (és ujjai között hamis mosoly kíséretében sodorgatta bajuszát Páli Gyula). Igen, oda volt az első szóra. Mindenesetre gyöngéd kezelést igényel, akár a békavirág pelyhe. Elhatározta, hogy kissé „éheztetni” fogja. Nem nyul mohón utána, hogy legyen ideje megemészteni az első benyomásokat. Ah! csinján, csinján. Ez a gyermek mérlegelni sem tud s akarata ellen belerohanna va-

lami botrányba. Holnap egészen hidegen beszél vele. – A szeme gyönyörű valóban. Olyan őszinte gyermekszem, a mi tele van mindenki által olvasható irással.

„Gyula, Gyula” – kiáltott valaki az utca tulsó oldaláról – „hol jársz? Ma a színházba megyünk mind. Velünk tartasz?”

„Ah, hogyne.” Átsietett. Karját a pajtásába ölté.

„Miben sántikálsz?” kérde halkán.

„Én?” s ez elnyujtva rejtélyesen ejtett szócskában benne volt annyi felelet is, mennyit rangbeli fiatal ember adhat szerelmi mulatkozásairól.

Másnap délben nyitotta meg a tiszta ház kapuját. Az utcán előbb néhányszor fel s lesétált, míg ismerősei elhaladtak. Az udvaron a kis Mátyással találkozott. Kalapot emelt neki s tudakozódott, vajjon ő nagysága fogad-e?

Mátyás félfogról válaszolt. Adta a büszkét. Ohó! csak vele tréfáljon valaki illetlenül, majd hiszen mi egy s más! Ő nem engesztelődik könnyen, mint igazi férfi.

Ágnes a szoba közepén állott s nem is viszonzta az üdvözetet. Szemhéjait lehunyta és mélyen lélekzett. Félt szólani, félt kezet nyújtani. Mi biztosíthatná, hogy nem omlik az ő széles vállára? Az egész üres szive betelt az ő képével; egy egész új nagy világ nyílt meg, melyet ő töltött be egészen. Nem létezett a tegnap, a holnap, nem vágy, emlékezet. Minden színültig. És ő itt van, itt van! Ha ujjá hegyét érinti elvezetheti annál fogva a halálba is. Sovárgó lelkébe hogy beköltözött a szerelem, megnőtt egyszerre és elfoglalta eszét és minden érzékét. Ajaka remegett s arcza vértelen volt.

„Szívesen lát?” kérdezte Páli s könnyedén meghajolt.

„Én? Igen.” Azt se tudta, mit kérdeznek s mit mond. Az első szóra felpirult.

„Alig mertem felkeresni.”

„Miért?”

Páli mosolygott. Még mindig azon helyben álltak. „Diákos állapot,” gondolta. Az Ágnes zavarát nagyfoku gyengeségnek ítélte. Az ember soha se legyen feltűnő. Viszont közönyös kérdést tett. Álmai felől tudakozódott. Ágnes ránézett és leült.

„Fenséges éjjel volt – mondta – a hold *később* előntötte az alvó várost.” Ez a „később” emlékeztető volt az előbb történetekre. De hirtelen azzal a zavaros, felületes móddal, mely sajátja volt, átcsapott a színházi mulatságra s ugyanazon lélekzervétellel az új főispán feleségének új ruhájáról s a primadonna gikszeréről beszélt. Keztyűs kezével a földön fekvő cylinderével babrált és elnéző mosolyal javította ki az Ágnes visszás feleleteit.

Hirtelen, átmenet nélkül azt súgta Ágnes felé: „Gyönyörű, soha se volt ilyen szép. (Ah! minden összezavarodott és elhomályosult a szobában.) Igéző. A szemében az a tűz, tudja a mitől Szanin megőrült. Minden csepp vére ott sugárzik ki. Mért üzött el az este? Valamit mondok.”

Aztán felállott s megfogta a reszkető asszony kezét.

„Ma este várjon reám. A szolgál itthon lesz-e?”

Ágnes igent intett.

„Akkor az ablaknál várjon Ágnes, a mint sötét lesz. Akkor virrad azoknak a kik szeretnek.

Feleletet se várt, hanem gyorsan kisietett.

XI.

Este? Miért? Nem kellett volna elszaladnia. Egyszerre eszébe jutott Ágnesnek az a sok minden, a mit el akart mondani Pálinak. Míg a hangját hallotta elfelejtett beszélni. Nem tartja-e ügyetlennek? Azonban erősebb lesz.

Szembeült az ablakkal, hol az angyal ki akart röpdülni. A nap arczára sütött. „Szeretem, szeretem, szeretem...” Ő a lábához ül, s olyan kicsire összegombolyodik, mint egy alma. De csak egy csepp zajt se csinál, mint valamikor az apja íróasztala mellett. Aztán térdére hajtja fejét, s ő azt a fél kezét, a melyik szabad, arczára teszi. A másikban serczeg a penna. De minden lapot hogy átfordít, elébb ide... ide a homlokára egy csókot. Óh! Azt meg kell bizony adni. A szive úgy reszketett, mint a kanári a kaliczkában, mikor megijesztik.

Mátyás belépett és fejét a falnak vetve sarkával a padlón dobolva, abban a bizonyos hősies állásban adta elő, hogy micsoda diadalt ült Páli úr felett. „Nevezett úrnak még tanulni kell az illendőségből.” Általában sok kifogást tett a modora ellen, s közben nagyban igazította a kráglóját. „Én nem vagyok követelő – mondta kényesen – de tartozik nekem mindenki annyi tisztelettel, a mennyit tőlem kap. Ezt mondom grófok, s báróknak s punktum.” Általában pogányul perlekedő hangulatban volt Mátyás, s összes ideáit elmondta a társadalmi illemre vonatkozólag.

Ágnes mosolyogva nézett az utcára. Az estére gondolt. Mi lesz akkor? Néha Mátyásra tekintett, de nem hallotta mit beszél. Egyszerre az jutott eszébe, hogy elmond neki mindent. „Ah! Micsoda bolondság. De bizonyos, hogy igen nagy boldogság volna róla beszélni.”

Alig várta, hogy egyedül maradjon. Akkor a papagály elé állott és sugva, nevetve mindenféle gyermekséget, összevissza gyügyögött neki. „Óh te buta, milyen komolyan nézel” és úgy összeszorongatta a madár fejét, hogy az sikoltozni kezdett.

Aztán egy kis párnácskát hozott be, s feje alá helyezte a divánra, szemben az ablakkal. Szemeit lehunyta, s kezét a szívére szorítva pihegett. Az a sok üdv, a mi érte, kifárasztotta.

Alig vette észre, úgy futott el az idő; egyszer megkopogtatták az ablakot, s akkor már sötét volt. Sietve szaladt oda, s a mint kihajolt, melle a Páli fejét érintette. Eszébe se jutott – hogy valaki megláthatja. Ha minden szeme ránéz a világnak, akkor se tett volna másképp. „Bejön?” kérdezte.

„Hogy tehetném? A kis bolond bizonyosan örködik.”

„S aztán?” Ez a tartózkodás nélküli vágy egy percig zavarba hozta Pálit. „Hiszen te akarsz,” gondolta.

Az ablakon csak nem ugorhat be, mint egy borbély-legény, a kis bolond pedig valami scenát csinál, ha a szobákon keresztül lopózik be.

„Nem – mondta, s megfogta az Ágnes kis kezét – zajt okoznék. Inkább az udvarra jöjjön. Nesztelenül suhanok be a kapun. Jó így édes?”

Aztán csak egy szó kell majd, és ez a gyermek odamegy, a hova vezetni akarja. Ezt az estét mintha csak a Páli utasításai szerint csinálták volna. Kissé nyomott a lég a délutáni melegtől s az ég felleget. A nyúgoti bolton száraz villámlások bontják meg a fekete felhőgomolyokat. Az utca nesztelen.

A kapu halkán nyílt meg. Kezében az a puha kis gyermekkéz s lábujjhegyen mennek a vadszőlő-sátor alá. A porond kissé nyikorog – de néma, kihalt az egész udvar.

„Milyen boldog vagyok – sugta Páli – mintha mindez csak álom volna. Az ég megnyílt s én belétekintek. Hinni kezdek édes. Az életemet kettévágta a véletlen s boldoggá tett. Ki vezetett ide, hogy meglássam? hogy feltaláljam? Hiszem, hogy boldogság is van s nekem is van jogom hozzá.”

Megszorította az Ágnes ujjait s közelebb huzódott hozzá.

„Ez az éj eltakarja előlem az arcát, szemét. Irigy vagyok rá, hogy átölelheti derekát, gyönyörű nyakát s csókolhatja száját. Én elsorvadok a vágyban. Soha se szerettem így senki, édes, így lángolva, sovárogyva, ilyen őrülni. Nem gondolkodom másra, nem látok egyebet, nem hallok más hangot a magáén kívül. Minden érzékemet rabjává tette. Mit csináljak, hogy meggyőzzem róla.”

Karját kinyújtotta, hogy átölelje. Ágnes kissé visszahuzódott s lassan kivonta ujjait a Páliéből. Ez a heves hang némi névtelen nyughatatlanságot ébresztt benne.

„Nem, nem,” – mondta halkán. Aztán mindjárt attól tartott, hogy rosszul tett.

Annyira izgatott volt, hogy sirni tudott volna. „Nem hall-e valami zajt?” kérdezte remegve.

„Csak a szellő jár édes – lehelte Páli – nem érzed-e milyen illatos a lég. A virágaid mind hódolnak neked. Szeress, szeress, azt mondja minden. Nem érted-e?”

Ismét megfogta a kezét s magához igyekezett vonni. „Félek – rebegette Ágnes – hagyjon el.”

Páli kedvetlenül huzódott vissza s néhány perczig nem szólt. Mi ez? Miféle leányos semmiskedések! Nem szerettem a könnyeket s ebben a helyzetben nevetségesnek is találta. Hiszen tulajdon ezen asszony nyitotta ki a kaput, tulajdon e kis kezével. Vagy kevésli-e a mit mondott? Jól van! Hiszen ha csak *szó* kell. Erősítsük az adagot.

„Nem tud szeretni Ágnes – mondta szomorú hangon – vagy nem tud engem. Más van hivatva arra, hogy felköltse szívében ezt a mindent betöltő érzést. És az én álmaim a végzetetlen boldog napokról, melyek ránk várnak – csak álmok. *Egyedül*, magányosan kell bolyonganom tovább az életben, édes *társ* nélkül. A földi menny nem az én osztályrészem.”

Várt. Mit fog felelni? Egy halk sohaj röppent a néma éjbe.

„Itt minden idegen és útálatos. A napok hosszuk s a környezete dúrva. Itt csak teng, de nem él. Itt eszköz arra, hogy segítsen megölni az időt. Én egy más világot kínálok, melynek királynője legyen. Egész szívemet, életemet kínálok cserében szerelméért. Miért dobja el? Gyűlöl-e? Nem tudna-e szeretni egy kicsit?”

Aztán hirtelen átölelte Ágnes s magához szorította: „Édes, édes örömem” sugta a fülébe.

Ágnes megriadva küzdött ellene. Az *ura*. Eszébe se jutott. Im Páli beszél róla s emlékezteti rá. Itt az övé minden. Ágnes is, erős kötelékkel. Mindez árulás ellene, véték az ő becsülete ellen. „Hagyjon el, ne érintsen” – rebegette.

„Nem, nem. Az enyém vagy. Érzem Ágnes, és nincs hatalma a földnek a mely elválaszson.”

Fejét átfonta karjával és megcsókolta.

Ágnes felsikoltott és zokogásban tört ki. Ráborult az oszlopra és hangosan, idegesen sirt.

Páli boszankodva csittította. „Ágnes mit tesz,” ismételte többször szemrehányólag.

Fenn egy ajtó nyílt ki. Páli óvatosan vonult a kapu felé.

„Ki van ott?” – kiáltotta Mátyás. Aztán megismerte asszonyának a hangját s futva ment a lugas felé.

„Mi lelte, mért sir? – kérdezte kétségbeesetten. Mit csinál itt? Bántották?” És összevissza zavarva mindent, kérve, csitítva, vigasztalva gyöngéden érintette ruhája szélét hogy bevezesse.

Páli nesztelenül suhant ki az utcára. Ajakát megharapta a fogával s boszús tekintettel nézte meg a tiszta házat.

XII.

Hajnal felé Ágnes levelet irt:

„Édes Uram! Ha szeret, jöjjön már haza. Mi jól vagyunk mind, a madarak is, de én nyughatatlan vagyok. Én így egyedül nem szeretek lenni, mert én igen vágyakozom a berek és az erdő után. Ha azt irná, hogy menjek én is, vagy akár ha haza jönne hamar, csendesebb lennék. Maradok...”

Mit írjon: maradok „hű felesége”, „szerető felesége”? Vajjon hű? Vajjon szereti-e? Kezébe temette a fejét s tündődött a szó felett. Szemébe köncsep szökött.

Milyen bolond is? Hát mit tett ő? Semmit bizonyosan.

Lassanként lopóztak vissza azok a szavak emlékezetébe, a miket Páli mondott. Mitől ijedt meg? Az ő párja, az ő édes párja. Bizonyosan ettől. Nem kábitó gondolat is az, hogy az ő felesége legyen?

Bűn-e vágyakozni a boldogságra? Vétek szeretni? Ha nem, mért ijedt meg?

Mindazonáltal homályos vádak keltek a szívében. Egy párszor ez jutott eszébe, hogy a kötelessége ellen tett. Azonban nem tudott gondolkozni. Kábult volt, s a születő gondolatok elfoglalták az agyát mielőtt végzett volna az egyikkel.

Ha itthon lenne az ura. Óh, nem haboznék egy perczig is; elmondana neki mindent. Ő soha se szokott hazudni. De hát – és homlokát erősen szoritotta kezeivel – mit mondana el? Azt, hogy Páli szereti őt? Igen, és hogy ő igen boldog. Elmondhatná-e?

Szeretné, ha nem volna egyedül. Ez a ház igen néma így és épen úgy fél benne, mint az anyácsi nagy szobákban, mikor azok az apja halálakor olyan nagyon megüresedtek. Erre a gondolatra ismét könnyezett. Soha se volt érzékenyebb. A nesz is bántotta. Az éjszakán át sokszor felzokogott ok nélkül.

Reggel a levelét Mátyásnak adta, hogy vigye a postára.

„Egyedül marad?” kérdezte a kis ember.

Egyedül? Tán ügyelni akar rá ez a Mátyás szolga? Mikor a kapuhoz ért a kis pék, visszaszólt:

„Bezárjam-e a kaput?”

Aztán megbánta, hogy irt az urának. Ki tudja, mit fog gondolni felőle? Lehetetlen, hogy ki ne találja az igazi okot. Szívesen utána futott volna Mátyásnak, hogy elvegye tőle a levelet.

A kis pék hamar visszatért. Megállott Ágnes előtt, ránézett és búsan sohajtott.

Egy lovagias férfi nem kutat hölgyi bánatok okai után, bár érző szívnek nincsen híjával. Untalanul azonban dolgot talált körülötte, hogy nyakát előre nyújtva jelképezze a kérdőjelt. Nem lépett a találgatások mezejére se. Részint többféle verseket tudott arra nézve, hogy a

hölgy kitanulhatatlan rejtély, részint mert éppen e hölgy, a mellett hogy rejtély, valóságos tündér is. Kész lett volna azonban levágtatni a kis-ujját, csakhogy az ő keble választassék a szobán forgó bánat raktárául. „Nem érzi-e ő, hogy kire számíthat?” gondolta, míg képtelenül apró darabokra vagdalta a madaraknak ajánlott vesét.

Az egész nap sok apró kellemetlenség között telt el. Minden igen lármás volt; a madarak kiállhatatlanul csiripoltak s a kut körül végét nem érte a sok kaczagás, sikoltozás. Az utcza is hangosabb lett; szekér szekeret ért.

Az idő folyton borongott s esőcseppek kopogtatták az ablakot. Tizszer leeresztette a függönyöket a nagy szobában Ágnes, és tizszer felhuzta. Nyughatatlan volt s úgy érezte, mintha minden az ő bosszantására fogadkozott volna. Őt vádolja a madárszó, őt illeti a csengő kaczag, őt a siró ég.

Néhányszor kinyitotta az ablakot s kihajolt, hogy végignézze az utcát. Senki.

Aztán eszébe jutott, hogy az ura megtiltotta az ablak kinyitását a papagály miatt. Az ura... Sokszor gondolt rá akarata ellen. Mikor ő diakizál s törli magát, hogy Mátyást mindenféle idegen szavak kíséretében bevezesse a hármás császár szövetség titkaiba. Ott olvassa a lapjait. „Óh te nagy számár, micsoda szemeket meresztel... Látod, Ágnes érti. Ugy-e Ágnes?” A kis pék sohajt. „Mit is nem ért ő...” És szünetlenül apró meglepetéseken törődik. Egy virágot ma, egy legyezőt holnap. A nagy karszékbe dől, szemeit behunyja, vastag ujját szájába fogja s lógatja lábait, hallgatván a madarak énekét. „No mit mondsz Ágnes?” kérdezi halkán... De addig a kaliczkák le vannak borítva, míg Ágnes fel nem ébredt, nehogy fellármázzák a madarak. És a gyöngédségek, kényeztetések ezer neme... „Édes leányom” – mondja s megsimogatja a homlokát.

„Leányom...” De keze míg a Páli kezében volt, derekát míg az ő karja ölelte és arczán a csók... Hőség futja át. Hiszen tündérvilág az, a melyik megnyílt előtte. „Szeretem, szeretem” sugja és szeme ismét megtelik könnyel.

Mi következik? Nem tud egyébre gondolni, mint arra, hogy ha itt volna, mellére borulna s sirva, nevetve ismételné hangosan százszor: szeretem, szeretem.

De nem jött el. Képével, hangjával tele a nyughatatlan éj és ő sehol. Bizonyosan haragszik, bizonyosan megbántotta. Egész szívét, egész életét kínálta és Ágnes eltaszította őt. Mély megbánás vett erőt a szívében.

Az egész éjen át azon tünődött, miképen engesztelje meg őt. Ha szólhatna vele. Hajlandó lett volna felkeresni. Csókkal simítani le homlokáról a fellegeket s szemének derűjét könnyör-géssel visszacsalni.

Ír neki. Mindent elmond. Mindent... és gyorsan kelt fel, gyertyát gyújtott s sietve, gondolkozás nélkül írta:

„Ne haragudjék reám, a miért megbántottam és jöjjön el ismét. Nekem igen kevés örömem volt s azért nem tudtam elviselni; de csak ügyetlen voltam, és nem akartam megharagítani. Azt hiszem, helytelenül teszek, hogy hívom, de hogy tudnék élni így, ha kerül engem? Egész nap vártam s mindent elmondtam volna. Így egyedül sokat sirtam és nincs is nyugodalmam addig, a míg meg nem bocsájt. De maga nagy és jó és én vágyom hallani, látni és nem fogok félni, hanem bizni, engedelmeskedni akarok örökké.

Ma is egyedül leszek, holnap is és várom. Nem érzik, hogy várom! Jöjjön el és adja a kezét.”

Ágnes.

El se olvasta. Könnyebbnek érezte magát, hogy vezekelt a bűnéért. Ő is vágyakozik bizonyosan és bánkódik utána. De közeledhetik-e olyan bántalom után? Jó, hát, Ágnes mondja ki az első szót. Most eljön ismét és aztán boldogok lesznek örökké.

Mindez igen világos és természetes. Ugy betöltötte a vágy, hogy minden akadályt kicsinek látott. Hiszen az úgy van: feltalálták egymást és egygyek lesznek. Van-e egyszerűbb dolog a világon? A sors keze ez.

Az ura?

Hogy szereti ő Ágnest! Ha ő tudja, hogy boldogtalan lenne; hogy sirna és elepedne Páli után, inkább ő tenné kezüket egymásba. Ugy is lesz az, hogy együtt mennek eleibe és azt mondják: „Te édes jó öreg ember, mi szeretjük egymást s nem élhetünk egymás nélkül.” Akkor Ferencz rájuk néz az ő jóságos tekintetével s a szeme meg fog telni könnyel. Mert sajnálni fogja Ágnest az ő áldott szívével. „Hát én mit tegyek?” – azt fogja mondani és akkor megöleli őt...

De a levél? Hiszen itt van Mátyás. Elküldi vele. Alig várta, hogy virradjon. Minthogy rendben is van minden, semmi oka, hogy Mátyás előtt titkolózzék. Szerette volna az egész világnak kikiabálni. Látjátok, Páli Gyula engem szeret, én megbántottam őt s most kiengesztelem.

S minthogy az egész világ így kiderült s az a kis felleg, mely gyermekes tudatlansága miatt támadt, eloszlott szépen, reggel be is hívta Mátyást. De mindazonáltal valami ok nélkül való tartózkodás vett rajta erőt és elhagyta a biztonsága. Bátortalanul babogott a kis ember előtt. Hogy mondhatná el neki, a mit akar? Hirtelen eszébe jutott a Páli könyve.

„Vigye ezt haza *neki* – mondta szorongva – és ezt a levelet.”

„Én?” kérdezte megütődve Mátyás.

Akkor kérni kezdte. Mert így minden jól lesz, mert ő azt kigondolta már mind okosan, mert majd meglátja Mátyás, hogy nem is lehet másképp, és kezébe erőszakolta a levelet és megsimogatta a kis péket s gyöngéd erőszakkal kényszerítette az ajtó felé.

Aztán tapsolt, nevetett, mint egy gyermek, a kinek sikerül valami csintevése.

De milyen lustán járt a kis ember, milyen későre került haza. És akkor is igen mogorva s fukarbeszédű volt. Ő fél a kutyáktól (ő, az oroszlánszívű!) ott pedig sok a kutya.

Azért hát egy fiúcskának adta az ajtó előtt azt az izét, hogy vigye be. Bizonyos, hogy jó helyre vitte. („Ha én egyszer magamra veszek valamit, abban meg lehet nyugodni.”) De ő, persze alszik még; hiszen majd megkapja. Igen megalázottnak látszott Mátyás és rosszkedvűnek. Vajjon elolvasta-e Páli a levelet? Tán oda se adták, mert a délelőtt eltelt s ő még se jön. Aztán nőtt, nőtt a tiszta ház árnyéka, már majd a kútat érte el és még se jött. Alkonyat felé azonban mintha az ő hangját hallotta volna Ágnes. Az ablakhoz szaladt s kinézett.

Csakugyan ő volt. Társasággal ment. Néhány nő kísérték. Az egyik utálatosan fel volt cziczomázva s Pálival élénken beszélgetett. Legyezőjével fenyegette Pálit és nevetett. Olyan közel mentek egymáshoz, hogy válluk összeért. Az ablak előtt Páli felpillantott. Világosan

látta Ágnes, hogy felpillantott. A szemük találkozott, de Páli gyorsan elfordította a fejét és a czifra leányra nézett. Sőt hangosabban és sűrű taglejtések között még buzgóbban beszélt neki.

Mintha nem is látta volna Ágnest.

Ágnest! a kit társául hívott, kért; a kit szeretett. Ágnest, kinek édes szavakat suttogott s kezeit csókolta.

Ah! összezavarodott szeme előtt minden. A karszékre borult, arczát eltakarta és aztán későn, mikor lélegzetet tudott venni, sirni, keservesen zokogni kezdett.

Estére megérkezett az ura.

Ott találta az ő kis gyermekét a szék karjára borulva. Aggódó szeretettel lépett melléje s magas forró homlokára tette a kezét.

„Mi bántja?” – kérdezte csendesén. – „Ha én azt tudtam volna; ha én ezt sejthettem volna. De rossz előérzetem is volt, nyughatatlankodtam magáért szívem. Mért is nem vittem magammal, úgy-e? De semmi baj, semmi baj, csakhogy mért sír szívem, ki szomorította meg? Várjon csak, nézze itt vagyok, hát ne féljen, ne busuljon...”

Ágnes eltakarta arczát. „Semmi, semmi” – rebegte – „nem bánt senki.”

„Nézzen rám” – mondta és lehajolt hozzá s gyöngéden fogta meg kezeit. Hiszen ő nem rossz ember s nem is akart egyebet, csakhogy vidám legyen Ágnes. Mindent megtenne, csakhogy ne lássa sírni. Hát mért nem bizik benne, úgy mint máskor? Aztán sóhajtott, megcsóválta a fejét s neheztelést tettett. „Ma reggel kapom a levelét szívem, sietek haza nyakrafőre – és maga egy szót se szól. Hát mért jöttem én akkor? Azért, hogy itt kinozzon engem, mi?” De ránézett az ő kis gyermekére s abbahagyta.

Mátyás lámpát hozott be. Az ajtóig ment s visszatért. Igazitgatott az asztalon s minthogy senki se ügyelte, ismét kiindult. Az ajtó mellett azonban megállott s apróra vizsgálta mellényén a gombokat, sorra megforgatva, megpattogtatva mindegyiket.

Ferencz az anyácsi vén házról beszélt. Ott minden úgy van, mint eddig. Ha azt szeretné tán látni Ágnes? De ott csak némák a szobák és keserű az asszony. Fogtak is fülemiléket („Az ördög vigye el a madarait”), hanem az Ágnes kicsi kutyáját el fogják hozni...

Nem ment. Az okot, az Ágnes szomorúságának az okát... Hát mit vétett Ferencz ellene, hogy már nem is szól hozzá? Bánatosan legyintett nagy kezeivel s szembeült Ágnessel.

Mátyás folytonos vesződésekben a gombjaival, vontatott hangon törte meg a csendességet.

„Több izben is sirtunk” – mondta.

Ferencz hirtelen felé fordult: „Igen? Mi történt?”

„Honnan tudnám én azt?” felelte és megrántotta a vállát. Ferencz eléje állott s végignézte: „Ne hazudj. Mondd meg, a mit tudsz!”

A kis ember kiegyenesedett s hevesen felelte: „Én hazudok? én? ilyen ocsmány vagyok én?” Aztán viszont a mellénye gombjaiba veszett a szeme s elhallgatott.

Ágnes felemelte a fejét s az urára nézett. Még alig szólott néhány szót. A szemei nedvesek voltak s ajaka remegett. „Mért kérdi őt?” mondta halkán.

„Mit is vél rólam?” – szólott bele méltatlankodva Mátyás – egy lovagias férfiről, ha hölgy van szóban. Hogy én beszéljek? én?”

„Hát jó akarsz *te* lenni, úgy-e szívem; elmondod te, úgy-e? Hogy én segítsek rajta; mert tudom valami gyermekség, meglátod te azt, hogy kicsiség lesz...” De a míg beszélt, valami rossz gondolat szaladt át a fején s elkomolyodott. „Mindegy – folytatta csendesebben – ha nekem bánatot is okoz. Ne kimélj engem, ne, ne. Én elviselem, de én azért vagyok, hogy segítsek és el ne hagyjalak édes...”

Hogy el ne hagyja őt! Bár lenne inkább dúrva, bár vetné meg. Ez a jóság megalázza. Bár úzná el, hogy bujdossék mély bánatával. De mit mondjon Ágnes? Azt, hogy rá se néz már Páli Gyula? Hogy a boldog képzelődéseknek már ismét végük van. Hogy majd ők együtt megölelik, megkérlelik Ferencz Ferenczet, és aztán mind nyugodtak s boldogok lesznek. Együtt! Vége mindennek. Mint dobálja őt a sors néhány nap óta az örömből a kétségbeesésbe, a vágyakozásból a reménytelenségbe. Mint töri meg a nyugalmát, a szívét...

Mit mondjon? És e küzdelemben elfáradt, s igen bádgyadtnak érzi magát. Alig tud felkelni, de megtámaszkodik az asztalhoz s az urához lép.

„Ne kérj se őt, se engem. Majd minden elmúlik, (s arra gondol, hogy bár örökre mulnék el s a szeme viszont megtelik) jó hogy itthon van ismét. Aztán igazán nincs is semmi, hát mit akar tudni? Gyermekség az egész, majd elvisz haza egy kicsit, s ismét jól lesz minden.”

Ferencz ugyan tudja, hogy mindez nem úgy van, a mint Ágnes mondja. Látja, érzi, hogy nem úgy van, de szívesen belekapaszkodik a biztatásba és nem kérdezősködik. Valamit sejt, valamiről fél megbizonyosodni. Hogy őt már megunta ez a gyermek, hogy tőle elvágyik. „No jó, jó,” mondja csendesen s a vállánál fogva magához vonja Ágnest szeliden és megsimogatja homlokát, szemét, orcáját. Aztán nyersen, kurtán szól Mátyáshoz, tudakozódik a virágjairól, a madarairól és megsétálja sorra a szobákat.

Már késő az idő, mikor asztalhoz ülnek. Alig szólnak néhány szót. Ágnes ölébe fekteti kezeit s néha szakgatott lélekzet tör fel melléből. Olyankor Ferencz leteszi a villát, kést nagy csörömpöléssel. Aztán viszont eszik hallgatva, szomoruan.

A kis Mátyás a szoba sötét sarkában gunnyaszt s arra a levélre gondol, melyet ő vitt el. Szigorú ítéletet ül maga felett e gyengesége miatt. Férfibüszkesége lesüllyedt, le a porig. De mit ne tenne ő meg e kis hölgyért, kihez fogható nincs égen-földön.

XIII.

„Mikor indulunk?” – kérdezte Ferencz reggel. Ágnes csodálkozva nézett rá. „Hova megyünk innen?”

„Hát haza szívem, az anyácsi nagy házba, a hova maga vágyik. Addig ülünk ott, a míg akarja s én kísérem, a míg összebolyongja a berket, az erdőt s a mit szeret ott, és ismét vig lesz aztán. Vagy nem akarja, hogy kísérjem? Jó, de ott meggyógyul, úgy-e s ismét úgy lesz minden, mint eddig. Zsófi mama csak legyen keserű, mert mit tartozik az reánk? már maga asszony, mi? s tud parancsolni, nekem is no, neki is...”

És mosolyog; de kényszerült tréfálkozás az.

Elmenni innen? Valamit úgy sajnál itt hagyni Ágnes. Halvány remény dereng vissza a szívébe. Hátha nincs vége mindennek?

Bolondság!

Aztán roppant bőven magyarázgatja Ferencz, hogy melyik vonat mikor indul. Hol szállnak ki s mennek majd az Aranyos partján szekérral be a hegyek közé. De ott milyen szép a világ,

az erdők, a napsütött sokszínű sziklák, a ragyogó víz s a míg beszél, nagy lármával tesz, vesz, pakol, készülődik. Legjobb lenne most délelőtt indulni. Igen, de már sötét lenne, mire megérkeznénk. Inkább tán jókor reggel, ha Ágnes úgy szereti („hiszen neki mindegy!”), olyan szépek ezek a májusi reggelek, csupa rózsaszín az ég és micsoda kedves szellők járnak.

Akkor beáll Mátyás. Ő is kívánczik falura. Megbolondult ez az ember! Hát a madarak itthon? Mátyás tiszteletlenül szól a madarakról. Arra lármás vita kezdődik. „Te hálátlan semmiházi, te lusta, haszontalan” – kiáltja Ferencz. De ezt Mátyásnak senki se mondja, mert ő akkor vad lesz. Mit! vad? Eltakarodjék mindjárt, mindjárt, a míg valami szörnyűség nem történik. Ágnes is közbelép. „Hiszen nem vétett semmit szegény...”

„No éretted szívem, csak éretted” s megcsendesedik Ferencz is, de gyilkos tekintettel méri olykor végig a kis göcsöt. Olyan jól esett azonban az a hadakozás a lelkének. Megkönnyebült belé.

Semmi baj sehol. Hát ezt a ruhát, hát azt a felsőt becsomagolja-e Ferencz? „Hogy csodáljanak téged szívem ott is...” Abban a széles kalapban olyan az arca, mint egy bubának. Az ajtókat csapkodja, a kaszteneket nyitja, zárja, a tiszta ház felfordul fenekestől. Mintha ő csupán csak azért is volna e gyermek mellé rendelve, hogy semmi másra nem tekintve, elejébe álljon minden gonosz lehelletnak, mely hozzáérhetne. És fáradhatatlan jószággal, (a mitől nagy kerek képe egészen megvilágosodott) csendes tréfálkozások között tapogott, tett, vett, rendezkedett. Mert ők hosszú időre mennek, sokáig lesznek az anyácsi vén házban, egészen addig, míg a gyermek meggyógyul. Egészen addig!

Nem kérdezősködött a betegség után. Hagyjuk most azt. Hiszen ime mintha érdeklődni kezdene Ágnes is. Már nem is sir, sőt egy-egy gyűrött ruhát kiigazítgat a ládákban. „Nem tudok hozzá úgy-e, ügyetlen vagyok úgy-e szívem...”

Óh, milyen jó. Szeretett volna Ágnes lehajolni a kezéig s azt megcsókolni. Befutott a másik szobába, szeme megtelt könnyel. Kitérőlte s ismét az ura mellé állott...

Igazán az a kis Mátyás volt a legkiállhatatlanabb az egész háznál. Hogy ő e hölgy előtt aláztatott meg. Így bánnak vele? És keserűeket nyelt s torkát meg-megfogogatta, minthogy tulságosan megszűkültnek találta.

Délben azonban ő is megvigasztalódott. Ferencz láthatólag megbánta a hevesességét s barátságos, szinte kérő hangon adta elé a kívánságait a házi dolgok intézésére nézve. „Fiam Mátyás ide, fiam Mátyás oda. Rég ismerjük mi már egymást úgy-e, sok jó s rossz napot értünk együtt, úgy-e?” De Mátyás felfújta magát és duzzogott.

Minden jól megy azonban. A baj nem látszik veszedelmesnek. Csak helyes dolog volt sietni a hazajövetellel. Ebéd után szokása szerint le is feküdt Ferencz. El volt csigázva az izgalomtól s a lótás-futástól.

XIV.

Négy óra felé Mátyás a szobába rontott. Egészen ki volt kelve a képéből. „*Ő itt van*” – mondta.

Ferencz talpra ugrott. „Ki?...” Aztán Ágnesre tekintett. Az asszony ijedt arcából kitalálta.

Kínos csendesség volt. Csak a madarak lábainak koppanása hallatszott, a mint ugráltak fáról-fára.

Ha e perczen a padló megnyílik s tüzet vet fel a föld, nem okozott volna kínosabb meglepetést. A felzaklatott hullámok csendesedőben, s ő itt van. Ágnes remegett. Miért jön? Ferencz sápadt s ökleit összeszorította: Ki jön? És a szegény kis Mátyás, a titkok feneketlen kútja, a lovagias ábrándokkal csordultig tele levő Mátyás, mint egy rajtavesztett tolvaj, kinek a policzáj a vállára ütött...

Az előszoba ajtaja kinyílt. Könnyű lépések nesze hallatszott; aztán az ebédlőn is végigjött és a kilincstre tette kezét.

Ha megfordulna s visszatérne. Ah! Mint megkönnyebbülne ez a terhes lég.

A kilincs pattant és Páli Gyula a küszöbön állott. A mint szétnézett, egy lépést tett visszafelé. Megismerte a férjet. „Ördögöt – gondolta – a kuvasz hazakerült... Micsoda veszett tekintete van?...” Eh! hát aztán. Egy Páli Gyula soha se jön zavarba. Sőt kényes helyzetek próbakövei a világban jártas embernek.

Kellemes arcot csinált s könnyedén megbiccentette a fejét mindenfelé. Ágnes lesütötte szemeit, Mátyás elfordult s az ajtó felé kullogott, Ferencz ránézett merően.

Ez a tekintet egy cseppet se volt bátorító. Páli belépett. Egyenesen Ferencznek tartott.

„Ez igen kellemes meglepetés, hogy szerencsés vagyok a ház urát megismerhetni. Ha nem csalódom?” Aztán kalapját bal kezébe fogva, jobbját kecsesen nyújtá a kiérdemült pék felé. A polgártárs azonban valószínűleg nem látta. Mindegy. Bemutatta magát s dicsérte a véletlent, mely ő nagyságával pár nap előtt összehozta.

„Bizonyosan elbeszélték már önnek e történetet tisztelt uram” – mondta s kalapját egy székre tette. Mindeddig egyedül ő beszélt. Azon helyen álltak mind, a hol beléptekor találta. Elég könnyűvérű volt ahhoz, hogy a helyzetet kissé nevelésnek lássa.

„Nem tudakozódtam utána” – mondta lassan Ferencz.

Páli Ágneshez fordult: „Egészen vidámabbnak látom Nagysádat – mondta – hogy a kedvenczei felett való gondoskodást már van kivel megossza. A magány s a várakozás mindig elkedvetlenítik az embert.”

Ágnes ránézett. Vontatva felelte: „Igen” és leült. Páli szembe vele foglalt helyet, Ferencz a fűrj kaliczkájához lépett s azt megfogta két kezével, mintha össze akarná törni.

Mi történt itt? E fiatal ember miatt sirt Ágnes? Hát miért? Valami hitványságot tett-e? De akkor hogy bátorzkodott ide jőni? Ott van ni! és Ferencz megrázta a kaliczkát. Ezekre a kérdésekre válasz *kell*. Kell mindegyikre és haladéktalanul.

Páli látszólag fesztelenül beszélt Ágnesnek. Csodálkozott, hogy megfosztotta tisztelt férjét annak a mulatságos tréfának az elbeszélésétől, a mely e rá nézve kedves ismeretségnek szerzője volt. Félszemmel Ferenczre nézett s nem bátorzkodott megkérdezni: elbeszéljem-e? Ezek a polgár-népek nem félik a botrányt. Az az ex-pék épen fel van háborodva. Beszélt tán az aszszony? Nem valószínű.

Elhatározta, hogy igen rövidre szabja a látogatást. Néhány szót mondott az időről, aztán a becsomagolt ládákra mutatott és azt kérdezte: „Tán utazik Nagysád? A tavasz valóban bájos s nincs kellemesebb, mint bolyongani a madarakkal megnépesült erdők között.”

Ferencz ott hagyta a fűrjkaliczkát s az asztalhoz lépett. Megfogta két kézzel s Pálira nézett.

„Ágnes sokat sirt – mondta szakgatott, nyújtott, mély hangon – s el kell mennünk hazulról...”

Ohó? az az ur akar valamit. Páli megvetette a hátát a karosszékhez s vontatva kérdezte: „Igen?” Mintha azt mondta volna: „mit tartozik ez reám?” Ferencznek az ajaka remegett. Ez az „igen” olyan hatással volt rá, mint egy ütés.

„El kell mennünk hazulról – folytatta hangosabban – mert Ágnessel történt valami, a míg odavoltam. Sirt... sirt. Valaki megbántotta, megszegyenitette őt. Valaki felforgatta a házam nyugodalmát és megkeserítette Ágnest.”

Páli felállott, kurta rövid botját ujjai közé fogta és himbálta csendesesen. Egész hidegvérrel (pisztolycsőbe is, melyben a halál lakott, nézett be már az a szem... és ez a czivis!) szemöldökét kissé felhúzva mondta: „Szükséges ezt nekem tudnom uram?”

Ferencz ráütött az asztalra, hogy a könyvek tánczoltak, s a madarak a kaliczkában röpködni kezdtek. A Páli hangja felverte az elnyomott indulatokat.

„Szükséges. Nézzen reá – s Ágnesre mutatott – látja, hogy szükséges. Mikor belépett a kapun azt mondták itt. »Ő jön.« Ki? Hadd lássam hát, hadd tudjam: ki? Halljam kitől félnek az én házamnál? Mért sir a feleségem? Ki üz el engem innen?”

Páli kalapja után nyult. Ajaka körül lenéző mosoly játszott. Azután szárazon mondta: „A kinek velem ügye van, az megtalálhat bármikor, s rendelkezhetik. Ez válaszom.” Aztán végigmérte Ferenczet és az ajtó felé indult.

„Nem fog elmenni” kiáltott utána hevesen.

Fejét magasra emelte, s hidegen nézett rá: „Szeretném látni ki akadályoz meg.”

„Én – mondta Ferencz s szorosán elébe állott. Minden ér fel volt dagadva homlokán, s azok az ő csendes szemei elváltoztak.” Egy szó kellett csupán vagy egy lépés, s a nehéz munkához szokott kéz fel fog emelkedni.

Páli visszalépett.

Ágnes felállott; halálosan sápadt volt.

„Mit akar?” rebegte.

„Mit akarok? Boldogan, nyugodtan élek, s akkor e fattyu betör házamba s felforgatja fenekestől. Hogy mit akarok? Utamba áll, nem, mint egy tolvaj kilesi, mikor nem vagyok itthon és megrabol. Én nem ismerek reád, nem ismerek magamra és ő azt mondja, hogy megtalálhatom bármikor. Mit akarok?” Arcza kigyult öklét fenyegetve rázta.

Páli türelmetlenül vágott közbe: „Legyen elég már.”

Ágnes védőleg emelte fel a karjait.

„Én nem tudom mit mondjak – mondta félig sirva – de nem Ferencz, nem úgy van. Az csak annyi, hogy ő idejött, mert én akartam. Miért? Istenem hát tudom én? És...”

Halálos zavarban szakította félbe. „És?” ismételte Ferencz nyersen. Ágnes kezeit tördelte, s alig hallhatólag rebegte...

„És... meghalok. Az övé akarok lenni és ő engem akar. Aztán mit tegyek istenem.”

Ferencz felkiáltott. „Hát egészen idáig?” Aztán valami ötlött az eszébe, hátralépett.

Ajaka körül valami gúnyos vonás jelent meg, s egyszerre egészen más, csendesebb, s bántóbb hangon mondta:

„Jó. Hát ez az urfi eljött ide, meglátott és megszeretett. Ez mind természetes. De én is itt vagyok. Ez baj. Mit akarsz? Utban állok. Lépj félre onnan. Jól van; félrelépek. *Feleségül* kér, a kezedet követeli. Ez itt árva leány, s én vettem el. Én *odaadom*. Oda feleségül Páli urfinak, minthogy szeretik egymást. És kezedet az övébe teszem. Mondd neki, hogy vegye el. Jó? Mindent magamra veszek. Halljuk. Az urfi hangját halljam. Te már beszéltél. Ismétlje *előttem*.”

Ágnes az ura mellé simult és félve ölelte át a karját... „Nem, nem” – sugta, s fejét vállára hajtotta.

Páli felkaczagott.

„Ez csinos komédia. Az asszonyosság levéllel hív meg erre a jelenetre. Szépen kicsinálták az úrral; a lép jól meg van kenve, csak szállj rá bolond madár. De a madár nem bolond. Eh! ne játszanak előttem. Ostoba csapda. Feleségül? Az kellene csak.”

S felcsapta kalapját, s rá se nézett Ferencz Ferenczre.

Senki se állta utját. Az ajtóhoz lépett, s a küszöbről még egyszer visszatekintett.

Ferencz gyengén eltávolította az asszonyt oldala mellől, s csúffolkodva, diadalmasan méregette végig.

Páli sietve haladt át a szobákon. Egy párszor óvatosan körülnézett. Az előszoba ajtaját becsapta, s leszaladt a lépcsőn az udvarra.

Ott megragadta valaki a karját.

A kis Mátyás volt.

„Szökik urfi – kiáltotta élesen – gyáván fut urfi.”

Ő Mátyás valami pánczélos, sisakos levante, a ki egy pimaszt becsületre tanít most. Előtte elrabolja a tündér-hölgy szerelmét és megalázza. Ez vért kíván. Ha az ég minden nyila védné is, Mátyás nem haboznék, s megtámadná. Hogyan? gyáván elárul egy hölgyet, sőt kibeszéli azt a titkot is, a mit semmi szenvedés ki nem csikart volna Mátyásból, hogy levelet kapott tőle – és futni hagyják őt? Fenyegetőzni mer, hogy őt meglehet találni (óh Mátyás, megértette egy szóból is) és nincs férfi, a ki felvegye a keztyüt? Aljas szándékkal mer vádolni egy angyalt? gyalázni mer egy istennőt –

A kis ember reszketett a dühtől; lábait hősiesen megvetette, fenségesen komoly arcot öltött s élesen sivította:

„Szökik? Elégtételt követelek.”

Páli boszusan rázta le magáról; „félre kölyök” mondta kurtán és továbbment.

Mátyást a lovagias hév elkapta:

„Futsz, alávaló czudar – kiáltotta – férfire találtál és gyáván, utálatos gyáván, mutatod a hátad. Ne, fogadd.”

És keztyü hiányában, mit arczába csaphatott volna, a földről felmarkolt egy csomó porondot s Pálihoz vágta. A kavicsok kiütötték a kalapot a fejből s érzékenyen érték a nyakát.

Páli hevesen fordult vissza. Elfelejtett a meggyalázásra minden egyebet. Botját felemelte s a szemtelenre ütött.

Mátyás rávetette magát az urfira. Fel se vette a súlyos bot csapásait. „A képed, a képed” sivította s körmeit a Páli arczába vágta. Homlokától le, végig az arczán, a kétségbeesés erejével felszakgatta a bőrt.

A Páli Gyula képe vérbe borult.

Mindez egy percz alatt történt.

Fenn a szobában Ferencz az ablakon át nézte hü kis szolgáját: „Ah – mondta gyűlölettel, kéjjel – összetépte a bőrét. Húzd, szakgasd. Jelt a gazembernek egész életére. Nézd Ágnes, nézd. A simaképü kígyó hámlik...”

Aztán hátrafordult, hogy feleségét az ablakhoz kényszerítse...

Ágnes csöndesen, nesztelenül, a hogy megsápadt falevél hull alá a fáról, akkor omlott le a földre.

XV.

Hogy volna bátor többet Mátyás a szeme elejébe kerülni az asszonyának. Minden bűnnek ő az oka, egyedül csak ő. Micsoda hitvány szív, micsoda áruló lélek? Ő adta el a szenvedő nőt. Ő rohant be, mint egy bolond, jelenteni a Páli jöttét. És ez a szörnyü vér, mely aljas verekedésre készítet. Hová lett lovagias dicsfénye, hová levante ábrándjai!

S vajjon ábrázat ez? Tele folttal, puffanással. A szeme csak akkora, mint a vakandoké, a fél arcza dagadt, mintha a foga fájna. És micsoda színek! Egy kicsi széket húz a küszöb mellé, fejét az ajtóra támasztja, hogy hallja az asszonya nesztét. Ah! Soha, soha nem kerülhet színe elé. A sugaras mennyországból kizárta magát.

Komor búval beszél ott el Ferencz úrnak mindent. A fülemile szörnyü szándékait, az urfit, ki merészen elejébe áll; asszonyát, ki... és sohajt nagyokat s összegömbölyödik s fejét kezébe temeti. „De csak nem akarja így elvinni őt?” – suttogja.

Igy falura vinni őt! Hiszen, hogy fel akart kelni a díványról, hová az este fektették, ismét elesett. Nincs ereje, kifáradt a szegény madár...

„Mit tudsz te ahhoz” mondja Ferencz mogorván. Ő sétál lassan a szobában, olykor megáll s önkénytelen mozdulattal törli meg az ablakot vagy a fénylő rézkilincset és tünődik. Óh nem Mátyás a hibás, de csak ő a hibás! egyedül ő! Hiszen az a gyermek elvétett egy lépést na, s a helyett, hogy támogassa, megtaszította őt. Bukj el, pusztulj szegény bogár. Vadállat, vadállat...

Aztán a neve, a hire... Az ő tisztelt, békés házában verekedés! Mit mond ehhez az utcza, a város, a világ? A polgármester fel lesz háborodva. Ezt nem hagyják annyiba. A rendőrök benyithatnak minden perczben. De azt nem engedi, hogy végigkísérjék az utcán. Nem. Idézzék meg. Ő polgár, a ki rendesen fizeti az adóját.

És mindehhez az asszony... az asszony ott benn. Mit tehet vele? Ha indulhatnának! Történjék meg aztán rajta, a mit az isten ráért, de az asszony, ha meglátja a policzajt...

Hideg verejték gyöngyözdött homlokáról.

„Látod Mátyás, látod, ez a te műved. Kellte ez neked, ilyen a te háládatosságod? Most mibe kevertél engem, mibe a feleségemet? Mondd meg! Mindig mondtam, hogy nagy szerencsétlenséget hozol reám, mert hóbortos voltál mindig. Itt van...”

A kis pék bűnbánattal hajtotta le fejét. Piszkálta a padlót és mit se felelt.

A napsugarak bejöttek az ablakon s ringtak a becsomagolt ládák tetején, a Ferencz kedvetlen nagy fején s a gubbaszkodó kis Mátyáson. A madarak feleselni kezdtek benn egymással s a galambok nagy suhogással szállták meg a tornác fényes párkányát.

Szekerek dörömböltek s a kerekas kút lánczát rángatták a vidám cselédnépek az utcán. A kapu előtt járók léptei behallszottak. Ferencz úgy figyelt, mint a kopóktól keresett vad.

„Mit tudsz te ahhoz? – mondta halkán, inkább magának beszélve, mint az aludni látszó kis embernek – ha elvihetném, elvinném. A színe csak jól van... most is olyan piros volt, mint a rózsza s nyugodtan feküdt, de az ereje egy kicsit odavan. Gyermekek, elfáradt. Ki ennek az oka, mi? Én? Azt nekem ne mondja senki. Tőlem elmehegetett volna az urfi békén. Szegény kis madaram. Ha én itt nem hagyom, hát semmi baj, semmi bú sehól... S az a barom madár” – és gyűlölettel gondolt a muszka angyalra.

Mátyás félbeszakította hirtelen: „Hallja ott benn? Valamit mond, valakit hiv...”

Ferencz sietve nyitott be.

Ágnes ült a diványon. Gyönyörű volt. A szeme kissé bágyadt, de az arcza szokatlanul eleven színben.

Nagy homloka is égett a pírban, mely elöntötte nyakától kezdve a képét. A ruha kissé vállára csúszott s ölében fekvő szép visszahajlott rózsaszín hegyű kezeivel a napsugár játszott.

„Szeretném ha szembeülne velem Ferencz – mondta halkán – ide, mert kissé gyenge vagyok s nem hajolhatok arrafelé. Pedig látni akarnám.”

Ferencz mellé ült.

„Ne haragudjék reám – folytatta esdő gyenge remegő hangon – mert én nem is tudom, hogy történt. Látja, csak úgy jött, de én nem vagyok rossz. Én mindig egyedül voltam tudja, aztán az álmok... az álmok, és azt hittem, most ébrednek fel. Ennyi az egész. De nem így volt, ugy-e nem így.”

A hangja elfogyott és elhallgatott. Aztán ismét kezdte.

„Ha ide adhatná nekem a kezét, ezt a jó kezét; hogyha megbocsáthatná nekem a mit vétkeztem, de igazán, már én sokat is szenvedtem Ferencz, és mennyit sirtam. Ne haragudjék reám. Vajjon jól beszélek-e? A fejem igen kábult, de el akartam most mondani...”

Aztán a Ferencz remegő kövér kezeire hajtotta arcát és zokogni kezdett. Ferencz elfordult. Terhes, nehéz volt a levegő. Mintha fojtogatta volna.

„És Mátyás se – mondta későre Ágnes s a kis ember berohant a szobába és lábához térdelt asszonyának – és Mátyás se, mert ő is... Ha mindenki megbocsátana nekem?”

Sohajtott és fel akart emelkedni. Arcza égett, fejét nyughatatlanul forgatta mindenfelé, mintha valami súlyos terhet akarna lerázni róla. Visszahullott.

„Pedig szerettem volna az utcát látni még egyszer. Óh, vigyenek oda – mondta idegesen küzdve az erőtlenséggel – az utcát és a hegyeket ott messze, mely az én kedves, drága falum felé vezet...”

Az ablakhoz vezették és Ágnes mosolyogni próbált.

Akkor Ferencz valami nagy elhatározásra vergődött. „Te ne haragudj reám, édes – mondta. Ki a hibás? A sors. Mit tehetsz te? Mit tehetek én? Ennek így kellett lenni. A madár volt a kerítő. Mert ő repült ki s ő érte történt minden. Az a sors, édes... mit tegyünk?...”

És hirtelen a kaliczka után futott s az ablakhoz vitte. A muszka angyal ijedten csapkodta magát a drótkokhoz. Ferencz megfenyegette nagy öklével. „Te bolond” – mondta – „te bajszerező...”

„Hogy én haragudnám, Ágnes? Mindent felejtünk el és én nem akarok többet tudni, nem akarok többet hallani soha, semmit... Nem akarom látni ezt se, ezt se, ezt a madarat se.”

S kinyitotta a kaliczka ajtaját.

A madár tétovázott. Ferencz rácsapott a kaliczka tetejére. A muszka angyal a párkányra szállt s aztán megbillentette próbából a szárnyát; felcsippent vigan és huss, egy iramatban a

hársfa ágai között volt. Kis kecses fejét az ablak felé fordította s sivitva kérdezgetett egyet-mást.

Ferencz elfordult. A szemét nagyon szurta valami. Megdörzsölte s mogorván mondta: „bár megenné a macska.”

Ágnes hosszan fellélekzett s kigyult arcát magasra emelte. Valószínűleg, mit se tudott arról, a mi körülötte történik. A szeme ragyogni kezdett; kezével átfogta homlokát. Mintha átlátott volna hegyeken, völgyeken, az Aranyosig; Aranyos partján néma kis falujáig, falu felett az öreg kopott házig, a hol boldog volt, s zavartalanul álmodott...

„Óh édes fáim, édes berkem. A köd kúszik az égerek tetejére, szétszakad s rádól a hegyre. Édes lármás zöld vizem, vigy magaddal, édes szellőm, az arczomat is, a fületem is, a nyakamat is. Te ringatsz a térdeden szépen apó, mint mikor kicsi voltam: „a pünkösdi rózsza... én édesem, én kedvesem, szakassz egyet róla...”

Aztán erőt vett rajta a láz, karja lehullott s ráomlott arra a székre, ahol még csak tegnapelőtt epedve várta a szép királyurfit, ki eljön s homlokon csókolja az árva Hófehérkét, kérdeve: „akarsz-e felébredni s az enyém lenni örökkön örökké – édes?”

JETTI
(1893)

Jetti

Az alkony rászáll a házakra. A téli este sötétje elnyelte a kicsi fészkeket vedlett sárfalaikkal, fekete szalmazsup födelükkel, maroknyi ablakaikkal. Olyan szomorú volt a falu, mintha gyászolná az elmúlt őszt.

A zsidó korcsmájának belső szobájában világ gyult ki. Péntek estére az ivóban senki sem volt, s a vén Jakab a tiszta szoba napkelet felé eső oldala előtt hajtogatta kopasz fejét, elmondva a tizennyolcz áldást Jehovának, minekelőtte a csillagok kiülnének.

A korcsma kapujában egy férfi beszélt lusta mély hangon egy nyulánk leánynak.

– Velem jösz. Nem várok többet, Jetti!

– Csak addig, a mig megvirrad!

– Egy óráig sem!

– Hát elhagyjam az apámat éjnek idejében? Addig csak várj hát, míg a csillagok kiülnek.

– Ölembe veszek s úgy futom át a falut.

– Hát csupán addig bár, míg imádságát elvégezte apám. Féld az Istent... Én félem, Tamás.

Szorongó remegő női hang volt ez. A férfi rátámaszkodott kezével a leány feje fölé a kapufélfára. Mély suttogó szóval mondta:

– Nem Jetti, már nem lehet. Azon a küszöbön nem lépsz át többet. Kit akarsz? Apádat-e, vagy engem?

Karjait lebocsátotta a leány vállára s mellére szorította a fejét.

A vén zsidó hajlongott a napkeletet mutató tábla előtt ott benn.

„Te adod a bölcsességet, Jehova, te bocsájtod meg bűneinket, te gyógyítod a betegeket.”

Arczán mély bánat és megalázkodás volt, a mint ott szemben állott a mindenk fölé valóval. Hosszu szakállas fejének árnyéka rávetődött az ablaküvegre.

A leány kábultan hajolt a férfiúra. Aztán megfogta remegő kezével a kezét, s félve sugta:

– Menjünk be hozzá, menjünk be apámhoz. Elmondok neki mindent. De így – így elhagyni azt az öreg embert! Már senkije sincs rajtam kívül. Átölelném a térdét és elmondanám, hogy meghalok nálad nélkül. És meg is halnék...

A mint a vén zsidó ingatta fejét, úgy hajlongott önkénytelenül a leány is ott a homályban, a férfi melléhez érintvén fejét.

– Hagyj el, hát – felelte hirtelen, indulatosan a férfi és kilépett az utcára. A leány utána nyujtotta karjait.

– Hát mit tegyek?

– Utálom az apádat. Magamat is utálom, a miért így megfogott az örültség. Azt akarod látni, hogy mint pöki le Bérói Tamást a zsidó? azt a pogányt, a kit ő lejjebb néz a kutyánál? a kivel nem eszik egy tálból, nem iszik egy pohárból s tisztátlanabbnak tartja a bélpoklosnál. „Kérem a leányodat, zsidó.” Ezt mondjam úgy-e neki? „Kérem tőled én: Bérói Tamás.” Korbácsot, korbácsot! Eh hát vége. Nem jösz s anyyi. Úgy (dobta utána keserű gúnynyal). Én meg-

tagadok érted mindent; a kik a sírból néznek reám s az élöket mind teéretted: te pedig nem érettem azt az egy embert ott az apádat, a zsidót. Nem ismerlek.

– És el tudnál hagyni? rebegete a leány.

– El tudlak hagyni. Megtanultam rimánkodni miattad, mint egy gyermek. Nappal tolvajmódra búvom a hegyet, hogy lássam a fészket, a hol te élsz; éjjel elkerül az álom. Követlek, mint a rossz lelkiismeret, téged, a zsidó leányát, én, Bérói Tamás. Elég. Hagyj el. Férfi leszek, úr leszek. Menj, imádd az Istenedet.

– Pedig szeretsz – mondta a leány, kérdeve, vágyva, félve.

A férfi nem felelt. Keserűen, durván beszélt.

– Ha négy lóval jönék utánad, tarsolyos legénnyel, hát nem vonakodnál; hanem a mim van, az kevés neked. Zsidó vagy, drágán tartod a szép orczádat. Jól teszed. Megjön az ára. Nem ismerlek.

– Ne bánts, – kiáltotta olyan hangon, mintha váratlan ütés miatt jajdult volna fel. Aztán megragadta a férfi levegőben hadonázó két erős karját és egy hang nélkül szinte futva indult meg utána a fagyos úton.

– Megyek veled, – nyögte alázatosan.

Elhaladtak a templom előtt s a falu házikóit kikerülve, egy szűk sikátorba tértek, mely a hegyre visz. A leány néha hátratekintett, s lihegve igyekezett fel a kopasz diófák között.

A hegyről a vén sírásó ballagott le.

– Dicsértessék – mondta és félreállott.

A leány eltakarta arcát. Az öreg paraszt megállott és hosszan nézett utánok. „No lásd, lásd, (talán a kutyájához beszélt, a melyik ott állott lábánál,) a kis zsidó leány és a nagysás urfi. Mit akarnak?” Aztán ráütött botjával a kuvaszra, s továbbballagott.

Az oláh temetőbe értek. A leány megbotlott egy megdőlt kis fakeresztben s elesett. A férfi utána hajlott és átölelte a derekát. Így haladtak el a kis fatemplom pitvara előtt. Ott egy pad volt. A férfi eleibe vezette a leánykát.

– Fáradt vagy, Jetti?

Most nézett a szemébe először azóta, hogy megindultak.

– Nem – nem – felelte idegesen, lihegve, szinte sirva. Fussunk innen.

A férfi fölemelte, mint egy gyermeket s hevesen megcsókolta.

A temetőn túl nagy gyümölcsös kezdődött. A férfi áttemelte a leányt a sövénykerítésen és akkor nagyot rikkantott, mint egy vadember valami győzelem után.

Otthon volt; a Bérói udvarban.

A leányt akkor ölbe kapta és a száraz, zörgő gyepen nagy szökésekben, rohanva ragadta magával.

A kerti útra, hogy leértek a dombról, a körbe ültetett hársfák alatt fölállította a leányt a kőasztalra, átfogta lábait s magosan a levegőben tartva, aztán úgy csusztatva le a földre, hogy minden tagját érezze, ölelje: viszont földobta, mint egy pelyhet s a tövises egressel szegett ösvényen a tornácra vitte. Nehány kutya rontott elő.

– Hé, bolondok, kiáltott rájuk vigan. A kopók hozzádörzsölődtek, a kuvaszok bizalmatlanul morogtak az idegen leányra.

A férfi átfutotta tekintetével a tornácot.

– Senki – mondta. Berugta az ajtót s a küszöbön megállott.

– Békesség a bemenőnek – kiáltotta s magasra emelte fejét. Lépjen be, a Bérói-házba, a te otthonodba, Jetti.

A sötétben magához szorította s ismét megcsókolta. Aztán egy régi karosszékhez vitte a kemence elé s beleültette. A kályhában csillámpolt a tűz. Kukoriczacskút vett a földről, a szénre tette, ráfújt s meggyújtotta. A gyertya világa elveszett a nagy, tágas, magas szobában.

Bérói Tamás levette a kucsmáját és elhajtotta. Aztán két kinyitott nagy tenyerébe fogta a leány fejcskáját s odafordította a szeme elé s számba vette:

– Ez a hajad, ez a homlokod, ez a szád, ez a nyakad. Ez te vagy egészen, és itt vagy, és itt vagy, itt vagy!

Magasra ugrott s eltaszította a leányt. Kiegyenesedett öklét fenyegetőleg rázta az ég felé, káromkodott s kaczagott. Aztán az ablakhoz rohant, fölszakította s széles mellén kigombolta a czondra kabátot, hogy érje a hideg. Homlokát megsuroolta s nehéz léptekkel, hogy döngött alatta a kotyogós padozat, ismét a leányhoz tért; csodálkozva, vigan, gyönyörűséggel kérdezte:

– S te igazán az enyém vagy, Jetti? És nem is fogsz elhagyni?

A leány falnak fordította fejét és sirt.

Tamás hirtelen, nyersen rivallt rá:

– Nem fogsz elhagyni? nem fogsz megcsalni? Hulljon szét a csontod s minden Isten ellenséged legyen, ha bolondot űzöl belőlem. Nézz ide. Ha parázna a véred s az csalt ide – menj el most. Ha e ház nevének a tisztessége csábított el – menj el most. De jól ügyelj, Jetti, mert én most meg vagyok bolondulva, s ha szóval, ha cselekedettel, ha egy tekintettel elárulsz valaha, megöllek. Úgy segítjen az Isten. Azt akarom, hogy felelj.

A leány érthetetlenül rebegett valamit s a csupaszon álló erős, széles mellre hajtotta kis fejét. Tamás ünnepélyesen, komolyan, minden szót élesen tagolva, mondta:

– Eljegyezlek hát, Jetti, a sírig tartó tulajdonomnak. Úgy legyek boldog, a mint el nem hagylak se rosszban, se jóban. Úgy légy boldog, a mint el nem hagysz se rosszban, se jóban. Tulajdonodba adom magamat és a mivel bírok, a házamat, a becsületemet. Add a kezedet, Jetti.

És kézen fogva s más kezében a gyertyát tartva, végigvezette a vén szobán, megmutogatva mindeneiket.

– Ez itt lásd! a fehérmüis ládád. Már megsárgult a szóttas. A nagyasszony fonta két kezével. Még a levendula szagja érzik rajta, ha gyöngén bolygatják. Fele a Tamásé csupán, más fele a bátyámat, Miklóst illeti...

– Ott a fekete almáriumban a régi drága köntösök lásd! a nagyasszony virágos selyem szoknyája s vitézkötéses mentéje. Ott állnak a selyematillák s a forgós kucsmák is. Mind ősi tiszta jószág. Többet ér, mint Judea minden aranya. Azt a tevebőr skófummal varrott kulacsot Bethlen Gábor ajándékozta egy Béróinak. Ezek is csak félben a tieid, fele a Miklósé.

A falon a puskák. Nem jó bántani azt.

Ott a Bérói Kata kése, gyöngyökkel, drágakövekkel rakva a nyele. Az egyedül a Miklósé – s arcza elborúl – azt a bátyjának hagyták örökül. Hiszen majd hallani fog Jetti e késről.

És minden fiók így kihúzogatta, fölturva, valami dohos, de édeskés szag árad szét a szobán.

A leány szótlánul, ijedten, alázatosan követi Tamást. Szemét olykor ráemeli az arczára s beszélő ajkára tapad csodálkozó tekintete. A nyitott ablakon besuhan a szél és meglebegteti a gyertya lángját. Tamás beteszi az ablakot és megpiszkálja a tüzet. Aztán kiabálni kezd a cseléd után s káromkodik rá, hogy hideg van, hogy piszok van.

- Nézd, ez az asszonyod. Ő parancsol itt, neked s nekem s mindenkinek. Mi lesz a vacsora? trapp, trapp...

S traktál vele a vacsora felől. Kimegy a konyhába s hallszik sürgeti úntalanúl: „trapp, trapp...”

Jetti egyedül marad. Körüljárja nesztelenül az asztalt (fél a lépése zajától is) s a falakat megnézegeti még egyszer.

Ott rég nem meszeltek. A fal egészen sárgás vörös. A mennyezet cifra párkányából sok lehullott s az egyik ablak mellett úgy levedlett a vakolat, hogy a téglá látszik. A padozatra ételmaradékokat hordtak a kutyák; a szögletben egy halomban ócska vasak, patkók, abroncsok. Nagy szögeket vertek a falba; némelyiken tavalyi piros kukoriczacső, másikon a juhtejhez való oltó zacskóban s az ablak mellettin egy köteg rovás. Sok pókháló szerteszét.

Az ablakon át látni lehet a falut. Az alvó völgyben a kis fészkek maroknyi ablakain gyöngé világ szűrődik ki s ring a sötétben. Az égen néhány csillag fénylik; a torony, mint egy kísértet nyúlik be a fekete légbe.

Azontúl ah! azontúl nyitva a korcsma ajtaja végre. A gyertya fénye ráesik a tornácra s megvilágítja.

A csillagok kiültek, hát a zsidó bizonyosan a második, az esteli imádságot mondja, arczával arra fordulva, hol az Úr napja kel föl.

Már vége a munkának, mert a szombat előestéje vagyon. Az asztalt megteríti, két gyertyát gyújt s vállára teríti a selyem takarót.

Leánya, gyöngé szemefénye – azt gondolja – a szomszédban járkal. Majd hazatér mindjárt. És hajlong és énekel.

„...Akkor kiúzi mind az Úr a pogányokat tielőletek. Minden hely a tiétek lészen a pusztától fogva a Libánus hegyéig, az Eufrátestől a tengerekig. Áldott légy, ki a világosságot teremtéd s adod nyúgvásúl a szombatot az embereknek.”

És mikor majd megtudja, hogy elhagyta egyetlen öröme, meg fogja tépni köntösét s szakállának ezüst szálát.

És eszébe veendi, hogy az ő virágszálát tisztátlan kéz törí le, és haját nem vágják meg, ha férjhez megyen és a poharat nem törík el az esküvő órájában. És érinteni fogják őt gyöngéségenek idejében és káromolják előtte Jehova nagy nevét. Meg fogja tépni ekkor köntösét és nehéz, rettenetes átkot mondanod.

A kutyák élesen ugattak az udvaron. Ismerős érkezett. Jetti nem hallotta. Szemeit elborították a könnyek s homlokát az ablak hideg üvegéhez szorította.

Már a lépcsőn volt a jövevény s kezét a kilincse tette. Az ajtó alig nyílt meg; egy egész falca kutya rontott be rajta.

*

Béroi Miklós érkezett haza a vadászatból. Tászkáját földhöz csapta a rajta csüngő nyullal s a korbáccsal szétverte a kutyákat. Puskáját a szögletbe állította s akkor észrevette a leányt.

Nem lépett hozzá, hanem hanyagul a kemence előtti székre telepedett s tenyerével a térdeit csapkodva szólott:

- Ni, ni, Jetti, hát megérkezte!

Aztán kiverte a pipáját s újból megtöltötte. Szenet vett s bagaria csizmába bujtatott lábait melengette a kemenczénél. Minthogy pedig a kutyák czibárolni kezdték a nyulat, fölkel s részint az állatokhoz, részint Jettihez beszélt szakgatottan, vontatva, mint az olyan ember, a ki nem szokta meg a sok szót.

– Csiba te. Értesz a nyulhoz, Jetti? Vén gaz volt. Tudtam, hogy ide kerülsz. Az öcscs formás legény, mi? Hol csavarog? Czudar világ van itt, Jetti. Mit ügyelsz az ablakon? Rég jár az öcscs utánad. Nem szerette, ha én is akartalak látni; pedig te igazán szép leány vagy, Jetti. Nem is tudom, hol a mennykőbe szedett föl téged az a vén zsidó. Mi?

A leány megfordult s szemébe nézett:

– Az az apám – mondta sértődve.

Miklós egykedvűleg felelt:

– Az apád, és aztán?

Jetti elfordult. A férfi hozzálépett és megcsipte arczát. Erre bosszusan, röviden kérdezte.

– Akar valamit?

Akkor lépett be Tamás. Jetti hozzáment, megfogta kezét s végigmérte tekintetével Miklóst. A két testvér egymásra nézett s Miklós kedvtelenül huzódott vissza a kemencze mellé. Fölrángatta néhányszor vállát s melengette tovább fázó lábait.

Tamás a leánynyal a szoba tulsó szögletébe huzódott s ott leült az ágy szélére. Miklós hal-kan füttyürészett s elterpeszkedett a széken.

Ott a kemencze előtt szoktak ők ülni az öcscsel esténként s szívták a pipáikat mogorván. Egy szót sem szóltak órákig, csak néha káromkodtak valami lusta cselédre vagy tisztességet nem tudó parasztra. Olykor egy jó lovat látott valamelyik. Az érdemes volt a szóra. Vagy valami facsaros róka és egy vad farkas. Aztán mikor beesteledett, Miklós kettőt lépett a vedlett bőrdiványig s legtöbbször úgy ruhástúl rávetette magát és aludt reggelig.

Ő volt az öregebb, de a Tamás szava járt. Kedvtelenül, hallgatva, de mindig türte Miklós ezt. Mert az már így volt kezdettől fogva. Az anyja is őt tartotta többre s minden neki sikerült. Tanult s jogra is járt egy kicsit. Miklósnak nehéz volt a feje, de még mindig elég jó volt: urnak, parancsolónak az ősi curiára. Ne is rontsa a fejét. A paraszt a nélkül is fél tőle.

Nem is volt okuk, hogy megosztozzanak, mikor rájuk is marad a megfogyott vagyon s együtt ölögetni a napokat, kényelmesebb is. Rendesen otthon ültek a faluban. Sokat vadásztak – s ennyi.

Néha bementek a városba. Ez mindig nagy készülődésekkel járt, mert alávaló rosz és durva ruháik voltak. A vén cseléd azonban arra az alkalomra kiporolta s a zsirpecségeket kiszedte belőlök; csizmáikat megfeketítette s gombokat varrt oda, a hol hiányzott.

Tamás csinos gyerek volt valamikor, de rájött otthon, hogy a ruha mire se való: csak a szél meg az eső ellen s nem is bibelődött vele. A városban egy régi kocsmába szállottak, a hova a nemes urak szoktak hajtatni hajdanában. Czudar, ronda hely biz az, de a Bérii fiuknak több a módinál a régi szokás.

Ott aztán ketten egy asztal mellé ültek, kivertek mindenkit az ivóból, czigányt hozattak, egy ingre vetkőztek és ittak mogorván, szótlanul, míg csak elég részegek nem lettek. Akkor fölkapaszkodtak a szekérbe s hazatértek.

Ezek azonban igen rendkívüli alkalmatosságok voltak s többnyire csak a négy országos sokadalomkor engedtek meg ilyen hatalmas vigasságot magoknak.

És ime... Egy kis zsidóleány ül az ágy szélén s Tamás, a híres Tamás fölmondja az ismeret-séget a bátyjának, s azzal mulatkozik. Veron a csorba tányérokot az asztalra tette s Tamás a

főhelyre, a nagyszony székébe vezette a zsidóleányt. Miklós meg nem mozdult. „Nó hát” riad rá későre Tamás. Ez volt az első szó, a mit hozzászólt ez este. Miklós morogva kelt föl s odalépett.

Egyformán izmos, vállas, öles férfiak voltak. Hasonlítottak is egymáshoz. Ugyanazon magos homlok, ugyanazon kis fekete szemek, kissé erős orr s erős bajusztól árnyalt keskeny ajak. Ugyanazon napégette piros arczbőr, ugyanazon czondra-ruha s ugyanazon lomhaság a testtartásban. Miklós egy pár esztendővel volt idősebb az öccsénél.

Keveset s szóltanul ettek.

Jetti egyszer a Tamás poharába bort töltött. A férfi mosolyogva nézte meg a poharat és megszorította a leány kezét. Ez a kicsi gyöngédség is szokatlan volt neki. Miklós mogorván fordította el a fejét erre a nyájaskodásra.

Hamar felkelt, az abroszhoz törölgette a bajuszát s a kemence mellé ült. Ingerelte, hogy sottogva beszél az öccse.

Mit czeremoniázik?

Tamás is fölállott; a leánynyal a kulcsokat zörgették a sarokban s nyitogatták a szekrényfiókokat. Bizonyosan mutogatott neki egyet-mást. A falról levett egy kardot s a föliratot olvasták. Jetti a gyöngyházás kés után nyult. Miklós sötéten nézett rá:

– Az az enyém – morogta. Jetti visszakarta a kezét. Akkor Tamás hidegen kérdezte a bátyjától:

– Hol fogsz aludni?

– Mi bajod velem?

– Csak tudni szeretném. Itt nem hálsz. Veron befüt a belső szobában.

– Sohase kinlódj velem.

Tamás fölrántotta a vállát.

*

A hegyeket köd ülte a falu körül s a hajnalnak alig akart szállást adni a sötétség. A béres még bizonyosan aludt volna egyet, ha a kutyaugatás föl nem veri. Káromkodva ügyelt az udvarra.

A kapu előtt az öreg zsidó viaskodott a kuvaszokkal. A kocsis is kiczammogott s egykedvűleg, álmosan nézte micsoda tánczot járatnak a kutyák a pogánynyal.

A zsidón csak egy gyöngé kabát volt s az is végig kigombolva; kalapja csak kopasz fejebubján állott. A szolgáló is kibujt és a vén Veron.

– Hol a gazdád? – rikácsolá a zsidó – hallod Mihály? hallod Veron? a gazdával akarok beszélni. Valami nagy dolgom van velem. Hívd vissza a kutyákat, Marcsi. A kisebbik gazdád, Tamás úrfival beszéllek, Veron. Ereszszetek be hozzám. Itthon van, mondd? Ne hazudj, mert látták ide jönni! Szólj a kutyáknak, Marcsi. Mondjátok, hogy nem ment el... mondjátok, hogy itthon van...

– Lassan, Jakab hé – förmedt a zsidóra Marcsi, a vén fehér bajuszu kocsis – fölvered az udvart. Huzz a kuvaszra, mert böjtöt kéne hogy tartson ma a dög, s látom, hogy mindjárt hússal telik meg a szája.

– Te mondd azt, hogy lassan, Marcsi? Te is öreg ember vagy s nagyok a gyermekeid. Igen, de nekem már csak egy volt – a leányom, Jetti. Hogy mondhatod nekem, hogy: lassan... El-

lopták tőlem tolvajul a leányomat. Szólítsd a kutyákat. Az üdvösséges Isten ne lássa meg, a ki érintette. Erőszakkal hozták el Marczy! a leányomat, mert az édes apját ő el nem hagyta volna.

Veron a kulcsokat rázta s a zsidó felé ment.

- Nem szégyenled magad így üvöltöni. Nézze meg az ember. A te házad ez, mi? Hátha kilőne az ablakon a nagysás urfi?

- Csak lőjön, Veron, ide reám lőjön, Veron. A leányomat már megölték. Tudsz úgy-e, te is róla? Ne hazudj... te is tudod. Eltemették? Soha se lásd meg a mennyországot. De tömlőcbe fogtok száradni. Mondd, hogy lőjön ide. Már én miért is éljek, ha őt elvesztették. Megöltétek úgy-e, leányomat, Jettit, a szemem fényét.

- Meg vagy bolondulva? Miért bántotta volna valaki a leányodat?

A zsidó sirva, kacagva, habarva, hadonázva mondta:

- Él, él? Hát tudsz róla úgy-e, Veron? Itt van? Eleven? Nálatok van? Semmi baja? Mit kívánsz tőlem? Mondd még egyszer, hogy itt van? Te láttad? A vérem... a vérem. Mit adjak neked?

Hátát a kapufélfának vetette, botjával kört vert a kutyák között s úgy kiabált, mint egy eszeveszett. Daczára a lármának azonban igen jól meghallatszott egy mély mogorva hang, mely a tornáczról azt mondta:

- Verjétek el azt a piszkot onnan.

Miklós urfi volt.

A béres lekapta a kucsmáját, a szolgáló hátrahúzódott s a kocsis becsapta az istálló ajtaját. Miklós füttyintett a kutyáknak s csöndesen szólott a zsidóhoz:

- Eltakarodj onnan, a míg jó dolgod van.

A zsidó kiegyenesedett. Egészen magán kívül volt.

- De nem takarodom. Van még törvény. Adják vissza a leányomat. Nem megyek. Én nem félek senkitől. A tolvajokat megfogja a törvény. Hol a leányom?

És szétvetette a kabátját, fenyegetődött a botjával; bizony, egy parasztnál nem nézte többre Bérói Miklóst.

A maga berzenkedő borzas mivoltában igen hasonlatos volt egy verébhez, a melyik a fiókája védelme okán megtámad egy komondort. Miklós úrfi körülnézett, mintha keresne valamit, hogy a szemtelen pribékhez vágja. Azonban megrántotta a vállát s azt felelte:

- Tőlem kéred?

Aztán intett a béresnek. Ez a kapuhoz futott s meglökte a zsidót.

Miklós a ház felé indult. A zsidó pogányul átkozódott, a kutyák ugattak, a majorság sikoltozni kezdett, kivált pedig a libák verték szárnyaikat s úgy gágogtak, a hogy csak a szájukon kifért.

A fordulónál a zsidó elesett. A béres taszította meg, mert az elvakult öreg ember nagyon mocskosan beszélt s ezenkívül ütött a botjával.

Miklós föllépkedett a lépcsőkön. „Ezt se érte még ez az udvar – morogta, – hogy itt egy mocskos zsidó ki merje tátni a száját.” Mérges szók szűrődtek ki ép fogai közül a zsidókra, a kutyákra, a fehérnépekre, míg pipáját megtömte a tornáczon, és mogorván rágyujtott.

A világosság ezalatt megszűnésítette az udvart. Igen szegényes kép volt ez. Nagy csűrök oldalt, de mind pusztulóban. Az istállók közül az egyik leroskadt s két ajtón kívül mindegyik nyitva.

Azok üresek. Szekérroncsalékok a szin alatt, néhány faeke, az őszi szántáskor rárakodott földdel. Az istálló előtt halommal a széna, a szalma, a szemét. A csűrös kertben az asztagnak

csak az emelt helye. Az udvar szöglete tele ággal, a mit tüzelni hoztak, de azért a fonott korlátot égeti a szakácsné, mert az szárazabb...

Mindez azonban miért, kiért lenne jobban?

A falu lassankint elevedett, de már szekerek is jártak, mikor Tamás kilépett a szobából. Elment a bátyja előtt, de nem köszöntek egymásnak. Nem is szoktak, de máskor legalább megkérdezték egymástól: „Mit csinálunk ma?”

Miklós észrevette, a mint félszemmel az öcscsére tekintett, hogy Tamásnak nyakravaló van az inge fölött csokorra kötve. Keserü vonás jelent meg a szája körül.

Tamás a kertbe ment s a kopót, a melyik a lábához dörzsöldött, megsímogatta. Máskor rárugott volna.

Miklós kiverte a pipáját s a konyhába nézett reggeli után. Ott senkit sem talált. Takarítottak. Ingerült lett. Behúzódott a szobájába s leheveredett. Aztán káromkodott az öcscsé nyakravalója miatt, s önkéntelenül maga is törülgetni kezdte tenyerével durva szürke kabátjáról a ráragadt sárt.

A menydörgős menkőt kívánta a szolgálóra, mikor reggelizni hívta, de az ajtó előtt a haját lesimította ujjaival, mielőtt belépett volna.

A zsidóleány elejébe jött s kezet nyújtott. – „Jó reggelt” – mondta. Miklós morgott valamit s lesütötte fejét.

Az ablakhoz lépett, hogy kinézzen, mindazonáltal meglátta, hogy a zabos zsákat kivitték a szobából, hogy a pipák sorba vannak rakva, hogy az asztalra abroszt terítettek, s egyéb ilyen haszontalanságokat.

Jetti azt kérdezte, hogy miféle zaj volt a reggel?

Kedve lett volna megmondani magyarul: „az apádat, a vén zsidót vertük el,” de miért, miért nem? azt felelte: „nem tudom.” E hazugságot kiejtve, még kellemetlenebbül érezte magát s alig várta, hogy kiszabaduljon. Puskát vett s nyergeltetett.

A lova szép nyulánk nyakú, száraz lábú pej volt. Megsímogatta, megveregette s könnyen ugrott rá. Lépésben szállt le a dombon a faluba.

Az emberek alázatosan köszöntötték.

*

A falu végén, a Zöldi kúria kapujában megszólította a gazda.

Ez aszott, kis, kellemetlen emberke és nem valami jó fajta. A nagyapjáról azt beszélik, hogy oláh volt és béres volt, de az is sokat szerzett tolvaj úton s az apja is; a kis Zöldi pedig, a milyen mozgékony és fukari lélek, még növelte a vagyonát.

– Kellemetlenség, kellemetlenség öcsém, – mondta.

Miklós megállította a lovát.

– Vérszemre kapott a paraszt, öcsém s az ember meg sem verheti becsületesen. Hallom nagy patáliát csapott a zsidó, öcsém, a házatok előtt a reggel.

Miklós igent intett.

– Nem szállasz le? A feleségem épen tegnap említette, hogy egészen idegen lettél tőlünk. – Melléje állott s a nyeregbe tette a kezét. – Én nem csinállok nagy dolgot belőle, de sajnálom, hogy Tamás öcsém összebarátkozott a zsidóleánnyal. Mi lesz abból, úgy-e na? Az ilyféle nem

járja köztünk. Az ember tartson a rangjára. Na mi? – Aztán hamisan pislantott s kérdezte: „Hát az a czéda?”

A dombon épült otromba nagy ház kerek, oszlopos verandájára egy vörös képü, magas asszony állott ki. A Zöldi felesége az igazi Baranyai... Miklós leszállott a lóról s egy ögyelgő parasztra bízta.

– Ott fogsz maradni, öcsém, abban a házban? – kérdezte a fényes asszonyság Miklóstól az üdvözlések után – egy földél alatt azzal a magáról megfélekedett emberrel? De a Jézus nevére, csak nem veszi feleségül?

Miklós vállat vont. Minthogy ő mindig szeretett ellenkezni mindenkivel, szívesen mondott volna az öcsce érdekében valami gorombaságot. A pompás vörös asszonyságot az apró befont hunczfutkáival, melyek a homlokára voltak czakkenekbe rendezve, a szokottnál is kiállhatatlanabbnak találta.

– És azt a förtelmes rossz csontot vigye be a ti tisztos házatokba? – folytatta. – Ha bár türhető képe lenne, az ember értené, de azt a zsidóverebet. Ah! És te ott fogsz lakni, öcsém?

Miklós magasra emelte a fejét s kereken nézett a szobában. Bizonyos, hogy mindegyik loknis Baranyai hölgnél, kiknek képei ott függtek a falon, mérhetlenül sokkal szebb Jetti. Mindegy.

A Zöldi nagysás úr háza, az előrehaladott és elegáns világ szigete különben a környék sivatagán. Ott néhány új szék van, csipkefüggöny is az egyik ablakon s petroleumos lámpa az asztalon. Ezeken kívül hirlap jár a házba, valami képes krajczáros lap, melyre nézve ugyan megírta a nagyságos asszony a szerkesztőnek Budapestre aperte, hogy nincs meglegedve vele s neki küldjön jobbat...

Mert a szegény Baranyai leány egy báróháznál nőtt fel hajdanában s tudja mi a jó, mi a selejtes. Polituros asztala és divatos pohárszéke is van – mindazonáltal igen üres a szobája s inkább csak a falat látja az ember, melyet a városi zsidó mázolt be pazarul kék és sárga szinekkel.

Künn a kúrián viszont a nagyságos úr úz a maga módja szerinti luxust. Ő ott halastavat ásatott az adósaival a luczernás közepén s abba gyűjti a hegyekről lefolyó esővizet. Még ugyan csak békák vannak benne, de közel jövőben fürdő is lesz ott. Keskeny, facsaros ösvények vezetnek a partjáig s mindazon szomszéd falusi nemes urak, kik meglátogatják a Zöldi kúriát, nagy álmélkodással vannak ez újítások iránt. Ez a Zöldi olyan ember, a ki halad a világgal. „Hát a felesége – mondják magyarázatul – micsoda olvasott hölgy! Attól telnek az ilyféle szép gondolatok...”

A házzal szemben a korlátot kukoriczás kasok képezik. Tele vannak; és tele ott istálló és gabonás s minden nagy és gazdag, csak a nagyságos úr aszott, száraz. Hanem milyen rangos! Egy kép látható az első szobában a falon, melyen oktalan nagy, sokágú fa mutatja, hogy a Bakos-nemzetség, a melyből való a Baranyai leány is, mekkora térségen van e világon elterjedve.

– Itt vannak grófok, bárók, sőt hercegi házak és kereken utazhatnám a világot, hogy mind az atyámfiainál szálljak meg, hát a ti házatokba nem teszem a lábomat, öcsém! Ne haragudjál, de ez a zsidó-veréb nem közénk való (s a kis Zöldi búzgón igenel száraz fejével.) Boldogult anyád, ha élne, ha élne!

Azzal a képpel valahogy, de minden nap legalább egyszer, előhozakodik a nagysás asszony. Ráfacsarja a beszédet s a falra pislog ájtatosan kis szemével. Az a kép a vigasztalása, gyönyörüsége, az élete vitorláit duzzasztó szél.

- S hát nem lehetne valamit tenni hivatalból e botrány ellen? – kérdi a pompás Baranyai leány. A buzgó kis Zöldi, ki a falusi bíróságot viszi, összeráncolja a homlokát s ajánlkozik, hogy hivatalból csinál rendet.

- Csak menj le, öcsém, a zsidóhoz, hogy ő panaszoljon nálam, majd rendet szabok. Hiszen az ember ki sem mehet a faluba a szégyen miatt, a mit mindnyájunkon ejtett Tamás öcsém...

Miklós komoran tagadólag int. „Hagyjuk az öcsémet,” mondja. Persze, persze az öcsce. Aztán a nagysás hölgy egy százesztendőös pukkedlit követ el s Miklós a nyeregbe ugrik. Sarkával megüti a ló vékonyát s a nemes állat vad iramatban száguld el vele az országúton.

*

- Ne félj te senkitől – mondja Tamás a zsidóleánynak, míg követi ott a vén szobákban nyomról-nyomra – ne ügyelj te senkit. Az enyém vagy, Bérói Tamásé s azt szeretném látni, ki néz reád görbén? Ha szeretsz valamit, megmondod s kiásom neked a földből, lehozom a csillagos égből. Ha bánt valaki, megmondod s keresztül megyek a lelkén. De én legyek neked az Istened Istened helyett. Az a világ, a melyikből jöttél: nincs; én legyek neked az egész világ. Bolondság! Hiszed, hogy muzsikát hallok, Jetti. Mintha valaki a szavaimhoz csinálna nótát.

A leány ránéz és mosolyog. Igen szép, ha keskeny ajaka közül kifehérlenek apró fogai s eleven szemei fölragyognak. Keskeny orrczimpája kitégűl olyankor s valami bájos hamisság ül a képére. Tamás összecsapja a tenyerét vígan.

- Csakhogy derülsz, Jetti... Mert azt hiszem, mikor szomorkodni látlak, hogy megbántad, a miért követtél. Én nem tudok szépeket beszélni neked. Máskor egy hónapig sem fut ki ennyi szó a számon. Hát azért csak higgy te nekem s légy te víg, Jetti. Úgy szeretnék ezekben a szobákban kaczagást hallani.

A leány pedig ajtóról-ajtóra ismét és ismét végigjárja a házat.

- Milyen szép itt minden – mondja s úgy látszik akkor, hogy mérlegeli, mennyivel különb az új állomása a réginél – ez a kép, ez a takaró, ez a fegyver, ez az abrosz. De hideg és sárga minden. Az a szék kié volt? nincs története?

És Tamás magyaráz s a leány az ő erős cserzett kezére fekteti a maga puha kezecskéjét s szemébe néz. A férfinak megakad a szó a torkán s a leány után kap, hogy átölelje a derekát. De ez kisíklis s végigfut a szobán, szemével hivatgatva maga után a párját.

Egy kis oldalszobában a régi gazdaság maradványai között kútatnak. Elrongyolt nyergek, melyekről még török-szőnyeg rongyai fityegnek alá; porló daliák lovagszerszámai, hosszú, keskeny csövű puskák s a szögletben egy halom kép, vedlett rációkban.

Azt egyenként kezébe veszi Jetti és kérdi: „Ez ki volt?”

- Ez a nagyanyám, Katalin; hozzád hasonlít. Ez a szép-anyám; a szemed, mintha tőle loptad volna.

Mindegyikben van egy vonás Jettiből. Szerelmesek voltak ők is, fiatalok egyszer, egy szép tavaszon. Szemök előtt futott el az örömet, a boldogságot rabló idő.

De ime Jetti reszket, úgy fázik. Hát átöleli karjával Bérói Tamás s dobogó szívéhez szorítja. Oh! el nem mulik soha ez a melegség, ez a boldogság. Porrá nem válik az öröm, az édes szerelem.

Kardos leventék, erős zömök férfiak festett szemei is nézik azonban a Bérói Tamás páriját. Szigorú, haragos tekintetű arcok. És az ölelő kar végig leng a zsidó leányka derekán s lehull csendesen. Tamás rosszul érzi magát.

– Menjünk innen, Jetti, nehéz ez a levegő!

És mennek a másik szobába.

Ott egy mennyezetes ág roncsai, a melyeknek függönyét megette a moly s lábait a szű. Szép menyasszony fészke hajdan, most arra jó, hogy a kis zsidóleányka megfogóddék az egyik oszlopához s karjait Bérói Tamás felé nyujtsa. A férfi mohón kap utána. Jetti felcsippen, mint egy játszó madár, s a másik oszlophoz szalad. Tamás utána törtet... és keringenek, futnak az ág körül, s a régi por felszáll.

Nem libben-e ezen a finom porszemen elmult időkből valami láthatatlan emlék? egy sohaj, vagy egy csengő kacaj maradéka, mely elrejtőzött valamikor a légből? És Tamás kering, mint egy lepke a láng körül és aztán elfogja a leányt, ajakát ajakához szívja és átöleli gyöngé derekát. Aztán fáradtan kapaszkodik Jetti a karjába s csendesen érnek a nagy szobába.

– És ez a tőr a falon?

– Ennek a tőrnek ez a története. Egyszer hajdan, való, Bérói Kata, elment az uráért, hogy a török úrtól, a ki tömlöczbe tartotta, őt kiváltsa. De nem kellett a töröknek se arany váltságul érte, se ezüst, csak a Kata ölelése. Hát elment Kata, ő maga érte. És mikor az uráról levették a lánczot s drága paripát adtak alája és mikor a török kutya kereste a díját, ezt a drágaköves markolatú tőrt Bérói Kata be tudta verni a pogány szívébe. Hanem a Bérói leány sem arra való már, hogy az ura karja ölelje át a derekát, ha idegen érintette. Látod, Jetti, ennek a késnek a hegye látta a Bérói Kata szívét is. És attól fogva ivadékról-ivadékra úgy őrzi ezt a kést a család legöregebbje, mint a becsületét. Most Miklósé... mert őt mondták az öregebbnek. Az anyám hordta a míg élt – és most Miklós őrzi.

A Bérói Kata története szomorú történet. A szívárványos ablaküvegen beleng a napfény és aranyos takarót borít a kopott fekete asztalokra s a vaszott székekre. Tamás piszkálja a tüzet s kukoriczacsutkát vet reá. A leány tesz, vesz, rendezget szótlanul.

A Miklósé, a Miklósé...

A Miklós szobájába lopózik Jetti csendesen. Az szörnyű rendetlen. Üvegek a földön, csizmak szerteszét s porlepte rongyos ruhák a szögletekben.

Ő az öregebb...

A vén cselédet is behívja s Veron félve lépi át a küszöböt. Kong a padló s némely deszkája ki is van rothadva és a tölgyfaramás ablakok néhány üvege helyén sárgult papirosok lingnek.

„Menjünk innen – kéri a cseléd – mert a nagysás úrfi nem szereti, ha szobájában járnak” – és félve nyúl a lomokhoz.

Jetti kíváncsian kutat, a míg rendezget. Turkál, mint egy gyermek a színes rongyokat tartó zsákban, ha a babájának keres köntösnek valót.

– Haragos Miklós?... kérdi a cselédtől.

– Az Isten őrizzen tőle.

Jetti elfordul, hogy ne lássa mosolyogni a cseléd. Hirtelen eszébe jut az a tekintet, mellyel tegnap őt mérte végig Bérói Miklós. Némi kacérsággal rángatja egyenesre köténykéjét. Majd meglátjuk, ha haragos-e?...

Annyira elfoglalja fejét valami hamis gondolat, hogy halkán dudorász.

Azonban szeme az ablakon át akkor a csendes falura téved, hol tán az öreg zsidó tenyerébe temetett arcczal sirdogál leánya után s szakállának fehér szálait megtépdesi.

Futva menekszik vissza Tamáshoz. Ő ime tünődve néz a széthulló parázsba. Minden egyebet elfelejt Jetti mindjárt s hamisan, szemével hunyorgatva, lopózik a háta mögé és befogja szeméit.

*

Miklós csak estére tért haza. Egész nap semmi dolguk se volt a testvéreknek egymással s azért bódorgott mindegyik a maga útján, hogy előlje az időt. Rendszerint csak este találkoztak.

Ritkán jártak vadászni is együtt. Minthogy olyan kevés dolog sikerült nekik, irigyeltek egymástól egy-egy nyulat is. Nehányszor hevesen összevesztek a miatt, hogy melyik találta el a vadat. Ilyenkor Miklóst ingerelte az öcscse. Érezte vele, hogy lenézi s röviden, rendelkezve beszélt hozzá. Aztán napokig nem szóltak egymáshoz, de csak kibékültek. A bátya engedett mindig.

Mert este mégis csak egymás mellett kelle ülniök a kemence előtt, hogy hallgatva szívják pipáikat (legalább nem voltak magokra) s két haragos ember, hogy pipázhatnak közel egymáshoz békességben?...

A Zöldi-ház lett volna nekik való hely a faluban, de nem tartották elég jó fajnak a száraz kis embert s inkább boszantsa az embert az unalom, mint egy rátarti paraszt, a kinek a nagyapja még béres volt s oláh volt... Úgy mondják legalább...

Nem tekintve azokat az ünnepnapokat, a melyeket országos vásárok alkalmával engednek meg magoknak, mikor is bementek a városba egy istenes nagy ivásra; derekabb mulatságot csupán akkor szereztek, ha a rektort hívták föl a kúriára s azt teletömték eczetes nyúlós borral.

Mikor pedig a rongyos, borzas, sovány emberke már énekelni kezdett, akkor ráültették valamelyik vad csikóra, s a tornáczból nézték kaczagva, mint száguld az állat kereken a nagy udvaron s milyen kétségbeesve kapaszkodik a ló nyakába, sörényébe a kis mester. A végén mindig leesett. Egy kicsit összerontotta magát, de aztán haza szállították s a felesége kireparálta.

A nagy szobában világ égett. Miklós füttyintett a béresgyerekek s kezébe adta vadászszákmányát. Nem vitte be a házba, mint azt máskor szokta.

Aztán, hogy be akart nyitni Tamáshoz, eszébe jutott a zsidó leányka és levette kalapját s haját ujjjaival elegyengette. Akkor dühös lett e gyöngeséért magára, káromkodott; visszatért és a saját szobájába ment. A kemenczében ott tűz égett. Meggyújtotta a gyertyát. Jól esett a meleg.

- No lásd, lásd - morogta - tüzet csinált hozzám; gondolt reám, a míg odavoltam.

Szétnézett a szobán.

- Milyen bolondos lélek a leányasszony - mondta félhangon - nézd csak, azt hiszem, itt járt. -

Nem haragudott érte. A Bérii Kati gyöngyökkel kirakott kése az asztalnak közepén állott. Megrázta fejét.

- Megbántottam tegnap, mikor hozzá akart nyúlni. Kár... kár.

Nehányszor nekiindult, hogy belép Jettihez s ismét visszatért. Erre viszont ingerült lett. Hát mitől tart ő a saját házában.

Kezét a kilincsre tette s benyitott. Jetti elejébe jött: „Lőtt valamit?” kérdezte. Tamás csak fél arczát fordította a bátyja felé. Arról is jól lehetett olvasni, hogy nem szívesen látja. Miklós kurtán felelt a leánynak, mi alatt az öcsésére nézett.

Aztán, hogy a kemence elé akar telepedni, már ott találta szokott székét, s szokott kis pipáját. Szerette volna mondani: „köszönöm”, de nem tudta.

A vacsoránál Jetti a fél kezét az asztal alatt a Tamás kezébe tartotta, s mindenféle semmi-kérdéseket tett. Ezekből mindig jutott egy-egy szó Miklósnak is.

A csillagok benéztek az ablakon. Jetti mindegyikről tudott valamit. Inkább ő beszélt, Tamás nyitott szemmel nézte. Miklós csak néha emelte rá a tekintetét. Egyszer azt mondta Jetti:

– Arról a csillagról mesét tud az apám.

Erre elhallgatott s minthogy az atyja jutott eszébe, hát elkomolyodott. Nehány perczig néma csend lett. A tücsök kiabált csak a kemence alatt.

Akkor Miklós fölállott és köszönt a leánynak. A vén cseléd a köszöntést csodálkozva hallgatta.

Aztán szobájába ment, melyet nyitott veranda választott el a nagy ebédlőtől. Ugy ruhástól az ágyra dőlt s az ég felé fordította fejét, hogy lássa a csillagokat. Nehánya eleven fénynyel tekintett egyenesen az ő szemébe.

Ugyanazok bizony, melyekről Jetti beszélt.

Az égből ismerni kezdett valamit.

Nemsokára azonban elaludt.

*

Minthogy a Bérói-házban suolni és törülgetni kezdtek, a sáros, nagycsizmájú parasztnak a hátulsó lépcsőt igazították meg. Ugyanott járt le reggelenként Miklós urfi is, hogy ne verje föl Jettit. A cselédeket, kutyákat leszoktatták a tornáczról s Tamás egy hetivásárra bement a vásárba, hogy némi szükséges dolgokat vásároljon.

Észre sem lehetett eddig venni, hogy mennyi minden hiányzik a Bérói-házból. Nevezetesen gyertyatartók hiányoztak, mosdótál, poharak s effélék. A tél is keményen rájuk csapott, hát Jettinek ruha kellett s ha már a boltba van az ember, ráerőszakol a kereskedő holmi haszonlanságokat a vevőre.

A tollas kalap, lám, határozottan jól áll Jettin; olyan az arcza benne, mint egy kép a rámban. („Igaz-e Miklós?”) Magának mit sem vett volna Tamás („már nekem ugyan mire?”), hanem a boltos... Boszankodik is érte, bárha az a prémes bunda csakugyan jó meleg és akárha rászabták volna. Ezenkívül ő télen beérte egy kucsmával s nyáron a kovács felesége fonta szalmakalappal, de addig kábította a fejét szapora nyelvével a boltos, hogy im ilyféle bolondos posztósüveget kényszerített rá. A nap is, meg a hold is... és az ördögbe semmiféle égi testnek nincs dolga a Tamás szobájában, miért is függönyöket hozott az ablakra. Nehány képet kivettek a kamara porából, a butorokra új takarót szőtt Veron erős gyapjuból, az asztalra pedig némi csecsebecsét szerzett Tamás.

A béres egy vasárnap este részegen jött haza és pogányul káromkodott, énekelt. Arra Miklós szótlánul lement az istállóba és alaposan megkorbácsolta a gazembert. Ez mind csak azt hajtotta: „baj van? mi a baj? hiba történt, mi a hiba?” s gagyogott részeg emberek szokása sze-

rint többféle esztelenséget. Bizonyos ugyanis, hogy az esze ment el annak, a ki úgy áll be erre az udvarra, (a hol olyan tiszta, szép uriasszony lakik) mint egy részeg állat és hangosan mer csúf szokat ejteni...

A szolgáló másnap sirva kérte Jettit a béres miatt. Mert ők már úgy vannak, mintha egymáséi lennének, s éppen abban töprengtek, hogy a nagysás urfikat is megkéri a lakodalomra. Most micsoda szégyen lesz, ha elcsapják a tegnapi kis hibáért!

De hát semmi baj sincs, ha Jetti megigér valamit. Általában hozzá is jönnek az ügybajos emberek. („Az a kicsi boszorkány ha nem bir az urfival, hát az Isten sem bir vele”) s látni kell azt, milyen komolyan pöröl velük s hogy veszi észre furfangjaikat. De ha ő valakin segíteni akar, aztán nincsen baj.

– No tudod, Jakab – mondja némelyik paraszt a zsidónak – te jól imádkoztál az Istenednek. Térdig kophatott volna a lábad, a mig olyan módba tehetted volna a leányodat, a milyenbe jutott.

– Rosszúl imádkoztam – feleli a zsidó, s reszket mérgében, mint egy pulyka. – Bár tudnám inkább a földben, bár nyüvek lennének inkább a derekán, mint a Tamás urfi karjai. Rosszúl imádkoztam. A zsidónak nincsen igazsága. A törvény nem hallja a zsidót, csak a pénzt tudják elvenni az adóba. A bíró azt mondta „Lopd vissza a leányod, Jakab, ha ellopták.” Lopja vissza őtet a Semmi, a miből lett. „Szép a leányod, Jakab?” „A himlő verje le a szépségét. De rossz vége lesz ennek, rossz vége lesz. Egyszer csak eljön az én időm is, meglátják kentek...” S ilyenkor ökölbe szoritja csontos kezeit, fölfenyitve vele a Jehova lakta égre s vörös karikától gyűrűzött szemei kigyúlnak.

A parasztok némán hallgatják a zsidót. Az urfi... az urfi. Minden szabad az úrnak. A zsidót ez egy dologban olyan embernek számítják, mint ők ime mind. A kereszt a paraszté. Hadd roskadjon alatta. Némelyik segít a zsidónak az urfit szidni – mert különben is hátha így jobban méri a pálinkát...

Csak a korcsmában persze, mert szemben ugyan ki merne e világon állani az urfiakkal.

Különösen Miklós, ez még vadabb, mint rendesen. Eddig ő néha még szót is váltott a szegénnyel. Egyszer tulajdon kezével korbácsolta ki a végrehajtót a köhögős határpásztor viskójából, mikor a párnát cibárolta ki a beteg ember feje alól. Fizetett érte s punktum. De most! A falun vágatva megy a pejszikón. Meg sem látja a kik süvegelik.

Ha mezőre ér, örülten kergeti az állatot s habba veri mindennap. Néha látják, a mint a cziheres szélén, az ormón törtet végig. A sánczokat csak úgy röpüli át. Rendszerint a zsidó háza mellett jön haza; megkerüli a nagy tavat, malmot s a szűk ösvényen szágúld el, mint egy kísértet, mintha valami szándéka lenne Jákobbal.

A kis keszeg Zöldihez tér be néha, de nem sok gyönyörüségre lehet a pompás Baranyai leánynak, mert leül s makacsul végighallgatja századikszor is a híres terebélyes családfa történetét, de se fehéret, se feketét nem beszél. Nem is ügyel oda, csak ha az öcscsét mocskolják. Akkor kerekre nyitja a szemét, de abból a tekintetből mit sem lehet olvasni.

A kiváló hölgy egyszer némi célzásokat tett egy rendelkezés alatt álló Baranyai leány felől. („Mert a család becsületéért is most már meg kell házasodni Miklós öcsém.”) Akkor fölka-czagott Miklós és egyebet sem felelt. De e kaczagásban annyi vadság volt, hogy a gyöngé, vörös Baranyai hölgy megijedt tőle.

Néha azt kérdezte Miklós: „Van valami a hirlapban?” s hüvelykével megvetően taszított a nyomtatott papiros felé. Az asszony hirtelen egy kazal gyilkosságról, kivégzésről, furfangos

lopásról szóló históriát hányt össze előtte. Miklós otthon a vacsoránál minden bevezetés nélkül rágyujtott valamelyik kérére, hogy: „mit mondott az a betyár a vesztőhelyen.”

– Hol hallott ilyféle történeteket? – kérdezte Jetti. De hát Istenem! egyéb beszélni való tárgyat honnan vegyen Bérói Miklós. Pedig akar beszélni...

Otthon különben úgy látszott, mintha a régieben lenne minden. Csak a külső képe változott meg a dolognak. A hol ablak nem volt, oda tettek, hogy világosság legyen, csak mintha az urfiak falaztatták volna be még jobban a szívökig vezető utat, hogy oda be ne lehessen látni. Ritkán szóltak egymáshoz. Mind a kettő úgy tett, mintha nem is érdekelné, a mit a másik cselekszik. Tulajdonképpen azonban minden kiejtett szót meglatolgattak, hogy az mit tesz? és minden lépést megügyeltek, hogy az miért történik?

Tamást bosszantotta, ha bátyja Jettihez szólt; és szívesen hozzávágott volna valamit, mikor reggel lábhegyen ment el a nagy otromba ember az ablak előtt. Hogy meri kényeztetni? Miklós pedig sohasem volt érzékenyebb, türelmetlenebb öcscsével szemben. Nincs-e olyan szándéka, hogy őt megalázza a leány előtt? Kicsi dolgokban is csökkönyös lett s nagy kedvteléssel csapta oda, ha Tamás valamit kívánt: „Tedd meg te, ha akarsz.”

A türelem teljesen elhagyta.

– Irigyel téged tőlem, mondá Tamás Jettinek.

A zsidóleány ajaka körül gyöngye mosoly szaladt végig. Tetszett neki, hogy irigyelik őt. Ha Miklós arca kigyult valami bántó szóra, odaszaladt hozzá, megfogta kezét s a szemébe nézett.

– No látja, ne haragudjék... értem... És akkor lehajtotta fejét az erős férfi s visszavonta kezét... Nem bírta a Jetti gyöngye ujjainak szorítását.

Tamás sötét tekintettel nézte végig őket, de nem szólt.

*

Egy szombat este tartotta a béres a lakodalmát.

Már tavaszodni kezdett az idő; a Bérói fiúk délután kimentek a szántókhoz. A kőrísa a ház előtt kivetette fekete bogjait s a mogyoróbokrok kávészínű poros csengettyűi ingtak a szellő lebbenésén. Egy-egy madár is csippent néha s Jetti nyitott ablak mellett nézte a zöldülő buzavetések közt az oldalsó elvonuló utat, a hol párja ment el.

A mint szürkült (mintha a hegy mögül egy szörnyű pipából füstölt volna a néma falu felé valami óriás), bolondság ötlött a Jetti eszébe. Meg fogja ő tréfálni Tamást. Hirtelen bezárta az ajtókat és a nagy diófa sifonerekből mindenféle régi köntösöket szedegedett elé.

A Bérói Kata képe ott függött a falon. Úgy öltözik fel, mint a hogy azt ábrázolta valaha a piktor.

Az ő karcsú derekát takaró virágos selyemderékhez hasonlót, lobogós ujjút, aransujtással varrottat öltött; csipkés skófumos fejkötőt tűzött szőke haja fölé s vállára panyókára dobta azt a lila bársony mentét, a melyikhez hasonlóval ment, az urát rabságban tartó töröknek elibe, drága váltságul Bérói Kata.

A mikorra elkészült az öltözéssel, megkopogtatták ajtaját, de nem Tamás jött, hanem Miklós. Ő az ösvényen került s hamarabb ért haza. Nem tudott volna magának számot adni arról, hogy miért sietett, de vágyott arra, hogy hamarabb érkezzék haza, mint az öcsese.

A küszöbön megállott és tágra nyitott szemmel nézte meg Jettit. Mély sohaj szakadt föl melléből.

– Milyen szép – lehelte.

Igazán azért sietett, hogy mondjon valamit Jettinek.

Nem tudta tisztán, hogy mit? de egy szives szót szeretett volna mondani négy szem között. Mennyit tervelt nagy fejébe erre a pillanatra. Semmi rosszat, semmi áruulást. Ah! Ó és ez a zsidó leánya! a ki a Tamásé. De semmi sem jutott eszébe a tervekből.

„Milyen szép, milyen szép,” ismételte sokszor s karjait messziről feléje nyújtotta.

Mélységés vágy ült szemében s tele szájjal lélezett. Egy ige fullasztotta, a melyik nem tudott utat kapni gégéjén. Miféle?

Jetti úgy lehúzta szemhéjait, hogy sugaras két szeméből csak egy keskeny vonal látszott s mosolygott. Melegítette őt is ez a hangtalan bámulat. Selyemruhájának ránczait egyengette keskeny kezével s a mente lágy prémjét simogatta.

– Kihez hasonlítok? – kérdezte elfojtott hangon.

Olyan pillanat volt az, a mikor nem lehet hangosan beszélni.

– Nézze a Bérói Kata képét – sugta terhes szünet után – nem úgy áll-e rajtam ez a hosszú derék, mint azon a szép asszonyon a képen ott? És a karjaim látja! A csipke-inget nem talál-tam meg, és azért hagytam szabadon.

Közeledett Miklóshoz és felé nyújtotta gömbölyü, üde, meleg hófehér karjait. A nagy ember kinyújtotta ujjait, hogy érintse. Jetti ráütött és fölkaczagott. Ez a koppanás, mintha egy soha sem szólott harangot ért volna, hogy hangot adjon belé.

Miklós megtalálta háborgó agyában azt a szót, a melyiket keresett. Ajakán is lebegett már!

Akkor Jetti az asztalig vonult s félkarjával rátámaszkodva, kaczer tekintettel nézett föl a Miklós kigyult arczára.

– Csak valami hiányzik – mondta vontatva – derékszorító övöm nincs és rajta a Bérói Kata kése...

A kés... A család legöregebb tagja őrzi azt úgy, mint a becsületét. Ez a kívánság egy perczre elverte a Miklós fejéből a mámort. Egy perczig csak. A másikban azt kérdezte:

– Kivánja?

Jetti igent intett fejével s aztán az ajtó felé futott.

Mert Tamás lépett be azon.

Mellére borult és kaczagott. A férfi karját lomhán dereka köré fonta, de szemével a bátyja arczát vizsgálta. Gyanakvó sötét kegyetlen tekintet volt az. Egy szót sem szólott.

Hölgyét a szoba tulsó szögletébe vitte s kísérte azzal a gonosz nézéssel Bérói Miklóst, míg lesütött fővel az ajtóig ment s lassan betette maga után.

– Mondott valamit neked? – kérdezte Jettit. Nézz a szemembe igazán, igazán. Mondott valamit neked?

Jetti összeborzolta Tamás bajuszát s azt felelte: „Bolond vagy.”

Tamás ismételte: „Mondott valamit?”

Jetti nevetett, megrázta a fejét s hizelegve nyújtotta ajakát.

– Szép vagyok? Szeretsz?

*

Mikor a csillagok kiültek, elindultak a béres lakodalmára. Miklósnál világ égett. Jetti azt kérdezte: „Nem hívjuk őt is?” A Tamás arcán ismét végigvonult a gyanakvás árnya. „Miért?” Jetti szorosán belékapcsolta karját a Tamáséba s sietve ment le a lépcsőn.

Őnök akárhány pompásabb, sőt szebb nőt is láthattak Jettinél, de kecsességben akárkivel versenyezhetett ő. Nem volt elég magas, de mégis jól kilátszott a vele egyformák, sőt a magasabbak közül is. Ha ment, kissé ingott, de, nem úgy, mint az almafa derékban, hanem tövétől fogva, hasonlóan a gyöngve virágszálhoz, melynek tetejére pillangó rebbent.

A szemével mintha mindig keresett volna valami kedveset, a mit elvesztett; de nem semmitérő kíváncsisággal, hanem szeretetteljes érdeklődéssel. Csupa figyelem volt az a mandula metszésű végével, kissé lefelé álló, világoskék szem. Csupa figyelem, de hamisság is olyankor, ha puha ernyőivel félig eltakarta. És említhetném azt a varázslatos ígét, a melyre magoktól nyitak föl a kincses kamarák ajtai, ha Jetti szemeit rajzolom. Mert elcsukott vágyak minden zárja felpattant az emberben e nedves, mégis fényes szemek tekintetére. Olyan szem volt, a melyiken az asszonyi szív kitanulhatatlan mélységéig lehetne belátni, ha volna, a ki nem szédül el ilyen örvénybe tekintve. Kissé száraz orra volt izgékeny czimpákkal, és keskeny ajaka.

És milyen csodálatos haja! Annyira szőke volt ez a haj, hogy szinte rózsaszinben játszott és mintha halvány füst este volna meg, valami ezüstös szürke lehellet látszott rajta. De milyen puha, omló, lágy haj ez, ráborulva símán a magas homlokra.

Ugy... Egészen a szeméig ezzel a hajjal ártatlan gyermek Jetti; szemétől kezdve kis hegyes álláig hamis leány; s gömbölyü nyakától, a mint ott im, a falu göröngyös utcáján, félig rádölvé a Bérói Tamás karjára, mégis ruganyosan, kecses vonalokban ingva lépeget – egy epedésre csábító gonosz tündér, a ki most kelt ki onnan a hegy lába alatt elterülő mély sötét tó hallgató vizéből, emberek vesztére.

A béres lakodalmán már ették a lágyra főtt bornyuhust s az étekfogó mondta a rigmusait. A törpe, füstös, agyagos szobában alig lehetett mozogni s erős, rosz szag terjengett. Az ablak ugyan nyitva volt, de az csak akkora, mint egy tenyér. A magasra vetett ágyon ott állottak a menyasszonynak küldött ajándékok.

A nagysás urfit nem is várták. Azt a szerencsét, hogy a Bérói-udvarból valaki átlépje küszöbét, nem érte meg a paraszt-ház, mióta a nagyságos asszonyt a kőrifákkal szegett néma kőpalotába fektették örök pihenőre. Mindjárt nagy nyüzsgölődés támadt. Mindenki átakarta adni helyét s az asztal üres lett egy perc alatt.

Akkor az ajtóban Miklós urfi is megjelent.

A menyasszony édes anyja kezét akart csókolni Jettinek. A nagysás urékat az asztalfőn kínálták helylyel, Miklós azonban az egyik szögletre húzódott, szemben az öcscsével.

Senki sem mert beszélni. Új tálat hoztak, de a rigmus az esküdt torkán rekedt, bárha az atyafi egy kissé kapatós volt már.

A villákat igen halkán mozgatták s néhány gyerek a hideg tűzhely szélén összebujt félénken.

Jetti néhány szót szólott a menyasszonyhoz s megnézte, mit hoztak neki a vendégek ajándékkul. A piros pántlikás bottal fegyverkezett vőfély is odaalázatoskodott melléje s mutatva vigan a fogait, de nem mert beszélni, pedig tulajdon azon Jetti volt az, kivel ő hajdanában pazarul kedélyeskedett a Jakab korcsmájában. Miklós lesütötte a fejét; Tamás olykor átvonta szemeit az asztal fölött, hogy tekintetét a bátyján pihentesse.

Lassanként az asszonyok mozgolódni kezdtek s az esküdt untalanul töltögette a zavaros bort s a pálinkát. A levegő mind terhesebb lett. A nagysás urfiak nem ereszkedtek szóba.

A vaskos bajuszú, zömök kisbiró valami végetlen történetet habart Tamásnak egy bitang ösvényről, melyet elszántott valaki s minthogy a nagysás urfi nem nézett feléje, hát odakönyökölt az asztalra, szembe az orczájával és fujta a szót s a borszagot. Tamás elfordult, nagy néha lökve oda egy-egy szót.

A kisbiró, ki násznagy is volt, akkor fölemelkedett és megtöltötte a poharát.

Szörnyű czikornyásan, hol versekben, hol gyalog szónokolt arról a köztudomású eseményről, hogy a béres elvette hitese feleségül eme tisztas fehérszemélyt. Néhányan könnyeztek (a mint az már szokás), a gyermekek elszunnyadtak, Jetti pedig az ő csudálatosan figyelő tekintetével nézte az izzadó, igyekvő ember czibikelését a szónoklat mezején.

Akkor hirtelen történt valami.

A kisbiró úgy végezte a beszédét, hogy felhivta a magosságbelit a végre, hogy e szép rozmaringszálat (s Jettire mutatott) minél előbb a szent házasság boldogságába vezérelni ne terheltesék...

Tamás ingerülten emelkedett föl erre a vad kívánságra, Jetti betakarta szemeit selymes héjával, Miklósnak pedig kiragyogott az arcza, mintha világosság érte volna.

A nagysás urfi készülődni kezdett. Mindenki sietett keresni a kalapját, kabátját s egymást lökdösve, senki sem juthatott hozzá. Arra Tamás félkarjával széttaszította a tolongókat s kezen fogta Jettit. Fejével bólintott s kifelé indult.

Jetti odaszólt Miklóshoz: „Jön?”

Aztán fölszisszent. Kezét úgy megszorította Tamás, hogy fáj.

A csillagok fénylettek. Némelyik messze vetette sugarait a sötétkék égen. A kuvaszok ugattak az utcán. Minden házban sötét volt.

Előttük egy árnyék tünt fel olykor s olvadt ismét az éjbe.

A templom fordulójánál, hogy elhaladtak, egy üvöltés verte fel a némaságot. A vén zsidó rohanta meg a leányát az utcán. Ott leste meg.

– Te gyalázatos! – kiáltotta eléje szökve. – Te aljas! te czéda!...

Nagy botot forgatott a feje fölött. Tamás a zsidó elé lépett és kicsavarta gyöngé kezéből.

– Te mocskok, te kutyafejű! – rikoltotta rekedt hangon a zsidó. Tamásnak a szemét elfuttotta a vér s ráemelte a botot a vén zsidóra. Akkor Miklós megfogta az öcsce karjait.

– Mit akarsz tenni?

– Útamba állsz? – kérdezte Tamás fenyegetőleg.

Miklós Jettire mutatott, ki fejét kezeivel takarta el:

– Az ő apja ez a gyenge öreg. Nem szégyenlenéd?

A zsidó rázta ökleit.

– Mije vagy ennek a nemes urnak? Cselédje vagy? Felesége vagy? Becsületes voltál, a becsület nem kellett. A fertelem kell. Gyalázatos vagy!... és feléje köpött.

Miklós csendesíteni akarta az öreg embert. A csitító hangra elgyengült mindjárt, csukló zokogásba tört ki és térdeire rogyott.

– Itt várom a leányomat, a szemem fényét, a mióta elment. Adják vissza őtet nekem. A fejét rontotta meg az a sátán (és Tamásra mutatott), különben nem hagyta volna oda az apját. Nekem senkim sincs ezen a világon, könyörüljön nagyságod rajtam. A többi gyermekeim mind meghaltak s inkább ő is lenne a földben. Nem a nagysás urfihoz való ő. Nézzék, ő csak egy szegény zsidó leány...

Aztán felugrott s ismét vadul és oktalan dühvel kiáltott: „Nem adom, nem eresztem. Vegyék el inkább a szemem világát, de a leányomat nem adom, nem adom...”

Tamás kézen fogta Jettit s csendesen megindult. Az öreg zsidó egészen magán kívül rontott utánok. Miklós megfogta s szeliden beszélt hozzá. A zsidó két karjával hadonázott a levegőben és átkozódott. Az ég és föld minden nyavalyáját, keserüségét, büntetését bocsásd rájok, te büntető Isten...

Aztán Miklósrá esett:

„Neked is részed van benne, úgy-e? A kettőtöké, úgy-e? Mindenkié, úgy-e? Hogy rágja meg fehér testét a pestis!”

Jetti futni kezdett s otthon zokogva borult az ágyra. De ha behunyta is a szemét, nem látott mást, mint azt a fehérszakállu kétségbeesett öreg embert; de ha befogja füleit, sem hallott mást, mint az ő átkát.

- Elhagytad az apád Istenét s az idegen Isten nem fogad kegyelmébe!

Tamás a tornáczon maradt. Nagy léptekkel járt le s föl.

Várt a bátyjára.

Miklós csendesen jött fel nemsokára. A lépcső egyik kiromlott kövében megbotlott, de nem szitkozódott. A feje tele volt bevégzetlen gondolatokkal.

Tamás elejébe állott.

- Szóm van veled, - mondta mély vontatott hangon.

- Hallgatlak.

- Ez nem jó hely arra. Bemegyek hozzád.

Miklós szótlánul lépett szobájába. Tamás betette az ajtót s megrántotta a kilincset, hogy lássa bezáródott-e? Miklós meg akarta gyujtani a gyertyát.

- Hagyd el - mondta kurtán Tamás. - Így is meghallgathatsz.

A bátya fölrántotta vállát s leült. A vére kissé nyughatatlanul zakatolt ereiben. Megérezte, hogy nagy dologban váltanak beszédet.

Tamás azt mondta nyers, határozott szóval:

- Te akarsz valamit.

Ez vádképen hangzott.

Miklós fölkelt s öcsce elé állott. Az ujhold gyöngén világított be. A két nagy, erős, vállas férfi ott szemben állva, azért mégis látta egymás arczát. Miklós lustán, minden szót megnyomva, kérdezte:

- Közöd van a dolgaimmel?

- Közöm van. Rég ügyelem az utaidat. Te forralsz valamit ellenem. A leány ellen, na, Jetti ellen na... Jól ismersz: tudod ki vagyok. Ügyelj magadra!

- Fenyegetsz? - morogta Miklós.

- Jól megügyeltem a szemedet. Vigyázz reá. A zsidó mondott neked valamit az úton. Nem feleltél neki semmit. Elhallgattad, hogy az ott benn (s a nagy szoba felé mutatott) a kettőnké. Hát a kettőnké? Mi részed van benne? Szeretnéd, talán ha volna részed? Egy vérből vagy velem, ügyelj magadra! Elfelejttem! S akkor az isten irgalmazzon neked, vagy nekem!

- Hát ide hallgass, Tamás - és Miklós olyan közel lépett hozzá, hogy válluk majd összeért.

- Ide hallgass. Ne tekints te a vérünkre, mert én se tekintek. Megúntalak. Ki vagy te, hogy számoltatni mersz engemet? Ki adott jogot arra, hogy útamát ügyeld s a tekintetemet? Ki szabadított föl, hogy így beszélj velem? Ha eddig nem tudtam volna, hogy mit tegyek, mostantól fogvást tudnám azt. Kitakarodjál innen az én szobámból! Számoltatsz? Jó. Azt teheted,

a mit akarsz s én a mit akarok. A melyik erősebb, annak lesz igazsága. Én is azt mondom, jól vigyázz magadra. Kitakarodjál, a mig bírok magammal.

Tamás félrelépett, hogy végigmérhesse bátyját.

– Ezt mondatd, Miklós s el ne felejtöd. A mikor még egyszer szólok hozzád, az utolsó órája lesz valamelyikünknek.

– Úgy legyen.

*

Kinn még csak a békavirág tarkítja a mezőt; a cserebokrokról a száraz levelet még nem taszította le a friss rügy, a fecskék fészke üresen áll az eszterhéj alatt – mindazonáltal igen vidám az egész világ. Látni kell csak a kakasokat, milyen színesek, büszkék; tarajuk hogy ragyog! Látni a szárazlábu paripát, mint libegteti orrczimpáit, száguldva az ébredő réten és a pillangót, milyen kéjesen dől a szellőre, ringva a napsugaras légben. Minden szebb; asszony, állat mind ingerlékenyebb, mind tele reménységgel, az öröm ez egyetlen méltó okával.

A nagy tó szélein a tavalyi sás mocskos roncsalékai közül eleven zöld száraz nyúlnak föl; a malom mellett a bogos fűzfák héja megszínesedik s szól a tilinkó a berekben. Egy-egy madár sivít föl, készítgetvén torkát az udvarló beszédre, melylyel édes párt csábít majd. Az oldalakon tör a barázdát az eke s a fehér ökrök mellett kiabálva lép a béresgyerek. Árnyék még sehol, csupa fény, napsugár.

A Bérói-házban azonban nem érzik a tavaszt. Nehány nap igen szomoruan és bosszusan telik el.

Miklós hajnalban lóra ül s estig nem látják. Megesik, hogy este sem jön haza s ha otthon van, bezárkózik szobájába. Hol csavarog, senki sem tudja, senki sem kérdi. Már ott az a szokás, hogy mindenki úgy él, mintha csak egyedül volna a világon s az urfiak sokszor hetekig nem néztek egymásra, ha valami kis koczódásuk volt, de mióta a kis zsidó fruska a házhoz került, Miklós emberségesebb volt a szegény cselédséghez, az alázatos parasztsághoz. Volt. Ismét az égháboruhoz hasonlóan dülva robot át a falun. Nem jó elejébe állani.

Jetti a béres lakodalma után való reggel kisírt szemmel kelt föl. Tamás soha sem állhatta a könnyeket. Ezt gondolta: „A menykő üsse meg a czudar zsidaját, miatta lucskos a Jetti szemem... Hát jó no. Vigasztaljuk meg.” S közeledett felé, hogy megölelje.

Jetti félrehúzódott.

Miért?

Tamás ingerült lett s gyanakvólag méregette végig. Mi baja Jettinek? Hiszen csak megölelheti a zsidó miatt, vagy mi. Azonban hátha nem a zsidó miatt húzódik tőle? hanem másra gondol, más ölelésére nyujtaná karcsu derekát.

Miklós jutott eszébe s kegyetlen káromkodást szűrt ki fogai közül. Éreztetni akarta haragját Jettivel és hidegebb lett.

Jetti annak a kétségbeesett öreg embernek görnyedő alakját látta, mikor Tamás reáemeli a botot. Ah! Ez a kar most az ő derekát akarja ölelni? De aztán megbánta, a mit tett és szívesen elfelejtette volna.

Ime azonban Tamás nem olyan, mint máskor. Egyik nap fut a másik után s nem olyan. Tűnődni kezdett. Mi bánthatja? Eszébe jutott, milyen bosszusan ugrott föl a kisbíró szavára. Mikor asszony-kontyot kívánt neki a Mindenható urtól.

Addig nem gondolt reá Jetti. De ezért hidegebb-e Tamás?

Hát olyan semmi ő, hogy rágondolni is szégyen arra az eshetőségre, hogy igazi asszonya legyen a Bérói-háznak? Hát ha szereti Tamás, még se vehetné el? Olyan nagy gyalázat lenne az? Mi hát ő itt?

És erre ismét sirt. Tamás így sirva találta egynehányszor. Akkor hátat fordított és ott hagyta.

Egy este ismét egyedül volt Jetti (már egy hét telt el akkor, a béres lakodalma óta) a holdfény kicsalta a kertbe. A fák rügvedző ágai között lehulló fényes vonalaival becsíkozta a pázsitot. Az ég kék volt s a csillagok fénylettek.

Mikor a hársak közt álló kis asztalig ért, a melyikre fölállította Tamás akkor éjjel, a szeme ismét megtelt könnyel. A visszaemlékezés összeszorította szívét. Szökve, fogva jött el az apjától s mégis milyen boldog volt. Volt! Elmúlt idők! Tulajdon azon ösvényen bandukol most végig, a melyiken hozta őt Tamás azon este. A csavargó szellő illatot hozott a hegyekről. Néhány kutya ugatott a faluban. A sövényig ért, melyen áttemelte akkor Tamás. Azontúl kezdődik az oláh temető.

Onnan hangokat hallott. Óvatosan vonult meg egy borostyán-lugasban, melynek bokrain már kipattant burkából a levél s apró lilaszín pontokban a virágbimbó. A sövényen túl egy kis mihaszna vöröshaju leány beszélt valakivel.

- Oh Minya bá drágám (ez a Minya a sírásó volt, egy földsárga arcú, gyér, gyöngye, fehér haju, lágy, ránczos szemhéjú roskadozó öreg ember), ha ked hallgatna reám.

- Hallgatlak, gyöngyöm - felelte az öreg ember.

- Pedig szégyenlek beszélni, Minya, de ked, tudom nem volt rossz hozzám soha. Hát látja, itt ezt a gödröt ezt Météának ássa úgy-e?

- Úgy, Météának - igenelte a sírásó - mert bolond volt a czigány. Virtus, virtus! kellett neki virtus? Tegnap még fejtette a köveket a hegyben, aztán egy kő a mellére gurult s ennyi. Most már neki ásunk. - Kell virtus, mi?

- Tudom, Minya bá. Már most látja, ked segíthetne rajtam s nem is tenne hibát. Vörös a hajam, látja úgy-e?

- Lang, lang, gyöngyöm.

- S nem kellek neki ilyen hajjal...

- Kinek? Gyurinak? Nem kellesz, a miért vörös a hajad? Hát tudod, Kalári leányom, vörös kutya, vörös ló, vörös ember egy se jó. De te jó vagy no... vágd le a hajadat.

- Megölne a szégyen. Mit mondanának rám, ha levágnám!

Aztán halkabban folytatta:

- Ked olyan halottas ember, Minya bá. Ha ked egy szikra jóval volna hozzám s egy tincset a vörös hajamból betenne a Méta szájába, mikor befektetik a gödörbe, hát jóra válnék minden. Mert azt mondják, hogy mire az ott porrá válik, megváltoznék a hajam színe.

- Meg a, hugom - erősítette az ember - de nagy dolgot kívánsz.

- Nem kívánom ingyen s örökös adósa leszek.

- Kicsi van már nekem hátra adósságvárásra.

- Kednek adnám a fülbevalómat. Tiszta ezüst Minya bá. Ked aztán csinál vele valamit. S mit segítene rajtam! Az Isten is megáldaná. Beteszi-e?

- Lám a függőket.

Aztán hallszott, mint alkuszának csöndesen.

Mindene van a boldogsághoz, Istenem! csak a haja vörös. Hát Jettinek mi hiányzik? Szereti-e őt már valaki a világon?

Akkor a sövényen a hegy felől valaki átvette magát, Jetti remegve ült a pad szélére. A gyepen át néhány nagy ugrást tett a jövevény, s aztán elhaladt a lugas előtt. A nyomában járó kutya megérezte Jettit s ugatni kezdett. Arra visszafordult.

Miklós volt.

Miklós, de feltűnően megváltozva. Kurta prémes bekecs a derekán a czondra kabát helyett, melyből kidomborodott széles melle. Erőteljes lábszárain új szűk, sujtásos nadrág; fején fehér posztó-kalap. Az arcza is, mintha fiatalabb lenne sugár bajuszával, rendbeszedett kis körszakállával.

- Keresem, Jetti. Napok óta keresem, hogy mondjak egy szót. Akarja?

Jetti fölkel. Egész testében remegett. A holdfény bevilágította az erős ember dali alakját, a ki emelt fővel, nagyra nyitott szemmel nézett rá.

Ez nem a vért felkergető tekintet volt, melylyel megnézte őt, mikor először lépett a Bérói-házba; ez egy férfi nézése, ki bátran indul valamely tetre.

- Akkor éjjel, mikor az apja megtámadta az uton, azt kérdezte: mi maga ennél a háznál? Akar-e asszonya lenni ennek a háznak? Ezt én mondom. Miért? Meggondoltam. Ha én arra szót találnék. Nem tudok játszani a beszéddel, de igazán érzek. Úgy van, mintha én aludtam volna, hanem most fölébredtem. Maga miatt... maga miatt, Jetti... a kiért. Van még valami hátra? Ha megbecsültek valakit, én megbecsülöm. Ha szerettek valakit, én szeretni fogom. Feleségemnek kérem, de hát engem nem lehetne-e szeretni, a miért darabos vagyok? Az, hanem a becsületemben nincsen csorba. Miért fordul el, Jetti? Ez nem hazug szó. Hanem fél tőlem. Bizonyos, hogy megváltoztam. Nézze, hát egy szava sincsen?

Valami vad erély volt beszédében; durva, szakgatott, langos szavait, mintha nem is csak a száján, de a szemén is mondta volna.

Alig vett lélekzetet s folytatta.

- Ezt el akartam mondani. Én semmit sem kívánok, csak hogy legyen az enyém. Ha akarja, elmegyünk innen. Ketté tépek mindent, a mi ide köt. Dolgozni fogok magáért és szolgálni fogom. Mindenem lesz, az Isten úgy segítsen meg. Messze megyünk, a hova akarja. Ezt akartam mondani. Mit felel? Semmit sem. Ugy is jó, de ne vágja el egy szóval a reménységemet. Gondolkozzék. A mit mondtam, becsületes szó. Hiszi?

Miklós ismét beszélni kezdett, gyorsan, izgatottan.

- Ugy látom, hogy felelni akar valamit. Nem, ne feleljen. Vártam rá s most félek tőle. Soha sem éreztem ilyen kicsinynek magamat. Nehézkes vagyok s durva. Mindezt nem így kellett volna mondanom. Ennek úgy-e más formája vagy? Kérem, ne feleljen. De mondok egy szót. Én ezt másképp fogom megtenni. Én nem félek senkitől... Nem nekem kellett volna ezt elmondanom. Jó. Elmondja más. Feleségemül megkéri más, a kit küldeni fogok. Akkor se feleljen. Hanem... Igen...

Megtörölte a homlokát s kalapját kezébe vette. Hangja csöndesebb s ünnepélyesebb lett.

- Összezavarodom. Igen sokat beszéltem. De ezt még hallgassa meg. Nézze itt a Bérói Kata kése nálam. Akkor este kérte, tudja, hogy adjam a derekára. Azóta itt hordom magamnál szünetlenül. Az édes anyám adta kezembe, hogy megőrizzem becsülettel, a mig élek. Várok egy hétig. Le sem teszem magamtól ezt a kést, el sem is veszítem. Egy hét múlva ismét eljövök. Ma kedd. A jövő kedden szemben leszünk. Addig gondolkozzék. A mit akkor felel, azt meg-

hallgatom. Ha az enyém lesz, odaadom ezt a kést. Ez lesz az eljegyzésem. A feleségemé legyen a Kata kése. Ha eltaszít, magamba ütöm. Isten engem úgy segítjen!

Aztán megfordult.

Gyors léptekkel ment végig az ösvényen, a csendes, fekete Bérói-ház felé. Hallszottak lépétei a tornáczon. Belépett a szobájába.

Mindez olyan volt, mint egy nyári zivatar, mely váratlanul jön az égből lánggal, dörgéssel, s eltűnik hirtelen.

Jetti kábultan tántorgott végig az úton.

Felesége! A gőgös Bérói Miklósnak a felesége.

Tamás várt rá az ajtóban.

Szigoruan nézte meg.

– Hol voltál?

Jetti hevesen átölelte nyakát s égő arczát széles mellére tapasztotta.

– Ha tudnád Tamás – rebegte – hogy szeretlek!...

Úgy mint egy pelyhet, úgy mint akkor, azon este fölemelte Jettit Bérói Tamás, szemébe nézett és megcsókolta.

A harag egyszerre eltűnt szivéből.

*

Felesége...

Bizonyos, hogy eszébe se jutott volna Miklósnak ez a gondolat az öcscse nélkül. Most már tegyen róla Tamás. Ő kergette belé. Hogy tanulja meg az a fráter, mint lehet parancsolgatni Bérói Miklósnak! Lássuk! Menjen ő is idáig, ha tetszik. Ha elébb jutott volna neki eszébe, tán elveszi vala feleségül a zsidó gyereket. Igen, de most már daczból se tenné. Mert nem úgy látszanék, mintha megijedt volna?

S ha nem, elveszti Jettit.

A zsidó leánya? Mindegy. Ki számoltathatja Miklóst? Ah! Tamásnak tetszik a Jakab leánya? Kínlódni fog érte, ha elveszíti? Jól van. Miklósnak is tetszik!

Tetszik?... És megállott, a mint reggel a tóparton tűnődve járta a nyomdékot s a kezében levő korbáccsal csapkodta a száraz nádszálakat.

Tetszik?... Mély lélekzetet vett s arczát mosoly világította meg, mely szivéből fakadt. Magának sem mert felelni e kérdésre. Valami csodálatos gyöngeséget érzett s csodálatos erőt egyszerre. Az ő szép rózsaszín arczát, puha haját megsimogatni... és egy szorításban megsemmisülni vele együtt. Úgy szeretett volna birkózni érte valami rettenetes állattal... s úgy szeretne volna térdére hajtani fejét s ott szunnyadni el.

Nem. Semmi sincsen azon kívül, hogy dulakodni akar az öcscsével, hogy meg akarja mutatni erejét.

Most (hogy nem állott szemben azzal a mosolygó, semmi gyermekkel) már képtelenségnek tartotta, hogy az ő kezét ne fogadná el. Mérlegelni kezdte, milyen nagy szó volt, a mit kimondott.

Aztán hirtelen az ötlött eszébe, hogy ostobaság volt, a miért nem hozta mindjárt magával, miután elmondta neki, hogy mit akar. Hiszen Tamástól is úgy jött el az apja házából.

E kicsinylő gondolatra azonban kedvetlenül érezte magát.

Igen szép derült reggel volt. Az oldalokon már vágta a barázdákat az eke. A tó sötét vizére néha kirebbent a száraz nád közül egy fehér madár s átsuhant a fodrokon, a szárnyával érve azt csupán. Ez a tó sok határ vizéből gyűlve, ott a legnagyobb a bérói lapályon s a gát alján rozszant kis malom fekete kerekeit hajtja. Egyik oldalán a cziheres hegy, a honnan keskeny ösvényen jönek a szomszéd falusiak, hogy egy lengő pallón átmenjenek a vizen, örölni az árendás Jakab zsidónál a malomba.

Ime az ajtóban áll most is nehánya. Fialat legény suttog valami bolondságot fiatal leánynak a faragott oszlop mellett; egy vén anyóka gunyaszt a küszöbön s időnként megjelenik az ajtóban az öreg, fehér szakállu zsidó is. Egy pár szót szól, vagy csak szétnéz, nem esik-e valahol valami kár; aztán eltűnik ismét.

Csak maradna már egyedül. Bérói Miklós mondana neki valamit. Minthogy ő nem tud most egészen tisztán gondolkozni, nem is bírná hirtelen megmondani, hogy mit? de Jettiről szeretne a zsidóval szólni egy pár szót. És azt is no (és miért ne?) elmondaná neki, hogy feleségül akarja. Ah! milyen nehéz lesz. Mindegy. Tegyen Tamás róla.

S mikor egyedül marad a zsidó, megindul Miklós tizszer a keskeny pallón a mély viz fölött s visszatér tizszer. A parasztok ott látják untalanul csatangolni a nagyságos urfit a cziheresen, ólálkodva a zsidó malma körül.

– Vajjon mit akar Jakabbal? – gondolják a parasztok. A leánya végett bizonyosan. És törik nehéz fejüket, hogy kitalálják: mit akar? A zsidónak is szólnak felőle. Jakab sötét tekintettel hallgatja:

– „Hozzám ne jöjjön egy sem onnan. Az Úr nagy! Majd látni fognak kentek valamit...”

Néhány nap telik el ilyen mende-mondákkal. Azalatt Miklós a kis Zöldi kuriájának kapuját is sokszor nyitja ki. Valamit suttog a keszeg emberkével s mindenféle numerusokat irogatnak. Ketten megjárják a határban a Bérói földeket. Ez is az övék; ez a gyomos, ez az ugar, ez a tövises. Rosszak, soványak, de mégis igen czudar árt ígér értök Zöldi. Mert ezen hajdanában annyi búza termett s azon annyi zab.

Zöldiné főségesen lógatja vörös fején a vuklikat.

– Meggondolta jól Miklós öcsém, hogy mit akar csinálni, mikor a földjeit eladja? Mégis. Csak tán nem veszi el feleségül azt a kis zsidó gyereket...

De erre az alázatos kis kapzsi Zöldi szokatlan hevességgel támad hitestársára.

– Tudja Miklós öcsém, mit kell csinálni, nem kell őt tanítani. Úgy-e na? El akarja adni a földeket Miklós, mert meg akar házasodni s ki parancsol ebben neki? Úgy-e na. Ha szereti, hát neki nem parancsol benne senki. És azt mondom öcsém én is, ne nézzen a rangra, csak a szívére. Úgy-e na. De honnan tudnék én annyi pénzt venni, a mennyit kér a résziért. Hiszen az roppant summa.

A hölgy keserűen biggyeszti föl húsos ajakát s viszont belemélyed a rablások és öngyilkosságok olvasásába, melyeket kis képes hírlapja szed számára össze a nagyvilágból. Nagyon lenézi az urát, ki a haszonra való kilátásért káromolja a nemes vért. Lenézi és sohajtva tekint a terebélyes családfára.

Zöldi pedig alkuszik, hazudik, a birtokát áruló komor embernek és el nem hagyja egy perczig se.

Mikor aztán a határ jól át van járva, hétfőn délután, hat napnak multával attól fogva, hogy Miklós a zsidó leányának fölajánlotta a Béróiak tisztos nevét, a kis Zöldi a Béróiak udvarában viaskodik a kutyákkal.

Prüszköl, káromkodik a kopókra s minden cseléd elejébe szalad, hogy szétkapkodják a megrémült gyöngé ember sarka mellől a haragos dögöket.

Tamás a tornáczon várja.

A kis Zöldi remegve ér oda és jobbra-balra tekintget gyanakodva. Alig tud beszélni. A szoba közepén is alszik egy nagy vizsla és az is morog, majd nagyokat szuszog, elnyújtózkodik, ismét föláll s körülszaglászsa a sáppadt uraságot.

Jetti szótlanul, lesütött fővel áll az ablaknál. A lemenő nap sugara beözönli kecses testét. Zöldi kegyes lenézéssel bólint fejével.

Arra meghajlik szerényen s kimegy.

- Lehet nálad a kutyáktól beszélni kedves öcsém? - kérdi.

Tamás füttyint a vizslának s ez elnyúlik a földön s két első lábára fekteti okos fejét, merőn nézve a látogatót. Zöldit feszélyezi a rossz indulatu kutya s azért a míg beszél, nem Tamást, hanem a vizslát ügyeli.

- Mindig különösen szerettelek, kedves öcsém - kezdi - s becsültelek. No mi?

Tamás kurtán mondja: „Tovább, tovább.”

- Érdeklél viseltettünk én, s a feleségem is, irántad. Tudod egymásért él az ember.

Tamás közbevág: „Tovább, tovább...”

Zöldi igen okos beszédre készült, hanem ez az unszolás zavarja. A mondatai nem jutnak eszébe s újból ismétli különös nagyrabecsülését. Ő is, és a felesége is...

Akkor a kutyák ismét rárontanak valakire az udvaron s Zöldi riadozva tekint hol az ajtóra, hol a nyers Tamásra. Nagyon szeretne otthon lenni.

Sok babogás és félben maradt mondat között adja elő, hogy ő ez uri házat most mint követ látogatja. Valaki küldte.

„Hiszen te tudod, öcsém, hogy ki.”

- Tovább, tovább.

Ő egy bizonyos hölgy miatt jött. Nem habozik kimondani, hogy Jetti az izraelita leány miatt. („Hiszen itt lovagias férfinál vagyunk, s bátorságban vagyunk.”) Hiszen ő ismeri Tamást. Tudja, hogy micsoda tanult férfit. Az egész Bériói család reá tekintene, ha élne. A név... a név... Aztán vegyük ehhez, hogy a magyar állam paragrafusokat csinált a hatalmaskodók ellen. S akár csak tekintsük, egy kiskorú leány („névleg Jetti”) az apja engedelmével nélkül hozatott el, a mi, ha föl akarnának lépni, ha botrányt akarnának csinálni, nagy szégyent hozhatna erre a tisztelt házra.

De ki akarna botrányt, Istenem! Ki merne fellépni e vidékszerzte becsült ház ellen. Hanem ő ismeri Tamást. Szeret mulatni Tamás. Jó. Bolondozni. Jó. Hanem Tamás tudja, meddig elég. És Tamás mindenesetre örvendeni fog, ha nemes emberhez illő tisztességes uton megszabadulhat egy ballépés gyászos következményeitől. A világon még voltak nemesek, kik egy kis bolondságot csaptak maguknak rangjukon alól való hölgygel. Jó.

Itt van azonban Miklós. Hát ő, tudja mindenki, egy kicsit nehéz fejű. Hanem ha ő valamit a fejébe vesz, hát az ellen nem lehet tenni. Ő fejébe vette, hogy e bizonyos hölgyet, névleg Jettit, bárha izraelita leány, pap elé viszi. No, hogy ez mi! Az Isten bocsássa meg! Zöldi is igen lenézi érte Miklóst. De Tamás már bizonyosan unja s elégnék is tartja a hölgygel való mulatkozást. Hát adja oda Jettit, ajándékozza Miklósnak. Csak ezt kéri. No mi?

És Tamás még mindig egyforma figyelemmel ügyeli a kis Zöldi szavait s mihelyt a hitvány emberke bár annyi pihenést szerez magának, hogy lélekzetet vegyen, unszolja: „Tovább, tovább!”

A küldetés végére alig is tud hát elérni Zöldi, akkor úgy szuszog, liheg, mintha egy nagy hegyet mászott volna meg forró délben.

Mindezekből az üzenetekből, melyeket mint követ hozott, némelyeket el kell, hogy mondjon Zöldi a szóban forgó „bizonyos hölgynek” és ezt Tamás, ha csak a hölgy kárát nem akarja, nem gátolhatja meg. Nyilatkozzék ő is.

Tamás szótlanul kel föl s megkeresi Jettit.

A Jakab leánya belép s Tamás szólal meg akkor, nem figyelve Zöldire, ki néhányszor rákezd:

„Tisztelt hölgy...”

– Jetti – mondja Tamás – im ez a majom itt Zöldi, a kinek veled van baja. Az édes bátyám hozzám ment és ez a zsobrák le akarja csalni. A bátyám eladja neki a részét. Látom, hogy néhány nap óta bujják a határt. Hát tudod miért? Mert a bátyám házasodik. Mit gondolsz, kit vesz. No nézz reám – rivalja nyersen – nem tudod, hogy kit? Téged Jetti. Ezt a penészlelkűt ide küldte, hogy mondja meg ezt neked, hogy kérjen meg téged az ő számára. Nagy szerencse, fényes házasság! Mit felelsz? Akarsz az övé lenni?

Jetti féltékeny nyúl a Tamás keze után.

A férfi visszalép és ismét kérdezi:

„Akarsz?”

Jetti elfordul.

Tamás ismétli:

„Felelj neki.”

A kutya is fölveszi fejét lábairól s morogva vonul a sarokba. A levegő terhes és nehéz a szobában.

Egy szó és halomra omlik minden.

De az az egy szó nem mondatik ki.

Jetti bátran néz a kis követ szemébe és azt feleli:

– Nem.

Aztán Tamáshoz megy, mellére simúl s a férfi átöleli félkezevel. Másik kezével az ajtóra mutat.

Az erek kidagadnak homlokán.

– Ki ott az ajtón, ki hitvány, futvást. Azzal a gazemberrel pedig találkozunk. Ezt kell megmondani neki.

Akkor viszont kezdődik a kutya-patália. És odakünn a kuvaszok s a kopók olyan üvöltést cselekesznek, hogy azt bizony az a maroknyi ember meg sem érdemli.

*

A faluban azon este azt beszéltek, hogy Miklós nagysás urfit kiutasította a zsidó a korcsmából.

A halottas ember, Minya bá, ott iszogált a korcsmában, és ott az egyik esküdt. Akkor bejött Miklós urfi. És láss csudát. Néhány szót pussogott a zsidónak. És a zsidó milyen szókkal ki-kergette, de milyen szókkal! csak az Isten tudja...

És nem lőtte meg az urfi az istentelen pogányt?...

A nagysás urfi édes apjáról tudják öreg emberek, hogy egy jobbágyba, a ki a házfödélén dolgozott s feleselni mert: egy lövést küldött. Lomhán dübörögve gurult a paraszt a földre. Az tudott aztán lőni!... Csupán azért, mert egy szót ellene mert mondani. És ez a kutya hitű zsidó most le meri piszkolni Miklóst.

És végig sem vert rajta Miklós urfi? Nem a! Kisunnyogott csöndesen a korcsmából.

S bárha heves szél támadt, mely terhes felhőket kergetett a völgyre – dideregve a kapuközökben sokáig csak ezt a nagy ügyet beszélték.

Mi lesz a világból! egy ilyen kutya zsidó mer szólani a nagysás urra! Hogy meri feltátani ellene a száját? és hogy tűr el egy olyan előkelő úr, miért tűr el tőle csak egy roszt tekintetet?

A fellegek meggyűltek s eltakarták a csillagokat. Mély sötét borult a falura. Hideg szél kelt s az esőcseppek karikákat vertek a tó vizén. Olyan bánatos fekete volt minden, mintha soha sem akarna kiderülni.

Hajnal felé a cserebokrokból álló cziheresen a száraz piros levelek csillámlottak a víz-cseppektől; az ég homályos és sűrű volt.

Az eső megeredt. Csupa lucok lett minden. Néhány kakas iparkodott a faluban; az egyik kezdte a kiabálást, a másik nem hagyta; a miből csinos lárma keletkezett.

A harangozó olyan sötétben rángatta a rosszhangú kolompokat, hogy senki sem hitte, mintha a rendes időben húzná.

A malom ajtaja be volt zárva s a megkötött kerekeken csörgött le a víz. Lucskos halak verődtek fel a tóban s loccsantak ismét vissza; a mély víz nagy gyűrűket vetett nyomukban. Olyan homályos volt minden, hogy a domboldalon a temető sírfáit nem lehetett megkülönböztetni a megázott sírhantoktól.

Ezen a szomorú reggelen valaki, ha igen jó szeme van, láthatta volna, hogy egy férfi ereszkedik le a csúszós cziheren ott az ösvényen, a hol a szomszéd falusiak szoktak a malomba jőni. Egy lovat vezetett kantárszáron. Az állat kényesen lépked, fúj és makranczoskodik. De mégis leérnek az aljba s a férfi (nagy erős ember, kurta zekében, kerek posztókalappal fején) megkötöti az állatot egy erős cserefához.

Aztán gondolkozva elindul, s csöndes léptekkel megy a tón a malomba vezető pallón át.

Mikor a palló közepéig ér, a malom oszlopai közül egy másik férfi alakja válik ki. Ez szembeindul a jövevénynyel.

Összetalálkoznak a pallón, néhány szót váltanak s hevesen integetnek karjaikkal.

Akkor az előbb jött valamit kivesz zsebéből és mutatja. Arra talán dulakodnak, talán ki akarnak térni egymásnak...

A paripa a fa mellett fölnyerit, a tó vize nagyot loccsan, aztán hullámok verődnek végig rajta s egy bús, hosszú kiáltás nyilallik át a néma, nehéz légen...

Aztán a pallón át a cziheresbe egy ember lép át és gyorsan siet a falú felé.

Hát a másik?...

*

Az idő csak délfelé kezdett derülni, de a mező félig könnyben, félig mosolyban olyan volt, mint egy szemérmes leány az oltár előtt, a ki nem tudja nevensen-e? sirjon-e?

Ah Jetti is, vajon mit tegyen ezen a napon? Ez ugyanazon kedd, a melyiktől oka van félni, várni.

Észre se veszi s az ajtó meg fog nyilni és megjelenik Miklós. A válaszáért jön. S a milyen bizonyosan következik az éjjel után a nap, olyan okvetetlenül itt lesz.

Mert ő azt mondta, hogy eljön. És az ő elhatározása ellen nincs gát.

Mit tegyen Jetti?

Nem azon töpreng, hogy mit felel neki.

Nyughatatlan éjszakákon bár, félig ébren, félig alva, látta azt a minden koronánál drágább csábító kis csipkés fejkötőt, melyet Bérói Miklós nyújtott feléje. Asszony... igazi asszony. Ah!

Hanem csak eddig is van. Minden álomnál édesebb valóság a Tamás szemeknek melege, keze szorítása. Neki tetszeni, neki szolgálni, az ő eszében élni, vele örvendeni, szenvedni...

Tudja, hogy mit fog felelni Miklósnak, de vágyakozik úgy mondani el, hogy Tamás is hallja és fél attól, hogy hallani fogja.

Némi sejtelmek kelnek szívében.

Hátha Tamás azt felelné akkor: „Nem adlak másnak, az én feleségem léssz, mert én szeretlek...” A szeme kigyúl a gondolatra.

Miért ne? Kecsesen, kaczerán mosolyog és mérlegeli az áldozat nagyságát, melyet Tamásért hoz. A következő pillanatban aztán izgatottan rázza kis fejét s ijedve gondol arra, hogy mi fog történni?

Minden szó eszébe jut, a mit ott a borostyán-lúgasban mondott Bérói Miklós: „Ha feleségem lesz, övébe akasztom Bérói Kata kését. Ez lesz a jegygyűrűm. Ha nem, magamba ütöm. Isten engem úgy segítjen.”

És ma eljön a válaszáért...

Aztán Tamás... És remeg, a mint eszébe jut, milyen rettenetes volt a kis Zöldi látogatása után. Egész este nem lehetett szavát venni s éjjel födetlen fővel, csupasz mellel sétált a zivatárban, az éjszakáénál sötétebb tekintettel. És azok a terhes, szörnyű fenyegetések. Mit fog csinálni, ha szemben áll Miklóssal?...

Jetti fél és remeg. Ez a nap határoz fölötte. Akár mibe fog, kihull a kezéből. Az ablak mellé ül, hogy lássa, ki jön be a kapun, aztán remegve zárkózik a belső szobába, hogy ne találkozzék azzal, a kinek jönnie kell.

Tamást keveset látja. Ő néhányszor benézett a szobába, de aztán ismét elment. Jetti alig mert rápillantani. Az arcát dultnak, ijesztőnek találja. Bizonyosan a saját remegő szíve sejtí csupán olyannak. Vagy valamit talán tud Tamás és ezért kerüli őt?

Mi lesz, Istenem!

Ezenközben a délelőtt eltelt. A nap kisütött az oldalakra, a harangozó kongatott délre s az úton asszonynépek mentek csoportosan a mezőre, gyékény-kantáraikban ételt vive munkában görnyedő uraiknak.

Kotló pipeg az öreg Veron körül s az udvaron csak akkor támad elevenség, mikor a Miklós pejszikója fölkantározva, fölnyergelve megáll a kapu előtt üresen. Marcsi, a vén kocsis, nagy lármával eresztí be az állatot s arra kigyúl a mennyi cseléd.

A pejszikón Miklós úrfi ment el hajnalban. Bizonyosan leszállott, bement valamelyik házba s a csikó magától haza őgyelgett.

De nem történt-e valami baj az úrfival?

Ej, mi történnék? Marcsi jól ismeri a nagysás úrfit, s a sorsot nem tartja erősebbnek nálánál. Az asszonyok azonban sápitoznak, s a vén kocsis bizalma is meginog.

Akkor végigmegy Tamás úrfi az udvaron. Lám ő sem tart semmitől, mert arrafelé alig nézve, int kezével, hogy vigyék be a lovat. Veron sugva kérdi Marczit:

– Beteg a nagysás úrfi? Nézze kend, hogy el van változva a színében...

Ez a zajongás is elmúlik, s viszont csöndes lesz az udvar. A béres kihajtja délután a borjúkat a mezőre, a gabonás árnyéka megnyúlik; egy óra a másik után kong el a toronyban – és Miklós még sem jön.

Jeti némi könnyebbülést érez. Hátha nem is jön el. De miért nem jön?

Fölkerekedik a félelmen az a kis kaczársággal vegyült mersz, mely természetét képezi – és ohajtaná, hogy jőjön. Ne tartaná meg a szavát? Vagy megbánta volna?

Tamás ebédre sem került haza. Délután egyszer tekintett be, s Jeti hizelegve, mosolyogva közeledett felé.

– Hagyj most el, mondta Tamás komoran.

Egészen rekedt volt.

– Bánt valami Tamás? – kérdezte s hozzásimult.

Eltaszította a leányt, elfordult s azt felelte: „Hagyj el.”

Aztán a messze, kék havasok fehér ormáról gyöngye fátyol nyúlt ki, s nőtt, nőtt a végtelen völgyön át; a dombok is betakaróztak és belé a rügyedző fák, majd a virágzó mezők.

A csöndes alkonyra nyugodalmas éjjel jött – és Miklós mind nem érkezett meg a válasz után.

Pitymaltakor valaki dörömbölt a kapun. Tamás felszökött az ágyból és az ablakhoz rohant.

Csak a csordapásztor volt.

Később a kutyák ugattak mérgesen. Tamás viszont lenézett az udvarra. Egy paraszt jött az alszegről és kiszólitotta a kocsist.

Még alig hajnalott. Jeti akkor szenderedett el. Az egész éjjel minden neszre nyughatatlan volt Tamás. Ha szemét behunyta, fölriadozott s kínosan nyögött.

Az alszegről érkezett paraszt valami nevezetes dologba jöhetett, mert kézzel-lábbal magyarázott ott alant az udvaron. Nem sokára a cselédek mind köréje gyűltek, sőt a szomszédból is átfutott néhány férfi.

Tamás belékapcsolja a szemeit a beszélőbe.

A paraszt ismét magyarázott, s arra óbégatni kezdtek. Veron is lebiczegett s kezeit összecapta, aztán kötényével eltakarta arcát s jajgatni kezdett.

Mindnyájan a ház felé néztek, hangosan kiabáltak, s akkor a férfiak közül kiindult egy pár az útra. A mint mentek, minden házból csatlakozott hozzájuk valaki, úgy, hogy a templom körül már sokan voltak. Itt olyan zajt ütöttek, hogy inges gyermekek, asszonynépek s öregek futottak ki a házakból.

Tamás meg se mozdult az ablakból. Homlokát az ablakra szorítja. Az üveg megpattan éles hangon. Homlokán vércsepp bugygyan ki. Észre se veszi. Merően ügyeli a megmozdult falút.

Messziről sántikált Minya bá, a halottas ember. Mind felé rontottak s neki beszéltek. Ő álmélkodva hallgatott egy darabig, s akkor a zsidó háza felé mutatott s rázza az ökleit fenyegetően.

Arra mindenki a zsidó házának indult.

A kisbíró is elékerült. Valaki a malom felé mutatott. A nagyrész arra tartott. Néhányan a Bérói udvar felé futamodtak.

Akkor lekerültek a templom mellett egy kis sikátorba, s minthogy a legelől menő futni kezdett a malom felé, mind a nyomába iramodtak. A házikók ajtai kinyíltak mindenfelé, s a komondorok azokra vetették magukat kegyetlen ugatással, a kik utána szállingóztak a rohanó csoportnak. Asszonyok felöltözetlenül, férfiak futtokban öltve fel a zekét vállukra, s mezitlábos gyerekek futva, zajongva – a malom felé.

A nyugalmas fekete malom, a titokteljes tó, az egész pompás kék égbolt, mintha nyughatatlanul mozogni kezdett volna. A víz locsogott a kerekeken, a gát vesszőin porzó fehér fodrok szöktek magasra, s omlottak ismét alá a fekete tükörre.

A malomkerekek padozott laján, ott, a hol az arasznyi víztől még jól látszik a rothadó, megzöldült deszka is, egy emberi test feküdt kimondhatatlan nyugalomban.

Egy lepecsételt, fölnyithatatlan, hangot soha nem adó örökös titok; egy ártalmatlan, s mégis félelmes Senki; egy darab hitvány hús, gyöngébb a férgek akaratanál: egy halott.

És Veron dörömbölt az elreteszelt tölgyfaajtón, a palotán. Rettenetes hirt mondanak. Talán nem is igaz.

„A nagyság urfit a malom laján kapták holtan. A víz vitte oda.”

Az emberek mind elmentek, hogy lássák.

Tamás kezébe rejtette földszárga arcját.

– A bátyám!

Jetti ijedten nézett fel.

– Miklós!

Aztán mint a villám, úgy csapott át a Jetti eszén; „hirül adta neki Zöldi, hogy én nem akarom őt, s szívébe döfte a Bérii Kata kését.” Arra elborították szemeit a könnyek és hevesen zokogni kezdett.

Tamás az ablak fájába fogódzott és merően nézett le a nyüzsgő falura. A teste reszketett; ajakát megharapta fogaival.

A malom nem látszott a Bérii-házból, hanem a zsidó korcsmája igen. Ajtaja előtt csoportban állottak az emberek s kiabáltak. A tó felől jöttek némelyek, s nyughatatlan csoportok bolygtak oda. Ekkor néhány férfi nekirontott a korcsma ajtajának és döngetni kezdte. Nem nyílt ki. Arra berugtak.

A kis Zöldi szaporán futkosó alakja kivált a tömegeből. Néhány esküdt kíséerte, a merre járt. Látni lehetett, mint lép a korcsma tornácára s mint inti szét a zsidó lakására betörő férfiakat.

A nap pedig méltóságteljes lassúsággal emelkedett a dombok tetejébe. A bölcs nyugalmával, kinek szemei előtt nincs új dolog a földön – szállt megzavarhatatlan nyugalommal a zajgó völgy felé és sugarait szétküldte a néma mezőkre.

*

– Gyász hír, öcsém, gyász hír – rontott be a kis Zöldi a Bérii-házba. – Ne tekintsünk a kedvetlenségekre mostan, felejsük el a haragot. Látod, én jövök hozzád. Ki hitte volna, hogy ilyen hamar hozzád alázom magamat? Gyász hír, a bátyád... Miklós...

Tamás háttal állott a lihegő emberkének. Vissza se fordult.

A parasztok odatolakodtak a nyitott ajtóba. A veranda fekete volt az emberektől. Egy pár be is lépett az úrfihoz. Ki fél ilyenkor tőle?

A zsidó leánya a szoba túlsó szögletében állott zokogva. A kis Zöldi fontoskodva beszélt:
– Az Isten útjai, kedves öcsém, kitanúlhatatlanok. Milyen szerencsétlenség e tisztos házra (s Tamás, mintha e tisztos ház falai szorították volna, úgy összezsugorodott, s válla közé húzta fejét.) Ott kapták meg ma reggel Miklóst a lajon. Arra megy egy ember át a pallón s látja. Rettenetes gyász. Kivették. Hozzák. Az ember nem is hinné ezt a szerencsétlenséget! Erősítsd meg magadat. Én mindjárt valami rosszat gondoltam. Mert mi? Egy olyan férfi, mint Miklós, nem pusztul el csak puffra. Ilyenkor látszik meg, hogy ki igaz barátja e háznak! Több rendbeli gyanus körülmények kötelességévé teszik a hatóságoknak a beavatkozást. Nevezetesen...

Tamás tágra nyitotta szemeit, megfordult s eleven rémülettel nézett szét. A lépcsőn újabb csoportok érkeztek. Nem őt hozzák-e? Nem, csak a kíváncsiak jönnek.

Zöldi fölfujta magát.

– Nevezetesen mikor történt a gyászeset? A kocsis azt vallja, hogy tegnap épen hajnalban ment el Miklós s a pejko délben érkezett haza. Mit bizonyít ez? Hogy a gazdája meghalt. A mint hogy világos. És továbbat szemlélve, azt kérdem, miért halt meg? Maga magától? Nem. Kitől tehát? Ellenségétől. Ki volt az ellensége – ezt kérdem?

A szoba csöndjében csak Tamás hörgő lélekzése hallszott.

– Ki? Kutassuk a körülményeket. Tegnapelőtt este Jakabnál a zsidónál volt Miklós. Én tudom, hogy ott volt. Nekem mondta, hogy valamit kérni megy hozzá. Valami nagy dolgot kért. A leányát kérte. Többen tanuskodnak. Ugyanekkor e zsidótól fenyegetésekkel illettetett. Többen tanuskodnak. A felsőség ezt számba veszi. Nevezett zsidó több ízben nehéz fenyegetésekkel szólt a néhairól. Többen tanuskodnak. És hol találtatott a test? Ugyanazon malomnál, mely a nevezett zsidó haszonbérletét képezi. Többen tanuskodnak. Bizonyosan még egyszer elment a leányt kérni... Mindezekből egy dolog világos.

A parasztek mozgolódní kezdek. Többen így szóltak: „Világos, világos!”

A kis Zöldi ünnepélyesen megszegte a nyakát s élesen mondta:

– A felsőbbség ráteszi a kezét a gyilkosra és átszolgáltítja illetékes helyre.

Tamás révedezve nézett körül... Hol van a gyilkos?...

– Én személyesen hallgattam ki Jakabot a zsidót s feleleteit előzőleg följegyeztem. E feleletek zavarosak. Itt a tagadás nem használ. Ki volt ellensége a néhainak? azt kérdem. Ilyenkor látszik meg, ki jó barátja e háznak. A zsidó minekutána Miklóst kiutasította, bezárta korcsmáját. Maga a malomban hált. Hajnalban meglátta Miklóst s orozva... mert másként nem lehet, mint orozva... betaszította a vízbe. No mi?

– Én tudom – lépett elő a Minya bá és verte a mellét.

Arra mindenki beszélni kezdett: „A zsidó, a zsidó,” zúgatták.

Jetti Tamáshoz futott, kezét megfogta s éles, biztos hangon kiáltotta.

– Az nem igaz! mondja nekik, hogy hazudnak.

Tamás fölrántotta a vállát. Ez volt az első öntudatos mozdulat, a mit tett, mióta a szörnyű hirt meghozták.

A parasztek elhallgattak s Minya bá hátrahúzódott az ajtó közé.

– Mondja nekik, hogy hazudnak! Az én öreg gyöngé apám nem képes arra. Én tudom, hogy nem!

A kis Zöldi rendíthetetlen volt.

– A vizsgálat ki fogja deríteni...

Jetti megnézte Tamást.

- És maga hiszi? - Aztán eleresztette a férfit, a szeretője kezét s eltaszította őt. - A törvény hazudik, mindenki hazudik! Az apám nem tette. Én tudom ki tette. Egyedül én tudom!

S nagy kék szemeit merően Tamás arczába kapcsolta.

Zöldi közbevágott:

- Jól meg kell gondolni, a mit az ember mond. A felsőbbtség számba veszi...

Tamás a leány elejébe állott, hogy elhallgattassa, de Jetti eltaszította. A szemei kigyúltak, az arca lángban égett.

- Hol az apám? kérdezte.

Zöldi megzavarodva lépett hátra. „A felsőbbtség kezébe vette” dadogta.

A parasztlak jelentősen néztek egymásra s aztán szánalommal a leányra. Hátha megzavarodott?

Jetti kétségbeesett izgatottsággal topintott lábával s csengő hangon mondta:

- Ereszszi el apámat... én vagyok a bűnös...

Aztán zokogásba tört ki s arcát kezeibe rejtette. Zöldi is a parasztlakra tekintett s sajnálkozva csóválta fejét. Mindazonáltal a felsőbbtség köteles a jeleket tekintetbe venni.

Tamás tévővázva nézett körül. Mély rekedt hangon mondta.

- Nem igaz, a mit e leány szól. Ő ki sem tette a lábát a házból. Nem ő gyilkos...

Nehéz, egyforma léptek dübörögtek a folyósón. Valami terhet hoztak.

Az ajtó előtt levők félrevonultak. Zöldi azt kérdezte:

- Hova vigyék?

Tamás eltorzult arcczal, rémülve kiáltott föl:

- Ide ne... ide ne...

- Az ő szobájába pedig nem vihetik, mert azt a felsőbbtség lepecsételteti ideiglenesen.

Jetti megfordult. Olyan volt, mintha nehéz álomból kezdene ébredezni. Az ajtónak indult s ismét visszatért.

Az apja... az apja. Minden egyéb fölött az apja, a szegény, öreg, úzött, kínzott zsidó.

Nem igaz, a mivel vádolják. Hiszen Jetti tudja, mi kergette Miklóst a halálba. Egy rossz válasz kergette.

Nézzék meg az ajtót a szive fölött, a mit a Bérói Kata késével nyitott. Az a hallgató rettenetes nyílás felelni fog, ha kérdezik.

Jetti tudta, hogy így lesz. Bejelentette neki halálát Miklós. Még a napot is előre megmondta. És ő nem akadályozta meg.

Ő a bűnös egyedül. Világos... világos.

Az ácsorgó czondrás emberek között utat nyitott magának s elsietett. Látnia kell az apját.

A Miklós hideg testével megálltak a verandán.

Tamás eltakarta szeméit és elment mellette. A kerten átsapott. Menekedni... menekedni, a míg csak bírják a lábai. A meredeken fölrohant az oláh temetőnek s aztán a kopasz hegyre, ott a vén zajos ház fölött.

És mikor az oromra ért, nem tudott továbbmenni. A szemét bekapcsolta a nagy kettős francia földélbe, melynek alatta idegen kezek ravatalt kalapácsolnak az ő édes bátyjának, Bérói Miklósnak.

A tettesre hát a felsőség rátette a kezét. Lovas legény vágatott a városba, hogy hirül adja a rettenetes esetet a törvényes uraknak. Mire beesteledik, kiszállanak bizonyosan.

Mit tehet itt egy leány bolond beszéde? A törvény nem hajt a könnyekre. Az eset világos. Többen tanuskodnak. Az alattomos zsidó megleste az urfit. A gaz... Mert gyilkos szándékot rejtgetett a zsidó a nagyság urfi ellen. Azt mindenki tudja. Utána lopódzott a pallón.

A kis Zöldi tudja, miért ment Bérói Miklós a malomba. Okosan hunyorgat. Azt ő majd bemondja. Utána lopódzott és megtaszította. A vízbe esett. A hinár megfogta. Ismeretesek a faluban az ilyen esetek... Aztán a víz színére került másnapra s akkor a gáton levitték a habok.

És a zsidó beismeri, hogy mondta, a mit mondott. Beismeri, hogy a malomban hált. Világos, világos.

- Nem igaz! - mondja Jetti és szalad le és föl a faluban. Mindenki szánja.

- Nézzék meg a halottat kiáltja, ő maga magát ölte meg. Nézzék meg a sebet a szive fölött.

Szegény nem tudja mit beszél. A Miklós szive fölött nincsen semmi seb.

Az egész falu talpon van. Mindenki ismeri a gyilkost. És bárha a szegény leány nem vétkes, az asszonyok mégis gyűlölettel nézik.

- Ne bántsátok - mondják mások - mit tehet ő?

Semmit, igazán, semmit se tehet, bárha jár-ke, mint egy örült. Felkeresi az apját. A vén zsidó a Zöldi kis magtárában üli a tömlőczőt. Egy szegletbe huzódva, fehér szakállát tépi jajgatva és rettentő szókkal űzi el a leányát. „Nem akarlak látni - kiáltja - te pestis, te kárhózat, érted kerültem ide. Alacsony vagy, átkozott vagy.”

Jetti befogja a füleit és elfut. Keresi Tamást. Ő ott bolyongja a hegyeket.

És nincsen szegény Jettinek otthona. Az apja házából küzte az átok, a Bérói-házból egy halott, a ki miatta veszett el. Csak a kutyák a régiek hozzá a Bérói-udvarban. Szükölve farkcsóválva kísérik, míg a kaputól a házig megy és ismét visszatér s kezét nyaldossák. Aztán hogy halálosan fáradtan ér fel alkonyatkor a vén nemesházba s hogy dideregve ül le a felső lépcső fokon, odahuzódnak köréje; a kopók meleg lehelletet fújnak rá s a vizsla lábához fekteti okos fejét.

A mint a nap száll, Bérói Tamás is előkerül a hegyekről s kézen fogja Jettit szóttanul.

Az arcza, mintha csendesebb lenne. Nem lép be oda, hol a bátyja alszik szegényes ravatolon, hanem a konyhán át kerül abba a nedves, hideg oldalszobába, hol a Bérói fiuk menyasszonyainak roskadó, mennyezetes ágya áll, a melyik mellett Tamás szerelmes leányával kergetődzött, vidám tréfát űzve.

Odavezeti és leülteti egy hányódó székre.

A zsidó leányával úgy lehet cselekedni mindent, mint egy akarat nélkül való gyermekkel. Fáradt és tehetetlen.

Két fallal odább egy halott; lenn a faluban az apja nehéz vasban. Érte a halott, érte a rab. Sirni se tud. Eleven vérén kínos kábulás ül. Istenem, hát mit tegyen ő?

Tamás jár le és föl. A léptei alatt kong az üres szoba.

- Már mit tegyünk Jetti? - mondja tompa, vontatott hangon. Leül és ismét fölugrik. Nincsen pihenése. - Mit tegyünk, mit tegyünk - ismétli többször félhangon.

Sokkal törpébbnek látszik, úgy meg van görnyedve. Néha mély, nehéz sóhajtás szakad föl a melléből.

Megáll, tűnődik s minden neszre figyel. Nem jönnek-e vajjon a törvényszék emberei? Hátha már túl lennének rajta! Aztán viszont lépdel izgatottan, a menyasszony-ágyas penészes szobában.

Az egész házban mély csend van. A parasztok őrzik Miklóst és a cselédek. Csak a szél mer zajt ütni. Olykor becsap egy-egy nyitva felejtett ajtót.

Olyankor Jetti is fölneéz. Nem jönnek-e?

Jöni fognak és elviszik azt a szegény öreg embert, a kinek senkie sincs a világon s a kit Jetti döntött szegénybe, kétségbeesésbe. Talán bűnbe is?

Nem, nem! hazudik mindenki!

Akkor felszökik és Tamás elejébe áll. Az ő kecses, szép gyermekarcza tele erélylyel, fenyegetéssel.

– Te is hiszed, hogy apám tette volna? kérdi.

Tamás lesüti fejét és mit sem felel.

– Hiszed? És megülsz velem egy földél alatt! Egy gyilkos leányával, a ki az édes bátyádat megölte... Ah! És megülök én veled egy földél alatt, azt hiszed? Ilyen gyanu alatt... Láttad te az én apámat? – kérdi s reszket az izgatottságtól – láttad azt a gyöngö öreg embert, a ki egyebet sem tudott, mint engem szeretni, szeretni, szeretni! És elhiszed róla?... Tudod te miért történt? (s szeme ismét olyan zavaros lesz, mint a míg a faluban tévelygett, bizonyítgatva a parasztoknak az apja ártatlanságát). Azért mert én nem akartam az övé lenni. Én tudom azt. Ő megmondta előre. Ha én akkor szóltam volna neked! Ő megmondta. És te mégis hiszed – apámról, az én édes apámról?

Vad erélylyel kap a Tamás karjához s aztán sirva borul a keblére.

Egyszerre felüti a fejét.

Valamit érzett a homlokával.

– Mi van a zsebedben? – kérdi hevesen.

Tamás ellöki, hogy messze esik. A leány felszökik s úgy ugrik vissza, mint egy macska a prédájára.

– Mi van a zsebedben?

És mély, gyanakvó, kutató, kigyult szemmel, lihegő mellel, vakmerően szembeáll a gyöngö lány az erős emberrel.

– Én látom. A zsebedben a Bérói Kata kése van.

– No hát – feleli Tamás sötéten. – Az van ott... Megtaláltam a szobájában.

A leány fölemeli kis kezét s ujjával rámutat Tamásra.

– Nem igaz, nem ott találtad!

Tamás hozzálép és megszorítja kezeit a csuklónál hevesen.

– Hallgatni fogsz.

A leány rá sem ügyel.

– Nem ott találtad. Nézz a szemembe. Azt a kést nem tette le magától Bérói Miklós utolsó lehelletéig. Én tudom. Nekem megfogadta. Azt a kést nekem adta volna, mikor az övé leszek; azzal a késsel eljegyzett volna engemet. Te Tamás akkor vetted el tőle azt a kést, mikor ő meghalt. Az a kés elad téged, Tamás. Nézz reám és felelj. A bátyádat te ölted meg?

Tamás rácsap a leányra. El kell hallgatnia. De keze végiglebeg gyöngö kigyult arczán és lehanyatlik. Véghetetlen kín gyötri. Mély, szánó tekintettel néz reá, míg feje gyöngén ing...

– Te szegény... Te szegény gyermek! Ha tudnád, mit téssz – sugja s arczával a Jetti puha, szőke haját érinti.

Aztán kiveszi a Bérói Kata kését s messze hajtja. Égeti a kezét.

S a mint koppan az aczél penge, mintha fölcsengetné Jettiben a veszedelem érzetét. A szemébe néz Tamásnak és megjéid. Hiszen elveszti, ha szól. Eladja, ha egy ígét kiejt.

Nyakába kapaszkodik s sugva, szorongva, félénken, nehogy meghallják a falak, vagy szárnyra vegye a szellő, rebeg érthetetlen szókat.

Aztán hirtelen, sietve megragadja a Tamás kezét s zokogva, kérve, követelve így rebeg:

- Menjünk innen, fussunk, fussunk. Hirünket se hallják. Szeretlek. Új életet kezdünk, mindent itt hagyunk. Az út szabad. Most még nem tudja senki. Menjünk, meneküljünk.

- És az emlékezet? - mondja mély hangon Tamás.

- És az apám? - sohajtja Jetti.

S viszont zokogásban tör ki s támolyogva megy az ablakig, leborul a fájára és majd elhagyja az eszmélete.

Kit veszítsen el? Az apját? Tamást?

Ki a drágább?

Mindene az egyik, mindene a másik. Az eszét, az eszét ne hagyd én Istenem. Hogy feleljen ez a gyöngö, szerető gyermek ilyen rettenetes kérdésre? Hogy mérje meg: melyik a drágább - a szeretője-e, az édes apja-e?

Egyetlen szava egy emberéletet ér.

S aztán lehajol, hogy fölvegye és elrejtse a Bérói Kata gyöngyházás markolatú törét és ráomlik és elhagyja az eszmélete.

*

Mikor magához tér, némi zúgás zsongja körül.

Már akkor fényes napsugár ragyog be a nedves szobába, hol a menyasszonyok szúrágta ágya áll. Homlokán egy kéz pihen s ismerős hang mondja:

- Fölbred, fölbred! Áldva legyen Jehova!

Sokan vannak a szobában és mind reá néznek.

- Hallgasd Jetti - folytatja azon hang - ő ezt írta: „Ne bántsák azt a szegény zsidót. **Én** tettem, én, Bérói Tamás.”

- És neked is írt, Jetti. Érted-e? Ügyelsz reám? Ezt írta neked: „Miklós fogta reám a kést, mikor számon kértelek tőle. Ennek így kellett történnie. Nem akartam.” Érted te ezt? És nézd, a papiros aljára ezt írja: „Szeretlek.” És egyéb semmi. Ügyelsz reám? Ennyi az egész. Ennek így kellett történnie. Miért? Ki tudja? Már neki is vége vagyon. Hallgatsz reám? édes leányom!

A nagyasszony

Az volt a gyönyörű kis udvarház!

A Bükkmál tetejéről már látni lehetett nagy, kettős zsindeles fedeleit, meszelt faoszlopaikat, cizfra deszkázatu tornáczát s a lépcső két oldalán a léczes kertecskéket.

Az udvaron mérges komondorok fogadtak, mire kiállott a tornáczra egy szép öreg asszony, s így szólott tettetett haraggal a vad állatokhoz: „nem szégyenlítek magatokat?...” Mindjárt jöttek erre a szolgálók pálczákkal, messze üzték őket, s a Nagyasszony leszállott eléd egy pár lépcsőfokon.

Emlékezel az édes anyádra? Nagyon szeret-e? No hát olyan volt a Nagyasszony. Olyan tiszta nagy homlokú, szép piros arczu asszony. Nem viselt főkötőt, úgy, hogy látni lehetett tökéletesen alkotott fejének formáját, szürke, homlokára lesimitott nagy hajával. Magas vállas, kemény asszony volt, rücsök nélkül való világos karton-köntösben. Az arczán alig volt máshol ráncz, csak szép gesztenyeszin szemei körül egy-kettő.

Az ajtót megütötte előbb a tenyerével, hogy a legyeket elűzze – s azután nyitott be a hűvös, jóillatú, nagy, törpe, meszelt szobába. Az ablakokon zöld szőrfüggöny fogta el a napfényt. A butorok régi fajtájúak voltak, olyanok, a milyeneknek lábát sok vas S tartja össze, de mindez igen rendes és kellemes volt. A falon néhány arczkép mellett sok példányban lógott a lángoló Vezuv. Huh! mily veres volt. A Nagyasszony fia festette hajdan az iskolában.

Innen az „első házba” vitt. Az hétköznapi állapotában be volt terítve futó-szőnyegekkel, hogy a szépen surolt pádimentum be ne piszkolódjék. Ott általában minden be volt pólyálva. A kőrisfa-székek gyołcsba, a tükör piros túllbe, s a porcellán-ibrikekkel, régi gyermekjátékokkal, némi kis ezüstneművel rakott állvány csinos takarókba. Sőt a képek a falon (néhány kövér ur, nagy pecsétnyomó-gyűrűkkel ujjakon) s egy fiatal hölgy, ki elé a művész kávécsészét festett (jeléül annak, hogy uri asszonyt festett) szintén be voltak burkolva s cziczkoró-virággal körül voltak tűzdelve, mely növény jó a legyek s egyéb bogarak ellen. E szobába cselédi állapotba levő leány be nem léphetett.

Ezenkívül volt még egy szoba a tulsó oldalon: a háló ház és egy konyha, hol az „ismert világ két leglustább teremtese lopta a napot” a két szolgáló t. i. De mint ragyogott minden ott! Kincser nem lehetett volna valami rozsdás vagy zsiros holmit kapni.

Ennyiből állott az egész ház.

Minden egyforma volt, semmin sem változtattak. A kertecskében minden esztendőben pulykaorr termett (a miből szép fekete gyöngyöket dörzsölt ki az ember a tenyerébe) szagos muskáta, majorán; a kút előtt mindig volt egy kis pocsolya a libáknak. Minden tiszta volt, mintha abban a perczben mosták és törölgették volna meg.

Semmi nagyot, igen cizfrát, vagy drágát nem lehetett ott látni, de kedélyes, csinos és kisurolt volt minden. A Nagyasszony látott és hallott, törölgetett, igazított az istállóban, a kertben, a kamarában mindent. Ott volt mindenütt, és soha egy béres nyugodtan nem káromkodhatott egyet, hogy legalább a végét be ne rekeszsze a torkába a Nagyasszony.

És mindig úgy tett, mintha haragudnék.

– Te naplopó – mondta csendesen, de szaporán egy rongyos legényembernek – tisztán vétkezem, mikor orvosságot adok neked. Mit tettél magaddal? Ugy állsz itt, mint a halál. Agyon etted ismét magadat? Vagy tán épen korcsmáztál? Mit gondolsz, hogy neked gyűjtöm ezt a sok drága szert?

És összeránczolva szép, nagy homlokát, zsörtölődött, miközben kiszedte a fehér almáriomból a sok gyolcs-zacsկót, a jó illatú burjánokkal, melyeket nyári napsütésben s a harmatos őszi mezőkről maga szedett és a skatulyákat, a melyekben a patikabeli porok állottak.

– Botot az ilyen gazembernek, nem orvosságot. Jobb lett volna, ha én is inkább a szárán hagyom elszáradni ezt a virágot itt... és azt ott... és amazt... a mit te most haza viszel – s jól vigyázz! – egy félkupa vízbe tegyed.

Némelyiknek ő maga főzte meg. A sárgaságos betegeket mind hozzá hozták messze vidékről. Valami híres szere volt reá, a mit más senki se tudott. S be elkínlódott olyan rongyos hitvány emberekkel, a kiket (a mitől az Isten őrizzen!) a veszett kutya mart meg. A nyelve alá szurkált hegyes tűkkel, és maga dörzsölte be a mosdatlan beteg inyét foghagymával.

Mindenkinek ismerte a baját. A míg panaszkodott valaki neki, soha nem nézett rá, hanem úgy tett, mintha nem is érdekelné, a mit mond. Aztán soha se adott igazat a panaszkodónak. „Mert könnyebben vigasztalódik, – mondá – ha látja, hogy én se vagyok a pártján, s könnyebben békül ki a helyzetével...”

Ha valami bajt jól eligazított, valakit kigyógyított, valakit kibékített foldozni valót vett kezébe (hihetetlen, hogy mennyi foldozni-valója volt örökké), a hüvös tornác végébe ült, hova két kőris vetett árnyékot s hova a menták, a rezedák, a muskáták felillatoztak, s ott öltögetett, dudorászva csendesen. Régi kedves dalokat fujt a vadászokról, s arról, hogy „nem minden szép a mi szép.”

Természetesen mindjárt elhallgatott, ha cseléd vagy valami idegen arra tévedt. A Nagyasszony úgy szerette, ha őt mindig szigorúnak, elégedetlennek látják. Még a gyermekekkel is roppant lármásan beszélt, de mihelyt elszomorodtak, mindjárt dugott a kezükbe egy-egy aszalt körtét vagy más ilyféle jó rágni-valót a miből mindig hordott a zsebében.

Azt kellett aztán látni, mikor a városba készült a Nagyasszony.

Eléhúzták ekkor a szinből a szijakon lógó hintót. Olyan nincs több a környéken. Azt surolták, dörzsölték, közben szidván a tyúkokat. Elejébe fogván a két vén kanczát, a szolgáló kipántlikázva, a legvasárnapibb díszben felült a kocsis mellé a bakra, a Nagyasszony pedig (szépen betakargatva kalapját, mantillját, köntösét a nap, a por, a légy, a szél ellen) a két posztó-ülés között a legkényelmetlenebb, de a legméltóságosabb helyre. A cselédek mind kiállottak az udvarra. A Nagyasszony úgy hagyakozott, mintha az egész nyárra elütaznék. Aztán megindult nagy ringások között a hintó. Ekkor a Nagyasszony kihajolt s így szidta a vén Mártont:

– Vak kend? Nem tudja kend kikerülni a köveket? El akarja kend pusztítani a kocsit s meg akar betegíteni engem? Ezt hívja kend trappnak?

A mint a városig ért, a vámnál, az útból kissé félreállott Márton. Ott a Nagyasszony szépen kifejtette magát takaró hüvelyéből s felcsinosította magát. A szolgáló összefogott szépen mindent a mit levetett, slájert, vászonnemüt, s eltette. A Nagyasszony pedig kiegyenesedett, figyelmesen nézdelődve erre is, arra is, köszöntötte az embereket s a kocsi csak ekkor indult meg.

Szép és méltóságos vala. A szegény polgár ember félreállott az útból és megemelte süvegét. „Jó napot barátom,” így szólott leereszkedőleg hozzá. A piacon leszállott s a boltokba ment. Nyomon követte a szolgáló és az öreg kocsis. Szűken vásárolgatott, de barátsággal beszélt a kereskedőkkel. Majd mindegyiktől tudott valami kellemest kérdezni.

– Volt magának egy fia, a ki az én Józsimmal tanult!

– Biró, Nagysád, a törvénytörőnél.

– Szép, szép – felelt meglepődötten s oly elismeréssel, mintha az ő Józsija legalább is a miniszterségig vitte volna.

Pedig Józsi nem vitte odáig.

Józsi csak a Nagyasszony jó, engedelmes fia maradt, egy kedves, rest gyermek, a ki sokat eszik sokat alszik és senkinek semmi bajt nem csinál.

Ő még sokkal nagyobb volt, mint a Nagyasszony. Egy erős, széles válu, szálás ember. Olyan a feje, mint egy bikának, a melle domború, az arcza szőrös és piros, – hanem milyen nesztelelenül lép, milyen leányosan szelid hangon beszél! Ha leül, karjaiból koszorut fon két térde körül és hintáztatja a lábait.

– Jaj de hozzávágok valamit a lábaidhoz – fakad ki a Nagyasszony.

Józsi mindjárt engedelmeskedik az anyjának. Nincs akarata, se vágya. Azonban szeret például főzni. Ha vendég van, így szól a Nagyasszonyhoz: „Kedves vendéged, Kati néni, a mézes kakast szereti.” A Nagyasszony ránéz fél vállról s így felel: „Csináljanak mézes kakast.” Pedig jól tudja, hogy nem Kati néni szereti a mézes kakast, de Józsi akar ily ravaszsággal magának egy kis jó csemegét szerezni. Ekkor Józsi megkapja a kamra szörnyen őrzött kulcsát és maga ad ki mindenféle jókat a kakashoz.

Az uzsonnánál Józsi is ott ül a kávézók között s élvezettel szüröcsöli a csészét. Míg általánosan beszélgetnek, ő mélyen hallgatja, mintha gondolatok háborognának agyában. Hirtelen odafordul bizalmasan a szomszédjához s az ő szelid gyermekes hangján így szól: „Elsőzta már lelkem az uborkát télire?” vagy „tesz-e csombordot a káposztába, édesem?”

Vagy olykor egészen váratlanul kottyán bele a beszélgetésbe. Szemmel láthatólag nem figyel Józsi arra, hogy mit hadar egy sok beszédű hölgy mellette. Azonban, a mint egy percre csend lesz, hirtelen felkel Józsi s vállon taszítva a kerepelő hölgyet, így szól: „Oh maga szélkelep.”

– De Józsi! lehuzod az orcám bőrét – feddi a Nagyasszony.

Ám nem tud reá haragudni. Hozzá beszél a leghangosabban kétségtelenül; azonban ha nagyon elkomolyodik a vén gyerek, ha két szemei elhomályosodnak és nagy kezeit kabátja zsebébe mélyesztve, a kis kerti házba vonul, mely a kert közepén magánosan áll s nyári fészkeül szolgál Józsinak – mindjárt utána küld egy üveg befőttel (tudni kell, hogy az édest nagyon szereti Józsi), vagy reá biz valamit a gazdaság körül.

Ilyenkor nagyon büszke Józsi, s hevesen fog hozzá, hogy elintézte a gabonásban vagy mezőn, a mit meghagyott a mamája. – Azonban belefárad hamar, vagy elalszik.

A mezőre inkább nyári munka alatt szeret menni. Olyankor a dolgos leányok úgy feltűzdelik a ruhájukat, úgy felfogózkodnak... a kövér karuk pedig egészen meztelen.

Csinos dolog az.

Ha valaki beszélni akarna arról, hogy az a Józsi miket csinál? hogy az milyen alattomosokat mosolyog a falusi asszonyokra, hát az nem szükkölnék a csinos történetekben. Esténként a falu utcáin sétál Józsi. Bárha remeg, egy-egy nagy kiáltást hallván; s eldobja a kezében levő botot, ha kutya támadja meg; mégis sétál.

– – Egyszer szívreható levélben hívott ki magukhoz egy oly ügyben, „mely mindnyájuk szerencsétlenségét okozhatná, ha a ház jó barátjai nem vetik közbe magukat.”

Sötét tünődés fogott el. Mindjárt valami szerelmi történetre gondoltam. Ah! Józsi jogász volt valaha egy esztendeig s öllel küldte a cukkerlit és a drága bukétokat egy híres szép színésznőnek, a kibe szerelmes vala – de oly ravasz igyekezettel udvarolt, hogy a szép hölgy meg ne tudja soha, kitől erednek a küldemények. A bájos színésznő meg is evett, meg is ivott és elviselt mindeneket, sohasem kérdezőn és soha meg nem tudván Józsi nevét. Ily óvatos volt kalandjaiban a jó fiu. Azon felül pedig egyéb szerelmi szerencsétlenségéről nem szárnyalt hir...

Este volt, mire kiértem a Bükkmál tetejére, honnan a nagyasszony udvarháza látszik.

Az aljban, a fűzfás árok mellett várt reám Józsi... Felült a szekerekre, nagyokat nyelvén s többször búsan sohajtván. Olyan kedvesen keserves arcot csinált, mint a szopós gyermek, mikor elválasztani akarják a tejtől. A főutcán leszálltunk a szekerről. A tanító háza előtt elhaladtunkban szemérmesen köszönt egy leánynak, a ki a kapu tetején átkönyökölve merengett a csendes estén. Ez Kati volt, a tanító leánya, egy erős, nagy hölgy.

– Jó estét Józsi, – felelte a hajadon. – Szépeket álmodjék...

A jó fiu gyámoltalanul, de igen beszédes szemekkel nézett reám.

– Ez a szóban forgó „szerencsétlenség?” – kérdeztem.

Igenlőleg intett nagy fejével. Aztán magyarázni akarta az egész dolgot, de úgy babogott, hogy megsajnáltam.

– Hagyja, – mondtam – tudom már az egészet.

– Beszélnek tán már a városban? – kérdezte ijedten.

Aztán aggodalmairól szólt:

– Vajjon mit mond a mama?

Biztosítottam, hogy a legjobbat hiszem és arra rögtön megvizsgálgatódt s kifejezte, hogy ő a legszerencsésebb ember a világon ily tökéletes baráttal bírván...

Este az ebédlő-asztal mellett tárgyaltuk a dolgot.

– Nem, – mondta sebtiben, de elhatározottan a nagyasszony – még cselédemnek se túrném el az ilyen embert, nem hogy fiamnak, a ki velem eszik, velem iszik, kezeimet csókolja. Elmenj. Kell neked a mester leánya? Szép. A nagyanyád Palóczi leány volt. Az ember felneveli a gyermeket, de nem tudja, hogy mire neveli. Inkább vesztél volna el, semhogy ezt kelljen megélnem.

Igen haragudott a nagyasszony. Még sokkal szebbnek és tisztábbnak látszott, mint rendszeren. Szája körül keserű vonás támadt. Nem nézett a „gyermekre”, ki gyérülő hajjal takart nagy fejét lesütve, alázatosan hallgatott.

– El nem hiszem, hogy a fiam vagy, hogy belőlem származott a kezed, a lábod, a fejed, a véred. Ilyet! Ezzel az erkölcsessel az én fiam! Hát hol láttál te effélé? Az emberek most azt hiszik, hogy itthon ki tudja miket tanulsz te! Mi! Halljam, mit tett veled az a trabális perszóna? Adott be neked valamit? Mit adott? riadt rá.

– Semmit, édes mama.

Csendesen közbevettem:

– Tán egy csókot?

– Azt, azt – dadogta pirúlva Józsi.

A nagyasszony komoly méltósággal szólt közbe:

– Ez nem kacagni való dolog. Rád ijesztett, azt hiszem. Ő egy nagy, formátlan perszóna, ki rád kiáltott bizonyosan s megijedtél tőle. Rád kiáltott? Hát nem tudtál ide jönni hozzám, hogy elpanaszold? Hát én nem vagyok itt?

– De itt vagy, édes mama – mondta keservesen.

– No hát! Ha ki kell elégíteni azt a personát, hát elégítsd ki. Majd kiteremtjük a hozzá való pénzt. Mikor apád (az isten nyugtassa!) itt hagyott özvegyiségben, mink volt? Semmink. Egy téglá sem volt a tied ebből a házból, melyben ülsz, csak a sok adósság mindenütt. Dolgoztunk, törődtünk, az isten megsegített. Most is megsegít. Gyermekemet nem teszi pénzért szerencsétlenné senki.

Az emlékek kissé elérzékenyítették. A vén gyermek könyezett s tanácstalanul nézett reám. Azonban a futó-szőnyegen egy rücsköt látott meg, melyet lábával a nagyasszony rugott; oda ment, lehajolt s szépen kisimította. Együttal a nagyasszony keze után nyult, hogy megcsókolja. Nem hagyta, de engeszteltebb hangon beszélt.

– Mert olyan a szived, te szegény fiam! mint a viasz! Azt csinálhatják veled, a mit akarnak. Az édes apádra ütöttél. Annak is kicsalhatták a szemét. Mi lesz belőled, ha én meghalok...

S csendesebben, aztán bizonyos szomorú árnyalattal folytatta.

Felállott, az ablakhoz ment búsan, s a sötét udvarra nézett. Egy pár panaszos szót rebegett, aztán elhallgatott.

Akkor egyszerre az ajtóhoz rohant a nagyasszony s megragadta a kilincset. Egy szerencsétlen béres gyertyával ment végig az udvaron.

– Gyertyával, csóré gyertyával jársz az én udvaromon? – kiáltott rá, – te gyujtogató, te bunyik, te tolvaj! Elfujod rögtön?

Aztán visszatért megállott az ablaknál és babrált a zöld szőrfüggönynyel.

Nagy későn, vontatottan így szólott, hátra se fordulva:

– No – hát – hol a gyermek?

Józsi körülnézett a szobában.

– Melyik gyermek? kérdezte szolgálatkészen, frissen.

– Hát a gyermek, – mondta ellágyulva a nagyasszony. A tied?

– Az? Nincs egy csepp se, – válaszolta Józsi csodálkozva.

A nagyasszony visszafordult hirtelen.

– Nincs? – kiáltotta.

– Nincs – rebegte Józsi. – Nem is volt...

– Hát aztán mi az isten nyilat habarsz itt nekem bolondokat összevissza? Hát semmi sincs azzal a leánnyal?

És akkor látni kelle őt. Hogy ölelte át a fia nagy fejét; hogy rázta meg; hogy csókolta, és milyen gát nélkül nyilatkozott meg az öröme a felett, hogy az ő fia mégis tiszta és becsületes fíu. A szeméből egy köncsepp szivárgott ki. Elmorzsolta s nevetve kérdezte:

– Hát aztán mit akarsz?

Józsi bizalommal nézett rá s így szólott.

– Én őtet szeretem, s eztet akartam neked elmondani.

A nagyasszony méltósága, nyugodalma visszatért. Leült, egy kis porszemmet vert le a ruhájáról s így szólott:

– S el akarod venni? Ez az egész? Szólottál már neki valamit? Fontoljuk csak meg...

Alkonyat

Egy sűgár szép leány lépegetett fel az ösvényen: Teles Magda. A tóról jött s a falu felé tartott. Keze tele volt harangvirággal s kalapja a hátán csüngött. Az alkonyati szél szétborzolta szőke haját.

A jegényék szeliden bókoltak felé és a sárga búza-földek előtte lágyan ingadoztak. A kék őszi égen sietve suhantak a bárányfelhők az ismeretlen semmiségbe.

Az úton szekerek ereszkedtek le a malom felé. Egy öreg, nyírott bajuszú paraszt ment a fehér ökrök előtt s bizalmasan köszönt a leánynak.

– Szép jó estét, Magda kisasszony.

– Meg se vár kurátor bácsi – felelte vissza a leány és felsietett az ösvényen. Gyenge, keskeny kezét a paraszt cserépes tenyerébe csapta. A legénykék a szekerek mellől köréje gyűltek.

– Úgy mennének el előttem, mint egy idegen előtt. Meg se várnak? Hát járja ez? Te Jóska, te nagy mamlasz, a városban a minap a hetivásáron kikerültél. Tán megváltoztam én? S nem vagyok már a leánya, kurátor bácsi? Szép ez?

– Más sors kisasszony, más becsület. Tudjuk mi azt kisasszony. S az öreg paraszt mosolyogva bölintgatta a fejét.

– Hát régen, nem jött-e mindennap a papházba a leányához: hozzánk, s kivel játsztam én? Hát nézettek meg jól, mi más rajtam? mióta Zudor bácsinál lakom? Az orrom más, a szemem, a szám? Téged, Péter, te háládatlan, ki tanított a betűre, mikor az iskolában nem ment a nagy fejedbe? No, ne csinálj olyan bús képet. Ne egy szál harangvirág, add a szeretődnek. Mondd meg, hogy tőlem kaptad.

S a míg válogatott a virágok között, a másik legényke is odanyújtotta a kezét egy szálért. Arra ráütött s nevetett.

– Nem neked való az.

– Nem bizony testvér, mondta a nagyfejű Péter; – ott jön valaki a hegyen, a kinek üres a kalapja. Annak való az...

A leány a mutatott irányba nézett s felpirúl. A legények zajongva siettek a szekerek után.

A „valaki” a hegyen egy csinos, piros arczú siheder volt.¹ Üres kalapját lengette Magda felé s hangosan köszönt. Puska volt a vállán s sűgár derekán zöld övvel átkötött szürke zeke feszült.

A leány könnyű zavarral fogadta.

– Hódra megy?

– Nem, Magda, magát kerestem. Szivesebben venné, ha hazudnám? Egyszerűen magát keresem. Szükségem van arra, hogy lássam mindennap s azért tekergek erre, mert tudom, hogy a tón járt. S tudja, mit tettem? Ott ni! a Zúdor nagybácsi háza felett felhágtam a messzelátóra s úgy kémleltem a határt. Ha tudná a vén sas, hogy leskelődöm magára! Azonban nincs semmi különös mondani valóm, Magda. Csak keresem, hogy lássam. Adjon egy szál virágot.

¹ siheder ödöngött [emend. a *Kolozsvárban és a Keleti Virágokban* olvasható változat alapján]

– Nem valami „különös” okból, úgy-e? Ohó! – és ingerkedve háta mögé dugta Magda a virágokat.

– Kivánja, – kérdezte a ficzkó hamisan – hogy én vegyem el? – S a mint utána kapott, hirtelen átfogta a leány derekát.

Magda pedig a földre dobta a virágokat és haragos lett. A ficzkó sűnyi alázatossággal engesztelte.

A parasztok messze lehaladtak az aljba. A legények hangosan énekeltek. Az alkonyat elnyelte az éneket.

A leány meggyorsította a lépteit. A ficzkó letérdelt és felszedegette a virágokat. Aztán futva utólérte és boszúsan mondá:

– De hát miért haragszik? hát mondja, mit csináljak én, Magda? Nem bolond dolog-e ez, hogy egy szép leány bolyongja egyedül a határt, egy jó fiu meg lesi a messzelátón, mikor ketten is járnának együtt szívesen. Szívesen, Magda?

– Hát ne lessen, felelte a lány kaczerkódó kitéréssel. – Én nem unatkozom.

– Mindig azt gondolom, hogy teszek róla, hogy holnap elmegyek Zudor nagybácsihoz és így szólok: Összevesztetek bácsi az apámmal egy tanarak felett? hát nekem mi közöm hozzá? Utálatosak voltatok, dohogtatok egymásra nagy titokban, hogy a világ ne tudjon a Zúdorok marakodásáról; – de együtt végeztétek a dolgokat. De nekem hagyjatok békét. Mert én most haza jöttem és semmi kedvem sincs a czivódásra. Én nekem nevezetesen van egy kis pajtásom, a pap leányka, Teles Magda. Egy kedves személyke, a ki gyönyörűséges lett, bárha nagy leány. Ő játszótársam volt, míg a pap néni élt – s mit tesz az, hogy most már ő nagy és bájos?... Hát ha magadhoz vetted Magdát, Zudor bátya, mikor ő árva lett – reám ne haragudj s nyisd ki előttem a kapudat.

A leány felkaczagott e kissé pathetikus hangra és közbevágott:

– Hogy tovább játszszunk?...

– Adsz-e most egy szál virágot, Magda? Már kaczagsz s gyönyörű vagy... Mindennap készülök a bácsihoz és holnapra hagyom... Tudod miért, Magda?...

A leány megállott, toppintott s felcsippent.

– Ismét tegez? – Aztán kikapta a virágokat a ficzkó kezéből s elfordulva, irgalmasan odanyújtott egy szálacsskát.

Odaengedte a kezét is s úgy kézenfogva, karjaikat lóbálva haladtak tova.

– Hogy tovább játszszunk – ismételte a legény. – Hanem nem engedi, hogy hozzád közeljek, mert azt hiszem, félt tőlem... Ne nézz haragosan Magdus. Idegenek előtt nem tegezek. De félt téged tőlem. Azt hiszem, szerelmes beléd. Az ördög bujjék belém, ha nem. Soha nem kényeztetett senkit az életben, most tör ki belőle a szeretet. Mért vett magához, mondd meg, ha nem így lenne? Bimbó voltál, mikor a pap néni meghalt, de tudta, hogy kivirágzol. Azért vett magához.

Magda megállott s szemrehányólag mondta:

– Milyen csúf vagy, mikor a bátyádat vádolod...

A ficzkó vígan felkiáltott:

– Már tegezel... kedves, kedves. Most úgy, mint tegnap, tudod! mikor még élt a néni s a kertetekbe szöktem át a palánkon a mi kertünkéből, ölelj is meg. Hiszen én jó gyerek vagyok, Magda, most is. Nem csinállok semmit egész nap, csak várok, várok és reád gondolok. Néha haragszom, hogy mért kerültem ismét vissza és el nem mennék a csillagos egekért.

A leány befogta füleit s szaladni kezdett. A dombtetőn megfordult s a ficzko szemébe szórta a virágokat.

– Nem hallok, nem hallok – mondta mosolyogva, halkán, szaporán – megtiltom, hogy utánam leskelődj.

A ficzko átkarolta Magdát, magához szorította. Egy nagy kert léczes ajtaja előtt álltak.

– Ne menj még be, Magdus. Tudod mi lesz? Ez ni: hogy itt kóválygok, mint egy vércse, felettetek a dombon, édes galamb és ügyelem, nézem ablakodat, míg csak el nem vakúlnak. Az utolsó gyertyavilágig, Magda. Rám gondolsz-e? Befogadsz-e az álmodba?

– Megtiltom, hogy leskelődj – és kibontakozott az ölelő karokból. – Akkor nem látsz holnap. Már késő az idő, Imre, a bácsi vár reám s bemegyek. És a gyertyavilágot ne ügyeld. Néha olyan nagy, pelyhes pillangók röpülnek be az ablakon a domb felől... Te izensz tőlük valamit? Ah! szépeket álmodj... szépeket.

És besurrant az ajtón és becsapta maga után. Végigfutott a nagy kerten s lihegve ért a tornácra. Az arcza ki volt pirulva.

Nagy nád karosszékből erőteljes, magas férfi állt fel. Magda átölelte az erős, öreg embert s befurta kis fejét a kabátjába.

*

– Hogy elfúladtál – szólt rá kútatva – üldözött valaki?

– Már este van.

– Egyedül voltál?

– Hives az idő. Reám várt?

A férfi kedvetlenül mondta:

– Nem szeretem, hogy egyedül bolyongsz.

– A kurátorral találkoztam... A malomba ment a legényekkel. Alkonyatkor a molnár felhajtotta a csolnakját nekem a tóra. Megjártuk a sás között az utcákat. Tele réczével a „kis piac” a tó közepén. És a hódák búgtak és a káka már veti a fejét.

Tett-vett a széles tornáczon. A cserefaoszlopokon igazgatta a pirosuló vadszőlő leveleit.

Gyertyát hozott. Alant az udvarban a kocsisok kongattak, betereelve a fehér jószágot az ólakba. A tornác előtt a sárguló rezedaágyak illata lengett... A hegy mögül a hold gyenge sarlója emelkedett ki.

Leült a férfi háta mögé. Egy fehér, pelyhes pillangó rontott a gyertyatartó üvegének. A hegy felé nézett, a honnan a pille jött és szeméit kissé lehunyva, édesen mosolygott...

Mély, pompás csendesség volt. Az öreg gazdasszony is kilépett és megterítette az asztalt. Az oldalban kutyák csaholtak és a homályba veszett kis házikókban, alant a faluban rendre aludtak ki a gyertyák.

A templom nagy fedele egy pihenő nagy madár leeresztett szárnyaihoz hasonlított. Ah! alatta a papház. Immár két esztendeje, hogy a Magda holmicskáit felhozták onnan a Zúdor-házba. Már senkije sem volt, ott se, a világon se.

A másik Zúdor-kúria a templomon túl betakarózdott egészen a sötétbe. Az öreg Zúdor néni ott ápolja még a zsályáit, levenduláit, s a fiát: Imrét... Békességes minden és tiszta és vidám ott...

– És senki se követett az úton? – vallatta tovább a vén Zúdor a leányt. – Senkivel se találkozta?

A leány halkán, kitérően kérdezte:

– Akarsz valamit bácsi?

– Gyorsan, gyorsan – riadt hirtelen, ingerülten a gazdasszonyra Zúdor. – Hozd, vidd az ételt, a mit akarsz, de ne csörömpölj. Ingerelsz. Rosszúl megy minden ennél a háznál. Meg vagytok rothadva. Mérgesíttek...

Magda a bácsi háta mögé lépett s a vállára tette a kezét. A férfi szemei felvillantak, mély tekintettel nézte meg a leányt. Azonban lerázta a leány kezeit s komoran nézett be az éjbe. A gazdasszony ijedten sietett el.

– Azt hiszem, rám úntál te is, Magda – mondta ingerülten. – Hiányzik valamid? Egy idő óta keveset látlak. Ha valami bánt, mondd meg.

– Oh, te édes bácsi, hibáztam-e? – és hizelegve átölelte a nyakát.

Az öreg Zúdor mogorván folytatá:

– Összekerestelek a kertben, a szobában. A leány elment. Hová? Minden örömdre gondolok és mindig csak arra... De elment. De magamra hagy. A mezőn bolyong. Miért? Látni akar valakit, a kit szivesebben lát, mint engem? Hát mondd ki, hogy megúntál.

Aztán visszafordult s felállott. Magas, hatalmas alak volt, éles szemekkel, kissé száraz arczczal. A haja csak alig szürkült. A leány vállára tette a kezét s gyöngéden lecsúsztatta karjain.

– Hát nem igaz a mivel vádollok? Mondjad. Jól esik, ha hallom.

Egyszerre felkiáltott hangosan:

– No mi az?

Mert a kutyák a kert vége felé rontottak nagy ugatással. A gazdasszony is kifutott.

– Add a kalapomat, látni akarom, mit űznek?

Magda egy önkénytelen mozdulattal megfogta a Zúdor kezét.

– Ne menjen... ne...

– Félsz? – kérdezte egyszerűen.

A leány zavarral s érthetetlenül felelt.

– Engem féltesz? – folytatta halkán.

A kert csendjét felverte a kuvaszok mérges ugatása. Hevesen rohantak a kopaszodó mogyoróbokrokra, melyek sűrűn benőtték a domb oldalát.

Zúdor hirtelen fölvetette a fejét. Éles gyanú lobbant fel benne.

– Kit féltesz? Te engem nem féltsz, de másért rebege. Ki az? Valaki jön ott. Tudsz tán róla Magda? Tudsz? – riadt fel és megszorította a leány karját.

– Valaki ide jött – folytatta metszően. – Nem engem ügyelsz, hanem valakit vársz. Vársz valakit, felelj? Kit? Kit?

Magda szorongva ragadta meg. Kérve nézett rá és rebegette:

– Nem... nem.

Mindez egy percz alatt történt. A vén nemes végigmérte a leányt és gyorsan, mint egy prédára szökő vad ugrott be az ajtón. Leragadta a falról a puskáját s a kerti útra rontott. Teljesen ki volt kelve magából. Valami rég szított zsarátnok fogott tüzet benne.

– Fogd meg, fogd meg! – riadt a kutyákra. Megállott egy fordulónál, belekapcsolta szemét a sötét oldalba.

Magda remegett egész testében. Ha Imre volna! Sikoltani akart és nem tudott. Éles fájdalmat érzett és egy perczre elhomályosult előtte a halálos aggodalomban minden.

– Fogd meg, fogd meg! – kiáltotta mind ingerültebben a vén Zúdor. Egy mozgó pontot látott a bokrok közt és fölemelte a fegyvert.
Erős dördülés üvöltött be az éjszakába.

*

Aztán csengő fennhang hallatszott a mogyoró-bokrok közül:

– Rosszúl czéloztál Zúdor bátya. Idébb kellett volna. Próbáld meg még egyszer. Várj, kiállok eléd a tisztásra, hogy jobban láthass. És hogy aggodalmad ne legyen, eldobom a puskámat. Nekem is van. Nézzed.

S a bokrok tetején átrepült egy fegyver és odaesett a vén Zúdor lábához.

– Egész életedben gyűlöltél minket Zúdor bátya. Soha se volt jobb alkalmad, hogy megszabadulj tőlem. Hát ne ereszd le a puskát bátya! Bizonyosan dupla. S golyóra van töltve. Éreztem, a mint elsivított.

S nyomban kisetett Imre a bokrok közül s az útra állott. Háta mögött orgonalúgas képezett falat, melyen gyenge holdfény futkosott. A kutyák távolabbról körbe álltak és ritkán vakantottak egygyet. Az Imre karcsú, fiatal termete mintha megnyúlt volna az éjben. Némi göggel, harsányan, nyersen beszélt s széles mellét szembefordította Zúdorral. Hasonlított egy fiatal sashoz, mely prédát követel merészen, szemtől szemben.

Ebben a feszült pillanatban két kéz fogta át Imrét. Magda fonódott rá. Félig alélt volt; azt sem tudta, mit tesz. A vén Zúdor lecsúsztatta a fegyvert és elfordult.

– Te édes, édes – rebegte Magda. Védve emelte elé a karjait, mint egy anya és szepegett, mint egy gyermek. Leányos tartózkodása elmúlt a veszedelemre, s önkénytelen mozdulattal símogatta. Hízelegve dőlt rá és megfogta a fejét, a vállát. Hirtelen feljajdult.

– Vér, vér van rajtad.

Az Imre vállán meleg, piros vér buggyant ki. A leány kezét rátapasztotta a vérre és rémülten kiáltott le a vén Zúdorra:

– Jöjjön ide, ide, segítsen rajta. Vérzik.

Aztán felcsattanva rivalt rá:

– Ne közelítsen, ne bántsa őt, ne jöjjön ide. Én szeretem őt. Volt lelke megölni őt? Hát vétett Imre valamit? Csak annyi a bűne, hogy szeret engem. És vérzik értem. Mit akar velünk? Tudott ilyen rossz lenni? – s a köny elborította kék szemét s hangja elfult.

– Igen, szeretem – mondta – ha csak ezt akarta tudni, hát szeretem, szeretem. Meghalok, ha megölte őt. Hova vigyem a sebével? Hol kössem be? Az anyjához? Hát mit mondjak neki? Azt mondjam, hogy megölte a fiát a bátyja? Neki nincs senkije, csak a fia és nekem sincs senkim rajta kívül. Mégis megöli őt. Azt fogja kérdezni az anyja: miért bántotta a fiamat? Hát, mert gonosz. Gyűlölöm, gyűlölöm...

A vén Zúdor csendesen megfordult. Halkan, a szive mélyéből feltörő hangon morogta:

– Nem tudod leány, mit beszélsz.

Imre gyöngéden átölte a leányt.

– Nyugton, Magda, semmi bajom. Csak súrolt a lövés.

A nehéz csendben a vén nemes lustán odalépett a gyermekhez. Az arcza egészen el volt változva.

– Nem szeretem a zajt, – mondta csendesen. A hangja nyomott volt és az ajaka rebegett. Be fogtok menni a házba. A mi dolgunk van, eligazítjuk benn.

Kezével az ajtóra mutatott.

Aztán benn gondosan betette a kilincset, ráfordította a zárra a kulcsot.

Megállott az ablaknál és kinézett a sötétbe.

– Leülhatsz, – szólt Imréhez – ha sebes vagy. Azt akarom, hogy végezzünk. Ez egészen alkalmas idő reá. A sebnek békét hagyhatsz Magda. Várhattok. Először én végezek.

Szintelen, egyforma, hideg hangon beszélt, vissza se fordúlva.

– Miért jöttél, Zúdor Imre?

Törvényt látó vénhez hasonlított, a ki a gyengék ítéletére indul.

– Szándékkal jöttél ide, vagy betévedtél véletlenségből a portámra? Kiért jöttél? Hallani akarom. Ha nem felelsz, tudom, mit akarsz mondani. A leányomért jöttél. Ints a fejdeddel... Rólad elég...

És megfordult s szeliden végignézte a leányt.

– Te pedig ismételd Magda, a mit kérdezetlenül mondtál odakinn... Ismételd, hogy szeretted őt és azt is, hogy gyűlölsz engem.

A leány lehajtotta a fejét és elkerülte a tekintetet.

– Hát reám hallgass, Imre. Kevésszer hallottál s kevesebbszer fogsz hallani. Jó lesz tisztába jönnünk egymással. Tehát magadnak szántad Magdát? és ő is téged választott? Mindent eligazítottatok ketten, nálam nélkül. Az apád fia vagy. Rá emlékezem rólad. Ne mozgolódj...

Hátával megtámaszkodott a falhoz; a gyertya gyengén világította meg. A keserűség, az izgatottság alig érezett ki hangján... Magasan egy irányba nézett, mintha nem is látná azokat, a kikhez beszél.

– Az apád fia vagy. Az apád valamikor elcsábította a mátkámat. Te elveszed tőlem Magdát, a leánykát. Az is a hátam megett történt. Ez is. Az egész életemre egyedül hagyott az apád... Mondta ezt neked valaha az anyád? Azon az ujján, a hol az én gyűrűm állott, viselte az apád gyűrűjét. Szép történet volt. Sokat kaczagtak akkoriban rajta. Most is ott lesz az ujján a gyűrű. Ha haza érsz, csókold meg. Szép leány volt az anyád. Hasonlított Magdához. Észrevetted tán a hasonlatosságot? Ilyen szelid volt a szeme; ilyen magas, igaz a homloka; ilyen vágású a szája. Azt hittem, hogy ő ül meg ebben a leánykában. Ő újult meg.

Kicsinylőleg legyintett a kezével s folytatja:

– Ezért gyűlöltem az apádat. Egyedül hagytak. Rosz gondolatok támadnak az emberben így egyedül. Megkeserítettem az életét. Semmid sincs, Imre. Én pusztítottam el. Hanem te megmaradtál. Kitanítottak, hazakerültél és elloptad tőlem Magdát, a leánykámat. Jól van... Megnyugszom... Tehát szereted őt és ő is szeret téged? Rég jársz utána? Tudok róla. Láttam, hogy magadhoz ölelted őt ma este is a kert kapujánál. Tudtam, hogy megcsaltok. Minden indulat feltámadt bennem. Azonban nem találtalak el. Elhibáztalak...

Felemelkedett s elhallgatott. Mintha vívódott volna, ha elmondja-e a többit? Aztán hangsúlyosabb, határozottabb szóval mondta:

– Vérzel? Várj még egy keveset reám. Nem viaskodom többet. Már öreg vagyok. Gyengeség volt, hogy reméltem még valami örömet az élettől. A ki nem arra születik, hogy örvendjen, hajtja meg a fejét és sirjon... Legyőztetek. Előbb az apád, most te... Belenyugszom... Hát ez is mind neked marad, Imre. Neked a házam, a rétek, a búzás oldalak; neked a malom, a szőlők, a szék, melyben ültem; a lovam, a mely szeretett; neked a puskám, melylyel rád lőttem, a nemesi címér a fiókban – és neked a leányka, Magda, a kit, mikor egyedül maradt a világon,

apa, anya nélkül, magamhoz vettem, hogy legyek neki mindene, és ő legyen nekem mindenem. Senkim sincs, minden neked marad. Az anyám nyusztos bundája; a brokát köntösök, a boglárok és kösöntyük. Én akartam ékesíteni őt vele. Te ékesítsd fel. Hanem ne legyen örömed semmiben, ne a vagyonban, ne a szeretődben. Ennek az órának emléke nyomjon s rám emlékezzetek így, a mint láttok. Így, kifosztva mindenből, a minék örvendtem, ilyen szegényen, megöregedve. Ha meg akarod ölelni, eszedbe jussak; ha mosolyog, eszedbe jussak; és eszedbe jussak, ha sír. A termőföldet ha járod vele, reám fogsz gondolni; reám az erdőben, a hol vadásztam: reám, ha jártok a tó mélységei felett. Az éjszaka csendjében, mikor lopni jöttél hozzám és éjszaka, a mikor elcsábítottad tőlem azt, a ki egyedül maradt meg nekem a világon – reám emlékezel.

Hirtelen bevégezte. Bizonyos keserű páthosszal beszélt. Láthatólag bántotta a saját hangja. Szárazon folytatta:

– Nézz meg jól. Mind a ketten véssetek az eszetekbe. A szemeden át, belépek a szivedbe, Magda és beléhelyezkedem a lelkiismeretedbe. Tőled nem vártam semmit, Imre. Te meglop-tál. Jól van... De ő: Magda, hazudott nekem, csalt és elhagyott engem... Itt minden a tietek... Én is... A képem... Jól nézzétek meg... Ennyi...

Aztán fölvetta a kalapját s elfordult. Kinyitotta az ajtót s kilépett erős, határozott lépéssel.

Puskája a fűben hevert. Inkább szokásból, utána nyúlt. Azonban mást gondolt és eldobta.

A hold a hegyek mögé bújt. Az éjszaka csöndes, mély és nyugodt volt. A mint a széles ker-ti úton végigment, a gazdasszony nyál találkozott. Szeliden szólt hozzá:

– Még fenn virrasztassz?

– Várjak a nagyságos úrra?

– Nem, nem. Bezárhatod az ajtót.

A léczes kapun túl lehajolt és fölemelt egy szálat az elhervadt, eldobott harangvirágok közül. Mélyen felsóhajtott. Úgy hangzott a vége e sóhajtásnak, mint egy gyenge jajhang. Kalapját szemére vonta és lesietett az úton, a hol Magda jött fel alkonyatkor, kézenfogózva a szeretőjével.

A vén Zúdor-ház ablakainak világa, mint egy sűgaras csillag, úgy nézett utána a sötétbe. Átvágta az ösvényeket s leereszkedett a tóra.

Kutatva nézett körül. A csolnakot kereste, melyet a molnár hajtott fel a délután a leánykának.

Rátalált.

Belépett s eltaszította erős kézzel a parttól. Aztán kidobta a virágos partra az evezőt.

Hátradőlt a fenéken. Éles tekintetét meghordozta a csillagos éj kékjén...

*

Pitymalatkor így szólt a kurátor a malomban a molnárnak:

– Testvér! A csolnakod elszabadult. Ott síklik a gáton. Fiatalabb a szemed; ügyeld, hogy kifoghasd. Nincs-e valaki benne? Hé, hé! Hiszen félig van vízzel.

Szép, derült hajnal volt. Egy keskeny, halványrózsaszín szalag támadt a hegyek felett. Gyenge báránnyelűk úszkáltak.

A vén nemes

Ófalusi Kardos Dániel úr, minekutána harmincz esztendeig látogatásokat tett volna – igen elfáradott. A Mezőség kopár hegyei megnőttek előtte és meg az agyagos út göröngyei.

Szürke volt; kopott volt; gyenge, szomorú volt.

Keczen a fordulónál, mely Barátosra vezet, megállott s így tünődött:

– Jártam-e itt tegnap, vagy csak akartam?

Kissé össze volt zavarodva.

Egy tény világos volt: az, hogy nem akart messze menni e vidékről.

Ő itt született túl a hegyen, a barátosi nagy udvarházban. A hegyoldalba temették őseit száz esztendőkön által. A ki a Kardosok közül való, és igen vén ember, az nem távolodhatott messzire e vidékről.

Dániel sokat járt.

Egyszer volt egy tavasz, akkor ment ő el hazúlról, minthogy a haza hívta. Még tele valának abban az időben drága besszarábiai paripákkal az istállók; ezüsttel, drágaságokkal a termek; gabnával a gabonások s a selymes mezők fehér gulyákkal. A haza kérte mindenét – és odaadta.

Soha se bánta meg.

Egy egész századot öltöztetett fel. Kemény, lelkes, szép gyermekek voltak. Vívta Piskinél és Segesvárnál; a „Kardos fiai”-nak neveztettek. És mintha a barátosi nagy ebédlő faláról az aranyos rámából egy komoly levente szállott volna ki, olyan volt előttük Kardos Dániel. Méltóságos és tüzes; okos és vakmerő; pajtás és parancsoló.

...Bújdosván pedig a dicsőséges napok után, haza jött és széjjelnézett a barátosi házba. Mit se találván sem a hajlékban, sem a rétekben vagy erdőkben, a mit magáénak mondhatna, így szólt: „Nem nekem valának rendelve” és habozás nélkül elindult, hogy meglátogassa a szentléleki kastélyban lakó egyik jó barátját. Ott töltvén néhány napot, átkelt a hegyen, hogy Sükösdre szálljon a Kovácsiakhoz.

Senki kifogástalanabb, figyelmesebb, diszkréttebb lovagot nem ismert nálánál. Sem a méltóság, sem a nyájasság ellen nem véte Dániel. Idegen volt ajakától a hazugság, a rágalom; szivétől a nemtelen indulat, az irigység vagy harag. Történetei voltak a hölgyek számára, véleménye a társaságokban.

A sükösi kőfallal kerített bástyás udvarházból a Maros völgyébe indult. Ma itt pihent, holnap amott vadászott az urakkal, fecsegett az asszonyságokkal. Az erdei vadak fortélyát ismerte s a lovak fajtáit.

Kapun ki, kapun be a rónaságokon, a hegyes vidékeken, a székelyek országában és a szintelen alföldön, kik a kastélyokat lakják, a nemes házakat, a Kardosoknak ismerősei voltak. Hajdan fegyvertársai, atyafiai vagy barátai. Benyitván ajtaikon, otthonába nyitott.

...Harmincz esztendeig.

Talán jó a népnek, hogy hajléka vagyon, tűzhelye, melyen télen lángoló fahasáb ropog, s kised porontyai... Ah! ágyékból való ivadékkal, kiben tovább él. Homloka verejtekezik a

népnek s tenyere feltörik a munkában házáért, véreiért. Azonban a nemes ember a nagy hagyományok súlya alatt inkább bolyongjon hajléktalanul, nélkülözzön és fázzék, – de ne alázkodjék le addig, hogy pénzért fásaszsa magát munkában. A dolog kötelessége a szolgálé: a parancsolás az úré.

És Kardos Dániel nem dolgozott, nem is gondolt rá, hanem járt, járt kellemes, nyugodt tempóban, látogatásról, látogatásra. Az élet se érné meg, hogy izzadjon a munkában valaki, a ki a Kardos familiából való.

Harmincz esztendővel azon emlékezetes tavasznak utána azonban, egyszer igen elfáradván a Kardos Dániel, a két tó vidékéről, mely születni látta őt, elválni többé nem szándékozott. Felment a süködsi udvarházba s leszállt a kezei nemesekhez, aztán a szentléleki kastélyban látták néhány napig. És így körben látogatta a völgyet, melynek közepén Barátos vén kastélyának kaputornya ügyeli a kalásztermő mezőket.

Szeme meggyengült, dereka meggyengült, lábai meggyengültek s a feje is bizony. Azonban a romlandó test hadd változzék. Mindennek egyszer vége vagyon. Csak az ősi érénynek ne ártson se idő, se erő.

Nem is árt! A házak ajtai csak oly vendégszeretőleg nyílnak fel előtte, mint hajdanában. Soha se tapasztalt több előzékenységet a fogadásban, nyilvánvalóbb szívességet az ellátásban.

Elejébe mennek, kényeztetik. Megkérdik: hogy van? Nem gyenge-e? Dícsérik a színét, ruganyos járását. Megkérdik, hol volt utoljára, s hova megy? Ételekkel szívesen látják el s erőt, jó italokkal. Milyen bort szeret? Tán az ürmöst, tán az édes rózsamálit? Tán a tüzes marosmentit? Öreg embernek jó a kávé. Forrón, bőven nyújtják.

Még az ebédnél is szólnak: „asztán látogasson meg ismét minket.” Senki se mondja, hogy maradjon, de mindenki emlékezetébe ajánlja magát. Megkínálják kocsival. Menjen azon a szomszédig. Ne fáradjon el az öreg ember... bárha Dániel maga ime, az erő, az egészség.

Az, az; Dániel mosolyogva bókol a hízelgő szóra. A térde azonban megcsuklik. Sebaj! Csak egy kis gyengesség. A friss levegő helyrehozza. És baktat tovább.

– Jártam-e tegnap itt, vagy csak akartam? – kérdi a barátosi út előtt magától.

Az ősi portán egy kurta nemes lakik. Csak pár szobát laknak az egész kastélyból. A kertet legelőnek használják. Mindig fáradtak, izzadtak. Nincs sok holdja a határban.

Dániel egyszer volt nála látogatóba hajdan... Szépen fogadták... szépen. Mindenekkel készséggel ellátták... Azonban ah! minden porlik ott Barátoson és repedez. Ablakok hulltak le és kandallók (melyeknek lángja mellett hajdan ült az édes anyja, a nagyságos, gyönyörűség asszony: kis fiával ölében...) roskadtak össze. Elfacsarodik az ember szíve, ha látja e romlást. A lépcsők elromlottak: üresség, üresség, üresség mindenütt. Többet nem tette be oda a lábát.

Mindazonáltal felindul a hegyen Kardos Dániel ezen a napnak a délelőttjén, mérhetetlen vágyakozást érezvén arra, hogy a barátosi udvarházban pihenjen meg.

Szekerek menvén, a parasztok az úton dologra, a roskadt öreg embert így szólítá meg az egyik:

– Nem ül fel Nagyságod a hegyen a szekérre?...

Dániel mosolyogni próbált s pálczájával legyintve, felelé:

– Jót tesz nekem a séta...

A ormon leesett. Ekkor magamagának is így szóla, a mint a földön feküdt:

– Szép nézni innen a vidéket.

Mert csakugyan még magának sem volna helyes bevallani, hogy jobban is lehetnének a dolgok, mint a hogy vannak.

Valósággal szép is volt onnan a kép. A barátosi tó fénylett az aljban, messze benyúlva a hegyek közé. Sások nőttek be partjait, vízi madarak jó szállási... Egész erdeje látszott a hegy-éleknél. Mind kopárak, vének, komorak. Nagy részük csupa sárga agyag, a mi nem jó semmi-re. Nem olyanok-e, mint Kardos Dániel? A falu csendesen álmodozik.

Bizony szinte dél vala, hogy Dániel úr leért a barátosi völgybe. Akkor szokása szerint rendbe szedte magát, a bokrok által el lévén fedve. Karján hozott kis kabátját ráhúzta a viselésre, cipőit letörölte és haját rendbe szedte.

Kitatarozván így magát, lefújván a port és kisimítván a rücsköket, belépett a barátosi kastély kőkapuján.

Az udvaron senki sem volt.

Teljesen erőtlennek érezte magát. Restelte. Hogy megpihenjen, leült a kaputorony fürkájébe, hol a régi kőpad ülőhelyet kínált. Kipihenvén magát, illendőbben jelenhetik meg. A nap rásütött. Színtelen ajkát kitátotta, hogy jobban érezze a sugarakat. A szemhéjai kissé nehezek voltak. Tudni kell, hogy e helyen fújta kürtjét hajdan a kapus, vendégek ha érkeztek. Arrább a kádár műhelye volt.

Tán az öregség súlyos, tán a nap hő, – Dánielt majd legyőzte a szender. Ekkor nevét mondá ki a falon túl a veteményes kertben egy férfihang.

– Ezennel itt lesz az öreg Kardos. A kezei hegyen találták a szekerek. Gyengének mondják. Roskadozva jött fel az úton.

– Nézz a lejtőre, – felelt egy asszonyi szó – látod talán?

Hallván a beszélgetést, Dániel felemelkedett s így rebegé: „bocsánat!” – idegen ember beszédét kihallgatni méltatlan lévén ő hozzá. Azonban a nap lankasztá-e meg? visszaesett a kőpadra és hallá tovább:

– Éreztem. Hetek óta hallom, hogy itt kavillál Kardos a vidéken, éreztem, hogy ki nem kerüljük. Egészen odavan. A kinek a nyakán marad, arra szép komédia vár.

A férfi volt, ki így beszélt. Az asszony kérdé:

– Hogy a nyakán?

A gazda rövidesen káromkodott.

...Azon ablakszemek az emeleten, melyekről hiányzanak a szárnyak, az ebédlő-teremből valók. Az ezüstenél drágább régi kristályserlegek, a griff lábú nehéz kupák hová lettek a tölgyfaasztalról? És a képek a falakról, melyek közül a legrégebben Kardos Sebestyén a száján kifutó szalagon szóló bölcs szavakat utódaihoz. Az órmon a ház felett a Sólómyvár romhalmaza fehérlék.

Mindazonáltal bármint kapaszkodik eszével Dániel úr a fényes napok emlékébe, hogy ne hallja a háta mögött folyó beszélgetést, mégis befűrakodott öreg fejébe a következő mondat:

– A nyakán?... A hol meghal, ott temetik el, a mi szép komédia lesz annak, a kit ér. Már most mit teszel, ha ide jön elgyengülve? s nem tud továbbmenni?

Az asszony pedig így felelt:

– Úgy tesztek, a miképen a többiek cselekesznek a vidéken. El nem bújhatunk előle. Kivált ha mi tennénk, kígyót-békát kiáltana ránk a világ. Mert mégis itt született na! ebben a házban. Azonban, ha jön, jól tartjuk mi is őtet, hogy legyen ereje továbbmenni. Ellátjuk mi is erős italokkal s fekete kávéval itatjuk, mint Keczen és Sükösdön, hogy lábra kapjon s odább mehessen.

– Úgy?

– Rég hallom, hogy úgy adják az öreget kézről-kézre. Mindenki fél, nehogy a nyakán rekedjen s ott haljon meg. Ez küldi ahhoz, ott emelik erős borokkal. Ápolják az életét, hogy a szomszéd faluig érjen. Maga édes emberem! a hollóshegybeli borból hoz az ebédhez, töltsé bővön s aztán mindjárt, mihelyt felkeltünk, szekeren odább viszi a szentléleki hágógig...

Ez volt pedig a ház asszonya, s a kihez szólott, az ő ura vala. Dolgos, ügyekvő szegény emberek mind a ketten. Van egy fiuk a kollegiumban. Annak gyűjtenek. Hja! nehéz az élet, roszt a cseléd. Az a piros szemű búza, a melyik olyan nehéz, mint a marosi kovacső; az a törökbúza, a melyik szárankint három csőt adott – mind elveszett. Az ember ugyan dolgozzék, hogy szűkösen megéljen. Hát hogy egy idegen temetésére költsön! Ki kívánhatja, Istenem!

Bizony... Odatúl a kőgabonás háta megett, a havasok szélén, száz esztendő cserfa zöldel, mely a „királybíró sátrának” nevezetik. Sziesztáit hajdanában ott töltötte Kardos Ábrám a királybíró. A márkálisok után ott túl, ott a gödörben, az erecske szélén sütötték az ökröt a parasztnak. Hordót ütének csapra ugyan az on hollóshegybeli terméséből. Ah!... és nehány nagy sós könyecsepp úgy megcsípte a Dániel veres pillákkal takart szeméit... Aztán végig gurultak ránczos, sárga bőrén rövid fehér szakállára. Alig lehetett ott eldörgölni.

Azonban Kardos Dániel megrázta magát jól s így morgolódt: „Mit akarsz no? mit akarsz no?” s e korholásra, s e parancsoló hívásra ereje visszatért inába, derekába. Visszatért s Kardos Dániel fel tudott állani a kőpadról, fel tudott állani s ki bírt botorkálni ősei házának kapuján...

Felnézett a kőoszlopra. Szemrehányó, bús tekintettel rá. De a fal nem omlott le. Megindult lassan, átment az udvarházzal szembe az itató kúthoz. A vályuból kissé meglocsolta hideg vízzel halántékait, a mi igen jól esett s aztán az ösvényen visszaindult a hegynek.

Minden házat jól ismert. A telkek üresek voltak. Az emberek a mezőn voltak.

Dániel a fordulónál, mely a mezőre visz, levetette jó kabátját. Az ajaka csendesen reszketett. Mély elkeseredés szorította a szívét. Szemei egy-egy percze elhomályosodtak. Ellegyintett szemhéjai előtt, mintha valami ingerkedő legyet hessegetne. Ekkor egy könyecsepp ült szögödérének szélére: „Ah! te vagy!” mondta és mosolyogni próbált.

Az oldal, a hova ért, az ő fiatal korában lombos erdő volt. Most csak cziher. Odáig szoktak hajdan felsétálni a kastély kertjéből. Jól be lehet látni a völgyet.

– Igen, – motyogta – igen. S könnyedén ledobta jobbik kabátját s leült a gyepre. Ah! Csupa illat.

Köröskörül menták illatoztak és rózsaszín erikák bujkáltak ki a százszorszépek gyökerei mögül.

A mélyben egy kis leány libát őrzött. Meglátta Dánielt s szembeállva vele, reá bámult.

Dániel így szólt (a hangja még igen reszketett):

– Jó napot kis rügy, jó napot. Mi a neved?

– A nevem Páros Kalári, – így felelt a gyermek.

– Az apádat ismertem. Derék ember volt.

Épen a szemével szemben, a tölgyfa-ágon egy bognyi leányka-madár billegett, s oh! be búsán énekelt. A begye ringott bele. Dániel ráhallgatott a vádaskodó hangra s behúnyta a szemét. A kis Kalárit egészen elfeledte, úgy, hogy meg volt lepve, mikor ismét meglátta.

– Van korsód leányka? – kérdezte.

...Nem, semmit, semmit se bán meg Kardos; hiába minden vád, a mivel az éneklő madár illeti. Nem! ha még egyszer úgy kezdené az életet – így élné. Kissé zavaros gondolatai támad-

tak. A múltból némely dolgok megelevenedtek, de a Dániel agyában feltóduló homály elfedte mindjárt.

Nyeldeklőjére mintha egy nehéz ujj súlyosodott volna. Kinyitotta szemeit Dániel és látta a virágos szép mezőt s előtte a kis leányt, kezében néhány vadboglárral, a melyet a gyertyánbokr tövéből szakított és egy zöld korszóval.

A kerten végiglátott az ősi kastélyig. Mindenféle kedves csínyek jutottak eszébe, melyeket ott követett el egy gyermek. Vajjon ő volt-e a gyermek?

Sok minden történetke újult meg omló agyvelejében. Mosolygott. Az ajaka megkeskenyedett, s némi kis halványkék árnyalatot öltött.

... Volt egy szoba ott lenn magas ággal a folyosó végén. Ajtajáig vőfélyek vezették a remegő menyasszonyt. A képekkel kifestett selyem mennyezetes ágy megvan-e? És szép fényesek-e az angyalok rajta? Szívükben szerelemmel, viseletükben méltósággal – hol vannak az ó-falusiak asszonyai? Volt egy szoba, a hol a Kardosok ravatalát állították fel... Topp... topp... A kőlépcső kongott, a mint a szolganépek végigvivék a cserfából összerótt örökös házat. Ott benn a vásárhelyi kántus énekelt. A pap pedig így kezdé beszédét: „Visszaszívta az Ur lehelletét. Kardos meghala...”

Csend legyen, mert ó-falusi Kardos Dániel úr hallja a harmoniát...

Dániel felemelkedék, ismét meglátván a gyermeket a virággal és a zöld korszóval kezében – a boglár után nyult. Mosolygott s kifordított tenyerével köszönetet intett. Selyem nyakravalóját leoldozta s odanyújtotta a gyermeknek.

– Ajándékul adom, – rebegette – a virágokért.

Kissé felemelkedett, s mondá: „tán ezt is...” s tarka zsebkendőjére mutatott.

Alant pedig délebedre harangoztak.

E hang igen kedves vala. Dániel nagyszerű nyugalommal hallgatta. Az ismeretlen rebegetés, mely szívébe lopózott és a keserűség, mely az imént elfogta, elmúltak. A kis templomnak ő a született patronusa. Régi török szőnyegekkel van leborítva az Ur asztala...

E harang szólott, mikor odatúl... odatúl vitték ófalusi Kardos Mózes, a Dániel apját. Mindenek elmúlnak. Az Isten nyugtassa meg.

S ismét olyan kicsiny és boldog Dániel, mint gyermekkorában volt. Szeme előtt megsokasodtak a sötét foltok. Kezével utánuk kap, hogy elverje. Nem mennek. Hurrah! Piskinél egyszerre beleszöknek a honvédgyerekek a Sztrigynek derékon felül érő jeges vizébe. Hurrah! Túl az ellenség...

A nap halad pompásan a maga utján.

Búcsu

Minden rendben volt.

A nagyságos úrfinak nem lehetett egyebet tennie: mint hogy kicsípi magát szépen (ha ugyan van neki mibe) s beállván Drág uramhoz, így fog szólani:

„Elveszem feleségül a leányodat, Anikát.”

Meg is teheti szépen.

Anika sáppadt, gyenge leány, nem valami erős, veres fehérnép. Ilyen való egy igazi úrnak. Vannak selyem köntöse, tollas kalapjai s kötött kesztyűi; olvas könyveket és olyan úrias a járása, beszéde; olyan kényeskedő, unalmas, hogy csupa öröm nézni. És van pénze.

Az úrfinak pedig nincsen semmije, se háza, se földje, se ökre, se lova – csak a szép neve, régi becsülete...

Az úrfi, mit se dolgozik vagy három nap óta s Drág úr lásd! egy rossz szót nem ejt e miatt. Pedig az urfi tisztartója Drág úrnak.

Az egész úgy kezdődött, hogy Drág úr megszólította Dénest, mondván:

– Házasodjunk meg öcsém uram, mert jobb lesz úgy; mi? Nem akarok semmit szólani, de itt élhetnénk szépen mind; mi? A feleségemmel éppen beszéltük.

Ebben semmi sincs. Dénes nagyságos a maga szótlanságával csak a vállá rángatásával felelt, mintha azt felelte volna: „Bánom is én.”

Aztán elment az úrfi a Zsófi vizslával. Nagyon szereti ezt az állatot. Még a régi falkából való. Az orra remekbe van teremtvé. Okos, figyelmes, hűséges. Minden elődei Zsófikának a Dénes nagyságos elődeivel matatták a cziheres oldalokat, a gyapjas erdőket. Ki tudja, melyik ősz hozhatta a fajtáját a lengyel földről. Hosszu szőrű, kis testű s nagy szemű faj... Ah! a szegény. A kuvas zok az urak a vén kastélyban... Zsófikának kuss.

Drág úrnak az apja mészáros volt a faluban. A Dénes nagyságos apjának az ökreit vágta. Az udvarhoz tartozott. Jobbágy volt. Hajadon, alázatosan, lesütött fővel mert beállítani az udvarba. A fia kiverte a régi nagyságos gazdát: az úrfit az udvarból s maga ült a nagy házba. Sok furfanggal, sok törődéssel, nélkülözéssel szerezte. Az ilyen ember nem szokott nyúlra vadászni.

Drág úr egyenesen a nagyságos urfira vadászott.

Hiszen a nagyságosnak úgy is mindegy. Csodálatosan közönyös ember ő. Elvesztek az erdők, a mezők; elvesztek a rétek, árnyas berkek, elveszett a fenyős oldal, hol a császármadár lakott és rendre aztán az éri malom a kőkorcsma és az udvar – így szólott akkor Dénes urfi:

– Másnak voltak szánva, – s mulatott tovább.

Messze városból haza jött Dénes urfi. Abbahagyta a tanulást. Minek? A legszebb két négyes czugja neki volt a vidéken. Elnyerték a kártyán: „Eh, – mondta – nem nekem volt szánva.”

Nem volt elege, hogy a nevéhez képest élhessen meg. Apró semmi emberkék, kereskedők, parasztok meggazdagodtak körülötte. Élhetek volna fényesebben, mint ő! Eh! úgy lenézni a pénzt senki se tudja, mint egy született úr. Két marokkal szórta.

Dolgozzék? Izzadjon a garasért?

Az méltó Drághoz, a ki parasztnak született, parasztnak fog meghalni...

...És nagyszerű nyugodalommal dobta ki az utolsó garast a zsebéből.

Tegnap volt az csak, hogy puh! mint a békavirág pelyhe, a szélben elszállt minden, minden a régi vagonból.

A nagyságos még csak nem is mosolygott. Még akkor se, mikor az ő régi nagy házát elvette Drág uram.

Ott maradt az udvarban, mikor Drág is beköltözött.

Néha szeretne volna ezt mondani:

– Mért kiabálsz te itt Drág! hol a paraszt csak suttogva mert beszélni, mióta kő áll kövön. Mért rendelkezel te itt? – de csak nem szólott semmit.

Drág azt mondta a pópának, ki feljött, hogy újból szentelje meg a házat – mikor a zsidó-festő kékre, sárgára szörnyen kipingálta – a nagyságos úrfira mutatva:

– A tisztartóm...

Dénes felemelte kissé az ostorát. Aztán leeresztette s végigmérte a cseléd-ivadékot s odább ment.

A pápa kenetteljes hangja kísérte:

– Isten áldja meg igyekezetedet. – Aztán idegen igéket mormogott és vízzel meglocsolta az ajtófeleket.

Tegnap volt csak.

Hozzá volt Dénes nőve az ősi portához. Nem ment el. Nem gondolkozott. Ez természetesen az övé. Más adott érte pénzt? Nos? Kevésbé az övé ezért vajjon? mikor innen a fehér kriptától kezdve a templomig minden az ő jogairól beszélt. Ősei járták az utakat. Ősei ültették a fákat; ősei építették az istenházát, ősei e termekben lélekzettek, ott aludtak, ott vigadoztak... És egy marok bankó másnak adja-e az időtől megszentezett jogokat?...

Drág úr így gondolta ki: majd hát elveszi a leányomat, aztán eljönnek ismét a nemes urak és itt Drág úr lesz a ki rendelkezik...

Ki is mondta.

...Az urfi tünődve ment el Zsófikával.

*

Esteledett.

A címeres kőkapun lustán lépett be puskával a vállán egy karcsu, magas, paraszt zöld hajtókás zekét viselő férfi.

Az úrfi volt. A kutya vígan tánczolt előtte.

A béresek köszöntötték az udvaron. Könnyen biczczentett fejével feléjük.

A konyhába bedobott szó nélkül néhány madarat a táskáról s aztán lassan felczammogott a lépcsőkön.

Benyitott az első szobába. Ledobta táskáját a földre. A kutya mellé ült.

Ő maga is letelepedett. Nagy ügyelettel törölgette a puskáját. Lábaik egymásra tette s a bagariáról lefejtette a megszáradt sárt.

Ekkor az ajtón egy csecés kis szőke gyermek lopózott be. Leányka volt, a Drág kicsi leánya: Flórika.

Odaosont az úrfi háta megé s befogta szemét.

Az urfi mosolygott. Gyengéden hátranyult s a gyermek fejét odahúzta erősen a magáéhoz. Hirtelen fölkel s ölbe kapta a leánykát.

– Te utálatos – kiáltotta a bogocska, s a nagy ember üstökébe markolt – mit hoztál nekem?

– Ezt né, – mondta lustán a nagyságos úrfi s baraczkot nyomott a lenhajú fejcskére. Arra verekedtek.

Hirtelen a gyermek így szólt:

– Nagyon jókat eszünk ma érted.

– Úgy? Értem?

– Na mert téged ezután így fog hívni apa, hogy „fiam”, mert te feleségül veszed Anikát – úgy-e?

Az úrfi morgott valamit.

– Nagyon szereted Anikát? – kérdezte szaporán. Fejét a nagyságos orczája elé hajtotta s szemébe nézett – mert Anika szép és sok a pénze.

Az úrfi felkelt. Az ablakhoz ment s kinézett.

A hosszú út végén a kerek kőasztalnál virágoztak a koronás hársak. Hajdanában ott ültenek tanácsot a környék urai. Dús, kemény leventék mindannyian.

Messziről a várhegy csúcsa ragyog a lemenő nap fényében. Hogy jött a török vagy császár labancza, ott tüzeket gyújtának, mely messze látszott el a vak éjbe. Erre a nemes házak udvarain fegyveres daliák szökkentek paripára s a kőkapukon kijöttek szolgálkkal.

Az aljban a falu. Ah! koldusság lakja.

A hajukat csigába viselt vén székeltek nyugosznak amott a tanarok roppant cserfája tövében... Portáik csendesek, feketék, gyomosak... Nincs ki segítse őket.

Csak egy czégéres vadorzó, dohánylopó, fél úr, fél paraszt, a kinek bocskoros jobbágy volt az apja, csak ő épít kőházat meg a zsidó árendás. A mészáros ivadék: Drág, az oláh a kastélyban ül, melynek kapuját kalaplevéve lépte át még az apja...

És így szól: – Szép lesz őt fiamnak neveznem.

Dénes nagyságos kedvetlen, boszus tekintettel nézett ki.

Nagyapja még csupán az Istent és a fejedelmet szolgálta. Az unoka szolgálja lesz a cseléd-jének...

– Haragszol reám? – kérdezte rebegve a gyermek. – Valami rosszat mondtam?

A nagyságos úrfi ölbe vette ismét a szép gyermeket s orczáját orczájához szorította.

– Felhívják a pópát ma estére – csevegte a leányka megbátrova – és Bukurt, a dászket. Hogy lássanak csodát ők is, ezt mondta apa. Megmondjam neked, hogy mit kapsz még ma este Anikától? Megmondjam?

A férfi lehajtotta a fejét. A gyermek végigczirogatta, átölelte a nyakát s sugva-sugta fülébe:

– Kapsz egy szép gyűrűt. A bizon. Az anyádé volt. Most Anika neked adja. Az anyád neve belé van írva. Szereted ezt?

Az a türkiszes gyűrű.

Úgy mondják, hogy a szentföldről hozta egy keresztes, ki András királylyal ment az Úr koporsóját takart földre... Bűbajos erőt tulajdonítanak neki. Védett a gyilkos golyótól, a vak szerencsétlenségtől, nehéz betegségtől.

Ah, romlástól nem óvá meg a tisztos házat.

Nézz reá a falakra!

Minden csupa szín ott. A tisztességes óságot zöld és sárga mustrás mázolás fedi. A fecskéfészkeket levették a bejáró felül. A vendégszobában tele zsákok állanak és jószagú czipó kosarakban; szalonna-oldal csepeg a czifra rostélyról. Az ősök képei a falon komolyan néznek az ujjakon álló pecsétnyomó gyűrűre és mit se tesznek még a pókháló ellen se, mely orruk körül hálót sző. Hajdanában ott kovás és karikás puskák csüngtek; vén, széles csorba fringiák; görbe löpor-szaruk s fojtáshoz való csepű nagy gomolyogban... Most ásó áll a szegletben, vasfogú gereblye s szőlőnyíró ollók a szegeken.

Nézz a kis-házba.

Ottan állott a menyezetes ágy. Szemérmes nemes asszonyok drága fészke hajdanában. A menyasszony ajtajáig hozták el koszoruját tanult tiszta asszonyok és leányok.

Ah! Drágné hever most a meleg toll között ott, ha nagy veres teste elfáradt a súlyos napi munkában, a sok kiabálásban, szitkozódásban.

Kis képek is függtek vala a falon. Leányhajból volt varrva rajtuk a szomorufűz levele, színes gyöngyből a törzse. A föld takarja a puha szőke haját, melyből való volt, s a karcsu ujjakat. Helyükben a Szent Anya háromszegletű kiáltó színű képe csüng ott, szíve 7 törrel átdöfve; arrább rovások azokról, kik napszámmal adósi Drágnak.

Uj minden. Festett minden. Minden szükséges, hasznos.

– Kapok egy szép gyűrűt Klárika? – kérdezte a nagyságos.

– Kapsz bizony.

– És mit még?

– Anikát is.

– Ma?

– Apa mondta, hogy te ma kéred meg tőle őt. Mert szereted úgy-e?

...És ugyanazon ágon csipeg a nagy diófán egy madár, a melyiken csipegett vala akkor, hogy négy csengős ezüst szerszamos lóval, hajdan a makula nélkül való Kompolti szűzet hozták volna egykor az ősi kastélyba... A nagyságos úrfi édes anyját.

Dénes ráhunyorogott a faágra, mintha czélozna, aztán megfordult s így szólt.

– S ők, a pádék reám várnak most?

– Megyünk? – kérdezte a leányka.

– Nem, Flórika. Én nem megyek oda. De bizonyosan bort is hoztak az estéli dáridóhoz. Nem tudod melyikből, Flórika? Lopjunk be ide egy pár üveggel. Hadd várjanak reánk. Majd játszunk ketten; jó?

Hamiskodás készült. Ez tetszett Flórikának. Hozzunk bort...

És elmentek. Poharat kerítettek, abroszt dobtak az asztalra. Egy nagy székbe ült Drág Flórika, egy másikba Dénes nagyságos, a tisztartó. S bezárták az ajtót.

– Most várnak reád ott benn, – mondta a leányka és hamisan kaczagott.

– Most várnak reám, – mondta a nagyságos és mosolygott.

Töltött és ivott.

– Látod Flórika, ez a bor él. Minden halott itt körülötted. Az asztal megölt fenyőfa, a csizmád megölt kecske, a köntösöd megölt len. Ez a bor él. Mindig megmozdul a pinczében, ha virágzik künn a szőlő. Honnan tudná, hogy virágzik a tőkéje, ha nem élne? De lelke van.

Felemelte a szinig telt poharat s nézte a felszálló gyöngyöket a lemenő nap betévedt sугarában.

A gyermek könyökre könyökölt.

– Milyen okos vagy, – mondta komolyan Flórika.

– Én? – kaczagott Dénes. Az apád az okos. Hiszen az a bajom édes, hogy bolond vagyok. Aztán nem tanultam semmit, csak élni. Miért is? Mindenki megcsalt és nem tudtam vissza-csalni. Te ezt nem érted, Flórika.

– Nem, – mondta komolyan a leánya.

Dénes felvonta a vállát. Töltött és ivott.

– Ah! élni, élni. Egyebet semmit. Hogy a filiszter tátsa a száját. Míg ő izzad: kaczagni, míg ő törődik: mulatni. A mit az Isten gömbölyüre alkotott bennem: azt szegletesre faragni, a mi jót adott: azt elrejtteni. A paraszt legyen gyenge, az úr legyen erős, darabos. Ah te! olyan erő van a karomban, hogy egy bikát le tudnék ütni. Én vadászni jártam s meglőttem minden nyulat – az apád addig meglőtt engem.

– Meglőtt? – kérdezte csodálkozóan a gyermek.

– Meg, s most ti laktok itt s én?... Eh, de Anika ott van persze s feleségül adatik... Volt egy őszám, a ki belészeretett a pástora leányába. Megcsókolta s kést vert belé. Így távoztatta el a kísértetet magától. Hanem a mészáros unokája? az más... Egyszer te kicsi leány, két hétig ütöttük odabenn a városban egy folytában a kutyát. Akkor az apád ezt mondá: „Semmije sincs Nagysád.” S én azt feleltem: „Hát aztán?” Fogadj meg gazdatisztnak, kiáltottam hangosan. Fidélsis ficzko az öreg: „jó”, így felelt. Már egy hónapja ennek. Nagyszerűen kifestett itt azóta mindent...

Mohón ivott; áthajolt a leánykára s megölelte a nyakát.

Aztán felállott.

– Ezt a bort – mondá bizonyos pathosszal – még az apám szürte. Ismerem. A venyigéi amott vannak a várdombon. Ezt Burgundiából hozta András őszám, a ki világot-útazott ember volt. Immár vastag e szőlő törzse. Sokan, kik mint gyermekek kapálták tövét, meghaltak és gyermekeik azonképen. Ő még áll s drága nedvét kedvderíteni nyújtja.

Felállott s kezébe vette a poharat.

– Eme venyige adta a bort az édesapám lakodalmára is. Itt valának hét határból a nemes férfiak. Amott ült a kancellarius. Első áldomást ő tartott. Az udvaron lobogó tüzek mellett pirúltak nyárson az áldomásra szánt állatok. A parasztok ott körülötte vigadoztak. Nagypám e czélra őrizte e bort.

Feltartotta a poharat és folytatta. A gyermek is felállott s csodálkozva nézte.

– Apám nekem szürte. „Becsülettel költsd el,” így szólott hozzám. Becsülettel költöm. Tisztán, nemesen, izról-izig. Vele búcsuzom el az ősi fészektől. A becsület éljen és éljen a hűség a tisztas hagyományokhoz. Mind itt körülöttem ti! reátok emlékezem; kiürítem e pohárt s ezer darabba töröm, hogy ne használja rosszabb szándékkal senki.

Földhöz csapta s aztán fegyverét felvette a szegletből.

Belenézett a fekete csöbe. Azután vállára vetette szíjánál fogvást.

Fütttyentett a kutyának. Megölelte a gyermeket s így szólott:

– Szerettelek, Flórika, ne felejtss el.

És kilépett az útra.

Végighaladt a hársoson. Már estéledett, mire a várdomb tetejére ért. Akkor a ház ablakain világozás lobbant ki. Elfordúlt. Szeméből egy köny szökött ki.

És lehaladott az ösvényen.

A vén ház mindörökre eltűnt szemei elől.

Az „én utczám”-ból

I.

BIMBÓ FAKADÁS

Egyszer volt egy szép leányka, a kit Juliskának hívtak. Volt ennek valami gyönyörű csattos imádságos könyve, melynek első lapján nyúlánk derekú, szelid arcú szárnyas nagy gyermek tartott kezében szép lilomágot. Szárnyai igaz, hogy nem nőttek Juliskának, de különben mintha csak az imádságos könyvből másolták volna le. Mindjárt látható lesz azonban, hogy a külső formára éppen semmit se lehet adni.

Az apjával itt a szomszédunkban laktak. Ott egy sor galagonya-bokor, az övék az; itt egy sor galagonya, az már mienk s közbül a közös patak. A nyárfák töve az ő kertjükből él ugyan, de lombja a mienkre vet árnyat, miért is többet lakott a mi felünkön Juliska, mint a magukén. Az édes anyám megtudná mondani! Reggel már átszökött Juliska s mennyi haszontalankodást, lármát, sőt bosszúságot okozott. Igen, bosszúságot. Senkinek se hagyott békét s hány-szor ébresztette fel a szegény nagyanyót a szünetlen csipogásával. Sőt egyszer levendulával csiklandozta az orra alatt.

Igen! az apjáról akartam elmondani, hogy penzionatus kapitány volt, egy botrányosan rendes pomádés bajszu egyenes úr, a ki komlót, zsályát, mákot s efféle bolondságokat természetett. Hanem ez itt nem is fontos, s inkább csak azért említem fel Kovács kapitány bácsit, mert Juliska inkább ránk kötötte akkoriban magát sehogy a Kovács kapitány bácsi leánya lett volna tulajdonképen.

Én azt mondom, hogy inkább csak parádézni szeretett Juliska az apjával, vasárnap vele a templomba járni, nagy szerényen lesütni a szemét, szeliden tipegve végig a falun; vagy a kocsikoján mellette ülni, míg a szürkek repültek az utczán a poros országúton. De mikor a templomból haza is jött, mindjárt átfutott hozzánk s ott az almáriom elé állva, tulajdon azon czikornyás kirojtozott végű nótákat énekelte el, a miket a kántortól hallott, hogy könnye hullásáig kaczagott rajta.

Mondhatom, nem voltunk jó pajtások. Játsztam ugyan vele, másztuk a fákat, koboroltuk az erdőt, s ha nem láttam egy óráig, némi nyughatatlansággal gondoltam arra, hogy hátha valami baja volna, de békességben élni Juliskával lehetetlen volt. Mert az nem pajtás a ki örökké szurkálódik s szereti kikaczagni az embert, meg a ki az édes anyján szeretetébe olyan erőszakosan behizelgji magát. Igazán irigykedtem rá. Inkább ütöttek volna meg engem, sem hogy őt csókolják. És hogy surolgatta puha kis arcát az anyám keze fejéhez! Legyen neki is anyja, hagyjon az enyémnek békét...

De neki nem volt anyja. A Juliska bölcseje mellett vetették a halottas ágyát. Persze egy afféle kis buba, a ki bakák közt nő fel... No hiszen elképzelvek mi lesz abból. Nézzék egy vén bakakáplárt, most is úgy hív Juliska, hogy „János, a dajkám...” Milyen ügyetlenség.

Semmi esetre se szerettem, hanem az apját határozottan gyűlöltem, a miért egy izben rákiáltott Juliskára valami leszakított rózsa miatt. Azt nem tűröm, hogy rákiáltsanak, s ezt meg is mondtam Kovács bácsinak. Ő persze néhány fricskát irt a levegőbe, s én igen elkeseredtem. Akkor Juliskát kezén fogtam, s daczosan átvezettem a patakon. Nagyon engedelmesen köve-

tett. A mi galagonyáink előtt az árnyékba leültünk, és ő háládatos lévén, lovagszolgalatomért alázatosan így szólott:

„Leszek a te feleséged.”

Erre én azt mondtam: „jó”, s megcsókoltam. Rendben volt ugyan a dolog, de én igen resteltem. Nem tudom miért, de nem merem a szeme közé nézni; s ezért még inkább haragudtam reá.

Aztán tanulni jártam a városba s neki madámot hozattak. Szegény madám! Nagyon sovány volt. Mindig ott akart lenni velünk, ha vakációra hazamentem. Azt hiszem, hogy zörgött a csontja. Mindenféle csinynyel szöktünk meg előle. Egyszer Juliska hátraesett a székbe s azt mondta, hogy mindjárt megfullad. A madám rettenetes zörgéssel eliramodott egy pohár víz után, s mi azalatt huss! neki a kertnek. Estig ránk se akadt.

Említhetném, mennyit keserítette és micsoda hallatlan csinytevésekkel. Nem! inkább a néniről beszélek.

Ez a néni: a Juliska nagynénje s egyszer megérkezett a vasúton. Ősz eleje volt; csendes alkonyat. Mi az erdőről jöttünk haza. János dajka egy öl virágot cipelt. Emlékszem, hogy nagyon megbántott Juliska. Gondolom Xerxesről beszéltem neki és özönhadáról. Nyolczadik osztályos voltam. Juliska szertekalandozott virágok után, míg én a görögök ellen hadakoztam. Sértődve azt kérdeztem: „tán nem találod érdekesnek Xerxest?” Juliska azt felelte: „Nem,” és koszorut tett szőke haja fölé. Rögtön magázni kezdtem és igen elkeseredtem. Kimérten lépdeltünk. Az úton a Kovács bácsi kocsija hozott egy egészen egyenes hölgyet. A dajka megállott előtte. Juliska így szólott hozzám s megfogta a kezemet: „Az a nagynéni. Hozzánk jön, bujjunk el.” Én kirántottam a kezemet s ezt feleltem: „Semmi okom sincs rá.” János dajka ránk mutatott, s a hölgy olyan éles hangon, mely vágott, mint egy egyenes beretva, így kiáltott: „Júlia.” Juliska rámnézett és kaczagott. Ez a név nagyon bolondos volt. Én szintén mosolyogtam akaratlanul. Az élő linea ismét megszólalt: „Júlia.” Erre Juliska megfordult és eldobta koszoruját és míg az angyalok mind rázták benne a kaczagó csengettyüket, futni kezdett az ösvényen a kertjük felé.

A néni nagyszerűen fejezte ki sajnálatát, lenézését, oly szegletekbe vonván arczát, melyekre azelőtt teljesen képtelennek tartottam az emberi arczot.

Látták volna megpuhulva Juliska kisasszonyt másnap. Ugy tipegett a néni után, mintha zsinóron vezették volna. Kárörömmel néztem a galagonyák mögül. Ekkor lopva visszafordult, rám dobott az éren át egy marok fekete galagonya bogyót. A néni meglátta. „Vadócz” mondta. Minden betü hegyesebb volt a tűnél. Én is elpirultam s roppant gyermeknek éreztem magamat.

Az nap délután meglátogattak. Huh! mint hajlongtunk. A néni oly kényesen ereszkedett a székre, mintha tulajdon azon karóra ülne, melybe az utolsó martirt vonták. Juliska fészkelődött s néhányszor megpróbálta a szökést. Láttam, hogy valami mondani valója van. De a láthatatlan spárgával visszarántotta a néni, a székre. Állítom, hogy zöld szemei voltak a néni-nek.

„Júlia már idestova nagy leány – beregte ez a hegyestűkkel rakott masina.– Júlia nevelése hiányos; Júlia a fővárosba fog menni; Júlia kissé vad; Júlia sok gondot ad.”

„Én nem megyek sehova,” mondta Juliska s felszökött. A néni végigperzselt rajta zöld szemével, s Juliska az anyám mellére borult. Ugy éreztem, mintha fojtogattak volna s szerettem volna szintén torkon ragadni valakit. Sohase láttam szebbet semmit, se a mezőn, se a csillagos

egen, mint a Juliska szemei voltak ekkor. Szelidek, könnyesek. Az ajaka pedig remegett a felindulástól. Milyen finoman hajló puha, édes, meleg ajkak...

Mindazonáltal elvitték. Én igen el voltam foglalva a következő esztendőben a bajuszommal, meg egy sárga szeplős masamód kisasszonnyal, a kibe szerelmes lettem halálosan. Nehány verset irtam; összeverekedtem egy nyurga kereskedő legénnyel, ki nem átalta a masamód kisasszony hajlandóságát elfordítani tőlem; a világ legrövidebb kabátját szabattam magamra, átkozottul szűk nadrágokat huztam, elhatároztam, hogy halálos búmat borba fojtom – s több efféle.

Vakációra hazamentem. Ah mily sivár a falusi élet. Pih! és az emberek nem unják élni! A Kovács bácsi kertje, meg a szürke émelygős szagú zsálya, meg a tisztelendő puffadt kezei – mi van még egyéb? A galonya tövisei megszúrtak, (addig csak szelid, fehér virágait láttam) János dajka ostoba, az az erdő ostoba, a madarak ostobák. Csak eszünk, iszunk, alusznak. De hát a szellem uraim! az ember finomabb része hol él itt? Valami szemérmes kisasszonyok jöttek át a szomszédos faluból anyámhoz látogatóba. Roppant nagy talpaik voltak. Ha hozzájuk szóltam, elveresedtek, s mind a körmeiket nézték. Csak az hiányzott, hogy rágni kezdék. A kisebbik nagyszerűen tenyészti a pulykát. Csodálom, hogy nem ő költi ki.

Juliska, Juliska... Ah! Bár az imádságos könyve lenne itthon.

Alig vártam, hogy visszatérjek a városba. Karácsonykor azt írta az anyám, hogy Juliska hazament látogatóba. „Rá se ismernél, – tette hozzá – úgy megkomolyodott.” Emlékszem, hogy egy hétig mind arról álmodtam, hogy én mint megyek az országúton a nagy hóban hazafelé. Farkasokkal viaskodom, de én nem félek véstől. Elöttem libeg két kék szem sugara. Fényes könnyen ragyognak át...

„Megkomolyodott...” Juliska? De mit tartozik reám? Vajjon írt-e nekem valaha egy szót bár? Csak az kellene, hogy haza menjek. Micsoda kényes dáma lehet! Mily gúnyosan kaczagna le. Engem? Hiszen azt nem éri meg. Nem tudom miért, kiállhatatlanul gőgösnek képzeltem. Nem! még csak köszönni sem fogok neki. Reám nézt idegen lett. Azt hiszem, konokul gyűlöltem.

Mégis anyám irhatna valamit felőle. Akkoriban egy tragoediába kezdtem, melyben pocsékká verendem az asszonyi nemet. Hadd lássa a világ, mily kígyók, kőrmös ördögök. Kivált a szőkék. Egy vérszipó hősnőm volt, s az utasításban meghagytam, hogy szőke hölgy játsza...

Eljött a nyár. A kocsit utánam küldték. Elhatároztam, hogy haza megyek, de csak megölelem, megcsókolom édes jó anyámat, s azzal útra kelek a vadonba. Kalandos ideáim támadtak. Valahol a hegyek közt egy vén barát-klastrom állott. Oda fogok vonulni a komor némaságba. A gvardian látni fogja, hogy egy feldúlt lélek vár vigasztalásra... Mi kell nekem? Egy szűk czella, fekete kenyér, száraz berbécshus és egy ital víz, mely a százados tölgy tövében fakad... Ah fáradt vagyok, igen, fáradt...

A kocsisunk így szólott, mikor a városból kiértünk:

– A Kovács kapitány ur leánya otthon van. Micsoda szépséges persona lett belőle!...

Mit? Juliska?

Nézd csak mily sajtáságos színe van ott az égnek. Rózsalevélen pihennek a felhők. Pipacs virágzik a búzaföldön és mint ragyog! A napsugár ráomlik az útra, s millió szeme lesz a pornak. Madár libben a magasba, ing a tiszta légen és énekel...

„Elvénültek a lovai István.”

„Mit, ezek?” – kérdi, s végzetetlen történetbe kezd a lovak véréről, rettentő trappjáról. Kétségbeejtő lassúsággal koczogunk.

De a mint közeledik a falu, a mint látom előbb a tornyot, aztán a mi nagy házunk kettős francia fedelét, majd a nyárfákat, melyeknek gyökere a Juliskáék kertjéből él, mind szürkébb lesz ég, föld. Mi lelt engem? Mi közöm nekem azon kényes úri hölgyhöz. Mindazonáltal így szólok Istvánhoz:

– A nagyságos asszony is eljött? De igen halkan kérdem, mert resteltem kérdezni. István nem hallja, s ismételtetni szeretné. „Semmi, semmi,” felelem kedvetlenül, s izgatottan ugrom le az udvarra.

Ah! minden örvend. A kopók rám ugranak, a cselédek kiállnak a sütőház ajtajába, a béres megállítja a szekeret, leveszi a kalapját úgy bámul... Az anyámnak ezer a kérdése. Egy percze elfeledem, hogy én fáradt, igen fáradt vagyok s a szivemből szók pattannak az ajakamra. Ah! van is nekem szivem? Közönyösen hallgatom mindjárt a híreket.

– Juliska hazajött.

„Kérlek, anyám – felelem kedvetlenül – hagyd el!”

– Haragszol rá? – kérdi és mosolyog.

– Érdemes is haragra? – szólok lenézően.

Igen bánt, hogy anyám abbahagyja a dolgot. Nagyon szeretnék e tárgyról szólni.

Kalapot teszek s végigjáróm az udvart. A szemem mind a kerten jár. Milyen kellemetlen dolog, hogy az ember nem mehet be a tulajdon kertjébe. Miért nem húznak korlátot, mely elválassza a kellemetlen szomszédoktól?...

Mindazonáltal csak kinyitom a léczes kaput, s belépek. Kútatva nézek körül. Senki sehol. Közönyösen végigmegek az úton, s megremegek, ha egy bokor zörren. Ime! hát élvezet ez? Sürgetni fogom a korlátot...

A tiszta lég borulni kezd. A gyászos éjszaka rálehell. Tűzben úsznak a hegyek tova.

Kavics csikorog a túlsó kert útján. Oda nem néznék, ha az életem állana rajta. Közönyösen haladok végig. A galagonyák mögött a régi pad hívogat. Rávetem magam, de háttal fordulva odatúl.

A lég rebeg, a falevelek suhognak s hangok kelnek mindenfelé. Valószínűleg a fejem zúg. A futó vér üt lármát benne...

De mennyi idő telik el!

Egyszerre kopp... valami leesik.

Ez csak nem káprázat. Egy galagonya bogyo hull le mellém. Izgatottan ugrom fel. „Ki az?” kiáltom. Semmi szó. Konokul ledobom magam ismét. A lehelitem perzseli az ajakomat. Várok. Milyen kín, hogy semmi se történik.

Kopp... ismét egy bogyo. Egyenesen a fejemre esik. Meg sem mozdulok. Aztán még egy, még egy, még egy.

Az ér locsog csendesesen, kőről-kőre omlanak a vízcseppek. Mindent hallok, mindent látok. Vissza se fordulok és tudom, hogy a túlsó partról valaki reám les.

Érzem, hogy le akar ereszkedni a marton. Megfogózkodik a fűzfacsönkbe s a háládatlan haraszt felsír apró, könnyű lábacskaí alatt. De hát nincs-e vége annak az útnak, mely átvezet az éren? Hiszen átugorta máskor. Nézd csak! megállott. Szenvedek. Ha ő a régi volna hát kínozna-e?

Arra fordulok.

Valaki ül a fűzfa görbe gyökerén. Valaki nézi a futó fodrokat. Valaki cipője hegyével félkört írt a nedves porondba. A szememen át belém röppen ez a valaki egészen, és úgy elfoglal, hogy belőlem nem marad semmi.

Valaki feláll és vonakodva, lassan rálép egy köre, aztán kissé meglebbenti ruhája szélét és rá a másodikra. Valaki hozzám akar jöni.

A moha síkos a kövön. Apró, kis sikoltást hallok, nem nagyobb bizony egy madár csippenésénél.

Áttöröm a galagonyát s tudom is én hogyan átfogom az ő derekát. Hiszen leesik. Hiszen a víz belepi cipőit.

Aztán nem tudok egyebet szólani ennél:

„Juliska, Juliska” és nem is akarok. S ő ennyit se szól...

Kissé megázott, hát bizonyosan azért futni kezd a mi útunkon, hogy mint rég-rég, az édes anyám megszárazszsa. És én utána futok.

Az anyám csendesen mosolyog.

– Megtaláltátok egymást? – kérdi nyugodtan.

És el se veszítem soha, soha.

II.

AZ ÖREG LEGÉNY

Kis, potrohos emberke volt Pütkösti. Fiucska korában került a boltba és ott vénült meg. Üveget árulgattak s az ő életének egyetlen célja az volt, hogy sokat áruljanak. Nem mintha a pénzt szerette volna bizony! csakhogy a portékát nem tudta sokáig egy helyen látni.

Senki se képzeljen valami nagy, czifra boltot. Az egész csak egy sikátor tulajdonképen s a fényűzési cikkekkel, a zöld stelázsikon, a kék és veres szegletesre csiszolt poharak képezték, melyeken, aranyos levelek között ily szó állott: „Andenken.” A többi üzletek körülötte mind kicsinosodtak, ez meg maradt olyan régi, vasrostélyos, poros, jó kis boltnak, spárgára kötött porciós pohárákkal ajtaján.

Az egész egy jámbor özvegy asszonyé volt s Pütkösti csak „legénykedett” benne. De az nem tesz semmi különbséget, mert ő akkor se csinált volna másképen, ha az övé lett volna egészen. A gazda temetésén egy napig bezárta a boltot, másnap kinyitotta – s a dolog úgy se változott. Addig is és azután is reggel a pudli mellé kellett állani, délben haza kellett menni; délután fel kellett jönni s este haza kellett menni. Ennyi az egész. Minden ember nem lehet hadvezér s egyéb ilyesféle. Pütkösti pedig nem is akart semmi egyéb lenni, mint a mi volt s általában semmit se akart.

Történt azonban, hogy elfutván felette az évek, deresedő fejjel lelki üdvösségére gondolt. Azelőtt is békeséges életet élt, lelkiismeretét egyéb nem nyomta, mint egy-két csípés, a mit az üzlet érdekében egy-egy jól kötött falusi menyecske karján engedett meg magának, hanem megöregedvén: elérkezettnek látta az időt, hogy mennybeli jussáért tegyen valamit. Nyári délutánokon a bolt hűvös, öntözött háttérben sokat kontemplált s egy nap, tünődésének eredményeképen elment a plébánia-templomba a tiz órai misére.

Ez igen jól esett lelkének. Nehány nyugalomba vonúlt, meggazdagodott kereskedő, egy pár tiszta, áhitatos, öreg néni ült még a padokban. A kereskedők kényesen köszöntötték Pünkösztit, az öreg asszonyok pedig – semmi okuk se lévén rá – meg se látták.

Pünköshti énekelt. Ez is jól esett neki. Gyermekkorában szép vékony hangja volt. Ah! egyszer az anyja összecsókolta, oly szép vékony hangon vitte e dalt: „Im, arcunkra borulunk.” A míg a miséről visszatért a boltba, azon karácsonyi énekek mind eszébe jutottak, melyeket a bethlehemesek fújnak: az angyalok, a pásztorok, s a három királyok.

Másnap viszont elment a templomba. A szerény özvegy felvette koczkás ridiküljét s pótolta addig a boltban Pünkösztit. Ekkor némi alamizsnát is osztott. Este, a harangozásnál, levette kalapját s elpróbálta az Úr imádságát. Nem emlékezett tisztán rá, de a mennyit tudott, azt jó szívvel mondta és ez az egész dolog kezdett kedves lenni.

Kedves!... Összesen a cseresznyeérés idején lendült fel Pünköshti évenként, minthogy ezt is igen szerette. Fiatal korában kedves volt neki egy kisasszony, a kihez vasárnaponként több barátjával eljárt s míg a többiek mulatoztak, addig Pünköshti, mohából és faszegéből, csirizzel remetealakot ábrázoló képet ragasztott ki emlékül, erdővel, vízeséssel s hegyi úttal. A képnek rámat készítetett s beüvegezte. A kép meg van még – a leány akkoriban férjhez ment. Egyéb nem igen volt neki kedves...

Egy nap a templomajtóban látván, hogy mindenki oszt alamizsnát, így szólt ő is a szegényekhez:

– Szombaton a mi boltunk elé is eljöhetnek.

Mert az ember az Istennek ad kölcsönt, ha a szegényeknek ad.

Azonban mindjárt így gondolkozott: „Vajjon adhatok-e pénzt az özvegy tudta nélkül?”

Ez a kérdés a zöldülő paradicsomba bocsájtott kigyó vala. Tudnunk kell, hogy Pünkösztinek nem volt fizetése. Hajdan kijárt neki havonként a 20 német forint, de nem vette fel. Nem tudta, mit csináljon vele. A pénz a kasszában nőtt, nőtt, s a végén úgy felgyült, hogy ha kivesszi: az üzlet megsínylette volna. Azt pedig ő hogy kívánhatná! „Vegyen magának a mire kell!” – így szólt a gazda. És ő vett a ruhájára s cseresznyeéréskor nyaláncodott. Ha kártyáztak otthon esténként, mindig az úr adott neki s vissza is nyerte.

Már most elé fognak állani szombaton a szegények.

Ha a maga szükségére vesz Pünköshti a kasszából: az rendén van, de úgy venni ki, hogy azt másnak adja: ez tolvajság. Tolvajság, akár mint csürjük, csavarjuk. Kérjen? amúgy is kevés beszédű ember volt – de az ő korában kérni? És ő kérjen? Hiszen ő keresi.

Mindazonáltal az asszony így szólhat egyszer: „Az enyémből ad maga másnak?”

Nagyon elkomolyodott. Egy szírt állott elibe, a mit meg kelle, hogy mászzon. Ő soha se mászott szirteket. Üdvösséges-e pedig, hogy az ember alamizsnát adjon? Kétségtelenül üdvösséges. Más is ad, a ki csak valamit tart jövőendő életére. A koldusok így szólnak: „Fizesse meg az Isten a másvilágon” s több efféle. Próbálja meg akárki, mily érzést kelt egy ily mondat jólelkű emberben.

A templomból nehányszor úgy jött ki, hogy elzárta füleit a könyörgők elől. Fejét lehajtá és igen szegyenkezett. Úgy vélte, hogy az egész piacz őt nézi. Szombaton elmentek a bolt elé a szegények alamizsnáért – és Pünköshti adott nekik.

A koczka el volt vetve.

Másnap nyughatatlannak érezte magát. Alig mert köszönni a kiérdemült kereskedőknek, a kik a tíz órai misét látogatták; és az özvegyre otthon botránysosan haragos, sötét tekintettel nézett s kérdéseire mogorván felelt. Bántotta, hogy vétett ellene: hogy megkárosította őt.

Éjjel nem aludt, hanem papucsban, fedetlen fejjel s általában a legfogyatékosabb öltözetben sétált az udvaron.

Néhány nap múlva egy gondolat fészkelte be magát nagy fejébe. Így szólott magához: „Hátha a boltot magát megszerezné az ember?”

Az „ember” ezúttal Pütkösti volt. Nem törvénytelen eszközökkel, Isten őrizz! de (s Pütkösti szája mosolyra kicsordult) itt egy özvegy asszonyról és egy legény-emberről van szó?... mi? Ekkor mellényét egyenesre rángatta pocszakján és barna gyér haját megsímogatta.

Valami csodát várt. Valami ilyen formát, hogy az asszony elébe jöjjön s ezt mondja: „Ferencz lelkem, nem akar-e engem feleségül venni?” Ebbe a gondolatba egészen belevájta magát Pütkösti s minthogy az asszony nem jött elibe ily kijelentéssel, mind komorabbá lett odahaza. Elment az étvágya és egészen elszíntelenedett.

Jött egy percz, mikor az ördög megkönyékezte Pütköstit. Így sugdosott neki: „Áruld drágabban a boltban s tedd félre a mit szereztél.” Meg is kísérelte, de az első vevő után, kit befont (épen egy menyasszony volt), utána futott az utcára s babogva mondta: „Rosszul számítottam kisasszony, itt van a pénze.”

S ezzel szakított a kísértővel.

Egy nyugtalan éjjel, mindjárt ez eset után, három számot látott Pütkösti álmában, melyet angyal tartott egy táblán. A számok ki voltak világosítva. Ez ritka jel, a mint azt minden lutris jól tudja.

Épen szombatira virradt.

Akkoriban a szombatok hihetetlen gyorsassággal következtek egymásra. Mindig első volt a boltban egy izmos, kövér koldus. Pütkösti adott neki és azután a másodiknak, harmadiknak s oly igen megizzadt és oly rosszul érezte magát, hogy szeretett volna lefeküdni.

Különben is meleg idők jártak. Ha így kiált volna valaki: „Tolvaj!” és jön egy városszolga, Pütkösti ellenkezés nélkül követte volna a tomlöczbe.

Az imádságos könyvből mindig kiugrotta azokat a lapokat, a hol a Kálvárián a két tolvajokról van szó. Nyughatatlan lett s a vevőkkel dűrván beszélt. Egy régi falusi vásárlója így szólott hozzá: „A savanyúságát, komám, beh czudarúl néz ki! Beteg volt?”

A nagyobb csoportosulásokat a piaczon, vagy a hetivásárok alatt a sátrakból lopó cigányok elfogatását nem szerette nézni.

Akkor, hétfőn, volt az „utolsó nap” a szebeni lutrira. A mint délben haza döcögött Pütkösti, önkénytelenül megállott a lutrisbolt előtt. Valaki benn így szólott: „Tegyük fel a 72-öst.” E 72 az ő száma volt, az a mit a kivilágított táblán tartott eléje az égi jelenés.

Határozott.

Kivadászott egy forintot a zsebéből és elszántan a pudlira tette. A lutris kedélyesen kérdé: „Meg akarja buktatni az országot?”

Pütkösti nem ebédelt. Azt mondta, hogy beteg és benn ült a szobájában. Gonosznak, nyomorútnak érezte magát, ki elfecsérli nyereségvágyból a gazdája vagyonát. Mind a tízparancsolat koválygott a fejében, ha imádkozni akart, melyek egyik paragrafus a lopókat inti meg.

*

Másnap délután egy kis leány szaladt az üveges boltba: „Apám azt izeni – mondta lihegve, – hogy jöjjön hozzánk a bácsi a lutriba, mert nagy szerencse érte!”

Ekkor Pütkösti hirtelen az inggalérjához kapott, mert úgy érezte, hogy fojlódik. Aztán felsóhajtott, kinyújtózkodott és kacagni kezdett.

Az Isten megfizette a kölcsönt... Az Isten nyilatkozott.

Hirtelen fogta a bolt kulcsát és forró délután, fényes nappal, bezárta az ajtót. Mindenki bocsásson meg neki – de bezárta az ajtót. Tenni akar valamit. Nem tudta, hogy mit – de valami nagyot. A lutrishoz ment és megnézte a táviratot.

Először is: visszateszi a kaszszába a mit elvett; másodsor: bőven ellátja a szegényeket; harmadsor: misét mond a gazdájáért és egy selyemkötöst vesz az asszonynak; negyedsor... az Isten tudja. Oly víg lett, hogy kiabálta a jó napot mindenkinek és e gyönyörű dalt: „Bémegek szent templomodba...” énekelni kezdte.

Haza érve, az udvaron ledobta a kabátját s így kiáltott:

– Rózi!

Ez a kis árva volt, kit az özvegy tartott örökben.

– Rózi, átmégsz Csibiekhez a korcsmába és azon borból hozol, a miből a táblabirák isznak. Meg fogod mondani, hogy a táblabirákéból akarok inni.

Kalapját elhártya és szólott:

– Ne csodálkozzatok!

Természetesnek látta, hogy ő mindenkit tegez. Azelőtt ezt soha se tette.

– Ne csodálkozzatok, sokat nyertem a lutrin.

S nem is látta szükségesnek hozzátenni, hogy egy jó magyar, ha sokat nyer, csak meg kell, hogy engedjen magának egy jó napot... vagy mi!

Az özvegy összecsapta a kezét ijedten:

– Játszik maga lutrin, Pütkösti?

Játszik? Egy perczig zavartan tekintett szét: „Igen, de nyertem.” Aztán mert csak oly határozott, zsarnok modorban ismételte parancsát Pütkösti a cselédnek, mint egy zsandár – bort hozának, tulajdon abból, a melyet a táblabirák isznak. Azonban tán az ördög szállta meg, de keveselte a mennyiséget és sokkal többet kívánt. Az asztal megtelt az üvegekkel.

Töltött és ivott. Egyszerre nagy hőség futotta át kövér testét: „Megüt a guta e melegben,” ez ötlött az eszébe. Megsimogatta gyöngyöző homlokát s így szólott: „Rosszul vagyok.” A szolgáló az ajtóban állva, mellette az özvegy és a kis árva tanácstalanul csodálták.

Mégis inni akart. Mert ez nagy nap.

Felkiáltott: „Egy cseber vizet hozzatok!”

És csak ivott.

Megmártott egy kendőt, ledobta mellényét és betakarta a vizes kendővel a fejét. A hideg cseppek egymásután gurultak le az arcán. „Tölts virágom,” kurjantott s feje felé emelt ökleit rázta.

Kinyitotta az ablakot. Az emberek elmenvén a kis ház előtt, benéztek és kacagtak e duhaj magyaron.

Pütkösti kezét félfülére tette görbécskén, vígan mutatta a fogait s ivott, miközben a cselédleány háta mellett, minduntalan frissen áztatott kendőt rakott koponyájára.

Lelkén nagy könnyebbulás vett erőt. Valami roppant nagyot vágyott mondani. Így kiáltott:

– Felemelém az én szemeimet a hegyekre, a honnét jöve nékem segítség. A zsoldárokból csak ennyi jutott az eszébe.

Aztán felugrott s nekifutva a jámbor özvegynek, azt azon lajbi nélkül való állapotában – keményen megölegette, orcájára két csókot nyomva.

*

Következett pedig egy szerdai nap. Ekkor szokott Pütkösti előkészülni a másnapi hetivásárra emberemlékezet óta. A harang tíz óraker megcsózalt a plébánián, s a tiszta, fényes lény vígan szállt végig a hangja.

Ah! milyen szép nap volt. Fecskék tanígtatták fiaikat a repülésre a csatornán; és dongó duruzsolt az ablaküvegen.

Pütkösti az ágyon hevert s füttyülési gyakorlatokkal kínoztta magát. Szemeit befogta a láz; néha felnézett, de ismét lehunyta fáradt pilláit. Mindazonáltal mosolygott szép csendesen. Úgy tett, higgyék el! mintha nem is tudna arról, hogy dolog is van a világon szeredán, s hogy ő most egy határ pénz ura...

– Vajjon a bortól-e? – kérdezte az özvegy s aggódva nézte.

– Nem, – így szóltak a szomszédok – ez igen beteg.

Csodálatosképen kapkodott, karjait dobálta s hangosan számlált. Piczkázott. Igen, piczkázott, mint kicsi korában valaha a posta réten és számított, hogy hány lépést lökött.

„Ne csalj!” kiáltott fel egyszerre. Bizonyosan játszótársának szólott. E szóra azonban mindjárt el is komolyodott.

Délután eljött a doktor. Megsímogatta a beteg fejét s így szólott komolyan, részvétellel: „Szegény, szegény...”

Pütkösti pedig mit sem tudva a világi bajokról, kigyúlt arczczal, szétvetett tagokkal forogólvá, pipás, szúk, szegényes legényszobájának kemény ágyán, elgyengült ajakával csendes énekhangon rebegte:

„Ím, arcánkra borulunk előttd, Istenség...”

Az édes anyja hajdan e daláért csókolgatta meg.

III.

MÁTYÁS, A SZABÓ

Mátyás bajuszos volt s én kis fiu voltam. Mátyás púpos kis legény volt, de e testi fogyatkozása nem gátolt engem abban, hogy barátja legyek, s őt abban, hogy gyönyörű skatulyákat készítsen nekem és hős czinczéreket fogjon. Nem tudom, hol fogta a czinczéreket, de mihelyt lazúlni kezdett barátságunk kötele, mindjárt volt neki egy csodálatos szép czinczérje, mely összebogozta érzelmeinket. A skatulyái úgyszintén nagyszerűek voltak. Női kép is volt a tetejükön, némelyiken egy szív lángolva versekkel átdöfve. E skatulyák szegletesek, kerekék és hosszukák voltak, a legnagyobb változatosságban. Lehetett bennük akármit tartani, nem volt

egyenes rendeltetése egyiknek se. Nem tudom miért adta ez aranypapirosos szives skatulyákat, de adta, én elfogadtam és halomra gyűjtöttem.

Mátyás így szólott:

– Tegezzen engem.

S én tegeztem. Ő azonban mély tisztelettel övedzett körül, s vezetéknevemen hívott, nem mulasztván el az „úr” jelzőt hozzátenni. Ez hízelt. Olyan nagynak éreztem magamat. Miért is természetesen a Mátyás zsnarnoka voltam. Ezt mondtam neki például:

– Mátyás! te miért nem lettél katona? kaczagtam, mert látni való volt, hogy ő nem lehetett katona. Ő szomorúan rám nézett s elpirült.

Volt egy zöld kabátja Mátyásnak. Hosszú derék kabát. „Úgy-e – kérdezte – nagynak lát-szom benne?” És felemelkedett a lábahegyére.

A fülénél olyan kacskaringókat csinált a hajából, mint a récze farka. A képzelhető legmagasabb sarkokat verette a csizmájára. Mátyás gitározott. Így énekelt este, mikor kiültünk a kapu elé csendes beszélgetésre:

Vadászat, szerelem s a jó bor
Férfiakkal fog kezet...

A hangját pogányúl elvastagította ilyenkor. Ezt a szót: „férfi” különösen kiemelte. Én mel-léje ültem, s boldog volt, ha kezet szorított férfiasan velem. „Mondja ezt” – kiáltotta Mátyás fenhéjazólag – „barátom”, s én érdemes leszek reá. Én így szóltam: „barátom” s megráztuk egymás kezét czimborák módjára.

Hét esztendő voltam. Valami gimnázisták laktak az utcánkban. Ezek ugyan lenéztek, a miért Mátyás utánam jött az iskolába, hogy megóvjon a leskelődő veszedelemtől (a kutyáktól, meg a szekerektől). Én feneketlenül gyűlöltem a nagyralátó ficzkókat. Az úton Mátyás verseket mondott, hős szavakat, s időnkint meghatottságtól remegve átnyújtott egy skatulyát, valódi remekét a skatulyáknak. Örök emlékül...

Mátyás szabó volt. Nem szégyenlem, szabó volt. „Ah! – így mondá – mivé lennének a királyok is szabó nélkül?” Én el sem tudtam képzelni egy mezítelen királyt. A nagy fiukat nem állhatta. Megszólta őket, sőt megütötte volna őket, ha bátorsággal bírt volna rá. De gyáva volt. Ha este denevér repkedett az utcán, sikoltott; s a pókok miatt valóságos remegésben élt. Azonban rejtelmes történeteket suttogott magáról, a miből oroszláni bátorságára lehetett következtetni. Gürüzdülő hangon így szólott nekem: „Barátom! megmutassam a békáimat?” s felhúzta vézna karján az inget, hogy lássam a békáit. „Ennek csak veszi egy férfi hasznát? mi?” – kérdezte. – „Én vettem – sugta rejtelmesen – hasznát, karjaim erejét...”

Azt hiszem, hogy nem vette hasznát, azonban bizonyos, hogy a tölgyfára pompásan tudott felmászni. A hős czinczéreket így szerezte.

Ő Páldéák bácsinál, a régi szűrszabónál dolgozott. Magas széke volt, a minék a tetejére ha felkuperodott, olyan nagynak látszott, mint a többi segédek. Ott is lakott Páldéák bácsinál, mintha a házhoz tartoznék, s velük is evett.

Kilencz esztendő koromban egyszerre lobbót vettem. Egy holdvilágos este a gerenda szélére csaltam Mátyást, s ott búsan lehajtva fejemet, így fuldokoltam a gerenda túlsó végére mutatva:

– Szerelmes vagyok Mátyás.

„Ő” Páldéák bácsi hajdon leánya volt, egy áldott nagy derék fehérnép, vállas, izmos, keményhajú, vastag ajakú, nagy szemű leány, kit Luizának hívtak. Mátyás lesütötte a szemét e vallomásra.

– Luiza? – kérdezte Mátyás és egyszerre vadul nézett reám. Én is hallgattam. Néha mindketten felsóhajtottunk. De fülemüle szólott a berekben, s a holdsúgaras légen balzsamos illatok szállongtak.

Úgy epedtem, hogy odaadtam volna egy kosár cseresznyét Luizáért akkor hirtelenében. Pedig szerettem a cseresznyét.

*

Másnap Mátyás nem jött utánam az iskolába.

Találkoztunk; udvariasan köszönt és továbbment. Nagyon fájt ez a bánásmódja... Szerettem volna utána kiáltani: „mi bánt barátom?” Azonban büszke voltam.

Óhajtottam tudni az okát, de helyesnek láttam úgy tenni, mintha tudnám és nagyon haragos volnék. Elfordult tőlem s elfordultam tőle, ha szembetalálkoztunk. Mindig keserűséget éreztem a torkomban. Hiányzott nekem.

Egy hét múlva oly módon akartam, újból barátságához jutni, hogy azt fogtam rá, mintha ellenem beszélt volna valahol. Ezt megírtam neki levélben. Ő azon este az utcán felkeresett, megfogta a karomat, sötéten, keserűen méregetett végig s így szólt: „Mindennek vége. Vádjait megvetem. Okaimat szívembe zárom.” Kezét lebocsátotta, sóhajtott s kiáltá: „hálátlan.” A szívem elcsavarodott...

Ebben maradtunk.

Okait ő szívébe zárta, s Luizával is boldogtalan voltam. Valami számadó őrmester járt le a várból hozzá, a kivel oly szívesen nyájaskodott, hogy még a zápfogait is megmutogatta neki... Vén, kemény pomádéval kitatarozott legény volt a katona; de a bajuszát irigyelni lehetett. Én néha szemrehányást szerettem volna tenni Luizának, s nagy terveket szőttem a visszahódításra. Ekkor az történt egyszer, hogy Luiza úgy – mint régen, mikor még kicsi voltam – megczirogatta a képemet és megcsókolt, s „kedves fiacskájának” nevezett. Ez földig sujtott. Elpirultam és fájdalmakat éreztem.

Mily megaláztatás! Hát ő csak ennyibe vesz? Szememből könny szökött ki. Szerelmem el van temetve a sírba. Elszaladtam és ki akartam bujdosni a világból.

Ő is elveszett nekem és Mátyás is.

Ez nagy csapás volt, de mindazonáltal eltöltöttem életem tizedik évét. A hős czinczéreket megemésztette az idő vas foga, a skatulyákat ellopokdták a szolgálók s Luiza férjhez ment a számadó őrmesterhez...

Esküvője napján már nem érdeklődtem iránta. Pünkösöd vasárnapja volt, s azon délután kakast lőttek az erdő alatti réten. Mi a gimnázisták is leereszkedtünk a polgári multság megsemléléséig. Veres nyakkendőt kötöttünk s egyikünk szivarozott, a nélkül, hogy valami baja lett volna. Voltak ott valami péklegények, a kiket szerettünk volna megverni. Ugyanis a pék mind németfajta.

Az erdő alján ibolyát fedeztem fel. Bizonyos restelkedéssel szakítottam le, nehogy barátim kicsúfoljanak érzélgőségemért. Egy másik szál is csábított a bogzó, levelező cserjék tövében.

Bennebb haladtam s egyszer csak egy vén gyertyánfa görbe gyökerén bizonyos zöld kabátra bukkantam, s bizonyos zöld kabátban bizonyos emberre: régi barátomra, Mátyásra.

Kaján hangulatban voltam s helyesnek láttam lenézni Mátyást. Gúnyosan így szóltam:

„Nem hívták meg mára tisztelt úr a lakodalomra? Hisz ma esküszik Páldéák Luiza kisasz-szony?”

Mátyás rám nézett. Milyen kétségbeesett tekintettel Istenem! Sohase láttam én olyan, olyan földsárga arcot, olyan elsötétedett tekintetet, s olyan jajszóra vált rebegő ajakot... Egy igét sem felelt, csak kis csúf fejét betemette ismét tenyerébe.

Mély bűnbánat szorongatta a szívemet. Éreztem, hogy nagy fájdalmat okoztam ennek a szegénynek. Mivel? Szerettem volna, hogy mondja meg bújá okát. Szerettem volna engedelmet kérni tőle, vagy szerettem volna verekedni valakivel. Szóval valami nagy dolgot szerettem volna tenni. Semmi sem történt.

Azután rossz néven vettem tőle, hogy szenvedni mert kérdéseimre. Visszavonultam. Barátaim énekeltek, én is énekeltem. Később összevesztünk. Én „bandának” neveztem az egész kompániát. A kakast meglőtték s haza mentünk.

Azon este s napok múlva is egy-egy percre Mátyás fájdalomtól szántott arcza megjelent a szemem előtt. Hirtelen egyébre gondoltam s szegyenltem volna e kis szabóval találkozni.

*

...Mit szóljak Mátyás hanyatlási korszakáról. Említettem, hogy gitározott; valamint a zöld kabátjáról is beszéltem. Gyönyörű skatulyáihoz ritkán látunk hasonlókat... Egyszer pedig miért, miért nem, Mátyás elköltözött Páldéák bácsitól és saját háztartást alapított egy kis putri hátulsó szobájában. Ez akkor történt tüstént a Luiza lakodalma után. Erre minden megváltozott.

Mátyás rendetlen, elhanyagolt ember lett ekkor. A szakálla megnyúlt és szürkülni kezdett. Nem keféldött és visszavonult a társadalomtól. Ah! a szegény! Ő a félnék ember, megvetni merte a publikumot. Ő nem köszönt senkinek, mint valami kevély. A fal mellett ment, s botot hordott s nem tért ki a szembe jövőknek.

Bizonyos gyöngéd részvétellel volt iránta az egész utca. Úgy tartották, hogy meghibázott az eszébe.

Egyszer én ezt láttam: Egy csomó katona jött, harsogó trombita-szóval az utcán. Estefelé volt, gyakorlatból tértek meg. Mikor elhaladtak a szegletnél, Mátyás, a kis, a gyáva Mátyás, a katonák után dobta a botját, öklével megfenyegette az egész truppot s azután sírni kezdett. Persze este volt. A katonákat igen gyűlölte.

Tudom, hogy egy ízben megverték a madarászok. Mert azt vette a fejébe, hogy ő nem enged szenvedni, kaliczkába záratni egy ártatlan madarat is. Eljárt a berekbe, s ott a lépeket elszedegette, a hálókát elrontotta. Ha a házak falára, vagy az almafákra csaló-kaliczkát tettek ki, annak ő kinyitotta az ajtaját. Ezért nagyon eldöngették egy sötét éjjel. Úgy hozták haza dagadt fejjel.

Egyébre nem emlékezem.

Én már akkora voltam, hogy igen resteltem Mátyást. Szerencsére, senki sem tudott barátságunkról, a czinczérekről, a skatulyákról, a pengő gitár mellett fogadott örök szövetségről. A leány, a nagy Luiza a vár mellé költözött az utcánkából az őrmesterével és a mint az

évek teltek, az öreg emberek el kezdtek azonképpen költözködni – a vár mellé, a kőrisfás temetőbe.

Egyszer Páldéák bácsi is elköltözött, miért, miért nem... meghalt úgy, hogy beteg se volt. Némelyek azt mondták, hogy ők megálmodták; mások emlékeztek egy kutyára, a melyik vonított, s maga Páldéák bácsi egyszer a mezőn hazafelé tartva, az utolsó időben, egy oláh pappal találkozott, s egy nyul szaladt el a szekere előtt... Mindezek okán ő csak meghalt, s a kicsi ház kiürült.

Nem tudok aztán sokáig semmit róluk. Elvittek a városról, s mire haza kerültem, bajuszom volt, s viszont nem resteltem Mátyást.

*

Az úton megszólított valaki.

– Szabadságot veszek hódolattal örökleni uraságodnak.

Ez Mátyás volt. Ah! milyen kicsi volt, de mosolygott s utána mindjárt elkezdett köhögni.

– Méltóztassék emlékezetének kamráját kinyitni, s megkeresni benne Mátyást, a kis Mátyást. Én vagyok... Ragyogok, mint a nóta mondja, s az angyalok úgy elkezdték erre rángatni benne a csengettüket, hogy a szeme könybe lábadt s köhögése miatt egy ökölnyire összezugszorodott. Veregette kis bogos kezével a térdét s folytatta:

– Nem állhattam meg, hogy tiszteletteljes köszöntéssel ne járuljak a letűnt napok kedves emlékéhez, tekintetesség becses személyében... s úgy örvendett, s olyan víg volt, s új zöld kabát volt rajta, hosszabb, mint a régi, s tiszta, rendes, díszes ember volt, hitvány, de „ragyogó”, mint a nóta mondja.

– Én itt lakom, könyörgöm, itt a régi házban (s suttogva, bizalmasan, fénylő tekintettel utána tette) és nem egyedül, nem egyedül könyörgöm, visszaköltöztem.

Kérdeztem, hogy kivel lakik.

Hamiskás, rejtelmes arcot csinált, belévihogott az öklébe, s ismét elkezdett köhögni, nagyon boldogan, bár összezugszorodva. Szólni se tudott a köhögéstől, s csak kinyitotta az ajkát, mikor odaértünk a régi házhoz, s kérő tekintettel unszolt a belépésre.

Minden a régi volt, csakhogy minden igen kicsi. Istenem! az én emlékemben úgy élt a Páldéák bácsi udvara, mint valami rengeteg nagy telek és nagy volt a kert, nagy az ajtó, nagy az ablak, nagy a törökbúzás kass, a gerenda a ház előtt, melyen ülni szoktunk esténkint. Mindez milyen kicsi lett! milyen szegényes! Édes, nagyot látó, fényes álmokkal tele gyermekszemem...

Két kövér gyerek szaladt elé nagy lármával. Az egyik ügyet sem vetett rám, hanem Mátyásba kapaszkodott szörnyű zajjal; a másik idegenül nézett meg és félrevonult. Ezek a Luiza gyermekei voltak. Akkor az ajtón egy vén asszony is lépett ki: Páldéák néni s az ő óbégatására egy elfeketedett, sovány képű csontos hölgy: Luiza, a manipuláns őrmester Luizája...

– S az ura? kérdeztem.

Mátyás így szólt, a gyermekekre mutatva:

– Nincs... A gyermekek már az enyéim ők. Aztán eszébe jutott valami s így folytatta: Enyéim akkor lettenek, mikor árvaságra süllyedtek... apa nélkül maradván...

S a kis ember ezt olyan vígan mondta, mintha örvendene, hogy „árvaságba süllyedtek...” Kék zsebkendőjét kirántotta, leporolt egy padot a rezedásos, eperfás udvaron, rákényszerített

és megvert egy szörnyű történettel, a miben óh! mily válogatott kifejezések voltak s vélemények a búról, valamint a vizsgálatáról. Aztán ez: hogy Luiza ismét hazatért (el se is kelle vala mennie) és e két gyermekkel tért meg (de micsoda páratlan zsvány a kisebbik) mikor az ura el... el... elhunyt s Mátyás köhögni kezdett pogányúl.

Akkor Luiza így szólt:

– Mátyás ismét hazatért hozzánk, mikor én hazajöttem; és szünetlenül fárad, dolgozik értünk, értem szegény özvegyért s az árva gyermekekért.

Mátyás kézzel-lábbal tiltakozott. Ő mit se tesz, csak gyönyörűséges életet él. Az isten ellátta őt ismét, ismét Luizával s még két gyerekkel, de micsoda páratlan kis zsvány a kisebbik.

S a nap úgy ragyogott s úgy énekeltek a madarak. Az isten ellátta őt...

*

Ellátta. Mert emlékszem aztán egy ősre.

Csúf idő volt nagyon. A levegő még meleg volt a nedves páráktól, melyeket a föld izzadt ki. Ernyedt, lankadt, a pusztulás penész szagával tele a kert. Lány, holt levelek sóhajtottak le az eperfáról s a rózsák kigombolóztak, levetvén kebelükről a szemérmes takarót. Szájukat kitéptették a gyenge napsugárnak. Ellágyult, halálra érett, rücskös szírmok, lankadt virágszálak mindenfelé. A tubarózsa színtelen nyelén kábító, nehéz illatot ont ki kelyhéből a fehér virág. Mintha koporsó körül füstölnének tömjénnel.

Akkor átszaladt Luiza kis fia utánam a szomszédból. Alkonyodott.

Mátyás hivatott.

Az ablak nyitva állott s ágya szembefordítva a lemenő nappal.

– Nagyon boldog vagyok – így szólt. Ne haragudjék, hogy áthivattam... De kevés időm van s engedelmet kell, hogy kérjek valamiért. Megbántottam egyszer, tudja! a mikor azt mondta nekem, hogy szereti őt: Luizát. (Odahúzta a fejemet, titkolódva s súgva folytatta.) Én is szerettem Luizát. Félttem, hogy elveszi tőlem. Azért haragudtam akkor. De ez csak gyermekség volt. Hanem az őrmester elvitte Luizát tőlem. Gyűlölöm a katonákat, hanem istennél van az igazság. Ő visszaadta nekem Luizát a végén. Luiza nem is tudja, hogy szeretem s ne tudja meg soha, de látja (s ravaszúl hunyorgatott) engemet fog megsiratni, s nem mást... mintha csak az ura én lettem volna.

És nehezen a szókat sűrű, kínos lélekzés között ejtve, majdnem derülten, néha egy könnyel szemében sugta sokszor:

„Mégis engem sirat meg, engem sirat, mintha az ura én lettem volna, a nagy órában.”

Mintha édes vágya telt volna be, mintha büszke, boldog lenne, hogy őt siratja Luiza, mint ha ura lett volna... e nagy órában.

– Csak ezt akartam mondani – lehelte és mosolygott.

Mélységesen hallgatott az utcánk. A berekre az égbolt kékségéből rávetettek egy szürke, nehéz takarót. Az ormok összekapcsolódtak az éggel... A mint jártam a kertben, mellettem a cserebokorból madár rebbent fel ijedten. Szememmel követtem, utána nézve a semmibe. Lábamnál az égő szerelemmel összefogódzott kisasszonypapucs maggal tele száraz sárga tokjából lármásan pattantak szét a kis kávészin szemek.

A szomszéd udvarból hangos sírás hangzik át.

A szegény Mátyást síratják, ki leszállt – a mélységes éjbe.
Sokat szenvedett, mert erősen szeretett.
Hordozza tenyerén az isten e szegény cselédjét...

IV.

A FEHÉR GALAMB

Egyszer egy délután Dano Gábor urfi felettébb megúnta igen tiszteletreméltó őseinek képeit nézni a falon s puskát vetve vállára, átgyalogolt a kastélyával szemben a lankás oldalon fekvő nagy gyümölcsös kertjébe. – Átgyalogolt s hanyat dőlt a gyepon, hogy lássa a futó báránnyelűket a kék egen, melyek arra a város felé sietnek, honnan őt haza hívták, hogy bebörtönözzék övéinek gazdag bár, de unalmas örökébe. – A gyepon elhatározta Gábor urfi, hogy az alvás az egyetlen bölcs intézkedés a teremtésben, s behunyta szemeit.

Behunyta, de talpra ugrott mindjárt, mert ugyanakkor éles sikoltás nyílalott át a ringó néma légen.

Szétnézett s hát feje felett a tiszta égbolt felé csúf vércse emelkedett, karmai között egy fehér galambot tartva.

Gábor urfi felkapta a puskáját, lőtt, s a galamb odahullott a lábai elé, míg a czudar zsvány vígan szárnyalt fel, hogy akkora lett mindjárt, mint egy kis leány ökle.

A galamb odahullott – s akkor, mintha csak épen valamelyik báránnyelű csúcsáról szállt volna le, a galamb mellé omlott egy szépséges kis szőke gyermek-leány és odaborult a földre és rózsás orcájához szorította a pihegő madarat és így szólt:

„Te, te tubi, te édes bolondocskám... látod, látod!...”

És mindenféle hizelgő szót mondott és aztán korholó, boszus, de félsírásban végződő szavakat és bevette a galamb kis piros csőrét a maga piros ajka közé, s mekkorát tapsolt, mikor a madár pislangatni kezdett s kerek szemecskéit felnyitotta aztán.

Ölébe is kapta, kebeléhez szorította s futva-futott vele a kis tóhoz. Szoknyáját kissé fel-emelte, bátran a vízbe lépett s úgy rá harmatozott a galambra, mint a hogy a szerencsétlenségűző szentelt vízzel az anya szokott gyermekére.

A galamb kinyújtotta szárnyait, meglibegtette, – hát semmi baja sem volt! A leányka akkor körülnézett s kegyeskedett észrevenni Gábor urfit. Jól megnézte, némi zavarral végigtekintett magán; önkénytelen mozdulattal megigazította karton ruháscskájának ránczait s aztán még mindig félig nevetve, félig sírva odafutott hozzá s így beszélt.

– Bizony elvitte volna maga nélkül, Gábor, ezt a kedvest, ezt az édest az a gyalázatos, és széttépte volna. Én mind kiabáltam, de ügyelt is reám? Hiszen látta. Akkor itt van maga és meglövi. Úgy-e meglötte? Tudta, hogy az én galambom, Gábor? Én ott álltam a sövényen túl, láttam, mikor maga idejött. Nem ügyeltem erre a gyerekre egy perczig (egy kissé elpirult, a mint ezt mondta!) s mi lett, látja? Aztán leesett szegény, de már semmi baja sincs. Akarja, hogy elmondjam, mi történt?

Gábor úrfi mosolyogva közeledett s ezt kérdezte:

– Története van?

- De mekkora – felelte fontoskodva. Igen, de én még nem is láttam magát, pedig egy hete van itthon, úgy-e? Vagy tán elfelejtett? Nem? Vagy a galambról akartam elmondani – mit is? – Igen, tudom már. Hát tudja Gábor! ez milyen vitéz bolondos kis angyal. Sokszor mondtam már: ne légy vakmerő tubi, mert megbánod. Hiszen meg is bánta (és szép fejével szemrehányólag intett a galamb felé, a melyik ott pihegett a virágok között). Ez a bolondos, ha valaki közeledik hozzá, felfújja magát, szárnyait csattogtatja s roppant házsárt. Ő valami erős vitéznek képzele magát. Azt hiszi, hogy a vércsével is nem így csinált? Csakhogy látod tubi, az megfogott, most megtanulhatod: mit ér a haragod, úgy-e? – Felkapta és vitte, hanem maga Gábor, maga (és tapsolt, nevetett), maga itt van s ezt mondja: az a galamb bizonyosan Ettié, a kis tanító Ettié, ne hagyjuk... Milyen jó fiu is maga, Gábor!

Mind a két kezét feléje nyújtotta, de hirtelen mást gondolt, s hátradugta mind a kettőt. Homlokáig felpirult, s elkomolyodott...

- Nos, tanító Etti? hát a keze – kérdezte Gábor úrfi.

- Kivánja? Vajjon kivánja? – rebegte a leány.

- Egyenesen követelem.

- Igen, de hát akkor miért nem is gondolt reám, mióta itthon van?

- Nem is tudtam, Etti, hogy itthon vagyok, most kezdem tudni, hogy magát látom. A kezét nó, vagy meglátja átölelem, mint rég, tudja: tegnap.

- Tegnap? Én nagy leány vagyok „tegnap” óta s most viszem a galambomat és maga fordítsa el a fejét, míg én átszököm a sövényen.

Azonban még se szökött át a sövényen.

Mert Gábor úrfi hátul került ármányos módon s megfogta a kezét. Karjába is öltötte s aztán ketten szépen kikerültek a kertkapun (no és a galamb is persze) és ellocsogták mindenféle haszontalan s unalmas megjegyzések kíséretében, hogy: miképen is volt, mikor gyermekek voltak mind a ketten! milyen furcsa, hogy meg is nőttek! és hogy mint játsztak akkor, s tanító Etti milyen semmi gyermek volt; és hogy ő nagy leány most és Gábor már hazajött, itthon fog lakni örökre, s efféléket, a mik nem érdekelnek a világon senkit, de a minél ők nem tudtak érdekesebbet a világon semmit...

*

A történet folytatását már tudják önök...

Most nekem le kellene irnom egy bájos nyári reggelt. Füttyös madarak szavától tele ringó, illatos léget; suttogó gyapjas erdőt a hegyormon; hullámos vizekben növe sűgár sás közt bűgő hóda méla hangját, virágos pázsit közt futó ösvényt, a hol találkoznak (bizony csupa véletlenségből) Gábor úrfi és tanító Etti, s ujjuk begyét köszöntésül egymáshoz értetvén, mennek, mennek, egy szót se szólnak s mégis mosolyognak.

Most rajzolnom kellene egy nyári alkonyatot a nagy kertben, a hol a fűvön tánczó holdfényt lesik s a kutya ugatását hallgatják... Most beszélnem kellene tervtelen vágyakról, melyekkel tele lesz a kastély s elröppenő sohajokról, melyekkel tele lesz a tanító háza...

És irnom kellene történet nélkül való történetet...

Mert ah! mi se történt, csak hogy a nyár rövid volt, szép volt; a kalászt ringatta a szellő, madarat az ág, virág illatozott s mindez szembeszökőleg azzal a szándékkal történt, hogy Gábor úrfi s Etti észrevegyék.

A nap azért kelt, hogy egymásnak kívánják, csillag azért ült ki, hogy álmódhassanak egymás felől!

Mi különöst sem mondtak egymásnak, ígéretet nem tettek, nem esküdöztek. Megmuto-gattak egymásnak valamely csodát a természetben (teszem azt, hogy a nap süt, vagy, hogy az ég beborult...) s csodálkoztak, hogy meglátták mind a ketten. Ezenfelül azt a megdöbbentő tapasztalatot tették, hogy rendszerint egyformát gondoltak. Beszéltek a falubeli vigságokról, a falubeli szomorúságokról s nagyszerű tréfákat csináltak az öreg tanítóval, ki sem haragudni, sem nevetni nem mert a nagysás úrfi előtt, mint az ekklézsia kegyes patronusa előtt. A patronusokat alázatos hódolat illeti akár játszadoznak az ember leányával, akár nem.

Szóval, irnom kellene olyan dolgokról, a mikről nem lehet írni, s azért inkább azt a meglepő tényt mondom el, hogy mikor már ősülni kezdett az idő, egy nap tanító Etti hiába nyújtogatta kis fejét a sövény sárguló lombjai között át a nagy kert felé – mert Gábor úrfi nem volt ott, hogy jó reggelt kívánjon.

Sőt délben sem volt ott, sőt estefelé is, mikor átjött, másodmagával érkezett. E szokatlan cselekedete pedig annál kellemetlenebb volt, mert a kísézője egy kurta kabátos úrfi volt, szőke pofaszakállal, félreCAPOTT kicsi kalappal, melybe egy ártatlanul kimult mátyás-madár tarka tollai voltak bedugva. Hogy milyen kiállhatatlan hangja volt e ficzkónak és milyen utálatos volt, ha lépett, ha ült, azt ember nem hiszi el.

Bizonyos, hogy Etti, bárha nagyon félt a békától, szivesebben találkozott volna egy ujjamnyi széles pallón akármilyen zöld szemű, nagy szónokló békával, mint e ficzkóval. Bizonyos, hogy elmentek az úton és visszatértek és aztán Gábor úrfi, bár meg se nézte: ott van-e tanító Etti a sövény mellett?

Másnap pedig a tanító törpe kis háza előtt haladtak el karonfogva, s Gábor úrfi szivesen, udvariasan köszönt – de bár azt se kérdezte: „miről álmódott kis leány?” Az idegen ficzko szemtelenül méregette végig Ettet, s valamit (ki tudja mit) mondhatott Gábornak, s utálatosan kaczagott.

Tán e kaczagás fájtt Ettinek, – de a szeme megtelt könnyel, s az ajaka remegett. Hát így van? Hát kaczagnak rajta? Hát őt meg se ismerik? Hát az ő ismeretségét szégyenlik? Igen szeretett volna karmolni, zokogni, valami szörnyűt tenni és meghalni. A szive összeszorult. Istenem! mire való is így élni!

S a következő nap is eltelt és el azután még egy.

A nap csak olyan vigan kelt és hunyt le, mintha semmi rettenetes dolog se történnék a földön. Sőt szüretelők mulattak a szőlőhegyekben, s nagy, csúf dőzsölés folyt a Gábor urfi présházában. A cigány muzsika végigjajgatott az egész falun.

Jó! még egyszer, utoljára tanító Etti átmegy a nagy kertbe búcsuzni. Most nem háborgatja senki, mert vele nem gondol senki, mert kaczagnak, míg ő sir, sir, sir...

Végigjárja még egyszer az ösvényeket, a hol boldog volt, azután haza megy és meghal.

*

A holdfény a lombok között apró darabokba esett a harmatos pázsitra, s ezüst pettyekkel hintette be Ettike csecsés alakját, a mint ott ült búsan a tó partján, a hova a fehér galamb hullott, mikor Gábor megmentette.

Álmos nyugalom mindenfelé, a kutyák se ugattak, a tehenek se bögtek. Tán szüreteztek ők is... Az egész világ szüretszik, egyedül él Etti... Etti...

Egyszerre megzördült a bokor, s idegen hang így szólott:

– Min tűnődik, szép leány?

Etti rémülten nézett fel. A kurta kabátos idegen úrfi volt. Felugrott, s kezét feléje tartotta, de nem felelt. A ficzkó melléje lépett, s így folytatta:

– Miben töri a fejecskéjét, kis leány! Elhagyta tán a szeretője? Ne búsuljon utána; leszek én a maga szeretője...

A leány remegett. Ha fut, utána szalad ez a szemtelen. Szigoruan, parancsolólag akarta végigmérni, de csak ijedten nézte. A ficzkó kacagott és folytatta:

– Megfázik itt az ilyen kis leány! Egyedül a harmatos estén! Ide jöjjön a kebelemre, hadd melengessem meg.

Karjait bizony ki merte nyújtani utána, s bortól meggyuladt szemeit belékapcsolta...

– Ne érintsen – sikoltotta Etti s megtaszította. Érezte, hogy kábúl. Az idegen felkiáltott:

– Karmolsz, verébkém? – Szelidüljünk, szelidüljünk – s közeledett tántorogva, karjait ki-tárva.

– Két nap óta látlak szivecském – dadogta – s ott hagytam érted a czimborákat. Megszöktem érted. Csak kárpótolsz ezért a veszteséget egy csókkal... mi?...

Etti halálos rémülettel terjesztette az állat elé kezeit s így kiáltott: „Segítség, segítség.” – Derekára azonban két kar kapcsolódott...

Ekkor egy más, egy ismerős, komoly, tiszta hang, a legkedvesebb minden emberi hang között, ezt mondta:

– Ne érintsd a leányt.

A ficzkó meglepetten fordult vissza.

– Te vagy Gábor. Te is megszöktél? Mi bajod?

Gábor úrfi a leánykához lépett:

– Megtiltom, hogy hozzáérj.

– A leány is megtiltja?

Azonban Etti mit sem felelt, csak hogy volt? hogy nem? odahullott, mint az a megmentett fehér galamb Gábor elé s ujjai az ő erős kezét keresték.

Az idegen ficzkó felkaczagott:

– Magadnak dugdosod ezt az ízes falatkát, fiacskám? Mit rejtelmeskedel hát? Nem vásott volna a fogam rá, ha egy szót szólsz előre. Csókold meg hát nó...

Gábor úrfi kiegyenesedett s a szemén lehetett olvasni azt, a mit mondani akar.

A ficzkó részeg ember módjára tréfálkozva, hadonázott a kezével s bús szemrehányással mondta:

– Ej! hát ne légy kényes uracskám. Megérdemli ez a fruska, hogy két ily jó levante össze-habarodjék?

Danó Gábor úrfi megemelkedett s szakgatottan szólt:

– Ez a leány... ez a leány, a jegyesem.

A ficzkó egy szót se felelt. Kalapját leemelte, meghajtotta magát s tovabotorkázott az ösvényen.

A sötét elnyelte.

Gábor úrfi tán nem is látta többet, mert ismételte sokszor:

– A jegyesem, az enyém, az enyém, az én leányom, a míg élünk...

Aztán felemelte, gyöngéden átölelte.

Gyöngéden átölelte s kis tanító Etti ráhajtotta szép szőke fejét az úrfi mellére. Valami édes kábulást érzett s bizonyosan azt sem tudta: mit mond. Csak úgy önkénytelenül, mint a sóhaj-tás, vagy a zokogás, valahonnan belülről tört az ajakára a szó:

– ...És mikor az én galambom ott áll csendesen, hát jön a vércse és megrohanja. A tubi pedig kiterjeszti szárnyait, hogy szembeszálljon a vércsével, de ügyel is az reá? És felkapja, hogy elvigye és összetépje. De akkor jön valaki és elűzi a gonoszt... Épen mint most... most.

– Mint most, én fehér galambom, édes, megrémült madárkám.

Így történt.

Álmodjanak önök róluk...

A KLTE Magyar és Összehasonlító Irodalomtudományi Intézete és a Kossuth Egyetemi Kiadó közös gondozásában megjelenő *Csokonai Könyvtár* monográfiatorozat első darabja 1993-ban jelent meg, s azóta évente átlagosan három kötet lát napvilágot belőle. E sorozat testvérvállalkozása a *Csokonai Könyvtár: Források* című, irodalomtörténeti forrásokat közreadó jelen sorozat, amelynek háttérét elsősorban a Debreceni Egyetem Magyar és Összehasonlító Irodalomtudományi Intézetében működő Textológiai Műhely jelenti.

A sorozat *feltáró és felfedező* jellegű egyszerre. Céljának tekinti, hogy a tudományos kutatás és az oktatás számára hozzáférhetővé tegyen olyan (gyakran kéziratos) szövegeket, amelyek egyáltalán nem, vagy csupán alig fellelhető kiadványokban olvashatók, s a közreadással egyúttal ráirányítsa a szakmai figyelmet a kiválasztott művekre, műcsoportokra, kapcsolódva ezzel napjaink erőteljes rekanonizációs folyamataihoz. (A feltáró és a felfedező jelleg kötetenként természetesen eltérő arányokat mutathat.)

A szöveggondozásban egységesen a kritikai kiadások normái és eljárásai az irányadóak, a sorozat kötetei azonban nem közölnek részletes szöveggkritikai apparátust, a szöveg- és kiadástörténetet *összefoglalóan* ismertetik. A szövegek megértését segítő, a kötetek végén oldalankénti bontásban található magyarázó jegyzetek teljes filológiai feldolgozásra törekszenek. Az utószó minden esetben nagyobb, műértelmezést is felvállaló kísérfőtanulmányt foglal magában.

MEGJELENT:

Kisfaludy Sándor: Szépprózai művek
Kemény Zsigmond: Kisregények és elbeszélések
Bolyai Farkas: Drámák
Arany János: Tanulmányok és kritikák
Retorikák a reformáció korából
Első folyóirataink: URÁNIA
Első folyóirataink: ORPHEUS
Dugonics András: ETELKA
Retorikák a barokk korból
Nagyari József tábori prédikációi
Első folyóirataink: MAGYAR MUSEUM I-II.
Schedius Lajos János széptani írásai

ELŐKÉSZÜLETBEN:

Vitéz Zsuzsanna kéziratos imádságos könyve
Pántzél Pál naplója